

MILITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN VID LAGTIMA RIKSMÖTET

ÅR 1947

STOCKHOLM 1947
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
468678

Innehållsförteckning.

	Sid.
Allmän redogörelse för militieombudsmansämbetets förvaltning	7
Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.	
1. Åtal mot värnpliktig officer för beordrande av straffexercis	13
2. Olämpligt uppträdande av officer genom handgriplig verkställighet av given order om hårklippning	14
3. Obehörigt beordrande av inskränkning i telefontrafiken	14
4 o. 5. För kontroll över efterlevnaden av utfärdade permissionsbestämmelser har militärpatrull å allmän väg hejdat även civila bilar och ha skott avlossats mot bilar, som ej stannats. Åtal mot bataljonschef och kompanichef för oriktig eller bristfällig ordergivning beträffande den anbefallda kontrollen	15
6. Värnpliktig har felaktigt efterspanats och genom polismyndighets försorg inställts vid vederbörande regemente	19
7 o. 8. Från värnpliktstjänstgöring frikallad har utan eget medgivande genom generalorder ställts till chefsens för armén förfogande för krigsplacering i viss befattning samt i enlighet härmed — utan avseende å av honom företedd frisedel — ålagts fullgöra krigstjänstgöring	20
9. Åtal mot fältkrigsdomare för underlåtenhet att uppsätta fältkrigsrätts protokoll m. m.	21
10. Värnpliktiga ha av förbandschef meddelats tillrättavisning för förmenta förseelser — som förbandschefen icke själv iakttagit — utan att de värnpliktiga dessförinnan erhållit tillfälle förklara sig	36
11. Åtal mot regementsofficer, som förordnats till förhørsledare, för det han låtit förhör hållas av underordnad befattningshavare och därvid i protokollet angivit sig själv som förhørsledare	40
12. Åtal mot ryttmästare för otillåten bestraffning genom utdelande av aga	48
13. Åtal mot officer för beordrande av straffexercis	70
14. Åtal mot reservofficer i flottan för spritmissbruk	75
15 o. 16. Åtal mot fartygschef och vakthavande officer å fartyg för onykterhet i tjänsten	109
17. Våld å underordnade krigsmän	120
18. Åtal mot kompanichef för våld mot underordnad personal m. m. Tillika fråga om användande av tilltalsordet »du»	122
19. Åtal för misshandel av underordnad krigsman	135
20. Åtal mot officer för missfirmelse och brist i anständigt uppförande m. m.	137
21. Åtal mot plutonchef för missfirmelse av underlydande	145
22. Åtal mot löjtnant för missfirmelse av underordnad krigsman	151
23. Missfirmelse av underordnad krigsman	155
24. Missfirmelse av underordnad krigsman	157
25. Åtal mot fanjunkare för brist i anständigt uppförande	165
26. Olämpligt uppträdande av sergeant	166
27. Åtal mot chef för furirskola för olämpliga yttranden samt för det han egenmäktigt med en expeditionssax klippt håret på eleverna	168

	Sid.
28. Åtal mot kompanichef för oriktigt förfarande vid visitation av ett av en värnpliktig disponerat skåp	175
29. Otillåten efterforskning rörande uppgifter som publicerats i tidning. Tillika fråga om vidtagande av ändring i förhållningsprotokoll	181

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Tillämpning av strafflagen för krigsmakten å personal tillhörande sjövärnsskåren	192
2. Angående krigsdomstols behörighet	199
3. Avfattningen av krigsrätts fullföljdshänvisning avseende icke häktad	203
4. Angående översändande för verkställighet av domsbesked och utslag rörande häktad	205
5. Promemoria med vissa anvisningar angående vad militär befälhavare har att iakttaga beträffande häktad person m. m.	213
6. Befälhavares beslut om disciplinär bestraffning bör undertecknas först sedan detsamma i alla delar erhållit sin slutliga utformning	219
7. Angående innebörden av den vederbörande auditor åliggande skyldigheten att kontrasignera bestraffningsbeslut i disciplinmål	220
8. Angående överlämnande till underlydande befälhavare att besluta om tillrättsvisning	222
9. Angående handläggning av ärenden rörande förlust av eller skada å krigsmaktens egendom	223
10. Försummelse i fråga om verkställigheten av ådömda disciplinstraff	225
11. Fråga om rätt för arrestant att för rakning erhålla tillgång till rakhyvel samt att vid måltid begagna matkniv och matgaffel	230
12. Fråga om vilka drycker som må åtnjutas av den som undergår disciplinstraff av skärpt arrest	231
13. Angående kvarhållande i tjänst av den som på grund av undergången disciplinstraff varit frånvarande från tjänstgöring	234
14. I militärt straffregister för officerare skola införas jämväl bestraffningar som ådömts före officersutnämningen	235
15. Angående utfärdandet av utdrag ur militärt straffregister	235
16. Angående föreskrift om insändande av fotografi vid sökande av tjänst	237
17. Angående entledigande av personal tillsatt genom konstitutorial	238
18. Angående skyldighet för vederbörande befälhavare att utan ansökan entlediga volontär som befunnits vara oförmögen till krigstjänst såsom vapenför under återstoden av anställningstiden	241
19. Angående meddelande av avsked åt fast anställt manskap som visat sig olämpligt för utbildning till underbefäl	245
20. Fråga om befogenhet för vaktmanskap att bruka vapen för genomförande av tjänsteåtgärd	247
21. Fråga om under vilka förutsättningar och i vilken omfattning militär personal äger att för övningsändamål nyttja enskild mark	255
22. Angående undertecknande av kvitto å införselmedel	264
23. Fråga huruvida cykel är att hänföra till sådan utredningspersedel, varom förmäles i 100 § strafflagen för krigsmakten	265

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen.

1. Angående tillsättande av tjänst i succession efter innehavare av förordnande att tills vidare vara byråchef hos justitieombudsmannen eller hos militieombudsmannen	270
2. Angående det militära utredningsväsendet	271
3. Angående beskaffenheten av militärhåkte	291
4. Angående tillgodoräknande som fullgjord tjänstgöring av tid för verkställande av disciplinstraff	299

Yttrande i anledning av remiss av framställning om upphävande av den i tjänstereglementet för krigsmakten intagna föreskriften angående bestraffningars och tillrättavisningars kungörande på order	306
--	------------

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av ett genom överbefälhavarens försorg upprättat förslag till bestämmelser angående militärt straffregister m. m.	313
--	------------

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt § 100 regeringsformen och 12 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna redogörelse för förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1946.

Militieombudsmannen Ivar Lamech Wieslander blev den 26 april 1946 utnämnd till president vid hovrätten över Skåne och Blekinge från och med den 1 oktober samma år samt avsåde sig av denna anledning den 30 september 1946 uppdraget att vara riksdagens militieombudsman från och med den 1 oktober 1946. På grund av denna avsägelse övertog jag jämlikt § 98 regeringsformen och § 68 riksdagsordningen i min egenskap av militieombudsmannens ställföreträdare militieombudsmansämbetet. Den 30 oktober 1946 utsågs jag till militieombudsman och utsågs rådmannen Erik Anton Wilhelmsson till min ställföreträdare.

Min företrädare begagnade sig av semester under tiden från och med den 18 till och med den 21 mars samt från och med den 1 juli till och med den 10 augusti 1946. På grund av sjukdom var min företrädare under tiden från och med den 11 till och med den 15 juni 1946 oförmögen att sköta sin tjänst. Jämlikt 17 § första stycket i den för militieombudsmannen gällande instruktionen har militieombudsmansämbetet under nämnda tider föreståtts av mig i egenskap av ställföreträdare för militieombudsmannen.

Inspektionsresor ha av min företrädare företagits till Kopparbergs, Uppsala, Västmanlands, Älvsborgs, Östergötlands, Blekinge, Stockholms och Gotlands län. Under dessa resor ha besökts:

Dalagruppen;
 Upplands regemente;
 Upplands flygflottilj;
 flygkadettskolan;
 Uppsala försvarsområde;
 arméns underofficersskola;
 försvarets läroverk;
 straffängelset i Uppsala;
 Västmanlands flygflottilj;
 straffängelset i Västerås;
 centrala flygverkstaden i Västerås;
 flygvapnets centrala skolor i Västerås;
 flygvapnets intendenturförråd i Västerås;
 Älvsborgs regemente;
 Svea trängkår;
 kronohäktet i Linköping;
 Östgöta flygflottilj;
 Bråvalla flygflottilj;
 Linköpings-Norrköpings försvarsområde;
 Livgrenadjärregementet;
 garnisonssjukhuset i Linköping;
 Östgöta luftvärnsregemente;
 Karlskrona örlogsstation;
 Sydkustens marindistrikt;

Karlskronaavdelningen;
 Karlskrona örlogsvarv;
 flottans sjömansskola;
 kronohäktet i Karlskrona;
 marinens centrala beklädnadsverkstad och tvättinrättning;
 Blekinge kustartilleriförsvär;
 Karlskrona kustartilleriregemente;
 Blekinge flygflottilj;
 Stockholms kustartilleriförsvär;
 Vaxholms kustartilleriregemente;
 Gotlands infanteriregemente;
 Göta pansarlivgardes kompani å Gotland;
 sjunde militärområdet;
 Gotlands artillerikår;
 Stockholms luftvärnsregementes batteri å Gotland;
 rannsakningshäktet i Visby;
 vedettbåten Väktaren;
 Gotlands tygstation;
 sjunde militärområdets förråd i Tingstäde och Lärbro;
 krigssjukhuset i Lärbro;
 Gotlands kustartilleriförsvär;
 Gotlands kustartillerikår;
 flygvapnets anläggningar i Fårösund; samt
 flygfältet i Bunge.

Därjämte har min företrädare i Stockholm för inspektion besökt:

fjärde militärbefälsstaben;
 sjökarteverket;
 försvarsstabens inrikesavdelning; samt
 sjökarteverkets fartyg.

Av mig har företagits inspektion av:

centrala flygverkstaden i Arboga;
 centrala flygmaterieförrådet i Arboga;
 arméns intendenturförråd i Arboga; samt
 försvarsväsendets radioanstalt.

Under inspektionsresorna ha vidare åtskilliga fältdepåer och fältförband besökts.

Vid inspektionerna har militieombudsmannen biträtts av byråchefen och byråintendenten vid militieombudsmansexpeditionen samt i vissa fall därjämte av en byggnadssakkunnig officer. För granskningen av vissa kassaförvaltningars räkenskapshandlingar har militieombudsmannen såsom biträde anlitat en intendenturofficer. Vid inspektionen av truppförband ha krigsrättsproto-

kollen, protokollen angående disciplinära bestraffningar och angående ärenden rörande förlust av eller skada å krigsmaktens egendom, de militära straffregistren, anteckningsböckerna över meddelade tillrättavisningar, kassaförvaltningarnas räkenskapshandlingar samt handlingar rörande upphandling och redovisning av materiel av olika slag ävensom marketenterirörelser granskats. Tillika har uppmärksamhet ägnats åt värden av kaserner och materiel, åt hygieniska förhållanden, utspisning och omhändertagandet av de värnpliktigas ransoneringskort samt åt socialvärden. I samband med inspektionerna av truppförband ha även arrestlokalerna besökts. De i förestående redogörelse omnämnda besöken å allmänna straffanstalter ha avsett personer, som av krigsdomstol dömts till frihetsstraff eller såsom häktade avvaktat rannsaking inför sådan domstol.

Vid den av min företrädare företagna inspektionen av Älvsborgs regemente studerades den enligt direktiv från försvarets centrala organisationskommitté vid regementet försöksvis tillämpade organisationen, och antecknades därom i protokollet bland annat följande. Den i fråga om handläggningen av rättsärendena tillämpade organisationen innebär bland annat dels en genomgripande omarbetning och modernisering av härtill hörande blanketter och handlingar och dels att handläggningen av rättsärendena koncentreras till en befattningshavare vid regementsexpeditionen. Den nya ordningen synes i stort sett vara ändamålsenlig och dess genomförande torde innebära en förbättring i förhållande till nu gällande ordning. Genom de nya blanketterna samt genom särskilda kontrollkort som föras för varje ärende torde handläggningen av rättsärendena icke oväsentligt förenklats varjämte en effektiv kontroll erhålles å att gällande föreskrifter (bland annat om insändande av uppgifter av olika slag till myndigheter m. m.) vederbörligen iakttagas. Att handläggningen av rättsärendena centraliserats synes även vara förenat med vissa väsentliga fördelar. Givetvis äro dock verkningarna härav i praktiken i hög grad beroende på att den befattningshavare åt vilken dessa ärenden uppdragas besitter erforderlig kompetens.

På sätt militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1946 års lagtima riksdag utvisar kvarstodo vid början av år 1946 från år 1945 balanserade ärenden till ett antal av 236

Under år 1946 tillkommo ärenden till följande antal:

enligt allmänna diariet 812
enligt diariet över hemliga ärenden 5

Sammanlagda antalet ärenden, som förelegat under år 1946, utgör alltså 1 053

De ärenden, som tillkommit under år 1946, utgöras av:

ärenden inkomna från myndighet 29
klagomål eller framställningar från enskilda 217

ärenden uppkomna under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning 546

militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m. 25

Summa 817

Av de från år 1945 balanserade 236 ärendena ha 133 utgjorts av klagomål eller framställningar från enskilda samt 85 av ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m. Ett ärende tillhörde gruppen »militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m.». 17 ärenden hade inkommit från myndighet.

Till behandling under år 1946 ha alltså förelegat 46 ärenden, som inkommit från myndighet, 350 klagomål eller framställningar från enskilda, 631 ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskningar m. m. samt 26 organisations- och förvaltningsärenden, tillhopa 1 053 ärenden.

Av dessa ärenden ha	
till annan myndighet hänvisats	30
utan åtgärd avskrivits	78
på grund av återkallelse avskrivits	3
efter vederbörandes hörande eller eljest verkställd utredning avskrivits	426
på grund av att klagande erhållit gottgörelse eller rättelse eljest vunnits blivit avskrivna	210
föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd	32
föranlett framställning till Konungen eller till departementschef	12
föranlett annan åtgärd	51
och äro vid 1946 års utgång	
under utredning	154
på militieombudsmannens prövning beroende	57
	<hr/>
	Summa 1 053

Av hela antalet under år 1946 till behandling föreliggande ärenden (1 053) ha under året slutbehandlats 826 medan till följande år balanserats 227.

Av de anhängiggjorda åtalen (därmed jämförliga ärenden) voro vid 1946 års början ännu icke slutligt prövade	18
anhängiggjordes under år 1946	13
	<hr/>
	Summa 31

Av dessa åtal	
ha under året slutligen avgjorts	22
äro vid årets slut på prövning beroende	9
	<hr/>
	Summa 31

Antalet inkommande klagomål har under första fredsåret undergått en väsentlig sänkning. Under år 1946 nytillkommande klagomål utgjorde sålunda 217 mot 769 föregående år. Av en jämförelse med det genomsnittliga antalet under tioårsperioden 1929—1938 inkommande klagomål, vilket uppgick till 82, framgår att hänvändelse till militieombudsmansämbetet alltjämt före-

kommer i betydligt större utsträckning än före kriget. Antalet inspektionsanmärkningar (546) ligger alltså på samma nivå som under krigsåren och överstiger det dubbla av medeltalet för åren 1929—1938, som utgjorde 246 ärenden. Under år 1946 har den från krigsåren kvarstående balansen kunnat i det närmaste avarbetas.

Beträffande förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1946 får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diarium och registratur, vilka jämte protokollen över inspektionerna komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Som bilagor till denna allmänna redogörelse fogas:

redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder,
redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd, samt
redogörelse för vissa framställningar, som av militieombudsmannen gjorts till Konungen m. m.

Vad angår åtalen ha redogörelser ansetts böra lämnas endast för sådana, vilka, såvitt vid ämbetsberättelsens färdigställande varit känt, under året prövats av första domstol. Förutom de mål, för vilka redogörelse sålunda lämnas i berättelsen, ha under året anhängiggjorts åtal mot:

bataljonsläkare för försummelse i tjänsten;
kommendörkapten för misshandel av underordnad; samt
fältkrigsdomare för tjänstefel.

I avdelningen »vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd» ha huvudsakligen medtagits sådana ärenden, vilka på grund av de däri föreliggande spörsmålen ansetts ha intresse utöver de enskilda fallen.

Stockholm den 10 januari 1947.

NILS REGNER

P. O. HAINER.

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

1. Åtal mot värnpliktig officer för beordrande av straffexercis.

Ämbetsberättelsen till 1946 års riksdag innehåller (s. 30 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen anhängiggjort åtal mot värnpliktige fänriken nr 411-44-27 Ingemar Sundin för det han genom att såsom straff för förment disciplinärt uppträdande underkasta värnpliktige nr 265-45-25 E. Andersson enskild övning i bland annat gevärsföreläsning, hälsning och marschantrede gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten. Såsom av redogörelsen framgår meddelade regementskrigsrätten vid Södermanlands pansarregemente den 5 juli 1945 utslag i målet. Krigsrätten ansåg det icke genom vad i målet förekommit styrkt, att Andersson ålagts nämnda övning som straff för förment disciplinärt uppträdande, men fann med hänsyn till den tid och de omständigheter i övrigt, under vilka övningen ägt rum, att Sundin genom sitt förfarande gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten och dömde Sundin härför jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten till arrest utan bevakning i tre dagar. Redogörelsen utvisar jämväl, att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 18 juli 1945 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga krigsrättens utslag samt därvid yrka att militieombudsmannens i målet förda talan måtte bifallas och att strängare straff måtte ådömas Sundin.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 15 mars 1946 och yttrade därvid.

Enär av utredningen måste anses framgå, att Sundin ålagt Andersson ifrågavarande enskilda övning såsom straff för disciplinärt uppträdande,

alltså och med hänsyn till omständigheterna i övrigt prövar krigshovrätten lagligt på det sätt ändra överklagade utslaget, att det straff Sundin jämlikt det av krigsrätten åberopade lagrummet förskyllt bestämmes till disciplinstraff av vaktarrest sex dagar, från vilket straff skall avräknas det Sundin av krigsrätten ådömda och av honom enligt inkommet bevis redan utstånna straffet, varvid en dags arrest utan bevakning skall anses svara mot en halv dags vaktarrest och brutet dagatal vara förfallet.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

2. Olämpligt uppträdande av officer genom handgriplig verkställighet av given order om hårklippning.

Ämbetsberättelsen till 1946 års riksdag innehåller (s. 42 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot löjtnanten K. E. Nilsson anhängiggjort åtal för oförstånd i tjänsten, bestående däri att Nilsson medelst en verktygs-sax inför truppen verkställt klippning av håret å vice korpralen nr 22-8-46 Gunnar Östlund, som därvid fått intaga knästående ställning. Östlund biträdde ansvarsyrkandet. Såsom av redogörelsen framgår meddelade regementskrigsrätten vid Upplands flygflottilj utslag i målet den 28 september 1945. Krigsrätten fann därvid Nilssons förfarande innefatta oförstånd i tjänsten och dömde honom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att undergå vaktarrest i fyra dagar. Redogörelsen utvisar jämväl att militieombudsmannen i skrivelse den 18 oktober 1945 till överkrigsfiskalsämbetet anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga krigsrättens utslag samt därvid yrka att Nilsson måtte ådömas strängare straff.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 12 mars 1946 och fann därvid ej skäl göra ändring i överklagade utslaget.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

3. Obehörigt beordrande av inskränkning i telefontrafiken.

Ämbetsberättelsen till 1946 års riksdag innehåller (s. 138 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot fänriken Curt von Essen anhängiggjort åtal för oförstånd i tjänsten. Såsom av redogörelsen framgår meddelade regementskrigsrätten vid Norrlands artilleriregemente utslag i målet den 25 april 1945. Krigsrätten fann utrett att — sedan militärbefälhavaren för andra militärområdet efter framställning erhållit medgivande att för vinterfält-tjänstövning i Härjedalen under tiden den 27 februari—den 9 mars 1944 disponera ett flertal telefonstationer därstädes, bland andra Bruksvallarna, samt efter det ett i övningen deltagande kompani den 4 mars under snöstorm förlorat fem man — von Essen under tjänstgöring som underkommendant i Bruksvallarna och med anledning av olyckshändelsen givit den militära personalen vid därvarande telefonväxel order bland annat om att samtal, som avsåge förfrågningar angående olyckan, ej finge släppas fram över Bruksvallarna. Vål hade von Essen genom utfärdandet av denna order förfarit felaktigt under utövningen av sin tjänst, men enär med hänsyn till de förhållanden, varunder ordern tillkommit, densammans utfärdande skäligen icke borde för von Essen medföra ansvar, blev åklagarens i målet mot von Essen förda talan av krigsrätten ogillad. Redogörelsen visar jämväl att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 4 maj 1945 an-

modat ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande om bifall till den mot von Essen förda talan.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 28 december 1945 och anförde därvid.

Enär von Essen, såsom krigsrätten funnit, genom utfärdandet av ifrågasvarande order gjort sig skyldig till tjänstefel,

samt omständigheterna i målet icke kunna anses vara sådana, att von Essen bör undgå ansvar för vad han låtit komma sig till last,

prövar krigshovrätten lagligt att, med ändring av krigsrättens utslag, döma von Essen, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, för oförstånd i tjänsten att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning sex dagar.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstående mening som uttalats av hovrättsråden Johansson och Behrman samt t. f. krigshovrättsrådet Adde, voro översten Evers och kommandören friherre Beck-Friis skiljaktiga och yttrade att de ej funno skäl göra ändring i krigsrättens utslag.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

**4 och 5. För kontroll över efterlevnaden av utfärdade permissionsbestämmelser har militärpatrull å allmän väg hejdat även civila bilar och ha skott avlossats mot bilar, som ej stannats. Åtal mot bataljonschef och kompani-
chef för oriktig eller bristfällig ordergivning beträffande den
anbefallda kontrollen.**

Ämbetsberättelsen till 1946 års riksdag innehåller (s. 154 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen anhängiggjort åtal mot majoren Sören Tilly och löjtnanten A. Lundgren. Vid regementskrigsrätten vid Jönköpings-Kalmar regemente — där vederbörande krigsfiskal jämväl förde talan om ansvar mot värnpliktige sergeanten nr 379-1-31 Josef Alvar Olsson — anförde krigsfiskalen till utförande av åtalet mot Tilly och Lundgren följande: Ansvar yrkades å Tilly för det denne utan att vara därtill befogad utfärdat en bataljonsorder om permittentkontroll, enligt vilken kontrollpatrullen skulle hejda den civila trafiken. Å Lundgren yrkades ansvar för det han, utan att söka skaffa sig visshet om bataljonsorderns rätta tolkning, utfärdat en kompaniorder om permittentkontroll, enligt vilken kontrollpatrullen skulle hejda den civila trafiken. Dessutom yrkades ansvar å envar av Tilly och Lundgren antingen för det han genom sin omförmälda order anbefallt, att den civila trafiken skulle hejdas på sätt som skett, det vill säga eventuellt även genom användande av skjutvapen, eller, därest ordern icke kunde anses ha haft denna innebörd, för det han icke lämnat några föreskrifter om de medel, med vilka den civila trafiken finge hejdas. Även om ifrågasvarande order icke kunde anses ha inneburit, att den civila trafiken skulle hejdas, hade de i allt fall varit så otydliga, att de lätteligen kunnat missförstås. På

grund härav yrkades slutligen ansvar å Tilly och Lundgren för det de lämnat underordnat befäl utan erforderlig ledning beträffande kontrollens omfattning och medlen för dess genomförande. Ansvarsyrkandena grundade sig i samtliga fall på 130 § strafflagen för krigsmakten.

Av trafikbilägaren Helge Jansson och bataljonsläkaren Erik Brattström framställdes yrkanden om skadestånd.

Såsom framgår av redogörelsen meddelade regementskrigsrätten utslag i målet den 15 december 1944. Regementskrigsrätten fann väl militär myndighet icke ha varit berättigad att i förevarande fall utan tillstånd av vederbörande civila polismyndighet hejda civil trafik på allmän landsväg, och att förty Tilly och Lundgren vid ordernas utfärdande förfarit felaktigt. Med hänsyn till vid tillfället rådande beredskapsförhållanden och ofullständigheten i gällande bestämmelser på ifrågavarande område, ansåg emellertid regementskrigsrätten denna felaktighet icke vara av beskaffenhet att för dem böra föranleda ansvar. Vid sådant förhållande och då det ej heller i övrigt visats, att Tilly och Lundgren gjort sig skyldiga till straffbart förfarande, blevo mot dem i målet framställda ansvarsyrkanden ogillade. Regementskrigsrätten, som fann att Olsson genom sin åtgärd att avlossa skott för hejdande av trafik gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten, dömde denne jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för vad han sålunda låtit komma sig till last undergå arrest utan bevakning i åtta dagar samt förpliktade honom att i skadestånd utgiva till Jansson 238 kronor 47 öre och till Brattström 19 kronor 60 öre.

Redogörelsen utvisar jämväl att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 3 januari 1945 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag samt därvid yrka bifall till de av militieombudsmannen vid regementskrigsrätten mot Tilly och Lundgren framställda ansvarsyrkanden. Även Olsson anförde besvär över regementskrigsrättens utslag.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 21 december 1945 och yttrade därvid.

Krigshovrätten finner ej skäl göra ändring i krigsrättens utslag, såvitt rörer Tilly och Olsson, eller i vad därigenom åtalet mot Lundgren för att den av honom utfärdade kompaniordern inneburit hejdande av den civila trafiken lämnats utan bifall.

Vidkommande åtalet mot Lundgren i övrigt har, såsom krigsrätten anført, Lundgren icke anbefallt, att den civila trafiken skulle hejdas genom användande av våld och giver utredningen i målet icke stöd för antagandet att han vid orderns utfärdande avsett att så skolat ske.

Såsom chef för andra kompaniet eller sålunda den, som haft ansvaret för att de från detta kompani utgående patrullerna instruerats angående sättet och medlen för permittentkontrollens utövande, har det emellertid ankommit på Lundgren — som bort inse, att det i förevarande fall icke varit fråga om ett egentligt bevakningsuppdrag och att vid denna tid civila vägfarande

haft avsevärt mindre förståelse för militära kontrollåtgärder i Småland än i gränstrakterna mot Norge — att lämna Olsson såsom patrullchef otvetydiga föreskrifter till förhindrande av våldshandlingar mot civila trafikanter. Detta har Lundgren uraktlåtit och därigenom medverkat till uppkomsten hos Olsson av det missförstånd, som i sin tur lett till de båda olycksskotten.

Enär den skjutning med skarp ammunition, som förekommit under permittentkontrollen, inneburit en allvarlig fara för skada å människor till liv eller hälsa, anser krigshovrätten, att Lundgren för den uraktlåtenhet, vartill han på sätt ovan angivits gjort sig skyldig, icke kan undgå ansvar, och prövar förty rättvist att, med ändring av krigsrättens utslag, såvitt rörer Lundgren, i så måtto bifalla överkrigsfiskalsämbetets fullföljda talan mot honom, att Lundgren dömes jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för berörda försummelse i tjänsten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar.

Från detta utslag, som avfattats enligt t. f. krigshovrättsrådet Addes av hovrättsrådet Johansson biträdda mening, voro översten Evers, kommandören Muhl och hovrättsrådet Behrman skiljaktiga.

Behrman, med vilken Evers instämde, utlät sig:

»Jag finner ej skäl att i anledning av Olssons besvär göra ändring i krigsrättens utslag.

Vad beträffar åtalet mot Tilly och Lundgren finner jag, lika med krigsrätten, att dessa väl förfarit felaktigt genom att rörande den tillämnade permittentkontrollen utfärda order, vilkas verkställande måst innebära den civila trafikens hejdande, men att vad sålunda förekommit icke bör för dem medföra ansvar.

Varken Tilly eller Lundgren kan anses ha genom ifrågavarande order anbefallt eventuellt användande av våld för den civila trafikens hejdande. Där emot ligger det Tilly och Lundgren till last att de icke meddelat otvetydiga föreskrifter till förhindrande av våldshandlingar mot civila trafikanter vid permittentkontrollens utövande. Emellertid framgår av utredningen, att det förband, varom nu är fråga, den 10 oktober 1944 — eller således dagen innan de två bilarna beskötos — hemkommit från norska gränsen och att under tjänstgöringen därstädes vid upprepade tillfällen förekommit permittentkontroll å allmän väg utan att därvid inträffat något som varit ägnat att fästa vare sig Tillys eller Lundgrens uppmärksamhet å behovet av dylika föreskrifter. Det måste vid sådant förhållande anses ursäktligt, att de icke vid anordnandet av nu ifrågavarande permittentkontroll beaktade den därmed förenade faran för händelser av förevarande art.

Jag prövar förty rättvist fastställa krigsrättens utslag jämväl i vad åtalet mot Tilly och Lundgren därigenom lämnats utan bifall.»

Muhl yttrade:

»Jag finner ej skäl att i anledning av Olssons besvär göra ändring i krigsrättens utslag.

Vidkommande överkrigsfiskalsämbetets mot Tilly och Lundgren fullföljda talan, har det, enligt min mening, ålegat såväl Tilly som Lundgren såsom tjänsteplikt att i samband med utfärdandet av bataljonsordern respektive kompaniordern lämna underlydande befäl erforderliga anvisningar om sättet för permittentkontrollens utövande samt ange de maktmedel, som varit tillåtna för kontrollens genomförande.

Detta ha Tilly och Lundgren uraktlåtit och därigenom medverkat till uppkomsten hos Olsson av det missförstånd, som lett till de två olycksskotten.

Jag prövar förty rättvist att, med ändring av krigsrättens utslag i denna del, döma en var av Tilly och Lundgren jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för den försummelse i tjänsten, vartill han gjort sig skyldig, till disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar.»

Över krigshovrättens utslag anförde militieombudsmannen underdåniga besvär under yrkande om bifall i alla delar till åklagarens mot Tilly och Lundgren förda talan, varjämte militieombudsmannen beträffande Lundgren yrkade att det denne ådömda straffet måtte skärpas.

Kungl. Maj:t meddelade utslag i målet den 29 mars 1946 och fann därvid ej skäl att göra ändring i krigshovrättens utslag.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstående mening, som uttalats av justitierådet Stenbeck och generalen Nygren samt justitieråden Alsén och Sterzel, voro justitierådet Geijer, viceamiralen Lindsström och justitierådet Ljunggren skiljaktiga.

Justitierådet Geijer anförde.

»Såsom domstolarna funnit har Tilly genom den av honom utfärdade bataljonsordern, vars genomförande förutsatte hejdande av den civila biltrafiken på landsvägen, handlat felaktigt. Samma fel har kommit att vidlåda Lundgrens order till Olsson; och Lundgren, vilken icke, såsom lämpligen bort ske, hos Tilly inhämtat närmare instruktioner angående bataljonsorderns rätta tolkning i berörda hänseende, har härigenom, ehuru icke i samma grad som Tilly, åsidosatt tillbörlig omtänksamhet. Lika med domstolarna finner jag dock vad sålunda förekommit icke vara av beskaffenhet att för Tilly eller Lundgren föranleda ansvar.

Vad därefter angår åtalet, såvitt det avser bristande fullständighet vid ordergivningen med avseende å rätten att bruka maktmedel vid den anbefallda permittentkontrollen, bör denna fråga bedömas med hänsynstagande till att en ordergivande befälhavare med nödvändighet äger förutsätta kunskap hos underlydande befäl om gällande regler av mera allmän innebörd, i föreliggande fall särskilt vad soldatinstruktionen för infanteriet innehåller om vaktens, patrullers och posters befogenhet att använda våld. Om än därstädes icke meddelats något uttryckligt förbud mot våld såsom medel för genomförande av uppdrag av sådant slag som det nu ifrågavarande, kan dock den noggrannhet, varmed vissa fall, då våld får brukas, blivit angivna, knappast lämna rum för tvivel om det otillåtna i att under förhållanden sådana som de förevarande tillgripa våld.

Med hänsyn därtill kan det — även om det ej sällan måste anses lämpligt eller nödigt att vederbörande befälhavare vid sidan av den egentliga ordergivningen lämnar underlydande personal närmare instruktioner till förebyggande av missförstånd och felgrepp — icke läggas Tilly till last såsom tjänstefel att han icke i samband med den ifrågavarande bataljonsordern meddelat kompanicheferna ytterligare föreskrifter i det avseende varom nu är fråga.

Anledning föreligger icke att skärpa det straff som ådömts Lundgren.

På grund av vad sålunda anförts lämnar jag besvären utan bifall.»

Justitierådet Ljunggren yttrade.

»Jag finner ej skäl att göra ändring i krigshovrättens utslag såvitt angår åtalet mot Lundgren.

Beträffande åtalet mot Tilly finner jag, att Tilly förfarit felaktigt genom utfärdande av ifrågavarande bataljonsorder, som måste anses ha inneburit att för den anbefallda permittentkontrollen den civila trafiken på allmän väg skulle hejdas. Med hänsyn till av krigsrätten anmärkta omständigheter

bör likväl, såsom domstolarna funnit, denna felaktiga order i och för sig icke skäligen föranleda ansvar för Tilly.

Då emellertid Tilly på grund av förhandenvarande omständigheter bort inse, att för undanröjande av risk för missuppfattning ordern bort kompletteras med anvisning, att våld icke finge användas för hejdande av den civila trafiken å vägen,

men Tilly, som icke själv synes ha haft klart för sig vilka maktmedel, som skulle stå de utsända patrullerna till buds, underlätit att lämna erforderlig anvisning i berörda hänseende,

finner jag, att Tilly genom denna sin uraktlåtenhet gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten.

Jag prövar förty lagligt att, med ändring av krigshovrättens utslag såvitt angår Tilly, på det sätt bifalla militieombudsmannens talan mot honom, att jag jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten dömer Tilly att för nämnda försummelse i tjänsten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar.»

Viceamiralen Lindsström yttrade.

»Jag finner ej skäl att göra ändring i krigshovrättens utslag såvitt angår åtalet mot Lundgren.

Beträffande åtalet mot Tilly finner jag, att det under förhandenvarande omständigheter ålegat Tilly såsom tjänsteplikt att i samband med utfärdandet av bataljonsordern lämna underlydande befäl erforderliga anvisningar om sättet för permittentkontrollens utövande samt ange de maktmedel, som varit tillåtna för kontrollens genomförande. Detta har Tilly uraktlåtit och därigenom medverkat till uppkomsten hos Olsson av det missförstånd, som lett till de två olycksskotten.

På grund härav instämmer jag i det slut vartill justitierådet Ljunggren kommit.»

6. Värnpliktig har felaktigt efterspanats och genom polismyndighets försorg inställts vid vederbörande regemente.

Ämbetsberättelsen till 1946 års riksdag innehåller (s. 170 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot värnpliktige sergeanten nr 890-2-24 Edw. A. Sandberg anhänggjort åtal för vårdslöshet i fullgörande av tjänsteplikt. Av redogörelsen framgår, att regementskrigsrätten vid Vaxholms kustartilleriregemente, där värnpliktige nr 426-46-18 Rikard Hartvig Emanuel Larsson yrkade att av Sandberg utfå skadestånd, meddelade utslag i målet den 16 mars 1945. Krigsrätten fann utrett att Larsson den 29 februari 1944 i enlighet med erhållen order inställt sig till tjänstgöring vid visst förband men samma dag hempermitterats såsom övertalig å förbandet, samt att Sandberg, som därvid tjänstgjort såsom inmönstringsförrättare, underlätit att göra vederbörliga anteckningar om inställelsen och sedermera i tro att Larsson underlätit att inställa sig rapporterat denne som utebliven, vilket föranlett att Larsson efterspanats och genom polismyndighets försorg införts till Svea livgardes kasern i Stockholm. Sandberg dömdes av krigsrätten jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för vårdslöshet i fullgörande av tjänsteplikt undergå arrest utan bevakning två dagar, varjämte Sandberg förpliktades att till Larsson utgiva skadestånd med tolv kronor 70

öre. Av redogörelsen framgår vidare att krigsrättens utslag överklagats av Sandberg samt att krigshovrätten i utslag den 30 november 1945 ej funnit skäl göra ändring i krigsrättens utslag.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

7 och 8. Från värnpliktstjänstgöring frikallad har utan eget medgivande genom generalorder ställts till chefens för armén förfogande för krigsplacering i viss befattning samt i enlighet härmed — utan avseende å av honom företedd frisedel — ålagts fullgöra krigstjänstgöring.

Ämbetsberättelsen till 1946 års riksdag innehåller (s. 180 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot generalmajoren, friherre Samuel Lars Åkerhielm, och överstelöjtnanten Alfred Eklund anhängiggjort åtal. Av vederbörande krigsfiskal fördes vid Särskilda krigsrätten i Stockholm talan om ansvar å Åkerhielm och Eklund för det de gjort sig skyldiga till tjänsteförsummelse och därigenom medverkat till att pastorsadjunkten Karl Domar Skafte i Karlskoga, utan att därtill ha varit lagligen skyldig, fått fullgöra militärtjänstgöring under tiden den 9 oktober—den 15 december 1941. Skafte yrkade åläggande för Åkerhielm och Eklund att solidariskt till Skafte utgiva skadestånd med 800 kronor. Såsom framgår av redogörelsen meddelade krigsrätten utslag i målet den 15 november 1945. Krigsrätten fann därvid utrett att Skafte, som den 11 februari 1934 frikallats och sålunda icke varit krigstjänstgöringsskyldig, upptagits å ett inom försvarsstaben uppgjort, genom generalorder den 29 juli 1941 fastställt förslag till krigsplacering av präster och övrig personal för kulturell verksamhet vid armén, samt att Skafte på grund härav av chefen för Göta ingenjörkårs detachement i Karlstad — oaktat Skafte återopat för honom utfärdad frisedel — inkallats till och fullgjort militär beredskapstjänstgöring under ovannämnda tid. Förslaget till krigsplacering av präster med flera hade avgivits efter det ärendet föredragits för Åkerhielm såsom ställföreträdande chef för försvarsstaben. Eklund hade vid tiden för Skaftes militärinkallelse tjänstgjort såsom depåchef för ovannämnda förband. Krigsrätten, som ogillade den mot Åkerhielm förda talan, dömde Eklund för det han underlåtit att verkställa undersökning i anledning av Skaftes invändning mot inkallelsen att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning sex dagar. Eklund förpliktades vidare att i skadestånd till Skafte utgiva 300 kronor. Redogörelsen utvisar jämväl, att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 21 november 1945 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget såvitt rörde åtalet mot Åkerhielm samt därvid yrka bifall till den mot denne i målet förda talan. Även Eklund fullföljde talan mot krigsrättens utslag.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 21 juni 1946 och utlät sig därvid.

Krigshovrätten finner ej skäl göra ändring i överklagade utslaget, såvitt rör Åkerhielm, eller såvitt angår Eklund i ansvarsfrågan.

Vidkommande härefter den mot Eklund förda skadeståndstalan så enär Skafe icke kan anses berättigad till ersättning för annan skada än den som uppkommit därigenom att Skafe under militärtjänstgöringen gått förlustig inkomst av författarverksamhet,

samt denna skada i brist på närmare utredning icke kan skattas till mer än 100 kronor,

prövar krigshovrätten rättvist att, med ändring av krigsrättens utslag i denna del, bestämma det belopp, Eklund har att i skadestånd till Skafe utgiva, till allenast 100 kronor.

Detta utslag innefattade den sammanstående mening som uttalats av generalmajoren von der Lancken, viceamiralen Simonsson, adjungerade ledamoten Lundin och t. f. krigshovrättsrådet Ringdén. Hovrättsrådet Johansson fann ej skäl göra ändring i krigsrättens utslag.

Över krigshovrättens utslag anförde Eklund besvär.

Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

9. Åtal mot fältkrigsdomare för underlåtenhet att uppsätta fältkrigsrättsprotokoll m. m.

Vid en av militieombudsmannen i april månad 1944 förrättad inspektion inom Kiruna försvarsområde framställdes i olika hänseenden anmärkningar med avseende å protokollen dels för fältkrigsrätten vid Gällivare försvarsområdes stab, och dels för fältkrigsrätten vid den för Kiruna och Jokkmokks försvarsområden gemensamma staben. (Den förstnämnda fältkrigsrätten upphörde den 12 februari 1943, varvid den senare fältkrigsrätten inrättades.) I anledning härav hölls av byråchefen å militieombudsmansexpeditionen förberedande förhör med advokaten Håkan Gustavson i Piteå, som under tiden den 18 januari 1943—den 31 mars 1944 tjänstgjort som fältkrigsdomare. Därefter har i ärendet infordrats viss utredning dels från befälhavaren för Kiruna och Jokkmokks försvarsområden, dels från fångvårdsstyrelsens avdelning för straffregistret, och dels från häradshövdingen Tord Sandström — vilken tjänstgjort som fältkrigsdomare vid den förstnämnda fältkrigsrätten —, varjämte Gustavson blivit av landsfogden i Norrbottens län ytterligare hörd i saken. Av den företagna utredningen framgår bland annat följande.

Av fältkrigsrättens protokoll voro vid inspektionen å försvarsområdesstabens expedition tillgängliga allenast protokollen för fältkrigsrätten vid Gällivare försvarsområdes stab för åren 1941 och 1942. Protokollen för sistnämnda år voro upplagda i två särskilda serier. I den ena serien, vilken syntes avse mål i vilkas handläggning Sandström tjänstgjort som civil ledamot av fältkrigsrätten, hade de olika målen upptagits under särskilda paragrafer.

Den andra serien, i vilken målen numrerats i ny följd, syntes avse mål vid vars första handläggning Gustavson varit civil ledamot av fältkrigsrätten. I den förstnämnda serien saknades §§ 2, 28, 39—49, 53, 61, 64—67 och 69—70. I den senare serien kunde återfinnas allenast protokoll avseende mål upptagna under nr 1 och nr 6 för respektive den 11 och den 18 augusti 1942. Till samtliga protokoll hade begagnats papper normal 4. Protokollen, vilka icke voro inbundna, voro icke samlade för sig utan förvarades i pärmar bland förhørsprotokollen i disciplinmål. Huruvida saköreslängd och föreskriven rättsstatistik blivit i vederbörlig ordning upprättade kunde icke vid inspektionen utrönas.

Vid det av byråchefen å militieombudsmansexpeditionen den 28 april 1944 i Gällivare med Gustavson hållna förhöret anförde denne: Han hade år 1942 under Sandströms semester, slutet av juni—mitten av augusti, i dennes ställe tjänstgjort som fältkrigsdomare. Under denna tid hade förekommit åtminstone två sammanträden med krigsrätten. Det vore troligt att Gustavson för den av honom häröver uppsatta domboken använt särskild nummerföljd. Gustavson kunde icke erinra sig huru många mål och ärenden som härvid förekommit. Detta torde emellertid framgå av de rättsstatistiska uppgifterna. Domboken för dessa sammanträden hade av Gustavson överlämnats till Sandström. Gustavson hade därefter, sedan Sandströms befattning med fältkrigsrätten upphört, från och med den 18 januari 1943 till och med den 31 mars 1944 tjänstgjort som civil ledamot av fältkrigsrätten vid samtliga sammanträden med undantag för sammanträdet den 3 september 1943, då advokaten Hilding Gagge i Gällivare i stället tjänstgjort. Från och med den 1 april 1944 vore Gagge förordnad till civil ledamot av fältkrigsrätten. När Gustavson i januari 1943 tillträtt ifrågavarande tjänst hade det endast funnits ett uppskjutet mål (protokoll den 7 januari 1943, § 4). Gustavson hade icke till försvarsområdesbefälhavaren insänt några av fältkrigsrättens protokoll för tiden från och med den 18 januari 1943. Han hade icke ägt kännedom om att det ålegat honom att inom två månader, sedan det mål varom protokollet handlar blivit av rätten slutligen handlagt, avlämna detsamma till försvarsområdesbefälhavaren. Endast under de första månaderna 1943 hade Gustavson i vederbörlig ordning uppsatt protokollen. På grund av den stora ökningen i antalet mål hade arbetet härefter vuxit honom helt över huvudet, varför han endast hunnit med att uppsätta protokollen i sådana mål, som varit särskilt brådskande, samt i mål, där protokollen varit av mera vidlyftig beskaffenhet. Då arreststraff ådömts hade Gustavson genom särskilda skrivelser underrättat försvarsområdesbefälhavaren om det ådömda straffet. I fråga om de flesta målen voro protokollen alltjämt ouppsatta. Gustavson hade därför ej kunnat åsätta målen någon paragraf- eller nummerbeteckning. Gustavson, som numera öppnat egen advokatbyrå i Piteå, hade för avsikt att omedelbart färdigställa domboken. Gustavson hade icke fört något diarium över målen, men hade i behåll samtliga de order och andra handlingar samt de anteckningar som erfordrades för uppsättande av protokollen. Gustavson framhöll att, enär han under den

tid, han tjänstgjort som civil ledamot av fältskyingsrätten, varit anställd som biträde å Gagges advokatbyrå, han ej kunnat betrakta sin verksamhet vid fältskyingsrätten som sitt huvudsakliga arbete.

Vid det med Gustavson i Gällivare hållna förhöret antecknades att av ifrågavarande dombok var uppsatt, dels av domboken för år 1943 §§ 6—8, 10—16 och 18—25, dels ock protokollen i 26 mål som under tiden den 2 juni 1943—den 28 februari 1944 handlagts vid fältskyingsrätten vid den för Kiruna och Jokkmokks försvarsområden gemensamma staben.

Gustavson lämnade vid förhör den 1 november 1944 av landsfogden följande redogörelse för sina anställnings- och arbetsförhållanden vid tiden för erhållande av uppdraget såsom fältskyingsdomare och tiden därefter: Gustavson var anställd såsom notarie i Gällivare domsaga till den 1 september 1942. Under sommaren 1942 uppehöll Gustavson häradshövdingeämbetet under Sandströms semester — cirka en månad — och åtog sig på begäran av denne, som vid den tiden tjänstgjorde såsom fältskyingsdomare, att under Sandströms semester även uppehålla fältskyingsdomarebefattningen. Från och med den 1 september 1942 anställdes Gustavson såsom biträdande jurist hos advokaten Hilding Gagge i Gällivare. Då genom Sandströms utnämning från och med 1 januari 1943 till häradshövding i annan domsaga fråga uppkom om efterträdare till Sandström såsom fältskyingsdomare, blev Gustavson uppringd av Sandström med förfrågan, om han vore villig åtaga sig detta uppdrag. I anledning av denna förfrågan konfererade Gustavson med sin arbetsgivare, Gagge, varvid det mellan Gustavson och Gagge överenskoms, att Gustavson skulle få åtaga sig det erbjudna uppdraget och utföra arbetet delvis på tjänstetid mot avdrag på lönen motsvarande hälften av det arvode Gustavson komme att uppbära i sin egenskap av fältskyingsdomare. Gustavsons villighet att åtaga sig uppdraget liksom Gagges medgivande därtill byggde på kännedom om huru mycket arbete nämnda syssla givit under Sandströms tid. Därom ägde även Gagge kännedom, när han under någon tid före Sandström tjänstgjort såsom fältskyingsdomare i ifrågavarande fältskyingsrätt. Efter denna överenskommelse mellan Gustavson och Gagge förklarade sig Gustavson först till Sandström och senare vid en telefonförfrågan från justitiedepartementet villig att åtaga sig uppdraget. Redan ett par månader efter uppdragets erhållande visade det sig, att målens såväl antal som svårighetsgrad väsentligt ökade, en ökning, som senare oavbrutet fortsatte. Det visade sig därför, att Gustavson icke utan att allvarligt eftersätta sitt ordinarie arbete såsom biträdande jurist å Gagges advokatbyrå kunde medhinna uppsättande av protokoll i samtliga mål från sammanträdena utan måste inskränka sig till uppsättande av protokollen i de viktigaste målen och i de mål, vari protokoll beställdes, i förhoppning om att arbetsbördan senare skulle lätta. Redan under första halvåret av år 1943 hade sålunda uppkommit en arbetsbalans. Gustavson hade dock räknat med, att han om icke tidigare dock skulle kunna arbeta bort denna balans under sommaren, då den minskning av arbetet på advokatbyrå, som normalt inträffar på sommaren, beräknades kunna ge möjligheter härtill. Det visade sig emel-

lertid dels att arbetet på advokatbyrån blev ovanligt betungande denna sommar och dels att arbetet med fältkrigsdomaresysslan ytterligare ökade under sommaren. Balansen hann sålunda icke avverkas under sommaren utan ökade i fortsättningen ända till dess Gustavson från och med den 1 april 1944 på grund av avflyttning från Gällivare entledigades från fältkrigsdomaresysslan. Efter ankomsten till Piteå hade Gustavson delvis avverkat balansen, men större delen kvarstode dock fortfarande. Gustavsons nystartade byrå i Piteå skötte han ensam utan skrivhjälp och hade av sitt arbete på byrån varit så sysselsatt, att han hittills ej medhunnit uppsättande av samtliga protokoll, som tidigare ej medhunnits. — Till belysande av den med fältkrigsdomaresysslan förenade arbetsbördan ville Gustavson framhålla, att sammanträdena företrädesvis hållits i Kiruna, då och då i Abisko och endast någon enstaka gång i Gällivare, att förbindelserna norrut från Gällivare, där Gustavson haft sin bostad, vore dåliga, så att ett sammanträde aldrig kunnat avslutas samma dag som resan anträts och att varje sammanträde inräknat resorna därför i regel tagit minst två dagar i anspråk, samt att sammanträden under Gustavsons tid såsom fältkrigsdomare förekommit i följande omfattning:

1943.

- Januari: två sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 19 mål;
 Februari: två sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 12 mål;
 Mars: tre sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 31 mål;
 April: två sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 20 mål;
 Maj: tre sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 30 mål;
 Juni: fyra sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 29 mål (varav ett sammanträde gällde utredning om en dödsolycka och tog en hel dag i anspråk);
 Juli: tre sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 25 mål;
 Augusti: tre sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 9 mål (varav två av sammanträdena gällde vardera ett vidlyftigt mål angående häktad);
 September: sju sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 48 mål;
 Oktober: sju sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 40 mål (delvis rannsaking med häktad);
 November: sex sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 40 mål (delvis rannsaking med häktade);
 December: fem sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 16 mål (två sammanträden om vardera ett vidlyftigt mål).

1944.

- Januari: fem sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 21 mål (varav tre sammanträden gällde vardera ett mål angående häktad);
 Februari: fyra sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 28 mål (ett sammanträde om ett vidlyftigt mål);
 Mars: fem sammanträden, varvid förekommit sammanlagt 16 mål (varav en rannsaking med häktad).

Gustavson uppgav vidare, att han under samma tid avgivit 171 skriftliga yttranden av olika slag till olika befälhavare, av vilka yttranden många föranlett vidlyftigt arbete, samt att han dessutom varje dag avgivit ett flertal muntliga yttranden och råd per telefon.

Sandström anförde i avgivet yttrande: Protokollen med därtill hörande handlingar för år 1942 hade Sandström tillställt försvarsområdesbefälhavaren, § 1 t. o. m. § 14 med skrivelse den 5 mars 1942, § 15 t. o. m. § 28 med skrivelse den 9 juni 1942, § 29 t. o. m. § 38 med skrivelse den 3 september 1942 samt § 39 t. o. m. § 76 med skrivelse den 12 december 1942. Genomslagskopior av samtliga dessa skrivelser funnes i Sandströms förvar. — Saköreslängd hade i vederbörlig ordning upprättats. Under den tid Sandström tjänstgjorde som civil ledamot av fältkrigsrätten hade endast i fem fall bötesstraff ådömts, första gången den 15 december 1941, § 46, saköreslängden expedierad den 17 samma december, andra gången den 29 samma december, §§ 66 och 67, saköreslängden expedierad påföljande dag, tredje gången den 12 juni 1942, § 34, saköreslängden expedierad den 26 samma juni och slutligen fjärde gången den 4 november 1942, § 59, saköreslängden expedierad påföljande dag. Angående expedieringen av saköreslängd under år 1942 torde som Sandström ville erinra sig finnas kantanteckning i domboken. — Enligt skrivelse den 21 januari 1943 hade Sandström till försvarsområdesbefälhavaren översänt föreskriven rättsstatistik för åren 1941 och 1942. Att Sandström ej tidigare översänt statistik för år 1941 hade berott på att Sandström ansett sig i behov av denna statistik för upprättande av 1942 års statistik. — Av sparsamhetsskäl och då Sandström saknade kännedom om förordningen den 12 juli 1907, nr 55, hade Sandström använt normalpapper av klass 4 till fältkrigsrättens protokoll. — Beträffande domboken avseende de sammanträden under år 1942, då Gustavson tjänstgjort såsom civil ledamot av fältkrigsrätten, framhöll Sandström att han från Gustavson av sagda dombok endast erhållit protokoll avseende ett mål, upptaget under nr 6 för den 18 augusti 1942. Detta mål hade uppskjutits till den 4 därpåföljande september och handlades då under Sandströms ordförandeskap. I skrivelse den 12 december 1942 hade Sandström tillställt försvarsområdesbefälhavaren detta Gustavsons protokoll. Några rättsstatistiska uppgifter för sammanträdena den 11 och den 18 augusti 1942 hade Gustavson icke såvitt Sandström kunde finna tillställt honom.

Chefen för sektion III vid försvarsområdesstaben anförde i avgivet yttrande: Jämlikt 2 § förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter skulle saköreslängd för fältkrigsrätt avse helt kalenderår. Bötesbeslut skulle jämlikt samma förordning 4 § 4 mom. verkställas på grund av avskrift av utslag, som från fältkrigsrätten översändes till vederbörande befälhavare. Sandström hade emellertid i samtliga de fall, där fältkrigsrätten dömt till böter, expedierat saköreslängd omedelbart efter utslagets avkunnande. Dessa saköreslängder hade sedan från försvarsområdesstaben för verkställighet översänts till den länsstyrelse, som haft att indriva böterna. Någon saköreslängd avseende helt kalenderår hade icke inkommit

till försvarsområdesstaben. Gustavson hade i vederbörlig ordning översänt avskrift av bötesbesluten för verkställighet. Någon saköreslängd avseende helt kalenderår hade från honom icke inkommit. Från Sandström hade rättsstatistik inkommit den 22 januari 1943. Gustavson däremot hade, såvitt förda diarier utvisade, ej insänt någon dylik statistik.

I ett senare från försvarsområdesbefälhavaren inkommet yttrande anförde denne: Förnyad genomgång av handlingarna å expeditionen hade företagits, varvid av ifrågavarande felande protokoll för år 1942 samtliga med undantag av §§ 2 och 28 kommit tillrätta. Däremot hade § 75 ej påträffats, vilket protokoll vid inspektionen dock ej anmärktes vara saknat. Tydligen hade de senare tillrättaskaffade protokollen funnits å expeditionen då inspektionen skedde, men ej förvarade i sådan ordning, att de därvid kunnat företes. — Beträffande anledningen till att protokollen icke blivit i enlighet med gällande föreskrifter jämte saköreslängd och föreskriven rättsstatistik i vederbörlig ordning inbundna, torde icke någon annan förklaring kunna givas, än att arbetsbördan på försvarsområdesstaben varit ytterst pressande och personalen i förhållande därtill otillräcklig. Ifrågavarande handlingar komme emellertid nu att snarast i så fullständigt skick som möjligt samlas samt att i föreskriven ordning inbindas och överlämnas till krigshovrätten.

Enligt vad försvarsområdesbefälhavaren i ett i krigshovrätten anhängigt ärende meddelat hade av domboken för sammanträdet den 18 augusti 1942 jämväl återfunnits protokollen nr 4 och 5.

Vid den 29 juni 1945 av landsfogden företaget ytterligare förhör med Gustavson anförde denne: För den tid Gustavson, efter det Sandström lämnat Gällivare, uppehållit fältkrigsdomarebefattningen hade av Gustavson ännu inga rättsstatistiska uppgifter sammanställts. Detta hade berott därpå att Gustavson fortfarande icke uppsatt domboken beträffande alla av honom handlagda mål. Följaktligen hade han icke haft tillräcklig översikt över materialet för att kunna åstadkomma någon rättsstatistik. Gustavson ville meddela, att statistiska centralbyrån anmält förhållandet till överkrigsfiskalsämbetet. Anmälan hade varit hos Gustavson för yttrande, varvid Gustavson hänvisat till de av landsfogden tidigare i ärendet upprättade polisförhørsprotokollen. Ärendet vore för närvarande föremål för krigshovrättens prövning. — Balansen kvarstode fortfarande oförändrad sedan tiden för landsfogdens tidigare förhör i ärendet. I själva verket hade Gustavson ännu icke i domboken uppsatt flera mål än dem, som förelågo färdiga vid militieombudsmannens inspektion den 28 april 1944. Anledningarna härtill vore följande. Den 1 maj 1944 hade Gustavson öppnat egen advokatverksamhet i Piteå. Allt från begynnelsen hade Gustavson varit ensam på sitt kontor. Göromålen därstädes hade redan från början blivit så många att Gustavson icke haft någon som helst tid över för domboksskrivning. Gustavson hade fastmera fått dragas med balans även beträffande det arbete, som hört till advokatrörelsen. Därest Gustavson hade ägnat sig åt upprättandet av domboken, hade han måst eftersätta sina klienters intressen på ett för dem menligt sätt. Detta hade han för sin utkomst skull icke ansett sig kunna göra.

Det hade varit Gustavsons avsikt att så fort sig göra låtit anställa en kontorist för att sköta löpande skrivgöromål och i första hand efter Gustavsons diktamen uppsätta domboken. De flesta av de mål, som kvarstode uppsatta, vore nämligen av den art att de utan vidlyftigare förberedelser kunde från memorialet direkt neddikteras. Gustavson hade emellertid ännu icke lyckats anställa någon kontorist, enär Gustavson icke kunnat erbjuda tillräckligt hög betalning. Gustavsons advokatrörelse hade numera blivit så lönande att han trodde sig kunna anställa en kontorist från den 1 september 1945. Skulle han lyckas därmed, kunde han beräkna att ha domboken fullt färdiguppsatt vid november månads ingång. Det material han hade till sitt förfogande vore fullt tillräckligt för att rekonstruera domboken. Fullständiga memorial och förhørsprotokoll funnes tillgängliga. Ett och annat utdrag ur det militära straffregistret felades möjligen, men kunde av Gustavson lätt införskaffas.

Från statistiska centralbyrån inhämtades att av Gustavson i egenskap av t. f. fältkrigsdomare vid fältkrigsrätten vid Gällivare försvarsområdes stab undertecknade rättsstatistiska uppgifter för den 11 och den 18 augusti 1942 enligt formulär 16 dit inkommit. Därav framgick att av fältkrigsrätten den 11 augusti 1942 handlagts två mål, betecknade med nr 1 och nr 2, och den 18 augusti åtta mål, betecknade med nr 4, 5, 6, 6 ¹/₂, 7, 8, 9 och 10. Samtliga dessa mål förutom målet nr 6 hade samma dagar avgjorts genom slutligt utslag. Sistnämnda mål hade avgjorts genom slutligt utslag den 4 september 1942, varvid Sandström tjänstgjort som fältkrigsdomare.

Sedan genom värnpliktige nr 613-67-35 Lindströms vållande korpralen nr 353-67-36 Mårtensson den 2 oktober 1943 blivit skadad av ett skott i vänstra benet, hade fältkrigsrätten genom utslag den 8 december 1943 dömt Lindström jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för försummelse vid utövande av tjänsteplikt undergå disciplinstraff av vaktarrest tio dagar, varjämte fältkrigsrätten förklarar Mårtensson äga att i mån av befogethet i särskild rättegång föra talan mot Lindström angående skadestånd. Såsom ombud för Mårtensson hade advokaten Albert Hansson i Härnösand i en den 14 april 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift — under förmälan att trots upprepade hänvändelser till Gustavson från såväl Mårtensson som Hansson, varav den första torde ha kommit Gustavson tillhanda redan i juni 1944, det icke varit möjligt att från Gustavson utfå fältkrigsrättens protokoll i målet — hemställt att, därest protokoll icke upprättats i målet, militieombudsmannen ville föranstalta om ny och fullständig utredning i saken. — Vid förhör av landsfogden den 29 juni 1945 anförde Gustavson härom: Anledningen till att han icke kunnat expediera det beställda protokollet vore givetvis att han ännu icke uppsatt berörda mål i domboken. Gustavson kunde icke erinra sig vid huru många tillfällen Mårtensson påmint Gustavson om den beställda utskriften. Troligen hade Mårtensson skrivit ett brev och telefonerat vid tvenne tillfällen. För Mårtensson hade Gustavson icke uppgivit den verkliga anledningen till att han icke kunnat expediera protokollet utan allenast meddelat att protokollet snarast skulle utskrivas och expedieras. Något hinder att sätta upp målet i domboken hade icke förelegat. Möj-

ligen hade ett militärt straffregisterutdrag saknats. Orsaken till att Gustavson icke besvarat Hanssons brev hade helt enkelt varit den att Gustavson icke kunnat avgiva någon godtagbar förklaring över sitt dröjsmål. Gustavson hade dessutom blivit trött på att jämt komma med undanflykter och även »skämts en smula». Gustavson ämnade emellertid nu offra några kvällstimmar och sätta upp målet samt expediera utskriften. Gustavson ville i detta sammanhang framhålla att Mårtensson enligt Gustavsons uppfattning icke gärna kunde ha drabbats av någon rättsförlust genom Gustavsons dröjsmål.

Sedan landsfiskalen i Piteå norra distrikt på begäran av militieombudsmannen besökt Gustavson för att söka närmare utröna vilka möjligheter som föreläge att med ledning av de handlingar som funnes i Gustavsons förvar rekonstruera de av Mårtensson begärda protokollen, meddelade landsfiskalen den 3 september 1945 per telefon till militieombudsmansexpeditionen att konceptprotokollen till nämnda mål numera blivit av Gustavson iordningställda samt av denne överlämnats till landsfiskalen. Som Gustavson, enligt vad han för landsfiskalen uppgivit, saknade möjlighet att för Mårtenssons räkning verkställa utskrift av protokollen, insändes konceptprotokollen av landsfiskalen till militieombudsmansexpeditionen. Hansson hade därefter genom militieombudsmannens försorg tillställts avskrifter av protokollen.

I fråga om utslag den 16 februari 1943, § 22, varigenom värnpliktige nr 384-73-23 Nilsson jämlikt 49 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten dömts att hållas i fängelse en månad anmärktes vid inspektionen att enligt anteckning i protokollet straffuppgift expedierats först den 15 april 1943.

Vidare hade genom förfrågan hos fångvårdsstyrelsen utrönt

att straffuppgift avseende utslag den 11 augusti 1943, varigenom värnpliktige nr 1363-45-27 Erik Vilhelm Larsson jämlikt 49 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten dömts att för rymning hållas i fängelse en månad, inkommit till straffregistret först den 25 oktober 1943;

att straffuppgift angående utslag den 18 januari 1944, varigenom värnpliktige nr 322-72-25 Anders Sigurd Långdahl jämlikt 123, 124 och 125 §§ strafflagen för krigsmakten dömts att för övergivande av post hållas i fängelse en månad, inkommit till straffregistret först den 4 mars 1944;

samt att beträffande utslag den 16 oktober 1943, varigenom värnpliktige nr 431-73-35 Karl Gustav Erling Nilsson jämlikt 49, 52 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kap 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för olovligt undanhållande och rymning dömts att hållas i fängelse en månad oaktat påstötning till Gustavson vid upprepade tillfällen från straffregistret, överhuvud icke inkommit någon straffuppgift.

Gustavson anförde i denna del: Vad här anmärkts torde vara riktigt. Uppgifterna hade från början blivit bortglömda, och insändandet hade skett antingen efter påstötning eller sedan Gustavson själv erinrat sig, att uppgifterna avglömts. Beträffande straffuppgiften för Karl Gustav Erling Nilsson kunde Gustavson nu icke erinra sig, att han fått någon påstötning förrän efter förflyttningen till Piteå. Biand de handlingar Gustavson medfört till Piteå

hade handlingarna rörande nämnda mål icke funnits, varför Gustavson då icke kunnat sända den infordrade uppgiften. — Ett mycket stort antal mål, vari frihetsstraff förekommit, hade avdömts av fältskyllsrikten. Här ifrågakarande fall utgjorde därför en mycket ringa procent av samtliga de fall, vari Gustavson haft att till straffregistret insända dylika uppgifter. Gustavson hade alltid försökt att vara mycket noggrann, när det gällt mål angående häktade och mål, vari frihetsstraff utdömts, och i sådana mål alltid försökt vara försiktig, så att alla formella föreskrifter skulle iakttagas.

Gustavson framhöll slutligen i anledning av samtliga mot honom vid inspektionen framställda anmärkningar: Gustavson vore visserligen medveten om, att han på grund av bristande tid ej skött fältskyllsdomaresysslan på sådant sätt som en sådan syssla bort skötas, men vad som försumrats vore dock uteslutande att hänföra till formella föreskrifter. Han hade alltid vinnlagt sig om målens omsorgsfulla förberedelse och behandling vid fältskyllsrikten, vilket han ansett vara det viktigaste vid skötseln av denna syssla. Mot hans sätt att handlägga målen torde någon berättigad anledning till klander icke kunna riktas. Gustavson ville också framhålla, att man vid bedömandet av hans försummelser ej finge anlägga samma stränga betraktelsesätt som när sådana försummelser lades en yrkesdomare till last. Man finge ej glömma, att det här gällde ett uppdrag, som anförtratts en vid domargörömmål oerfaren person och skulle skötas vid sidan av det ordinarie arbetet.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 5 oktober 1945 till överkrigskassalsämbetet följande.

Angående förande av protokoll vid fältskyllsrikt stadgas i 37 § militära rättegångslagen att detta skall åligga rättens civile ledamot. I 38 § andra stycket samma lag stadgas vidare att protokoll hållet vid fältskyllsrikt skall tillika med därtill hörande handlingar inom två månader, sedan det mål varom protokollet handlar blivit av rätten slutligen handlagt, av dess civile ledamot avlämnas till den befälhavare, som förordnat fältskyllsrikten, d. v. s. befälhavaren för den avdelning av krigsmakten, vid vilken fältskyllsrikten skall hållas (se 23 § militära rättegångslagen). Till fältskyllsriktts protokoll skall enligt förordningen den 12 juli 1907, nr 55 s. 1, användas normalpapper av klass 2.

Om expediering av krigsriktts utslag lämnas i 61 § militära rättegångslagen bland annat följande föreskrifter: Den ledamot i rätten, som har att föra protokollet, skall uppsätta rättens beslut samt, sedan detta justerats och avkunnats för parterna, expediera detsamma. Angående tillhandahållande av utskrift eller avskrift av fältskyllsriktts protokoll gäller enligt § 16 förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen, att där någon, till vilken expedition i mål eller ärende, däri han är part, allenast på av honom framställd begäran utfärdas, äskat dylik expedition, skall sådan hållas honom tillgänglig inom fjorton dagar, eller i vissa fall kortare tid, från den dag, då begäran om expeditionen framställts.

Enligt kungörelse den 26 november 1914 om uppgifter till straffregistret och om registrets förande skola föreskrivna uppgifter till det av fångvårdsstyrelsen förda straffregistret avsändas inom fjorton dagar efter utslagets avkunnande och skall angående dagen då uppgift avsändes anteckning göras å konceptutslaget. Det föreskrives att uppgift från krigsrätt skall undertecknas av auditören, varmed när fråga är om fältkrigsrätts utslag torde få avses rättens civile ledamot.

I förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter lämnas föreskrifter om verkställande av bötesbeslut som meddelats av krigsrätt samt om upprättande av saköreslängd. För verkställande av krigsdomstols bötesbeslut skall avskrift därav i erforderliga delar genast efter dess meddelande i två exemplar avlämnas till vederbörande befälhavare (§ 4 mom. 4). Krigsdomstols saköreslängd avser helt kalenderår och skall jämte vederbörande befälhavares redovisning för verkställighet av krigsdomstols bötesbeslut för varje år inom januari månad påföljande år av befälhavaren avlämnas till länsstyrelsen (§§ 2 och 20). Av krigsrätt meddelat bötesbeslut skall sålunda icke verkställas på grundval av utdrag av saköreslängden.

Uppgifter till rättsstatistiken skola enligt kungörelse den 23 december 1915 angående rättsstatistiken enligt fastställda formulär i den omfattning som å formulären angivits lämnas bland annat från krigsrätterna. Beträffande de föreskrivna uppgifterna skola enligt vad i kungörelsen stadgas iakttagas de å formulären upptagna föreskrifter om ordningen för uppgifternas avlämnande och anvisningar för formulärens ifyllande. Enligt av statistiska centralbyrån meddelade anvisningar för ifyllande av det rättsstatistiska formuläret 16 skola uppgifterna införas i formuläret efter hand som utslagen meddelas. För varje dag, å vilken utslag meddelats, skola de införda uppgifterna undertecknas av auditören, vilken är för uppgifternas införande ansvarig. Uppgift enligt formulär 16 skall från krigsrätt för varje kvartal insändas till statistiska centralbyrån inom utgången av påföljande månad. Konceptexemplar av varje uppgift enligt formuläret skall fogas vid domstolens protokoll för det år uppgiften avser.

Kungl. Maj:t, som genom beslut den 28 januari 1941 bestämt att fältkrigsrätt skulle tillsvidare vara inrättad vid Gällivare försvarsområdes stab, förklarade den 12 februari 1943 att nämnda fältkrigsrätt skulle upphöra samt förordnade att fältkrigsrätt tillsvidare skulle vara inrättad vid den för Kiruna och Jokkmokks försvarsområden gemensamma staben i Kiruna. Enligt förordnande av Kungl. Maj:t har Sandström under tiden den 28 mars 1941—den 5 februari 1943 varit civil ledamot (fältkrigsdomare) i den förstnämnda fältkrigsrätten. Den 12 februari 1943 förordnade Kungl. Maj:t Gustavson att tillsvidare vara civil ledamot (fältkrigsdomare) i den senare fältkrigsrätten. Den 17 mars 1944 entledigades Gustavson från och med den 1 april 1944 från detta förordnande.

Beträffande fältskyddsdomstolens dombok för år 1941 har vid utredningen framkommit att konceptexemplaren av de rättsstatistiska uppgifterna enligt formuläret 16, som skolat fogas vid domboken för nämnda år, av Sandström till försvarsområdesbefälhavaren översänts först med skrivelse den 21 januari 1943. Enligt vad Sandström uppgivit hade anledningen till att han ej tidigare insänt denna statistik varit att han ansett sig vara i behov av densamma för upprättande av 1942 års statistik. Med hänsyn till att fältskyddsdomstolens sista sammanträde år 1941 hållits den 29 december torde få anses att konceptexemplaren av de rättsstatistiska uppgifterna för år 1941 bort — liksom protokollen i de vid nämnda sammanträde avslutade målen — ha till försvarsområdesbefälhavaren avlämnats inom två månader från nämnda dag, eller senast den 28 februari 1942. Sandström har sålunda härvid gjort sig skyldig till ett avsevärt dröjsmål.

Av fältskyddsdomstolens protokoll för år 1942, som avse mål och ärenden, vid vars handläggning Sandström tjänstgjort som fältskyddsdomare, synas de med § 2, 28 och 75 betecknade protokollen ej ha kunnat tillrättaskaffas. Av de till statistiska centralbyrån för detta år avgivna rättsstatistiska uppgifterna framgår att de felande protokollen samtliga avse ärenden angående egen-
domsskada. Jämväl dessa protokoll synas emellertid, enligt vad Sandström uppgivit, ha av Sandström tillställts försvarsområdesbefälhavaren.

Vid fältskyddsdomstolens sammanträden den 11 och den 18 augusti 1942, varvid Gustavson varit t. f. fältskyddsdomare, ha som av de rättsstatistiska uppgifterna framgår handlagts sammanlagt tio mål. Endast protokollen till fyra av dessa mål (nr 1 och 4—6) synas ha påträffats. De saknade målen avse enligt rättsstatistiken samtliga ansvarstalan. I mål nr 2 har den tilltalade ådömts straffarbete eller fängelse. Övriga i nämnda mål tilltalade ha ådömts vaktarrest. Gustavson har uppgivit att protokollen för sammanträdena den 11 och den 18 augusti 1942 av honom överlämnats till Sandström. Emellertid har Sandström förklarat att han från Gustavson av denna dombok endast erhållit protokoll avseende ett mål, upptaget under nr 6 i protokollet för den 18 augusti, vilket mål uppskjutits till den 4 därpå följande september och då handlagts under Sandströms ordförandeskap. Med hänsyn till vad sålunda förekommit och då de rättsstatistiska uppgifterna för den 11 och den 18 augusti 1942 upprättats synes det ej uteslutet att även protokollen till målen nr 2, 6^{1/2} och 7—10 av Gustavson uppsatts och avlämnats.

Sandström har medgivit att han till fältskyddsdomstolens protokoll för åren 1941 och 1942 använt normalpapper av klass 4. Att bättre papper ej använts har, enligt vad Sandström uppgivit, föranletts av sparsamhetsskäl. Sandström har även saknat kännedom om härutinnan gällande föreskrifter.

Sandström synes icke ha riktigt tillämpat gällande föreskrifter om expedierande av utslag för verkställighet av fältskyddsdomstolens bötesbeslut och angående upprättande av saköreslängd. Sålunda har Sandström i varje fall där bötesstraff ådömts för straffets verkställande till försvarsområdesbefälhavaren översänt särskild saköreslängd i stället för utslaget i målet. Någon

avskrift av saköreslängden har icke såsom lämpligen bort ske fogats vid domboken (jfr instruktion för expeditionstjänsten vid armén mom. 171).

Av uppgifter som Gustavson lämnat framgår att under de sammanträden med fältkrigsrätten under tiden den 18 januari 1943—den 31 mars 1944, då Gustavson tjänstgjort som fältkrigsdomare, handlagts tillhopa 384 mål. Av dessa synas vid inspektionstillfället ha i domboken uppsatts endast 44 mål. Gustavson har uppgivit att han endast under de första månaderna efter det han förordnats till fältkrigsdomare i vederbörlig ordning uppsatt domboken för fältkrigsrättens sammanträden. Därefter hade Gustavson medhunnit uppsätta protokollen allenast i »sådana mål som varit särskilt brådskande samt i mål, där protokollen varit av mera vidlyftig beskaffenhet». Gustavson förklarade vid ett annat tillfälle att han måst inskränka sig till uppsättande av protokollen i de viktigaste målen och i de mål, vari protokoll beställdes. Vid militieombudsmannens inspektion förklarade Gustavson att han hade för avsikt att omedelbart färdigställa domboken. Senare, vid förhör den 1 november 1944, uppgav Gustavson att han efter ankomsten till Piteå delvis avverkat balansen, men att större delen dock fortfarande kvarstode. Den 29 juni 1945 förklarade Gustavson vid förnyat förhör, att balansen fortfarande kvarstode oförändrad sedan det tidigare förhöret. I själva verket, förklarade Gustavson, hade han ännu icke i domboken uppsatt flera mål än dem, som förelägo färdiga vid militieombudsmannens inspektion den 28 april 1944.

Härutöver har Gustavson i september 1945 uppsatt fältkrigsrättens protokoll den 16 och den 22 november samt den 8 december 1943 i ett mål mot värnpliktige nr 613-67-35 Lindström med flera. Detta har av Gustavson gjorts först efter ett stort antal framställningar sedan juni 1944 av målsäganden att erhålla protokoll i målet och först sedan militieombudsmannen anhållit att landsfiskalen i Piteå norra distrikt ville, därest Gustavson icke inom viss kortare tid tillhandahölle protokollet, till militieombudsmannen insända avskrifter av samtliga i Gustavsons förvar befintliga handlingar i målet. Gustavson har dessförinnan vid olika tillfällen i såväl telegram som skrivelse och vid förhör av landsfogden utlovat att viss dag eller inom viss kortare tid iordningställa protokollet. Gustavsons försummelse i detta fall att tillhandahålla protokoll är så mycket mer anmärkningsvärd som Gustavson velat göra gällande att vad han som fältkrigsdomare försummat uteslutande hänförde sig till uppfyllandet av formella föreskrifter. Det bör dock ha stått klart för Gustavson att det för Mårtensson, som i fältkrigsrättens utslag lämnats förbehåll till framtida skadeståndstalan, kunnat vara ett betydande intresse att för tillvaratagande av sin rätt erhålla del av protokollen i målet.

Gustavson har även i ett fall, där av statlig myndighet begärts protokoll i visst mål, visat en anmärkningsvärd försumlighet. Sålunda har militärbefälhavaren för sjätte militärområdet — enligt vad militieombudsmannen inhämtat av hos överkrigsfiskalsämbetet förvarade handlingar — i skrivelse den 10 oktober 1944 till krigshovrätten anmält, att, sedan försvarets civilförvaltning den 14 juli 1944 på uppdrag av försvarsdepartementet hos Kiruna

försvarsområdes stab anhållit om avskrift av fältkrigsrättens utslag den 30 mars 1943 i mål mot värnpliktige furiren nr 460-67-36 Svedin, samt denna framställning vidarebefordrats till Gustavson, denne först efter upprepade skriftliga och telegrafiska påstötningar i oktober 1944 tillställt civilförvaltningen det begärda utslaget.

Gustavson har såsom anledning till sin underlåtenhet att uppsätta fältkrigsrättens dombok åberopat att han icke medhunnit detta samt framhållit att han, som varit anställd som biträde å Gagges advokatbyrå, ej kunnat betrakta sin verksamhet vid fältkrigsrätten som sitt huvudsakliga arbete. Om förhållandena varit sådana att det för Gustavson mött oöverstigliga svårigheter att bemästra den arbetsbörda som åvilat honom bör det dock för Gustavson, som fullgjort tjänstgöring i domsaga, ganska snart ha stått klart att situationen var ohållbar och att det icke under några förhållanden finge förekomma att uppsättandet av domstolens protokoll skötes på framtiden. Om ingen annan utväg stått till buds torde Gustavson ha bort hos Kungl. Maj:t begära sitt entledigande från uppdraget att vara fältkrigsdomare.

De mål som uppsatts i domboken ha, enär något sammanhängande protokoll ej föreligger, icke kunnat förses med paragraf- eller nummerbeteckning. En omedelbart efter vederbörande krigsrättssammanträde upprättad förteckning över samtliga därvid förekomna mål och ärenden torde under förhandenvarande förhållanden ha varit av värde. Om en sådan förteckning upprättats hade även varje mål och ärende kunnat på förhand tilldelas vederbörlig beteckning.

Gustavson har helt underlåtit att i enlighet med föreskrifterna i 38 § andra stycket militära rättegångslagen till försvarsområdesbefälhavaren insända de fältkrigsrättens protokoll, som av Gustavson iordningställets. Angående anledningen härtill har Gustavson uppgivit att han saknat kännedom om nämnda föreskrifter. Det förefaller emellertid mera sannolikt att Gustavson för att icke röja de allvarliga försummelse, vartill han gjort sig skyldig genom sin underlåtenhet att uppsätta protokollen, avsiktligt underlåtit att insända några protokoll. Troligen har detta förfarande även bidragit till att betydligt fördröja upptäckten av Gustavsons försummelse.

Sina skyldigheter i fråga om upprättande och insändande till statistiska centralbyrån av rättsstatistiska uppgifter för fältkrigsrätten för tiden den 18 januari 1943—den 31 mars 1944 har Gustavson helt åsidosatt, varvid han såsom skäl härför åberopat att enär domboken ej varit uppsatt han ej heller kunnat upprätta någon statistik. Vad beträffar de rättsstatistiska uppgifterna för år 1943 har överkrigsfiskalsämbetet genom ämbetsmemorial den 23 oktober 1944, efter anmälan av chefen för statistiska centralbyrån, ställt Gustavson under åtal inför krigshovrätten med yrkande dels att Gustavson för den försummelse vartill han härutinnan gjort sig skyldig måtte dömas till ansvar enligt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen, dels ock att han måtte åläggas att vid verkande vite inom kortast möjliga tid insända de ifrågavarande uppgifterna till krigshovrätten.

Gustavson har medgivit att han i vissa fall försummat att inom föreskriven

tid avsända straffuppgifter till det av fångvårdsstyrelsen förda straffregistret. Vad beträffar straffuppgiften angående värnpliktige nr 431-73-35 Nilsson har Gustavson såsom skäl för att han, oaktat påstötningar från straffregistret, överhuvud ej expedierat densamma, åberopat att handlingarna i nämnda mål ej varit för honom tillgängliga i Piteå. Vad Gustavson sålunda anfört kan icke i någon mån lända honom till ursäkt för hans ifrågavarande försummelse. Det hade givetvis ålegat Gustavson, som måste ha ägt kännedom om var protokollen i målet förvarades — desamma hade av Gustavson företetts vid militieombudsmannens inspektion i Gällivare —, vidtaga de åtgärder som erfordrades för att Gustavson skulle bliva i tillfälle att upprätta straffuppgiften.

Sandström har genom det dröjsmål, som han låtit komma sig till last i fråga om insändande till försvarsområdesbefälhavaren av konceptexemplaren av rättsstatistiken för år 1941, visat försummelse i ämbetet. Sandström har även genom att uppsätta fältkrigsrättens protokoll på sämre papper än som föreskrivits samt genom att felaktigt tillämpa gällande bestämmelser om upprättande av fältkrigsrätts saköreslängd gjort sig skyldig till tjänstefel. Med hänsyn till omständigheterna låter militieombudsmannen emellertid såvitt rör Sandström bero vid den erinran som innefattas i det anförda.

Genom sin underlåtenhet att vederbörligen uppsätta och i föreskriven ordning till försvarsområdesbefälhavaren avlämna fältkrigsrättens protokoll har Gustavson i sin tjänst som fältkrigsdomare visat vårdslöshet och försummelse av synnerligen allvarlig beskaffenhet, varför han icke bör undgå ansvar. Gustavson bör jämväl ställas till ansvar för de försummelser vartill han, enligt vad ovan anförts, låtit komma sig till last dels genom sin underlåtenhet att upprätta och till statistiska centralbyrån och försvarsområdesbefälhavaren insända rättsstatistiken enligt formuläret 16 för första kvartalet 1944, dels genom dröjsmål med expediering i två fall av begärda expeditioner, dels ock genom att i vissa fall icke inom föreskriven tid och i ett fall överhuvud ej till allmänna straffregistret insända straffuppgift.

På grund av det anförda uppdrog militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att vid krigshovrätten anhängiggöra och utföra åtal mot Gustavson för vad denne sålunda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Ämbetet borde tillika hemställa, att krigshovrätten, därest sådant skulle finnas lämpligt, måtte med utsättande av äventyr för underlåtenhet förelägga Gustavson att inom viss tid vidtaga åtgärder för åstadkommande av rättelse i de hänseenden, varom nu vore fråga.

* *

*

Överkrigsfiskalsämbetet — som genom ovan omförmälda ämbetsmemorial den 23 oktober 1944 ställt Gustavson under åtal inför krigshovrätten för

den försummelse vartill Gustavson gjort sig skyldig med avseende å de rättsstatistiska uppgifterna för år 1943 — anmälde i ett den 15 oktober 1945 dagtecknat memorial för krigshovrätten det uppdrag militieombudsmannen sålunda givit ämbetet samt anförde därvid vidare: Till ämbetet hade den 12 oktober 1945 inkommit en skrivelse från riksräkenskapsverket, vari riksräkenskapsverket för den åtgärd, som kunde ankomma på ämbetet, anmält, att fältskyddsdomstolens vid Kiruna och Jokkmokks försvarsområdens stab saköreslängd för tiden den 1 januari 1943—den 31 mars 1944, som enligt föreskrift i § 20 mom. 1 förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter för varje år inom januari månad påföljande år skolat av befälhavaren avlämnas till vederbörande länsstyrelse och därifrån insändas till riksräkenskapsverket senast den 15 nästkommande februari, ännu icke inkommit till riksräkenskapsverket, oaktat riksräkenskapsverket i skrivelser till Gustavson den 8 juni och den 10 september 1945 begärt att han måtte ombesörja, att saköreslängden så snart ske kunde insändes till länsstyrelsen för vidare befordran till riksräkenskapsverket. Av skrivelsen från militieombudsmannen framginge, att Gustavson gjort sig skyldig till försummelse med avseende å överlämnande till vederbörande befälhavare av fältskyddsdomstolens saköreslängd för den tid, under vilken Gustavson varit förordnad såsom civil ledamot i fältskyddsdomstolen. På grund av vad sålunda förekommit ställde ämbetet Gustavson under åtal inför krigshovrätten, varvid ämbetet yrkade, att Gustavson måtte dels dömas till ansvar enligt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen för vad militieombudsmannen i sin skrivelse lagt honom till last samt för ovannämnda försummelse med avlämnande av fältskyddsdomstolens saköreslängd, dels ock få sig förelagt att inom viss tid vid visst äventyr vidtaga åtgärder för åstadkommande av rättelse i de hänseenden, som avsåges i militieombudsmannens skrivelse, samt beträffande omnämnda saköreslängd.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 7 juni 1946 och utlät sig därvid sålunda.

Krigshovrätten finner av utredningen framgå, att Gustavson, vilken tjänstgjort såsom civil ledamot (fältskyddsdomare) vid samtliga sammanträden med fältskyddsdomstolen vid Gällivare försvarsområdes stab från och med den 18 januari 1943 till den 12 februari samma år och med fältskyddsdomstolen vid Kiruna och Jokkmokks försvarsområdens stab från och med sistnämnda dag till och med den 31 mars 1944 med undantag för sammanträdet den 3 september 1943, i stor utsträckning åsidosatt sin skyldighet att uppsätta protokoll i därstädes handlagda mål. Vid militieombudsmannens inspektion i april 1944 befanns nämligen, att protokoll uppsatts i endast 44 av de 384 mål, vilka enligt Gustavsons egen uppgift förekommit vid de sammanträden, då han tjänstgjorde såsom civil ledamot.

Tillika är upplyst, att Gustavson underlåtit att, såsom vederbort, till försvarsområdesbefälhavaren insända de protokoll, som han i ordningställt.

Vidare är i målet styrkt, att Gustavson gjort sig skyldig till olovligt dröjsmål med expediering i två fall av begärda protokollsutskrifter.

Slutligen framgår av utredningen, att Gustavson icke, på sätt honom ålegat, upprättat och till statistiska centralbyrån och försvarsområdesbefälhavaren insänt rättsstatistik enligt formulär 16 och 17 för år 1943 samt enligt formulär 16 för första kvartalet av år 1944, att han underlåtit att upprätta och till försvarsområdesbefälhavaren insända vederbörlig saköreslängd för tiden den 1 januari 1943—den 31 mars 1944 samt att han i tre fall icke inom föreskriven tid och i ett fall, nämligen beträffande ett den 16 oktober 1943 meddelat utslag, varigenom värnpliktige nr 431-73-35 Nilsson ådömts fängelsestraff, icke alls till allmänna straffregistret insänt vederbörlig straffuppgift.

Gustavson har genom vad han sålunda låtit komma sig till last gjort sig förfallen till ansvar för vårdslöshet och försummelse i det domarämbete, som han förvalt.

På grund härav prövar krigshovrätten lagligt, jämlikt 25 kap. 17 och 22 §§, 4 kap. 1 och 2 §§ samt 2 kap. 17 § allmänna strafflagen, döma Gustavson för vårdslöshet och försummelse i domarämbetet att utgiva etthundra dagsböter å fem kronor, vilka böter tillfalla Kronan.

Tillika förelägger krigshovrätten Gustavson vid vite av ettusen kronor att före utgången av år 1946 ha dels uppsatt och till vederbörande försvarsområdesbefälhavare översänt fullständigt protokoll i samtliga de mål, vilka under tiden den 18 januari 1943—den 31 mars 1944 handlagts vid de sammanträden, då Gustavson tjänstgjorde i fältkrigsrätt, ävensom vederbörlig saköreslängd för tiden den 1 januari 1943—den 31 mars 1944, dels till statistiska centralbyrån och försvarsområdesbefälhavaren insänt fullständig rättsstatistik enligt formulär 16 och 17 för år 1943 samt enligt formulär 16 för första kvartalet av år 1944, dels ock till allmänna straffregistret inkommit med vederbörlig straffuppgift angående värnpliktige Nilsson.

Utslaget har vunnit laga kraft.

10. Värnpliktiga ha av förbandschef meddelats tillrättavisning för förmenta förseelser — som förbandschefen icke själv iakttagit — utan att de värnpliktiga dessförinnan erhållit tillfälle förklara sig.

I en den 11 februari 1946 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktiga nr 1065-17-44 Pettersson, nr 1578-15-44 Nilsson och nr 1636-17-44 Kjell: Vinterutbildningen vid det fältförband som de tillhörde hade tagit sin början med en tågtransport från Skövde till Malung samt en bilfärd därifrån till Malungsfors. Under tågtransporten hade temperaturen sjunkit till cirka minus 20 grader. Bilmotorerna hade måst varmköras vid en station omkring 1½ timmes färd från Malung. Alla motorerna hade icke kunnat startas, när motorvärmarna icke fungerat riktigt och en del bilar därför icke fått någon uppvärmning. Vid framkomsten till Malung hade bilarna måst startas för avlastning. Den bil Pettersson fått sig tilldelad hade

icke kunnat startas och tid hade icke funnits att använda någon motorvärmare. På order av en furir hade bilen bogserats ned från tåget för att sedan bogseras i gång. Bilen hade emellertid varit så hårt frusen, att en ensam bil icke orkat draga den, utan en annan bil hade måst skjuta på bakifrån. Vid startförsöken hade Petterssons bil råkat i slirning och bilens ena dörr hade slagit emot en lyktstolpe med påföljd att lyktan fallit ned och dörren brutits loss från sina hängslen. Hastigheten hade vid tillfället varit mycket låg, endast cirka fem kilometer i timmen. Pettersson hade, då han sett att det icke funnits någon chans att räta upp bilen, signalerat och ropat, men detta hade icke uppfattats, utan bilen hade glidit vidare på fyra stillastående hjul, och olyckan hade varit oundviklig. Bilmarschen hade sedan fortsatt till Malungsfors, där förbandet gått i förläggning. Efter erforderlig vård av bilarna hade två av förarna, nämligen Pettersson och Kjell, kunnat lägga sig klockan 0430, medan Nilsson, som fått besvär med en personbil, kunnat lägga sig först vid 8-tiden. Klockan 0900 hade reveljen gått. Pettersson, Nilsson och Kjell hade alla begivit sig till bilarna för att få i gång dem för förflyttning till drivmedelsbilen (cirka en kilometers väg), där de skulle få rödsprit, glykol och startbränsle. Vid startningsförsöken hade motorvärmare och motorfiltar använts, men det oaktat hade Petterssons bil ej velat starta. De hade då sökt bogsera i gång den. Försöket därmed hade icke lyckats, förrän de kommit upp på stora vägen, där den omedelbart startat. Klockan hade då varit 1245 och kompaniet hade hållit på att utspisas. Då de befunnit sig cirka 100 meter från lokalen för utspisningen, hade de parkerat sina bilar på en öppen plats alldeles utanför denna för att äta och sedan fortsätta till drivmedelsbilen. Då de slutat äta, hade kaptenen Sigvard Drake af Hagelsrum, som vore chef för förbandet, kallat fram dem till sitt matbord och sagt till dem, att han hört att de åkte bil till maten, samt frågat, om de trodde att staten hölle dem med bilar och bensin för att åka ner och äta. Och, hade han tillagt, det vore ej nog med en bil, utan det skulle vara en bil per man. Kjell hade sökt svara något härtill men blivit avbruten med orden: »Inga kommentarer!» Alla tre hade därpå bestraffats med att i en veckas tid få diska efter förbandets alla måltider. Bestraffningsbeslutet hade gått i verkställighet omedelbart. Klockan 1330 hade de börjat diskningen, vilken ägt rum i en källarlokal, där det funnits en gryta att värma vatten i, och klockan 1630 hade de varit färdiga. Därpå hade de gått till Drake för att förklara, hur saken låge till. Pettersson hade framhållit för Drake, att det icke varit fråga om att åka bil till maten, utan att de i själva verket tänkt köra till drivmedelsbilen men, då klockan varit så mycket att förbandet hållit på att utspisas, gjort uppehåll på vägen för att äta. Nilsson och Kjell hade instämt häri. De hade icke fått något direkt svar, utan Drake hade i stället yttrat, att de körde bil som några riktiga tattare och att han i och med det icke hade någon anledning att bestraffa Kjell, utan Pettersson och Nilsson skulle sköta om hela disken. Grunden härtill hade Drake yttrat sig obestämt om. Han hade emellertid syftat på att Nilsson lagt in om permission för färd till viss ort men sedan rest till en annan plats. Drake hade

sagt till Nilsson, att Nilsson väl visste vad han förut hade i sin skopa. Pettersson hade fått behålla sitt straff för det han vid den förut omtalade olyckshändelsen kört av dörren på sin bil. Pettersson hade framhållit, att han icke ansåge sig bära någon skuld till skadan. Härtill hade Drake svarat: »Han hörde väl vad jag sade?» Diskningen hade sedan fått utföras av endast Pettersson och Nilsson. — Det egendomliga i saken ansåge Pettersson, Nilsson och Kjell vara, att Drake kunde bestraffa dem efter vad han endast hört uppgivas samt hindra dem från att försvara sig för att sedan, då de på kvällen klargjort situationen, svänga sig med att straffet innefattade även Nilssons permission och Petterssons sönderkörning av bildörren.

Sedan skriften översänts till chefen för Skaraborgs pansarregemente med begäran om upplysningar, inkom denne med en skriftlig förklaring av Drake.

I förklaringen anförde Drake: Beträffande Petterssons körning vid Malungs järnvägsstation ville Drake inledningsvis framhålla, att Pettersson under hela sin utbildningstid gjort sig känd som en slarvig förare, vilket kunde omvittnas av samtligt befäl på förbandet. Som exempel kunde anföras, att Pettersson på fyra dagar dels kört på en lyktstolpe, varvid vänstra bildörren slitits av och ett bakomvarande skidstall förstörts, dels kört sönder en sparkstötting (vilken händelse kunde ha undvikits, om sparken först flyttats) samt dels backat på en flaggstång, så att toppkulan på denna fallit ned, trots att utrymmet på gården där flaggstången stod varit fullt tillräckligt för rörelsefrihet. Olyckshändelsen i Malung kunde enligt Drakes förmenande ha undvikits, om Pettersson och för övrigt även de två andra förarna, Nilsson och Kjell, iakttagit nödig försiktighet. Dessutom skulle vid bogsering ledare användas, vilka bilförarna mer än väl kunde ha skaffat sig bland kamrater, som icke tjänstgjorde som ilastningstrupp. Beträffande de tre förarnas körning och bogsering till matsalen framhöll Drake följande. Tankning eller förflyttning av fordonen för annat ändamål hade icke varit anbefalld vare sig av plutonchefen eller Drake själv. Vidare hade förflyttningen de 100 meterna till utspisningsstället lika gärna kunnat avse de 100 meterna till fordonsuppställningsplatsen, enär de tre bilförarna ingått i andra utspisningsomgången, varigenom tid funnits för förflyttning till fots till matsalen. För övrigt hade bilförarna själva i sin rapport uppgivit att de börjat med bilarna strax efter klockan 0900 och varit å landsvägen under bogsering klockan 1245 och sålunda för arbetet använt nära tre timmar 45 minuter, vilket vore orimligt. Beträffande Drakes förhör med bilförarna hade i deras rapport uppgivits, att Drake begagnat uttrycket »har hört». Detta vore riktigt men innebure intet avsteg från naturlig och vanlig praxis, enär Drake tidigare från plutonchefen erhållit muntlig rapport. Beträffande uttrycket »inga kommentarer» så vore detta riktigt, och finge Drake som förklaring härtill anföra, att Drake på grundval av plutonchefens och ställföreträdande plutonchefens utsagor ansett fallet vara fullt klart, i all synnerhet som de ofta förekommande klagomålen på dessa tre bilförare under hela deras föregående tjänstgöring ständigt visat sig vara väl berättigade. Drake vore emellertid fullt på det klara med att han vid detta tillfälle begått ett fel —

vilket han uppriktigt beklagade — när han icke givit bilförarna tillfälle till förklaring. Detta hade dock i viss mån rättats till vid deras senare besök på Drakes expedition, då de fått tillfälle avgiva förklaring. Efter förklaringens avgivande hade Drake funnit skäl föreligga att återtaga tillrättavisningen vad beträffade Kjell. Vid detta tillfälle hade Drake yttrat till Nilsson ungefär så (exakta ordalydelsen kunde Drake ej erinra sig), att Nilsson nog själv visste, vad han hade på samvetet, vilket Nilsson bejakat. Drake hade ej inför hans kamrater velat ge tillkänna, att Nilsson tidigare ljugit sin kompanichef rätt upp i ansiktet. Att Drake på något sätt skulle ha »svängt sig» vore han icke medveten om. Beträffande uttrycket »köra som ena riktiga tattare» ville Drake anföra, att han mycket riktigt fällt detsamma, men att det vore att anse som ett gängse uttryck inom motoriserade förband för att beteckna vårdslös körning. Vad anginge tillrättavisningssättet — diskning av kompaniets tallrikar med mera — vore detta att anse som handräckningstjänst jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten, vartill även finge anföras, att denna handräckningstjänst utförts efter första och andra frukost på tjänstetid, varför Drake ansåge, att tillrättavisningen vore av lindrig art. För att till sist belysa anmälarnas personliga kvalitet ville Drake framhålla, att den pluton, som de tre bilförarna tillhörde, tagit avstånd från dem och vid ett tillfälle låtit förstå, att plutonen gärna skulle se att bilförarna flyttades från deras förläggning.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 9 september 1946 till chefen för Skaraborgs pansarregemente följande.

Av utredningen framgår, att Drake i anledning av en rapport från vederbörande plutonchef samt efter hörande av plutonchefen och ställföreträdande plutonchefen meddelat klagandena tillrättavisning i form av åläggande att under en vecka utom vanlig ordning förrätta handräckningsarbeten. Före tillrättavisningarnas meddelande hölls icke förhör med klagandena. Dessas försök att få förklara sig undertrycktes tvärtom av Drake. Sedan klagandena till viss del utfört handräckningsarbetena, fingo de på begäran tillfälle att avgiva förklaring. Efter denna upphävde Drake omedelbart den Kjell meddelade tillrättavisningen. Vidkommande Pettersson och Nilsson förordnade Drake däremot, att de skulle fullgöra de dem ålagda arbetena. Därvid synes Drake ha avsett, att de återstående arbetena skulle innefattas i en tillrättavisning för av dem tidigare begångna förseelser, nämligen beträffande Pettersson för ovarsam framfart med bil och beträffande Nilsson för lämnande av oriktig uppgift i permissionsansökan.

Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten må för mindre förseelser och fel mot militär tukt och ordning tillrättavisning användas i stället för disciplinär bestraffning.

I 40 § militär bestraffningsförordning stadgas: »Då någon begått förseelse, som anses påkalla tillrättavisning, må vederbörande befälhavare omedelbart meddela tillrättavisning, så vitt han själv iakttagit förseelsen. I annat fall

skall befälhavaren vid förhör med den felaktige lämna denne tillfälle att förklara sig.»

Att straff icke får åläggas med mindre det blivit till fullo ådagalagt, att den tilltalade begått det brott, för vilket han tilltalats, är en huvudregel i all straffprocess. Det militära tillrättavisningsförfarandet intager principiellt icke någon annan ställning i detta hänseende. Stadgandet i första punkten av 40 § militär bestraffningsförförordning får uppenbarligen icke uppfattas såsom åsyftande ett avsteg från grundsatsen, att förseelsen skall vara erkänd eller åtminstone bevislig, utan måste anses innebära endast ett undantag från paragrafens huvudregel att förhör skall hållas med den felande.

Som Drake medgivit, har han förfarit oriktigt genom att utan förhör med de felande meddela tillrättavisningar, oaktat han icke själv iakttagit de påstådda förseelserna. Omständigheterna giva tillika vid handen, att tillrättavisningarna meddelats utan laga skäl. När Drake ålade tillrättavisningarna, uppgav han såvitt visats icke någon annan grund till desamma än klagandenas olovliga färd till utspisningsplatsen. Såväl härav som av övriga omständigheter i ärendet framgår, att tillrättavisningarna för Petterssons och Nilssons del icke jämväl avsågo de av dem tidigare begångna förseelserna. Drakes förfarande innebar därför i själva verket, att Drake med upphävande av de först meddelade tillrättavisningarna tilldelade Pettersson och Nilsson nya tillrättavisningar, innefattande åläggande för dem att under återstoden av den förut bestämda tiden förrätta handräckningsarbeten utom vanlig ordning.

Genom vad Drake låtit komma sig till last, har han gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten av sådan beskaffenhet, att jag finner mig icke kunna underlåta att beivra detsamma. Å andra sidan synes det icke erforderligt att bringa frågan om ansvar under krigsrätts prövning. Jag inskränker mig därför till att för Eder, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Drake, anmäla denne för erhållande av disciplinär bestraffning eller tillrättavisning.

* *

*

Tjänstförrättande regementschefen anmälde i skrivelse den 7 november 1946, att Drake den 15 oktober 1946 av regementschefen ålagts disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

11. Åtal mot regementsofficer, som förordnats till förhørsledare, för det han låtit förhör hållas av underordnad befattningshavare och därvid i protokollet angivit sig själv som förhørsledare.

Genom beslut den 1 juni 1945 ålade chefen för krigsflygskolan värnpliktiga nr 621-6-41 Alf Olsson, nr 118-7-45 Torsten Hermodsson och nr 983-2-40 Börje Nilsson disciplinstraff av, Olsson och Hermodsson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten vaktarrest i tio, respektive åtta dagar för oförstånd i

tjänsten samt Nilsson jämlikt 96 § samma lag vaktarrest i åtta dagar för brist i anständigt uppförande.

Till grund för beslutet låg ett den 1 juni 1945 dagtecknat förhørsprotokoll.

Enligt anteckning i protokollet fungerade vid förhöret dåvarande kaptenen, numera majoren vid flygvapnet Jean Dubois såsom förhørsledare, fanjunkaren Nils Kjellberg såsom protokollförare och värnpliktige nr 1550-6-43 Sjödahl såsom förhörsvittne enligt 202 § andra stycket strafflagen för krigsmakten.

I en den 25 juni 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde Olsson: Vid förhöret, som hållits av Kjellberg, hade icke, såsom i protokollet uppgivits, vare sig Dubois eller Sjödahl varit närvarande. Förhöret hade tillgått så, att Olsson, Hermodsson och Nilsson var för sig blivit inkallade till Kjellberg och fått redogöra för vad de hade att anföra till sitt för svar, varefter Kjellberg i starkt förkortad form nedskrivit en del av vad de sagt. Att Olsson trots detta senare likväl godkänt protokollets avfattning hade berott dels på att han inom kort skulle rycka ut och därför varit angelägen att få saken upklarad snarast möjligt och dels på att han, på grund av att de icke blivit kallade till Dubois, antagit, att det varit endast ett förberedande förhör och att de senare skulle beredas tillfälle att försvara sig. Av förhöret hade Olsson också fått den uppfattningen, att det icke varit någon allvarligare förseelse utan att Dubois själv skulle utmäta straffet. Eftersom straffet utdömts uteslutande med ledning av vad Kjellberg skrivit, utan att de tilltalade fått tillfälle att försvara sig, och då en hel del av vad de yttrat vid förhöret icke kommit med i protokollet, hade den, som utmätt straffet, kommit att få en felaktig bild av händelseförloppet.

Vid skriften fanns fogad en promemoria, innehållande vad Olsson huvudsakligen velat anföra rörande den av honom begångna förseelsen.

Sedan skriften översänts till chefen för krigsflygskolan med begäran om upplysningar, inkom denne den 7 augusti 1945 med yttrande av Dubois jämte eget utlåtande.

Dubois anförde i sitt yttrande: Dubois vore chef för specialdivisionen vid krigsflygskolan. I maj 1945 hade specialdivisionen haft en manskapsstyrka på omkring 600 man och varit organiserad som en division (kompani). En divisions manskapsstyrka vid en flygflottilj uppginge normalt till omkring 125 man. För att anbefallda utredningar och förekommande förhör inom rimlig tid skulle medhinnas hade därför en vid specialdivisionen tjänstgörande fanjunkare utsetts att verkställa utredning och förberedande förhör med tilltalade och vittnen. Innan protokollet lämnades till utskrift, föredroge fanjunkaren målet för divisionschefen. Om oklarhet i någon punkt i målet då föreläge, fortsatte divisionschefen förhöret. Innan förhørsprotokollet sedan av divisionschefen föredroges för chefen för krigsflygskolan, inkallades de tilltalade och vittnena samt tillfrågades av divisionschefen, om de hade något att tillägga utöver vad de redan meddelat. Olsson hade tjänstgjort vid krigsflygskolans väderleksstation tillsammans med Hermodsson och Nilsson. En till Dubois från furiren nr 8033-6-43 Sven Davidson inkommen rap-

port rörande ifrågavarande förseelser hade Dubois personligen överlämnat till Kjellberg, vilken beordrats att hålla förberedande förhör. Kjellberg hade föredragit ärendet flera gånger, innan det kunnat godkännas av Dubois, när de tilltalade icke från början omtalat det riktiga händelseförloppet. De hade nämligen enligt Hermodssons utsago överenskommit före förhöret vad de skulle uppgiva vid detsamma. Detta motsade Olssons uttalande, att de velat ha saken snabbt utklarad. Olsson hade vidare i sin skrift anmärkt på att det, som sagts under det förberedande förhöret, blivit starkt nedskuret. Detta hade också i viss mån sin riktighet, när det annars skolat bli hela romaner av oväsentligheter i protokollet, och dessutom angåve strafflagen för krigsmakten, att det, som vid förhör huvudsakligen framkommit, skulle i korthet antecknas. I sin skrift till militieombudsmannen hade Olsson vidare uppgivit, att han bifogade en promemoria över det, som han huvudsakligen velat anföra i ärendet. Olsson hade under förhöret haft tillfälle att förklara sig och hade tillfrågats av Kjellberg, innan han skrivit under protokollet, om han hade något att tillägga. Detta hade Olsson icke haft. De tilltalade hade godkänt och därefter underskrivit protokollet samt sedan tillfrågats av Dubois, innan det föredragits för chefen för krigsflygskolan, om de hade något ytterligare att tillägga. Detta hade de icke haft. Någon av de tilltalade hade frågat Dubois, huru mycket det kunde bli, varvid Dubois svarat, att chefen bestämde det och icke Dubois. Flera uttryckningar av värnpliktiga hade förestått, varför förhörens antal varit stort och protokollen för respektive förhör skulle varit klara före uttryckningsdagen. Förhöret hade därför nästan uteslutande lagts på Kjellberg, men protokollet hade undertecknats av Dubois, när denne dock ansett sig vara förhørsledare och ansvarig för protokollets innehåll. Sjödahl, skrivbiträde vid specialdivisionen och i protokollet uppsatt som förhörsvittne, hade icke varit närvarande under förhöret. Sjödahl hade ofta tjänstgjort vid förhör såsom förhörsvittne och hade då förmodligen på kladden till förhörsprotokollet blivit uppsatt som förhörsvittne men blivit av annan tjänstgöring förhindrad att närvara. Sjödahls namn hade av någon anledning icke blivit struket vid utskrivandet av protokollet, vilket varit ett misstag, beroende till synes på de många förhör och utredningar, som då skolat utföras. Förhörsvittne erfordrades emellertid enligt strafflagen för krigsmakten icke vid förhör.

I sitt eget utlåtande anförde chefen för krigsflygskolan: Dubois hade av honom beordrats att föranstalta om förhör med den i ifrågavarande mål berörda personalen. Även om det hade varit önskvärt, att Dubois själv hållit förhöret i dess helhet, syntes det skolchefen icke felaktigt, att han av praktiska skäl beordrat en honom underlydande fanjunkare att hålla ett preliminärt förhör. Dubois hade dock givit samtliga berörda tillfälle att yttra sig inför den av skolchefen utsedde förhørsledaren, innan protokollet överlämnats till skolchefen.

Efter att ha tagit del av de lämnade upplysningarna förmälde Olsson i en den 14 november 1945 inkommen skrift: Dubois' påstående, att de tilltalade före ärendets föredragning inför skolchefen varit kallade till förhör och av

Dubois tillfrågats, om de hade något att tillägga, vore icke med sanningen överensstämmande. Hans påstående, att de tilltalade frågat honom vad straff de skulle få, vore också osant, då de redan innan de träffat Dubois av dennes adjutant, fänriken Bertel Béwe, blivit underrättade om straffets längd och om tiden för dess avtjänande. Bestraffningsbeslutet vore undertecknat av skolchefen den 1 juni, men före den 2 juni hade ingen av de tilltalade fått tillfälle att försvara sig inför Dubois. Tvärtom hade Nilsson, när han hos Dubois' dåvarande adjutant, fanjunkaren H. Jönsson, anhållit att få förklara sig inför Dubois, blivit nekad detta med motiveringen, att ingenting vore att göra åt saken. De tilltalade hade kallats till Kjellberg för förhör den 25 maj, men då Olsson denna dag varit kommenderad i särskilt uppdrag för väderleksstationens räkning utom lägret, hade han förhörts först påföljande dag. Den 30 maj hade Kjellberg kommit till Olsson på väderleksstationen och begärt förtydligande av några detaljer i protokollet. Den 1 juni hade de tilltalade på förmiddagen kallats till specialdivisionens expedition och av Kjellberg anmodats att underteckna protokollet, samtidigt som detta renskrivits av expeditionsbiträdena. Protokollet vore daterat sistnämnda dag, men då hade icke något förhör hållits. Samma dag vore bestraffningsbeslutet daterat, och först påföljande dag hade de tilltalade som ovan nämnts kallats till Dubois. Olsson förefölle det som om hela »protokollet» med angivande av datum för förhör den 1 juni samt förhørsledare, förhörsvittne och målsägande såsom närvarande vore ägnat att ingiva skolchefen och auditören den felaktiga föreställningen, att ett verkligt förhör ägt rum. Hermodsson, som efter avtjänat straff erhållit anställning såsom extra väderleksassistent vid krigsflygskolan, hade i slutet av juli, då Dubois skulle avfatta sin redogörelse till militieombudsmannen, två gånger varit kallad till Dubois, varvid denne försökt få honom att medgiva, att de tilltalade varit hos honom på förhör före den 2 juni. Hermodsson hade emellertid bestämt vägrat att lämna ett sådant medgivande utan hade framhållit, att detta icke vore med sanningen överensstämmande. Att Dubois själv icke ansett bestraffningen rättvis framginge av att han, efter det att Nilsson på utryckningsdagen fått tillfälle att förklara sig, efter framställning ändrat Nilssons tjänstgöringsbetyg från 3 —, som alla tre tilltalade fått, till 3 +. Vad Olsson med sin anmälan velat påtala vore det förhållandet, att en värnpliktig kunde ådömas straff av ifrågavarande art med därav följande bland annat ekonomiska konsekvenser på grund av försenad utryckning (för Olssons del en direkt förlust av c:a 350 kronor, för kronan förlängt familje- och hyresbidrag samt hemortslön) på grundval av ett förhørsprotokoll av den art, som här föreläge. Olsson vägrade tro, att skolchefen och auditören kunnat godkänna »förhørsprotokollet» i fråga som underlag för sitt bestraffningsbeslut, om de haft kännedom om det sätt, på vilket ärendet handlagts. Riktigheten av Olssons uppgifter kunde intygas av Hermodsson.

Med anledning av Olssons uppgifter föranstaltades genom skolchefens försorg förhör angående det sätt, varpå utredningen verkställdes uti ifrågavarande disciplinmål, ävensom rörande Olssons påstående, att Dubois sökt förmå Hermodsson medgiva, att denne förhörts av Dubois före den 2 juni 1945.

Vid förhöret uppgav Dubois: Han medgåve, att han kunde ha misstagit sig på ordningsföljden mellan hans samtal med de tre värnpliktiga och straffets delgivande, eftersom Olsson så bestämt påstode, att han varit inne hos Dubois först efter delgivningen. Dessutom hade Dubois under ifrågavarande tid varit överhopad med arbete i samband med de värnpliktigas utryckning, varför hans minne kunde ha svikit honom, då han tillfrågats om detta förhållande först en lång tid efter det denna händelse inträffat. Emellertid vore det icke hans uppfattning, att Olssons påstående vore riktigt, utan han vidhölle sina tidigare lämnade uppgifter. Beträffande det av Olsson uppgivna försöket att få Hermodsson att medgiva att de tilltalade varit hos Dubois på förhör före den 2 juni, förhölle det sig enligt Dubois' uppfattning på följande sätt. Dubois hade på grund av militieombudsmannens remiss i slutet av juli erhållit skolchefens order att inkomma med redogörelse rörande det angivna förhöret. Med anledning härav hade Dubois bett, att Hermodsson, som nu vore civil och anställd vid krigsflygskolan såsom extra väderleksassistent, skulle komma till Dubois' expedition, detta för att Dubois genom samtal med Hermodsson lättare skulle erinra sig förhållandena i samband med Dubois' redogörelse. Dubois hade framhållit, att det icke vore fråga om något förhör och att han icke på något sätt sökte påtvinga Hermodsson sin uppfattning. Vid de två tillfällena, Hermodsson talat med Dubois, hade Hermodsson varit mycket osäker på sina uppgifter och velat först samråda med den från militärtjänst utryckte Olsson. Hermodsson hade vid sitt samtal med Dubois, vilket Dubois angivit i sin tidigare redogörelse, uppgivit att de tilltalade före förhöret överenskommit vad de skulle säga vid detta för att därigenom hjälpa varandra. Hermodsson hade medgivit, att »det var dumt att göra så men alltid ett försök». Hermodsson hade dock förklarat, att de under förhöret till slut måst uppgiva hur det hela gått till. Dubois ansåge bestraffningen rättvis. Att Nilsson fått sitt betyg ändrat från 3 — till 3 + hade intet haft med bestraffningen att göra. Dubois hade efter ett långt samtal med Nilsson funnit denne i grund och botten vara en hygglig pojke med god karaktär, ehuru han i ett svagt ögonblick följt dåligt råd. Dubois ansåge därför, att det under sådana omständigheter varit felaktigt att låta »minus» stå kvar som tecken på mindre god pålitlighet. Dubois ansåge, att de tilltalades eget handlingsätt bort vara ett fullt tillräckligt underlag för domslutet. Att han låtit Kjellberg av praktiska skäl leda förhöret hade tydligen i detta fall varit beklagligt, men han ansåge, att utredningen blivit densamma även om han personligen lett förhöret, detta särskilt emedan Dubois genom Kjellberg vid flera tillfällen tagit del av protokollet, varvid Dubois anbefallt vissa kompletteringar, som enligt hans uppfattning bättre skulle klarlägga vad som förevarit. Dessutom hade de tilltalade i laga ordning fått tillfälle att yttra sig och hade vidkänt sina uppgifter.

Kjellberg förmålde: På grund av att ifrågavarande förhör hållits så lång tid tillbaka kunde Kjellberg icke erinra sig de exakta dagarna för förhörets hållande. Beträffande dateringen av protokollet så hade endast ett datum utsatts, ehuru flera dagars förhör hållits, emedan han ansett, att datum för

förhörets avslutande skulle vara avgörande. Anledningen till att flera förhör hållits hade bland annat varit den, att Dubois, som vid flera tillfällen tagit del av protokollet, anbefallt vissa kompletteringar. Att Kjellberg hållit ett förhör på väderleksstationen erinrade han sig. Detta hade skett för att spara tid och ur praktisk synpunkt. Han ansåge, att man av Olssons skrivelse till militieombudsmannen kanske finge den uppfattningen, att de tilltalade påskrivit ett halvfärdigt protokoll, vilket dock vore felaktigt. En förmiddag hade de av utredningen berörda kallats till expeditionen för att underteckna protokollet. Vid deras ankomst hade detta ännu icke varit renskrivet, varför de fått vänta tills så skett. Först då protokollet varit helt utskrivet, hade Kjellberg delgivit vederbörande innehåll och anmodat dem att omtala, huruvida någon ändring av deras berättelser önskades, och om så icke vore fallet att underskriva detsamma. De hade icke haft något att erinra mot protokollets avfattning, varför de vidkänt detsamma med sina underskrifter. Kjellberg erinrade sig, att Dubois vid flera tillfällen tagit del av protokollet och anbefallt vissa kompletteringar.

Hermodsson anförde: Han hade icke blivit hörd av Dubois före den 2 juni 1945 och hade omedelbart före företrädet för denne fått veta straffets längd av divisionsadjutanten. Att Nilsson skulle ha nekats företräde före delgivningen av bestraffningsbeslutet visste Hermodsson intet om. Då Hermodsson blivit tillkallad av Kjellberg, hade han och övriga berörda uppmanats att genomläsa protokollet och underskriva det, varvid Kjellberg påpekat, att det vore bråttom. Hermodsson hade kallats till Dubois två gånger med anledning av militieombudsmannens skrivelse, varvid Dubois hört honom om tidsordningen mellan delgivandet av bestraffningsbeslutet och de tilltalades inkallande till Dubois. Härvid hade Dubois framhållit som sin åsikt, att de varit inkallade till honom före delgivningen. Hermodsson ansåge, att Dubois icke velat tvinga honom att säga en osanning men försökt att framkalla minnesbilden av hans tidigare besök hos Dubois.

Davidson uppgav: Han erinrade sig, att han vid Kjellbergs förhör fått tillfälle att yttra sig. Davidson hade, då han underskrev protokollet, haft den uppfattningen, att förhöret varit helt avslutat och att han liksom de övriga haft tillfälle att genomläsa sitt yttrande och framföra eventuella krav på ändringar.

Béwe förmälde: Han kunde icke med bestämdhet erinra sig, om de värnpliktiga varit inne hos Dubois, innan straffet delgivits dem. I maj 1945 hade Béwe tillträtt befattningen som adjutant och därför gått »dubbelt» med fanjunkaren H. Jönsson. Dubois hade alltid brukat själv genomläsa protokollen från de förhör, han icke själv hållit, beordra vissa kompletteringar, därest så visade sig erforderligt, samt inkalla de berörda för hörande, innan protokollen lämnades för utskrift. Vid liknande förscelser vore regeln den, att de skyldiga kallades till skolchefen för att denne skulle delgiva dem straffet samt tala med dem i avsikt att få dem att bättra sig. I andra fall delgäves straffet av divisionschefen eller divisionsadjutanten, så snart det blivit fastställt. Det kunde dock i ifrågavarande fall vara möjligt, att de värnpliktiga på grund av

ärendets brådskande natur (uttryckning) blivit av Béwe orienterade om straffen, innan de varit hos skolchefen.

Jönsson uppgav: Jämlikt gällande instruktion skulle anmälan ske hos divisionsadjutanten, innan företräde erhöles för divisionschefen. Jönsson hade haft som princip att alltid fråga divisionschefen om tid för företrädet och därvid lämna en orientering om anledningen till detsamma. Frågor rörande vissa mindre rutinsaker, som funnes fastställda i reglementen och föreskrifter, hade Jönsson besvarat direkt och därigenom minskat divisionschefens arbetsbörda. Om vederbörande icke kunnat nöja sig med den lämnade upplysningen, hade Jönsson alltid hört divisionschefens åsikt. Ehuru Jönsson nu icke kunde erinra sig den exakta ordalydelsen, eftersom händelsen låge omkring åtta månader tillbaka i tiden och inträffat under en särskilt arbetsfylld tid med hundratals ärenden om dagen, vågade Jönsson dock påstå, att han med hänsyn till ärendets vikt aldrig skulle ha på egen hand avvisat en anhållan av Nilsson att få förklara sig för divisionschefen.

Skolchefen anförde slutligen: Det syntes honom som om ifrågavarande förhör formellt sett icke hållits i överensstämmelse med strafflagen för krigsmakten. Emellertid torde detta förhållande i sak icke ändra utredningens resultat, då de tilltalade med sina namnunderskrifter godkänt i förhörprotokollet återgivna uppgifter.

I en den 29 maj 1946 dagtecknad, till chefen för krigsflygskolan överlämnad åtalsinstruktion anförde militieombudsmannen efter en redogörelse för ärendet.

Jämlikt 202 § strafflagen för krigsmakten skall, då anmälan om förseelse, varom i 185 § samma lag förmäles, blivit gjord till den till bestraffningsrättens utövning behörige befälhavaren, utredning om förseelsen och de närmare omständigheterna därvid ske vid förhör. Sådant förhör hålles av nämnde befälhavare eller — i vissa fall — om denne ej finner skäl att själv hålla förhöret, av den, vilken därtill i allmänhet eller för särskilt fall av honom förordnats.

I § 4 militär bestraffningsförrättning stadgas, att befälhavaren, då han förordnar annan att hålla förhör, i allmänhet bör därtill utse vederbörande bataljonschef eller annan regementsofficer eller ock civilmilitär person av motsvarande tjänsteklass. I varje fall skall den, som förordnas att hålla förhöret, inneha högre tjänsteställning än den eller de, med vilka förhöret skall hållas.

Över vad vid förhöret förekommit skall jämlikt § 7 nämnda förrättning protokoll föras, där ej i krig hinder därför möter. Den, som håller förhöret, kan vid protokollets förande använda lämpligt biträde men är själv ansvarig för protokollets riktighet.

Förhörprotokollet skall sedermera ligga till grund för befälhavarens beslut i bestraffningsfrågan.

Det är uppenbart, att stora krav måste ställas på förhörets och protokollets noggrannhet, fullständighet och klarhet. Emellertid äga militära befatt-

ningshavare i regel icke den erfarenhet i fråga om förhörsteknik som civila yrkesmän besitta. Det militära utredningsförfarandet är vidare i och för sig behäftat med kännbara brister. Man torde därför icke kunna uppställa samma stränga fordringar på en militär utredning som på en undersökning, som vidtages av civil polismyndighet. Å andra sidan böra dessa omständigheter föranleda därtill, att det för den militäre förhørsledaren framstår såsom desto angelägnare, att han icke gör sådana avvikelser från det stadgade förfarandet, att detta därigenom ytterligare försämrats.

Härutinnan har Dubois felat.

Som förut nämnts är förhørsledaren ansvarig för protokollets riktighet. Genom att icke vara personligen tillstädes vid förhöret har Dubois i själva verket betagit sig möjligheten att själv kunna konstatera, huruvida protokollet överensstämmer med vad som faktiskt förekommit vid förhörstillfället. Att härvidlag lita till att de förhörda bestyrkt berättelserna med sina namnunderskrifter är icke tillfyllest, i synnerhet om vederbörande icke fått tillfälle att begrunda protokollets innehåll utan varit nödsakade att nöja sig med en hastig genomläsning före undertecknandet.

Härtill kommer, att Dubois i förhørsprotokollet anges såsom förhørsledare utan att det av protokollets avfattning framgår, huru förhöret faktiskt ägt rum. Befälhavaren har därigenom bibringats den oriktiga uppfattningen, att förhöret vidtagits i av honom anbefalld ordning, medan det i själva verket ombesörjts av personal, som måste anses mindre kvalificerad därför än den, som fått uppgiften sig anförtrodd.

Genom vad Dubois sålunda låtit komma sig till last, har han gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten av sådan beskaffenhet, att jag anser mig icke kunna lämna detsamma utan beivran.

Militieombudsmannen uppdrog fördenskull åt vederbörande krigsfiskal att vid den domstol, under vilken Dubois lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot honom för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet.

* * *

*

Målet hänsköts av chefen för krigsflygskolan till regementskrigsrätten vid skolan. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ansvar å Dubois för oförstånd i tjänsten.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 12 juli 1946 och yttrade därvid.

I målet får anses utrett att Dubois, som haft att i anledning av inkommen anmälan hålla förhör med Olsson, Nilsson och Hermodsson och som i det upprättade och av honom underskrivna förhørsprotokollet angivits som förhørsledare, underlåtit att själv förhöra dem. På grund härav prövar krigs-

rätten, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, rättvist döma Dubois att för oförstånd i tjänsten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 31 juli 1946 anmodade tjänstförrättande militieombudsmannen Regner ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget samt därvid yrka att strängare straff måtte ådömas Dubois. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare: Med hänsyn till den betydelse, de militära förhörprotokollen äga för rättskipningen, är det ett oavvisligt krav att protokollen äro så tillförlitliga som möjligt. Ur denna synpunkt har från militieombudsmannens sida tidigare i målet framhållits vikten av att de bestämmelser, som reglera det militära utredningsförfarandet, icke åsidosättas på sådant sätt, att förfarandet därigenom försämras. Ej minst angeläget är att förhören verkställas av befälhavaren eller sådan kvalificerad personal, som är avsedd att komma ifråga för dylika uppgifter. Det måste därför anses utgöra ett allvarligt tjänstefel, då Dubois låtit ifrågavarande förhör hållas av underordnad befattningshavare och likväl i protokollet angivit sig själv som förhørsledare. Vad Dubois sålunda låtit komma sig till last kan icke rimligen sonas med det ringa straff regementskrigsrätten utmätt. En väsentlig skärpning av straffet synes mig påkallad.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 10 december 1946 och yttrade därvid.

Krigshovrätten finner av utredningen framgå, att Dubois icke, såsom det ålåg honom, varit närvarande vid det förhör, som legat till grund för chefens för krigsflygskolan ifrågavarande straffbeslut.

I det över förhöret upprättade protokollet har Dubois ändock antecknats som förhørsledare och har Dubois underskrivit protokollet med angivande under namnteckningen av sin berörda egenskap.

Genom att sålunda med sin egenhändiga namnteckning bekräfta en uppgift i protokollet, som står i strid med verkliga sakförhållandet, måste Dubois anses hava gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten av svårare beskaffenhet än att kunna försonas med det av krigsrätten utmätta straffet.

På grund härav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt prövar krigshovrätten rättvist att, med ändring av överklagade utslaget, bestämma det straff, Dubois för vad i målet ligger honom till last jämlikt av krigsrätten åberopat lagrum förskyllt, till disciplinstraff av arrest utan bevakning sex dagar; dock att härifrån skall avräknas vad Dubois kan hava utstått av det honom av krigsrätten ådömda straffet.

12. Åtal mot ryttmästare för otillåten bestraffning genom utdelande av aga.

I tidningen Ny Dag för den 6 juli 1945 förekom en i nedan intagna delar så lydande artikel:

»Ryttmästare på K. 1 fick till vana att prygla musikelever.
Trafiken har pågått i sex år.

När von Hennigsskandalen uppdagades för några månader sedan väckte den stor och allmän bestörtning över att ett sådant tillstånd kunnat tolereras på ett regemente i flera år. Företeelsen tycks dock icke vara så sällsynt som ivriga förklaringar sökt göra gällande. Enligt vad det nu blivit vår tidning bekant har liknande historier utspelats på Livregementet i Stockholm med ryttmästare Eric von Rosen som huvudfigur. Främst synes det ha varit ungdomar i musikkåren därstädes som fått välja mellan arrest och prygelstraff enligt känt mönster. 'Systemet' i fråga har pågått ända sedan 1939.»

I skrivelse samma dag till sekundchefen för Livregementet till häst anhöll militieombudsmannen att få del av den utredning som verkställts med anledning av de i tidningsartikeln påtalade förhållandena.

Den 7 juli innehöll tidningen Ny Dag en ny artikel om fallet, i vilken bland annat uppgavs följande:

»von Hennigsskandalen på K 1 växer.

Hundratalet misshandelsfall förklarar tidigare anställd.

— I er artikel om ryttmästare Eric von Rosens misshandel av musikelever vid K 1 talar ni bara om fem fall. Jag vet att antalet snarare närmar sig hundratalet eller mer, och att prygelstraffen utmättes för de minsta förseelser, någon bristfällighet i persedelvården eller vad som helst av liknande slag!

Det är en f. d. musiker vid Livregementet i Stockholm som meddelar detta med anledning av vårt avslöjande av de von Rosenska prygefasonerna. Han har tjänstgjort vid K 1 i 5 år och har nu anställning vid en av stadens större herrekiperingar.

Enligt hans uppgifter har misshandelshistorierna vid K 1 alltså en betydligt större bredd än vad den officiella undersökningen givit vid handen och närmar sig därmed också betydligt mer den von Hennigsska skandalen i Uddevalla än vad man på K 1 först ville medge.

'Det kunde förekomma upp till tre fall i veckan.'

— De prygelstraff von Rosen exekverade var så hårda att flera av delinkventerna blödde efter misshandeln, fortsätter sagesmannen. En av dem fick ungefär 45 rapp och var sönderslagen från axlarna ända ner till benen och svimmade under bestraffningen. Det kunde förekomma att två upp till tre man i veckan kallades upp på von Rosens tjänsterum och fick välja mellan rapport eller stryk och unga som vi var på den tiden föredrog vi stryk för att åtminstone slippa märken i papperen. De förseelser bestraffningarna gällde kunde vara tämligen obetydliga, någon mindre oegentlighet i klädseln var tillräcklig.

— Hörde ni det ryktesvis eller fick ni bestämd kännedom om ett flertal fall?

— Jag tjänstgjorde ju där i fem år! Och de fall jag fick kännedom om var väl ett hundratal eller mer. De var i alla händelser mycket vanliga.»

Med skrivelse som inkom till militieombudsmannen den 7 juli översände tjänstförrättande sekundchefen samtliga vid utredning i ärendet å regementet upprättade handlingar.

Av dessa framgick:

4—468678. Militieombudsmannens ämbetsberättelse.

I skrivelse till sekundchefen den 22 juni 1945 anmälde tjänstförrättande depåassistenten, att värnpliktige nr 245-41-20 A. G. A. Eklöf under dagen besökt depåassistentens expedition för att erhålla upplysningar om gällande bestämmelser för bestraffning medelst aga av personal tillhörande krigsmakten, att Eklöf under samtalet meddelat att musikvicekorpralen nr 24-18-46 K. O. Ohlsson torsdagen den 21 juni 1945 klockan 2000 av von Rosen tilldelats aga medelst 15 slag med ridspö eller liknande föremål samt att Ohlsson bekräftat värnpliktige Eklöfs uppgifter.

von Rosen medgav under den följande utredningen vid regementet, att han under åren 1938—1945 utdelat aga åt fem musikelever och annan von Rosen underordnad personal i sammanlagt sex eller sju fall. Under den fortsatta handläggningen av ärendet synes ha övervägts att ålägga von Rosen disciplinär bestraffning för vad han låtit komma sig till last. Beslut härom hade emellertid icke fattats, när handlingarna i ärendet överlämnades till militieombudsmannen.

Genom militieombudsmannens försorg kompletterades utredningen dels genom vederbörande polismyndigheter och dels vid förhör som å militieombudsmansexpeditionen hållits med åtskilliga personer.

Härunder förekom följande.

von Rosen uppgav: Han vore född den 3 november 1902. Han hade blivit officer 1924 och ryttmästare i reserven 1939. Före år 1938 hade von Rosen fullgjort honom författningsenligt åliggande militärtjänstgöring vart tredje år. Härunder hade han bland annat haft trupptjänstgöring vid Livregementets dragoner. Sistnämnda år hade han inkallats till beredskapstjänstgöring vid Livregementet till häst. Vid sistnämnda regemente hade han sedan tjänstgjort till beredskapens upphörande i juli 1945. De första beredskapsåren 1938 och 1939 hade han tjänstgjort som utbildningsofficer. Härefter hade han placerats å staben för att organisera luftskyddet. Efter en kortare tid hade han förordnats till regementsadjutant. Samtidigt som han varit adjutant hade han tjänstgjort som rekryteringsofficer. Redan som adjutant hade han sålunda haft att göra med rekryteringen även inom musikkåren. I juli 1941 hade han blivit depåstabschef. Med stabschefsförordnandet hade enligt bestämmelse i tjänstgöringsreglementet för armén följt skyldighet att tjänstgöra som musikchef. I sin egenskap av musikchef hade han handhaft allt chefskap över musikkåren utom den musikaliska utbildningen, vilken skötts av musikdirektören. I samråd med denne hade han handhaft rekryteringen inom kåren.

Furiren nr 8024-1-40 S. J. I. Zackrisson berättade: Han vore född den 30 november 1920 och till yrket spårvagnskonduktör. Under åren 1937—1943 hade han varit i aktiv tjänst vid Livregementet till häst. — Zackrisson hade en dag hösten år 1938 haft permission till klockan 0500, men återkommit till regementet först klockan 0800. Någon timme senare hade Zackrisson genom bud beordrats att inställa sig hos dagofficeren, som var von Rosen. Zackrisson hade i anledning härav inställt sig å daglöjtnantens rum, där von Rosen ensam uppehållit sig. von Rosen hade för Zackrisson framhållit det

olämpliga i att komma för sent. Sedan Zackrisson på fråga av von Rosen upplyst att han ej tidigare blivit bestraffad, hade von Rosen förklarat att han ej tyckte om att Zackrisson skulle få några »straffplumpar» på sig. von Rosen hade därefter sett sig om efter ett ridspö samt tagit ett sådant i ett ställ i rummet, varpå von Rosen sagt till Zackrisson »böj Er fram här skall Ni få en avbasning». Zackrisson hade härefter erhållit omkring tio rapp i rygglutet utanpå kläderna. Slagen hade ej utdelats med någon större kraft. Enär Zackrisson vid tillfället haft på sig permissionsmunderingen och utanpå denna en overall hade slagen endast känts obetydligt och kunde absolut ej karakteriseras som misshandel. Det hade ej verkat som om det redan när Zackrisson inkommit i rummet varit »förberett till ett kok stryk». Zackrisson hade ej av von Rosen erbjudits att välja mellan »avbasning» och rapport i vanlig ordning, utan hade utan vidare av von Rosen tillrättavisats på sätt ovan nämnts. Med hänsyn till omständigheterna vid agans utdelande hade Zackrisson ej känt sig kränkt av den behandling som han erhållit av von Rosen. En annan sak hade det givetvis varit om von Rosen t. ex. påfordrat att Zackrisson skulle knäppa ner byxorna; detta skulle Zackrisson ha ansett i hög grad sårande och bestämt ha satt sig emot. Zackrisson hade uppfattat von Rosens ingripande mot Zackrisson som en uppfostrares, som ville hos Zackrisson inpränta att denne ej skulle göra om detta »pojkestreck». von Rosen hade efteråt tillsagt dagunderofficieren att Zackrisson redan erhållit bestraffning och att Zackrisson därför skulle åtnjuta permission i vanlig ordning. Ett halvt eller ett år senare hade Zackrisson ånyo kommit för sent, denna gång 5—10 minuter, och hade i anledning härav av dagofficieren, som även vid detta tillfälle var von Rosen, blivit i vanlig ordning rapporterad. von Rosen hade i anledning av denna förseelse yttrat till Zackrisson att denne tydligen icke låtit sig rätta i anledning av vad som tidigare inträffat. Zackrisson hade denna gång blivit ålagd disciplinstraff av vaktarrest i två dagar. Att Zackrisson icke även i detta senare fall erhållit handgriplig tillrättavisning tydde enligt Zackrissons mening på att von Rosen icke hade några anlag för sadism. Att Zackrisson av von Rosen tillrättavisats medelst aga hade Zackrisson ej talat om för kamraterna. Han ansåg sig ej ha haft någon anledning göra detta. »Det vore en sak som man ju står för själv.» — Zackrisson hade aldrig hört att någon varit missbelåten med von Rosen. Alla hade tyckt bra om von Rosen, som hade visat en stor välvilja mot manskapet. Mot Zackrisson hade von Rosen vid två olika tillfällen varit mycket hjälpsam. Sedan Zackrisson av krigsrätt ålagts att i skadestånd för en häst till kronan utgiva 1 200 kronor, hade von Rosen, när han mött Zackrisson å kaserngården, frågat denne huru han tänkte klara detta, samt föreslagit Zackrisson att överklaga målet i krigshovrätten. Detta hade Zackrisson gjort och krigshovrätten hade sänkt beloppet till 863 kronor 10 öre. Slutligen hade von Rosen hösten 1942 hjälpt Zackrisson att hos Kungl. Maj:t göra en framställning om att beloppet måtte efterskänkas. I anledning härav nedsattes beloppet till 300 kronor. — År 1941 hade Zackrisson, som stått i begrepp att gifta sig, sökt upp von Rosen och begärt att av denne få låna 500 kro-

nor för inköp av ett möblemang. von Rosen hade beviljat Zackrisson ett lån på nämnda belopp. Återbetalningen hade ordnats så att 25 kronor i månaden avdragits å Zackrissons lön och 25 kronor månatligen inbetalats av Zackrissons hustru. Någon ränta hade von Rosen ej betingat sig. — Det vore enligt Zackrissons mening ej riktigt att antaga att det vore endast de som av von Rosen tillrättavisats medelst aga som av denne erhållit ekonomisk hjälp. Även många andra hade rönt dylik välvilja från von Rosens sida. — En volontär vid namn Hahne hade vid ett tillfälle för Zackrisson antytt att han »fått smörj» av von Rosen. I övrigt hade Zackrisson ej under den tid han varit vid regementet hört talas om att någon blivit agad av von Rosen. Zackrisson ansåge det därför ej sannolikt att dylikt under den tid Zackrisson varit vid regementet varit mera allmänt förekommande. Uppgifterna härom i tidningen Ny Dag för den 7 juli 1945 vore därför enligt Zackrissons uppfattning starkt överdrivna. Zackrisson vore övertygad om att von Rosen ej vore någon sadist.

Affärsbiträdet Bror Dahlberg uppgav: Dahlberg vore född den 8 februari 1925. Han hade varit fast anställd vid musikkåren vid Livregementet till häst under tiden den 11 juni 1939 — den 31 oktober 1943. Under tiden den 1 juli 1944—den 31 december 1944 hade han fullgjort beredskapstjänst vid musikkåren. — Dahlberg hade vid ett tillfälle blivit tillrättavisad av von Rosen för uteblivande från en uppställning, men denna tillrättavisning hade endast haft formen av en varning. Dahlberg hade sålunda aldrig själv varit utsatt för någon misshandel eller tillrättavisats genom aga av von Rosen. Dahlberg kände emellertid till att von Rosen beträffande annan musikpersonal utdelat tillrättavisning i form av aga. Ett sådant fall hade utspelats på hösten 1942. En korpral Hahne, som då varit anställd såsom korpral vid musikkåren, hade av en flickbekant lånat en cykel, vilken han sedan pantsatt. Han hade även lånat pengar av flickan. Flickans moder, som ansett att dottern blivit lurad av Hahne, hade ringt till musikkåren och därvid träffat Dahlberg. Hon hade relaterat fallet för Dahlberg och frågat om det ginge att göra en polisanmälan om saken. Dahlberg hade svarat att det vore bäst att hon vände sig till von Rosen. Detta hade hon tydligen också gjort. Dahlberg och Hahne hade nämligen något senare blivit uppkallade till von Rosen. Denne hade meddelat att han för att »klara» Hahne och slippa ifrån polisanmälan löst ut cykeln från pantbanken och även återbetalat de pengar Hahne lånat av flickan. Det hela hade rört sig om cirka 200 kronor. von Rosen hade framhållit för Hahne, att Hahne burit sig illa åt och vore värd ett ordentligt kok stryk. Hahne hade medgivit att han handlat klandervärt och att han vore värd stryk. Dahlberg hade härefter på uppmaning av von Rosen avlägsnat sig. Hahne hade sedan berättat för Dahlberg att han fått »mycket stryk» av von Rosen och sagt att von Rosen slagit honom med en käpp över bakdelen utanpå kläderna. Dahlberg hade sedan också sett svaga ränder såsom efter slag på Hahnes kropp. Hahne hade gjort flera »tabbar» under sin tjänstgöring vid regementet, och det hade varit Dahlbergs och även andra kamraters uppfattning att Hahne varit värd den behandling han

fått undergå. Det kunde tilläggas att von Rosen vid ifrågavarande tid varit förmyndare för Hahne. von Rosen hade åtagit sig detta, då Hahnes moder dött. — Dahlberg erinrade sig även andra liknande fall. I början av sin anställningstid vid regementet hade Dahlberg haft en kamrat vid namn Arne Tydén. Denne hade då varit i fjortonårsåldern. Tydén, som varit ivrig pistolskytt, hade vid ett tillfälle avlossat ett skarpt pistolskott i musikrummet. Då det blivit tal om att rapportera Tydén, hade von Rosen velat tysta ned saken. Dahlberg komme nu icke längre ihåg de närmare omständigheterna men erinrade sig likväl att Tydén i stället för disciplinär bestraffning fått aga av von Rosen. Tydén hade icke känt sig på något sätt illa berörd därav utan tyckt det vara bra att han sluppit bliva rapporterad. — von Rosens system att utdela aga i stället för tillrättavising eller disciplinär bestraffning hade varit känt bland musikeleverna. Det hade nog däremot icke varit bekant inom regementet i övrigt. Musikeleverna hade gillat systemet och varit tacksamma för att von Rosen ordnat det på det sättet. Det hade aldrig under Dahlbergs tid vid regementet varit tal om någon anmälan mot von Rosen. Dahlberg hade aldrig hört talas om att von Rosen tillrättavisat trupppersonal genom aga. Att detta skett beträffande musikpersonal hade förmodligen varit därför att musikeleverna i allmänhet varit så pass unga att von Rosen ansett det lämpligare med aga än med annan tillrättavising eller arreststraff. von Rosen hade varit populär inom musikkåren, särskilt bland de yngre. Han hade ofta visat dem vänlighet. Det hade till exempel hänt att von Rosen vid jultiden utdelat sin terminslön bland de yngre såsom en julgratifikation. Vidare hade det förekommit, att om någon av pojkarna ej haft respengar vid en tjänstledighet, von Rosen lånat vederbörande pengar till resan. Dahlberg hade själv fått låna pengar av von Rosen mer än en gång. Det vore säkerligen icke något samband mellan von Rosens frikostighet med penninglån och hans utdelande av aga åt personalen. Dahlberg ansåge Ny Dags skrivelser »larviga». Skildringarna vore betydligt överdrivna. Att till exempel tala om en von Hennigsskandal vore ju alldeles felaktigt.

Kurt Olof Hahne meddelade: Hahne vore född den 31 januari 1924 och hade anställning på Nordiska Kompaniet. Under tiden från hösten 1939 till i mars 1944 hade Hahne varit anställd vid Livregementet till häst. Han hade börjat som musikelev och slutat som korpral vid musikkåren. — Hahne hade själv vid ett par tillfällen blivit agad av von Rosen med anledning av olika förseelser i tjänsten. En av dessa förseelser hade bestått i att Hahne förskingrat civila persedlar som tillhört en kamrat på regementet. Såvitt Hahne kunde komma ihåg hade det ena fallet ägt rum 1939 och det andra utspelats 1941. Agan hade vid båda tillfällena utdelats med ridspö på bakdelen utanpå kläderna. Det hade varit ungefär tio slag vid varje tillfälle. von Rosen hade båda gångerna förklarat att Hahne haft att välja mellan arrest och stryk. Det hade sålunda varit med Hahnes medgivande, som von Rosen utdelat agan. Efter vad Hahne visste hade von Rosen icke under Hahnes tid vid regementet utdelat aga åt någon annan än Hahne. Sedan Hahne slu-

tat sin anställning vid regementet, hade han vid flera tillfällen hälsat på sina kamrater där och hade då hört talas om, att von Rosen tillrättaviserat en trumslagare Berg och en korpral Ohlsson genom aga. Efter vad Berg och Ohlsson sagt hade det skett med deras medgivande. Av Bergs och Ohlssons berättelser hade framgått att agan utdelats på samma sätt som beträffande Hahne själv. Några flera fall hade Hahne ej hört talas om. Det vore således överdrivet att, såsom Ny Dag gjort, påstå, att von Rosen åtminstone i hundra-talet fall utdelat bestraffning genom aga. Artiklarna vore även i övrigt betydligt överdrivna. Det hade sålunda aldrig varit fråga om någon misshandel i egentlig mening. Någon så kraftig bestraffning som Ny Dag skildrat hade Hahne aldrig hört talas om. — Hahne hade hälsat på sina kamrater på regementet efter skrivierna i Ny Dag. »Alla» hade tyckt, att tidningsartiklarna vore »löjliga». Alla som Hahne talat med på regementet både bland musik- och trupppersonalen hölle med von Rosen och ansåge aktionen mot honom oberättigad. von Rosen hade varit mycket omtyckt och populär bland musikeleverna. De hade tyckt om von Rosens sätt. Denne hade även varit mycket hjälpsam mot dem. von Rosen hade emellanåt lånat ut mindre penningbelopp åt elever, som varit i behov därav, t. ex. kaffepengar och dylikt. Även Hahne hade fått låna pengar av von Rosen, men det hade inte rört sig om några större belopp.

Brevbärarbiträdet E. B. Brodén berättade: Han vore född den 12 juni 1926. Den 1 november 1941 hade Brodén erhållit fast anställning som musikelev vid Livregementet till häst, vilken anställning han slutat den 31 oktober 1943, då kontraktstiden utgått. Någon av juldagarna 1941 hade Brodén kommanderats att tjänstgöra som spel vid kasernvakten, som vid detta tillfälle bestridits av äldre, obefordrade, fast anställda, så kallade lodare. Troligen klockan 2400 hade Brodén av den »lodare» som skulle bestrida vakten mellan klockan 2400—0200 erhållit order att övertaga dennes pass, när han önskade fortsätta att sova. Brodén, som endast var 14 år gammal och dessutom ganska ny i tjänsten, hade icke vågat annat än åtlyda tillsägelsen. Vid denna tidpunkt på dygnet hade grinden vid poststället varit låst, varför det bland postens uppgifter ingått att släppa in återvändande permittenter och emottaga deras permissionssedlar. Insläppandet av permittenterna hade tillgått på så sätt, att permittenten då han ankommit till kaserngrinden ringt på en ringklocka, varefter den som hade vakten i vaktrummet tryckt ned en kontakt, varigenom grinden öppnats. »Lodarna», som i möjligaste mån sovit under vaktpassen, hade emellertid kilat fast kontakten med en tändsticka med påföljd att grinden kommit att stå öppen. Då Brodén börjat sitt pass hade han observerat detta, men när han tidigare icke gått vakt och aldrig sett postinstruktionen, hade han trott att det skulle vara så. Efter någon timme hade emellertid tjänstgörande daglöjtnanten kommit och frågat av vilken anledning grinden stått öppen. Brodén hade då omtalat hur det hela gått till, varefter daglöjtnanten låtit hela vakten ställa upp och förhört varje man. Samtliga hade dock nekat till att ha haft något som helst med saken att skaffa. Då daglöjtnanten kort därefter avlägsnat sig hade samtliga »lodare»

förklarar att, därest Brodén icke påtog sig ansvaret för det inträffade, så skulle han få stryk varje dag av sin återstående anställningstid. Dagen efter hade Brodén blivit uppkallad till förhör hos ryttmästare Mannerstråle, varvid han på grund av kamraternas hot icke vågat annat än erkänna, att det var han som satt fast stickan vid kontakten, trots att han icke haft något som helst med saken att göra. På kvällen samma dag hade Brodén blivit uppkallad till von Rosen, som omtalat, att von Rosen och regementschefen beslutat att — för att undvika att Brodén skulle erhålla anmärkning i avskedspasset — von Rosen själv skulle ge Brodén en lämplig näpst. Denne hade därefter fått order att begiva sig till logementet och påtaga linnebyxor samt därefter inställa sig på krigsrättssalen i kanslihuset. Då Brodén kommit upp i kanslihuset hade von Rosen stått och väntat på honom, varefter de gått in i krigsrättssalen, vars dörr von Rosen låst. Brodén hade därefter fått order att lägga sig framstupa över ett ekbord, varvid överkroppen kommit att vila mot bordsskivan medan fötterna fortfarande berörde golvet. Då Brodén intagit denna ställning hade von Rosen fattat med vänster hand över ryggen på Brodén och pressat honom mot bordsskivan, varefter han med tjockändan av sitt ridspö, som han hållit i höger hand, tilldelat Brodén tio slag över rygglutet och låren. von Rosen hade fört högra armen så långt tillbaka han kunde och slagit till med hela sin styrka. Efter fem slag hade Brodén varit halvt medvetslös och mycket illamående. Trots att han gråtit av smärta hade misshandeln fortsatt till dess han erhållit tio slag. von Rosen hade därefter sagt till honom att de skulle hålla tyst med saken. von Rosen hade också räckt fram sin hand för att Brodén skulle fatta denna och säga: »Tack, ryttmästarn.» På grund av ilska hade emellertid Brodén vägrat att göra detta utan avlägsnat sig omedelbart. Efter denna misshandel hade Brodén erhållit kraftiga valkar av ungefär två centimeters höjd och så ömma, att han den första natten varken kunde sitta eller ligga. Efter någon dag hade Brodén emellertid blivit bättre och några men efter misshandeln hade han icke fått. Vid ett senare tillfälle hade Brodén ånyo gjort sig skyldig till en förseelse, vilken kunde han icke erinra sig, varvid han på nytt blivit uppkallad till von Rosen, som denna gång låtit honom välja mellan stryk och arrest. På grund av sina erfarenheter från föregående tillfälle hade Brodén valt arrest. von Rosen hade då ändrat sig och endast tilldelat honom en varning.

Brevbärrarbiträdet L. J. Kraft intygade: Han vore född den 16 februari 1926. Den 1 juni 1942 hade Kraft erhållit fast anställning som musikvolontär vid Livregementet till häst. Den 1 november 1944 — före kontraktstidens utgång — hade han på egen begäran erhållit avskedspass. Då Kraft tjänstgjort vid regementet i cirka två år, hade han en söndagsmorgon kommit 20 minuter för sent tillbaka efter permission. Vid detta tillfälle hade han varit i sällskap med en musikkorporal nr 307 Arne Persson. Påföljande måndagsmorgon hade von Rosen börjat tjänstgöra som dagmajor, varför rapporten om Krafts och Perssons försenade inställelse efter permission kommit honom tillhanda samma dag. Kraft och Persson hade fått order att omedelbart infinna sig på von Rosens expedition. Då de inställt sig hos von Rosen, hade

denne hållit ett anförande för dem, vari han bland annat påpekat, att han ansåge sig kunna aga de yngre musikeleverna efter eget bedömande men att då Kraft och Persson vore något äldre han erbjöde dem att välja mellan stryk eller att rapporten skulle fortsätta till regementschefen. Enär båda tidigare erhållit varningar för liknande förseelser och därför befarat, att de skulle erhålla arrest, vilket medförde anmärkning i avskedspasset, hade de valt stryk. von Rosen hade då givit dem order att omedelbart återvända till logementet och påtaga linnebyxor samt därefter åter inställa sig på expeditionen. Då de utfört denna order hade de fått medfölja von Rosen till krigsrättssalen i kanslihuset. Kraft hade fått stanna utanför dörren, medan von Rosen och Persson gått in i salen, varefter dörren låsts. Efter en stund hade Persson kommit ut och Kraft fått order att komma in i salen, varpå dörren ånyo låsts. Ungefär mitt i salen hade stått ett stort ekbord och på detta hade Kraft fått lägga sig så att överkroppen vilat mot bordsskivan medan fötterna fortfarande berört golvet. Därigenom hade Krafts rygglut kommit att befinna sig mitt för bordsskivans kant. Då Kraft intagit denna ställning hade von Rosen genom att känna med handen över Krafts rygglut och lår kontrollerat att Kraft icke haft några klädespersedlar under linnebyxorna. Här- efter hade von Rosen fattat en smidig rotting som han medfört från sin expedition samt med denna tilldelat Kraft tio slag på rygglutet. Då detta gjort fruktansvärt ont vore Kraft av den bestämda uppfattningen att von Rosen slagit med hela sin styrka. Av slagen hade uppstått cirka 1 1/2 centimeter höga valkar, vilka varit mycket ömma. Första dagen efter misshandeln hade Kraft icke kunnat sitta, men efter någon dag hade detta gått, om än med svårighet. Persson hade misshandlats på samma sätt, och även han hade fått kraftiga valkar över rygglutet. Under det misshandeln pågått hade von Rosen icke yttrat ett ord. Då båda erhållit sin »bestraffning» hade han endast sagt: »Nu talar vi inte mera om det här». Ungefär tre månader efter denna misshandel hade Kraft av en fanjunkare erhållit order att, då musik- kåren något senare skulle ställa upp för att utföra musiken vid vaktparaden, medföra en bastuba. Detta hade emellertid Kraft glömt av, varför fanjunka- ren rapporterat Krafts förseelse till musikdirektören, som i sin tur vidare- befordrat rapporten till von Rosen. Denne hade även vid detta tillfälle tjänst- gjort som dagmajor. Då händelsen kommit till von Rosens kännedom hade Kraft ånyo blivit kallad till hans expedition. Då Kraft inställt sig hade von Rosen frågat om Kraft ville ha stryk eller om rapporten skulle fortsätta till regementschefen. Av samma skäl som vid föregående tillfälle hade Kraft valt stryk. von Rosens tillvägagångssätt hade varit exakt detsamma som vid det första tillfället. Kraft hade icke erhållit några men av den behandling han varit utsatt för. Hurudant förhållandet mellan von Rosen och hans under- lydande vid regementet varit, kunde Kraft icke med bestämdhet säga, enär von Rosen under Krafts tjänstgöring därstädes endast haft expeditionstjänst. De äldre av personalen vid musikkåren hade emellertid omtalat att von Rosen under sin tid som truppofficer gjort sig känd som en genuin »bass- plågåre». Själv hade Kraft ej någon direkt antipati mot von Rosen, som med undantag av de förut omtalade fallen av misshandel uppfört sig korrekt.

Musikkorporalen nr 307 Arne Persson uppgav: Persson vore född den 6 november 1925 och hade den 1 november 1940 tagit anställning vid Livregementet till häst som musikelev. Han vore fortfarande kvar vid regementet och tjänstgjorde nu som musikkorporal. Under hela Perssons tjänstgöringstid vid regementet hade von Rosen varit musikbefälhavare. Persson hade vid ett eller annat tillfälle under årens lopp fått varning av von Rosen för förseelser, som Persson gjort sig skyldig till. Persson hade däremot aldrig blivit tillrättavisad genom aga. Persson komme väl ihåg Kraft, som han känt ganska väl under dennes tid vid musikkåren. Persson erinrade sig också det tillfälle — antagligen under sommaren 1944 — då han och Kraft kommit för sent tillbaka efter en permission. Såväl Kraft som Persson hade blivit kallade till von Rosen, som då tjänstgjort som dagmajor. Det vore riktigt att von Rosen erbjudit Kraft och Persson att välja mellan stryk och rapport till regementschefen. Båda hade valt stryk och därefter fått order att medfölja von Rosen till krigsrättssalen. Persson kunde ej erinra sig att de dessförinnan beordrats taga på sig linnebyxor i stället för uniformsbyxorna. När Kraft och Persson kommit till kanslihuset hade von Rosen tillsagt dem att komma in till von Rosen i krigsrättssalen en i sänder. Persson hade fått komma in först. Det hade ju då varit meningen att Persson skulle få stryk, men von Rosen hade sagt att, eftersom Persson dittills skött sig bra i tjänsten, så skulle Persson för denna gången slippa ifrån några påföljder av sin förseelse. Om Persson komme igen någon mer gång skulle det »bli rapport», hade von Rosen sagt. Sedan hade Persson gått ut. Efter omkring en timme hade han träffat Kraft. Denne hade icke sagt något om att han fått stryk av von Rosen. Persson hade trots att Kraft sluppit undan på samma sätt som Persson och hade därför icke frågat honom om saken. Persson hade icke sett några märken efter slag på Kraft.

I anledning av Krafts uppgift att Persson blivit misshandlad av von Rosen på samma sätt som Kraft själv tillfrågades Persson särskilt huruvida icke även Persson själv blivit agad av von Rosen. Härvid anförde Persson: Persson vidhölle att han icke fått stryk av von Rosen. Då Kraft påstått att han iakttagit kraftiga valkar på Perssons kropp vore detta icke med sanningen överensstämmande. Kraft hade nog »lagt till lite».

Persson tillade: von Rosen vore mycket populär inom musikkåren. Han vore synnerligen hjälpsam mot musikeleverna. När de hade några bekymmer av något slag brukade de gå till von Rosen och be om hjälp. von Rosen brukade därvid alltid visa sig tillmötesgående och lämna den hjälp han kunde. Emellanåt lånade han ut pengar till dem som behövde. Även Persson hade fått låna pengar av von Rosen vid ett tillfälle då han saknat medel till en avgift till Musikaliska akademien. — Persson hade läst artiklarna i Ny Dag, men han kunde icke tro på vad där stode. Artiklarna vore i hög grad överdrivna. Persson trodde att det vore en f. d. musikelev vid namn Dahlberg som lämnat uppgifterna till tidningen.

F. d. musikeleven Gunnar Berg meddelade: Han vore född den 15 februari 1929. Under tiden den 4 november 1943—den 1 augusti 1945 hade Berg

varit anställd vid Livregementet till häst såsom musikelev. Under denna tid hade han vid tre tillfällen fått aga av von Rosen. Agan hade varje gång bestått av tio rapp med ett ridspö. Berg mindes icke exakt vid vilken tid det varit som han de två första gångerna fått aga, men det hade varit under år 1944 och tredje gången hade varit strax före jul samma år. Orsaken till agan hade sista gången varit, att Berg återkommit för sent efter permission. Vad som de två första gångerna föranlett bestraffning genom aga hade han glömt bort. Varje gång Berg fått aga, han han fått välja mellan att få arrest eller att bliva agad av von Rosen. — Förhållandet i övrigt mellan von Rosen och hans underlydande vid regementet hade varit mycket gott och Berg tyckte att von Rosen vore en »bussig och bra» officer.

Furiren nr 8070-1-42 Zackrisson uppgav: Våren 1945 hade Zackrisson som tjänstgjort vid korpralskolan hört eleverna vid densamma tala om, att korpralseleven nr 100 Strömberg blivit tilldelad aga av von Rosen. Strömberg hade haft att välja mellan att bliva rapporterad till disciplinär bestraffning eller aga och hade själv valt det senare. Strömberg hade erhållit avsked från regementet i juni månad 1945.

Lagerbitrådet A. G. A. Eklöf berättade: Han vore född den 9 juli 1900. Under tiden den 28 mars—den 29 juni 1944 och den 6 april—den 30 juni 1945 hade han fullgjort beredskapstjänstgöring vid Livregementet till häst. Vid ett tillfälle under beredskapen 1944 hade Eklöf fått höra, att tre musikelever varit uppe hos von Rosen och fått stryk. Eklöf hade icke närmare tänkt på detta, ty han hade uppfattat saken så, att det varit en förtjänt tillrättavisning för vederbörande, som kommit för sent efter permissionstidens utgång en kväll och dessutom lämnat osanna uppgifter. En av dessa elever hette Kraft och en troligen Bergman men den tredjes namn hade Eklöf icke hört. Under år 1944 hade han icke hört något ytterligare om misshandel från von Rosens sida. Vid ett tillfälle under beredskapen 1945 — dagen kunde Eklöf icke erinra sig men klockan hade varit omkring 2000 — hade Eklöf som vid tillfället varit kommenderad som dagkorpral uppehållit sig i regementets vaktrum, där en furir Zackrisson varit vaktbefälhavare. Härunder hade en musikvicekorpral Ohlsson kommit in i vaktrummet och verkat synnerligen upprörd. På fråga vad som stode på hade Ohlsson svarat att han varit uppe hos von Rosen och fått stryk. Ohlsson hade uppgivit att han fått 20 rapp av en ridpiska. Först hade han fått tio rapp och efter ett litet uppehåll ytterligare tio rapp. Ohlsson hade emellertid sagt, att »den här gången var det ändå inte så farligt som förra gången, ty då slog han så blon' rann». Eklöf hade frågat om Ohlsson fått knäppa ned byxorna men härtill hade denne svarat undvikande. Han hade därefter lämnat vaktrummet. Zackrisson hade då sagt, att det icke vore något ovanligt att von Rosen utdelade stryk. Eklöf hade fått den bestämda uppfattningen att von Rosens handlingssätt dikterats av perversa anlag. Vidare hade Eklöf trott sig förstå att förhållandet varit känt inom regementet men att ingen vågat göra anmälan i saken. von Rosen hade gett vaktbefälhavarna order, att dessa icke till daglöjtnanten finge rapportera musikeleverna för permissionsför-

seelser utan att detta skulle ske direkt till von Rosen. Så fort någon musikelev begått en förseelse hade von Rosen kallat upp vederbörande till sig. Här hade eleven sedan fått välja mellan stryk eller rapport. De flesta hade föredragit stryk, när de varit rädda för rapport och bestraffning i vanlig ordning. En av dem som fått stryk av von Rosen vore en f. d. musikfurir Hahne. Denne skulle ha fått låna 20 kronor av von Rosen och då Hahne icke kunde betala tillbaka beloppet inom utlovad tid hade han fått detsamma avskrivet av von Rosen men samtidigt fått stryk. — Underofficerskårens ordförande, fanjunkaren Eriksson (vapenunderofficer) hade sagt till Eklöf, att denne borde anmäla saken. Eklöf hade även anmält förhållandet till regementets socialkurator. Utredning hade påbörjats och Eklöf hade vid fyra olika tillfällen varit i förhör hos majoren vid regementet Brändström. Vid första förhöret hade Brändström frågat, om icke Eklöf kunde gå med på, att saken stannade inom regementet och även framhållit, att Brändström varit i förbindelse med föräldrarna till några pojkar, och att dessa föräldrar icke ville påkalla vidare åtgärder. Eklöf hade framhållit som sin åsikt att det borde bli krigsrätt och även sagt, att om saken tystades ned, han komme att gå vidare. Brändström hade vid sista förhöret förklarat, att han komme att lämna alla uppgifter till regementets auditör, som därefter hade att fatta beslut, huruvida saken skulle inför krigsrätt. — Enligt de uppgifter Eklöf fått skulle samtliga fall av aga ha skett efter tjänstetidens slut. Detta vore fullt naturligt, ty under tjänstetiden hade von Rosen omöjligen kunnat kalla upp någon och öva misshandel, när det alltid funnits flera officerare och annan personal på tjänsterummen. En musikelev vid namn Berg hade för Eklöf omtalat, att eleverna brukade bli uppkallade till von Rosen på kvällarna och att de finge stryk, även för obetydliga förseelser. Ofta hade von Rosen därvid varit berörd av sprit.

Musikvicekorpralen K. O. Ohlsson anförde: Han vore född den 17 augusti 1926 och hade fått anställning vid Livregementet till häst som musikelev den 1 november 1944. Sedan dess hade han tjänstgjort inom musikkåren vid regementet och hade avancerat till musikvicekorpral. Under Ohlssons tjänstetid vid regementet hade von Rosen varit musikchef. — Ohlsson hade två gånger fått stryk av von Rosen för förseelser i tjänsten. Första gången hade varit i mars 1945. Ohlsson hade vid detta tillfälle ändrat en s. k. kommanderingslista för att få tillfälle att utan permission delta i en privat musikrepetition. Förseelsen hade rapporterats till dagunderofficieren samt skvadronschefen. Kort tid efteråt hade Ohlsson blivit uppkallad till von Rosen å dennes tjänsterum. Detta hade skett mitt på dagen under pågående tjänstgöring. von Rosen hade sagt att han fått del av rapporten rörande Ohlsson. Han hade framhållit, att han tyckte det vore onödigt att Ohlsson skulle »åka in i kroken». Han hade vidare frågat om Ohlsson föredroge aga framför straff i annan form samt om Ohlsson ville vidtala sin målsman angående tillstånd till aga. Det hade bestämts att Ohlsson ånyo skulle inställa sig hos von Rosen sedan von Rosen erhållit målsmannens tillstånd att aga Ohlsson. Såväl von Rosen som Ohlsson själv hade talat med Ohlssons fader om sa-

ken. Denne hade utfärdat ett intyg, som innehållit medgivande att Ohlsson finge agas för begångna förseelser i tjänsten. Någon dag senare hade Ohlsson ånyo blivit uppkallad till von Rosen och då överlämnat intyget. Härefter hade han fått stryk av von Rosen. Han hade fått böja sig fram, varefter von Rosen med en linjal eller något annat föremål tilldelat Ohlsson ett antal, troligen 10 à 15, rapp utanpå byxorna. Ohlsson hade icke sett vad von Rosen slagit med. Det hade icke gjort ont. von Rosen hade efteråt troligen sagt något om att »det ej skulle bli någonting». — Andra gången Ohlsson fått stryk av von Rosen hade varit den 21 juni innevarande år. Ohlssons förseelse hade denna gång bestått i att han, som tjänstgjort som spel i kasernvakten, utan permission avlägsnat sig från densamma och uppehållit sig viss tid utanför kasernområdet. Ohlsson hade rapporterats i vanlig ordning för dagunderofficeren. Sistnämnda dag hade han blivit uppkallad till von Rosen å dennes tjänsterum. Detta hade skett omedelbart efter att Ohlsson slutat sin tjänstgöring för dagen. von Rosen hade varit ensam på tjänsterummet. Ohlsson, som förstått att det gällde rapporten för ifrågavarande förseelse, hade själv frågat om han icke kunde få stryk i stället för disciplinär bestraffning. von Rosen hade bifallit denna anhållan och tilldelat Ohlsson ett antal rapp utanpå byxorna med en linjal eller annat föremål. Ohlsson hade fått böja sig fram. Det hade troligen varit omkring 10 à 15 rapp. Ohlsson hade icke tyckt att det gjorde ont. Härefter hade Ohlsson fått avlägsna sig. — Eklöfs uppgifter rörande omständigheterna vid agan den 21 juni vore felaktiga. Ohlsson hade sålunda icke fått först 10 rapp och sedan ytterligare 10 utan i stället mellan 10 à 15 rapp som utdelats i en följd. Ohlsson hade icke fällt uttrycket »den här gången var det ändå inte så farligt som förra gången, ty då slog han så blo'n rann». — Ohlsson hade icke själv tagit något initiativ till anmälningen mot von Rosen. Med tillkomsten av denna förhölle sig på följande sätt. Ohlsson hade efter avstraffningen den 21 juni på vägen mellan von Rosens tjänsterum och sitt logement gått förbi vaktlokalen. Han hade blivit inropad i lokalen av en furir, vars namn han icke erinrade sig. I vaktlokalen hade Eklöf och furiren Zackrisson suttit. Ohlsson hade väl känt igen Eklöf, som haft sitt logement intill Ohlssons, men hade icke varit närmare bekant med honom. Eklöf och Zackrisson hade sagt sig känna till att Ohlsson varit kallad till von Rosen. De hade velat höra om Ohlsson fått stryk. När Ohlsson bejakat detta hade de velat höra detaljerna. Ohlsson hade endast meddelat att han fått 10 à 15 rapp med en linjal eller annat föremål. Eklöf, som efter vad Ohlsson kunde förstå vid tillfället druckit en del sprit, hade sagt att han skulle anmäla von Rosen för att denne agade musikeleverna. Ohlsson hade icke tänkt närmare på saken. Han hade icke själv tagit någon som helst del i anmälningen mot von Rosen. I anledning av nämnda anmälan hade Ohlsson blivit uppkallad till bataljonsläkaren Rousthöi, som undersökt huruvida Ohlsson fått något men av agan eller företett några märken efter densamma. Några sådana märken hade icke kunnat upptäckas.

På fråga huruvida Ohlsson tagit del av artiklarna i Ny Dag uppgav Ohls-

son: Han hade läst dessa artiklar. Uppgifterna vore alldeles felaktiga. Ohlsson hade icke hört talas om att aga förekommit i sådan utsträckning eller i sådana former som Ny Dag gjort gällande. Ohlsson trodde icke på skildringarna i tidningen. Det hade överhuvud taget inom kåren icke varit mycket tal om den aga som von Rosen emellanåt utdelat. Ohlsson trodde ej att von Rosens system att utdela kroppsstraff hade något samband med perversa böjelser. Han hade aldrig hört någon påstå detta.

Angående förhållandet i allmänhet mellan von Rosen och honom underordnad personal å regementet hördes ytterligare bland andra följande personer, som antingen kallats till förhör å militieombudsmansexpeditionen eller självmant inställt sig där för att lämna upplysningar.

Värnpliktige nr 8005-1-45 Hans Troberg: Han vore född den 19 februari 1925 och fullgjorde sedan den 10 april innevarande år värnpliktstjänstgöring vid Livregementet till häst. Under åren 1940 och 1942 hade han varit anställd vid regementet. Dessutom hade han under åren 1942 och 1944 frivilligt tjänstgjort vid Norra skånska infanteriregementet. — Då Troberg börjat sin första tjänstgöring vid Livregementet den 1 november 1940, hade von Rosen varit stabschef. Under sin tid vid regementet hade Troberg lärt känna von Rosen väl. von Rosen hade alltid velat alla stamanställdas väl. Alla förmåner och förbättringar för de stamanställda hade ordnats av von Rosen. von Rosen hade varit mycket hjälpsam med pengar. Det hade emellertid ej endast gällt pengar, utan von Rosen hade alltid varit den som stampersonalen vänt sig till, när det gällt några bekymmer eller klagomål, till exempel klagomål över hård behandling i tjänsten. von Rosen hade alltid försökt ordna det till det bästa för stampersonalen och ställa allt till rätta om något varit på tok. von Rosen hade också haft stor makt på regementet. Troberg hade personligen von Rosen att tacka för mycken hjälp. Denna hjälp hänförde sig särskilt till en händelse i Skåne 1943, då Troberg tjänstgjort som förläggningsschef. Troberg, som på den tiden druckit ganska mycket, hade en natt under rådande alarmtillstånd lämnat sin post och — påverkad av spritdrycker — företagit en bilfärd, under vilken han kolliderat med en byggnad. Troberg hade i anledning av det inträffade dömts till ungdomsfängelse. Han hade utskrivits från anstalten efter ett år. von Rosen hade under denna tid gjort allt han kunnat för Troberg. Han hade sålunda hjälpt Troberg fullfölja målet i högre instans. Han hade även satt sig i förbindelse med anstalten och över huvud sökt ordna det så bra som möjligt för Troberg. För att uppmuntra och stödja Troberg under fängelsetiden hade han bland annat skrivit ett stort antal brev till Troberg, ibland ända till tre i veckan. von Rosens stöd hade varit av mycket stor betydelse för Troberg. Sedan Troberg lämnat anstalten hade han omedelbart blivit inkallad till värnpliktstjänstgöring vid Livregementet till häst. Det hade varit i april 1945. Troberg vore nu, trots att han tidigare varit straffad för ett allvarligt brott, korpralskoleelev. Detta vore helt von Rosens förtjänst. Allt gott som kommit Troberg till del hade han att tacka von Rosen för.

Troberg tillade: von Rosens hjälpsamhet mot Troberg vore icke något sär-

fall. Troberg kände väl till att von Rosen visat samma hjälpsamhet och vänlighet mot alla yngre stamanställda vid regementet som varit i behov av hans hjälp. — Troberg hade den 26 juli talat med en hel del stamanställda vid regementet. Dessa hade fått veta att Troberg ämnade tala med militieombudsmannen om fallet. Flera av dem hade därvid sagt något om att »om man ställde upp alla stamanställda på kaserngården och frågade dem om von Rosen skulle säkerligen nittioåtta procent av dem förklara att de följde von Rosen vart som helst». De stamanställda som Troberg talat med hade varit sådana som haft lång tjänstgöring vid regementet och som väl kände von Rosen.

Målaren Kaare Modin: Han vore född den 19 juli 1906 och till yrket målare. Han hade fullgjort beredskapstjänst vid Livregementet till häst såsom konstituerad furir och förrådsfurir under tiden november 1942—maj 1945 i en följd. Det hade huvudsakligen varit förrådstjänst som Modin sysslat med. Under hela den angivna tiden hade Modin bland annat haft hand om musikelevernas utrustning och hade därför kommit i ganska nära beröring med eleverna. Modin hade även haft kontakt med musikeleverna under de tider Modin tjänstgjort som dagunderofficer, vilket återkommit ungefär en gång i månaden. Under ifrågavarande tid hade det ej till Modin framförts eller eljest kommit till hans kännedom några klagomål över von Rosen, som under denna tid tjänstgjort som musikbefälhavare. Det hade snarare verkat som om von Rosen varit ett stöd för musikeleverna. Modin hade endast hört talas om ett fall, då von Rosen skulle använt sig av aga som tillrättavisning för ett fel som en musikelev begått i tjänsten. Modin hade ej fått någon närmare kännedom om omständigheterna. — Modin hade under sin tjänstgöring vid regementet även kommit i personlig beröring med von Rosen bland annat i dagunderofficerstjänsten. von Rosen hade alltid uppträtt mycket fint och alltid visat sig korrekt i alla avseenden. Artiklarna i Ny Dag hade därför mycket förvånat Modin. Att till exempel framställa von Rosen som en sadist vore »uppåt väggarna». Modin hade ju under de omkring 2½ år som han tjänstgjort vid regementet varit i nära nog daglig beröring med musikeleverna och borde därför ha kunnat bilda sig en tillförlitlig uppfattning om von Rosens förhållande till dessa. Modin ansåge sig därför kunna intyga att artiklarna vore betydligt överdrivna.

Musikfanjunkaren Harald Östlund: Han ville såsom representant för regementets musikkår lämna vissa upplysningar i ärendet. Han hade anmodats därtill av sina kamrater i kåren. Även för honom själv vore det ett behov att tala om vad han visste i saken. — Östlund vore den till tjänstgöringen äldste vid musikkåren. Han hade därför ingående kännedom om förhållandena. Inom musikkåren hade rått och rådde stor upprördhet i anledning av tidningsskriverierna om och aktionen mot von Rosen. En snällare och mera människovänlig person än von Rosen kunde man knappast tänka sig. von Rosen vore också mycket populär inom hela musikkåren. von Rosen hade hjälpt många inom kåren både ekonomiskt och på annat sätt. Hans ekonomiska hjälpsamhet hade kanske stundom gått alltför långt och lett till utnyttjande av hans godhet. Otaliga exempel på von Rosens hjälpsamhet

skulle kunna dragas fram. von Rosen hade också varit mycket intresserad av musikkåren och hållit dess personal om ryggen. Han hade även intresserat sig för en god rekrytering och tagit reda på de sökande elevernas förhållanden. Hans verksamhet som musikchef hade varit mycket gagnelig för kåren. I anledning av artiklarna i Ny Dag hade det varit mycket tal inom musikkåren om vad som skulle kunna göras för att hjälpa von Rosen. Det hade till exempel talats om att söka få in en beriktigande artikel i tidningen. Detta hade emellertid ansetts hopplöst. Man borde kunna begära att vederbörande skribent hörde sig för å ort och ställe hur saken låge till. Hade tidningen å regementet gjort sig underrättad om förhållandena, måste tidningen ha fått en helt annan syn på saken än den som kommit till uttryck i de här omtalade artiklarna. — Östlund kände numera till att von Rosen i vissa fall tillrättatvisat musikelever genom aga. Så vore fallet till exempel med förutvarande eleverna Berg och Hahne. Dessa pojkar eller andra, som kunde ha blivit agade av von Rosen, hade själva aldrig talat härom utan tydligen varit tack samma för att von Rosen låtit dem slippa bestraffning i annan form. Arreststraff hade för övrigt kunnat vara rent skadliga för så unga pojkar som det här vore fråga om. Många började när de voro 14 år gamla. I den åldern lekte livet för pojkarna och det vore inte lätt att få någon pli på dem. — Det vore upprörande att såsom i Ny Dag skett påstå att von Rosen vore sadist och jämföra honom med von Hennigs. von Rosen hade säkerligen aldrig haft något nöje eller känt någon tillfredsställelse av att slå eleverna. I stället hade han nog lidit mera av att behöva aga dem än vederbörande själva lidit av själva agan. Med hänsyn till elevernas ungdom och svårigheten att bringa dem militär ordning och hyggligt uppförande hade det nog emellanåt varit nödvändigt för von Rosen såsom chef att utdela aga för att visa vederbörande att det funnes allvar och mening bakom de tillsägelser, som gaves i tjänsten.

Bataljonsläkaren P. Roushöi: Han hade tjänstgjort vid Livregementet till häst sedan i januari 1941. I augusti nämnda år hade han utnämnts till bataljonsläkare vid regementet. — Första gången Roushöi hört talas om att von Rosen utdelat aga till musikelever hade varit vid ett samtal med von Rosen omkring ett år tidigare. Roushöi hade ofta haft anledning att i tjänsten tala med von Rosen i dennes egenskap av depåstabschef. Ifrågavarande samtal hade därför endast varit ett ied i det vanliga samarbetet. Vid samtalet hade von Rosen själv fört på tal frågan om möjligheten att utdela aga åt musikeleverna. Det hade skett helt »en passant». Uttalandet hade haft allmän karaktär men hade nog gjorts i anslutning till samtal om musikeleven Berg. Antagligen hade frågan uppkommit på följande sätt. von Rosen hade sagt något om att Berg vore obildbar och ej bleve bättre vad man än gjorde med honom. Roushöi hade då nog frågat von Rosen vad som gjorts åt Berg och om han »suttit i buren». von Rosen hade bejakat detta och tillagt att Berg dessutom fått aga. I det sammanhanget hade von Rosen tagit fram strafflagen för krigsmakten och för Roushöi påpekat den rätt att utdela aga som förefunnes enligt § 38 militär bestraffningsförordning. Roushöi hade

icke förut känt till att det funnits någon i lag reglerad rätt att utdela aga. von Rosen hade icke nämnt att han utdelat aga i något annat fall än i fråga om Berg. Roushöi hade fått den uppfattningen att det i varje fall rörde sig om bagateller och att det icke funnes någon anledning för Roushöi att närmare intressera sig för saken. Roushöi hade icke av någon annan än von Rosen själv erfarit att von Rosen agat musikeleverna. Det hade icke vid något tillfälle förekommit att någon musikelev för Roushöi beklagat sig över hård behandling från von Rosens sida. Icke heller på annat sätt hade Roushöi i sin läkarverksamhet fått någon kännedom om aga eller misshandel av musikeleverna. Roushöi ansåge att det borde kommit till hans kännedom, om von Rosen vid något tillfälle utdelat aga i större utsträckning eller aga som haft karaktären av misshandel. Roushöi ansåge sig själv vara lättillgänglig i tjänsten och faktum vore att den militära personalen brukade till Roushöi i stor utsträckning framföra sina personliga bekymmer. Hade Roushöi »fått veta det minsta» hade han naturligtvis tagit itu med saken. Han vore icke rädd för att taga initiativ. Han hade emellertid som sagt icke funnit anledning till något ingripande.

I anledning av Krafts och Brodéns berättelser anförde Roushöi ytterligare: Skildringarna av hur det tillgått vid agans utdelande verkade överdrivna. Att valkar uppkommit vore icke anmärkningsvärt. Sådana brukade alltid komma till synes å kroppsdelar som utsatts för slag. Att valkarna skulle varit så höga som $1\frac{1}{2}$ till 2 cm vore emellertid ganska orimligt. Det vore heller icke något egendomligt om verkningarna av agan suttit i någon dag och medfört svårighet att sitta. — Det funnes icke några som helst hållpunkter för att de fall, då von Rosen kunde ha använt sig av aga som bestraffningsmedel, vore utslag av någon slags sadism. Det borde antagas att von Rosen i de fall då han agat musikelever gjort det av »rena hyggligheten» och för att hjälpa vederbörande från annat straff. Roushöis uppfattning vore att hela saken vore uppblåst till alltför stora proportioner.

von Rosen anförde i sakfrågan: Han medgäve att han i vissa fall tilldelat musikelever och annan yngre militär personal aga. Detta hade kanske förekommit en à två gånger om året från och med 1938. De fall von Rosen för närvarande kunde erinra sig vore de under den militära utredningen berörda fallen Zackrisson, Hahne, Berg, Strömberg och Ohlsson. von Rosen hade ej fäst synnerligt avseende vid dessa tillrättavisningar och det kunde därför ha förekommit aga i ett eller annat ytterligare fall. — von Rosen erinrade sig fallet Zackrisson, vilket utspelats någon gång 1938. Zackrisson hade varit i 17—18 års åldern och hade gått som elev vid korpralskolan. von Rosen hade tjänstgjort som daglöjtnant. I denna sin egenskap hade han erhållit rapport om att Zackrisson kommit för sent tillbaka från en permission. von Rosen hade varit angelägen om att Zackrisson ej skulle få disciplinstraff. Det förhölle sig nämligen så att uppförandebetygen på stamskolorna hade »hög koefficient». Ett disciplinstraff kunde därför avsevärt inverka på utgångsbetyget. von Rosen hade därför ansett det bäst för Zackrisson själv om han finge aga i stället för disciplinstraff. von Rosen kunde ej själv erinra sig de närmare omständighe-

terna, men von Rosen trodde sig kunna säga att Zackrissons berättelse vore i huvudsak riktig. Zackrisson hade senare blivit furir och varit kvar flera år på regementet. — von Rosen hade givetvis varit medveten om att den aga, han tilldelat Zackrisson och övriga underlydande, utgjort en otillåten bestraffningsform. Han hade trots detta använt aga, emedan han ansett densamma vara till vederbörandes bästa. Det hade enligt von Rosens tanke varken i Zackrissons eller i övriga fall varit någon risk att han skulle bliva anmäld för att ha använt sig av otillåten bestraffningsform. Han hade trott sig kunna räkna med att vederbörande varit tacksamma för att ha sluppit ifrån bestraffning i annan form. — Beträffande Hahne trodde von Rosen att det vore vid två tillfällen, som denne fått aga. von Rosen hade ingen anledning betvivla att dessa tillfällen hänförde sig, det ena till 1939 och det andra till 1941. Hahne hade varit besvärlig att ha att göra med. Han hade varit begåvad och haft konstnärstemperament, vilket sistnämnda medfört en viss svårighet för honom att finna sig i den militära ordningen. Det hade emellertid också varit synd om honom. Han hade kommit från ett dåligt hem. Hans föräldrar hade varit skilda och hans mor hade dött under hans tjänstgöringstid vid regementet. von Rosen hade icke åtagit sig att vara förmyndare för Hahne men på hemställan av boutredningsmännen efter modern hade von Rosen lovat att särskilt ta sig an Hahne under dennes militära tjänstgöringstid. Den ena av de förseelser som föranlett aga hade bestått i att Hahne vid något tillfälle pantsatt en cykel som tillhört en flickbekant. Flickan hade gjort anmälan om saken, vilken anmälan antagligen överlämnats till von Rosen för utredning. von Rosen hade ordnat det så att han löst ut cykeln, varefter flickan tagit tillbaka sin anmälan. von Rosen, som insett att Hahne, därest saken fördes vidare, kunde påräkna ett allvarligt straff, hade ansett det bättre att ge honom aga. Hahne hade ju varit ung vid denna tid och von Rosen hade ansett att det straff, samhället kunde komma att utmäta, icke skulle stå i någon riktig proportion till vad Hahne själv insett om beskaffenheten av sin förseelse. Hahne hade fått välja mellan aga och rapport i saken. Agan hade utdelats på något av von Rosens tjänsterum. Därvid hade tillgått »som det brukade göra». Hahne hade fått böja sig fram och därefter erhållit några rapp med ett ridspö utanpå kläderna. Det hade kanske varit ett tiotal rapp. Vid ett senare tillfälle hade Hahne tillägnat sig ett par kronan tillhöriga stövlar. Även i detta fall hade Hahne fått välja mellan stryk och rapport, därvid Hahne lämnat sitt medgivande till aga. Sådant medgivande hade för övrigt lämnats i samtliga förekommande fall. Vid agans utdelande hade tillgått på samma sätt som vid det första tillfället. — Musikeleven Berg hade under sin anställningstid vid regementet erhållit aga av von Rosen vid tre tillfällen. Bergs förseelser hade, såvitt von Rosen kunde erinra sig, bestått i försummelse under vakttjänst. Vid agans utdelande hade tillgått på samma sätt som i övriga fall. Vad Berg uppgivit om omständigheterna i övrigt vore riktigt. Beträffande Berg hade von Rosen för övrigt även haft medgivande från Bergs föräldrar. Båda föräldrarna hade talat med von Rosen och för von Rosen uttalat sitt bekymmer över sonens uppförande och i det sammanhanget lämnat sitt

medgivande till att aga finge användas mot sonen i stället för disciplinär bestraffning. — Mellan jul och nyår 1944 hade von Rosen tjänstgjort som dagmajor. Vid denna tidpunkt hade korpralseleven nr 100 Strömberg, som gjort sig skyldig till för sen hemkomst efter permission, uppsökt von Rosen å dennes tjänsterum och frågat, huruvida hans försumlighet skulle komma att medföra arreststraff. Frågan hade besvarats jakande, varvid Strömberg som hade för avsikt att resa hem till Gävle under nyårshelgen frågat huruvida saken ej kunde göras upp på annat sätt. Strömberg hade tydligen berfarat att arreststraffet skulle hindra hans tjänstledighet. Med Strömbergs medgivande hade von Rosen därefter tilldelat honom ett antal slag med ett ridspö å rygglutet. Agan hade tilldelats å tjänsterummet å expeditionstid. Strömberg hade vid ifrågavarande tidpunkt varit i 18-årsåldern. Han hade ej tillhört musikkåren. När Strömberg i juni 1945 erhållit avsked hade han uppsökt von Rosen och tackat denne för att han undsluppit arreststraffet. — Ohlsson hade vid de i fråga om honom aktuella tillfällena varit 17 år gammal och tjänstgjort såsom musikvicekorpral. Vad Ohlsson uppgivit om omständigheterna vid det första tillfället vore riktigt. Agan hade denna gång likasom för övrigt i samtliga förekommande fall utdelats med ridspö utanpå kläderna.

På särskild fråga tillade von Rosen: De slag han utdelat såsom aga hade nog i allmänhet varit »tämligen hårda» men i intet fall så hårda att de medfört eller kunnat medföra men för vederbörande.

von Rosen fortsatte: Vad Ohlsson berättat om det andra fallet vore ävenledes riktigt. Den förseelse han begått hade varit av så allvarlig karaktär att saken rätteligen skulle gått till krigsrätt. — von Rosen erinrade sig fallet Tydén. Det hade troligen utspelats någon gång 1938 eller 1939. Vad Dahlberg uppgivit om omständigheterna vore riktigt, dock med den ändringen att pistolskottet, såvitt von Rosen kunde komma ihåg, avlossats i vaktlokalen då Tydén tjänstgjort som vakttrumpetare. Saken hade kommit till von Rosens kännedom i dennes egenskap av daglöjtnant. — von Rosen erinrade sig Kraft. Denne hade varit den ende av all von Rosen underordnad personal som förefallit avogt stämd mot von Rosen. von Rosen komme ihåg att han vid ett tillfälle givit Kraft aga. Vad Kraft uppgivit om det första tillfället vore i huvudsak riktigt men föranledde vissa rättelser och anmärkningar. Det vore sålunda ej riktigt att Kraft och Persson fått order att före agan taga på sig linnebyxor. Det vore vidare överdrivet att påstå att von Rosen »slagit med hela sin styrka». von Rosen hänvisade i denna del till vad han förut sagt. Att av slagen skulle uppkommit $1\frac{1}{2}$ cm höga valkar vore otroligt. von Rosen kunde ej erinra sig det andra av de fall Kraft talat om. Det förefölle ej sannolikt att en förseelse som endast bestått i att Kraft glömt ett musikinstrument skulle ha medfört aga. Kraft skulle säkerligen för en sådan förseelse ha tillrättavisats enligt 210 § strafflagen för krigsmakten. Det vore ju dock möjligt att Kraft samtidigt gjort sig skyldig till en annan förseelse och att han fått aga härför. — von Rosen ville minnas att även Brodén blivit agad vid ett tillfälle. Det hade troligen varit 1941. Vad Brodén uppgivit om de när-

mare omständigheterna vore i huvudsak riktigt. Uppgiften om linnebyxorna vore liksom i fråga om Kraft felaktig. På ridspöet hade icke funnits någon tjockkända. Spöet hade varit jämntjockt. von Rosen hade icke slagit med hela sin styrka. Att Brodén skulle ha blivit »halvt medvetlös» efter fem slag med spöet vore otroligt. von Rosen hade ej sagt något om att båda skulle hålla tyst med saken. Däremot vore det mycket möjligt att von Rosen yttrat något om att de nu inte skulle tala mer om saken, detta för att antyda att denna i och med agan vore utagerad. von Rosen hade icke begärt att Brodén skulle tacka för avbasningen. Uppgifterna om de 2 cm höga valkarna vore givetvis felaktiga. Det förefölle som om Brodéns berättelse i vissa delar vore påverkad av Krafts. De hade ju numera samma arbetsplats. von Rosen kunde ej erinra sig att Brodén vid ett senare tillfälle gjort sig skyldig till någon förseelse i anledning av vilken han fått välja mellan stryk och straff. — Då Eklöf talat om att han under beredskapen 1944 fått höra att tre musikelever varit hos von Rosen och fått stryk, hade han troligen åsyftat Kraft, Persson och möjligen Berg. Eklöfs skildring av den aga som Ohlsson fått utstå vore mycket överdriven. Ohlsson hade, såsom von Rosen förut berättat, fått aga med ridspö utanpå byxorna. Något blodvite hade givetvis icke uppkommit. Den furir Zackrisson som Eklöf uppgivit sig ha talat med om Ohlsson vore en broder till den Zackrisson som år 1938 fått aga av von Rosen. Då därför den yngre Zackrisson sagt att det icke vore något ovanligt att von Rosen utdelade aga, hade han troligen tänkt på vad han fått höra av sin broder. Eklöfs uppgift att von Rosen skulle ha givit vaktbefälhavarna order att dessa icke till daglöjtnanten finge rapportera musikelever för permissionsförseelser utan att detta skulle ske direkt till von Rosen vore alldeles felaktig. Saken låge till på följande sätt. Om någon komme försent, till exempel efter en permission, antecknades detta på dagbeskedet. Ärendet ginge sedan till befälet på vederbörande skvadron för utredning. Om chefen då ansåge att förseelsen endast förskyllde tillrättavisning enligt 210 § strafflagen för krigsmakten vore saken därmed utagerad. Om förseelsen däremot ansåges vara av allvarigare beskaffenhet, vidarebefordrades ärendet till dagmajoren. Då begångna förseelser sålunda ändå alltid komme fram till vederbörande chef tjänstevägen, skulle det ha varit meningslöst av von Rosen att giva vaktbefälhavarna order om att icke rapportera musikelevernas förseelser i vanlig ordning. Eklöfs påstående att Hahne fått stryk därför att han icke kunnat återbetala 20 kronor, som han fått låna av von Rosen, vore helt gripet ur luften. von Rosen hänvisade i detta avseende till vad Hahne själv uppgivit samt vad som framkommit under utredningen i övrigt. När man läste Eklöfs skildring av samtalet med majoren Brändström, finge man lätt den uppfattningen att Brändström skulle ha velat tysta ned saken. Detta vore emellertid icke alls fallet. Anmälningen mot von Rosen hade behandlats i vanlig ordning, och auditören hade föreslagit sekundchefen att ålägga von Rosen disciplinstraff. Detta beslut hade emellertid förfallit sedan militieombudsmannen i anledning av skrivierna i Ny Dag infordrat handlingarna i ärendet. Det vore nog riktigt att von Rosen i de fall då han utdelat aga gjort detta efter tjänste-

tidens slut, d. v. s. sedan vederbörande elever eller andra underordnade slutat sin tjänst för dagen. Detta hade emellertid skett endast för att icke störa vederbörandes tjänstgöring. Enligt Eklöf skulle musikeleven Berg ha uppgivit att eleverna finge stryk av von Rosen för minsta förseelse samt att von Rosen ofta vore berörd av sprit. Dessa uppgifter vore osanna. Utredningen visade att aga utdelats endast för mera allvarliga förseelser. von Rosen förtärde aldrig sprit under tjänsten.

På föranledande av förhørsledaren yttrade von Rosen vidare: Han hade endast de bästa erfarenheter av sitt chefskap över musikkåren. Det hade varit ett gott och förtroendefullt samarbete. Chefskap över en musikkår vore kanske ofta svårare än annat militärt chefskap, eftersom inom en musikkår alltid förefunnes stor skillnad mellan olika ålderskategorier samt personalen, särskilt den yngre, ofta hade ett visst konstnärstemperament, som gjorde det svårt för densamma att inordna sig under den militära disciplinen. von Rosen hade trivts bra med kåren och hade det intrycket att kåren trivts med honom. Personalen hade ofta kommit med sina bekymmer till von Rosen, även bekymmer av rent personlig art. Det skulle väl icke ha skett om icke personalen haft förtroende för von Rosen. Det vore riktigt att von Rosen vid åtskilliga tillfällen lånat musikeleverna pengar. De hade på den tiden von Rosen varit chef endast haft 15 kronor i månaden och det vore ju icke mycket att leva på även om man hade allt fritt. De hade därför ofta varit i avsaknad av medel till exempel vid hemresor under permission. von Rosen hade ansett sig böra hjälpa dem ekonomiskt då och då till exempel med respengar. Den ekonomiska hjälp som sålunda lämnats hade icke haft något som helst samband med fall då von Rosen utdelat aga.

På särskilda frågor anförde von Rosen ytterligare: Han medgäve att han begått tjänstefel genom att aga ett antal musikelever och yngre stamanställda på sätt som skett. Anledningen till att aga använts hade som von Rosen redan anført varit att dessa pojkar varit så unga och att von Rosen ej velat att deras förseelser skulle föranleda något framtida obehag för dem. von Rosen hade ej erfärit någon tillfredsställelse eller haft något nöje av att aga vederbörande. Varje jämförelse med von Hennigsaffären vore felaktig och missvisande. von Hennigs' framfart hade ju bottnat i sinnessjukdom. — Att agan skett i enrum hade berott på hänsyn till pojkarna, vilka säkerligen ansett det trevligare att icke några vittnen varit närvarande, och även haft sin grund däri att von Rosen ej velat göra någon annan befälsperson delaktig i ansvaret för den olagligt utdelade agan.

Efter en redogörelse för utredningen anförde militieombudsmannen i en den 19 oktober 1945 dagtecknad till sekundchefen översänd instruktion för åtal mot von Rosen följande.

von Rosen har under tjänstgöring vid Livregementet till häst dels som dagofficer och dels som musikchef under åren 1939—1945 utdelat aga åt musikelever och annan underordnad personal vid regementet. Antalet fall då aga

utdelats uppgår enligt utredningen till sammanlagt tretton och berör åtta personer.

Agan har utdelats såsom bestraffning av begångna förseelser i tjänsten. Förseelserna ha varit av sådan art att de eljest torde ha föranlett disciplinstraff. En av de ynglingar som agats — Tydén — synes vid tidpunkten för bestraffningen ha varit under femton år.

von Rosen säger sig ha insett att han genom agan använt sig av en olaga bestraffningsform. Såsom skäl till sitt handlingssätt har han uppgivit, att det varit fråga om att på lämpligaste sätt bestraffa unga — till en del mycket unga — personer som haft särskilt svårt att inordna sig under den militära disciplinen samt att han icke velat att förseelserna genom bestraffningar i föreskriven ordning skulle föranleda framtida obehag för vederbörande och därför ansett agan vara till vederbörandes bästa. von Rosen har vidare framhållit att medgivande till agan i samtliga fall lämnats antingen av ynglingarna själva eller i förekommande fall deras målsmän.

Vad under utredningen framkommit har icke givit stöd för antagande att motiven till agans utdelande varit andra än de av von Rosen själv angivna. Ett flertal i ärendet hörda personer ha också uppgivit att von Rosen haft en mycket välvillig inställning mot honom underställd personal och på olika sätt sökt hjälpa sina underlydande.

Vid agans utdelande torde i samtliga fall ha tillgått så att ynglingarna kallats till von Rosens tjänsterum eller till krigsrättssalen, där vederbörande av von Rosen tilldelats 10 à 15 rapp med ett ridspö utanpå byxorna. von Rosen har uppgivit att de slag han utdelat i allmänhet varit »tämmligen hårda». Utredningen torde emellertid icke visa att i något fall men eller skada av agan uppkommit.

Genom vad von Rosen enligt vad ovan upptagits låtit komma sig till last har han gjort sig skyldig till tjänstefel, som jag ej kan underlåta att beivra.

Militieombudsmannen uppdrog fördenskull åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, under vilken von Rosen lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot honom för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. De personer som agats av von Rosen borde beredas tillfälle föra den ersättningstalan vartill de kunde finna fog.

* *

*

Målet hänsköts av sekundchefen till regementskrigsrätten vid Livregementet till häst. Vederbörande krigsfiskal yrkade vid krigsrätten ansvar å von Rosen jämlikt 130, 90 och 112 §§ strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten, våld mot underordnad krigsman samt obehörigt tagande av bestraffningsrätt. Tydén och Ohlsson, vilka voro vid rätten tillstädes, förklarade att de icke förde någon talan i målet.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 17 november 1945 och yttrade därvid.

I målet är upplyst, att von Rosen under tjänstgöring vid regementet dels såsom dagofficer och dels såsom musikchef vid upprepade tillfällen under tiden från hösten 1939 till och med den 21 juni 1945 utdelat tillrättavisning åt honom underställd personal, på sätt honom i målet lagts till last, genom att obehörigen tilldela dem slag med ridspö.

von Rosen har uppgivit, att han i vart särskilt fall haft den underlydandes medgivande till slagens utdelande; och denna uppgift får med hänsyn till omständigheterna i målet anses riktig, varför von Rosen icke kan dömas för våld.

von Rosen kan icke genom vad i målet förekommit anses ha tagit sig bestraffningsrätt, såsom av åklagaren påstått.

Regementskrigsrätten prövar förty rättvist i så måtto bifalla åklagarens talan, att von Rosen dömes jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten att hållas i vaktarrest tolv dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

Den 2 juli 1946 inkom till militieombudsmannen från Eklöf en så lydande skrift.

»Under min beredskapstjänstgöring vid K 1 1945 fick jag reda på, att ryttmästaren E. von Rosen brukade tillrättavisa musikelever och annan yngre personal genom att tilldela dem kroppslig aga. Då jag trodde att ryttmästarens handlingssätt var ett utslag av sadism, anmälde jag saken och jag har också meddelat Eder min uppfattning av ryttmästaren, som jag dock icke personligen kände, vid den följande utredningen.

Sedermera har jag genom samtal med flera personer och efter att ha läst Eder utredning fått en helt annan uppfattning av ryttmästarens handlingssätt. Jag inser nu att han ingalunda varit någon hänsynslös manskapsplågare utan en som intresserat sig för sina underlydande och på olika sätt hjälpt dem tillrätta. Av handlingarna framgår också, att hans underlydande hyste tillgivenhet och förtroende för honom.

Ryttmästarens bestraffningsform har varit direkt olaglig, det kan ju ingen förneka och det har Ni själv likaväl som krigsrätten framhållit. Men jag anser nu att ryttmästaren använt denna olagliga bestraffningsform för att ynglingarna skulle slippa svårare straff.

Då det som jag nu anfört innebär en ändring av min tidigare uppfattning av ryttmästaren och hans handlingssätt, har jag ansett det vara riktigast att meddela Eder detta.»

13. Åtal mot officer för beordrande av straffexercis.

I en till militieombudsmannen den 19 april 1945 inkommen skrift anförde värnpliktige nr 1027-7-43 Gustav Dahlstedt följande: Löjtnanten i kustartilleriet Kjell Erik Fritiof Werner hade såsom chef för signalskolan vid Karlskrona kustartilleriregemente den 27 mars 1945 klockan 0625 vid inspektion

uttalat sitt missnöje med ordningen å de värnpliktiga tråd- och morsesignalister-
ternas logement. Werners anmärkning hade gällt dels att en tidning legat på
golvet och dels att detta varit osopat. Vid morgonuppställningen klockan 0730,
vid vilken närvarit löjtnanten i kustartilleriet Sven Anders Olby, sergeanten
T. Eriksson, furirerna nr 267-11-39 Karlsson och nr 8098-11-42 Nilsson, sig-
nalskolans stamanställda signalmän samt av värnpliktiga underbefälsskolor-
na tråd- och morsesignalister, hade Werner yttrat, att Olby skulle taga
befälet över värnpliktiga underbefälsskolorna och »som åtgärd för oordning-
en på logementet» hålla en halvtimmas formell exercis med eleverna. Denna
exercis hade kommit att bland annat bestå i hastig språngmarsch fem varv
runt den större kaserngården vid regementets kaserner. Efter dessa fem varv
hade truppen beordrats att springa uppför backen till signalskolans kaser-
gård. Här hade kommenderats uppställning. Vid denna hade Dahlstedt svim-
mat av överanstängning. Truppen i övrigt hade varit mycket medtagen efter
den häftiga språngmarschen. Som vittnen till denna övning, som väl vore
att beteckna som straffexercis, åberopade Dahlstedt samtliga deltagare i den-
samma, bland andra värnpliktiga nr 687-11-43 Karlsson, nr 1922-11-43
Åkesson, nr 1949-11-43 Leonardsson, nr 207-6-43 Håkansson, nr 355-6-43
Svensson och nr 1577-11-44 Svanstein samt furirerna Karlsson och Nilsson.
För att ytterligare belysa det inträffade kunde framhållas, att Olby, efter att
ha verkställt den av Werner givna ordern om formell exercis, å signalskolans
expedition yttrat till Werner, att det varit en som svimmat — »det blir nog
MO-anmälan i morgon», vilket yttrande värnpliktige nr 1484-7-43 Fridolfs-
son råkat höra. Dahlstedt hemställde i anledning av vad sålunda förekommit
om utredning i ärendet samt att militieombudsmannen måtte vidtaga den åt-
gärd som kunde finnas påkallad.

Sedan skriften för erhållande av upplysningar översänts till chefen för
Karlskrona kustartilleriregemente, inkom denne med verkställd utredning,
bestående av dels protokoll över förhör med Dahlstedt samt Werner ävensom
vissa av de till vittnen åberopade personerna och dels en av Olby lämnad
skriftlig berättelse.

Vid förhöret vidhöll Dahlstedt riktigheten av sina i anmälningsskriften in-
tagna uppgifter samt tillade på fråga, att språngmarschen först omfattat tre
varv runt kaserngården, varpå följt vanlig marsch en kortare sträcka samt
slutligen ytterligare språngmarsch runt kaserngården ett och ett halvt varv,
omedelbart följt av språngmarsch uppför backen till den övre planen.

Werner bestred vid förhöret att någon straffexercis förekommit samt an-
förde vidare: Werner hade vid uppställningen den 27 mars 1945 klockan
0730 inför truppen gjort anmärkning på ordningen i logementet. Han hade
beslutat att genom ett kort övningspass formell exercis söka motverka den
avslappning i ordning och disciplin som kommit till synes, vilket han med-
delat truppen. Werner kunde icke erinra sig att han givit Olby några särskil-
da direktiv för övningen. Olby hade anmält för Werner att en man svimmat
samt därvid tillagt: »Det blir nog MO-anmälan i morgon.»

Olby anförde i den av honom avgivna skriftliga berättelsen: Werner hade

vid morgonuppställningen den 27 mars 1945 framhållit att det rådde dålig ordning på logementet och som följd härav anbefallt en halv timmes formell exercis under befäl av Olby. Werner hade icke i övrigt givit Olby några direktiv för övningens genomförande. För att kontrollera att eleverna även i ansträngt tillstånd kunde utföra rörelserna fullt korrekt hade Olby under övningen lagt in längre språngmarscher. Efter varje språngmarsch hade Olby övat rörelser under vanlig marsch. Under språngmarscherna, som utförts i normal takt med en av furirerna i täten, hade Olby själv hela tiden sprungit jämsides med truppen. Värnpliktiga nr 2299-11-43 Robertsson och Karlsson hade, emedan de till Olby anmält att de på grund av ont i benen hade svårigheter att hinna med, helt befriats från språngmarsch. Dahlstedt hade vid truppens återsamling på uppställningsplatsen sjunkit ihop, och hade Olby då sprungit fram till Dahlstedt och sett till att denne blivit omhändertagen, varvid Olby konstaterat att Dahlstedt snabbt kvicknat till. Dahlstedt hade därefter fått vila sig på en stenmur. Olby hade funnit det anmärkningsvärt, dels att Dahlstedt vid svimningen hela tiden behållit sin röda ansiktsfärg och dels att just Dahlstedt, som Olby visste var idrottsman, skulle svimma. Truppen hade efter övningen fått tillfälle att duscha och byta kläder innan nästa övning börjat. Efter skingring av truppen hade Olby talat med furirerna Karlsson och Nilsson, varvid en av dem nämnt att eleverna sagt något om straffexercis och anmälan till militieombudsmannen. Olby hade avfärdat detta som ett skämt, enär han icke själv haft en tanke på att den ifrågavarande övningen skulle kunnat föranleda en dylik anmälan. Olby hade därefter gått in på expeditionen och där dels med stöd av vad furirerna nämnt och dels på skämt till Werner fällt yttrandet »Det blir nog MO-anmälan i morgon.» Olby betraktade övningen som en uppräckningsövning, orsakad av den slapphet och dåliga ordning, som visat sig hos eleverna. Någon form av straffexercis ansåge Olby icke ha ägt rum. Olby, som haft det direkta befälet över truppen sedan den 1 oktober 1944, ansåge att det med hänsyn till den relativt höga utbildningsståndpunkt, på vilken eleverna befunnit sig, varit berättigat med en krävande övning. Olby — som vid tidigare tillfällen haft liknande övningar — hade härvid följt anvisningarna i Handvapensexercisreglementet för kustartilleriet, mom. 75 tredje stycket, vari föreskrives att såsom allmän regel bör gälla att ett exercispass skall förlöpa under ett maximum av andlig koncentration och uppmärksamhet från både befälhavarens och truppens sida samt från truppens sida även under ett maximum av fysisk koncentration och energiutveckling.

Furiren Karlsson anförde vid förhöret: Werner hade efter att ha framhållit den bristande ordningen på logementet anbefallt en halvtimmes formell exercis som följd härav. I exercisen hade inlagts språngmarsch några varv, huru många kunde Karlsson ej erinra sig, samt därefter språngmarsch till den övre planen. Själv hade Karlsson efter språngmarschen ej varit nämnvärt trött.

Furiren Nilsson bestyrkte furiren Karlssons uppgifter samt förmälde vidare: Nilsson hölle för troligt att språngmarschen omfattat fem varv. I upp-

forsbacken hade några män fallit ur och gått uppför. Nilsson, som själv sprungit sist i plutonen, hade sett att Dahlstedt efter övningspasset sjunkit ihop samt att Olby skyndat till och tillsett att Dahlstedt blivit omhändertagen. Efter övningens slut hade truppen fått en halvtimmes rast för att duscha och byta kläder. Nilsson hade ej själv varit nämnvärt trött efter övningens slut.

Svanstein uppgav: Språngmarschen hade uppdelats på två delar. Först hade det varit språngmarsch tre varv, därefter vanlig marsch och sedan åter språngmarsch ett och ett halvt varv runt kaserngården samt uppför backen. Svanstein hade ej varit särskilt trött efter övningens slut men observerat att Dahlstedt varit detta samt sett att Dahlstedt fallit ihop omedelbart efter övningens slut.

Håkansson, Svensson, Åkesson och Leonardsson förklarade, att språngmarschen skett i ganska uppdriven takt samt att de vid övningens slut varit mycket trötta. Åkesson tillade, att språngmarschen utförts i två omgångar, och Leonardsson att alla, som deltagit i övningen, verkat trötta vid dess slut.

Fridolfsson förmålde, att han i signalskolans expedition hört Olby till Werner fälla yttrandet »Det blir nog MO-anmälan i morgon».

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 7 november 1945 dagtecknad till regementschefen över-sänd instruktion för åtal mot Werner.

Dahlstedt har uppgivit att Werner i anledning av den oordning som förekommit på logementet givit order om en halv timmes formell exercis med eleverna. Werner har vitsordat att han inför truppen gjort anmärkning på ordningen i logementet samt medgivit att han avsett att genom ett kort övningspass formell exercis söka motverka den avslappning i ordning och disciplin som kommit till synes. Olby har bekräftat att Werner som följd av den dåliga ordningen på logementet anbefallt en halv timmes formell exercis. Den ifrågakomna övningen har av Dahlstedt uppfattats som »straffexercis» under det att såväl Werner som Olby bestritt riktigheten av detta betraktelsesätt. Olby har förklarat att han betraktade övningen som en »uppryckningsövning», orsakad av den slapphet och dåliga ordning, som visat sig hos eleverna.

Det synes vara ostridigt att övningen föranletts av vissa anmärkningar som Werner haft att göra mot ordningen i logementet. Därest denna icke varit tillfredsställande torde detta sannolikt ha varit att tillskriva försummelse av den eller de för ordningen ansvariga. Werner har i dylikt fall ägt att — därest han ansett en tillsägelse till vederbörande ej vara tillfyllest — genom anmälan till regementschefen påkalla bestraffning eller med stöd av 210 § strafflagen för krigsmakten meddela vederbörande tillrättavisning.

Övningar få ej anordnas såsom straff eller tillrättavisningar för förseelse i tjänsten. Andra övningar få ej beordras än som betingas av gällande rutin, schema eller övningsorder. Detta gäller även s. k. uppryckningsövningar.

Karlskrona kustartilleriregemente under morgoninspektionen den 27 mars 1945 å de värnpliktiga tråd- och morsesignalisternas logement uttalat missnöje i anledning av att en tidning och en del papper lågo på golvet i logementet — Werner vid morgonuppställningen klockan 0730 samma dag efter att ha framhållit, att ordningen å logementet var dålig, med frångående av det ordinarie programmet för dagens övningar givit order om en halv timmes formell exercis under befäl av instruktionsofficeren, löjtnanten Olby, samt att Olby omedelbart därefter underkastat truppen dylik exercis, som kommit att omfatta bland annat språngmarsch flera varv runt den större kaserngården vid regementets kaserner ävensom uppför backen till signal-skolans kaserngård.

Av utredningen framgår, att Werner avsett den oförmälda exercisen som bestraffning eller tillrättavisning i anledning av de anmärkta förhållandena å logementet; och då exercisen förty är att anse såsom icke tillåten straffkommendering är Werner genom dess anbefallande förvunnen till ansvar för oförstånd i tjänsten.

På anförda skäl prövar Särskilda krigsrätten rättvist döma Werner jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning fyra dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

14. Åtal mot reservofficer i flottan för spritmissbruk.

I en till militieombudsmannen den 14 maj 1945 inkommen skrift anförde värnpliktiga nr 16-215-41 Adolf Jönsson, nr 51-4-41 Tage Wrangborn, nr 421-1-35 Åke Bengtsson, nr 2325-7-43 John Jönsson, nr 71-212-38 Börje Andersson och nr 54-212-30 Rolf Johansson, vilka samtliga tillhörde besättningen på vedettbåten nr 30, följande: Chefen å nämnda fartyg, löjtnanten i flottans reserv Per Göthe Fransson, hade — medan fartyget legat i Trelleborgs hamn — den 7 maj 1945 klockan 1820 i sällskap med en civilklädd herre anlänt till fartyget. Fransson, som vid tillfället varit svårt berusad, hade givit order om att fartyget omedelbart skulle avgå. Som fartygets båda pannor vid tillfället varit utsläckta hade detta icke kunnat ske. Det toge cirka två timmar att få maskinen klar för avgång. Fransson hade emellertid velat att fartyget skulle avgå redan efter 30 minuter och hade förklarat att han toge alla konsekvenser. Eftersom icke någon styrman och endast en uppbördsmaskinist varit tillstädes, hade anmälarna vägrat att gå ombord. De hade förklarat för Fransson att de skulle gå ombord så fort en styrman anlänt. Klockan 1923 hade uppbördsstyrinnan, uppbördsskepparen och torpeduppbörds mannen anlänt och hade dessa och anmälarna då gått ombord. Omedelbart därefter hade kallats till uppställning och Fransson hade frågat anmälarna om de visste vad de gjort. Då anmälarna härtill svarat »ja» hade Fransson utom sig rutit: »Ni har gjort myteri.» Fransson hade vidare sagt sig skola påyrka

lagens strängaste straff. Det hela hade väckt mycken uppmärksamhet och varit synnerligen obehagligt, när andra besättningar och civila personer varit vittnen till vad som förekommit. Fransson hade härefter meddelat permissionsförbud för samtliga ombordvarande. Permissionsförbud hade sålunda utfärdats även för dem, som icke vägrat att åtlyda order. Fransson hade härefter gått i land men hade funnit för gott att klockan 2100 upphäva permissionsförbudet för dem, som icke nekat att fullgöra order.

Sedan militieombudsmannen hos vederbörande marinpostchef hemställt om utredning i saken, anförde chefen för Malmöavdelningen, kommandörkaptenen av andra graden G. Ursell, i en till militieombudsmannen den 31 maj 1945 inkommen skrivelse: Anmälarna hade av Fransson rapporterats för vägran att vid ifrågavarande tillfälle fullgöra i tjänsten given befallning. I anledning härav hade förberedande förhör med de rapporterade den 8 maj 1945 hållits av divisionschefen, kaptenen i flottans reserv Stig Flodén. När Ursell ansett skäl föreligga att även undersöka Franssons förhållanden vid ifrågavarande tillfälle hade Ursell samma dag verkställt förhör med Fransson samt med en del vittnen, bland andra Flodén, vilken tidigare på dagen före ifrågavarande händelse varit i Franssons sällskap. Samtliga handlingar i ärendet hade den 12 maj 1945 av Ursell med begäran om målets hänskjutande till krigsrätt överlämnats till chefen för Öresunds marindistrikt. — Med anledning av vad i den till militieombudsmannen inkomna anmälningskriften uttalats om Franssons förfarande att utfärda allmänt permissionsförbud meddelade Ursell, att Fransson sedan han gått i land satt sig i förbindelse med Ursell och för denne rapporterat det inträffade, bland annat att Fransson tills vidare stoppat permissionen ombord. Ursell hade då givit order att permissionsförbudet endast finge omfatta den personal, som direkt vore inblandad i händelsen och som Fransson avsåg att rapportera. Ursell hade vid detta samtal med Fransson haft det intrycket att Fransson varit upprörd över det inträffade, men icke att Fransson varit påverkad av spritdrycker.

Vid Ursells skrivelse var fogat regementskrigsrättens vid Skånska luftvärnsskåren protokoll den 18 maj 1945 i ett på hemställan av chefen för Öresunds marindistrikt till krigsrätten hänskjutet mål mot Adolf Jönsson och övriga anmälare. Den 20 juni 1945 inkom till militieombudsmannen regementskrigsrättens protokoll med utslag i målet den 1 juni 1945.

Av nämnda protokoll inhämtades följande.

Vid det av Flodén hållna förhöret med anmälarna förklarade dessa, att de ansågo att Fransson vid ifrågavarande tillfälle varit så överlastad av starka drycker, att han icke kunde föra fartyget.

Närmare hörda härom vid krigsrätten anförde anmälarna följande.

Andersson: Den 7 maj 1945 efter den ordinarie tjänstgöringstidens slut hade han jämte Adolf Jönsson, Wrangborn, John Jönsson och Johansson befunnit sig ombord på V 30, då order givits att fartyget, som icke haft jour den dagen och legat med utsläckta pannor, skulle gå ut. Samtidigt hade permitterterna, däribland fartygets två styrmän vilka vistats i Malmö, återkal-

lats till fartyget. Troligen omkring klockan 1800 hade Fransson jämte en för Andersson okänd civilklädd person kommit ombord. Fransson hade givit order om att fartyget omedelbart skulle göras klart för avgång. Vid 19-tiden hade Fransson beordrat att fartyget skulle avgå. Vid denna tidpunkt hade utom Fransson och uppborrdsmaskinisten, underofficeren av andra graden i flottans reserv Axel Ohlsson, troligen åtta besättningsmän befunnit sig ombord men ingen styrman. I samband med Franssons order om avgång hade Andersson lämnat fartyget och gått upp på kajen. Ungefär samtidigt hade även de andra sju besättningsmännen gått i land. Anledningen till att Andersson lämnat fartyget hade varit, att han fått den uppfattningen att Fransson varit så onycter att han icke kunde föra fartyget utan biträde av styrman. Andersson hade nämligen sett Fransson, då denne kommit på kajen för att gå ombord, och hade därvid lagt märke till att Fransson tagit snedsteg. En annan omständighet som styrkt Anderssons uppfattning om Franssons onycterhet hade varit, att Fransson givit order om avgång redan någon timme efter det att han beordrat eldning under pannorna, trots att det brukade taga omkring två timmar att klargöra maskinen med utsläckta pannor. I övrigt kunde Andersson icke angiva någon omständighet såsom stöd för sin ifrågavarande uppfattning. Innan Andersson gått i land hade ingen som helst överläggning förekommit mellan besättningsmännen utan Andersson hade lämnat fartyget helt på eget initiativ. De åtta besättningsmännen hade samlats på kajen och där efter diskussion sinsemellan blivit överens om att Fransson vore så påverkad av spritdrycker, att det vore risk att gå ut med fartyget utan styrman. Samtliga hade varit beredda att gå ombord om en styrman komme med, och de hade ansett att fartygets avgång borde kunna anstå till dess att de båda ordinarie styrmännen, vilka enligt vad besättningen kände till återkallats från permission och skulle anlända till Trelleborg klockan 1923 med tåg från Malmö, komme ombord. Medan besättningsmännen stått på kajen hade Fransson, vilken befunnit sig på bryggan, upptäckt dem och frågat vad de menade med att gå i land samt tillsagt dem att gå ombord. En av besättningen — efter vad Andersson ville minnas hade det varit Johansson — hade då gått fram till Fransson och förklarat, att de skulle gå ombord om de finge en styrman, annars icke. Fransson hade svarat att det ej ginge att skaffa en styrman samt beordrat besättningen att omedelbart gå ombord. Två besättningsmän hade då gått ombord medan anmälarna stannat kvar. En av dem — Andersson mindes icke vem — hade förklarat för Fransson att anmälarna vidhölle att de icke ginge ut med fartyget utan styrman. Fransson hade nu gått till bredvidliggande fartyg och skaffat en del folk till komplettering av V 30:s besättning. Någon styrman hade han dock icke erhållit. Sedan det nya folket kommit ombord hade Fransson givit order om avgång. Emellertid hade fartyget av någon anledning icke kastat loss. Något senare hade uppborrdsstyrmannen, underofficeren av andra graden vid flottan Carl Hallström, och uppborrdsskepparen, värnpliktige underofficeren av andra graden Olof Gudmundsson, anlänt jämte några andra återkallade permittenter. Anmälarna, som alltjämt stått

kvar på kajen, hade då gått ombord. Kort därpå hade Fransson kommenterat divisioner. Fransson hade vid uppställningen frågat vilka av besättningen som vägrat gå ombord, och anmälarna hade då givit sig till känna. Därpå hade Fransson, som verkat upprörd, förklarat att anmälarna gjort sig skyldiga till myteri och att han fordrade lagens strängaste straff på dem. Vid tillfället hade ett trettiotal personer, huvudsakligen flottister men även några civila, uppehållit sig på kajen. Sedan hade Fransson meddelat permissionsförbud för hela besättningen. Vid 2130-tiden hade förbudet upphävts utom beträffande anmälarna.

Adolf Jönsson: Framemot klockan 1900 hade Fransson i sällskap med en civil person anlänt till tilläggsplatsen och gått ombord, varpå Fransson givit order om att fartyget skulle göras klart för avgång. När Fransson anlänt till fartyget hade han varit onykter. Detta hade Adolf Jönsson, som känt till att Fransson »festat» ombord vid lunchen och sedan fortsatt festandet på Stadshotellet, förstått därav att Fransson gått ostadigt samt haft »dimmig blick». Därutöver kunde Adolf Jönsson icke angiva någon omständighet som visat att Fransson varit påverkad av starka drycker. Med anledning av Franssons onykterhet och att ingen styrman funnits ombord hade Adolf Jönsson beslutat sig för att icke följa med fartyget, varför han då fartyget skolat avgå gått upp på kajen. De övriga anmälarna och två andra värnpliktiga hade förfarit på samma sätt. Innan Adolf Jönsson gått i land hade han icke talat med någon ombord om saken utan handlat uteslutande efter egen ingivelse. Sedan besättningsmännen samlats på kajen hade de emellertid diskuterat förhållandena och blivit ense om att de icke skulle gå ombord utan styrman.

Wrangborn: Den 7 maj 1945 hade Wrangborn, som tjänstgjort som hovmästare på V 30, serverat lunch ombord åt kaptenen i flottans reserv Caesar Johnsson samt Flodén och Fransson, vilka suttit kvar till vid 14-tiden. Till lunchen hade druckits brännvin ur en framställd flaska, men Wrangborn visste inte hur mycket brännvin Fransson förtärt. Efter den ordinarie tjänstgöringens slut hade Wrangborn uppehållit sig ombord på V 30, då det strax före klockan 1800 meddelats att fartyget skulle gå ut och att permissionerna indroges. Troligen omkring klockan 1815 hade Fransson anlänt till fartyget tillsammans med en för Wrangborn obekant civilklädd person. När Fransson kommit på kajen hade Wrangborn iakttagit att Fransson tagit snedsteg, varför Wrangborn fått den uppfattningen att Fransson varit berusad. Med anledning av att Fransson varit onykter och ingen styrman funnits ombord hade Wrangborn ansett det vara för stor risk att under sådana förhållanden gå ut med fartyget, och han hade därför i samband med att V 30 blivit klar för avgång vid 19-tiden lämnat fartyget och gått upp på kajen. Vid samma tidpunkt hade övriga anmälare samt två andra värnpliktiga likaledes begivit sig upp på kajen. Sin åtgärd att lämna fartyget hade Wrangborn företagit på eget initiativ och utan att dessförinnan ha diskuterat saken med någon av de andra. Sedan besättningsmännen samlats på kajen hade de blivit överens om att det med hänsyn till Franssons onykterhet vore risk att gå ut utan styrman.

Tillfrågad på vilka omständigheter han stödde sin uppfattning att Fransson varit berusad uppgav Wrangborn: Fransson hade tagit snedsteg när han kommit på kajen. Dessutom hade Fransson, då han stående på bryggan givit besättningsmännen på kajen order att gå ombord, vinkat till dem på ett sätt som visat att han icke varit nykter. I övrigt kunde Wrangborn icke angiva något direkt symptom på berusning i Franssons utseende eller uppträdande.

Bengtsson: Den 7 maj 1945 på eftermiddagen hade han vistats på permission i sitt hem i Trelleborg då han återkallats till fartyget. När han befunnit sig ombord hade Fransson i sällskap med en civilklädd person kommit gående på kajen och gått ombord på fartyget. Sedan Fransson kommit ombord hade han givit order om att fartyget snarast skulle avgå. Då Fransson gått på kajen hade Bengtsson lagt märke till att Fransson tagit snedsteg. Dessutom hade Franssons blick verkat dimmig och hans tal varit annorlunda än vanligt. Härav hade framgått att Fransson varit onykter. Enligt Bengtssons uppfattning hade Fransson varit så påverkad av spritdrycker, att han varit olämplig att föra fartyget, i varje fall utan biträde av styrman. Bengtssons liksom säkerligen även övriga anmälares vägran att gå ombord hade berott på att de ansett Fransson i sitt spritpåverkade tillstånd oförmögen att på betryggande sätt ensam sköta navigeringen. Anmälnarnas krav på att en styrman skulle följa med hade således allenast avsett navigeringen och icke stridsberedskapen.

John Jönsson: Troligen vid 18-tiden ifrågavarande dag hade Fransson, åtföljd av en civilklädd för John Jönsson obekant person, anlänt till fartyget. John Jönsson, som redan på långt håll sett Fransson komma på kajen, hade lagt märke till att Fransson vinglat och därav fått den uppfattningen att Fransson varit onykter. I övrigt kunde John Jönsson icke angiva någon omständighet som tytt på att Fransson varit påverkad av spritdrycker. När Fransson omkring klockan 1900 givit order om att fartyget skulle kasta loss, hade John Jönsson gått upp på kajen, därför att han ansett det alltför riskabelt att gå ut, emedan fartygschefen vore onykter och ingen styrman funnes ombord. Fartygets båda styrmän hade nämligen enligt vad John Jönsson haft sig bekant vistats på permission i Malmö men blivit återkallade och väntats anlända till Trelleborg med tåg klockan 1923. John Jönsson hade icke överlagt med någon annan ombord innan han lämnat fartyget, utan handlat uteslutande efter egen ingivelse. Emellertid hade även samtliga övriga anmälare och två andra värnpliktiga ungefär samtidigt med John Jönsson lämnat fartyget och begivit sig upp på kajen. Därstädes hade samtliga åtta diskuterat situationen och blivit överens om att Fransson icke vore kapabel att ensam föra fartyget och att de skulle vägra att medfölja om icke en styrman följde med. När Fransson från bryggan upptäckt besättningsmännen på kajen hade han beordrat dem att gå ombord enär fartyget skulle gå omedelbart. En av anmälnarna, troligen Bengtsson, hade svarat att besättningsmännen ginge ombord endast under förutsättning att en styrman följde med. Fransson hade då yttrat: »Tror ni inte att jag är karl att sköta fartyget ensam?»

Johansson: Den 7 maj 1945 efter den ordinarie tjänstgöringens slut hade han haft eldarevakt ombord på V 30. Strax före klockan 1800 hade order givits att sticka fyr under pannorna vilka varit utsläckta. Johansson hade stuckit fyr samt därefter uppehållit sig i eldrummet och sett till fyren. Efter omkring en halvtimme, då ångtrycket ännu varit obetydligt, hade på maskintelegrafan slagits »klart i maskin». Johansson hade gått upp på däck och då sett Fransson där inbegripen i samtal med uppbördsmaskinisten Ohlsson. Fransson hade velat att fartyget skolat avgå omedelbart, men Ohlsson hade invänt att ångtrycket icke vore tillräckligt. Fransson hade då förklarat, att fartyget skulle gå och att han själv »toge alla konsekvenser». Av Franssons uppträdande hade Johansson fått den uppfattningen att Fransson vore berusad. Denna sin uppfattning grundade Johansson på att Fransson enligt vad Johansson iakttagit tyckts ha svårt att hålla balansen samt att han sagt sig »taga alla konsekvenser» av fartygets omedelbara avgång, ehuru det varit uppenbart att fartyget överhuvud taget icke kunde gå ut när ångtrycket vore otillräckligt. Johansson hade sedan återvänt till eldrummet och fortsatt eldningen. Vid 19-tiden hade meddelats från maskinrummet att maskinen vore klar. Johansson hade då gått upp på däck. Uppkommen på däck hade han sett att sju man av besättningen stått på kajen. Eftersom han för sin del ansett att Fransson i sitt spritpåverkade tillstånd varit olämplig att föra fartyget hade även han lämnat fartyget och ställt sig på kajen bland kamraterna. Tidigare hade han icke talat med någon annan angående Fransson, men på kajen hade han och de övriga sju besättningsmännen diskuterat situationen och därvid blivit överens om att de på grund av Franssons onyktra tillstånd ej skulle gå ombord om icke en styrman följde med.

Fransson anförde vid det av Ursell hållna förhöret: Han hade klockan 1725 ifrågavarande dag erhållit order av sin divisionschef, Flodén, att snarast avgå till sjöss för särskilt uppdrag. Fransson hade vid orderns erhållande befunnit sig å Stadshotellet. Då fartyget denna dag icke haft gångjour hade Fransson omedelbart ringt till uppbördsmaskinisten och givit denne order att snarast göra klart för gång samt att återkalla permittenterna. Uppbördsmaskinisten hade meddelat att det behövdes en och en halv timme för att göra fartyget klart för gång. Fransson hade avslutat sin måltid och därefter gått ombord. Klockan 1900 hade fartyget varit klart för gång, men alla permittenterna hade då icke återvänt, bland annat hade ingen styrman kommit ombord. Fransson hade dock ansett att det beordrade uppdraget varit av sådan vikt, att fartyget det oaktat bort avgå i synnerhet som Johnsson, fartygschefen å jagaren Sigurd, erbjudit sig att medfölja. Då fartyget varit klart för gång, och Fransson intagit sin plats på bryggan, hade ett flertal av besättningen stannat kvar på kajen, och på order av Fransson att gå ombord hade de vägrat detta. Fransson hade då gått i land och tillfrågat var man för sig om de vägrade att lyda order. Sex man hade då svarat jakande, under det att de övriga gått ombord. Vid förfrågan om anledningen till sin vägran hade de svarat att de icke ville gå med till sjöss förrän en styrman kommit ombord, samt att de senare skulle uppgiva orsaken härtill. Fransson

hade då beordrat divisioner på akterdäck och framhållit det allvarliga i besättningens beteende. Vid uppställningen hade de tredskande fått tillfälle att genom handuppräckning bekräfta sin tidigare vägran. Vid denna tidpunkt hade styrmännen inställt sig ombord, och en av dem hade deltagit i divisionerna. Besättningen hade ånyo tillfrågats om de fortfarande vägrade. Samtliga hade då förklarat sig villiga att medfölja. Då Fransson senare av de ombordvarande hört att orsaken till vägran skulle vara, att man ansett Fransson vara för berusad att föra fartyget, hade Fransson genast sökt kontakt med läkare i Trelleborg och klockan 2000 blivit mottagen av doktor F. Nor-din, som verkställt undersökning angående Franssons alkoholpåverkan. Fransson ansåge den verkliga orsaken till besättningens vägran vara, att de ansett annat fartyg ligga närmare till att gå ut och att de därför varit missnöjda med att bli återkallade från permission.

Vid krigsrätten tillade Fransson: Ifrågavarande dag — det hade varit samma dag som Tysklands kapitulation på förmiddagen tillkännagivits i radio — hade han tillsammans med Flodén och Johnsson vid 12-tiden intagit lunch ombord på V 30, varvid de druckit fem centiliter brännvin var men icke förtärt några spritdrycker därutöver. Omkring klockan 1600 hade Flodén, Johnsson och Fransson begivit sig till Stadshotellet i Trelleborg och där ätit middag. Till maten hade var och en druckit tio centiliter brännvin, och efter måltiden hade de druckit kaffe samt därtill fem centiliter konjak per man. Fransson, som vore van att förtära sprit i måttliga kvantiteter, hade icke blivit onykter av spriten, än mindre berusad. Då han omkring klockan 1725 telefonerat till uppborrdsmaskinisten Ohlsson som varit vakthavande officer, hade han beordrat denne att omedelbart göra klart för avgång, således även sätta fyr under pannorna. Omkring tio minuter härefter hade Ohlsson ringt upp Fransson på Stadshotellet och i ganska påstridig ton framställt vissa invändningar mot ordern. Bland annat hade Ohlsson förklarat att han behövde två timmar för att elda upp och att den invid V 30 liggande vedettbåten V 28 kunde göras klar på betydligt kortare tid, varför det vore lämpligare att V 28 ginge ut i stället för V 30. Fransson hade svarat Ohlsson att han inte skulle bråka utan göra som han blivit beordrad. Olsson hade då tillsagt Fransson att vara tyst. Med den kännedom Fransson hade om Ohlssons häftiga lynne hade han icke velat fortsätta samtalet med Ohlsson utan lagt på telefonluren. Fransson hade i sällskap med Johnsson anlänt till fartyget omkring klockan 1845 och antagit att det då skulle varit klart i maskin. Så hade emellertid icke varit fallet, varför han givit Ohlsson order att påskynda klar-göringen. Omedelbart efter det att Fransson kommit ombord hade han lånat en uniform åt Johnsson samt även själv klätt sig i uniform. Också Fransson hade nämligen varit civilklädd vid tillfället. Därpå hade han gått upp på bryggan och beordrat klart för avgång. Strax därpå hade han till sin förvåning observerat att en del av besättningsmännen stått på kajen. Det hade varit Bengtsson som svarat på Franssons fråga om anledningen till besättningsmännens vägran att gå ombord. Fransson, som blivit i högsta grad upprörd över besättningsmännens vägran, kunde icke erinra sig vad han

svarat på deras begäran om en styrman. Att Johnsson skulle följa med hade han ej upplyst besättningsmännen om. Anledningen till att V 30 icke gått ut hade varit att det kommit kontraorder från chefen för Malmöavdelningen. Två av de siktade tyska fartygen hade nämligen ändrat kursen och stuckit till havs, varför något stöd åt vakthavande bevakningsfartyget icke ansetts erforderligt. Det vore Franssons uppfattning, att anmälarna redan före Franssons ankomst till fartyget beslutat sig för att vägra medfölja. — Fransson hade, som redan framhållits, vid tiden för besöket på Stadshotellet varit tjänstefri. Något hinder för honom att dricka sprit hade icke förelegat. Han hade dock måst räkna med möjligheten att såsom nu skett bliva kommanderad på särskilt uppdrag. Vid det första telefonsamtalet med Ohlsson hade Fransson underrättat denne om att fartyget med det snaraste skulle gå ut på redde för att utgöra stödstyrka åt jourhavande bevakningsfartyget där. Huruvida Olsson delgivit besättningen detta visste Fransson icke. Själv brukade han underrätta besättningen om vilket uppdrag fartyget erhållit, men i förevarande fall hade han på grund av anmälarnas uppträdande underlåtit detta. Han hade icke känt till att fartygets styrmän varit att vänta till Trelleborg med tåget klockan 1923. Även om han vetat detta skulle han dock icke ha inväntat tåget utan avgått snarast möjligt. Dels hade Johnsson varit med och dels hade Fransson, eftersom fartyget icke skulle gå längre än ut på redde, vid behov lätt kunnat gå in och hämta styrmännen. Återkallandet av ordern till Fransson att gå ut hade kommit just som fartyget med den från andra båtar kompletterade besättningen varit i färd med att kasta loss. Anmälarna hade aldrig tidigare tredskats i tjänsten utan städse uppfört sig bra, och samarbetet med dem hade varit gott.

Nedannämnda personer, som vid krigsrätten hördes som vittnen, anförde därvid bland annat följande.

Flodén: Vid ifrågavarande tidpunkt hade han varit äldste befälhavare vid den i Trelleborg förlagda flottstyrkan. Flodén och Fransson, som båda varit vaktfria, hade ifrågavarande dag omkring klockan 1200 intagit lunch å veddettbåten V 30. Johnsson hade vid tillfället varit inbjuden som gäst. Till lunchen hade Flodén, Johnsson och Fransson druckit var sin sup brännvin om cirka fem centiliter och en flaska pilsner men därutöver intet. Efter en promenad hade intagits gemensam middag på Stadshotellet, varvid även kaptenen i flottans reserv Kurt Liljeqvist hade slutit sig till sällskapet. Vid midagen hade var och en druckit tio centiliter brännvin och en flaska pilsner, intet vin, samt till kaffet efter middagen fem centiliter konjak. Under midagen hade Flodén per telefon från chefen för Malmöavdelningen erhållit order att sända ut en båt som stöd åt vakthavande bevakningsfartyget, när fyra tyska landstigningsbåtar hade rapporterats komma ost ifrån. Angående tidpunkten för nämnda orders ingående hade Flodén vid militärt förhör uppgivit klockan 1715. Flodén kunde emellertid icke exakt angiva klockslaget. Den angivna tidpunkten kunde dock icke slå fel på mer än högst fem à tio minuter. Omedelbart efter telefonsamtalet hade Flodén beordrat Fransson att snarast gå ut med V 30 och fullgöra det ifrågavarande uppdraget. Att

Flodén bestämt sig för V 30 och ej för något annat fartyg hade berott på att han ansett det lämpligast att V 30 erhöle uppdraget. Genast efter det att Fransson mottagit Flodéns order hade Fransson lämnat middagsbordet för att per telefon ge befallning till sitt fartyg att omedelbart sätta fyr under pannorna och återkalla permittenterna. När Fransson lämnat Stadshotellet för att tillsammans med Johnsson begiva sig ombord, hade Fransson varit spritpåverkad i så måtto att det märkts på Franssons blick att han druckit sprit. Detta vore ingalunda anmärkningsvärt eftersom Fransson brukade reagera på samma sätt även efter att ha druckit en helt obetydlig kvantitet sprit. I övrigt hade varken på Franssons tal eller gång eller på annat sätt märkts att han varit spritpåverkad. För sin del ansåge Flodén obetingat att Franssons spritpåverkan icke utgjort något som helst hinder för honom att på ett betryggande sätt föra sitt fartyg. Så väl som Fransson kände fartyget skulle han ha varit kapabel att sköta navigeringen utan biträde av styrman, även om han varit betydligt mera påverkad av sprit än som nu varit förhållandet. Med hänsyn till stridsberedskapen hade det givetvis varit lämpligt att en ersättare för fartygschefen medföljt, och i detta fall hade ju också Johnsson följt med för att tjänstgöra vid eventuellt behov. Flodén ansåge emellertid, att även om Johnsson ej följt med och ingen styrman funnits att tillgå Fransson likväl under förhandenvarande omständigheter bort gå ut med fartyget. Fransson hade vid tiden för besöket på Stadshotellet varit tjänstefri och ordern att gå ut hade därför kommit oväntat för honom, men överraskningar av detta slag hade ofta inträffat i Trelleborg under tiden för den förstärkta försvarsberedskapen.

Johnsson: Han hade varit tjänstledig den 7 maj 1945 och kommit på besök till V 30 på förmiddagen samt vid 12-tiden ätit lunch ombord tillsammans med Flodén och Fransson. Till lunchen hade Fransson i likhet med de andra icke förtärt andra rusdrycker än en ordinär sup brännvin och en flaska öl. Efter lunchen hade Flodén, Johnsson och Fransson i radio hört tillkännagivandet om Tysklands kapitulation. Senare hade Liljeqvist anlänt och samtliga fyra hade med anledning av dagen beslutat sig för att tillsammans äta middag på Stadshotellet. Efter en promenad hade de anlänt till Stadshotellet och där vid 17-tiden börjat intaga en enkel middag. Till denna hade samtliga fyra druckit tio centiliter brännvin och en flaska öl var samt till kaffet förtärt var och en fem centiliter konjak. Medan de suttit vid middagen hade Flodén kallats till telefonen. Klockan hade då efter Johnssons uppskattning varit ungefär 1715, i varje fall icke mera än 1730. Efter en kort stund hade Flodén återkommit samt givit Fransson order att snarast gå ut med V 30 för att bilda stöd åt det på redden liggande, vakt-havande bevakningsfartyget. Fransson hade omedelbart avlägsnat sig för att i telefon giva vakt-havande officeren, uppbördsmaskinisten Ohlsson, befallning att sätta fyr under pannorna samt återkalla permittenterna. Efter en kort stund hade Fransson kommit tillbaka och meddelat att han givit order i enlighet härmed samt omtalat att Ohlsson gjort gällande att han behövde två timmar för att få upp ångan. För sin del hade Fransson ansett att det

kunde gå på väsentligt kortare tid, och denna uppfattning hade delats av Flodén, Liljeqvist och Johnsson. Visserligen beräknades uppeldningen enligt gällande föreskrifter taga två timmar, men på båtar av ifrågavarande slag kunde efter Johnssons erfarenhet uppeldningen utan risk för materielen forceras så att tiden nedbringades till omkring 45 minuter, något som ofta skedde i brådskande fall. Något senare hade Fransson kallats till telefonen. När han återkommit hade han meddelat att Ohlsson gjorde svårigheter uppenbarligen i avsikt att fördröja avgången; bland annat hade Ohlsson uttalat betänkligheter därför att inga styrmän kommit ombord. Johnsson hade då erbjudit sig att medfölja fartyget såsom ersättare åt Fransson, och detta erbjudande hade accepterats. Därefter hade sällskapet avslutat måltiden och lämnat hotellet. Fransson och Johnsson hade gått direkt från hotellet den korta vägen ner till fartygets tilläggsplats. Fransson hade enligt Johnssons uppfattning ej varit på något sätt berörd av den sprit han druckit; i varje fall hade Johnsson icke iakttagit att Fransson i något hänseende varit anorlunda än vanligt. Under vägen till fartyget, då Johnsson och Fransson varit inbegripna i en livlig diskussion, hade Fransson gått stadigt och utan snedsteg. De hade anlänt till fartyget omkring en timma efter det att Fransson fått order att gå ut, alltså troligen någon gång omkring klockan 1830. När de kommit ombord hade Johnsson, som varit civilklädd, omedelbart begivit sig ner i kajutan. Han hade emellertid dessförinnan hunnit uppfatta att Fransson växlat några ord med Ohlsson, som därvid sagt något om att maskinen icke vore klar. Johnsson hade suttit i kajutan och avvaktat att fartyget skulle avgå. Då fartyget emellertid icke kastat loss trots att en god stund förflutit hade han gått upp på däck. Därvid hade han observerat, att Fransson gått från fartyget ner på kajen och frågat några flottister som stått på kajen om de ej skulle gå med ut. Vad flottisterna svarat eller vad som senare förekommit ombord hade Johnsson icke uppmärksammat förrän Fransson beordrat divisioner. Vid den följande uppställningen hade några av besättningen på Franssons fråga erkänt att de vägrat åtyda Franssons befallning att gå ombord på fartyget. Johnsson ansåge utan en skymt av tvekan att Fransson vid tillfället varit kapabel att på betryggande sätt sköta navigeringen av fartyget utan biträde av styrmän. Däremot kunde det med hänsyn till stridsberedskapen anses önskvärt att ombord funnes en ersättare för fartygschefen, och i förevarande fall hade ju också Johnsson skolat tjänstgöra såsom sådan. Att fartygets ordinarie styrmän väntats med tåg till Trelleborg mellan klockan 1900 och 1930 hade Johnsson icke hört talas om. Även om Fransson känt till att styrmännen varit att vänta med detta tåg så hade han enligt Johnssons uppfattning icke bort avvakta styrmännens återkomst, när det gällde ett så brådskande och samtidigt kortvarigt uppdrag som här.

Liljeqvist: Den 7 maj 1945 hade han omkring klockan 1600 kommit ombord på V 30 och där sammanträffat med Flodén, Johnsson och Fransson. Efter en stunds samtal hade sällskapet blivit överens om att gemensamt äta middag på Stadshotellet. Att Fransson eller någon av de övriga druckit sprit före Lilje-

qvists ankomst hade Liljeqvist icke ett ögonblick reflekterat över. Efter en kort promenad hade sällskapet begivit sig till Stadshotellet dit de anlönt vid 17-tiden. På hotellet hade de ätit middag och därvid till maten druckit tio centiliter brännvin och en flaska öl var samt till kaffet efter middagen intagit var och en fem centiliter konjak. Därutöver hade ingen av dem förtärt några rusdrycker. Medan sällskapet hållit på med middagen hade Flodén fått ett telefonsamtal. Efter återkomsten hade han beordrat Fransson, som varit tjänstefri, att snarast avgå med V 30 för att utgöra stöd för det på Trelleborgs redd liggande, jourhavande vaktfartyget, enär några tyska landstigningsbåtar rapporterats i farvattnet. Fransson hade omedelbart avlägsnat sig för att i telefon beordra vakthavande officeren på V 30 att elda under pannorna och återkalla permittenterna. Klockan hade då varit mellan 1700 och 1730. När Fransson återkommit hade han omtalat att uppbördsmaskinisten ombord sagt sig behöva två timmar för att få upp ångan så att fartyget kunde avgå. Fransson hade gjort gällande att klargöringen av maskinen kunde ske på avsevärt mycket kortare tid. Denna uppfattning delades av Liljeqvist. Liljeqvist hade vid flera tillfällen varit med om att i brådska fall klargöring av maskinen verkstälts på 45 minuter à en timme i fråga om båtar av förevarande storlek, och såvitt Liljeqvist förstode kunde en dylik forcering ske utan risk för materielen. En stund efter sitt telefonsamtal hade Fransson kallats till telefonen. När han återkommit hade han berättat, att det varit uppbördsmaskinisten ombord som ringt upp honom och att denne haft åtskilliga invändningar mot att fartyget skulle gå ut; bland annat hade han sökt få det därhän att en annan båt än V 30 skulle fullgöra uppdraget. Sedan det överenskommit att Johnsson skulle göra Fransson sällskap till fartyget och gå med ut som ersättare för Fransson om, såsom Fransson befarat, ingen styrman kommit ombord, hade Flodén, Liljeqvist, Johnsson och Fransson i sällskap lämnat hotellet. Ett stycke från hotellet hade de skilts åt; Flodén och Liljeqvist hade gått åt sitt håll medan Johnsson och Fransson tagit vägen mot hamnen. Fransson hade varit påverkad av spritdryckerna i så måtto att han liksom de andra i sällskapet verkat något upprymd. I övrigt hade det varken på Franssons balans eller på någon annan omständighet märkts att han druckit sprit. Enligt Liljeqvists uppfattning hade Fransson utan tvekan varit kapabel att på ett betryggande sätt sköta fartygets navigering utan biträde av annan. En annan sak vore att det med hänsyn till den stridsberedskap uppdraget krävt varit olämpligt om Fransson gått ut utan att ha ersättare. En dylik hade han ju också haft, nämligen Johnsson.

Axel Ohlsson: Den 7 maj 1945 hade han tjänstgjort som vakthavande officer på V 30. Klockan omkring 1750 hade Fransson, som uppgivit sig vistas på Stadshotellet, i telefon givit order till Axel Ohlsson att fartyget, som legat med utsläckta fyror, skulle göras klart för avgång en halvtimme senare samt att alla permittenter skulle återkallas. Axel Ohlsson hade satt i gång med återkallandet av permittenterna. Klockan 1800 hade stuckits fyr under aktra pannan. Klockan 1815 hade Fransson kommit ombord och frågat om ej maskinen vore klar. Axel Ohlsson hade då hänvisat till gällande instruktion enligt

vilken till klargöring av ångmaskin beräknades minst en och en halv timma. Klockan 1830 hade Fransson i maskintelegrafan slagit »klart i maskin». Axel Ohlsson hade då meddelat Fransson att ångtrycket icke vore högre än ett kilogram samt framhållit att fartyget ej kunde gå med kall maskin. Härtill hade Fransson svarat att han »toge alla konsekvenser». Axel Ohlsson hade fortsatt klargöringen av maskinen med hjälp av maskinpersonal som erhållits från ett annat fartyg. Klockan 1900 hade maskinen varit klar. Redan tidigare hade Axel Ohlsson hört någon av besättningen yttra till Fransson att »de finge väl en styrman med». Vad Fransson svarat på detta hade Axel Ohlsson icke uppfattat. Hur händelserna sedan utvecklats sig kände Axel Ohlsson icke till enär han uppehållit sig i maskinrummet. Han hade emellertid sett Johansson lämna eldrummet och gå upp på däck. Vid den tidpunkten hade efter vad Axel Ohlsson ville minnas en från annat fartyg anskaffad eldare funnits i eldrummet. Fartygets avgång hade sedermera blivit inhiberad. — Axel Ohlsson hade under en kort stund sett Fransson medan denne gått på kajen på väg till fartyget. Därvid hade Axel Olsson lagt märke till att Fransson tagit några snedsteg. Huruvida snedstegen berott på att Fransson varit påverkad av spritdrycker eller inneburit något skämt med den civilperson han haft i sällskap kunde Axel Ohlsson icke avgöra. Sedan Fransson kommit ombord hade Axel Ohlsson talat med honom ett par gånger. Därvid hade Axel Ohlsson hibringats den uppfattningen att Fransson varit icke berusad men väl något påverkad av starka drycker. Axel Ohlsson, vilken haft att göra med Fransson sedan 1942, hade fäst sig vid att Fransson, som alltid brukat uppträda lugnt och sansat, varit häftig och befunnit sig i en helt annan sinnesstämning än sin vanliga. I övrigt kunde Axel Ohlsson icke angiva några särskilda omständigheter som visat att Fransson varit påverkad av sprit. Axel Ohlsson hade dock fått det bestämda intrycket att så varit förhållandet. Axel Ohlsson kunde icke erinra sig om han vid tillfället reflekterat över huruvida Fransson befunnit sig i sådant tillstånd att han varit olämplig som fartygschef. Axel Ohlssons uppfattning nu vore emellertid att Fransson i sin dåvarande sinnesstämning knappast haft det lugn som erfordrades för att på ett fullt betryggande sätt föra fartyget utan biträde av styrman.

Värnpliktige nr 42-216-41 Nils Olsson: På eftermiddagen den 7 maj 1945 hade Nils Olsson uppehållit sig ombord på V 30, då vakthavande officeren meddelat att fartyget skulle göras klart att gå ut och att alla permissioner återkallades. Senare — Nils Olsson kunde icke säga hur dags — hade Fransson anlänt till fartyget i sällskap med en civilklädd, för Nils Olsson okänd person. Nils Olsson hade iakttagit Fransson från det att denne hunnit något innanför spärren till hamnområdet och till dess han kommit ombord. Därvid hade Nils Olsson lagt märke till att Fransson tagit några snedsteg, dock ej på sådant sätt att det verkade som om han haft svårt att hålla balansen. Sedan Fransson kommit ombord hade han tillsagt uppbördsmaskinisten att denne skulle försöka få upp ångan så fort som möjligt. Enligt Nils Olssons uppfattning hade Fransson varit påverkad av starka drycker, ehuru icke i så hög grad att han kunde sägas ha varit »full». Att Fransson varit rörd av

sprit hade märkts icke blott på de nyssnämnda snedstegen utan även på hans tal, huvudsakligen därpå att tonen varit skarpare än vanligt.

Värnpliktige nr 36-216-41 Harry Lundgren: Lundgren, som tillhörde besättningen på V 30, hade på eftermiddagen den 7 maj 1945 åtnjutit permission och vistats i Trelleborg men blivit återkallad till fartyget. Då han vid 1830- eller 19-tiden anlönt till fartyget hade anmälarna men icke Fransson varit ombord. Något senare hade Fransson kommit gående på kajen i sällskap med en civilklädd person och begivit sig ombord på fartyget. Lundgren hade iakttagit att Fransson under gåendet på kajen tagit ett eller annat snedsteg, och Lundgren hade därav fått den uppfattningen att Fransson varit något påverkad av starka drycker. Något senare hade Lundgren hört Fransson tala med uppbördsmaskinisten Ohlsson. Vad som därvid förekommit hade Lundgren icke uppfattat i vidare mån än att han hört Fransson säga: »Jag tar själv alla konsekvenser!» Något senare hade Lundgren sett anmälarna samlade på kajen invid fartyget. Dessförinnan hade Lundgren icke hört, huruvida det besättningsmännen emellan varit tal om att de skulle vägra medfölja fartyget om icke en styrman komme med. Denna sak hade emellertid diskuterats av anmälarna medan de stått på kajen. För sin del hade Lundgren, som haft arbete att utföra ombord, icke gått i land. Vad som förekommit mellan Fransson och anmälarna, medan dessa stått på kajen, hade Lundgren icke uppfattat i vidare mån än att han fått klart för sig att anmälarna vägrat gå ombord om icke en styrman komme med. Sedan fartygets egna styrmän anlönt och anmälarna i samband därmed gått ombord hade kommenderats divisioner. Vid denna uppställning, vari Lundgren deltagit, hade avlämning skett till Fransson. Denne hade därvid frågat anmälarna om de visste vad de gjort samt förklarar att de gjort sig skyldiga till »myteri» och att han krävde »lagens strängaste straff» på dem. Fransson hade vidare utfärdat permissionsförbud för hela besättningen men senare på kvällen upphävt förbudet utom vad gällde anmälarna. — Såsom redan sagts hade Lundgren då Fransson tagit snedsteg på kajen fått den uppfattningen att Fransson varit påverkad av spritdrycker. Någon annan omständighet som styrkt denna uppfattning hade Lundgren icke iakttagit.

Hallström: När Hallström anlände till fartyget hade anmälarna varit ombord. Han hade fått veta att anmälarna tidigare på kvällen vägrat att medfölja fartyget, och senare hade han upplysts om att denna vägran motiverats med att Fransson varit berörd av spritdrycker samt att ingen styrman funnits ombord. Omkring klockan 1930 hade Fransson beordrat divisioner. Vid den därpå följande uppställningen hade Hallström, som lämnat av till Fransson, träffat denne för första gången på kvällen. Att Fransson förtärt sprit hade märkts på hans blick. Dessutom hade Fransson varit högljuddare än vanligt, vilket möjligen kunnat bero på spritförtäring. I övrigt hade Hallström icke iakttagit någon omständighet, som tytt på att Fransson varit påverkad av starka drycker. På hans balans hade icke varit något fel. För sin del hyste Hallström den bestämda uppfattningen, att Fransson icke varit

mera berörd av sprit än att han kunnat på ett betryggande sätt föra fartyget även utan biträde av styrman.

Gudmundsson: Sedan han kommit ombord hade han på Franssons order kommanderat divisioner. Vid den därpå följande uppställningen hade Fransson, sedan avlämning skett och lediga kommanderats, frågat om anmälarna »visste vad de gjort» och sagt något om »myteri» samt förklarat att Fransson komme att kräva »lagens strängaste straff» på dem. Att Fransson förtärt spritdrycker hade märkts därpå att han luktat sprit och att hans röst icke varit den vanliga. I vilket avseende rösten varit annorlunda än vanligt kunde Gudmundsson dock icke angiva.

Fransson åberopade vid krigsrätten dels ett av legitimerade läkaren Fritz Nordin i Trelleborg den 7 maj 1945 enligt gängse formulär upprättat protokoll fört vid en beträffande Fransson verkställd undersökning för påvisande av alkoholpåverkan, dels ock ett av föreståndaren för statens rättskemiska laboratorium, professorn Erik Wolff, utfärdat den 12 maj 1945 dagtecknat bevis angående analys av alkoholkoncentrationen i blodprov som av Nordin den 7 maj 1945 klockan 2030 tagits å Fransson.

Av nämnda protokoll framgick följande: Undersökningen hade företagits på begäran av Fransson och hade påbörjats klockan 2028. Enligt egen uppgift hade Fransson mellan klockan 1120 och 1715 samma dag förtärt 20 centiliter spritdrycker. Fransson hade en medelmåttig kropps-konstitution och en kroppsvikt, med kläder, av 81,2 kilogram. Pulsen var regelbunden med 104 slag i minuten. Ansiktsfärgen visade en lätt rodnad. Från andedräkten förelåg en knappt märkbar spritluktt och från urinen en svag spritluktt. I protokollet, som icke innehöll några ytterligare anteckningar tydande på spritkonsumtion, hade Nordin uttalat, att Fransson icke var så påverkad av starka drycker, att det kunde antagas att han icke på betryggande sätt kunnat föra motorfordon.

Enligt analysbeviset hade som medelvärde av två analyser erhållits ett reduktionsvärde motsvarande 1,7 promille alkohol.

Vederbörande krigsfiskal ställde vid krigsrätten envar av anmälarna under tilltal jämlikt 76 § strafflagen för krigsmakten för vägran att åtlyda förmans i tjänsten givna befallning.

Krigsrätten fann i utslag den 1 juni 1945 utrett, att anmälarna under tjänstgöring å vedettbåten V 30 den 7 maj 1945 vägrat åtlyda fartygschefens order till dem att begiva sig ombord på fartyget då detta skolat avgå samt att de saknat skäl för denna sin vägran. Var och en av anmälarna dömdes på grund härav jämlikt 76 § strafflagen för krigsmakten att för vägran att åtlyda förmans i tjänsten givna befallning undergå vaktarrest i femton dagar. Utslaget vann laga kraft.

I skrivelse den 11 september 1945 till chefen för marinen anhöll militieombudsmannen, med hänsyn till uppgifterna om Franssons spritförtäring, om upplysning angående vilka bestämmelser eller instruktioner som under ifrågavarande tid, då förstärkt försvarsberedskap varit rådande, gällt för tjänstefri officer i fråga om skyldighet att vara beredd emottaga kommentering på särskilt uppdrag.

Chefen för marinen meddelade i anledning härav i skrivelse den 28 september 1945, att några särskilda bestämmelser eller instruktioner i berört hänseende icke utfärdats. I skrivelsen anfördes vidare: Emellertid skulle varje officer, i tjänst varande eller tillfälligt tjänstefri, självfallet vara redo att omedelbart efter erhållen order inställa sig för tjänstgöring. Beroende på anbefalld beredskapsgrad kunde dock tiden för återkallande till och inställelse på tjänstgöringsplatsen variera. Vid den ifrågasatta tidpunkten hade för Öresunds marindistrikt sådan beredskap anbefallts, att permission inom gränsen för förläggningssort, grupperingsområde eller fritidsområde kunde beviljas med iakttagande av att tiden för permitterad personals, även fartygschefens, återkallande till och inställelse på tjänstgöringsplatsen i intet fall finge överstiga sex timmar. Tjänstefri personal skulle dock, oavsett medgiven maximitid för återinställelse till tjänstgöringsplatsen, snarast efter därom erhållen order inställa sig för tjänstgöring. Vid ifrågavarande tillfälle hade för »journbåten» dessutom anbefallts en halv timmes gångberedskap; V 30 hade dock icke varit sådan journbåt.

I en den 24 januari 1946 dagtecknad till chefen för marinen överlämnad instruktion för åtal mot Fransson anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet.

Klagandena ha här påstått att Fransson vid ifrågavarande tillfälle varit svårt berusad och vid förhör, som hållits av Flodén, ha de tillagt, att de ansåge att Fransson varit så överlastad av starka drycker, att han icke kunde föra fartyget. Vid krigsrätten närmare hörda angående varå de stödde sina påståenden att Fransson varit berusad förklarade klagandena att de iakttagit att Fransson tagit snedsteg, gått ostadigt, vinglat eller haft svårt att hålla balansen. Vissa av klagandena uppgåvo att även utseendet å Franssons ögon tytt på att Fransson varit berusad; Franssons blick hade varit dimmig. Vidare framhölls av Bengtsson, att Franssons tal varit annorlunda än vanligt, och av Andersson och Johansson, att de omständigheter under vilka Fransson givit order om fartygets avgång vittnat om att Fransson varit berusad. Wrangborn framhöll att Fransson, då han givit besättningsmännen å kajen order att gå ombord, vinkat till dem på ett sätt som visat att han icke varit nykter.

Av de officerare, i vilkas sällskap Fransson intagit middag å Stadshotellet och vilka hörts såsom vittnen i målet mot klagandena, förklarade Flodén och Liljeqvist att Fransson varit påverkad av spritdrycker, under det att Fransson enligt Johnssons uppfattning ej varit på något sätt berörd av den sprit han druckit. Flodén uppgav att det märkts på Franssons blick att Fransson druckit sprit och Liljeqvist att Fransson »liksom de andra i sällskapet» verkat något upprymd. Såväl Flodén som Johnsson och Liljeqvist uttalade att Franssons spritförtäring icke utgjort något som helst hinder för Fransson att på ett betryggande sätt föra fartyget.

Av övriga fem som vittnen hörda personer uppgåvo tre att Fransson tagit snedsteg samt att de bibringats den uppfattningen att Fransson varit påverkad

av spritdrycker. Fyra av nämnda vittnen funno att det av Franssons tal, högljudda röst eller sinnesstämning framgick att Fransson var påverkad. Ett av vittnena hade på Franssons blick och ett annat på spritlukten förmärkt att Fransson förtärt spritdrycker. Av dessa fem vittnen uttalade sig endast två om den inverkan som Franssons spritpåverkan haft å Franssons förmåga att föra fartyget. Det ena vittnet, Axel Ohlsson, förklarade som sin uppfattning, att Fransson i sin dåvarande sinnesstämning knappast haft det lugn som erfordrades för att på ett fullt betryggande sätt föra fartyget utan biträde av styrman, under det att det andra vittnet, Hallström, uppgav sig hysa den bestämda uppfattningen, att Fransson icke varit mera berörd av sprit än att han kunnat på ett betryggande sätt föra fartyget även utan biträde av styrman.

Angående spritförtäringen ifrågavarande dag uppgav Fransson vid klagsrätten, att han dels vid 12-tiden på dagen till lunch förtärt fem centiliter brännvin, och dels omkring klockan 1600 till middagen druckit 15 centiliter spritdrycker. Till den läkare, som på begäran av Fransson tog blodprov å denne, uppgav Fransson att han ifrågavarande dag mellan klockan 1120 och 1715 förtärt tillhoppa 20 centiliter spritdrycker. Enligt de å rättskemiska laboratoriet företagna analyserna av blodprov, som klockan 2030 tagits å Fransson, erhöles ett reduktionsvärde motsvarande 1,7 promille alkohol. Den verkställda analysen torde, med hänsyn till de av Fransson angivna tiderna för spritkonsumtionen under dagen, utvisa att den konsumerade kvantiteten spritdrycker sannolikt överstiger 20 centiliter, vilket emellertid delvis förklaras därav att av Fransson icke medräknats under dagen förtärd pilsner. Om man, med hänsyn till att den mindre spritkvantitet som enligt uppgift intagits i samband med lunchen väsentligen omsatts innan spritförtäringen klockan 1600 fortsatt, bortser härifrån, torde enligt allmänt tillämpade beräkningsgrunder sannolikt ha av Fransson (om man antager att denne utan kläder väger 75 kilogram) till middagen och därefter förtärts 121 gram alkohol, vilket motsvarar 37,8 centiliter 40-volymsprocentig sprit i stället för uppgivna (15 + 3 =) 18 centiliter (se Widmark: Alkoholblodprovet s. 5 och 15). Det vid blodundersökningen framkomna värdet kan givetvis även ha sin grund i en mera riklig spritförtäring före middagen än Fransson uppgivit.

På grund av resultatet av blodprovsundersökningen sammanställt med de av ett flertal vittnen lämnade uppgifterna angående Franssons beteende kan starkt ifrågasättas, huruvida icke denne vid ifrågavarande tillfälle varit överlastad av starka drycker. De uppgifter som i denna del lämnats av Flodén, Johnsson och Liljeqvist kunna — med hänsyn till att dessa deltagit i spritförtäringen och, enligt vad Liljeqvist uppgivit, även verkat något upprymda därav — enligt min mening icke anses förringa tillförlitligheten av de av övriga vittnen lämnade uppgifterna.

Även om genom den bevisning som kan förebringas icke skulle anses styrkt att Fransson är förfallen till ansvar för fylleri, giver vad mot Fransson förekommit dock vid handen, att Fransson varit i sådan grad påverkad av starka drycker att han icke kunnat sköta sin tjänst på ett tillfredsstäl-

lande sätt och därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel. Den häremot stridande uppfattning, varåt vissa vittnen givit uttryck, kan med hänsyn till resultatet av blodprovsanalysen icke tillmätas någon betydelse. Från de vetenskapliga rön, varigenom fastslagits att en viss alkoholhalt i blodet regelmässigt är förbunden med nedsättning av en persons omdöme, snabbhet i uppfattning, självkontroll och handlingsförmåga i sådan grad att risk kan anses föreligga för att han ej skall kunna tillfredsställande framföra en bil, kan givetvis ej bortses, när det gäller att å andra områden bedöma betydelsen av en viss alkoholpåverkan. Det synes mig ligga i öppen dag att — när i lag fastslagits att den, som vid förande av automobil har en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 promille eller däröver, skall anses vara så påverkad av starka drycker att det kan antagas att han icke kan på betryggande sätt föra fordonet samt det är straffbart att föra bil vid en alkoholkoncentration i blodet av 0,8 promille eller däröver — det icke kan vara väl förenligt med de krav på nykterhet, som måste ställas på den som för militärt befäl, att under tjänstgöring i blodet ha en så hög alkoholkoncentration som 1,7 promille. (Omkring två timmar före blodprovets tagande, då Fransson anlät från Stadshotellet, hade alkoholkoncentrationen sannolikt varit högre.) Det är uppenbart att en så hög alkoholkoncentration måste avsevärt inverka på tjänsteförmågan (jämför Handledning för militär undervisning i alkoholfrågan, 1945 års upplaga, särskilt s. 11—28). För Fransson, som vid ifrågavarande tillfälle under rådande förstärkt försvarsberedskap tjänstgjort såsom chef å ett bevakningsfartyg, synes mig att även en obetydlig spritpåverkan måste anses vara oförenlig med tjänstens krav. Det kan även framhållas att varje märkbar spritpåverkan hos militär befälhavare är ägnad att undergräva befälets auktoritet och medföra svårigheter vid upprätthållande av disciplinen. I förevarande fall har även av Franssons spritpåverkan föranletts allvarliga vådor för disciplinen.

Fransson har framhållit, att han vid besöket på Stadshotellet varit tjänstefri och att något hinder för honom att dricka sprit därför ej förelegat. Fransson har emellertid medgivit, att han härvid måst räkna med möjligheten att såsom nu skett bliva kommenderad på särskilt uppdrag. Enligt av chefen för marinen lämnade upplysningar har det vid ifrågavarande tidpunkt ålegat tjänstefri personal att snarast efter därom erhållen order åter inställa sig för tjänstgöring, dock att permitterad personal icke finge avlägsna sig så långt från tjänstgöringsplatsen att tiden för återkallande till och inställelse där överstege sex timmar. Som Fransson vid tillfället för spritkonsumtionen befunnit sig å orten hade han efter erhållen order om inställelse för tjänstgöring ej kunnat räkna med något rådrum för att »tillnyktra». Fransson har därför enligt min mening haft att iakttaga att han icke förtärde mera sprit än att han kunde när som helst återinträda i tjänst.

De stora krav som enligt vad ovan anförts böra ställas på befälets nykterhet äro grundade i tjänstens natur, men ha även kommit till uttryck uti vid ifrågavarande tid gällande bestämmelser i reglemente för marinen (del I A §§ 42 och 43), där det föreskrives att personalen skall städe iakttaga nyk-

terhet, snygghet och ett städat uppträdande ävensom att befälhavare i sitt uppträdande och leverne skall vara ett gott föredöme samt bör främja ett enkelt, sparsamt, nyktert och sunt levnadssätt bland underlydande. Genom marinorder den 16 juli 1940 (nr 182) erinrade chefen för marinen honom underställd befälspersonal om vad sålunda föreskrivits angående befälets förhållande, varjämte i ordern tillades, att det borde uppmärksammas, att personliga exempel torde vara det effektivaste medlet att påverka underlydande i angiven riktning. I det sedan den 1 november 1945 gällande nya tjänstereglementet för krigsmakten har i mom. 20 uttryckligen föreskrivits, att krigsman icke får före eller under tjänstgöring förtära starka drycker i sådan myckenhet att förtäringen kan inverka på hans förmåga att rätt fullgöra tjänsten.

Vad beträffar Franssons påtalade förfarande att meddela samtliga besättningsmän permissionsförbud finner jag väl att Fransson härigenom förfarit felaktigt. Enär emellertid det felaktiga beslutet redan samma dag av Fransson ändrats, låter jag i denna del av ärendet bero vid vad som förekommit.

Vad Fransson låtit komma sig till last i nykterhetshänseende fann militieombudsmannen vara av den allvarliga beskaffenhet, att det icke kunde undgå laga beivran och uppdrog militieombudsmannen fördenskull åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Fransson under tilltal härför.

* *
* *

På föranledande av chefen för marinen hänsköts målet av chefen för Skånska luftvärnsskåren till regementskrigsrätten vid kåren. Vederbörande krigsfiskal yrkade vid krigsrätten ansvar å Fransson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för förseelse i tjänsten, bestående däruti att Fransson vid ifrågavarande tillfälle den 7 maj 1945 varit så påverkad av starka drycker att han icke kunnat behörigen sköta sin tjänst.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 13 februari 1946 och förklarade därvid, att enär det icke kunde anses styrkt, att Fransson vid ifrågavarande tillfälle den 7 maj 1945 varit så påverkad av starka drycker att han ej kunnat behörigen sköta sin tjänst krigsrätten lämnade åklagarens talan utan bifall.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 1 mars 1946 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag samt därvid yrka att militieombudsmannens i målet förda talan måtte bifallas. Med skrivelse den 26 augusti 1946 översände militieombudsmannen till ämbetet för att i målet åberopas ett på militieombudsmannens begäran av docenten i farmakologi vid Karolinska institutet, Leonard Goldberg, den 23 augusti 1946 avgivet yttrande. Militieombudsmannen anförde därvid följande.

Genom Goldbergs utredning bestyrkes den av militieombudsmannen i åtalsinstruktionen uttalade uppfattningen att den av Fransson förtärda alkoholmängden måste betydligt överstiga den uppgivna kvantiteten. Fransson skulle enligt denna beräkning efter klockan 1630 ha förtärt en spritkvantitet motsvarande mellan 7 och 8 ordinära snapsar 40-volymspcentig sprit. Därest konsumtionen börjat tidigare ökar den förtärda sammanlagda spritmängden. Fransson har som en förklaring till den höga alkoholconcentrationen i blodprovet vid regementskriegerätten framhållit, att det vore möjligt att han förtärt spritdrycker på kvällen dagen förut. Det må i anledning härav framhållas att därest föregående dag förtärda spritkvantiteter inverkat å blodanalysen dessa kvantiteter torde ha varit ganska betydande. En under flera dagar fortgående spritförtäring av sådan omfattning att därigenom föranledes en sammanhängande intoxicationsverkan är uppenbarligen ej mindre betänkelig än en till en kortare tidrymd koncentrerad spritkonsumtion.

Att förtäring av en spritkvantitet av ovan angivna storleksordning i nära anslutning till tjänstgöring i ansvarsfulla befattningar måste anses stå i strid med vederbörande åvilande tjänsteplikter, torde vara allmänt erkänt. Därest, såsom Fransson synes vilja göra gällande, bland officerare tillhörande marinen skulle mera allmänt vara rådande en häremot avvikande uppfattning, är det enligt min mening anledning att allvarligt reagera däremot.

Det är klart ådagalagt att de av Fransson förtärda spritkvantiteterna varit betydande. Det torde även vara ostridigt att Fransson härav varit påverkad. Vad beträffar den grad av påverkan som förelegat framgår av den ingående utredning som av Goldberg gjorts angående tillförlitligheten av de enligt gängse metod förrättade kliniska undersökningarna att de subjektiva momenten härvid spela en avsevärd roll. Goldberg påvisar huru genom användande av vissa kvantitativa metoder lägre grader av alkoholpåverkan kunna objektivt fastställas samt konstaterar att vid en alkoholhalt av 1,7 promille samtliga försökspersoner oberoende av alkoholvana visa en säker och objektivt påvisbar nedsättning i sin prestationsförmåga. Att Fransson vid läkarundersökning, trots en blodalkoholhalt av 1,7 promille, uppfattats såsom »icke påverkad» motsäger enligt Goldberg icke antagandet att Fransson i realiteten varit alkoholpåverkad. Härvid torde av Goldberg åsyftas den grad av alkoholpåverkan som avses i 1 § 1 mom. första stycket i lagen om straff för vissa brott vid förande av motorfordon.

Vid värdering av den bevisning som i målet förekommit mot Fransson synes mig detta vara av icke oväsentlig betydelse. Att de olika yttre tecken på alkoholpåverkan hos Fransson, som ett flertal vittnen förmärkt, verkligen sammanhänga med den alkoholpåverkan som ostridigt förelegat hos Fransson, torde med hänsyn härtill ligga i öppen dag. Fransson har sålunda i tjänsten varit påverkad av starka drycker i sådan grad att det varit för åtskilliga av hans underlydande iakttagbart. Redan härigenom har Fransson — oberoende av den inverkan som denna alkoholpåverkan kan befaras kunnat ha på andra funktioner och i andra olika hänseenden — påtagligt förbrutit sig mot kravet på nykterhet i tjänsten. Att en militär befälhavare som i tjänsten uppträder påverkad av starka drycker därigenom allvarligt äventyrar disci-

plinen och respekten för befälet är uppenbart. Konsekvenserna ha även i förevarande fall varit synnerligen allvarliga. Sex värnpliktiga ha nämligen (åtminstone delvis) härav föranletts till lydnadsvägran som för dem medfört kännbara straff.

Att alkoholpåverkan hos Fransson icke endast varit förenad med vådor för disciplinens upprätthållande utan även medfört en nedsättning i Franssons omdöme och i olika kroppsliga funktioner samt därigenom oförmånligt inverkat på Franssons förmåga att fullgöra sin tjänst har genom Goldbergs utlåtande bestyrkts. Ett typiskt tecken på nedsättning i omdömet vid alkoholpåverkan är den bristande insikt i den egna situationen som vanligen brukar visa sig. Det förefaller icke sannolikt att Fransson, därest han haft en klar insikt om sin alkoholpåverkan, skulle ha på eget initiativ vänt sig till läkare för tagande av blodprov.

Det är en känd sak att hos vissa personer ofta förefinnes en viss förmåga att genom »uppryckning» motverka en alkoholpåverkan. En sådan uppryckning torde ofta endast vara momentan och riskerna att den ej skall vara tillfyllest äro i ett dylikt läge påtagliga. Där alkoholkoncentrationen i blodet är av sådan storleksordning att tydliga risker måste sägas föreligga för avvikelser i kroppsligt eller psykiskt hänseende från det normala, bör man därför enligt min mening icke få fästa allt för stort avseende vid frånvaron av mera påtagliga yttre tecken på alkoholpåverkan. En och samma i blodet påvisbara grad av alkoholpåverkan kan hos den ene taga sig sådana uttryck att fylleri-ansvar kan följa under det att hos den andre på grund av förmåga till »uppryckning» ansvar för fylleri är uteslutet, vilket dock ej hindrar att ett uttryckligen uppställt krav på nykterhet i viss befattning även i dylikt fall måste anses åsidosatt. Med hänsyn till det speciella ansvar som, framförallt under tid av förstärkt försvarsberedskap, åvilar militär befälhavare bör enligt min mening några eftergifter icke göras i fråga om kravet på nykterhet inom krigsmakten. Jag kan icke inse att det skulle vara obilligt att i ett sådant läge av krigsmaktens personal, och därvid främst av befälet, fordra iakttagande av största återhållsamhet vid begagnande av spritdrycker. Nykterhet är även uttryckligen påbjuden. En spritförtäring av den omfattning, som måste ha förekommit beträffande Fransson, står i bestämd strid med nämnda påbud.

I det avgivna yttrandet anförde Goldberg, efter en sammanfattande redogörelse för vad i målet förekommit, följande.

- »De frågeställningar, som uppstålla sig i föreliggande fall, äro:
1. I vad mån kan den förtärda mängden alkohol beräknas av blodalkoholhalten?
 2. I vad mån kan diagnosen av alkoholpåverkan ställas genom
 - a) klinisk undersökning,
 - b) med kvantitativa objektiva metoder?
 3. Vilket samband råder mellan blodalkoholhalt och risken för uppkomsten av trafikolyckor, och huru överensstämma dessa resultat med den kliniska, resp. objektiva metoden för påvisande av alkoholpåverkan?
 4. Vilka faktorer inverka på graden av påverkan?
 5. I vad mån kunna erfarenheterna från närliggande områden tillämpas på förande av fartyg eller tjänsten på sjön överhuvud taget?

ad 1. Efter intagande av alkohol övergår denna bl. a. i blodet och kan påvisas med kemiska metoder.

Relationen mellan alkoholkonsumtionens storlek och alkoholhalten i blodet har varit föremål för talrika undersökningar, varvid bl. a. fastställts att halten av alkohol i blodet inom vissa gränser motsvarar den förtärda mängden. På grundval av dessa undersökningar kan man med en viss grad av sannolikhet *beräkna* den mängd alkohol som i ett givet ögonblick motsvarar en funnen alkoholhalt (Widmark 1932).

Den hos Fransson konstaterade blodalkoholhalten av 1,7 promille motsvarar, om Franssons kroppsvikt antages vara 75 kg:

$$1,7 \times 0,7 \times 75 = 89 \text{ g alkohol,}$$

där 1,7 = blodalkoholhalt i g alkohol per kg (promille)

$$0,7 = \text{den s. k. reduktionsfaktorn samt}$$

$$75 = \text{kroppsvikten i kg.}$$

Beräkningen av den mängd alkohol som försvunnit ur kroppen från det alkoholen började intagas bygger på följande.

Middagen beräknas ha börjat kl. 1630 och blodprovet togs kl. 2030, således en förluten tid av 4 timmar, under vilken tid enligt nedanstående kalkyl 32 g alkohol försvunnit ur kroppen:

$$4 \times 0,15 \times 75 \times 0,7 = 32 \text{ g}$$

där 4 = antalet timmar

$$0,15 = \text{g försvunnen alkohol per kg kroppsvikt och timme (promille),}$$

$$75 = \text{kroppsvikten i kg samt}$$

$$0,7 = \text{reduktionsfaktorn.}$$

Detta innebär att Fransson skulle ha förtärt en sammanlagd mängd av 121 g alkohol, motsvarande ca 37,8 cl 40 vol. % sprit, således den av militieombudsmannen beräknade mängden. Om alkoholkonsumtionen antages ha börjat tidigare, *ökar* den sammanlagda förtärda mängden.

Det är nu en vanlig iakttagelse att den av vederbörande själv uppgivna kvantiteten är för liten i förhållande till blodalkoholhalten. Detta har i regel sin grund i att personen i fråga dels icke medräknat ev. förtärd pilsner eller ev. alkoholkonsumtion tidigare på dagen eller dagen förut, dels ofta glömmet huru stor kvantitet som verkligen förtärts och därför vanligen uppger för liten mängd.

Beträffande alkoholhaltens storlek 2 timmar innan blodprovet tages, kan följande anföras: Om alkoholen förtäres på fastande mage är det känt att den når ett högsta värde i blodet 30 minuter—2 timmar efter alkoholförtäringens slut. Intages alkoholen tillsammans med föda förlångsammas alkoholens uppsugning högst avsevärt (se fig. 1 hämtad ur L. Goldberg, Acta Physiol. Scand. 1943, och återgiven i Tirfing 1943).

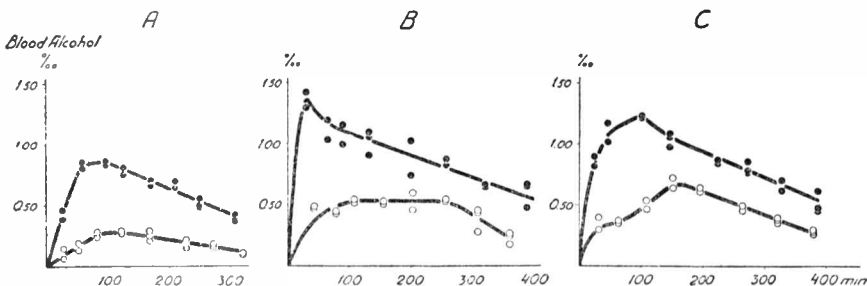

Fig. 1. (Goldberg 1943).

Blodalkoholhalten vid tillförsel av alkohol på fastande mage (den övre kurvan) och efter måltid (den nedre kurvan).

Av de illustrerade försöken framgår, att alkoholhalten i blodet under sådana omständigheter kan antingen förete samma förlopp, som när den intages på fastande mage, eller en plåtåbildning under 100—300 minuter, eller visa en mycket sent uppträdande topp. Då man ej exakt vet, när alkoholkonsumtionen i Franssons fall började eller slutade, kan man därför ej med säkerhet ange, huruvida alkoholhalten 2 timmar innan blodprovet togs var högre, lägre eller lika hög som halten vid provtagningen; den fortsatta diskussionen har därför begränsats till den vid provtagningen funna halten 1,7 promille.

ad 2. Intagande av alkohol medför en rad förändringar i den mänskliga organismen av psykisk och kroppslig art.

Bland psykiska förändringar, vilka uppträda på ett tidigt stadium, märkas framför allt en nedsättning av omdöme och förmåga till självkritik; detta föranleder ofta en felbedömning av situationer och av den egna förmågan o. d.; vidare uppträda minnesrubbingar, affektlabilitet med växlingar av sinnestillståndet; vid svårare förgiftningar uppträda förvirring och bristande orientering till tid och rum och slutligen fullständig omtöckning.

Bland symptom av kroppslig art skall här nämnas: alkohollukten i utandningsluften som uppträder redan på ett tidigt stadium, rodnad, oklar blick, talrubbingar, bristande förmåga att utföra precisionshandlingar, senare utpräglade gångrubbingar, oförmåga att stå upprätt, illamående, kräkningar och djup sömn, som vid svåra förgiftningar övergår i medvetslöshet med andnings- och cirkulationsrubbingar.

Kombinationen av vissa symptom är karakteristisk för alkoholverkan. Enstaka av dessa symptom förekomma emellertid ej blott efter alkoholförtäring utan även efter inverkan av en rad andra gifter; vid trötthet, syrebrist, koloxidförgiftning, efter intagande av vissa läkemedel, såsom sömnmedel och vissa stimulantia, vid en del nerv- och ämnesomsättningssjukdomar, t. ex. vid sockersjuka m. m. För en utredning av orsaken till en symptombild är därför fastställandet av att t. ex. en alkoholförtäring ägt rum av utomordentlig vikt. Ett säkert bevis för att så är fallet utgör bl. a. förekomsten av alkohol i de olika kroppsvätskorna, t. ex. i blodet.

ad 2 a. Konstaterandet av *svåra* grader av påverkan erbjuder i regel inga större svårigheter. Symptombilden tillsammans med uppgifter om en ev. alkoholförtäring är i regel tillräckligt entydig. Men konstaterandet av *lägre* grader av påverkan kan ofta bereda stora svårigheter.

Som exempel må nämnas att vid misstanke på s. k. rattfylleri vederbörande får undergå en av läkare utförd *klinisk* undersökning, d. v. s. utföra ett antal prov, vilka avse att giva en bild av centrala nervsystemets funktionsförmåga.

Den undersökande läkarens uppfattning om påverkan eller ej grundas på utfallet av dessa prov. Vidare tages ett blodprov för analys av blodalkoholhalten, och resultatet av detta tillsammans med läkarundersökningen utgör så grundvalen för bedömning av vederbörandes förmåga att föra bil.

Sammanställes resultatet av den i blodet funna mängden alkohol med antalet fall vilka vid den kliniska undersökningen utan kännedom om alkoholhalten betecknats som »påverkade», framkomma ett antal intressanta fakta.

En översikt av sådana sammanställningar från skilda länder återfinnes i tab. 1.

Ur tabellen framgår att med stigande blodalkoholhalt antalet personer, vilka betecknats som påverkade, ökar. Vid en halt av 1,7 promille ha 75—95 % av samtliga undersökta uppfattats som påverkade, och således 5—25 % ej varit påverkade i klinisk mening; endast 4 % ha i en statistik be-

Tabell 1. Översikt av relationen mellan i blodet funnen alkoholhalt och antalet fall (1 %) vid klinisk undersökning uppfattade som »påverkade» vid resp. blodalkoholhalter.

Promille	Sverige		Danmark Andresen 1938	Norskt material från trafikolyckor. (Enl. G. Liljestrand i Svensk Juristtidning, 1936.)		
	1930—39 Personligt med- delande av prof. E. Wolff till prof. G. Liljestrand 10 464 fall %	Hindmarsh & Linde 1933 283 fall %		Enbart påverkade %	Berusade %	Summa påverkade %
0—0.60	9	50	10	24	0	24
0.61—1.20	44	75	58	57	0	57
1.21—1.80	75	95	77	74	4	78
1.81—2.40	91	100	93	78	19	97
2.41—3.00	96	100	100	50	44	94
>3.00	100	100	100	20	80	100

tecknats som berusade. Uppfattningen om huruvida en alkoholpåverkan föreligger eller ej förefaller således att växla från undersökare till undersökare. Först vid en alkoholhalt över 3,0 promille ha samtliga undersökare i 100 % av fallen på grundval av den kliniska undersökningen betecknat de undersökta personerna som påverkade.

Denna växling i uppfattningen har varit föremål för en speciell undersökning av professor Göran Liljestrand i en översikt i Tirfing 1940. Han sammanställde resultatet av 700 kliniska undersökningar för misstänkt rattfylleri, utförd på vardera 100 personer av 7 olika läkare (tab. 2).

Tabell 2. Procenttalet påverkade vid olika blodalkoholhalt; 700 fall, undersökta av 7 olika läkare.

Sammandrag av tab. 1 från G. Liljestrand, Tirfing 1940.

Blodalkoholhalt	Läkare							Medel- tal
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
0—0.50.....	—	25	0	50	0	0	25	
0.51—1.00.....	100	50	78	50	60	0	25	
1.01—1.50.....	91	72	77	86	57	63	43	
1.51—2.00.....	100	97	100	94	83	69	77	89%
2.01—2.50.....	100	100	100	93	100	79	95	
2.51—3.00.....	100	100	100	86	100	100	90	
>3.00.....	100	100	100	100	100	100	100	

I tab. 2 återfinnes detta material i sammandrag, sammanställt efter läkare och det procentuella antal personer, vilka betecknats som påverkade vid olika alkoholhalter i blodet.

Trots att materialet av påverkade var enhetligt kunde en väsentlig skillnad iakttagas mellan de sju läkarnas sätt att bedöma graden av påverkan. Vid en blodalkoholhalt av t. ex. 1,01—1,50 promille hade en läkare, nr VII, uppfattat mindre än hälften av sina undersökta fall (43 %) som påverkade, medan vid samma halt läkaren nr I fann inte mindre än 91 % vara påverkade.

Vid en blodalkoholhalt av t. ex. 1,51—2,00 promille växlade uppfattningarna mellan 69 och 100 % påverkade, med ett genomsnitt av 89 %.

Än tydligare framträdde skillnaderna i uppfattning vid en översikt av förekomsten av enstaka symptom hos de undersökta personerna (tab. 3).

Tabell 3. Procentuella förekomsten av olika symptom på påverkan vid en blodalkoholhalt av 1,51—2 promille hos 246 fall undersökta av 7 olika läkare.

Sammandrag av tab. 2—8 ur G. Liljestrand, Tirfing 1940.

Symptom	Läkare						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
Procentuella förekomsten av »spritlukt från andedräkten»	100	97	92	85	91	16	66
Procentuella förekomsten av trög pupillreaktion	83	65	55	18	6	22	24
Procentuella förekomsten av osäker gång,							
a. gång rakt fram	72	32	8	24	19	19	44
b. vändning	94	76	68	74	76	41	44
Procentuella förekomsten av vacklande vid Rombergs skärpta prov (a)	100	76	61	90	58	27	52
och osäkerhet vid finger—fingerprovet (b) ..	81	91	27	0	73	6	13
Procentuella förekomsten av osäkerhet vid uppsamlandet av små föremål från golvet							
(a)	—	33	39	18	22	11	9
och av sluddrande tal (b)	44	27	5	58	30	19	51
Procentuella förekomsten av rodnad ansiktsfärg	74	74	20	79	52	60	76
Procentuella förekomsten av slöhet eller exaltation (a)	12	55	14	53	16	31	18
oklar eller förvirrad framställning (b)	13	15	0	21	9	11	15
samt bristfällig orientering i tid eller rum (c)	26	12	3	12	16	24	40

I tab. 3 har gjorts ett utdrag ur de av professor Liljestrand publicerade tabellerna av symptombilden vid 1,51—2,00 promille, således vid den halt, som motsvarar den hos Fransson konstaterade.

Variationerna äro som synes avsevärda. Som ex. kan tagas finger-fingerprovet, vilket av en undersökare, nr II, iakttagits ge positivt utfall i 91 % av fallen, medan t. ex. en annan undersökare, nr IV, ej hade iakttagit detta tecken alls (0 % av fallen).

Det är uppenbart att förmågan att diagnostisera lättare grader av påverkan enbart med hjälp av en klinisk undersökning torde vara begränsad. — Professor Liljestrand slutar sin artikel med orden:

'Av den gjorda översikten torde framgå, att läkarundersökningen av alkoholpåverkan erbjuder stora svårigheter, och att det subjektiva momentet spelar en avsevärd roll. Det synes mig vara ett önskemål, att nya undersökningsmetoder kunna utarbetas, som lämna mindre rum än de nuvarande åt dylika moment. Särskilt borde metoder, där avvikelser från fastställda normalvärden kunna bestämmas kvantitativt, vara önskvärda, ehuru det säkerligen blir svårt att få fram dem. Mot bakgrunden av de gjorda iakttagelserna synes mig också blodprovet få en särskild betydelse, bland annat därigenom att det i viss mån kan bidra att utjämna de olikheter, som bero på undersökarna själva.'

ad 2 b. En undersökning i avsikt att belysa bland annat den frågeställningen: att bestämma graden av påverkan med *objektiva* metoder, genom att för varje enskild person fastställa de av alkohol betingade kvantitativa avvikelserna från vederbörandes prestationsförmåga utan alkohol, således

från hans 'normal'-värde, har utförts vid Karolinska institutets farmakologiska avdelning (L. Goldberg, Acta Physiol. Scand. 1943, vol. 5, suppl XVI).

Vid denna undersökning registrerades eller på annat sätt gjordes mätbart individens förmåga att utföra vissa prov, vilka först utfördes under standardbetingelser utan alkoholtillförsel. Sedan fick försökspersonen konsumera en viss mängd alkohol, varefter blodalkoholhalten och de olika proven följdes vid ett antal tillfällen under en längre tidrymd. Ur de kvantitativa förändringarna i de olika funktionerna kunde sambandet mellan blodalkoholhalten och utfallet av de olika proven objektivt fastställas.

Här skall endast summariskt nämnas några av de prov, vilka direkt beröra funktioner som äro av betydelse för sjötjänst (en utförlig beskrivning av provens natur återfinnes i originalpublikationen samt i Tirfing 1944):

Vid det s. k. *flimmer*-provet provas en central funktion hos ögats näthinna. Detta prov ger ett utslag på tillståndet hos en hämmande faktor i näthinnans funktion, en faktor som bl. a. är av betydelse för iakttagande av ett flimrande eller blinkljus, framför allt under dåliga siktförhållanden, och vilken även är av betydelse för ögats omställning från dag- till nattseende.

Denna funktion är speciellt känslig för inverkan av en rad olika ämnen, ej blott för alkohol utan t. ex. även för syrebrist och koloxidförgiftning. Vid alkoholpåverkan minskar känsligheten för ljusinttryck, vilket framför allt nedsätter förmågan till skymningsseende.

Med *corneal*-provet provas ögats känslighet för känselretning, vilket tillika är ett uttryck för känsligheten överhuvud taget, t. ex. smärtretning o. d. Vid alkoholpåverkan minskas känsligheten avsevärt.

Finger-finger-provet utgör ett relativt enkelt prov på förmågan att utföra vissa precisionsrörelser och är ett uttryck för samordningen mellan muskler och nerver. Efter alkoholförtäring ökar osäkerheten avsevärt, t. ex. vid 1,7 promille med 650 %.

Det *Romberg*ska provet i sin kvantitativa utformning är ett känsligt prov på förmågan att bibehålla den upprätta ställningen och är likaledes ett uttryck för samordningen mellan muskler och nerver. Efter alkohol ökar osäkerheten betydligt, t. ex. vid 1,7 promille med 1 390 %.

Vid *subtraktions*provet provas förutom förmågan till huvudräkning även koncentrationsförmågan. Efter alkoholförtäring ökar t. ex. den för en enkel räkneoperation nödvändiga tiden väsentligt, i genomsnitt vid en halt av 1,7 promille med 85 %.

Vid det s. k. *Bourdon*-provet provas bland andra egenskaper koncentrationen och uppmärksamheten.

I fig. 2 illustreras 2 typiska Bourdonprov:

A I och A II visa vid en blodalkoholhalt av 1,88 promille en oerhörd minskning i uppmärksamhet och koncentration: antalet medhonna bokstäver, således den totala prestationen, minskade med 62 %, och kvaliteten av det utförda arbetet, d. v. s. antalet riktigt markerade bokstäver, minskade med icke mindre än 80 %!

I fallen B I och B II var motsvarande minskning 2, resp. 5 % vid en blodalkoholhalt av 0,88 promille. Å andra sidan uppvisade *sättet* att markera bokstäverna en tydlig förändring. De slängiga strecken, som ofta kommo bredvid den bokstav, som skulle markeras, upprepningarna, den tjocka skriften etc. äro ett direkt uttryck för centrala nervsystemets tillstånd, och motsvara t. ex. ostadigheten i åtbörder, osäkerheten vid ett finger—fingerförsök, vacklandet vid upprättstående och en raglande gång.

Vidare kunde man ur sambandet mellan den funna blodalkoholhalten och utfallet av de olika funktionsproven bl. a. fastställa den lägsta blodalkoholhalt, vid vilken symptomen började framträda eller försvinna (= tröskelvärdet) (tab. 4).

Vi se ur tab. 5 att redan vid 1,01—1,50 promille uppfattades samtliga försökspersoner inom kategorien 'måttliga alkoholförbrukare' som påverkade, och att vid flertalet prov ett stort antal redan vid 0,51—1,0 promille uppfattats som påverkade.

Slutligen har i tab. 6 för en blodalkoholhalt av 1,7 promille beräknats *graden* av nedsättning i utfallet av respektive prov.

Tabell 6. Kvantitativa prov på alkoholpåverkan.

Kvarvarande prestationsförmåga i % av utgångsvärdet vid en blodalkoholhalt av 1,7 promille (Utgångsvärdet = 100); bearbetning ur tab. 11 och 12 från L. Goldberg, Acta Physiol. Scand. 1943.

	Vid alkohol ovana		Måttliga alkoholförbrukare		Utpräglat alkoholvana	
	Medeltal %	Variation %	Medeltal %	Variation %	Medeltal %	Variation %
Flimmerprov.....	33.7	23.4 — 42.9	41.4	34.1 — 50.5	46.1	32.0 — 66.4
Blinkprov	16.4	9.51 — 28.5	30.7	19.4 — 45.6	44.8	27.8 — 56.9
Romberts prov.....	6.7	2.19 — 20.2	1.12	0.29 — 4.33	28.2	8.19 — 97.0
Finger—Fingerprov ...	13.0	6.73 — 25.0	28.6	17.4 — 47.1	50.5	35.6 — 74.8
Subtraktionsprov.....	54.1	40.7 — 71.8	63.0	52.9 — 75.2	71.1	60.5 — 83.6
Uppmärksamhets- och koncentrationsprov ...	41.9	29.1 — 60.3	36.0	26.4 — 49.1	46.8	32.2 — 67.9

I tabellen 6 är sammanställd den *kvarvarande* prestationsförmågan i % av utgångsvärdet, där detta kallats 100 %.

Graden av nedsättning vid ett visst prov uttryckt i % av utgångsvärdet erhålles genom att subtrahera den kvarvarande prestationsförmågan från 100 %.

Ur tabellen framgår, att vid den tabellerade halten av 1,7 promille samtliga prov uppvisade en säker minskning av prestationsförmågan (kol.: Medeltal), och att för flertalet prov denna minskning var ganska avsevärd. Variationerna finnas likaledes tabellerade, och siffrorna ange de teoretiskt beräknade gränserna vilka omfatta 95 % av materialet.

ad. 3. Här ha hittills refererats två undersökningsmetoder, den kliniska, som ger 100 % påverkan vid alkoholhalter över 2,5—3,0 promille, och den 'objektiva', laboratoriemetoden, där 100 % påverkan konstaterats vid halter på 1,0—1,5 promille, och i flertalet fall redan vid 0,5—1,0 promille.

Till liknade erfarenhet komma Bahnsen och Vedel-Petersen för Köpenhamns Psykotekniska institut: vid utförandet av ett antal registrerbara prov på egenskaper, viktiga för bilförare och dylika yrkesmän, kunde de på studenter och chaufförer finna påverkan redan vid blodalkoholhalter av 0,4—0,6 promille.

Den frågan som närmast uppställer sig är: Hur överensstämmer den praktiska erfarenheten med den kliniska, respektive laboratorieundersökningen?

Genom att rutinemässigt taga blodprov vid alla olycksfall, vilka under loppet av 1 år (1932—33) inlades på kirurgiska avdelningen å Maria sjukhus i Stockholm, kunde doktorerna Hindmarsh och Linde visa att 44 % av trafikolycksfallen hade förtärt alkohol och 29 % i en sådan mängd att blodalkoholhalten översteg 1 promille (Svenska Läkarsällskapets förhandlingar 17. 10. 1933).

Dessa siffror tala för alkoholens stora andel i uppkomsten av trafikolyckor, varigenom *riskan* att råka ut för olycksfall kan beräknas.

En sådan undersökning har genomförts i U. S. A. av dr Holcomb i Evanston (Journ. Amer. Med. Assoc. 1938). Han kunde visa att av samtliga de bilförare, vilka körde på vägarna utan att ännu ha råkat ut för trafikolyckor, 12 % hade förtärt alkohol överhuvud taget, 2 % hade konsumerat alkohol i en sådan mängd, att blodalkoholhalten översteg 1 promille, och endast 0,42 % i en mängd som motsvarade 1,5 promille i blodet. Dessa siffror jämfördes med förekomsten av alkoholförtäring i trafikolycksfallen inlagda på sjukhus. Ur dessa siffror kunde beräknas (G. Liljestrand, Tirfing 1939 och G. Dahlberg, Sv. Läkartidningen 1941), att en bilförare som hade mer än 1,5 promille alkohol i blodet löpte en 55 gånger större risk att råka ut för olycksfall, som ledde till sjukhusvård, än en nykter bilförare. Vid en blodalkoholhalt av 1 promille var risken 10—20 gånger större, och först under 0,5 promille voro riskerna lika stora.

Det är således uppenbart att all erfarenhet talar för att alkoholförtäring utgör ett stort riskmoment vid yrken av detta slag, långt innan en påverkan kan konstateras vid en klinisk undersökning.

ad. 4. Till frågan om vilka faktorer som kunna tänkas ha inflytande på graden av påverkan må följande anföras:

I första hand måste utredas, huruvida 'alkoholvana' har någon inverkan på graden av påverkan efter alkoholförtäring.

I den nyssnämnda undersökningen på Karolinska institutet togs speciell hänsyn till denna faktor genom att man jämförde reaktionen hos tre grupper av försökspersoner: vid alkohol ovana personer, måttliga alkoholförbrukare och utpräglad alkoholvana, vilken sistnämnda grupp också kan betecknas omfatta alkoholister.

Det kunde fastslås att alkoholomsättningen i stort sett var densamma i de tre kategorierna, men att tröskelvärdet (tab. 4), således den halt, som måste överskridas för att påverkan skulle framträda, ökade med stigande alkoholvana. Detta innebär således att ju mera van en person är att förtära alkohol, desto högre tröskelvärde eller desto större mängd alkohol måste konsumeras för att påverkan skall framträda. Ur tabell 4 ävensom ur tabellerna 5 och 6 (procent påverkade resp. kvarvarande prestationsförmåga) torde framgå att det tidigare förda resonemanget om jämförelse mellan klinisk undersökning och laboratorieprov i än högre grad gäller för vid alkohol ovana personer, men även för utpräglad alkoholvana och alkoholister. I denna sistnämnda grupp förekommo ofta låga tröskelvärden, även om genomsnittet låg högre än för de andra grupperna (tab. 4), vidare förelåg en objektivt påvisbar påverkan vid halter av 1,5—2,0 promille (tab. 5), och slutligen en objektiv ned-sättning av prestationsförmågan vid 1,7 promille (tab. 6).

Ytterligare några faktorer, vilka kunna inverka på graden av påverkan, äro förmågan till 'uppryckning' och 'kompensation'.

Så t. ex. har det kunnat inträffa, att en person, som till det yttre verkat starkt påverkad, i samband med en polisundersökning eller under andra omständigheter kunnat för en kort tid genom en stark psykisk anspänning 'rycka upp sig' och 'klara' ett flertal prov, för att sedan efter undersökningens slut åter falla ihop. 'Uppryckningen' i samband med 'klinisk' läkarundersökning är ytterligare en anledning varför undersökningen kunnat ge resultat vilka ej överensstämmt med t. ex. en vittnesutsaga. En sådan 'uppryckning' förlöper utan förändringar i blodalkoholkurvan och kan påvisas i de prov, som pröva psykiska faktorer, men ej återfinnas i de prov, som avse rent kroppsliga funktioner.

'Kompensationen' är ett liknande fenomen och innebär, att kroppen synes äga förmåga att i en viss utsträckning motverka uppträdandet av vissa symptom, sedan en viss tid förflutit efter alkoholförtäringens början.

Båda dessa fenomen, 'uppryckning' och 'kompensation', ha iakttagits i laboratoriematerialet, och de angivna tröskelvärdena i tabellerna 4—6 hade, om dessa fenomen icke funnits, i vissa fall varit lägre.

ad 5. Nästa fråga som uppställer sig är: Vilka erfarenheter kunna hämtas från vår kännedom om alkoholverkan och sambandet mellan alkoholpåverkan och förande av fartyg, förande av befäl eller annan sjötjänst?

Direkta undersökningar över sambandet mellan alkoholhalt och prestationsförmåga till sjöss finnas icke utförda i den utsträckning, som t. ex. i fråga om sambandet alkohol—trafikolyckor. Man vet således icke huru vanlig alkoholförtäringen är till sjöss, huru ofta alkoholförtäring förekommer hos dem vilka råkat ut för olycksfall, i vilken grad alkoholförtäring nedsätter t. ex. förmågan att föra fartyg och dylikt, att föra befäl etc., och i vilken grad riskmomenten ombord öka med stigande alkoholhalt.

Sannolikheten är stor att samma egenskaper, som spela roll vid förande av bil, även äro av betydelse för förande av fartyg eller annan tjänst till sjöss: ett gott omdöme, förmåga till självkritik, uppmärksamhet, koncentration, kort reaktionstid och snabbhet i tanken, förmåga att utföra precisionshandlingar genom perfekt samordnande av muskler och nerver, ringa uttrötthet och sinnesjämvikt, för att blott nämna några exempel.

Det är uppenbart att en viss, obetydlig nedsättning i den ena eller andra funktionen med en motsvarande ökning av riskmomenten kan tänkas vara av mindre betydelse för tjänsten, men frågan *var* den exakta gränsen går kan endast besvaras genom en undersökning direkt inriktad på detta mål.

Riskmomenten vid förande av bil öka med stigande blodalkoholhalt och börja stiga redan vid en halt (0,5 promille), då en påverkan endast mera sällan kan fastställas genom klinisk undersökning, men väl med objektiva metoder.

Då många moment äro gemensamma för förande av fartyg och för t. ex. förande av bil, är det sannolikt att de undersökningar, som nu ligga till grund för kriminalisering av 'rattfylleri', och på grundval av vilka *blodprovet* blivit ett viktigt kriterium i utredningen, även skola vara direkt tillämpbara å likartade förhållanden inom tjänsten till sjöss.

I Sverige har man på grundval av ett stort antal vetenskapliga undersökningar ansett förändret av bil straffbart, om vederbörande ' varit så påverkad av starka drycker att det kan antagas att han icke på ett betryggande sätt kunnat föra fordonet'. Oberoende av utfallet av en läkarundersökning skall vederbörande straffas, om blodalkoholhalten överstigit 1,5 promille, med fängelse, och om den varit mellan 0,8 och 1,5 promille, med böter. Det är sannolikt att man vid motsvarande undersökning av sambandet mellan blodalkoholhalten och riskmomenten vid förande av fartyg skulle finna, att risken även här med stigande alkoholhalt ökar för att t. ex. vid en genomsnittlig alkoholhalt av 1,7 promille ha ökat väsentligt.

För diskussionen i det enskilda fallet om alkoholkonsumtionens betydelse för förande av fartyg kan följande sägas:

Likaväl som alkoholtoleransen varierar från individ till individ bl. a. sammanhängande med vederbörandes 'alkoholvana', måste effekten av alkoholförtäring på vederbörandes förmåga att föra fartyg även influeras av vederbörandes 'sjövana', motsvarande 'körvanan' vid förande av bil.

I det Holcombska materialet (loc. cit.) som låg till grund för de ovan citerade risksiffrorna för förande av bil ingingo även individer med 'körvana', varför denna faktor redan ingår i kalkylen av riskmomenten. Trots detta ökade riskerna redan från och med 0,5—1,0 promille.

Huruvida riskmomenten vid förande av fartyg eller förande av befäl eller under strid äro fullt jämförbara med dem vid förande av bil, är utan en

direkt undersökning svårt att fastställa. Erfarenheten talar för att det ej är sannolikt att 'sjövana' som regel, även om den spelar en viss roll, skulle kunna upphäva effekten av en alkoholkonsumtion, som medför en blodalkoholhalt av 1,7 promille. Framför allt när det t. ex. under stridsberedskap gäller förande av befäl.

Fransson beordrades att gå ut med sitt fartyg, och hans alkoholpåverkan uppfattades av officerarna i hans sällskap vara av den art, att den 'icke utgjort något som helst hinder för honom att på ett betryggande sätt föra sitt fartyg'.

Kännedomen om alkoholen och dess verkningar på den mänskliga organismen är ej alltid tillräckligt beaktad.

Det ligger i alkoholens natur att under en alkoholkonsumtion till en början vissa hämmande inflytanden förlamas och bortfalla, varvid bl. a. omdöme och självkritik bli lidande. Detta medför t. ex. att vederbörande överskattar sin prestationsförmåga och ej lägger märke till den av alkoholen betingade nedsättningen, och därigenom kan förledas till handlingar, vilka vederbörande ej annars skulle ha utfört.

De bestämmelser som vid denna tid funnos utfärdade rörande alkoholförtäring i eller utom tjänsten voro §§ 42 och 43 i R M I A, att personalen städe skall iakttaga nykterhet, snygghet och ett städat uppträdande, ävensom att befälhavare i sitt uppträdande skall vara ett gott exempel, och vidare att det borde uppmärksammas, att personliga exempel torde vara det effektivaste medlet att påverka underlydande i angiven riktning (Marinorder 16. 7. 1940). I det sedan 1 nov. 1945 gällande nya tjänstereglementet för krigsmakten har föreskrivits att krigsman icke får före eller under tjänstgöring förtära starka drycker i sådan myckenhet, att förtäringen kan inverka på hans förmåga att rätt fullgöra tjänsten. Det vore av betydelse om dessa bestämmelser på grundval av adekvata undersökningar kunde kompletteras med en föreskrift, att vid en viss *blodalkoholhalt* sådan minskning av förmågan att rätt fullgöra tjänsten skulle anses föreligga, varigenom subjektiva moment i bedömningen skulle elimineras.

I detta sammanhang vill jag erinra om den nu gällande norska lagstiftningen i vad rör 'pliktmässig avhold fra alkoholnytelse før personer i visse stillinger (16. 7. 1936 och 12. 11. 1937)'. Där stadgas bl. a. i § 1 att den som tjänstgör som

- a) militär person vid militär avdelning, underavdelning och truppkommando, på krigsskepp och militära luftfartyg;
- b) vid järnvägarnas driftsavdelning;
- c) som förare av spårvagn;
- d) som förare av motorvagn, och
- e) i luftfartyg

må under tjänstetiden icke förtära alkoholhaltiga drycker, med undantag för öl, som icke innehåller över 2,5 vol. % alkohol.

Enligt kungl. resolution av den 12 nov. 1937 utsträcktes lagen att omfatta även förare och den övriga besättningen på norska skepp med passagerarecertifikat. För personer nämnda under a) gäller förbudet tidsrummet från det vederbörande inträtt i tjänst tills han avkommenderats, samt vidare den tid som åtgår till resa fram och åter till tjänstgöringsplatsen liksom för frånvaro under permission när vederbörandes chef så kräver.

För personer nämnda under moment b—e samt i resolutionen av den 12. 11. 1937 gäller förbudet att förtära alkoholhaltiga drycker också en tidrymd av 8 timmar *innan* tjänsten begynner med mindre det blir nödvändigt att använda ställföreträdare och denne icke erhållit tillräckligt långt varsel. För personer, vilka det är nödvändigt att ha i tjänst under loppet

av 8 timmar innan skeppet går till sjöss, gäller *påbudet om avhållsamhet från alkohol endast för tiden efter det vederbörande trätt i tjänst.*

I § 7 stadgas att lika med överträdelse av förbudet i § 1 räknas det att någon, nämnd i § 1 mom. b—e samt i kgl resolution av 12. 11. 1937, under tjänstetiden har högre alkoholkoncentration i blodet än 0,5 promille, även om alkoholförtäringen ägt rum mer än 8 timmar innan tjänsten begynte.

Ur det ovanstående torde framgå att i den norska lagstiftningen i praktiken alkoholförtäring förbjödes ej blott under, utan även i anslutning till tjänsten, och att som stöd blodalkoholhalten användes med en gräns satt vid 0,5 promille, således betydligt lägre än den som i Sverige gäller vid rattfylleri: 0,8 resp. 1,5 promille.

Sammanfattande får jag härmed anföra följande:

1. Anledningarna till den varierande uppfattningen om begreppet alkoholpåverkan äro:

a) Definitionen av begreppet påverkad varierar från undersökare till undersökare (tab. 2—3).

b) Graden av alkoholpåverkan varierar från individ till individ, sammanhängande med:

1. variabiliteten mellan skilda individer.
2. förmåga till uppryckning och kompensation,
3. graden av alkoholvana,
4. graden av sjövana, körvana etc.

2. Genom gängse klinisk undersökning kunna med säkerhet endast grövre grader av alkoholpåverkan fastställas, och 100 % påverkade iakttagas först vid halter över 2,5—3,0 promille.

3. Genom kvantitativa metoder kunna lägre grader av alkoholpåverkan objektivt fastställas, och 100 % påverkade iakttagas redan vid blodalkoholhalter av 1,0—1,5 promille. Vid 1,7 promille visa samtliga försökspersoner oberoende av alkoholvana säker och objektivt påvisbar nedsättning i sin prestationsförmåga.

4. Att Fransson vid läkarundersökning, trots en blodalkoholhalt av 1,7 promille, uppfattats som 'icke påverkad', motsäger således icke antagandet att Fransson i realiteten varit alkoholpåverkad. 5—25 % av samtliga individer betecknas vid denna alkoholhalt som 'icke påverkade' vid en klinisk undersökning, trots att man med objektiva metoder med säkerhet hos samtliga försökspersoner, oberoende av graden av alkoholvana, vid en blodalkoholhalt av 1,7 promille, kan påvisa en alkoholpåverkan.

5. För uppkomsten av bilolyckor spelar alkoholförtäring en stor roll, och redan vid en blodalkoholhalt av 0,5—1,0 promille är olycksrisken stegrad för att med stigande blodalkoholhalt snabbt öka, således i överensstämmelse med utfallet av laboratorieprov och i regel *innan* en klinisk undersökning visat påverkan i 100 % av fallen.

6. Erfarenheten från närliggande områden talar för att förhållandena vid tjänsten ombord skola med avseende på inverkan av alkoholkonsumtion i väsentliga hänseenden överensstämma med dem som råda vid andra krävande och ansvarsfyllda situationer. Fastställandet, vid vilken blodalkoholhalt i blodet risken för en minskning av förmågan att rätt fullgöra tjänsten inträder, kan med säkerhet endast ske genom direkta försök. Det är dock i hög grad sannolikt, att denna risk t. ex. vid krävande situationer, i likhet med t. ex. förhållandena vid förande av bil, börjar öka redan vid en blodalkoholhalt av omkring 1 promille och att ökningen torde vara avsevärd vid en blodalkoholhalt av t. ex. 1,7 promille.

Som konklusion av det ovan anförda må sägas, att det är sannolikt att Fransson med kvantitativa metoder skulle företett en objektivt påvisbar alkoholpåverkan, även om den kliniska undersökningen ej kunnat fastställa detta, samt att det måste anses sannolikt att denna alkoholpåverkan inneburit en viss grad av nedsättning av Franssons förmåga att fullgöra sin tjänst, framför allt om denna varit av krävande och ansvarsfylld art.»

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 5 november 1946 och yttrade därvid.

Väl måste av utredningen i målet anses framgå, att Fransson den 7 maj 1945, då han fick order att med V 30 gå ut från Trelleborgs hamn för att bilda stöd åt ett utanför hamnen liggande bevakningsfartyg, var så påverkad av starka drycker, att han måste antagas ha varit icke fullt tjänsteduglig;

men enär förhållandena berörda dag voro sådana, att Fransson, som då var tjänstefri, hade skälig anledning antaga, att avgång till sjöss med V 30 — vilken den dagen icke var jourfartyg och som låg förtöjd vid kaj med båda pannorna avsläckta och med besättningens fria kvarter, inberäknat bägge styrmännen, permitterat — icke skulle under dagen komma i fråga,

samt Fransson, vilkens nu påtalade alkoholförtäring sålunda ägt rum å tid, då han saknat skäl räkna med återkallelse till tjänstgöring under dagen, förty icke genom vad i målet mot honom förekommit kan anses ha gjort sig skyldig till förfarande, som skäligen bör medföra ansvar,

prövar krigshovrätten rättvist fastställa det slut, krigsrättens utslag innehåller.

Över krigshovrättens utslag anförde militieombudsmannen den 30 november 1946 underdåniga besvär under yrkande om bifall till åklagarens mot Fransson förda talan.

Militieombudsmannen anförde därvid följande.

Enligt de av militieombudsmannen åberopade av chefen för marinen i målet lämnade upplysningarna ålåg det, under då rådande förstärkt försvarsberedskap, varje officer, i tjänst varande eller tillfälligt tjänstefri, att vara redo att omedelbart efter erhållen order inställa sig för tjänstgöring. Vid här ifrågavarande tidpunkt hade för Öresunds marindistrikt sådan beredskap anbefallts, att permission inom gränsen för förläggningssort, grupperingsområde eller fritidsområde kunde beviljas med iakttagande av att tiden för permitterad personals, även fartygschefens, återkallande till och inställelse på tjänstgöringsplatsen i intet fall finge överstiga sex timmar. Tjänstefri personal skulle dock, oavsett medgiven maximitid för återinställelse till tjänstgöringsplatsen, snarast efter därom erhållen order inställa sig för tjänstgöring.

Den beredskap som sålunda anbefallts måste bland annat ha inneburit skyldighet för vederbörande befattningshavare att icke försätta sig i en sådan situation att han icke var fullt tjänsteduglig. I varje fall måste han anses i ett sådant läge handla i strid mot sina tjänsteplikter om han genom spritförtäring försätter sig i en dylik situation. För en fartygschef som noga aktat på sina plikter bör det icke ha kunnat råda någon tvekan om vad som här-

utinnan ålegat honom. Vederbörande befälhavare ha även den 16 juli 1940 av chefen för marinen erinrats om de särskilda skyldigheter som enligt reglementet för marinen åvila befälhavare att i fråga om nykterhet föregå med gott exempel.

Enär, såsom även krigshovrätten funnit, Fransson, då han erhöll order att med V 30 gå ut från Trelleborgs hamn, på grund av spritförtäring icke var fullt tjänsteduglig, synes mig någon tvekan om Franssons straffbarhet icke böra råda. Krigshovrätten har emellertid på vissa angivna skäl funnit vad som förekommit icke skäligen böra för Fransson medföra ansvar. De skäl som av krigshovrätten härvid åberopats synas mig giva vid handen att krigshovrätten ansett Fransson äga att på egen hand företaga en omprövning av förutsättningarna för beredskapens och de därav betingade reglernas upprätthållande. En dylik ståndpunkt kan enligt min mening icke vara riktig. Det kan icke få tillkomma underordnad befattningshavare att bedöma huruvida omständigheterna äro sådana att gällande beredskapsföreskrifter skola lända till efterrättelse eller kunna åsidosättas. Ett sådant förfarande är uppenbarligen icke förenligt med den militära disciplinens krav. Fransson kan icke gärna ha varit i tvivelsmål härom.

Det måste vara synnerligen vanskligt för en officer i relativt underordnad befattning att i ett visst läge giva sig in på ett bedömande av betydelsen av beredskapens upprätthållande. Det visade sig även att Fransson helt missbedömde läget. I samband med att vapenstillestånd proklamerades torde sålunda en del båtar med flyktingar ha å olika platser inkommit å svenskt farvatten. Därest dessa båtar varit förföljda av främmande örlogsfartyg, kunde komplicerade situationer otvivelaktigt lätt uppkomma. Jag kan därför för min del icke finna att Fransson haft skäligen anledning antaga att avgång till sjöss med V 30 icke kunde under dagen komma i fråga. Fransson har överhuvud saknat möjlighet att bedöma denna sak.

De av krigshovrätten särskilt åberopade omständigheterna att V 30 ej varit jourfartyg samt att viss del av besättningen erhållit permission ha enligt min mening ej heller kunnat berättiga Fransson att utgå från att någon tjänstgöring icke komme i fråga. Att ett annat fartyg var jourfartyg innebar att för detta gällde en ännu högre grad av beredskap än för V 30. De allmänna för Öresunds marindistrikt meddelade föreskrifterna om beredskap hade icke genom anordningen med jourbåt satts ur kraft. Fransson har även själv vid krigsrätten medgivit att han måst räkna med möjligheten att såsom skett bliva kommenderad på särskilt uppdrag samt framhållit att han vid ett flertal tillfällen under kriget erhållit liknande oförmodade uppdrag.

Fransson har vid krigsrätten bestämt bestritt att han varit så påverkad av starka drycker att han icke kunnat behörigen sköta sin tjänst. Med denna inställning från Franssons sida torde det för honom ha saknat relevans huruvida beredskapen borde tillfullo upprätthållas eller ej. Fransson torde nämligen avse att den spritförtäring som han inlåtit sig på icke minskade hans tjänsteduglighet. Det synes med hänsyn härtill icke sannolikt att de skäl, som av krigshovrätten åberopats för Franssons befriande från ansvar, i verk-

ligheten spelat någon som helst roll för honom. Utredningen i målet synes även giva vid handen att Fransson förtärt sprit jämväl efter det han beordrats att tjänstgöra.

Den omständigheten att Fransson, då han trätt i tjänstgöring ehuru han ej varit fullt tjänsteduglig, handlat enligt order av förman torde sakna betydelse vid bedömande av Franssons straffbarhet. Det tjänstefel som ligger Fransson till last måste nämligen anses ha varit fullbordat redan innan Fransson av sin chef beordrats till ifrågavarande uppdrag.

Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

15 och 16. Åtal mot fartygschef och vakthavande officer å fartyg för onykterhet i tjänsten.

I en till militieombudsmannen den 6 september 1944 inkommen skrift anförde nr 8265-11-42 Andersson och 70 andra besättningsmän å jagaren Nordenskjöld bland annat följande: Omkring klockan 0300 natten mellan den 23 och den 24 augusti 1944 hade fartygschefen, kaptenen B. O. Jönsson, förste officeren, löjtnanten T. L. Gisselquist, och fjärde officeren, löjtnanten i danska marinen S. H. O. Franck, inträtt i matrosmässen. Samtliga hade varit synbarligen påverkade av sprit. Under det de lyst med ficklampa på de sovande hade några av de vakt- och törnfria utpurrats och tillfrågats »varför de lågo så» o. s. v. Enligt anmälarnas uppfattning hade åtgärden icke haft annat ändamål att fylla än att ställa till obehag för manskapet. En stund därefter hade ringts flyglarm på fartygets larmklockor. Enligt vad kaptenen Jönsson tidigare meddelat finge dessa klockor ej användas vid utpurrning för övningar. Emellertid hade stor luftvärnsberedskap intagits sedan besättningen sålunda purrats med larmklockorna. Kaptenen Jönsson och Gisselquist, vilka gått upp på bryggan, hade där beordrat Andersson att öppna eld i vattnet med en å signalbryggan befintlig kulspruta. När jagaren vid tillfället legat till ankars i en farled, hade risk förefunnits för vådabeskjutning av i farvattnet eventuellt befintliga båtar, vilka i det rådande mörkret kanske ej kunnat observeras. En stund efter skjutningens avslutande hade Gisselquist, som varit vakthavande officer, givit order om avtropp. Enligt gällande bestämmelser hade en dylik order skolat meddelas från luftvärnscentralen.

Sedan skriften översänts till befälhavande amiralen i Sydkustens marindistrikt med begäran om utredning, inkom protokoll från förhör hållet av kaptenen S. F. Forsberg, chef för den division i vilken jagaren Nordenskjöld under ifrågavarande tid ingått.

Vid förhöret anförde kaptenen Jönsson bland annat: Omkring klockan 0130 natten mellan den 23 och den 24 augusti 1944 hade han beordrat Gisselquist, som varit vakthavande officer, att kalla säkerhetspiketen i avsikt

att kontrollera densammas tid för utryckning samt mönstra densamma. Då piketbefälhavaren efter tio minuter avlämnat piketen till Gisselquist, hade kaptenen Jönsson givit order om att varje man skulle avlossa ett skott i vattnet för att kontrollera, att vapnen vore utan anmärkning och att personalen förstode att handhava dem. Det hade därvid visat sig att ett vapen ej fungerade samt att ingen av personalen kunde skjuta ett skott. Sedan Gisselquist instruerat personalen angående vapnen och några skott lossats i vattnet hade beordrats avtropp. Då piketpersonalen vid förfrågan angående anledningen till den långa utryckningstiden uppgivit förläggningförhållandena i matrosmässen, hade kaptenen Jönsson beslutat att personligen undersöka dessa. Försedd med en nedskärmad blåljusstavlampan hade kaptenen Jönsson i Gisselquists och Francks sällskap gått rond genom manskapsförläggningarna. I matrosmässen hade kaptenen Jönsson funnit en värnpliktig sovande på durken under ett backlagsbord. Han hade i dämpad ton frågat Gisselquist, om det ej funnes ordinarie och lämpligare plats för mannen att sova på. Mannen, som vaknat, hade tillfrågats om anledningen till att han låg på durken. Han hade därvid uppgivit, att han ej kunde sova i hängkoj, när han brukade ramla ur densamma. Därefter hade rondens fortsatts genom ekonomi- och eldarmässarna. Kaptenen Jönsson bestred på det bestämdaste att han under rondens belyst någon med lampan eller stört någons nattsömn. Att fartygschefen vid något tillfälle förrättade en inspektion nattetid i manskapsförläggningarna förefölle honom motiverat och på intet sätt anmärkningsvärt. Från manskapsförläggningarna hade kaptenen Jönsson begivit sig upp på bryggan i avsikt att där inspektera signalutkiken och tjänstgörande förste signalmannen (nr 8265-11-42 Andersson). Denne hade beordrats avsända ett övningsmeddelande till en annan jagare och dessutom tillfrågats huruvida kulsprutan vore klar för användning. Då Andersson givit ett mycket tvekanfullt svar på frågan, hade kaptenen Jönsson beordrat honom att skjuta några skott i vattnet cirka 25 meter från fartyget. Detta hade Andersson icke kunnat, när mekanismen ej fungerade. Gisselquist hade undersökt vapnet och avhjälpt felet, varefter cirka åtta skott avskjutits i den av kaptenen Jönsson angivna riktningen. Intet fartyg hade befunnit sig i denna bäring, och ingen som helst risk för vådabeskjutning hade förelegat. Därefter hade kaptenen Jönsson beordrat Gisselquist att begära ett övningsflyglarm från krigscentralen klockan 0300. Kaptenen Jönsson hade nämligen velat kontrollera beredskapen och skaffa sig en uppfattning om hur telefonpost och vakthavande underofficeren samt fartygets luftvärnsbetjäningar och skyddspersonal skulle reagera. Det låg intet som helst anmärkningsvärt i en dylik åtgärd. Kaptenen Jönsson hade upprepade gånger under sin tidigare tjänstgöring i kustflottan begärt dylikt flyglarm för övning. För större delen av besättningen tycktes det emellertid ej ha uppskattats att bliva utpurrad på detta sätt och förefölle det vid en av kaptenen Jönsson gjord förfrågan som om en del aldrig tidigare varit med om något dylikt. Vid 3-tiden hade övningslarmet kommit, varvid larmsignal givits på fartygets larmklockor och luftvärnsberedskap intagits. Sedan personalen

avlämnats närvarande till Gisselquist och materielen gjorts klar, hade kaptenen Jönsson givit order om återställ och avtropp. Uppgiften i anmälningsskriften att larmklockorna ej finge användas för övningsändamål vore riktig såtillvida som kaptenen Jönsson framhållit, att då fartyget vore under gång till sjöss larmklockorna ej komme att användas för övning, utan att detta först meddelats genom fartygets högtalaranläggning. Då fartyget låge till ankars gällde att signal å larmklockorna endast gaves i undantagsfall för övningsändamål. Kaptenen Jönsson bestrede på det bestämdaste att han, Gisselquist och Franck vid tillfället varit synbarligen påverkade av sprit och åberopade som vittnen de underofficerare som varit vakthavande. Kaptenen Jönsson ville såsom sin personliga åsikt framhålla, att anmälningsskriften tillkommit såsom en hämnadeakt av någon eller några som uppfört sig mindre väl ombord och därför bestraffats. Den förste som skrivit under anmälningsskriften, nr 8265-11-42 Andersson, hade sedermera ådömts två och en halv månaders straffarbete för bland annat våld mot förman.

Styrmännen R. T. J. Johnsson och E. R. Andersson, vilka tjänstgjort som vakthavande underofficerare, Johnsson till klockan 2400 den 23 augusti och Andersson under tiden därefter till klockan 0500 påföljande dag, vitsordade riktigheten av kaptenen Jönssons berättelse samt tillade att kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck icke varit påverkade av starka drycker.

Gisselquist lämnade uppgifter, som i huvudsak överensstämde med kaptenen Jönssons.

Franck vitsordade riktigheten av kaptenen Jönssons redogörelse.

Sedan handlingarna i ärendet översänts till befälhavande amiralen i Syd-kustens marindistrikt med hemställan om ytterligare utredning bland annat beträffande uppgiften att officerarna vid det med anmälan avsedda tillfället uppträtt synbart påverkade av starka drycker ombord, inkom från befälhavande amiralen protokoll från förhör hållna med, bland andra, kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck samt några av de besättningsmän, som under tecknat anmälningsskriften.

Kaptenen Jönsson berättade därvid bland annat: Den 23 augusti 1944 klockan 1830 hade givits middag i gunrummet för divisionschefen, kaptenen Forsberg. Därvid hade förtärts brännvin, rödvin och sherry samt konjak och likör till kaffet, dock ej till större kvantiteter än ordinärt vid samkväm ombord. Ungefär klockan 2300 innan gästerna lämnat fartyget hade intagits nattsmörgås med ett glas brännvin och ett glas öl.

Gisselquist uppgav att han deltagit i middag ombord med början klockan 1800. Under middagens och kvällens lopp hade Gisselquist förtärt sprit. Han kunde icke uppgiva den exakta kvantiteten men hölle dock för troligt att han under tiden från klockan 1800 till klockan 2400 förtärt omkring 25 centiliter. Gisselquist förnekade dock att denna kvantitet, som förtärts under så lång tidrymd som sex timmar, på något sätt skulle ha gjort honom påverkad.

Franck uppgav bland annat: Uppgiften att kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck vid ifrågavarande tillfälle varit synbarligen påverkade av sprit, ville Franck på det bestämdaste tillbakavisa. Kaptenen Jönsson hade på kväl-

len haft middag ombord, varunder en del sprit serverats. Efter middagen hade serverats kaffe och konjak. Omkring klockan 2330 hade avätits supé med en ensam snaps. Därefter hade kaptenen Jönsson följt sina gäster iland, varefter han återvänt ombord. Då inspektionen av manskapsförläggningarna ägt rum, hade Franck under de senaste timmarna icke förtärt någon som helst sprit. Det hade icke varit något ovanligt i att Franck medföljt på inspektionen, enär Franck tidigare vid upprepade tillfällen medföljt vakthavande officeren på nattronder.

Nr 5-17-44 Johansson uppgav, att han ifrågavarande natt varit telefonpost och att han under natten hört kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck tala sluddrigt till varandra på däck. Några andra omständigheter kunde Johansson icke uppgiva angående officerarnas spritpåverkan.

Nr 324-3-38 Jönsson anförde bland annat: Han hade vid ifrågavarande tillfälle ingått i säkerhetspiketen samt tjänstgjort som signalutkik mellan klockan 0200 och 0400. Vid säkerhetspiketens uttryckning hade kaptenen Jönsson och Gisselquist varit de enda närvarande officerarna. Det hade vid tillfället i fråga tydligt syntts att kaptenen Jönsson och Gisselquist förtärt sprit. Nr 324 Jönsson hade emellertid icke närmare observerat vilken grad av påverkan som förelegat. Efter piketens avtropp hade nr 324 Jönsson begivit sig upp på signalbryggan för att taga emot törn som utkik. Omedelbart efter flyglarmet klockan 0300 hade kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck kommit upp på bryggan, där nr 324 Jönsson och nr 8265-11-42 Andersson befunnit sig. Kaptenen Jönsson hade därvid givit Andersson order att avgiva en skur med kulsprutan, vilket Andersson gjort. Nr 324 Jönsson hade nu tydligt observerat, att såväl kaptenen Jönsson som Gisselquist varit avsevärt berörda av spritdrycker. Franck hade däremot syntts vara mindre påverkad.

Nr 8265-11-42 Andersson uppgav bland annat: Officerarna hade vid tillfället i fråga haft middag ombord med två damer närvarande. Kaptenen Jönsson och Gisselquist hade varit i hög grad spritpåverkade. Innan flyglarmet givits hade kaptenen Jönsson kommit upp på bryggan, där Andersson tjänstgjort som förste signalman, och frågat Andersson vad han hade på bryggan att göra. När Andersson uppgivit att han gått vakt för en annan, hade han erhållit ovetit härför. Kaptenen Jönsson hade i övrigt uppträtt konstigt och beordrat Andersson att avsända ett övningsmeddelande till en annan jagare. Under det sändningen pågått hade kaptenen Jönsson och Gisselquist måst hålla sig i räcket, enär de varit så onyktra, att de icke kunnat stå ordentligt. Andersson hade sedermera då flyglarm givits utfört beordrad eldgivning med kulsprutan. Kaptenen Jönsson och Gisselquist hade vid detta tillfälle verkat mindre spritpåverkade. Dagen därpå hade kaptenen Jönsson och Gisselquist kommit upp på bryggan, där nr 451-10-40 Svensson då haft vakt. Härvid hade kaptenen Jönsson, när han sett tomhylsorna på durken, yttrat: »Vem har skjutit med kulsprutan?» Gisselquist hade då knuffat kaptenen Jönsson lätt i sidan och med låg röst yttrat: »Det gjorde vi i natt» var-till kaptenen Jönsson svarat: »Ja visst ja».

Nr 484-15-43 Schüler uppgav bland annat: Schüler, som legat på durken under backlagsbordet, hade blivit purrad av kaptenen Jönsson, som frågat

varför han låg där. Då Schüler uppgivit anledningen till att han legat på durken, hade kaptenen Jönsson yttrat: »Så för fan vänd dig på sidan och sov». Schüler hade känt att kaptenen Jönsson, som stått lutad över honom, luktat starkt av sprit men hade icke kunnat iakttaga, huruvida kaptenen Jönsson varit berusad eller icke.

Nr 8331-11-41 Grindborg uppgav bland annat: Under natten den 23—24 augusti hade han legat till kojs i matrosmässen och hade ej vaknat vid kaptenen Jönssons och Gisselquists besök där. Efter flyglarmet omkring klockan 0330 hade Grindborg kallats till Gisselquist och tillfrågats om orsaken till att han saknats vid luftvärnsberedskapens intagande. Frågan hade framställts i vanlig samtalston och Grindborg hade icke kunnat märka, att Gisselquist skulle ha varit berusad vid tillfället.

Nr 8183-11-37 Zimmerman uppgav bland annat, att han under flyglarmet icke varit i personlig kontakt med någon av officerarna. Påståendet att officerarna varit synbarligen berusade hade grundat sig på studium av dagbeskedet från gunrummet.

Med anledning av Zimmermans uppgift översändes handlingarna i ärendet ånyo till befälhavande amiralen i Sydkustens marindistrikt med begäran om ytterligare utredning. Sedermera inkom från befälhavande amiralen protokoll från förhör med Gisselquist och de personer, som serverat i gunrummet vid tillfället i fråga.

Gisselquist uppgav därvid, att dagbeskedet från gunrummet den 23 augusti 1944 i enlighet med gängse regler förstörts, så snart uppgifterna från det samma införts på gunrumsmedlemmarnas mässräkningar.

Nr 8413-11-43 Klaesson, som tjänstgjort såsom hovmästare vid middagen, ingav vid det med honom hållna förhöret en handling med överskriften »Dagbesked den 23/8 1944» och undertecknad av Klaesson. Handlingen utgjordes av en tryckt blankett indelad i kolumner. I ifyllda delar var handlingen av följande lydelse:

Dagbesked den 23/8 1944.

Varor	F C	1 off.	4 off.
Pilsner	111	1	11
Tonic	111111		
Vatten	111	11	11
Brännvin	15 st.	11111	111111
Gin	11111	11	
Eau de vie	10 st.	111	111
Likör Curacao	111 1/2	1/2	
Vermouth		1	
Sherry.....	1 but.		
Vin	1 but.		

Vid förhöret uppgav Klaesson bland annat: I middagen hade deltagit sex personer, kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck samt såsom gäster kaptenen Forsberg med fru och en fru vid namn Sahlin. Middagen hade börjat

klockan 1800 och slutat strax efter klockan 2400. Klaesson hade själv serverat middagen med hjälp i penteriet av en värnpliktig matros. Klaesson vore säker på att den av honom ingivna avskriften av dagbeskedet vore riktig. Den av gästerna förtärda spriten hade förts upp på fartygschefen. Spriten som serverades hade uppmätts i mätglas av Klaesson, som omedelbart efteråt fört in det serverade å dagbeskedet. Såvitt Klaesson kunde påminna sig hade damerna till middagen förtärt tillsammans två och en halv snapsar. Senare på kvällen hade nattsexa serverats. Klaesson kunde icke påminna sig antalet snapsar som då serverats. Som regel hade en snaps brukat serveras vid dylika tillfällen. På förfrågan huruvida spritpåverkan kunnat förmärkas å officerarna, lämnade Klaesson först inget svar. Ånyo tillfrågad erkände Klaesson, att det på Gisselquist och Franck icke syntes att de förtärt sprit. På förfrågan huruvida det märkts på kaptenen Jönsson, svarade Klaesson, att »han kallade mig Fredag och det brukade han aldrig göra annars». Klaesson medgav att förhållandet mellan honom och kaptenen Jönsson redan en lång tid före ifrågavarande middag ej varit det bästa.

Nr 21-219-41 Lysell uppgav bland annat: Han hade deltagit i serveringsarbetet under ifrågavarande middag till omkring klockan 2000. Under den tid Lysell biträtt i gunrummet hade han icke förmärkt att någon av officerarna varit spritpåverkad.

Sedan militieombudsmannen begärt att få del av samtliga mässräkningar för augusti månad 1944 för kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck, meddelade befälhavande amiralen i Sydkustens marindistrikt, att mässräkningarna för jagaren Nordenskjölds mässmedlemmar förstörts, sedan mässen i september 1944 upplösts vid fartygets avrustning.

Den 9 juni 1945 hölls å militieombudsmansexpeditionen förhör med makarna Forsberg. De hördes var för sig av militieombudsmannen och fingo därvid taga del av det i ärendet åberopade dagbeskedet.

Vid förhöret berättade fru Forsberg: I den ifrågavarande middagen å Nordenskjöld hade kaptenen Jönsson och löjtnanterna Gisselquist och Franck samt makarna Forsberg och en sjöofficersfru från Karlskrona vid namn Marianne Sahlin deltagit. Troligen hade även fänriken Mallander deltagit i middagen. Fru Forsberg mindes ej med säkerhet huru därmed förhölle sig, men då hon väl erinrade sig Mallander och icke gärna kunnat träffa denne vid något annat tillfälle än under besöket å Nordenskjöld, antog hon, att även Mallander tillhört sällskapet. I varje fall hade hon, såvitt hon kunde minnas, senare å dagen träffat Mallander. Makarna Forsberg och fru Sahlin, som varit kaptenen Jönssons gäster vid middagen, hade kommit ombord klockan omkring 1800 samt lämnat fartyget vid 24-tiden. Fru Forsberg och fru Sahlin hade druckit var sin snaps till middagen. Herrarna hade tagit högst två snapsar var. Till kaffet efter middagen hade damerna druckit var sitt glas likör. Enligt vad fru Forsberg ville minnas hade ingen av herrarna druckit konjak till kaffet, utan det hade i stället serverats grogg. Under aftonens lopp hade det även druckits något gin — men allt i synnerligen måttliga kvantiteter. Fru Forsberg hade för sin del druckit ett glas tonic och fru Sahlin ett glas

gin med tonic. Vid 2330-tiden hade serverats nattsexa, varvid fru Forsberg och fru Sahlin druckit en halv snaps och herrarna troligen en snaps var. Ingen av de närvarande hade förefallit berörd av de spritdrycker, som förtärts, eller uppträtt på något sätt anmärkningsvärt. Fru Forsbergs man drucke sprit i synnerligen måttliga kvantiteter. Kaptenen Jönsson, som vore skåning till börden och talade något sluddrande, hade visserligen verkat en smula upprymd, då makarna Forsberg och fru Sahlin bröto upp, men han hade talat som vanligt och till och med själv rott makarna Forsberg och fru Sahlin iland. Dagbeskedets uppgifter om de kvantiteter spritdrycker, som serverats, stämde absolut icke med fru Forsbergs egna iakttagelser under middagen. Huruvida samkvämet fortsatt efter det makarna Forsberg och fru Sahlin lämnat fartyget och det därvid möjligen serverats ytterligare spritdrycker, kunde fru Forsberg dock icke uttala sig om.

Kaptenen Forsberg berättade: I den ifrågavarande middagen hade kaptenen Jönsson, löjtnanterna Gisselquist och Franck samt makarna Forsberg och fru Sahlin deltagit. Huruvida även fänriken Mallander deltagit i middagen mindes Forsberg däremot icke. Forsberg trodde icke att så varit förhållandet. Makarna Forsberg och fru Sahlin hade kommit ombord klockan 1800. Beträffande samkväm ombord, vari gäster från land deltog, hade vid denna tid gällt, att gästerna måst lämna fartyget senast klockan 0100. Som makarna Forsberg varit nödsakade att cykla omkring en halv timme för att komma hem, hade de emellertid brutit upp redan klockan omkring 2400 i sällskap med fru Sahlin. Vid middagen hade herrarna druckit två och damerna en snaps var. Därest någon druckit fler snapsar, skulle Forsberg säkerligen ha observerat detta. Man hade dessutom druckit en flaska rödvin och en flaska sherry. Till kaffet efter middagen hade det serverats konjak och likör. Forsberg mindes numera icke, huru mycket konjak och likör var och en förtärt. Under aftonens lopp hade det även bjudits på grogg, varvid Forsberg för sin del druckit en samt kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck en eller möjligen två groggar var. Innan gästerna brutit upp, hade det serverats nattsexa. Vid denna hade Forsberg och — enligt vad Forsberg ville minnas — även kaptenen Jönsson, Gisselquist och Franck druckit en snaps var. Forsberg hade vid ifrågavarande tid tjänstgjort som chef för den jagardivision Nordenskjöld tillhörde, och det vore därför icke helt uteslutet, att kaptenen Jönsson, Gisselquist och Frank stramat upp sig för att det icke skolat märkas på dem att de förtärt sprit. Forsberg hade emellertid icke funnit något anmärkningsvärt i deras uppträdande utom möjligen att de varit något upprymda. Därest de blivit påverkade, skulle Forsberg, som själv alltid förtärde sprit i mycket måttliga kvantiteter, säkerligen ha lagt märke till detta. Huruvida kaptenen Jönsson, Gisselquist och Frank fortsatt samkvämet efter det makarna Forsberg och fru Sahlin brutit upp, visste icke Forsberg, men det skulle förvåna honom, om de vågat göra detta. Samkväm ombord, vari allenast fartygets egna officerare deltog, skulle nämligen enligt vid denna tid gällande bestämmelser avslutas redan klockan 2300. De i dagbeskedet förekommande anteckningarna rörande de serverade kvantiteterna

spritdrycker måste vara felaktiga. Spriten hade under aftonen serverats av hovmästaren Klaesson, som fyllt glasen inne vid bordet. Vederbörande hovmästare plägade visserligen, exempelvis då det serverades brännvin och någon icke önskade mer än ett halvt glas, i dagbeskedet anteckna, att ett helt glas serverats, men även om så skett i förevarande fall, kunde uppgifterna omöjligen vara riktiga. Därest det förtärts så mycket spritdrycker som dagbeskedet angåve, skulle nämligen Forsberg ofelbart ha märkt detta. Klaesson hade förefallit litet underlig och hade under sin tjänstgöring ombord fått en del tillrättavisningar av kaptenen Jönsson, som säkerligen haft åtskilligt besvär med Klaesson under dennes tjänstgöring å Nordenskjöld.

Forsberg uppgav vidare: Forsberg hade visserligen givit order om att larmklockorna ombord å divisionens fartyg, då fartygen vore under gång, icke finge utan föregående varning användas annat än i fall av verklig fara. Då fartygen legat till ankars, hade emellertid gällt, att larmklockorna i undantagsfall fått användas för övningsändamål. Det låge därför icke något särskilt anmärkningsvärt i att kaptenen Jönsson efter att ha erhållit övningslarm från krigscentralen låtit använda larmklockorna. På vissa fartyg inom flottan gaves för övrigt alltid övningslarm på larmklockorna. Det kunde å andra sidan synas egendomligt, att kaptenen Jönsson, då han skolat inspektera signalutkiken, låtit skjuta med kulsprutan å bryggan. Kaptenen Jönsson hade emellertid genom tjänstgöring i kustflottan varit van vid högsta beredskap ombord och med den kännedom, Forsberg hade om kaptenen Jönsson, ansåge Forsberg, att denne när som helst kunnat giva order om en dylik kontroll av eldberedskapen ombord. — Kaptenen Jönsson, som tidigare tillhört handelsflottan, vore en dugande officer men något kärv mot manskapet. Detta hade nog medfört, att han under sin tjänstgöring i flottan haft vissa svårigheter med manskapet ombord. Divisionens fartyg hade dessutom vid denna tid haft betungande och delvis enerverande bevakningsuppgifter. Dessa omständigheter i förening med att två av anmälarna av kaptenen Jönsson rapporterats för bland annat våld mot överordnad och ådömts kännbara frihetsstraff utgjorde enligt Forsbergs förmenande den närmaste anledningen till den ifrågavarande anmälan.

Efter en redogörelse för utredningen i ärendet anförde tjänstförrättande militieombudsmannen Regner i en den 6 december 1945 dagtecknad åtalsinstruktion, som översänts till chefen för marinen, följande.

Vid middagen den 23 augusti 1944 ombord å jagaren Nordenskjöld, å vilken kaptenen Jönsson var fartygschef, Gisselquist förste officer och vid tillfället vakthavande samt Franck fjärde officer, närvaro dessa samt såsom gäster chefen för jagardivisionen Forsberg, dennes hustru samt fru Sahlin. Middagen började omkring klockan 1800. Efter intagandet av smörgås omkring klockan 2330 avlägsnade sig makarna Forsberg och fru Sahlin omkring midnatt.

Vid tillfället förekom åtskillig spritförtäring. Enligt vad Forsberg uppgivit drucko de manliga deltagarna till middagen öl, åtminstone två glas

brännvin samt rödvin och sherry, till kaffet efter middagen konjak eller likör, senare grogg, varav kaptenen Jönsson, Gisselquist och Forsberg druckit en eller möjligen två, samt slutligen till smörgåsen ett glas brännvin. Sammanlagt torde detta motsvara minst 25 centiliter sprit, vilken kvantitet Gisselquist medgivit sig ha förtärt.

Enligt den av Klaesson, vilken vid tillfället tjänstgjorde såsom hovmästare i gunrummet, gjorda avskriften av dagbeskedet har spritförtäringen därvid varit avsevärt mycket större. Klaesson har vid förhör vidhållit att avskriften vore riktig och exakt återgäve vad som förtärts av officerarna och deras sällskap. Beskedet innehåller att, utom öl, vin och vatten, serverats: till kaptenen Jönsson och gästerna 15 glas brännvin, 5 glas gin, 10 glas konjak och 3 1/2 glas likör, till Gisselquist 5 glas brännvin, 2 glas gin, 3 glas konjak och 1/2 glas likör samt till Franck 6 glas brännvin och 3 glas konjak. På grund av dessa uppgifter får det alltså antagas att Gisselquist och Franck jämte öl och vin ha förtärt, den förre något över 50 och den senare 45 centiliter spritdrycker. Med hänsyn till vad Klaesson i övrigt uppgivit angående spritförtäringen kan på grundval av dagbeskedet kaptenen Jönsson beräknas ha druckit minst lika mycket som Gisselquist.

Omkring klockan 0130 beordrade kaptenen Jönsson Gisselquist att utkalla säkerhetspiketen. Sedan denna efter ungefär tio minuter avlämnats, gav kaptenen Jönsson order att varje man skulle avlossa ett skott i vattnet. Här-efter företog han i sällskap med Gisselquist och Franck inspektion av manskapsförläggningarna, varefter signalutkik och tjänstgörande förste signalman inspekterades. Den sistnämnde beordrades avsända ett övningsmeddelande till en annan jagare, varjämte skottlossning med en å bryggan befintlig kulspruta anbefalldes. Slutligen fick Gisselquist order av kaptenen Jönsson att begära övningsflyglarm från krigscentralen. Larmet kom omkring klockan 0300 varvid personalen utpurrades.

Vad angår kaptenen Jönsson och Gisselquist har i anmälan till militieombudsmannen uppgivits, att de varit synbart påverkade. Att så skulle varit fallet bestyrkes även av de uppgifter, som vid förhör i saken lämnats av besättningsmän å jagaren, bland andra nr 5-17-44 Johansson, nr 324-3-38 Jönsson och nr 8265-11-42 Andersson ävensom i viss mån av makarna Forsbergs berättelser. Rörande kaptenen Jönsson har även Klaesson uppgivit, att denne varit synbart påverkad; därest Klaessons uppgifter om spritförtäringen läggas till grund för bedömandet torde det för övrigt vara uppenbart, att spritförtäringen måste ha varit märkbar såväl å kaptenen Jönsson som Gisselquist. Jämväl frågan härom bör vid krigsrätten bliva föremål för ytterligare utredning. Även om därvid icke skulle bliva styrkt att kaptenen Jönsson och Gisselquist varit överlastade eller synbart påverkade, lär det vara tydligt att deras förmåga att fullgöra tjänsten måste ha menligt påverkats av spritförtäringen.

Om än gällande bestämmelser icke innefatta ovillkorligt förbud mot spritförtäring i samband med tjänstgöring, ligger det i öppen dag att det är förkastligt att därvid sprit förtäres i sådan myckenhet att det inverkar på

tjänsteförmågan. Lika oriktigt som det är att krigsman under tjänsteutövning gör sig skyldig till dylik spritkonsumtion är det givetvis att han före beräknad tjänstgöring förtär sprit å sådan tid och i sådan mängd att verkningarna därav fortfara vid tjänstetidens början. I det sedan den 1 november 1945 gällande nya tjänstereglementet för krigsmakten ha dessa självklara regler kommit till uttryck i mom. 20 där det heter: »Krigsman får icke före eller under tjänstgöring förtära starka drycker i sådan myckenhet att förtäringen kan inverka på hans förmåga att rätt fullgöra tjänsten.» Enligt dessförinnan gällande föreskrifter i reglementet för marinen ålåg det envar att städse iakttaga ett nyktert och städat uppförande samt, synnerligen i honom underordnads närvaro, undvika att vare sig med ord eller gärning företaga något, som kunde skada överordnads anseende, minska det förtroende denne borde åtnjuta, eller i övrigt verkade menligt för tjänsten.

Kaptenen Jönsson ligger till last, att han omedelbart efter spritförtäringen och medan han ännu varit under inflytande därav företagit de inspektioner och beordrat de övningar för vilka ovan redogjorts.

Det oförstånd i tjänsten som kaptenen Jönsson härigenom ådagalagt måste anses begånget under försvårande omständigheter. På den som verkställer inspektion måste mer än på andra ställas krav på ovillkorlig nykterhet. Iakttagelseförmågan och därmed värdet av inspektionen nedsättes i hög grad genom spritförtäring, vartill kommer att det måste verka stötande å de inspekterade, därest det förmärks att den inspekterande förtärt sprit. Att företaga inspektion under sådana förhållanden som här varit för handen är därför synnerligen olämpligt. Härmed förenar sig en annan synpunkt. I förevarande fall kan väl icke anses ådagalagt att det varit opåkallat att företaga sådana inspektioner och övningar som de verkställda. Däremot synes man på grund av utredningen kunna utgå från att kaptenen Jönssons beslut att företaga dem just denna natt berott på spritförtäringen. Det synes även föreligga skäl att anse att sättet för deras utförande rönt inverkan av spritförtäringen. Även om skottlossningen varit förenlig med gällande föreskrifter — vilken fråga bör ytterligare utredas inför krigsrätten — torde omständigheterna få anses giva vid handen att den varit en övning, som under vanliga förhållanden icke brukade förekomma. Ännu mera anmärkningsvärt i detta hänseende är inspekticnen av manskapsförläggningarna. Den omedelbara anledningen därtill skall enligt uppgift ha varit att säkerhetspiketen åberopat trångboddheten som orsak till dröjsmål med uttryckningen. Det måste dock anses uppenbart att detta icke utgör en tillfyllestgörande förklaring utan att även härvidlag spritförtäringen inverkat. Om kaptenen Jönsson icke tidigare gjort sig underrättad om förläggningarna, hade han kunnat och bort låta anstå härmed. Det måste i och för sig betecknas såsom ett i hög grad olämpligt beteende, att en fartygschef efter avsevärd spritförtäring nattetid utan egentlig anledning företager en sådan inspektion. Med hänsyn till vad nu anmärkts synas i vart fall anmälarna ha ägt befogad orsak att anse övningarna såsom ett utslag av spritpåverkan och huvudsakligen förestavade av en klandervärd lust att vålla obehag.

spritförtäringen företagit ovannämnda inspektioner och beordrat ifrågavarande övningar,

samt vad i övrigt lagts kaptenen Jönsson och Gisselquist till last ej är av beskaffenhet att för dem föranleda ansvar,

alltså finner stationskrigsrätten den mot kaptenen Jönsson och Gisselquist i målet förda talan icke kunna bifallas.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstående mening som uttalats av kaptenerna Cederschiöld och Barclay, vore krigsdomaren Ploman och vice auditören Kling skiljaktiga och anförde.

»Väl kan i målet icke anses styrkt, att Jönsson och Gisselquist under kvällen den 23 augusti 1944 och påföljande natt uppträtt synbart påverkade av starka drycker eller att Jönsson allenast på grund av den i krigsrättens utslag angivna spritförtäringen företagit ifrågavarande inspektioner och övningar,

men när Jönsson och Gisselquist genom att förtära alkoholhaltiga drycker i den i krigsrättens utslag angivna myckenheten — varvid fara uppkommit för att de icke omedelbart skulle ha kunnat på betryggande sätt fullgöra sin tjänst, Jönsson såsom fartygschef och Gisselquist såsom vakthavande officer — måste anses ha visat oförstånd i tjänsten,

alltså pröva vi i anledning av åklagarens i målet förda talan rättvist döma Jönsson och Gisselquist jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten att undergå vaktarrest, Jönsson i fem dagar och Gisselquist i fyra dagar.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 3 oktober 1946 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovsrätten överklaga stationskrigsrättens utslag samt därvid yrka att militieombudsmannens i målet förda talan måtte bifallas. I skrivelsen — där militieombudsmannen erinrade om att stationskrigsrätten funnit att kaptenen Jönsson och Gisselquist vid i målet ifrågavarande tillfälle förtärt sprit och vin i stor myckenhet — framhöll militieombudsmannen att det vore uppenbart att förtäringen inverkat på deras förmåga att rätt fullgöra tjänsten. Till närmare belysande av alkoholförtäringens inverkan på den mänskliga organismen åberopade militieombudsmannen ett av docenten i farmakologi vid Karolinska institutet Leonard Goldberg i annat mål avgivet utlåtande (se s. 94 ff.). Vad de tilltalade låtit komma sig till last syntes militieombudsmannen vara av sådan beskaffenhet att de bestraffningar, som stationskrigsrättens civila ledamöter velat ålägga, icke kunde anses tillräckliga.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

17. Våld å underordnade krigsmän.

I två den 5 juli 1945 till militieombudsmannen inkomna skrifter anförde värnpliktiga nr 2179-6-44 Harry Skog och nr 2117-6-44 Bror Bengtsson, andra kompaniet, Norra skånska infanteriregementet, var för sig klagomål mot kompanichefen, kaptenen E. Carbonnier för det denne gjort sig skyldig till våld och missfirmelse.

Sedan skrifterna översänts till chefen för armén med begäran om utredning, inkom från arméstaben protokoll från förhör med bland andra Skog, Bengtsson och Carbonnier.

Skog uppgav därvid bland annat: Den 26 juni 1945 hade han deltagit i en skjutövning under ledning av Carbonnier. Då Skog vid ett tillfälle intagit liggande färdigställning hade han icke anbringat gevärsremmen på av Carbonnier angivet sätt. Häröver hade Carbonnier blivit förargad och yttrat: »Skog är min själ lika dum nu som alltid annars» eller något liknande. Carbonnier hade därefter böjt sig ned, ryckt vapnet ifrån Skog och givit honom ett slag å huvudet så att mössan åkt av. Slaget, som träffat i bakhuvudet ovanför högra örat, hade varit lätt och icke föranlett någon sveda eller värk.

Carbonnier anförde härom: Han hade personligen instruerat de värnpliktiga om hur gevärsremmen skulle anbringas. Vid intagande av liggande färdigställning hade Skog icke efterkommit den givna instruktionen. Carbonnier, som funnit detta bero på slöhet från Skogs sida, hade blivit förargad och givit Skog en reprimand. Vad Carbonnier yttrat kunde han icke exakt erinra sig. Möjligen hade han fällt det yttrande som Skog uppgivit men trodde snarare att han sagt: »Skog är min själ lika slö nu som alltid», eftersom det just varit slöhet Skog visat prov på. Carbonnier hade böjt sig ned och ryckt till sig Skogs gevär för att ånyo visa hur gevärsremmen skulle anbringas. Han hade därvid givit Skog ett lätt slag med handen å huvudet så att mössan åkt av. Vid tillfället hade Carbonniers tålmod brustit, när Skog ofta visat sig slö och ointresserad i tjänsten.

Bengtsson anförde vid förhöret i huvudsak: Vid skjutövningarna den 26 juni 1945 hade Bengtsson först deltagit i en förberedande övning vid korthållsbanan och därefter i en övning å 100-metersvallen. Bengtsson hade befunnit sig vid korthållsbanan, då instruktion givits för övningen vid 100-metersvallen, och därför icke vetat hur denna skulle tillgå. Vid övningens början hade han gått fram till vallen och intagit liggande färdigställning. Då målen visat sig hade Bengtsson icke haft geväret osäkkrat och därför icke varit klar att omedelbart skjuta. Han hade icke heller haft kolven tillräckligt väl ansatt mot axeln. Carbonnier, som stått i närheten av Bengtsson, hade blivit förargad häröver och yttrat: »Förbaskade (eller förbannade) lymmel, idiot.» Därefter hade Carbonnier böjt sig ned, gripit tag i Bengtssons gevär och tryckt det mot hans axel. Carbonnier hade med handen givit honom ett slag i bakhuvudet över högra örat så att mössan åkt av. Då Bengtsson satt på sig mössan igen hade Carbonnier givit honom ytterligare ett slag i bakhuvudet över vänstra örat så att mössan åkt på sned. Båda slagen hade varit lätta och icke föranlett sveda eller värk.

Carbonnier anförde härom bland annat: Carbonnier, som icke observerat att Bengtsson ej varit närvarande vid instruktionsgivningen, hade blivit förargad över att Bengtsson gjort fel och därför givit honom en reprimand. Carbonnier kunde icke erinra sig vad han sagt men trodde att han använt ungefär samma uttryck som till Skog. Han bestrede att han använt ett sådant uttryck som Bengtsson uppgivit. Carbonnier hade på sätt Bengtsson an-

fört givit denne två lätta slag i huvudet. Vid tillfället hade Carbonniers tålamod brustit, när Bengtsson ofta visat sig slö och ointresserad. Carbonnier hade fått det intrycket att Bengtsson icke velat göra sitt bästa.

Efter en redogörelse för vad i saken förekommit anförde tjänstförrättande militieombudsmannen Regner i skrivelse den 24 november 1945 till chefen för Norra skånska infanteriregementet följande.

Jag finner i ärendet ej styrkt att Carbonnier gjort sig skyldig till missfirmelse. Däremot är utrett att han vid ifrågavarande tillfälle med handen tilldelat Skog ett och Bengtsson två lätta slag å huvudet. Härigenom har Carbonnier gjort sig skyldig till våld å underordnade krigsmän i och för deras tjänst. Vad han sålunda låtit komma sig till last synes emellertid icke vara av allvarligare beskaffenhet än att det kan sonas med disciplinstraff.

På grund härav får jag för Eder, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Carbonnier, anmäla denne för erhållande av dylik bestraffning. Jag utgår därvid ifrån att Skogs och Bengtssons medgivande till ärendets handläggning i disciplinär ordning inhämtas.

* *
* *

Som kaptenen Carbonnier jämlikt arméorder kommenderats såsom elev i tygofficerskurs 1945—1947 översändes ärendet av regementschefen till chefen för tygförvaltningsskolan för handläggning. Carbonnier ålades den 10 januari 1946 av skolchefen jämlikt 90 § strafflagen för krigsmakten för våld å underordnade krigsmän disciplinstraff av vaktarrest i sex dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

18. Åtal mot kompanichef för våld mot underordnad personal m. m. Tillika fråga om användande av tilltalsordet »du».

Uti en den 1 december 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 1970 Winnerstam och 49 andra värnpliktiga, tjänstgörande vid fjärde kompaniet av Skånska pansarregementet: De ville fästa militieombudsmannens uppmärksamhet på de missförhållanden, som rådde vid kompaniet. Det hade vid ett flertal tillfällen hänt, att kompanichefen, löjtnanten vid pansartrupperna Einar Schåltz, använt synnerligen olämpliga tilltalsord till dem, t. ex. »din dumme djävul» och liknande. Vid andra tillfällen hade det förekommit, att Schåltz gått handgripligt till väga och utdelat slag och knuffar. Den 17 november 1945 hade Schåltz kommenderat en värnpliktig att delta i kasernvakten, trots att den värnpliktige var sjuk-

skrivnen i grupp 1 b, vilket innebure, att han endast finge deltaga i lättare handräckningstjänst inomhus samt lektioner.

På begäran lät chefen för Skånska pansarregementet verkställa utredning med anledning av skriften, därvid till en början hördes de av undertecknarna utav skriften, vilka själva blivit föremål för Schåltz' missbruk av sin tjänsteställning.

Vid förhör den 7 december 1945 uppgåvo nämnda undertecknare följande.

1) Värnpliktige nr 1970 Winnerstam: Han hade liksom samtliga övriga anmälare ryckt in den 10 april 1945 för fullgörande av rekryttjänsten. Cirka en månad före förhöret, då han som förare kört en stridsvagn, i vilken Schåltz befunnit sig, till Spannarps, hade stridsvagnarna stannat i en uppförsbacke, därvid Winnerstam slagit till handbromsen. När Schåltz kommenderat åter framåt, hade Winnerstam glömt slå ifrån bromsen, tills det börjat ryka, då bromsen lossats. Då Schåltz märkt röken, hade han gått fram till förarluckan, öppnat denna och börjat gråla, därvid han tilldelat Winnerstam ett slag med flata handen på vänstra kinden.

2) Värnpliktige nr 1663 Strand: Någon dag före midsommar 1945 hade Strand kommit in i kompanikorridoren och anmält för Schåltz, att han vore sjukskriven. Antagligen därför att Strand ej fått upp handen tillräckligt fort för honnör, hade Schåltz vid tillfället blivit så uppretad, att han tilldelat Strand ett slag för bröstet med knuten hand. Härefter hade Strand upprepat sin sjukanmälan. I mitten av oktober 1945 under kompaniets uppvisningsövningar i Eksjö hade rökfacklor varit utlagda på marken, och röken hade utvecklats så att Strand och de andra närvarande ej kunnat se något av övningen på grund av rök. Strand hade då tagit en tidning från en kamrat och stått och läst i denna. Härvid hade Schåltz kommit fram och frågat: »Vad är det för ett djävla sätt att stå och läsa tidning under övning?» Samtidigt hade Schåltz tilldelat Strand ett slag i bröstet.

3) Värnpliktige nr 659 Svensson: En dag för cirka en och en halv månad sedan hade Svensson legat på skjutvallen på regementets skjutbana under pågående övningar. Schåltz hade då kommit fram till honom och fått se, att han ej hade några damasker på benen. Schåltz hade förebrått Svensson härför och sparkat Svensson obehärskat under ena sulan och sedan slagit mössan av honom med flata handen. Därefter hade Schåltz tillsagt närvarande fänriken T. Östberg att anteckna Svenssons namn, varefter Svensson förvägrats permission påföljande lördag och söndag.

4) Värnpliktige nr 701 Olsson: För cirka en månad sedan hade kompaniet övat exercis på kaserngården. Därunder hade Schåltz kommit rusande fram mot Olsson och slagit honom bakifrån samt fattat tag i armarna och ruskat Olsson för att denne gjort felaktiga handrörelser. — Enligt Olssons uppfattning funnes det allmän ovilja mot Schåltz på kompaniet, därför att han vore häftig och uppbrusande och förginge sig så lätt. Däremot vore han ej orättvis vid behandlingen av de värnpliktiga i övrigt.

5) Värnpliktige nr 2596 Linder: En dag under uppvisningsövningar i Eksjö i oktober 1945 hade Linder fått order att marschera hem med truppen till frukost. Linder, som förut ej fört befäl över trupp, hade gjort något fel vid truppföringen, och uppbragt häröver hade Schältz rusat fram mot Linder och tilldelat denne ett slag med knuten hand, vilket träffat i bröstet så kraftigt, att Linder vajat till ett slag.

6) Värnpliktige nr 1971 Åhström: Åhström hade jämte kamrater stått uppställd på led en dag i slutet av oktober 1945, då demonstrationsövning med pansarvärnsgevär och pansarskott pågått. Schältz hade då kommit fram till Åhström och ropat: »Din dumma djävul, rätta in dig!» Åhström hade ej kunnat förstå anledningen till tillrättavisningen, då han enligt eget förmenande stått rätt. — Någon dag senare, i början av november, hade kompaniet varit på marsch till kyrkan. Åhström hade då iakttagit hur värnpliktige nr 119 Jönsson fått ett slag med knuten näve i ryggen av Schältz. Jönsson hade vid tillfället varit upptagen med att rätta till sin kappa, som enligt Jönssons uppgift var för trång.

7) Värnpliktige nr 476 Johansson: I början av november 1945 hade Johansson varit inkallad på kompaniexpeditionen för att tillrättavisas för att han varit iförd opolerade trätofflor. Schältz hade då sagt till Johansson: »Jag har god lust att klippa Er på nyllet.» För sin del hade Johansson alltid hört Schältz använda tilltalsordet »Ni» och »Eder» och ej »Du» och »Dig».

8) Värnpliktige nr 2827 Karlsson: Karlsson hade för cirka en och en halv månad sedan deltagit i skjutövningar på regementets skjutbana. Därvid hade Karlsson skjutit dåligt, och Schältz hade i uppretat tillstånd tilldelat Karlsson en örfil med baksidan av handen, därför att han skjutit dåligt. Karlsson hade legat på marken, när han fått örfilen av Schältz, som legat vid sidan om Karlsson. Möjligen hade Östberg varit vittne till händelsen. — För cirka tre veckor sedan, då Karlsson stått i tvättrummet till kompaniet och putsat sin kavaj, hade Schältz kommit in. Karlsson hade hälsat och hälsningen hade besvarats av Schältz. Ögonblicket därpå hade Schältz frågat, varför Karlsson ej anmälde sig, vartill Karlsson genmält, att det vore middagsrast. Denna invändning hade Schältz ej gillat, utan han hade tilldelat Karlsson ett slag i bröstet med knuten hand.

9) Värnpliktige nr 620 Persson: För cirka två månader sedan hade Persson, som legat under behandling för fotskada, under exercisövningar på kaserngården ej kunnat göra ordentliga helomvändningar. Då Schältz fått se detta, hade han blivit förtörnad, gått rakt genom ledet och boxat Persson i bröstet under pågående marsch. Även sedermera hade Persson vid flera tillfällen varit föremål för Schältz' obehärskade vredesutbrott. På fråga tillade Persson att Schältz vid tilltal alltid använde tilltalsordet Ni eller också nummer och namn.

10) Värnpliktige nr 119 Jönsson: Jönsson hade fått en kappa, som var för trång, och en dag i november 1945, då kompaniet varit på marsch till kyrkan, hade Jönsson under marschen försökt rätta till kappan. I samma ögonblick hade Schältz kommit framrusande och slagit Jönsson i sidan med knu-

ten hand, vilket slag känts något. Efteråt hade Schåltz frågat, hur det vore fatt med kappan, varom han omedelbart fått besked av Jönsson.

11) Värnpliktige nr 2587 Johansson: En dag i november 1945, då Johansson såsom förare fört en stridsvagn på hemfärd från övningar i Spannarp, hade Schåltz medföljt vagnen. Plötsligt hade det känts, att vagnen gått något ryckigt, beroende på att gaspedalen hängt upp sig. Schåltz hade blivit uppbragt häröver och vänt sig till Johansson och sagt: »Har ni legat inne så länge och ej kan köra stridsvagn, din dumma djävul». — På fråga tillade Johansson att Schåltz använde tilltalsordet »Du», när han bleve uppretad.

12) Värnpliktige nr 1549 Möller: En torsdagskväll i början av november 1945 under övningarna i Spannarp hade Möller stått utanför det tält, vari Möller varit förlagd, enär det varit så mycket rök i tältet, att man endast med svårighet kunnat vistas där. Schåltz hade då kommit och frågat, varför Möller stode utanför tältet, vartill Möller angivit orsaken. Schåltz hade ej gillat anledningen, utan tilldelat Möller ett slag för bröstet med knuten hand, varefter Schåltz kommenderat Möller in i tältet. — På framställd fråga uppgav Möller vidare, att Schåltz hade ett svårt humör och bleve lätt uppretad, även för bagateller.

13) Värnpliktige nr 1899 Linde: Under exercis på kaserngården under högsommaren 1945 hade Schåltz förlorat fattningen, då Linde gjort fel vid gevärsföring. Han hade rusat fram, skällt ut Linde och tilldelat denne ett lindrigt slag för bröstet. Senare en dag på eftersommaren hade det varit övningar på skjutvallen vid regementets skjutbana, i vilka övningar Linde deltagit. Då det kommenderats »patron ur», hade Linde ej fått patronen ut så fort som önskats. Uppretad häröver hade Schåltz farit fram mot Linde och tilldelat denne ett slag i bröstet med knuten hand, vilket slag ej kunde betecknas som lindrigt.

14) Värnpliktige nr 746 Svensson: Den 15 november 1945 hade Svensson gått in på sjukstugan för att bli sjukskriven. Läkaren hade då sagt till honom, att han finge komma igen på morgonen därefter. På morgonen den 16 november hade Svensson emellertid fått order av Schåltz att följa med på bataljonsövning. Då Svensson genmält, att han skulle inställa sig på sjukstugan, hade Schåltz svarat, att han talat med system på sjukstugan, som sagt, att Svensson i stället kunde komma lördagen den 17 november. På lördagsmorgonen hade Svensson begivit sig till sjukstugan och fått besked av läkaren, att han vore sjukskriven, varvid läkaren tillagt: »Ni går på ett ben.» Efter besöket på sjukstugan hade Svensson gått upp på kompaniet och städat. Klockan 1030 hade kompaniadjutanten kommit, för vilken Svensson anmält, att han vore sjukskriven men upptagen på vaktlistan. Dagunderofficieren hade tillkallats för att underrättas om att Svensson vore sjukskriven. I samma ögonblick hade Schåltz kommit, vilken kallat in Svensson på kompaniexpeditionen. Där hade Schåltz meddelat, att Svensson ej vore sjukskriven och kommenderat »Ut!» Då Svensson ej gjort ställningssteg i dörren, hade Schåltz givit order till furiren nr 229 Arvidsson att taga fem minuters

exercis med Svensson och därvid låta honom göra ställningssteg. Därefter hade Svensson gått in i vakten för att påbörja tjänstgöringen.

Vid förhör i februari och mars 1946 hördes jämväl övriga undertecknare av skriften. Ett stort antal av dem vitsordade därvid, att Schåltz under marsch till kyrkan i november 1945 gått fram till värnpliktige nr 119 Jönsson och knuffat till denne. Härutöver uppgåvo de hörda.

Värnpliktige nr 785 Lindberg: Lindberg och värnpliktige nr 659 Svensson hade hösten 1945 legat och skjutit på regementets skjutbana. Lindberg hade legat cirka två meter från Svensson. Lindberg hade därvid sett Schåltz, som stått bredvid, slå till Svensson i nacken med handskarna, därför att Svensson enligt Schåltz' mening skjutit illa. — Under november 1945 hade Lindberg och värnpliktige nr 1549 Möller under övningar i Spannarp stått utanför tältet efter uppsättningen av detsamma »för att taga igen sig». Schåltz hade då frågat, varför de ej gjorde någonting, och hade knuffat till Möller med knyt-näven för bröstet samt kommenderat dem in i tältet för att fortsätta arbetet.

Värnpliktige nr 629 Lindqvist: Lindqvist hade varit vittne till då Schåltz någon dag under sistlidna höst i fjärde kompaniets korridor knuffat till Winnerstam med handen, så att denne vikit något steg tillbaka. Vad anledningen härtill varit, visste däremot Lindqvist ej. Lindqvist hade även varit vittne till då Schåltz under övningar på kaserngården i slutet av år 1945 knuffat till värnpliktige nr 701 Olsson, emedan denne ej gjort ordentlig gevärsföring.

Värnpliktige nr 1007 Svensson: Svensson hade iakttagit, att Schåltz en dag under uppvisningsövningarna i oktober 1945 i Eksjö givit värnpliktige nr 2596 Linder en knuff med knuten hand för bröstet, därför att denne gjort fel vid truppföring, men han kunde ej bedöma, huruvida stöten varit hård. — Svensson hade även varit vittne till då Schåltz med anledning av att värnpliktige nr 701 Olsson ej gjorde rätt vid gevärsföring under övningar på kaserngården gått fram till Olsson, tagit fast denne i ryggen och knuffat honom.

Värnpliktige nr 1103 Wærme: Vid ett tillfälle under övningar på kaserngården sommaren 1945 hade Wærme hört Schåltz ropa: »Rätta in Er där nere, dumma djävul». Wærme visste emellertid ej till vem yttrandet varit riktat.

Värnpliktige nr 1997 Olsson: Under hösten 1945 hade Olsson deltagit i en övning som kock på en kokbil. Olsson hade stått bak på bilflaket och vid sidan av bilföraren hade furiren Arvidsson suttit. Flyglarm hade plötsligt gått, och då skydd mot flygangrepp ej sökts hastigt nog, hade Schåltz gått fram mot Arvidsson och knuffat denne med knuten hand i bröstet och samtidigt grålat på honom.

Värnpliktige nr 3006 Samuelsson: Han hade under hösten 1945 deltagit i övningar på regementets skjutbana och då sett, hur Schåltz tilldelat en värnpliktig, som Samuelsson trodde vara Jönsson, en knuff för bröstet, vilkens kraft Samuelsson ej kunde bedöma.

Värnpliktige nr 764 Torstensson: En dag under uppvisningsövningarna i Eksjö i oktober 1945 hade Torstensson sett Schåltz knuffa till Linder rätt

kraftigt med underarmen, enär Linder gjort något fel vid truppföringen. — Torstensson tillade, att Schältz bleve lätt häftig, då något gjordes fel, men lugnade sig snart.

Värnpliktige nr 679 Önnerby: Under övningar på regementets skjutbana hösten 1945 hade Önnerby stått på ett avstånd av cirka femton meter från värnpliktige nr 659 Svensson, som legat på skjutvallen. Önnerby hade härvid sett Schältz, som stått upprätt, böja sig ned över Svensson och slå till denne, så att mössan fallit av. — Vid samma tillfälle hade Önnerby sett Schältz sparka en värnpliktig, som även legat på skjutvallen och vilken Önnerby påstode vara värnpliktige nr 1899 Linde, under skosulan. Anledningen härtill visste Önnerby ej.

Värnpliktige nr 469 Andersson: Andersson hade varit med på uppvisningsövningarna i Eksjö i oktober månad 1945. Därvid hade Andersson varit vittne till, då Schältz tilldelat Linder ett slag med handen för bröstet, därför att Linder begått något fel vid truppföringen.

Värnpliktige nr 2441 Wigren: Wigren hade varit vittne till då Schältz under uppvisningsövningarna i Eksjö i oktober 1945 tilldelat Linder ett slag för bröstet med knuten hand. Schältz hade vid tillfället blivit uppretad över att Linder vid truppföring begått upprepade fel.

Värnpliktige nr 602 Jönsson: Under kompaniets uppvisningsövningar i Eksjö i mitten av oktober 1945 hade han sett Strand stå och läsa i en tidning. Schältz hade härvid kommit fram till Strand och fällt ett yttrande, som Jönsson ej nu kunde minnas. Samtidigt hade Schältz knuffat Strand i bröstet. Kraften i stöten kunde han ej bedöma.

Värnpliktige nr 1381 Johansson: Under uppvisningsövningarna i oktober 1945 i Eksjö hade Johansson sett Strand stå och läsa tidning. Härvid hade Schältz kommit fram till Strand och fällt ett yttrande, som Johansson ej nu kunde erinra sig. Samtidigt med yttrandet hade Schältz tilldelat Strand ett slag för bröstet med knuten hand, så att Strand vacklat till av stöten.

Värnpliktige nr 1869 Hagman: Under uppvisningsövningarna i Eksjö i oktober 1945 hade Hagman varit vittne till att Schältz tilldelat Linder ett slag med handen för bröstet, därför att Linder gjort upprepade fel vid truppföring.

Värnpliktige nr 866 Åkerblom: Han hade varit vittne till då Linder under uppvisningsövningarna i Eksjö skulle taga befälet över truppen. Schältz hade tillrättaviserat Linder ett par gånger för felaktig truppföring. Då truppföringen ändock ej blivit tillfredsställande, hade Schältz blivit uppbragt och givit Linder en knuff för bröstet med handen.

Värnpliktige nr 1744 Ljungkvist: Ljungkvist hade varit med i Eksjö under uppvisningsövningarna och då sett Schältz knuffa Linder för bröstet med knuten hand, när Linder vid truppföringen gjort några fel.

Värnpliktige nr 1895 Landgren: Vid ett tillfälle under sommaren 1945, då Landgren befunnit sig i kompanikorridoren och stått på cirka tre meters avstånd från Schältz, hade Strand kommit och anmält sig i något ärende. Schältz hade därvid funnit Strands honnör något slapp och i anledning härav tilldelat Strand en knuff för bröstet med knuten hand. — Landgren

hade även varit vittne till att Schåltz under uppvisningsövningarna i Eksjö tilldelat Linder ett par slag för bröstet med knuten hand, emedan Linder gjort några felaktigheter vid truppföring. — Slutligen hade Landgren sett hur Schåltz under sommaren 1945 vid en uppställning i kompanikorridoren tilldelat en värnpliktig, som hette Sjöstrand och slutat sin tjänstgöring i oktober månad, ett slag för bröstet med knuten hand. Sjöstrand hade vid tillfället varit sjukskriven och hade vid uppställningen varit iförd trätofflor.

Värnpliktige nr 413 Olsson: Han hade varit med på uppvisningsövningarna i Eksjö hösten 1945 och därunder varit vittne till att Schåltz boxat Linder i bröstet med knuten hand, emedan denne gjort något fel vid truppföring.

Värnpliktige nr 2660 Olsson: Han hade jämväl deltagit i uppvisningsövningarna i Eksjö under hösten 1945. Därvid hade han sett Schåltz boxa Linder i bröstet, då denne ej fört trupp på ett tillfredsställande sätt. — Han hade också varit vittne till att Schåltz sparkat värnpliktige nr 659 Svensson, då denne legat på skjutvallen under skjutövningen på regementets skjutbana. Anledningen till Schåltz' ingripande hade varit, att Svensson ej varit iförd damasker.

Samtliga undertecknare av skriften till militieombudsmannen förklarade på fråga, att de ej hade några som helst ersättningsanspråk mot Schåltz.

Schåltz uppgav vid förhör:

1) Han bestrede att han tilldelat Winnerstam ett slag på vänstra kinden, då denne kört en stridsvagn mot Spannarp. Vid tillfället ifråga hade han givit stopptecken genom att vifta med handen genom förarluckan. Praktiskt taget vore det uteslutet att genom förarluckan kunna ge föraren en örfil.

2) Han bestrede, att han någon dag före midsommar 1945 tilldelat Strand något slag vare sig i kompanikorridoren eller vid uppvisningsövningarna i Eksjö. Däremot erkände han, att han fällt det av Strand återgivna yttrandet, då denne stått och läst tidning under övningarna.

3) Värnpliktige nr 659 Svenssons påstående, att Schåltz på skjutvallen tilldelat Svensson en spark under ena sulan, vore oriktigt. Då Svensson ej uppfattat, att Schåltz tilltalat honom, hade Schåltz påkallat Svenssons uppmärksamhet genom att vidröra dennes fot. Någon spark hade det ej varit. Ej heller hade Schåltz slagit mössan av Svensson.

4) Schåltz hade vid exercis på kaserngården instruerat värnpliktige nr 701 Olsson, hur denne rätteligen borde utföra vissa handrörelser. Schåltz hade därvid ej ruskat Olsson eller på annat sätt våldfört sig på honom.

5) Schåltz hade ej i egentlig mening tilldelat Linder något slag vid uppvisningsövningarna i Eksjö. Vid sin tillrättavisning av Linder hade Schåltz gestikulerat med handen och därvid vidrört Linder, men något slag hade han ej utdelat.

6) Schåltz bestrede, att han under demonstrationsövning i slutet av oktober 1945 skulle till Åhström ha yttrat: »Din dumma djävul, rätta in dig».

7) Schåltz bestrede också det av värnpliktige nr 476 Johansson återgivna yttrandet med anledning av att denne varit iförd opolerade trätofflor.

8) Schåltz bestrede, att han tilldelat värnpliktige nr 2827 Karlsson en örfil,

därför att denne skjutit dåligt. Ej heller hade han slagit Karlsson i bröstet med knuten hand, därför att denne underlåtit anmäla sig.

9) Under exercisövningar på kaserngården hade Schåltz ej boxat värnpliktige nr 620 Persson i bröstet.

10) Under marschen till kyrkan en dag i november 1945 hade Schåltz för att påkalla värnpliktige nr 119 Jönssons rättning vidrört honom med handen, men Schåltz hade ej tilldelat honom något slag.

11) Schåltz hade ej vid hemfärden från övningar i Spannarp fällt yttrandet: »Din dumma djävul» till värnpliktige nr 2587 Johansson. Schåltz plägade aldrig använda tilltalsordet »du».

12) Något slag hade Schåltz ej tilldelat Möller; däremot hade Schåltz tillsagt Möller, som under pågående övning i Spannarp stått och rökt och underlåtit att deltaga i arbetet, att omedelbart återgå till tältarbetet.

13) Schåltz bestrede, att han tilldelat Linde slag vare sig för det denne gjort fel vid gevärsföring eller ej hastigt nog verkställt »patron ur».

14) Sedan Schåltz underrättat kompaniet att bataljonsövning skulle äga rum den 15 och 16 november 1945, hade värnpliktige nr 746 Svensson anmält, att han den 16 skulle röntgenfotograferas. Med anledning därav hade Schåltz satt sig i förbindelse med sjuksystemen och frågat henne om fotograferingen kunde uppskjutas till lördagen den 17 och om Svensson kunde deltaga i övningarna i egenskap av bilförare. Sjuksystemen hade meddelat, att hinder ej mötte härför. Lördagen den 17 november på morgonen hade Svensson inställt sig på kompaniexpeditionen och anhållit om permission över lördagen och söndagen. Schåltz hade svarat honom, att detta ginge väl bra. Samtidigt hade emellertid kompaniadjutanten, fanjunkaren Albin Ågren, meddelat att Svensson hade kasernvakt på kvällen. I anledning härav hade Schåltz framhållit, att Svensson ej kunde få någon permission. Nu hade Svensson upplyst, att han vore sjukskriven, och därför ej kunde gå vakt. Schåltz hade på grund härav ringt till sjukhuset — sjukrullan hade Schåltz ännu ej erhållit — och frågat, huruvida Svensson vore sjukskriven. Sjukvårdsfuriren hade meddelat, att Svensson stode i behandlingsgrupp. På Schåltz' fråga, om Svensson kunde utföra vakttjänst, hade sjukvårdsfuriren genmält, att Svensson vore fullt tjänstduglig och följaktligen kunde kommenderas till vakttjänst. Schåltz hade underrättat Svensson härom och tillsagt honom att avlägsna sig. Då hade Svensson fattat humör och bland annat underlåtit att göra ställningssteg. Schåltz hade därför tillsagt furiren Arvidsson, som varit tillstädes, att utbilda Svensson under fem minuter i uppträdande å expedition.

Vidare hördes följande personer, som därvid berättade:

Värnpliktige nr 9152-7-41 Christensson, femte kompaniet: Han hade varit med på kyrkmarschen i början av november 1945 och under marschen sett Schåltz utdela en stöt mot värnpliktige nr 119 Jönsson, vilken träffat denne. Kraften i stöten kunde Christensson ej bedöma. Vid hemkomsten från kyrkan hade Jönsson på fråga av Christensson vitsordat, att Schåltz slagit till honom under marschen.

Värnpliktige nr 1409-12-44 Nilsson: Nilsson, som tillhörde fjärde kompaniet, hade ej skrivit under anmälan till militieombudsmannen, då han ej velat ha med saken att skaffa. Nilsson, som stått bak i truppen, hade sett, när Schältz i Eksjö före hemmarschen till frukost knuffat till Linder. Av andra hade Nilsson hört, att Schältz vid flera tillfällen skulle ha utdelat knuffar och slag, men själv hade han ej sett detta mer än i förenämnda fall. Schältz hade enligt Nilssons åsikt lätt för att brusa upp, när något ginge honom emot, men det brukade gå fort över.

Furiren Messick, fjärde kompaniet: Han hade stått tjugu meter från den trupp, med vilken Linder skulle marschera till frukost. Messick hade hört, att Linder fått order av Schältz att föra befälet över truppen. Linder hade emellertid ej kommenderat »giv akt» utan stått och flinat framför truppen i den tro, att Schältz ej sett honom. Schältz hade då gått fram emot Linder och förebrått honom skarpt för hans uppträdande. Schältz hade givit Linder en liten lätt puff för bröstet. Messick hade ej kunnat se, att Linder, som smålett efter stöten, vajat till för densamma. — Messick hade stått cirka tio meter bakom skjutplatsen, då Schältz enligt uppgift skulle ha sparkat värnpliktige nr 659 Svensson under sulan. Schältz hade emellertid endast petat till Svensson med foten under fotsulan för att påkalla dennes uppmärksamhet. Schältz hade ej varit häftig vid tillfället och ej heller kunde Messick minnas, att Schältz slagit av mössan på Svensson. — Messick ansåge för sin del, att det ej funnes någon motvilja mot Schältz men väl stor respekt för honom. Schältz vore häftig men rättvis och hade ett sunt omdöme.

Furiren nr 22 Larsson, fjärde kompaniet: Larsson vore Linders gruppchef. Det vore ej riktigt, att Linder före uppvisningsövningarna i Eksjö ej skulle ha fört befäl över trupp.

Furiren nr 234 Johansson, fjärde kompaniet: Johansson, som stått bredvid Messick, då den av Linder förda truppen skulle marschera till frukost, instämde till alla delar med Messick i dennes vittnesmål rörande vad därvid förekommit.

Fanjunkaren Albin Ågren: Ågren, som vore kompaniadjutant, hade jämte Schältz suttit på kompaniexpeditionen den 17 november 1945 på förmiddagen, då värnpliktige nr 746 Svensson kommit in och anhållit hos Schältz om permission under lördagen och söndagen. Ågren hade trätt emellan och upplyst Schältz om att Svensson vore kommenderad till vaktjänstgöring. Svensson hade genmält, att han vore sjukskriven och ej kunde gå vakt. Schältz hade frågat efter sjukrullan, men denna hade ännu ej varit anländ. I stället hade Schältz då ringt sjukstugan och härefter meddelat Svensson, att denne ej vore sjukskriven utan skulle gå vakt, varför permission ej kunde beviljas. Då hade Svensson fattat humör och gjort en medvetet dålig helomvändning samt underlåtit att göra ställningssteg, då han kommit till dörren. Med anledning härav hade furiren Arvidsson fått order av Schältz att taga hand om Svensson fem minuter och lära honom, hur man skulle uppträda, när man lämnade en expedition. Något »ut» hade ej kommenderats av Schältz. På fråga tillade Ågren, att den, som vore sjukskriven i grupp 1 b, skulle fullgöra lättare hand-

räkningstjänst. Dock mötte ej hinder för vakttjänstgöring, om läkare gäve tillstånd till dylik tjänstgöring.

Furiren nr 229 Arvidsson, fjärde kompaniet: Arvidsson hade stått i jämnhöjd med Schältz och på cirka tio meters avstånd från honom, då Schältz frågat värnpliktige nr 659 Svensson, varför denne ej hade några damasker på sig. Svensson hade ej svarat och ej gjort min av att ha hört tillrättavisningen. Schältz hade då knuffat till honom med fotspetsen under fotsulan, men Arvidsson hade ej sett Schältz slå mössan av Svensson. — Arvidsson hade, då demonstrationsövning med pansarvärnsgevär och pansarskott pågått, stått i främsta ledet på cirka tio meters avstånd från Schältz men ej hört denne fälla något försmädligt yttrande beräffande Åhström, men Schältz hade vid tillfället klagat över rättningen i ledet. — Arvidsson, som den 17 november 1945 på förmiddagen suttit på kompaniexpeditionen, då värnpliktige nr 746 Svensson kommit in och begärt permisson, instämde till alla delar i Ågrens berättelse och tillade: Arvidsson hade fått order av Schältz att hämta in Svensson på nytt, vilket skett. Schältz hade då frågat Svensson, om denne ej lärt sig hur man skulle uppträda på en expedition, varpå Arvidsson av Schältz beordrats taga hand om Svensson fem minuter och lära honom ett korrekt uppträdande på expeditioner. Arvidsson hade ej uppfattat ordern som någon straffexercis, och detta hade även framgått därav, att när Arvidsson kommit in på expeditionen efter en stund, Schältz hade frågat: »Kan Svensson det nu?»

Furiren nr 246 Zackariasson: Zackariasson hade varit dagunderofficer den 17 november 1945 och på förmiddagen kallats till kompaniexpeditionen av Schältz för konstaterande av huruvida värnpliktige nr 746 Svensson vore sjukskriven. När Zackariasson kommit i dörren till expeditionen, hade Svensson varit på utgående. Svensson hade därvid ej gjort helomvändning och ställningssteg vid dörren. Schältz hade då tillsagt Arvidsson att taga hand om Svensson och lära honom att uppträda på en expedition, Zackariasson hade kallats till expeditionen för att tillhandahålla sjukrullan, men denna hade ännu ej varit anländ från sjukstugan. Vid besöket på expeditionen hade Zackariasson av Schältz fått besked, att Svensson skulle deltaga i vakten. När sjukrullan sedermera kommit, hade det stått i denna, att Svensson vore sjukskriven i grupp 1 b. Svensson hade efteråt infunnit sig, då vakten pågått klockan 1230. Zackariasson hade då ej kunnat se, att Svensson haltade.

Rörande värnpliktige nr 746 Svenssons tillstånd vid ifrågavarande tillfälle har regementsläkaren B. Hedener utfärdat ett så lydande intyg.

»Intyg. Att vpl 746-16-44 R. E. Svensson sedan den ¹⁷/₁₁ 1945 på grund av periostit tibiaesin (benhinneinflammation) sjukredovisats såsom delvis tjänstbar, men att hans sjukdom icke utgjort hinder för honom att förrätta vakttjänst nämnda dag intygas på heder och samvete. Hälsingborg den ¹¹/₁₂ 1945. B. Hedener. Regementsläkare.»

Vid förhör i december 1945 uppgåvo följande personer:

Fänriken T. Östberg, fjärde kompaniet: Östberg hade varit plutonchef och befäl vid skjutövningarna å skjutbanan för cirka en och en halv må-

nad sedan. Östberg, som varit upptagen av skjutningarna, hade därvid ej sett Schåltz vare sig sparka eller slå mössan av värnpliktige nr 659 Svensson. Schåltz hade emellertid tillkallat Östberg och frågat, varför ej alla soldaterna hade damasker på sig, och hade beordrat Östberg anteckna Svensson. På förslag av Östberg hade Svensson sedermera förvägrats permission av Schåltz. Östberg kände ej till att Schåltz vid övningar på regementets skjutbana för cirka en och en halv månad sedan skulle ha tilldelat värnpliktige nr 2827 Karlsson en örfil. Östberg, som ej hört Schåltz säga »du» till de värnpliktiga, hade icke sett denne tilldela undertecknarna av skriften till militieombudsmannen något, som kunde kallas knytnävslag, eller i övrigt misshandla dem. Ej heller hade han hört Schåltz fälla smädliga yttranden om dem. Schåltz bleve emellertid lätt häftig, då det gjordes fel, men han lugnade sig mycket fort.

Sergeanten K. Olsson, fjärde kompaniet: Olsson, som vore plutonchef, hade aldrig sett Schåltz öva misshandel mot värnpliktiga och ej heller hört honom fälla skymfliga yttranden om dem. Schåltz hade ett häftigt humör, vore omutligt rättvis och hade respekt med sig. Han fordrade framför allt ordning och reda.

Härefter före kallades åter furirerna Messick, Larsson, Johansson, Arvidsson och Zackariasson, vilka intygade, att de, som haft Schåltz som befäl på volontärskolan, korpralskolan och furirskolan och sedermera själva som befäl tjänstgjort under Schåltz, aldrig hört denne — ej ens, då han blivit häftig — använda tilltalsordet »du» i tjänsten. Schåltz hade alltid varit mycket korrekt och ingivit respekt hos såväl värnpliktiga som underlydande befäl. Aldrig hade Schåltz använt förklenande uttryck om andra i tjänsten.

Även korpralerna Ask, Lövgren, Högbo, Håkansson, Hildingsson och Widdell, vilka likaledes före kallades, intygade, att de under den tid, de haft Schåltz som befäl, aldrig hört honom säga »du» till meniga eller underbefäl eller uttrycka sig förklenande om dem.

I en den 7 december 1945 dagtecknad, till regementschefen ställd skrivelse har bataljonschefen, överstelöjtnanten F. F:son Burman anført: Med anledning av anmälan till militieombudsmannen från värnpliktiga vid fjärde kompaniet angående missfirmelse och våld från kompanichefens sida, ville han meddela följande. Någon av de första dagarna efter de värnpliktigas inryckning i april 1945 hade Burman samlat hela bataljonen, befäl och värnpliktiga, i gymnastiksalen för att hälsa de värnpliktiga och giva såväl dem som befälet vissa riktlinjer för tjänsten. I det anförande han därvid hållit, hade han sagt bland annat ungefär följande: »Ni ha säkert i dagarna läst i tidningarna om den tråkiga pennalism- och misshandelshistorien vid Bohusläns regemente. Jag vill då en gång för alla ha sagt, att några dylika historier icke under några förhållanden tolereras vid detta regemente. Envar av Er är en fri självständig individ och någon missfirmelse eller något våld från befälets sida får varken förekomma eller tolereras. Skulle, trots allt, något sådant ske, fordrar jag ögonblicklig anmälan till mig personligen från envar som iakttagit det, han må vara befäl eller menig. Jag kommer i alla

avseenden att slå vakt om den enskildes rätt och med all kraft slå ner på varje missbruk av befälsrätten.» Trots vad Burman sålunda anfört, hade icke till honom från något håll framförts anmärkningar mot Schältz' sätt att behandla sin trupp. Själv hade Burman icke vare sig sett eller hört Schältz vid något tillfälle missfirma någon underlydande eller begagna olämpligt tilltal eller våld. Över huvud hade disciplinen på fjärde kompaniet alltid sett sig såsom synnerligen god och utbildningsresultatet hade varit utmärkt. Burman hade främst tillskrivit kompanichefen förtjänsten härav.

Efter redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 15 mars 1946 dagtecknad till chefen för Skånska pansarregementet överlämnad åtalsinstruktion följande.

Schältz' åtgärd att den 17 november 1945 låta värnpliktige nr 746 Svensson förrätta vakttjänstgöring föranleder icke något ingripande från min sida.

I anmälningsskriften har gjorts gällande, att Schältz vid ett flertal tillfällen använt synnerligen olämpliga tilltalsord till den honom underlydande personalen och under utredningen ha uppgifter framkommit om att Schältz vid tilltal av personalen stundom använt tilltalsordet »du» ävensom att han låtit undfalla sig svordomar och nedsättande uttryck.

Enligt 19 § 2 mom. 1931 års tjänstgöringsreglemente för armén, vilket ägde tillämpning till den 1 november 1945, skulle vid tilltal i tjänsten vederbörandes militära eller civilmilitära titel nyttjas, dock att till undvikande av dennas upprepande tilltalsordet »Ni» finge användas av överordnade till underordnade samt likställda emellan. Manskap finge av överordnad tilltalas med sitt nummer eller tillnamn. I huvudsak motsvarande föreskrifter ha lämnats i mom. 373 i tjänstereglementet för krigsmakten, fastställt att gälla från och med sistnämnda dag. Enligt nämnda moment avser emellertid tilltal med nummer eller tillnamn allenast meniga, och har tillika föreskrivits, att menig även får tilltalas med till exempel soldat, volontär, livgardist, artillerist, sjöman, flygsoldat.

Begagnandet av tilltalsordet »du» står uppenbart i strid mot ovan angivna stadganden och får anses olämpligt bland annat ur den synpunkten, att det för den tilltalade torde starkt kontrastera mot den aktning och uppmärksamhet, denne städse har att visa sina överordnade, och därför är ägnat framstå såsom ett uttryck för ringaktning. Det kan emellertid icke anses styrkt, att Schältz felat i denna del.

Däremot giver utredningen vid handen, att Schältz åtminstone i ett fall använt olämpligt uttryck till honom underlydande personal, nämligen det ovan återgivna, av honom själv medgivna yttrandet till Strand vid uppvisningsövningarna i Eksjö. Genom sagda yttrande har Schältz brustit i anständigt uppförande.

Beträffande påståendet att Schältz gått handgripligen till väga mot den honom underlydande personalen torde av utredningen framgå, att anmärkningar, som framställts mot honom i denna del, äga fog för sig. Sålunda torde få anses utrett, att Schältz i upprepade fall, då han meddelat rättelse,

knuffat eller slagit till den, som felat. Stundom synas hans åtgärder ha varit av sådan art, att de inneburit våld mot vederbörande. Så torde ha varit fallet åtminstone i fråga om hans ingripanden mot Strand under uppvisningsövningarna i Eksjö samt mot värnpliktiga nr 659 Svensson, Linder och nr 119 Jönsson. I de fall, då våld icke kan anses ha förelegat, har Schåltz gjort sig skyldig till tjänstefel genom att i strid mot tjänstgöringsreglementets för armén eller tjänstereglementets för krigsmakten bestämmelser meddela rättelse på ogrannlaga och för den felande nedsättande sätt.

De förseelser, Schåltz sålunda gjort sig skyldig till, äro av beskaffenhet att icke böra undgå beivran.

Militieombudsmannen uppdrog fördenskull åt vederbörande åklagare att vid den krigsrätt, varunder Schåltz lydde, ställa denne under tilltal för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet.

* *

*

Målet hänsköts av chefen för Skånska pansarregementet till regementskrigsrätten vid regementet. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Schåltz för våld å underordnad krigsman, varvid särskilt avsåges det våld som av Schåltz övats mot värnpliktiga Strand, nr 659 Svensson, Linder och nr 119 Jönsson. Alternativt yrkade krigsfiskalen i dessa och andra fall, då Schåltz tilldelat värnpliktiga knuffar, ansvar å Schåltz för oförstånd i tjänsten. För det av Schåltz under kompaniets uppvisningsövningar i Eksjö till Strand fällda yttrandet yrkades vidare ansvar å Schåltz för brist i anständigt uppförande. Värnpliktiga Winnerstam, Strand, nr 659 Svensson, nr 701 Olsson, Linder, Åhström, nr 476 Johansson, Karlsson, Persson, nr 119 Jönsson, nr 2587 Johansson, Möller, Linde och nr 746 Svensson, vilka i egenskap av målsägande inställde sig vid krigsrätten, förklarade att de icke hade något yrkande i målet.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 1 april 1946 och yttrade därvid.

Schåltz, som tjänstgör såsom chef för fjärde kompaniet vid Skånska pansarregementet, har vid åtskilliga tillfällen under den tid, som avses med åtalet, eller senare hälften av år 1945 handgripligen tillrättaviserat till kompaniet hörande värnpliktiga.

Vad sålunda förekommit finner krigsrätten icke vara att bedöma såsom misshandel av ifrågavarande värnpliktiga.

Schåltz' förfaranden måste emellertid anses innefatta oförstånd i tjänsten.

I målet är utrett att Schåltz vid ett tillfälle, då värnpliktige Strand under en uppvisning med regementets personal sysslat med tidningsläsning, tillrättaviserat Strand härför med yttrande, som till formen varit olämpligt. Med

hänsyn till omständigheterna finner krigsrätten dock yttrandet icke föranleda ansvar.

På grund av vad sålunda upptagits prövar krigsrätten lagligt i så måtto bifalla den mot Schältz i målet förda talan, att krigsrätten dömer Schältz, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, att för oförstånd i tjänsten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fem dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

19. Åtal för misshandel av underordnad krigsman.

I en den 7 mars 1946 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 2284-7-44 Lennart Olsson vid fjärde kompaniet av Södra skånska infanteriregementet: Han hade den 14 februari 1946 vid skidåkning under utbildning i Småland tilldelats ett slag med en skidstav av fanjunkaren vid regementet Ivar Arthur Håkansson, av vilket slag blåmärken uppstått. Bataljonsläkaren Tord Gülich hade konstaterat märkena. Den 20 februari 1946 hade Håkansson stuckit Olsson med sin skidstav, så att benkläderna blivit blodiga.

På begäran verkställde chefen för Södra skånska infanteriregementet utredning i anledning av skriften.

Vid av regementschefen föranstaltat förhör uppgav Olsson: Den 14 februari 1946 hade han deltagit i en övning i pulkadragning i trakten av Nässjö. Den pulka, som dragits av Olsson och värnpliktige nr 346-7-44 John Andersson, hade haft sin plats sist i kolonnen. Vid ett tillfälle när den övriga delen av kolonnen stått nedanför en backe och väntat på Olsson och Andersson, hade Håkansson, som befunnit sig vid huvuddelen av kolonnen, åkt fram till sidan av Olsson och »skällt» för att Olsson icke dragit ordentligt (linorna till pulkan hade varit slappa). Samtidigt med tillsägelsen hade Håkansson givit Olsson ett kraftigt slag på låret med skidstavens nedre ända. — Vid tillfället den 20 februari 1946 hade Olsson deltagit i övningar på skidor i trakten av Löfhult. Han hade därvid jämte några kamrater avdelats till en flankpatrull, som åkt vid sidan av återstoden av kompaniet. På grund av sin ringa färdighet att åka skidor hade han haft svårt att följa med kamraterna och ganska snart blivit efter. Håkansson, som åkt bakom honom, hade då stuckit honom med sin skidstav. Olsson hade icke några vittnen till det inträffade.

Håkansson uppgav vid förhöret: Vad anginge tillfället den 14 februari 1946 ansåge han hela historien vara uppdiiktad. Vid ifrågavarande tid hade förbandet varit förlagt i trakten av Nässjö för vinterutbildning. Övningarna hade till stor del bedrivits å skidor. Olsson, som ej vore någon särskilt framstående skidlöpare, hade under övningspasset på skidor den 14 februari 1946 fallit omkull åtminstone ett hundratal gånger. På grund av snötäc-

kets ringa tjocklek samt markens steniga och stubbiga beskaffenhet hade det varit mycket underligt, om Olsson icke erhållit åtskilliga blåmärken och eventuellt blodviten vid den många gånger omilda sammanstötningen med marken. Något slag hade icke kunnat träffa Olsson, enär linorna till pulkan ej varit spända. — Vad anginge tillfället den 20 februari 1946 förnekade Håkansson bestämt riktigheten av Olssons påstående.

Andersson förmälde: Vid övningspasset den 14 februari 1946 hade han och Olsson dragit samma pulka, varvid Olsson gått främst och Andersson bakom denne. Olsson hade dragit i linorna och Andersson i skaklarna. Andersson hade sett, då Håkansson slagit Olsson på låret. Vid slagets utdelande hade pulkans linor varit slappa.

Värnpliktige nr 2163-7-44 Lennart Persson berättade: Han hade stått cirka tio meter framför den pulka, som Olsson och Andersson dragit. Han hade sett, då Håkansson slagit mot Olsson, men hade från sin plats icke kunnat avgöra, huruvida slaget träffat linorna eller Olsson.

Värnpliktige nr 1760-7-44 K. Roosberg anförde: Han hade tillhört den del av plutonen, som befunnit sig nedanför backen (cirka tio meter från Olsson). Roosberg hade iakttagit, att Håkansson svängt sin skidstav mot Olsson, men han kunde icke avgöra, huruvida staven råkat Olsson eller linorna.

Furiren Nils Holst uppgav: Han hade befunnit sig i kön av förbandet och framför sig haft den av Olsson och Andersson dragna pulkan. Han hade sett Håkansson åka bort till Olssons pulka och slå på pulkans linor samt yttra något om att linorna skulle spännas.

Gulich förmälde: Den 14 februari 1946 hade Olsson infunnit sig vid sjukvisitationen och uppgivit, att han fått ett slag av Håkansson. Vid undersökning av Olsson hade Gulich på yttre nedre fjärdedelen av »skinkan» iakttagit ett handflatsstort blåmärke, över vilket Olsson ömmat. Gulich kunde ej yttra sig om huruvida blåmärket uppkommit genom det av Olsson uppgivna slaget eller på annat sätt.

Håkansson anförde vidare: Om vid sakens bedömande hänsyn komme att tagas till vad Andersson, Persson och Roosberg uppgivit, borde saken hänskjutas till krigsrätt, så att nämnda personer kunde höras på ed. Vid förfrågan varför Olsson icke åberopat Holst såsom vittne hade Olsson yttrat, att han inte ansåge Holst stå på Olssons sida.

I en den 24 maj 1946 dagtecknad, till chefen för Södra skånska infanteriregementet överlämnad åtalesinstruktion anförde militieombudsmannen efter en redogörelse för ärendet.

Vad angår det påstådda våldet den 20 februari 1946 ha inga omständigheter förebragts till bestyrkande av Olssons därom lämnade uppgifter. I denna del föranleder Olssons anmälan därför ingen min vidare åtgärd.

Genom de bestämda uppgifter, som lämnats av Andersson, vilken torde ha varit den, som haft bäst tillfälle att iakttaga händelseförloppet, jämte

omständigheterna i övrigt synes emellertid ådagalagt, att Håkansson den 14 februari 1946 med en skidstav tilldelat Olsson ett slag å låret. Härigenom har Håkansson gjort sig skyldig till misshandel av underordnad krigsman i och för dennes tjänst. Håkanssons förseelse är av beskaffenhet att icke böra undgå beivran.

Militieombudsmannen uppdrog fördenskull åt vederbörande åklagare att vid den krigsrätt, varunder Håkansson lydde, ställa denne under tilltal för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet.

Olsson borde beredas tillfälle att mot Håkansson föra den talan, vartill han kunde finna fog.

* *

*

Målet hänsköts av regementschefen till regementskrigsrätten vid Södra skånska infanteriregementet. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal jämlikt 90 § strafflagen för krigsmakten ansvar å Håkansson för det denne den 14 februari 1946 med en skidstav tilldelat Olsson ett slag å låret. Olsson förklarade vid krigsrätten att han icke hade något yrkande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 5 juni 1946 och lämnade därvid, enär utredningen icke gäve vid handen, att Håkansson vid ifrågavarande tillfälle tilldelat Olsson något slag, åtalet utan bifall.

Utslaget har vunnit laga kraft.

20. Åtal mot officer för missfirmelse och brist i anständigt uppförande m. m.

I en den 7 april 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige vid Andra intendenturkompaniet nr 1563-12-43 Sven Börje Lennart Karlsson bland annat följande: Han ville för militieombudsmannen anmäla löjtnanten vid intendenturkåren Lars Forsmark, enär denne vid ett flertal tillfällen ärekränkt och missfirmat både Karlsson och flera av kamraterna vid förbandet. En gång under exercis I hade Forsmark kommit och exerceerat särskilt med Karlsson. Karlsson hade fått order att springa. Då Karlsson icke kunnat springa så fort som Forsmark begärde, hade Forsmark knuffat Karlsson i ryggen och sagt: »Du är förbannad stor buse.» När Karlsson sedan skolat inställa sig i plutonen, hade Forsmark fattat Karlsson i armen och dragit in honom i ledet. — När en av Karlssons kamrater värnpliktige nr 2509-7-43 Jönsson vid ett tillfälle begärt permission för att resa till sin fästmö i Skövde, hade permissionsansökningen blivit av Forsmark avslagen,

varefter Forsmark framför truppen yttrat: »Jag ger faen i om Ni far till Skövde och knullar horor, bara ni inte drar hit skit.» Yttrandet hade givetvis varit mycket ärekränkande både för Jönsson och hans fästmö. — När Karlsson och några kamrater till honom den 23 juli 1944 skulle gå till luftvärnsregementets matsal för att äta frukost, hade de funnit Forsmark sitta drucken och sova på en soffa invid Götiska valvet. En av pojkarna hade varit tvungen att gå fram och väcka Forsmark, så att denne icke skulle sitta där som ett åtlöje. — Forsmark hade varit iklädd uniform. Kort tid före denna händelse hade Forsmark inför kompaniet yttrat, att de värnpliktiga icke skulle skämma ut Andra intendenturkompaniet och försvaret genom att visa sig druckna i uniform.

Med anledning av skriften inkom på militieombudsmannens begäran chefen för armén med utredning innefattande i huvudsak protokoll över militärt förhör med ett flertal personer. Av denna utredning framgår följande.

1) *Angående våld å och förolämning mot klaganden Karlsson.*

Karlsson uppgav ytterligare: Händelsen hade ägt rum omkring den 23 juni 1944 i Karlsborg på planen framför förläggningen. Anmälan hade ej skett omedelbart, då Karlsson till en början trott Forsmarks uppträdande vara en ren tillfällighet. Det hade emellertid upprepats att folket å förbandet av Forsmark kallats busar och knölar. Själv hade Karlsson vid ett senare tillfälle i Skara av Forsmark kallats buse.

Forsmark anförde: Forsmark hade varit chef för utbildningsavdelningen vid förbandet och hade av sin chef, kaptenen Tordy fått reda på att Karlsson vore en person som man behövde hålla ögonen på. Det hade också vid flera tillfällen visat sig att Karlsson brutit av mot de övriga. På order av kaptenen Wising och kaptenen Tordy hade Forsmark hållit ögonen på Karlsson och även givit pluton- och gruppchefer order att se till hur Karlsson uppträdde. Under tiden den 10 — den 18 juli 1944 hade rekrytavdelningen legat i Skara för skjututbildning. En korpral hade en dag anmält att Karlsson vägrat lyda hans order angående rengöring av kulsprutegevär. Innan Forsmark vidtagit några åtgärder, hade han talat med Karlssons plutonchef samt underofficerare vilka tjänstgjort som Karlssons chefer. Dessa hade alla varit av den åsikten att det endast varit för att kverulera som Karlsson vägrat utföra orden. Forsmark hade härefter tillkallat Karlsson och frågat vad han menade. Hårtill hade Karlsson svarat, att det icke vore någonting särskilt, men att han icke fått någon bestämd order att det vore just han som skulle rengöra kulsprutegevär. Han hade därför lämnat kulsprutegevärsvärden åt en kamrat som fullgjort den. Forsmark hade då frågat den korpral som varit gruppchef för Karlsson vilka order denne givit. Gruppchefen hade meddelat, att han givit order till flera rekryter att rengöra kulsprutegevär. Forsmark hade då tillkallat Karlsson och förehållit honom att visa kamratskap och icke bära sig åt som en stor buse. I september 1944 hade Forsmark suttit på sin expedition och åsett exercis I som övats gruppvis under gruppcheferna. Forsmark hade då sett att Karlsson icke utförde rörelserna som de andra gjorde. Det hade enligt Forsmarks uppfattning varit uppenbart att Karlsson trilskades. Fors-

mark hade kallat Karlsson till sig och skällt ut honom för hans uppträdande. Forsmark hade påpekat, att Karlsson ej vore lojal mot gruppcheferna, vilka vore värnpliktiga korpraler. Forsmark hade därvid yttrat: »Du uppför Dig som en stor buse.» Forsmark hade varit upphetsad. Forsmark hade givit Karlsson order att springa och anmäla sig för gruppchefen. Då Karlsson endast lufsats hade Forsmark sprungit fatt honom, föst honom i ryggen och sagt åt honom att öka farten. Forsmark hade vidare tagit Karlsson i armen för att få denne att rätta in sig i ledet. Något våld hade Forsmark icke använt vare sig under Karlssons språngmarsch eller vid Karlssons inställande i ledet.

Karlsson förklarade, att han icke kunde erinra sig, huruvida Forsmark den 23 juni sagt: »Du är», eller »Du bär Dig åt som», en stor buse, men han hade fått den uppfattningen, att Forsmark beskyllt honom för att vara en stor buse.

Värnpliktige nr 299-15-43 Edvinsson berättade: Edvinsson hade vid ifrågasvarande tillfälle hållit på med kockarbete cirka 25 meter från den plats där exercisen ägt rum. Vissa ord av vad som sagts hade Edvinsson kunnat uppfatta. Forsmark hade givit Karlsson order att springa ett tiotal gånger fram och tillbaka, och då Karlsson icke sprungit fort nog, hade Forsmark tagit med höger hand i axeln på Karlsson och knuffat in Karlsson i ledet. Vad Forsmark sagt åt Karlsson visste Edvinsson icke. Forsmarks tag i Karlsson hade varit så hårt att det måste betraktas som våld.

Värnpliktige nr 208-16-43 Risberg meddelade: Sommaren 1944 hade Risberg medan Karlssons kompani övats i exercis I hållit på med kockarbete cirka 20 meter från kompaniet. Risberg hade sett att Karlsson fått springa med ränsel och rullad kappa tio gånger cirka 50 meter fram och tillbaka. Därefter skulle Karlsson ställa in sig i plutonen. Då detta ej gått tillräckligt fort, hade han fått göra om det tio gånger. Sista gången hade Forsmark tagit Karlsson i axeln och »slängt» in honom i ledet. Det hade varit »hän-synslöst», men Risberg ville ej direkt betrakta det som våld. Vad som sagts hade Risberg ej hört.

Vicekorpralen nr 281-16-43 Lundin intygade: Lundin hade gått på gruppchefsskola vid depån i Karlsborg år 1944. Under sommaren hade plutonen vid ett tillfälle haft övning i exercis I under en sergeants befäl. Lundin hade deltagit som menig i övningen. Forsmark hade haft enskild exercis med Karlsson. Då denne ej sprungit fort nog, hade Forsmark ruskat honom och ställt in honom i plutonen. Lundin mindes icke vad Forsmark därvid yttrat. Forsmarks grepp i Karlsson vore att betrakta som våld. Det hade varit »riktigt bra ruskningar».

Värnpliktige vicekorpralen nr 133-2-43 Carlsson förklarade: Carlsson hade iakttagit uppträdet med nr 1563 Karlsson under exercis I i Karlsborg. Det tag som Forsmark tagit i Karlsson måste utan tvekan rubriceras såsom våld.

2) *Angående Forsmarks uppträdande mot värnpliktige Jönsson.*

Klaganden Karlsson påstod att yttrandet i fråga fällt vid tillfälle under hösten 1944 inför plutonen som stått uppställd framför förläggningen.

Forsmark anförde: Han hade vägrat Jönsson permission för att resa och hälsa på en flickbekant i Skövde. Jönsson hade icke varit förlovad. Forsmark kunde ej erinra sig om han fällt det av Karlsson angivna yttrandet, men ville ej bestrida att så vore fallet. Han kunde ej erinra sig »just dessa ord» men visste, att han i samband med permissionsansökningen i fråga sagt inför truppen att de finge resa och göra vad de ville, men att de ej finge medföra smittosamma sjukdomar till kompaniet.

Jönsson berättade: Han hade icke varit förlovad vid ifrågavarande tillfälle men hade lovat hälsa på en flickbekant från Skövde, som han tidigare många gånger träffat i Karlsborg. Han hade begärt permission men fått sin ansökan avslagen. När han skulle hämta permissionssedeln hade plutonen stått uppställd. Forsmark hade därvid sagt vad som i Karlssons anmälan angivits. Jönsson hade i permissionsansökningen ej uppgivit att han skulle besöka sin fästmö utan skrivit: »vistelseort: Skövde» samt angivit flickans adress. Yttrandet hade troligen fällts av Forsmark i oktober 1944. Någon anmälan hade ej skett då befälet i övrigt varit bra. Karlsson hade kommit och stött på Jönsson och velat ta upp anmälan. Jönsson yrkade att Forsmark skulle bestraffas men hade icke något skadeståndsyrkande.

Edvinsson och Risberg vitsordade, att Forsmark vid ifrågavarande tillfälle inför plutonen fällt det yttrande som omnämnts i Karlssons anmälan till militieombudsmannen.

Värnpliktige nr 1369-9-43 Forsman uppgav, att händelsen ägt rum sommaren 1944 och att Forsmark utöver vad Karlsson uppgivit vid tillfället sagt: »Jönsson får ingen permission för adressen är falsk.»

3) *Angående beskyllning för fulleri m. m. i Karlsborg den 23 juli 1944.*

Klaganden Karlsson uppgav ytterligare: Då manskapet klockan sju på morgonen passerat på väg till matsalen, hade en befälsperson suttit sovande på en soffa vid Götiska valvet. Vem personen varit hade de icke observerat trots att de gått alldeles förbi honom. De hade kunnat se att han sovit med mössan ned över ögonen och armarna i kors. På återvägen från frukosten hade Karlsson, nr 133 Carlsson och vicekorpralen Lundin gått fram till personen, som då befunnits vara Forsmark. Nr 133 Carlsson hade väckt Forsmark. Forsmark hade därvid sagt: »Carlsson får skynda på om han skall med tåget» samt »Carlsson skall gå sista ronden». Vad Forsmark menat hade Karlsson och nr 133 Carlsson icke kunnat förstå. Härav hade de slutit sig till att Forsmark varit berusad. Denne hade icke rest sig upp utan suttit kvar på soffan. Någon spritlukt eller annat som tytt på berusning hade Karlsson ej förmärkt med det undantag att Forsmark haft mössan ned över ögonen.

Forsmark anförde: Forsmark bestrede att han vid ifrågavarande tillfälle varit berusad i uniform. Den 22 juli hade Forsmark varit med på en dans på officersmässen. En snaps till maten samt bål hade serverats. Tillställningen hade pågått till klockan 0230 för aspiranternas del. De äldre hade därefter besökt en löjtnant vid Karlsborgs luftvärnsregemente i dennes hem, där en snaps per man och ägg förtärts. Vid fyratiden hade Forsmark följt en flicka hem. Han hade lämnat flickans hem 1 km utanför fästningen om-

kring klockan 0615. Forsmark hade i juni 1944 haft en bensjukdom som gjorde att när han gått en längre sträcka benen domnade bort. Sjukdomen hade behandlats av doktorerna Fernstedt och Manhem i Karlsborg samt av professor Hellström vid Karolinska Institutet. Forsmark hade av doktor Fernstedt ordinerats sulfonamidtabletter (sulfatiazol) för sin sjukdom och ätit 3—4 per dag. Så hade även skett den 22 juli. Då Forsmark omkring klockan 0640 kommit till Götiska valvet, hade han blivit trött och satt sig på en soffa. Forsmark hade därefter somnat på soffan. Han hade vaknat av att nr 133 Carlsson frågat om ej Forsmark skulle gå hem. Forsmark hade vidare frågat om nr 133 Carlsson skulle åka i sista omgången, då tåget för första omgången gått klockan 0740. Forsmark hade tyckt att nr 133 Carlsson gjorde sig god tid.

Forsmark gjorde gällande att det sätt på vilket han behandlats av läkarna, de olika diagnoser som ställts på hans sjukdom samt uppgifter om ärftlig tbc och kräfta m. m. inverkat på hans humör och sinnesbeskaffenhet.

Vicekorpralen nr 133 Carlsson berättade: Den 23 juli 1944 på morgonen då Carlsson kommit från matsalen hade Forsmark suttit och sovit på en soffa vid Götiska valvet. Han hade haft mössan neddragen över ena örat. Han hade varit högtidsklädd med vit krage och svart slips. Rekryterna hade samlats i närheten — cirka 5 meter från Forsmark — samt stått och skratat. Carlsson hade då gått fram och väckt Forsmark. »God morgon löjtnant» hade Carlsson sagt två gånger utan effekt. Carlsson hade därefter ruskat Forsmark och väckt honom. Forsmark hade därvid sagt: »Nå är Carlsson inte klar än!», »Han skall ju upp och gå andra ronden!» En stund senare hade Forsmark frågat om Carlsson ätit. Hela tiden hade han haft mössan på sned. När Forsmark ämnat gå med mössan på sned, hade Carlsson påpekat hur den suttit, varvid Forsmark satt mössan rätt och bett Carlsson hålla tyst och gå så att han hunne med tåget. Det hade luktat sprit av Forsmark vilket känts tydligt. Då Forsmark sovit, hade han hängt med huvudet bakåt på ett sätt som en sovande nykter människa icke skulle göra. Han hade verkat rödblå och blek samt sett simmig ut på ögonen. Carlsson hade icke sett honom gå. Carlsson hade haft mycket med Forsmark att göra. — Forsmarks käpphäst hade varit det personliga uppträdandet hos folket. Hur litet som helst kunde medföra vilka åtgärder som helst från Forsmarks sida.

Risberg berättade: I juli 1944 då manskapet kommit från matsalen, hade Forsmark suttit på en soffa vid Götiska valvet med mössan på sned. Risberg visste ej om Forsmark sovit eller om han varit onykter. Nr 133 Carlsson hade gått fram och väckt Forsmark.

Vicekorpralen Lundin uppgav, att även han den 23 juli 1944 på morgonen sett Forsmark sitta på en soffa och sova, men att Lundin icke visste om Forsmark varit drucken eller ej.

I fråga om bakgrunden till Karlssons anmälan ville Forsmark framhålla följande: Carlsson hade den 1 december 1944 av regementskrigsrätten vid Karlsborgs luftvärnsregemente dömts för vägran att åtlyda förmans befallning samt vårdslöshet i tjänsten att hållas i fängelse två månader. Utslaget

hade av krigshovrätten den 23 mars 1945 fastställt i avseende å straffmätningen. Forsmark hade av fanjunkaren Eberstam hört, att Karlsson sedan han fått del av krigshovrättens utslag sagt: »Det här ska' dom få tillbaka.»

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 22 oktober 1945 dagtecknad till chefen för armén överlämnad åtalsinstruktion följande.

Forsmark har medgivit, att han i juli 1944 i samband med utredning rörande klaganden Karlssons underlåtenhet att åtlyda order i tjänsten förehållit Karlsson att visa kamratskap och »icke bära sig åt som en stor buse» samt att Forsmark i september 1944 i anledning av Karlssons sätt att utföra given order sagt till Karlsson: »Du uppför Dig som en stor buse.» Genom dessa uttalanden, som måste anses ha varit för Karlsson nedsättande och kränkande, har Forsmark gjort sig skyldig till förolämpning mot Karlsson.

Av utredningen måste anses framgå, att Forsmark vid något tillfälle under sommaren eller hösten 1944 i samband med att den grupp Karlsson tillhört övats i exercis I tagit ut Karlsson till enskild exercis och därvid givit honom order att springa en kortare sträcka å övningsplatsen ett tiotal gånger fram och tillbaka samt därefter, då Karlsson enligt Forsmarks mening icke sprungit tillräckligt fort, tagit Karlsson i axeln eller armen och knuffat in honom i ledet. Genom att knuffa Karlsson in i ledet torde Forsmark ha gjort sig skyldig till våld å Karlsson. Det torde vidare bära ifrågasättas, huruvida icke Forsmark, då han givit Karlsson order att springa fram och tillbaka å övningsplatsen, avsett att bestraffa eller tillrättavisa Karlsson för bristande hörsamhet under exercisen. Därest Forsmarks åtgöranden icke skulle anses utgöra våld mot Karlsson eller innebära otillåten straffkommendering, har Forsmark i varje fall i denna del ådagalagt ett obehärskat och olämpligt uppträdande som stått i strid mot bestämmelsen i tjänstgöringsreglementet för armén, att rättelse och kritik skall meddelas på grannliga sätt.

I fråga om Forsmarks uppträdande mot Jönsson är det utrett, att Forsmark vid något tillfälle under sommaren eller hösten 1944 i samband med att Forsmark avslagit en av Jönsson inlämnad permissionsansökan inför trupp fällt yttrande av synnerligen anstötlig beskaffenhet. Därigenom har Forsmark på ett anmärkningsvärt sätt brutit i anständigt uppförande.

Vad härefter angår händelserna den 23 juli 1944 är det styrkt, att Forsmark efter att ha bevistat en danstillställning å officersmässen i Karlsborg, där Forsmark förtärt en del spritdrycker, besökt en kamrat i Karlsborg i dennes bostad och där druckit ytterligare sprit, varefter Forsmark följt en flickbekant till hennes hem. Det framgår vidare att Forsmark, när han omkring klockan 0640 återkommit till fästningsområdet, satt sig på en soffa i det s. k. Götiska valvet och somnat samt att manskap på väg till och från första frukost i förläggningens matsal passerat och iakttagit Forsmark, som varit iförd uniform, sannolikt högtidsdräkt. Enligt vad Forsmark själv uppgivit har han blivit väckt av vicekorpralen nr 133 Carlsson som frågat Fors-

mark om Forsmark icke skulle gå hem. Åtskilliga omständigheter tala för att Forsmark vid detta tillfälle varit överlastad av starka drycker. Ytterligare utredning härom torde möjligen kunna förebringas. Därest det icke kan styrkas, att Forsmark gjort sig skyldig till fylleri, är det i varje fall uppenbart att Forsmark i denna del brustit i anständigt uppförande på ett sätt som varit ovärdigt och nedsättande för en officer.

Vad Forsmark enligt vad ovan upptagits låtit komma sig till last, finner jag icke kunna undgå beivran vid domstol.

Militieombudsmannen uppdrog fördenskull åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, under vilken Forsmark lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot honom för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Värnpliktige Karlsson och värnpliktige Jönsson borde beredas tillfälle att mot Forsmark framställa de yrkanden vartill de kunde finna fog.

* *

*

På föranledande av chefen för armén hänsköts målet av militärbefälhavaren för sjätte militärområdet till Särskilda krigsrätten i Boden.

Vederbörande krigsfiskal anförde vid krigsrätten. Forsmark hade erkänt att han till Karlsson sagt vid ett tillfälle i Skara i juli 1944 att Karlsson icke skulle bära sig åt som en stor buse samt vid ett tillfälle i Karlsborg troligen i september samma år att »du bär dig åt som en stor buse». Härigenom hade Forsmark förolämpat Karlsson i och för dennes tjänst. För vad Forsmark sålunda låtit komma sig till last yrkade krigsfiskalen ansvar å Forsmark jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten. Vad anginge det förhållandet, att Forsmark vid det i målet ifrågavarande tillfället i samband med exercis låtit Karlsson förflytta sig fram och tillbaka, kunde det icke anses styrkt att förflyttningarna utgjort otillåten straffexercis. Ej heller kunde det på grund av vad som förekommit vid vittnesförhör anses framgå att Forsmark brukat våld mot Karlsson. Emellertid hade Forsmark förfarit olämpligt genom att handgripligen rätta Karlsson; Forsmarks åtgärd hade stått i strid mot bestämmelsen i det då gällande tjänstgöringsreglementet för armén, att rättelse och kritik skulle meddelas på grannliga sätt. För vad Forsmark härutinnan låtit komma sig till last yrkade krigsfiskalen ansvar för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten. Beträffande Forsmarks uppträdande mot Jönsson yrkade krigsfiskalen ansvar å Forsmark jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för brist i anständigt uppförande. I fråga om händelserna den 23 juli 1944 kunde det icke styrkas, att Forsmark gjort sig skyldig till fylleri. Under alla förhållanden hade det emellertid varit olämpligt för en officer att försätta sig i en sådan situation som Forsmark gjort. Forsmark hade i denna del brustit i anständigt uppförande, och härför yrkade krigsfiskalen ansvar jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten.

Karlsson yrkade att av Forsmark utfå ersättning för fysiska och psykiska lidanden med tillhoppa 500 kronor. Jönsson, som i vederbörlig ordning erhållit underrättelse om rättegången, inställde sig icke vid krigsrätten.

Särskilda krigsrätten meddelade utslag i målet den 27 mars 1946 och yttrade därvid.

Genom vad Forsmark erkänt och vad för övrigt i målet förekommit är utrett dels att Forsmark ej mindre vid ett tillfälle i juli 1944 i samband med utredning rörande underlåtenhet av Karlsson att åtlyda order i tjänsten tillhållit denne att »icke bära sig åt som en stor buse», än även vid ett tillfälle i september 1944 i anledning av Karlssons sätt att utföra givna order sagt till denne att »du uppför dig som en stor buse», dels ock att Forsmark vid ett tillfälle under sommaren eller hösten 1944, i samband med att Jönsson vägrats permission, inför trupp fällt yttrande av synnerligen anstötlig beskaffenhet.

Härigenom har Forsmark förolämpat Karlsson i och för dennes tjänst samt brustit i anständigt uppförande.

Vad angår åtalet för det Forsmark vid ett tillfälle i september 1944 i samband med exercis I handgripligen rättat Karlsson, kan icke anses styrkt att Forsmark förfarit annorledes än att han med handen fört in Karlsson i ledet. Enär berörda åtgärd icke kan anses ha varit ogrannlaga, kan Forsmark icke i denna del av målet fällas till ansvar.

Slutligen är utrett, att Forsmark på morgonen den 23 juli 1944 iförd militär högtidsdräkt suttit och sovit på en soffa i det så kallade Götiska valvet inom fästningsområdet i Karlsborg och därvid iakttagits av manskap, som på väg från frukost passerat platsen.

Härigenom har Forsmark brustit i anständigt uppförande.

Krigsrätten prövar förty rättvist att, med ogillande av åklagarens talan mot Forsmark för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt, döma Forsmark, jämlikt 33, 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, för förolämpning av underordnad krigsman i och för dennes tjänst samt brist i anständigt uppförande till disciplinstraff av arrest utan bevakning fem dagar.

Vidkommande Karlssons ersättningstalan, så när icke visats fog för densamma, varder Karlssons berörda talan av krigsrätten lämnad utan bifall.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 15 april 1946 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga Särskilda krigsrättens utslag samt därvid yrka dels att Forsmark måtte fällas till ansvar jämväl för vad han i september 1944 låtit komma sig till last, då han i samband med en uppställning ingripit mot Karlsson, dels ock att strängare straff måtte ådömas Forsmark för de förseelser Särskilda krigsrätten fört honom till last.

Militieombudsmannen anförde i skrivelsen vidare.

Vad angår Forsmarks beteende mot Karlsson i september 1944, torde utredningen giva vid handen, att Forsmark, som kort före uppställningen över-

ilat sig och missfirmat Karlsson, vid tillfället varit obehärskad och meddelat rättelse på ett olämpligt sätt. Forsmark synes därför vara förfallen till straff jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten.

Även bortsett från denna förseelse synes mig det av Särskilda krigsrätten utmätta straffet — fem dagars arrest utan bevakning — vara alltför ringa. Genom sitt förfarande att, iförd militär högtidsdräkt, sitta och sova på en soffa i det s. k. Götiska valvet i Karlsborg har Forsmark på ett högst anmärkningsvärt sätt brutit mot honom såsom krigsman åliggande skyldighet att städe iakttaga ett värdigt uppförande, ägnat att tjäna som ett gott föredöme. I stället har hans uppträdande, som väckt löje hos den passerande militära personalen, uppenbarligen undergrävt aktningen för befälet. Det synes mig högst sannolikt, att hans beteende har samband med hans spritförtäring. Med hänsyn till vad nu anförts och då, såsom Särskilda krigsrätten funnit, det yttrande, Forsmark fällt inför trupp i samband med att Jönsson vägrats permission, är av synnerligen anstötlig beskaffenhet, synes mig väsentlig skärpning av det Forsmark ålagda straffet vara påkallad.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 30 juli 1946 och fann därvid ej skäl göra ändring i överklagade utslaget.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

21. Åtal mot plutonchef för missfirmelse av underlydande.

I en den 10 augusti 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige korpralen nr 1849-17-44 A. V. Alstranner: Den 8 augusti 1945 hade löjtnanten vid Värmlands regemente Bengt Sewerin vid en förövning för regementets dag yttrat till Alstranner: »Ni är en fähund. Ni är en djävla fähund.» Orsaken härtill hade varit, att Alstranner sökt sätta på sig en damask, som han tappat. Sewerin hade tidigare under såväl den förberedande som den nu pågående plutonchefsskolan använt uttryck av ännu grövre karaktär mot eleverna i skolan.

Sedan skriften översänts till chefen för Värmlands regemente för utredning, inkom denne med protokoll från förhör som anstälts med anledning av skriften.

Vid förhöret anförde Alstranner rörande den av honom påtalade händelsen den 8 augusti 1945: Plutonchefsskolan hade vid tillfället utfört anfallsstrid under Sewerins ledning. Under det första övningsmomentet hade Alstranner av Sewerin beordrats göra om en framryckning, som Sewerin ansett för lång och långsam. Då Alstranner, som ansett Sewerins åtgärd att låta honom göra om framryckningen berättigad, under den förnyade framryckningen vid ett uppehåll i en skyddsställning upptäckt att ena damasken lossnat, hade han delvis rest sig upp för att spänna fast densamma. Sewerin hade därvid

frågat vem som rest sig upp och sedan han fått besked, att det varit Alstranner, yttrat: »Det kunde jag tro. Det är buren, Alstranner. Det är buren. Jag har försökt uppträda som en gentleman gentemot Er, men det kan jag inte längre. Ni är en fähund. Ni är en djävla fähund. Det kan ni inte fälla mig för.» Övningen hade därefter fortsatt utan liknande intermezzon. Alstranner, som under hela utbildningstiden känt på sig, att Sewerin icke gillat honom, ansåge, att hans eget uppträdande vid tillfället kunnat motivera Sewerins ingripande men däremot icke dennes sätt att uttrycka sig.

Sewerin berättade: Då Alstranner gjort om den ifrågavarande övningen, hade Sewerin tyckt sig märka, att Alstranner, som befunnit sig cirka 15 meter från honom, satt sig upp och sysslat med ena skon. Sewerin hade då sprungit fram till Alstranner och sagt: »Ni är som en djävla fähund. Det räcker till buren. Det är burmässigt. Jag har försökt uppträda som en gentleman gentemot Er och behandla Er som en sådan men nu är det slut. Ni är som en fähund. Det kan Ni inte fälla mig för.» Sewerin hade, då han sett att Alstranner trots tidigare rättelse på nytt uppträtt i högsta grad ofäktmässigt — fientlig artilleri- och gevärseld hade förutsatts utgå mot truppen — ansett att Alstranner uppträtt demonstrativt, därför att han tidigare fått mottaga rättelse. Då Alstranners uppträdande dessutom tidigare vid upprepade tillfällen varit synnerligen olämpligt, hade Sewerin blivit i högsta grad uppretad. Vid plutonchefsskolans början hade Alstranners förre chef löjtnanten P.-G. Thorstensson uppgivit för Sewerin, att han ansåge Alstranner vara opålitlig. Alstranner hade sedermera genom sitt uppförande övertygat Sewerin om riktigheten av Thorstenssons påstående. Sewerin ansåge Alstranner värd en kraftig rättelse men erkände, att han genom sitt uttryckssätt förgått sig mot Alstranner. Trots sin hotelse om »buren» hade Sewerin emellertid icke velat anmäla Alstranner. Sewerins avsikt hade varit allenast att rätta till Alstranners uppträdande.

Värnpliktige korpralen nr 163-2-42 Svensson berättade: Alstranner, som under övningen haft sin plats bredvid Svensson, hade uppträtt på ett sätt, som verkat rent demonstrativt dels genom att då han skolat göra om framryckningen förflytta sig överdrivet långsamt tillbaka, dels genom att lägga från sig sitt vapen och lugnt sätta sig ned för att fästa damasken, oaktat han vetat, att kraftig fientlig eld legat över platsen. Alstranner hade även tidigare vid flera tillfällen visat nonchalans mot Sewerin, vilket denne synbarligen märkt men låtit passera opåtalat.

Thorstensson vitsordade Sewerins uppgift, att han till Sewerin sagt, att han ansåge Alstranner vara opålitlig, samt tillade, att han stödde sin uppfattning om Alstranner på den omständigheten, att Alstranner vid ett par tillfällen »maskat» i tjänsten, då han trots sig icke vara observerad.

Beträffande påståendet i anmälningsskriften, att Sewerin även tidigare använt förolämpande yttranden till eleverna i plutonchefsskolan hördes vid förhöret bland andra åtta värnpliktiga korpraler, som enligt vad Alstranner sade sig ha inhämtat av sina kamrater blivit missfirmade av Sewerin.

Vid förhören förekom bland annat följande.

Nr 428-11-45 Gordon: Sewerin hade vid ett tillfälle omedelbart före den förberedande plutonchefsskolans början, då Gordon varit i färd att ordna ett förråd och varvid sågspån utan Gordons förskyllan råkade rinna ur en säck, kallat honom »tokfan». Vid en stridsskjutning i Molkom den 2 december 1944 hade Sewerin vidare skrikit till Gordon: »Ni är en riktig fitta.» Yttrandet hade föranletts av att Gordon hållit på med omladdning i stället för eldgivning med ett automatgevär. Före skjutningens början hade Sewerin därjämte kallat Gordon gris, därför att Gordon enligt Sewerins uppfattning uppträtt fel i en skyddsställning. Gordon hade emellertid låtit bero vid vad som förekommit, då han trots, att Sewerins uppträdande skulle förbättras, och ansåge icke saken värd att draga upp.

Sewerin: Han kunde icke erinra sig ha använt ordet »tokfan» till Gordon. Vid övningarna i Molkom hade han lett ett flertal skjutningar i följd och gjort ständiga rättelser till olika elever. Då han därvid vid ett tillfälle passerade Gordon, som legat i ett dike och fyllt på magasinet till ett automatgevär med gevärsmynningen vänd i fel riktning, hade han yttrat ungefär följande till Gordon: »Fitta inte med vapnet.» Tillsägelsen hade gjorts i förbigående i avsikt att förebygga en olyckshändelse. Uttrycket »fitta med saker och ting» undsluppe honom någon gång i stället för »fumla med saker och ting» och komme därav, att han ofta hört en person, som han arbetat under i två år, använda detta i samma mening. Det vore möjligt, att han använt uttrycket »uppträda som en gris» till Gordon. Detta hade i så fall betytt, att Gordon gjort något stick i stäv mot vad som inlärts, och hade icke varit avsett att på något sätt såra Gordon.

Nr 358-19-43 Næslund: Efter den förberedande plutonchefsskolans slut hade han genom depåassistenten begärt ett samtal med Sewerin, enär denne fällt ett olämpligt yttrande om honom. Saken hade då klarats upp, och Sewerin hade sedan dess uppträtt korrekt mot honom, varför han icke ville göra någon anmälan mot denne.

Sewerin: Næslund hade vid ett tillfälle uppträtt ovanligt skäggig och med söndriga kläder, varför Sewerin möjligen sagt till honom, att han icke finge vara en gris. Han hade dock icke använt detta ord som tilltal till Næslund.

Nr 775-2-44 Jakobsson: Vid en övning med granatkastare i november 1944 hade Sewerin kallat Jakobsson »småfitta». Den 8 augusti 1945 hade Sewerin vidare på allvar eller skämt kallat Jakobsson »skrivmalaj», troligen därför att Jakobsson tidvis av kompanichefen kommenderats till maskinskrivning på kompaniexpeditionen och även frivilligt på fritid utfört skrivarbete åt Sewerin.

Sewerin: Han kunde icke erinra sig den av Jakobsson åsyftade händelsen vid granatkastarskjutningen i november 1944, men han hade säkerligen sagt, att Jakobsson legat och »småfittat med materielen». Han hade vidare vid ett tillfälle, då Jakobsson skolat utföra någon sak, kallat denne »skrivmalaj». Detta hade emellertid skett i skämtsamt syfte.

Nr 736-2-43 Modig: Han hade vid granatskjutningen den 2 november 1944 legat alldeles intill Jakobsson, då Sewerin till denne sagt ungefär följande:

»Ligg inte där och småfitta», varmed Sewerin tydligen avsett Jakobssons sätt att handskas med ett riktinstrument.

Nr 1419-2-43 Carlsson: Under den första stridsskjutningen på plutonchefsskolan hade Sewerin yttrat till Carlsson, som kommit för nära en sidokamrat i skyttelinjen: »Vem är det som ligger där?» och vid svar på frågan: »Ja, det kunde jag ge mig fan på att det var den djävla idioten.» Carlsson hade icke brytt sig om Sewerins yttrande men hade likväl omtalat saken för kamraterna.

Sewerin: Carlsson hade vid ifrågavarande tillfälle uppträtt högst ofältmäsigt genom att under markerad fientlig eld framrycka och lägga sig i eldställning tätt intill fyra kamrater. Sewerin hade därvid ropat till Carlsson: »Det är att vara idiot», varvid han menat, att ett sådant uppträdande i allmänhet vore mycket dumt och sålunda icke att Carlsson personligen skulle vara en idiot.

Nr 1277-3-42 Hjortsberg: Sewerin hade under vinterövningar i Dalarna yttrat till Hjortsberg: »Man kan icke genomföra en övning, då man har den där djävla drummeln Hjortsberg med.» Yttrandet hade troligen fällts i hastigt mod utan egentlig mening. Hjortsberg ville för sin del icke anmäla Sewerin.

Sewerin: Han kunde icke erinra sig, att han yttrat »den där djävla drummeln» om Hjortsberg eller att han någon gång haft några allvarliga anmärkningar mot denne. Han spelade handboll i samma lag som Hjortsberg och vore van att tala mera fritt med denne. Ett yttrande som det av Hjortsberg angivna hade därför kanske utkastats utan någon som helst mening.

Nr 1292-17-44 Malm: Sewerin hade vid en överskeppningsövning vid Sandbäckstjärn, då Malm lagt ned ett antal handgranater felaktigt, yttrat till Malm: »Det syns på långt håll hur dum Ni är.»

Sewerin: Han erinrade sig, att han kritiserat det båtlag, Malm tillhört, men icke att han riktat särskild kritik mot Malm. Han hade varken tidigare eller senare ansett Malm dum och hade nu föreslagit honom till officersutbildning.

Nr 3448-1-44 Wistrand: Sewerin hade vid två tillfällen talat om Wistrands frontsluskmentalitet. Wistrand hade tjänstgjort som frivillig i Finland 1941—1943. Han ansåge icke uttrycket förolämpande men däremot olämpligt. Han hade icke haft någon anledning att bedja Alstranner anmäla saken. Mot Sewerins uppförande i övrigt hade han icke någon anmärkning.

Sewerin: Han hade två gånger inför trupp och en gång privat talat om Wistrands frontsluskmentalitet och hade därmed avsett att göra Wistrand, som vore officersaspirant, uppmärksam på att han ibland »säckade ihop».

Nr 44-2-45 Sjölander: Sewerin hade vid ett tillfälle, då det varit krångel med magasinet till Sjölanders kulsprutepestol, yttrat: »Sjölander är en småfitta eller hur?» Sjölander hade emellertid icke tagit illa vid sig; då Sewerin varit tillfälligt upphetsad.

Sewerin: Han kunde icke erinra sig den av Sjölander åsyftade händelsen. Han trodde sig emellertid ha använt uttrycket »småfitta» icke som tilltal utan som verbform.

Nr 845-2-43 Jonsson: Då han vid ett tillfälle varit sjukskriven i grupp II men efter klockan 1630 permitterats av dagkorpralen och suttit på logementet och läst tidning, hade Sewerin kommit in i logementet. Sedan han därvid för Sewerin anmält, att han vore sjukskriven i grupp II, och han på Sewerins fråga vad han hade för sig svarat: »Ingenting», hade Sewerin sagt, att han vore »lika opålitlig som en hamnbuse». Yttrandet hade troligen föranletts av att Sewerin varit uppretad över att Jonsson läste tidningen men ändå sagt, att han icke gjorde någonting. Han hade emellertid icke någon anmärkning att göra mot Sewerin, då han visste, att Sewerin ofta bleve häftig och troligen icke menade något med vad han då sade.

Sewerin: Det vore riktigt, att han vid tillfället använt uttrycket opålitlig till Jonsson. Jonsson hade nämligen vid några tillfällen visat tendens till maskning och vid detta tillfälle läst tidningen men det oaktat svarat, att han gjorde ingenting.

Förtroendemannen å den ifrågavarande avdelningen korpralen nr 1673-2-42 Martin Arvidsson berättade: Sewerin brusade vid begångna fel under övningarna då och då upp och använde då uttryck, som verkade kränkande på vederbörande. Arvidsson kunde emellertid icke avgöra, huruvida Sewerins avsikt vore att rätta eller förolämpa. Förhållandet mellan Sewerin och eleverna hade emellertid försämrats genom Sewerins uppträdande. Till följd av de förhållanden, som rått under den förberedande plutonchefsskolan, hade avsikten varit, att vid plutonchefsskolans början till chefen för Värmlands regemente göra en framställning om att Sewerin icke måtte beordras till avdelningschef. Alstranners uppträdande mot Sewerin hade hela tiden varit nonchalant. Alstranners uppträdande och sätt att draga sig undan hade icke gillats av kamraterna. Arvidsson ansåge emellertid Alstranners anmälan mot Sewerin vara motiverad.

Kompanichefen, kaptenen Gunnar Gerlach, anförde bland annat, att Sewerin på ett mycket tillfredsställande sätt omhänderhaft och utbildat sin trupp samt att Gerlach icke vid något tillfälle sett Sewerin uppträda på något anmärkningsvärt sätt hetsigt eller förgå sig mot truppen.

I en den 6 december 1945 till chefen för Värmlands regemente översänd instruktion för åtal mot Sewerin anförde tjänstförrättande militieombudsmannen Regner efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit.

Sewerin har medgivit att han vid ett tillfälle av missnöje med Alstranners uppförande använt uttrycken »fähund» och »djävla fähund» om denne. Härigenom har Sewerin, som vid tillfället tjänstgjorde som lärare vid den avdelning, Alstranner tillhörde, gjort sig skyldig till missfirmelse av underlydande. Utredningen giver visserligen vid handen att Alstranner uppträtt på sådant sätt, att Sewerin haft befogad anledning ingripa mot denne, men detta har icke berättigat Sewerin att uttala sig om Alstranner på sätt skett.

Av utredningen framgår vidare att Sewerin under tjänstgöring som lärare vid nyssnämnda avdelning även vid ett flertal andra tillfällen, då han funnit

anledning till klander mot eleverna, använt olämpliga och i vissa fall ned-sättande och kränkande uttryck om dem. Härigenom har Sewerin gjort sig skyldig till missfirmelse eller brist i anständigt uppträdande.

De förseelser, som Sewerin låtit komma sig till last, äro så mycket mer klandervärda som det bort vara Sewerin angeläget att i egenskap av lärare föregå eleverna med ett föredömligt uppträdande.

På grund av vad sålunda anförts uppdrog militieombudsmannen åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, under vilken Sewerin lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot honom för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

* *
* *

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Värmlands regemente, där vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Sewerin dels jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för att Sewerin med smädliga uttryck förolämpat eleverna Alstranner, Gordon, Naeslund, Jakobsson, Carlsson, Hjortsberg, Malm, Wistrand, Sjölander och Jonsson eller, därest detta yrkande, i vad det avsåge uttrycken om Jakobsson, Malm, Wistrand, Sjölander och Jonsson, icke kunde bifallas, jämlikt 96 § samma lag för att Sewerin genom dessa uttryck gjort sig skyldig till brist i anständigt uppförande, och dels jämlikt 96 § nämnda lag för att Sewerin genom vissa uttryck till och om korpralen Allan Sjögren gjort sig skyldig till brist i anständigt uppförande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 18 januari 1946 och yttrade därvid.

I målet är utrett, att Sewerin den 8 augusti 1945 under övning med plutonschefsskolan i anledning av missnöje med Alstranners uppförande använt nedsättande och kränkande uttryck om denne.

Swerin, som vid tillfället tjänstgjorde såsom lärare vid skolan, har härigenom gjort sig skyldig till missfirmelse av underlydande.

Utredningen giver visserligen vid handen, att Alstranner uppträtt på sådant sätt, att Sewerin haft befogad anledning att ingripa mot denne, men detta har icke berättigat Sewerin att uttala sig om Alstranner på sätt, som skett.

Vidare är i målet utrett, att Sewerin, som sedan den 1 oktober 1944 tjänstgjort såsom lärare vid nämnda skola, vid ett flertal andra tillfällen, då han funnit anledning till klander mot eleverna, begagnat nedsättande och kränkande uttryck om dem.

Sålunda har Sewerin med smädliga yttranden förolämpat Gordon, Naeslund, Jakobsson, Carlsson, Hjortsberg, Malm, Wistrand, Sjölander och Jonsson.

Med hänsyn till upplysta omständigheter finner krigsrätten Sewerins yttrande till och om Sjögren icke vara av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar.

På grund av vad sålunda upptagits prövar krigsrätten rättvist döma Sewerin jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten ävensom 33 § samma lag samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen att för missfirmelse av underlydande krigsmän i och för deras tjänst undergå disciplinstraff av vaktarrest i fem dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

22. Åtal mot löjtnant för missfirmelse av underordnad krigsman.

I en den 3 april 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 165-62-19 Jonsson bland annat följande.

Löjtnanten vid Västernorrlands regemente Per Lannge hade den 16 mars 1945 under pågående stridsövning med en del av en ingenjörpluton kommanderat Jonsson att medelst en lina draga tre rörliga målfigurer över en öppen övningsplats. Figurerna hade beskjutits med skarp ammunition. Genom ren tur hade Jonsson undgått att bliva skadad. Vidare hade Lannge framför trupp yttrat diverse grova ord såsom till exempel »djävla dårar». Om vederbörande plutonchef hade Lannge fällt yttrandet »jag skall djävlar i mej halshugga den fan».

Utredning i ärendet verkställdes därefter genom chefen för Västernorrlands regemente och militärbefälhavaren för andra militärområdet. Härunder förekom i fråga om sättet för övningens anordnande följande.

Lannge uppgav: Den i anmälningen avsedda övningen hade under Lannges ledning ägt rum den 16 mars 1945 i samband med att ställföreträdande militärbefälhavaren för andra militärområdet, översten N. A. Stenbeck, inspekterat del av ifrågavarande ingenjörpluton. Stenbeck hade åtföljts av kaptenen H. Brusewitz i dennes egenskap av stridsgruppchef. Lannge bestrede att det vid tillfället förelegat någon risk för skadskjutning av markörer eller annan personal. Varken Stenbeck eller Brusewitz hade haft något att anmärka på övningen ur säkerhetssynpunkt.

Brusewitz yttrade: Ifrågavarande övning hade enligt hans åsikt icke varit förbunden med någon som helst risk. Ingenjörplutonen hade, trots att Lannge nedlagt ett förtjänstfullt arbete på plutonens utbildning såväl i spräng- och mintjänst som i Ex I och Ex II, icke varit särskilt förfaren i Ex II. Plutonchefen, värnpliktige sergeanten Curt Persson, hade i hög grad saknat förmåga att leda plutonen vid övning i Ex II.

Persson uppgav: Övningen hade anordnats och målfigurer utplacerats genom Lannges försorg. Två man hade av Lannge kommanderats till målmarkering och målfigurernas förflyttning. Nämda förflyttning hade skett under eldgivning med skarp ammunition, vilket varit riskfyllt i det läge markörerna befunnit sig.

Värnpliktige nr 305-64-25 Sven Nilsson uppgav: Han hade under tiden den 10 januari—den 8 april 1945 fullgjort militärtjänstgöring vid en pluton

med fältingenjörstjänst under befäl av Persson. Förbandet hade varit underställt stridsgruppchefen. Lannge hade varit adjutant hos stridsgruppchefen. Under hela tiden hade plutonen utfört specialarbeten för ingenjörtrupp och hade icke haft någon fälttjänstövning förrän vid ifrågavarande tillfälle men väl skjutövning å skjutbana. I övningen hade endast deltagit två grupper av plutonen, bestående av tillhopa cirka tio à tolv man. Lannge som haft befälet hade, medan de voro samlade på en sjö, informerat dem om den kommande övningen endast därhän att de skulle spränga en bro över ett framförvarande vattendrag samt skydda den mot fienden, som kunde vilja förhindra sprängningen. De hade även fått besked att skjuta endast på Lannges order. Härpå hade de i samlad grupp fått begiva sig fram mot vattendraget. De hade intagit eldställning i nästan hästskoformad formering. Sedan hade de av Lannge fått order att skjuta ibland framåt, ibland åt höger och ibland åt vänster. De olika ordena hade kommit mycket tätt. Nilsson hade uppfattat situationen så att riktningarna höger och vänster haft avseende å deras läge mot vattendraget. Nilsson hade legat ytterst på vänstra flygeln. Under skjutningen hade han sett en man i skottläge åt vänster sysselsatt med att draga målfigurerna. Nilsson hade sett närliggande manskap skjuta i den riktningen. Själv hade Nilsson icke skjutit då, enär han sett den framförvarande mannen. Han hade icke uppfattat någon order om eldgivning åt det hållet. Nilsson trodde att endast två à tre skott skjutits åt det håll, där mannen varit, samt att skottlossningen åt det hållet berott på missuppfattning av Lannges skjutorder. Risker för mannen torde ha varit liten.

Stenbeck anförde: För den inspektion av stridsgruppen, som han beordrats utföra, hade han bland annat anbefallt stridsskjutning den 16 mars med del av ingenjörplutonen. Skjutningen skulle avse »enkel försvarsläge (t. ex. försvar av avbrottsställe)». De av Stenbeck utfärdade bestämmelserna hade medgivit att skjutningen vid detta förband förövades. Anledningen härtill hade varit den, att Stenbeck av erfarenhet visste, att stridsutbildningen vid ingenjörförbanden ofta måste eftersättas, därest under viss beredskapsomgång alla föreliggande tekniska uppgifter skulle kunna lösas av den mycket fåtaliga ingenjörpersonalen. Vidare hade inspektionen kommit några veckor före beredskapsomgångens slut, varför tid för fortsatt utbildning ännu återstått. Å andra sidan måste framhållas, att den uppgift, som under skjutningen förelades truppen, varit så enkel, att den hade bort kunna lösas efter all den tjänstgöring personalen fullgjort före den då pågående tjänstgöringsomgången. Att så emellertid ej blivit fallet måste bland annat tillskrivas plutonchefen Perssons fullständiga oförmåga att lösa den under skjutningen förelagda uppgiften. Stridsutbildningen av ingenjörplutonen hade av stridsgruppchefen uppdragits åt Lannge, som varit adjutant vid stridsgruppstaben. Lannge hade, med kändedom om truppens utbildningsståndpunkt, före inspektionen förövat skjutningen, innan densamma i Stenbecks närvaro skulle utföras. Härav framginge, att skjutningen den 16 mars kommit att utföras två gånger. Av handlingarna framginge emellertid ej säkert vid vilket tillfälle (förövningen eller inspektionen) som de av anmälaren berörda förhål-

landena skulle ha inträffat. Huruvida den av Jonsson berörda episoden, då han ansåge sig ha svävat i fara, inträffat under själva inspektionen kunde Stenbeck nu ej erinra sig. Hade verklig fara förelegat, skulle han med viss-
het ha fäst sig vid att något sådant kunnat förekomma och därför nu kunnat draga sig det hela till minnes. Sannolikt hade därför denna episod ägt rum under förövningen. Skulle den dock ha inträffat under själva inspektionen, måste den för Stenbeck ha framstått såsom ur säkerhetssynpunkt fullkomligt betydelselös. Till sist borde framhållas, att den av Lannge planlagda och ledda övningen varit ur såväl taktisk som säkerhetssynpunkt synnerligen väl genomtänkt. Enligt Stenbecks bestämda uppfattning funnes ingen anledning till erinran mot Lannge för att han skulle ha brustit i omtanke om säkerheten under den skjutning, som ägt rum i Stenbecks närvaro. Hur förhållandena i berörda hänseende varit under förövningen undandrog sig Stenbecks bedömande. Allt talade ju dock för att anordningarna då varit desamma som under inspektionen, enär denna då skolat förberedas.

I fråga om de av Lannge vid tillfället fällda yttrandena förekom följande.

Lannge uppgav: Beträffande de påtalade »grova orden» trodde han sig ha yttrat dem. Han kunde dock icke påminna sig den exakta ordalydelsen. Han hade vid ordnandet av övningen blivit mycket upprörd dels över att plutonchefen ej åttlytt en order angående medförande av järntråd och dels över måltruppens och även övningstruppens oförmåga att förstå sina instruktioner samt övningens avsedda förlopp.

Persson yttrade till en början: Att Lannge yttrat sig oförskämt mot vissa delar av truppen hade Persson icke själv hört, men efter övningens slut hade han hört manskapet tala härom. Värnpliktige Nilsson hade frågat Persson: »Skall man behöva taga emot sådana oförskämdheter av löjtnant Lannge.» — Självt ansåge Persson Lannges uppträdande under övningen obehärskat.

Senare uppgav Persson till förtydligande av sina uppgifter: Uttrycket »obehärskat» ville han förtydliga så, att Lannge hade skrikit och väsnats under övningens gång. Persson hade särskilt fäst sig härvid. Lannges uppträdande under övningen hade troligen berott på att bland manskapet funnits personer i 40-årsåldern, vilka icke hade deltagit i någon liknande övning, varför övningens resultat icke blivit enligt Lannges önskan.

Värnpliktige Nilsson berättade: I samband med övningen och efteråt samma dag hade Lannge fällt olämpliga yttranden till manskapet. Under övningen hade Lannge sagt till sergeanten i närvaro av manskapet, att sergeanten »springer omkring som en förbannad fårskalle» och tillagt att sergeanten »borde halshuggas». Vid flera tillfällen under sina inspektioner i samband med övningen hade Lannge om manskapet yttrat grova ord såsom »djävla dårar» eller liknande. Hela hans uppträdande hade varit mycket obehärskat och givit intryck av dålig balans inför manskapet.

Stenbeck anförde: Under inspektionen hade Lannges uppträdande icke givit någon som helst anledning till erinran. De påtalade yttrandena måste sålunda ha fällts under förövningen.

därefter med anledning av Perssons sätt att utföra övningen om denne i närvaro av truppen yttrat sig smädligt, vilket Persson även själv hört.

På grund av vad sålunda anförts och då det icke blivit styrkt, att Lannge, på sätt mot honom jämväl påståtts, vid tillfället skulle framför truppen om denna fällt yttrandet »djävla dårar»;

prövar Särskilda krigsrätten, som finner åklagarens talan om ansvar å Lannge för brist i anständigt uppförande icke kunna bifallas, rättvist döma Lannge, jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för förolämpning mot underordnad krigsman i och för tjänsten att undergå arrest utan bevakning i fem dagar,

och förpliktas Lannge att såsom skadestånd till Persson utgiva ett skäligt ansett belopp av 50 kronor.

Utslaget har vunnit laga kraft.

23. Missfirmelse av underordnad krigsman.

I en den 22 oktober 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde ingenjören Bernhard Franzon i Eskilstuna klagomål över den behandling hans broder värnpliktige nr 363-3-44 Lennart Franzon under den tid han fullgjort rekryttjänstgöring vid Bergslagens artilleriregemente fått röna av batterichefen, kaptenen Eric Melchior. I nämnda skrift lades Melchior till last, att han vid en sjukvisitation brusat upp och i Lennart Franzons närvaro yttrat om denne till regementsläkaren: »Skicka fan på handräckning! Jag vill inte ha en så'n där djävel på mitt batteri. Uppkäftig mot adjutanten och förstör för kamraterna. Jag vill inte se honom.» Därjämte gjordes i skriften gällande, att Melchior, då Lennart Franzon hänvänt sig till regementsassistenten Kostet för erhållande av bistånd, vid ett telefonsamtal i saken med Kostet yttrat om Lennart Franzon: »Jaså, den där fan springer och skvallrar för alla djävlar också.»

Chefen för Bergslagens artilleriregemente inkom på begäran med utredning i ärendet, varav framgick bland annat följande.

Vad beträffar Melchiors yttrande till regementsläkaren, medgav Melchior att han till denne fällt ett yttrande av ungefär det innehåll, som angåves i Bernhard Franzons skrift, men förklarade sig vara av den uppfattningen, att regementsläkaren dessförinnan skickat Lennart Franzon ut ur rummet.

Vidkommande Melchiors uppgivna yttrande vid telefonsamtalet med Kostet berättade den sistnämnde vid förhör: Då Kostet enligt åtagande ringt upp Melchior för att »klara upp fallet», hade Melchior yttrat: »Vad fan har Franzon på regementsassistentexpeditionen att göra?» Härtill hade Kostet anmärkt, att varje inkallad hade rätt att vid vilket tillfälle som helst anlita den regementsassistent, som funnes vid regementet. Melchior hade omedelbart medgivit riktigheten härav. Vid detta samtal hade Melchior icke kallat Lennart Franzon för »djävel».

24. Missfirmelse av underordnad krigsman.

I en den 21 februari 1946 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde furiren nr 885-15-42 H. Fjärve och 97 andra elever vid Livregementets husarers vinterskvadron: De ville anmäla, att förhållandena vid skvadronen vore för såväl befäl som manskap olidliga på grund av skvadronschefens uppträdande. Dagligen förekomme för befälets vidkommande utskällningar inför trupp. De värnpliktiga behandlades på samma sätt. Såsom exempel kunde nämnas, att skvadronschefen under en övning låtit inför trupp arresteras och hemskicka en officer för en förseelse, till vilken denne varit helt oskyldig. Andan inom skvadronen vore mycket olustig. All tjänst utfördes under hot men dock med största resignation.

På begäran om utredning inkom dåvarande sekundchefen för Livregementets husarer den 4 mars 1946 med protokoll från förhör som den 27 februari 1946 hållits med viss personal vid skvadronen. Av protokollet framgick, att ryttmästaren Richard Montgomery-Cederhielm avsåges med anmälan.

Vid förhöret hördes bland andra nedannämnda personer, som därvid uppgåvo följande.

Värnpliktige nr 206-20-43 Erik Lundholm: Han hade icke blivit förfördelad av Montgomery-Cederhielm under den tid, han tillhört vinterskvadronen. Däremot hade han blivit utskälld av Montgomery-Cederhielm vid ett tillfälle i december 1945 under en manöver i trakten av Hjo, då han enligt Montgomery-Cederhjelms uppfattning försummat sig som hästskötare, ehuru han ej kunnat rå för försummelsen.

Värnpliktiga nr 137-9-47 Kurt Lundberg, nr 889-15-44 Manne Svensson och nr 713-9-44 Å. Andersson: Personligen hade de icke förfördelats av Montgomery-Cederhielm. Vid ett tillfälle hade denne emellertid tillrättaviserat värnpliktige nr 952-15-44 Rydholm och därvid fällt uttrycket, att Rydholm vore en djävla typisk andreskvadronare. Detta uttryck ansåge de vara nedsättande för dem, som tillhörde andra skvadronen.

Värnpliktige nr 223-9-45 A. Henriksson: Under sin tjänst vid vinterskvadronen hade han ej personligen förfördelats av Montgomery-Cederhielm. Vid en manöver före jul 1945 i trakten av Mölltorp hade han emellertid blivit enligt egen uppfattning orättvist tillrättaviserad av denne. Han vitsordade i övrigt Lundbergs, Svenssons och Anderssons uppgifter.

Värnpliktiga nr 1067-15-44 E. Bengtsson och nr 760-16-44 I. Moberg: Montgomery-Cederhielm hade en morgon i början av skvadronens vistelse i Sönrudsheden, då gröten till följd av en tillfällig kocks okunnighet varit vidbränd, sagt till Bengtsson, som vore koktrosschef, att kockarna vore »ena urusla slöa djävlar». Förhållandena vid skvadronen, vilka i början varit kärva till följd av flera yttre omständigheter, vore numera tillrättade. De hade intet yrkande mot Montgomery-Cederhielm.

Rydholm: Vid ett tillfälle, då han ej kunnat repetera en fråga rörande en förutsättning, hade Montgomery-Cederhielm yttrat, att Rydholm sutte som

en jäkla hösäck och en jäkla andreskvadronare. Endast vid detta tillfälle hade han varit föremål för Montgomery-Cederhielms anmärkningar. Han hade intet yrkande mot denne.

Värnpliktige nr 1867-15-44 K.-E. Gustavsson: Vid en enskild stridsskjutning med kulsprutepistol hade han handlat efter övningsledarens instruktioner men icke efter Montgomery-Cederhielms önskan. Montgomery-Cederhielm hade då blivit häftig och ond samt kallat honom lymmel. Han hade intet yrkande mot Montgomery-Cederhielm.

Fjärve: Han hade ej under tjänstgöring vid vinterskvadronen blivit förfördelad av Montgomery-Cederhielm. Vid ett tillfälle hade han reagerat mot dennes obefogade kritik mot furirerna. Kritiken hade dock icke utövats inför trupp.

Furiren nr 38-9-44 Tage Johansson: Under en fälttjänstövning hade han vid ett tillfälle åkt omkull på skidor. Montgomery-Cederhielm hade då utbrustit, att det vore stor skam av en furir att åka omkull, och när Johansson råkade doppa mynningen av sin kulsprutepistol i snön yttrat: »Furiren är inte klok».

Furiren nr 8001-9-43 Olof Ohlsson: Själv hade han icke blivit förfördelad av Montgomery-Cederhielm. Vid ett tillfälle hade han reagerat, då denne skarpt tillrättaviserat samtliga furirer med anledning av en missuppfattad skvadronsorder.

Furiren nr 8001-9-45 S. I. Lundh: Vid tre tillfällen hade han fått tillrättavisning av Montgomery-Cederhielm, då det enligt Lundhs egen åsikt ej varit befogat. Han hade därvid ej blivit kränkt av denne.

Furiren nr 8006-9-44 Erik Arvidsson: Han hade icke blivit förfördelad av Montgomery-Cederhielm under tjänstgöringen vid vinterskvadronen. Samtliga furirer hade vid två tillfällen fått obefogat skarp kritik av denne.

Furiren nr 36-9-43 Tage Bengtsson: Han hade icke personligen förfördelats av Montgomery-Cederhielm men hade vid två tillfällen reagerat mot kollektiva anmärkningar av denne mot furirerna, då anmärkning ej varit befogad.

Furirerna nr 97-9-45 Börje Josefsson och nr 46-9-45 Gunnar Andersson instämde i Tage Bengtssons uppgifter, Gunnar Andersson med tillägg, att han själv vid ett tillfälle, då han tjänstgjort som marketentare, fått en obefogad anmärkning.

Furiren nr 2857-7-42 Yngve Ahlqvist: Han hade varit med en gång, då Montgomery-Cederhielm utan anledning kritiserat samtliga furirer, dock ej inför trupp. Personligen hade han ej förfördelats av Montgomery-Cederhielm.

Furiren nr 95-9-45 Yngve Larsson: Furirerna hade känt sig tillbakasatta, enär Montgomery-Cederhielm »skällt ut» dem vid två tillfällen. Själv hade han icke förfördelats av denne under tjänstgöringen vid vinterskvadronen.

Fänriken N. G. Malmström: Vid en övning i stridsskjutning med skarp ammunition hade order givits, att han skulle framrycka med en pluton jämte en kulsprutegrupp till eldställningar för eldöverfall. Han hade haft befallning att öppna eld på skvadronschefens, d. v. s. Montgomery-Cederhielms

order. När stabsfuriren från Montgomery-Cederhielms uppehållsplats ropat »skjutningen börjar», hade Malmström kommenderat »eld». Montgomery-Cederhielm hade då kommenderat »eld upphör» och beordrat Malmström att åka till förläggningen och inställa sig på expeditionen klockan 1700. Där hade förhållandet helt uppklarats. Med hänsyn till den livsfara, som uppstått genom hans missförstånd, förstode han väl Montgomery-Cederhielms upprörda sinnesstämning. Han hade intet yrkande mot denne.

Montgomery-Cederhielm: Vad anginge anmärkningen mot kockarna, så vore förhållandet det, att gröten vidbränts två gånger å rad. Första gången hade han endast påpekat förhållandet och andra gången hade han allvarligt förhållit kockarna detsamma, dock utan att använda för dem personligen kränkande uttryck. Han erkände, att han fällt det yttrande, som lades honom till last beträffande Rydholm. Däremot bestrede han såväl att han kallat Gustavsson lymmel som att han till Johansson yttrat: »Furiren är inte klok.»

Löjtnanterna Stig Bendz, Måns K. Alexanderson och William Hamilton, fanjunkarna O. Mattsson och S. Mattsson samt sergeanterna Gunnar Antonsson och Gunnar Zetterberg: Aktionen mot Montgomery-Cederhielm hade kommit som en fullständig överraskning. De värnpliktiga hade aldrig klagat hos någon av dem. Enligt deras uppfattning hade Montgomery-Cederhielm nedlagt mycken omsorg om personalens trevnad.

Vidare uppgav Bendz: Han hade stått i Montgomery-Cederhielms omedelbara närhet, då denne inspekterat kockarna, och hade hört, att Montgomery-Cederhielm läxat upp dem. Det hade emellertid icke skett på ett förolämpande sätt. Även vid det av Johansson omförmälda tillfället hade Bendz varit tillstädes men han hade icke hört Montgomery-Cederhielm yttra, att Johansson ej vore klok.

Zetterberg: Han hade stått omedelbart intill Montgomery-Cederhielm, när Johansson doppat kulsprutepestolen i snön. Montgomery-Cederhielm hade då icke yttrat, att Johansson ej vore klok.

Furiren nr 207 Gunnar Andersson: Han hade varit i Montgomery-Cederhielms närhet, då Johansson doppat sin kulsprutepestol i snön. Han erinrade sig ej, att Montgomery-Cederhielm fällt det påstådda yttrandet.

Lundh: Vid den stridsskjutning med kulsprutepestol, som Gustavsson åsyftade, hade Lundh stått nära Montgomery-Cederhielm. Lundh hade därvid icke hört denne kalla Gustavsson lymmel.

Vid förnyat förhör den 1 april 1946 hördes bland andra följande personer, som därvid uppgåvo:

E. Bengtsson: Han vidhölle sina vid det tidigare förhöret lämnade uppgifter. Gröten hade varit vidbränd en gång tidigare. Som vittnen återopade han Moberg och kommissarien, värnpliktige nr 1306-17-44 Torsten Pihlo.

Moberg: Han vidhölle vad han uppgivit vid förhöret den 27 februari 1946. Att någon annan än Pihlo varit närvarande vid tillfället kunde han ej erinra sig. Han hade aldrig hört något ytterligare, som kunde läggas Montgomery-Cederhielm till last.

Pihlo: Han hade uppehållit sig i köket, troligen tillsammans med Moberg, då Montgomery-Cederhielm och E. Bengtsson voro i köket. Montgomery-Cederhielm hade anmärkt på att maten varit vidbränd vid flera tillfällen och yttrat något sådant som »djävla odugliga kockar». Pihlo trodde men vore ej säker på att Montgomery-Cederhielm samtidigt nämnt något om att han skulle ställa upp hela skvadronen och tala om, hur odugliga kockarna vore. Han kände ej till något ytterligare, som kunde läggas Montgomery-Cederhielm till last.

Furiren nr 46-9-45 Gunnar Andersson: Han vitsordade E. Bengtssons uppgifter vid förhöret den 27 februari 1946. Något ytterligare, som kunde läggas Montgomery-Cederhielm till last, kände han ej till.

Gustavsson: Han vidhölle vad han tidigare uppgivit. Vid ifrågavarande tillfälle hade värnpliktiga nr 796 Andersson och nr 1001-15-43 Carl-Johan Svenningsson varit närvarande.

Svenningsson: Han hade varit närvarande vid samma stridsskjutning som Gustavsson. De hade vid tidigare tillfällen, när de intagit eldställning, omedelbart öppnat eld men bestämmelserna hade senare ändrats så, att de skulle öppna eld först på kommando. Gustavsson hade emellertid öppnat eld omedelbart, varvid Montgomery-Cederhielm kallat honom lymmel. I övrigt kände Svenningsson ej till något, som kunde läggas Montgomery-Cederhielm till last.

Svensson: Sina uppgifter vid det tidigare förhöret vidhölle han. Han erinrade sig tillfället i fråga, då Johansson varit gruppchef och han själv kgskytt. Vid en framryckning hade Johansson åkt ikull. Montgomery-Cederhielm hade befunnit sig på 30 à 40 meters avstånd från Svensson, varför Svensson ej kunnat höra allt vad denne sagt. Svensson hade legat i eldställning med ryggen mot Johansson och ej kunnat se, vad denne gjort. Emellertid hade Svensson hört Montgomery-Cederhielm säga: »Furiren är inte klok». Svensson hade aldrig hört något ytterligare, som kunde läggas Montgomery-Cederhielm till last.

Efter detta förhör samlades samtliga värnpliktiga, som undertecknat anmälningskriften till militieombudsmannen, med undantag av tre, som på grund av sjukdom eller kommendering icke kunde komma tillstädes, varvid det redogjordes för dem vad som framkommit vid förhören den 27 februari och den 1 april 1946. Härpå tillfrågades de värnpliktiga, om någon av dem kunde lämna ytterligare uppgifter om de påtalade förhållandena eller om de själva varit utsatta för eller varit vittne till att Montgomery-Cederhielm vidtagit någon åtgärd av sådan art, att den kunde läggas honom till last. Ingen av de närvarande hade därvid något som helst att anföra.

Den 2 april 1946 hördes nedannämnda värnpliktiga var för sig och uppgåvo därvid följande.

Värnpliktige nr 701-15-44 Kent Svensson: Han hade varit närvarande vid den stridsskjutning, som av Gustavsson omtalats, och han hade befunnit sig på vägen närmare Montgomery-Cederhielm än den man, som öppnade

eld, vilken befunnit sig 25—30 meter från denne. Kent Svensson erinrade sig, att han hört Montgomery-Cederhielm nämna, att vid ett tillfälle i Norge en grupp partisaner, då en man varit nervös och öppnat eld utan order, upptäckts och blivit tillintetgjord. Däremot kunde Kent Svensson icke erinra sig att Montgomery-Cederhielm fällt yttrandet »lymmel» i något sammanhang.

Värnpliktige nr 400-15-44 Gunnar Karlsson: Han hade varit markör vid samma övning och stått 5—10 meter från Montgomery-Cederhielm. Gruppen hade legat omkring 20 meter från denne. Han kunde nu ej erinra sig närmare vad som då förekommit. Han mindes ej uttrycket »lymmel». Därest Montgomery-Cederhielm använt detta uttryck mot någon, så skulle Karlsson säkert ha reagerat däremot och lagt det på minnet.

Värnpliktige nr 2841-11-44 Sven Johansson: Han erinrade sig, att vid nu ifrågakvarande tillfälle Montgomery-Cederhielm nämnt en händelse i Norge, då någon skjutit för tidigt och därmed röjt sig och sina kamrater så att de blivit nedgjorda. Han mindes ej, att Montgomery-Cederhielm nämnt ordet »lymmel». Om denne använt detta ord mot någon kamrat, så skulle Sven Johansson säkert ha reagerat däremot och kommit ihåg det. Det hade ej förekommit något resonemang i baracken om att Montgomery-Cederhielm kallat Gustavsson för »lymmel», vilket det säkert skulle ha gjort om uttrycket fällts.

Värnpliktige nr 1962-9-44 Lennart Friberg: Han hade varit närvarande, när Tage Johansson åkt omkull på skidor, och hade stått 15—20 meter från Montgomery-Cederhielm. Han hade ej hört annat än att denne ropat: »Ni får göra om övningen.» Därest Montgomery-Cederhielm därvid hade fällt något för Tage Johansson förolämpande uttryck, så skulle Friberg ha hört det, reagerat däremot och kommit ihåg det.

Värnpliktige nr 923-15-44 Sven Harry Johansson: Han hade varit närvarande vid samma övning. Han hade överhuvudtaget ej hört Montgomery-Cederhielm yttra något till Tage Johansson. Om han skulle ha hört Montgomery-Cederhielm fälla något för Tage Johansson förklenande uttryck, så skulle han ha reagerat däremot och kommit ihåg det.

Värnpliktige nr 962-15-44 Gusten Olausson: Han hade varit närvarande vid samma övning. Han hade troligen ej hört Montgomery-Cederhielm yttra något förklenande för Tage Johansson. Emellertid hade Olausson lätt för att glömma, varför han ej vore säker på att han skulle kommit ihåg det, om något sådant skett. Han skulle dock ha kommit ihåg, om det förekommit resonemang i baracken om någon sådan händelse men han kunde ej erinra sig, att sådant förekommit.

Värnpliktige nr 476-8-44 Ture Morrie: Han hade åkt bakom Tage Johansson, när denne åkt omkull. Han kunde ej erinra sig, att Montgomery-Cederhielm yttrat något till Tage Johansson. I stridsställningen hade han legat omedelbart till vänster om Tage Johansson. Var Montgomery-Cederhielm stått kunde han ej minnas. Ej heller då hade han hört, att Montgomery-Cederhielm riktat någon anmärkning till Tage Johansson. Därest Montgo-

mery-Cederhielm yttrat något som »furiren är inte klok» eller dylikt, så skulle han säkert ha reagerat och kommit ihåg det.

Montgomery-Cederhielm: I samband med anmärkningen mot Gustavsson med anledning av att denne öppnat eld för tidigt, hade han omtalat ett exempel på hur vid tyskarnas intagande av Norge en norsk patrull på grund av nervositet eller dålig utbildning öppnat eld för tidigt och därigenom röjt sin ställning. Det vore möjligt, att detta yttrande uppfattats som något ärekränkande. Andra plutonen vore sammansatt från olika håll och vore, vad beträffade militär uppfattning samt hållning och uppträdande, underlägsen de övriga avdelningarna, vilket förhållande vitsordades av de fem vid förhöret närvarande officerarna och underofficerarna. Kockarna hade klagat på att de hade för mycket att göra och begärt ökad handräckning, vilket förvägrats dem på grund av erfarenheter från tidigare fältförband, då personalstyrkan varit större men antalet kockar detsamma, och denna vägran torde ha skapat misstämning bland skvadronens kockar. Bendz, Hamilton och Zetterberg hade alla stått i Montgomery-Cederhielms närhet, när Tage Johansson åkt omkull. Därest yttrandet »furiren är ej klok» hade fällt, skulle de ha hört det.

Bendz: Han hade stått utanför dörren till diskrummet och väl hört att Montgomery-Cederhielm läxat upp kockarna men han kunde ej erinra sig, att det skett i sådana ordalag, att det på något sätt varit kränkande för dem. Montgomery-Cederhielm hade yttrat något om att det ej skulle komma att tagas väl upp av skvadronens personal, att maten nu vore vidbränd. Bendz hade vid det tillfälle, då Gustavsson för tidigt öppnat eld, stått alldeles intill Montgomery-Cederhielm och hört denne fråga Gustavsson, om han fått order att öppna eld. Då Gustavsson svarat nej, hade han beordrats gå tillbaka och göra om övningen. Bendz hade vid tre olika tillfällen tjänstgjort under Montgomery-Cederhielms befäl vid fältförband men aldrig hört honom begagna ordet »lymmel», varför Bendz vore övertygad om att detta vore ett uttryck som Montgomery-Cederhielm ej skulle använt.

Hamilton: Han hade befunnit sig i närheten vid det tillfälle, då Tage Johansson åkt omkull, och hade sett att denne doppat kulsprutepistolens i snön. Hamilton hade hört, att Montgomery-Cederhielm sagt till Tage Johansson, att det vore en skam, att en furir ej kunde stå på skidorna. Det hade därvid ej fällt något yttrande som »furiren är inte klok». Därest ett sådant yttrande hade använts, skulle Hamilton ha hört det och reagerat däremot.

Zetterberg: Han hade åtföljt Montgomery-Cederhielm under samma övning. När Tage Johansson åkt omkull, hade han hört Montgomery-Cederhielm yttra, att det vore en skam, att en furir ej kunde stå på skidorna. Om uttrycket »furiren är ej klok» hade fällt så skulle Zetterberg ha hört det. Montgomery-Cederhielms yttrande hade endast berört skickligheten att åka skidor och ej innefattat någon anmärkning beträffande handhavandet av vapnet.

Malmström: Han vidhölle sina uppgifter vid förhöret den 27 februari 1946. Redan någon vecka innan skrivelsen till militieombudsmannen insänts, hade han haft en känsla av att det låge misstämning i luften och att det verkade som om det förbereddes någon aktion inom hans pluton (andra plutonen)

mot honom eller Montgomery-Cederhielm. Furirerna Larsson, Tage Johansson och nr 41-9-43 Bertil Fridolfsson ävensom samtliga värnpliktiga, som ansett sig förfördelade, utom Gustavsson, tillhörde denna pluton. Han hade den känslan att Pihlo och E. Bengtsson icke vore tillförlitliga. Moberg hölle ständigt ihop med E. Bengtsson.

Montgomery-Cederhielm anförde slutligen: Beträffande de förolämpande yttranden, han påstodes ha fällt till Tage Johansson och Gustavsson, ansåge han att de vittnesmål, som lämnats av i vardera fallet tre värnpliktiga, vilka samtliga skrivit på anmälan till militieombudsmannen och sålunda ej kunnat anses vilja skydda Montgomery-Cederhielm, snarare tvärtom, visade att de som påstått sig vara förfördelade och deras vittnen felaktigt uppfattat av Montgomery-Cederhielm fällda uttryck eller avsiktligt velat »komma åt» honom genom sina påståenden. Beträffande E. Bengtssons uppgifter önskade Montgomery-Cederhielm utöver de omständigheter som framkommit i samband med Malmströms vittnesmål tillägga följande. Pihlo hade vid sekundchefens förhör den 27 februari 1946 särskilt hos denne anhållit att omedelbart efter det skriftliga förhörets slut i tjänsteuppdrag få avlägsna sig, då sägande sig icke veta något, som kunde läggas Montgomery-Cederhielm till last. E. Bengtsson hade vid nämnda förhör ej nämnt Pihlos namn. Först den 1 april 1946 — sedan Pihlo efter anmälan av Montgomery-Cederhielm blivit ådömd vaktarrest — hade Pihlo uppträtt som vittne i målet. Med hänsyn till de särskilda anledningar till irritation, som kockarna kunde ha haft med anledning av Montgomery-Cederhielms åtgörande samt med hänsyn till Malmströms uppgifter om Pihlo, E. Bengtsson och Moberg, ansåge Montgomery-Cederhielm, att dessa än mer än Tage Johansson och Gustavsson, vilkas påståenden jävat de vittnesmål, som lämnats, velat »komma åt» honom. Därför ansåge Montgomery-Cederhielm att hans egen, av Bendz' vittnesmål styrkta framställning av de yttranden, som fällts, även i fallet E. Bengtsson vore den riktiga.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 22 augusti 1946 till sekundchefen följande.

Genom vad i ärendet förekommit är utrett, att Montgomery-Cederhielm vid ett icke närmare angivet tillfälle under Rydholms värnpliktstjänstgöring, då denne ej kunnat repetera en förutsättning, yttrat att Rydholm sutte som en jäkla hösäck och en jäkla andreskvadronare.

Mot Montgomery-Cederhielms bestridande kan däremot icke anses ådaga-lagt, att han förgått sig mot kockarna, Gustavsson eller Tage Johansson. Ej heller har styrkts, att Montgomery-Cederhielm i övrigt låtit komma sig till last något, som för honom bör medföra ansvar.

Genom sitt ovan omförmälda yttrande till Rydholm har Montgomery-Cederhielm gjort sig skyldig till missfirmelse av underordnad krigsman. Förseelsen synes emellertid icke vara av allvarligare beskaffenhet än att den kan sonas med disciplinstraff.

På grund härav får jag för Eder, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Montgomery-Cederhielm, anmäla denne för erhållande av dylik bestraffning. Jag utgår därvid ifrån att Rydholms medgivande till ärendets handläggning i disciplinär ordning inhämtas.

* *
* *

Målet hänsköts av sekundchefen för Livregementets husarer till regementskrigsrätten vid regementet, där vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Montgomery-Cederhielm jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för det denne genom sitt ifrågakomna yttrande till Rydholm gjort sig skyldig till förolämpning mot underordnad krigsman.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 9 oktober 1946 och yttrade därvid.

Genom Montgomery-Cederhielms eget erkännande samt vad övrigt i målet förekommit är utrett, att han under vinterövningar i Värmland i början av år 1946 till Rydholm, som till häst deltagit i ett eldöverfall, yttrat att Rydholm sutte »såsom en hösäck och djävla typisk andreskvadronare».

Krigsrätten finner, att Montgomery-Cederhielm genom att vid kritik av Rydholm använda liknelsen, att denne sutte »som en hösäck», icke överskridit gällande bestämmelser för chefs skyldigheter, varemot han genom tillägget »och djävla typisk andreskvadronare» brutit mot i tjänstereglementet för krigsmakten § 3 mom. 45 och 50 meddelade föreskrifter för chefs uppträdande.

Krigsrätten prövar därför lagligt jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten döma Montgomery-Cederhielm för oförstånd i tjänsten till disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

I skrivelse den 4 november 1946 till Montgomery-Cederhielm anförde militieombudsmannen följande.

Av regementskrigsrättens vid Livregementets husarer protokoll den 9 oktober 1946 i det mål som på föranstaltande av militieombudsmannen anhängigjorts mot Eder framgår att Ni vid krigsrätten anfört bland annat följande: Genom att likna Rydholm vid en hösäck och »en djävla typisk 2-eskvadronare» hade Ni icke gjort Eder skyldig till förolämpning av denne. Det funnes, enligt vad Ni hade Eder bekant, prejudikat på att man finge »*likna* en karl vid vad som helst, bara man icke sade att karlen *vore* det». I tjänstereglementet funnes »gudskelov» ännu intet förbud för chef att använda svordomar.

Den av Eder uttalade meningen att man finge »likna en karl vid vad som helst, bara man icke sade att karlen vore det» är helt oriktig. Den omständigheten att en dylik formulering användes utesluter ingalunda att det uttryck

som begagnas är straffbart såsom missfirmelse. Eder uppfattning synes mig även vittna om en anmärkningsvärd brist på förståelse för de fordringar som böra ställas på militär befälhavares uppträdande mot underordnad. Icke mindre anmärkningsvärt är Edert yttrande att det »gudskelov» ännu inte i tjänstereglementet finnes förbud för chef att använda svordomar. Otivelaktigt måste det betraktas som synnerligen olämpligt att i tjänsten använda svordomar och ett dylikt förfarande torde ofta få anses stå i direkt strid mot tjänstereglementets föreskrifter att rättelse och kritik skall meddelas på grannliga sätt samt att chef i sitt uppträdande skall vara ett gott föredöme. Användande av svordomar i tjänsten torde även ofta motverka de strävanden som göras att skapa en god anda inom krigsmakten.

Jag har härigenom velat giva Eder del av min uppfattning angående förevarande spørsmål och förväntar jag att Ni kommer att för framtiden vinnlägga Eder om ett uppträdande som utgör ett gott föredöme för Eder underlydande personal.

25. Åtal mot fanjunkare för brist i anständigt uppförande.

I en den 16 augusti 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 185-8-44 Harald Larsson, första divisionen, Upplands flygflottilj, bland annat: Under en genomgång, som fanjunkaren N. E. E. Lindblad hållit med personalen vid första divisionen den 14 augusti 1945, hade Lindblad yttrat sig ganska bryskt och vulgärt. Han hade bland annat yttrat: »Nog för ni är ena djävla kärringar, men såna fittor trodde jag inte ni var.»

Å skriften hade värnpliktiga nr 238-8-44 Harry Setterlöf och nr 186-8-44 Carl-Erik Lennbohm med sina namn intygat anmälans riktighet.

Sedan skriften översänts till chefen för Upplands flygflottilj med begäran om utredning inkom denne den 18 augusti 1945 med en skrivelse vari han bland annat anförde: Lindblad hade vid inspektion av divisionens ytterområde påträffat en spade och en kratta i rostigt tillstånd i terrängen. Uppbragt över det stora slarv som någon av divisionens personal lagt i dagen hade Lindblad beslutat sig för att vid uppställningen den 14 augusti 1945 klockan 1230 påtala detta samt att om möjligt försöka få den skyldige att erkänna. Ingen hade emellertid anmält sig, och uppbragt häröver hade Lindblad framhållit för personalen att »en person som inte kan stå för vad han gjort är ingen karl — honom betraktar jag som en djävla kärring» o. s. v., och vidare: »hädanefter betraktar jag divisionens personal som kärringar tills den som felat anmäler sig». Lindblad hade härigenom icke iakttagit bestämmelsen i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet att skymford och råa uttryck icke finge användas. Lindblad vore en mycket dugande, plikttrogen och skötsam underofficer.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 oktober 1945 till flottiljchefen.

Av utredningen framgår att Lindblad vid det med anmälan avsedda tillfället inför trupp använt uttryck som måste anses i hög grad olämpliga. Härigenom har Lindblad brustit i anständigt uppförande. Vad Lindblad sålunda låtit komma sig till last är av den beskaffenhet, att han icke bör undgå laga ansvar därför. Då det å andra sidan icke synes erforderligt, att saken bringas under krigsdomstols prövning, anser jag mig kunna inskränka mig till att för Eder, som torde äga disciplinär bestraffningsrätt över Lindblad, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning.

* *

*

I skrivelse den 5 juli 1946 anmälde flottiljchefen, att han den 22 oktober 1945 ålagt Lindblad disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

26. Olämpligt uppträdande av sergeant.

I en den 1 februari 1946 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 404-74-41 Uno Hannu, sjätte kompaniet, vid Norrbottens regemente följande: Hannu anmälde sergeanten F. Westberg för det denne den 11 december 1945 i vittnens närvaro kastat en kortlek i ansiktet på honom. Händelseförloppet hade varit följande. Hannu var sjukskriven i grupp II och hade på order fullgjort städning av sitt logement. Då Westberg tillsammans med fanjunkaren Carl Eriksson inträdde i logementet för att visitera detta, hade Westberg upptäckt en kortlek på logementsbordet. Utan att säga ett ord hade Westberg tagit kortleken och kastat den i ansiktet på Hannu, som suttit på sängkanten. Sedan hade han sagt: »Den här skall inte ligga här.» Hannu hade sedan fått order att plocka upp korten, som spritts ut på golvet, vilket Hannu gjort. Då kortleken icke varit Hannus och någon plats ej varit angiven för densammans förvarande, hade Hannu ej ansett sig skyldig att tillvarataga den. Eriksson samt värnpliktiga nr 1026-19-44 Uno Haarala och nr 1112-19-44 Eino Johansson hade bevittnat händelsen.

Sedan skriften översänts till chefen för Norrbottens regemente med begäran om utredning, inkom denne med protokoll från förhör med Hannu och Westberg ävensom med Eriksson, Haarala och Johansson.

Vid förhöret förmälde Hannu, att han icke hade något att tillägga utöver sin anmälan samt att han vore beredd att vidhålla sina uppgifter inför domstol.

Westberg uppgav: Tillsammans med Eriksson, som vore kompaniadjutant, hade han visiterat logementen på eftermiddagen den 4 december 1945. Han hade då funnit, att det logement, i vilket Hannu vore förlagd, varit synnerligen ostädat; bland annat hade bordet i logementet varit fullbelagt med gamla tidningar av olika slag, varjämte där funnits en kortlek. Westberg hade »rakat ned» det mesta på golvet utom kortleken, som blivit liggande kvar på bordet. Som han varit av den uppfattningen, att kortleken tillhörde Hannu, hade han samlat ihop den och kastat den på Hannus säng. Han ville ej bestrida, att några av korten eventuellt träffat Hannu, ifall denne som han själv uppgåve suttit på sängkanten, vilken uppgift Westberg nu så lång tid efteråt icke kunde vare sig bestrida eller bestyrka. Westberg insåge, att om han verkligen träffat Hannu med en del av korten, så hade det varit hans skyldighet att bedja om ursäkt för det inträffade. På grund av den sinnesstämning han vid tillfället befunnit sig i hade han ej tänkt därpå. Emellertid ville han understryka, att hans avsikt icke varit att förfördela Hannu på något sätt, då han avlägsnade kortleken från bordet, utan han hade kastat densamma i Hannus säng endast av den anledningen, att han trott, att kortleken var Hannus.

Haarala och Johansson vitsordade riktigheten av uppgifterna i Hannus anmälningsskrift med det förtydligande, att Westberg tagit kortleken från bordet och slängt den på Hannu, varvid korten träffat denne i ansiktet.

Eriksson förmälde: På eftermiddagen den 4 december 1945 hade han tillsammans med Westberg visiterat sjätte kompaniets logement. Då de kommit in i det logement, Hannu uppehållit sig i, hade de funnit detta synnerligen ostädat. På logementsbordet hade legat en del gamla tidningar ävensom en kortlek. Westberg hade då »rakat ned» på golvet vad som funnits på bordet. Huruvida Westberg därvid gjort någon skillnad beträffande kortleken och kastat denna från bordet, kunde Eriksson nu så lång tid efteråt ej komma ihåg, alldenstund han haft fler detaljer i fråga om städningen att lägga märke till än just vad som funnits framlagt på bordet.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 1 mars 1946 till chefen för Norrbottens regemente.

Westberg har uppgivit, att han vid visitation av logementen vid det med anmälan avsedda tillfället funnit det logement, för vilket Hannu var ansvarig, synnerligen ostädat bland annat så till vida, att gamla tidningar och en kortlek legat på logementsbordet, samt att Westberg röjt av bordet genom att föra undan tidningarna, så att dessa fallit ned på golvet, och kasta kortleken, som han trott tillhöra Hannu, på dennes säng. Genom utredningen får anses styrkt, att några kort därvid träffat Hannu i ansiktet.

I mom. 45 av tjänstereglementet för krigsmakten stadgas, att rättelse och kritik skall meddelas på grannliga sätt. Att Westberg brutit mot detta stadgande genom sitt förfarande med kortleken är uppenbart, och Westberg synes själv vilja medgiva, att han härutinnan förgått sig. Även åtgärden med tid-

ningarna står emellertid i strid mot stadgandets innebörd, emedan Westberg därigenom uppträtt obehärskat och det måste anses ha varit nedsättande för Hannu att nödgas samla upp de nedkastade tidningarna från golvet.

Vad Westberg sålunda låtit komma sig till last innebär tjänstefel, som synes mig vara av sådan beskaffenhet, att det icke bör undgå laga beivran. Med hänsyn till omständigheterna torde tjänstefelet dock ej böra bedömas strängare än att det kan hänföras till sådana mindre förseelser mot militär tukt och ordning, för vilka tillrättavisning enligt 210 § strafflagen för krigsmakten kan ifrågakomma.

På grund härav får jag anmäla Westberg för Eder, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över honom, till den tillrättavisning, till vilken den av honom begångna förseelsen bör föranleda.

* *

*

Regementschefen anmälde i skrivelse den 4 mars 1946, att Westberg av honom meddelats tillrättavisning i form av varning.

27. Ätal mot chef för furirskola för olämpliga yttranden samt för det han egenmäktigt med en expeditionssax klippt håret på eleverna.

Uti en den 8 april 1946 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde korpralen nr 3068-1-46 Ivan Vikman, tjänstgörande vid furirskolan vid Karlskrona kustartilleriregemente, och femtiofem andra elever vid samma skola: De anmälde kaptenen vid kustartilleriet Percy Emil Dahlheim för kränkande av enskild rätt, smädelse av underordnad samt brist i anständigt uppförande. Vid examen i gymnastik den 2 april 1946 hade anmärkning gjorts att eleverna vore långhåriga. Därvid hade regementschefen, översten Nyman, givit furirskolans chef, som vore Dahlheim, en skarp reprimand för att denne ej tillsett att eleverna vore klippta. Omedelbart efter lektionen hade Dahlheim givit order om uppställning i kompanikorridoren. Till denna uppställning hade Dahlheim medfört en expeditionssax och tillsagt eleverna att kamma ner håret i pannan, varefter han klippt håret på samtliga, utan hänsyn till om de varit klippta samma dag eller ej. Enligt kompaniorder av den 1 april skulle nämligen samtliga elever vara nyklippta till examen, och denna order hade följts av alla dem, som ansett sig i behov av klippning. Dessutom hade Dahlheim samma dag visiterat orderns efterlevnad hos vissa elever och därvid ej funnit skäl för anmärkning. På morgonen den 3 april hade de elever, som ej varit närvarande vid uppställningen föregående dag, fått inställa sig på expeditionen för klippning. Då en av eleverna anhållit att få slippa att bli klippt, hade Dahlheim svarat: »Det ger jag fan i», kommenderat givakt och verkställt klippning. Därefter hade han vänt sig till en annan elev med orden: »Här har vi en djävla häst till.»

Denna händelse hade iakttagits av värnpliktig expeditionspersonal. En barberare, som klippt håret på några elever före examen, hade vägrat att utföra klippningen så kort, som eleverna velat ha den, under motivering att det skulle skada hans anseende som barberare. Under klippningen hade Dahlheim bland annat yttrat: »Var är den djävulen, som satte fast mig?» Därmed hade Dahlheim åsyftat den elev, som närmast föranlett regementschefens ingripande. Vidare hade Dahlheim sagt: »Är ni förbannade, så är jag ännu mer förbannad», och: »Jag ska djävlar i mig inte ta emot mera skällning för er.» Dessa yttranden tydde på, att klippningen utfördes som en hämnd för den tillsägelse, som Dahlheim erhållit av regementschefen. Den elev, som Dahlheim åsyftat, hade sedan blivit tillsagd att sopa upp håret. Händelsen hade varit så mycket mera pinsam som den observerats av flera kustartillerister. Efter klippningen hade några elever funnit sig nödsakade att gå till barberare för att söka rätta till de skador, som åstadkommits på frisyren, enär de eljest inte skulle kunnat visa sig offentligt. Håret hade dock inte överallt gått att återställa i acceptabelt skick, utan många finge under lång tid gå omkring med en frisyra, som väckte en för bäraren högst obehaglig uppmärksamhet. Det förtjänade nämnas, att Dahlheim under den tid furirskolan pågått i flera fall visat prov på ett obalanserat och taktlöst uppträdande såväl under lektionerna som i övrigt. Bland annat hade Dahlheim vid en del tillfällen gått handgripligen tillväga mot eleverna med örfilar, sparkar och andra missfirmliga handlingar. Vid en uppställning med furirskolan tidigt hösten 1945 hade Dahlheim hotat att »snöpa tasken» av de elever, som inte följde hans föreskrifter. Det sålunda inträffade hade givetvis väckt en pinsam uppmärksamhet inom regementet, och särskilt inom underbefälskåren hade framkommit starka krav på åtgärder, som kunde förebygga ett upprepande.

Sedan skriften översänts till chefen för Karlskrona kustartilleriregemente med begäran om utredning, inkom denne med protokoll över i saken hållet förhör.

Vid förhöret uppgav Dahlheim: Han hade upprepade gånger under vinterns lopp tillsagt eleverna vid furirskolan att iakttaga föreskrifterna i rekrytinstruktionen för kustartilleriet mom. 179 om hårklippning: »Håret skall kammars eller borstas dagligen och kortklippas så, att det alltid ser vårdat ut.» Omedelbart före examen hade han dessutom såväl muntligt som även skriftligt på order tillhållit eleverna samma sak. Såsom norm för hårklippningen hade han haft bestämmelserna i regementschefens cirkulär avd. 1 nr 921: A/1941 och signalmeddelande den 2 april 1943, tnr 1410, vilka lydde: För undvikande av ytterligare bestraffningar och tillrättavisningar för förseelser mot föreskrifterna i utfärdat cirkulär beträffande hårklädsel, och då förseelser alltjämt kunna konstateras äga rum, har regementschefen velat meddela dem det vederbör följande: »Håret skall vara så kort, som med militär ordning och prydighet är förenligt. Pannlugg får icke vara längre än att den når i jämnhöjd med ögonen, och håret i övrigt klippes i proportion härtill. Håret skall vid öronen och i nacken vara kort. Under inga omständigheter

må håret tillåtas växa så långt, att det kan bliva till hinder vid tjänst med handvapen, optiska instrument eller gasmask.» Vid examen i gymnastik hade regementschefen kallat fram en av eleverna och beordrat denne att taga ned håret framåt. Det visade sig då, att luggen räckt till ett stycke under hakan. Dahlheim hade blivit mycket upprörd, enär han vetat att han som kompani-
chef vidtagit erforderliga åtgärder och enär det visat sig att eleverna fullständigt åsidosatt utfärdade order och föreskrifter. Härav hade han drivits till därpå följande handling. Han ansåge, att de flesta eleverna gjort sig skyldiga till uppenbart brott mot givna föreskrifter och order. Beträffande yttrandet »Här ha vi — — —» etc. så hade detta härlett sig från hans uppfattning, att elevernas långa hår kunde påminna om manen på en häst. I övrigt vidginge han riktigheten av vad i denna del av anmälningsskriften funnes angivet. Han bestrede, att hans ord fallit sålunda: »Var är den djävulen, som satte fast mig?» Regementschefen hade nämligen i sin reprimand icke nämnt, att det skulle bliva någon påföljd för Dahlheim och därför hade det icke funnits någon, som »satt fast» honom. Han hade i stället yttrat: »Var är den djävulen, som är orsaken till detta?» I övrigt ville han icke förneka, att han i sitt upprörda tillstånd använt övriga i skriften citerade meningar. Den elev, som det varit fråga om, hade fått sopa upp det avklippta håret. Dahlheim hade icke sett, att någon annan än eleverna varit närvarande vid tillfället i fråga. Enär luggen på eleverna endast kortats till näsroten, ansåge han att påståendena i skriften om följderna av klippningen vore i högsta grad överdrivna.

Med anledning av innehållet i skriften och Dahlheims uppgifter hördes de av anmälarna, som vid tiden för förhöret tjänstgjorde vid regementet. Av dem, som varit närvarande vid tillfället den 3 april 1946, vidhöllo de flesta att Dahlheim yttrat: »Var är den djävulen, som satte fast mig?» Flertalet förklarade att de icke varit utsatta för eller varit vittne till några handgrip-
ligheter från Dahlheims sida.

Följande elever, vilka haft vissa erfarenheter rörande Dahlheims uppförande, anförde.

Korpralen nr 268-11-44 Thage Johansson: Han hade en gång fått en örfil av Dahlheim för att han skrattat under en lektion samt en annan gång en spark, då han befunnit sig på expeditionen. Han ansåge, att båda handlingarna kunde betecknas såsom våld. Såsom vittne till örfilen åberopade han korpralen nr 10-15-46 Åke Karlsson, tjänstgörande vid Älvsborgs kustartilleriregemente, och såsom vittne till sparken fänriken Rosén.

Korpralen nr 273-11-44 Henry Klementsson: Han kunde icke erinra sig de ord, som Dahlheim använt vid hårklippningen. Då eleverna efter händelsen talat med varandra, hade någon sagt att uttrycket varit »Var är den djävulen, som satte fast mig», och detta hade godtagits av de övriga.

Korpralerna nr 281-11-44 Allan Larsson, nr 10-11-46 Vincent Holgersson, nr 284-11-44 Åke Lundin och nr 404-11-45 Gustav Hansson uppgåvo, att de under en lektion sett Dahlheim giva korpralen nr 146-11-46 Gerald Israelson några lätta slag i nacken, vilka de dock ej ville beteckna såsom våld.

Korpralerna nr 8040-11-42 Curt Oddhagen, nr 373-11-45 Gustaf Pettersson och nr 73-6-43 Arne Hansson uppgåvo, att Dahlheim i samband med hårklippningen ej yttrat »... som satte fast mig» utan »... som är orsaken till detta».

Korpralerna nr 195-11-45 Ane Bohlin, nr 188-11-46 Roland Molin, nr 392-11-45 Thore Karlsson, nr 285-11-44 Gunnar Malmsten, nr 138-11-46 Ebbe Nordström, nr 189-11-46 Iwan Trulsson och nr 2379-11-43 Ernst Berglund uppgåvo, att de ej kunde erinra sig de uttryck Dahlheim använt i samband med hårklippningen.

Korpralen nr 1843-11-43 Eskil Nyström: Dahlheim hade av eleverna varit ansedd som en »salt» chef. Härmed menade Nyström, att Dahlheim ofta uppträtt bryskt men samtidigt skämtsamt och vänligt. Dahlheim hade varit mycket omtyckt av eleverna, även om dessa ofta ansåge att han ginge till överdrift i sitt uppträdande.

För ytterligare utredning hördes vidare nedannämnda personer, som därvid uppgåvo följande.

Israelson: Vid ett tillfälle hade han under en lektion erhållit ett par lätta slag i nacken av Dahlheim för att någonting av vikt rörande undervisningen särskilt skulle poängteras. Han ansåge emellertid, att detta vore vida skilt från handgriplighet, och han hade ansett handlingen endast vara ett skämt. Han hade icke sett Dahlheim handgripligen tillrättavisa någon annan.

Vice korpralen nr 216-11-46 Tage Jakobsson: Han hade stått i dörren till DK-rummet och sett Dahlheim med en sax börja klippa eleverna. Han hade då gått in i DK-rummet och visste ej, vad som sedan hänt.

Rosén: Vid ett tillfälle hade han å expeditionen hört Dahlheim yttra några skämtsamma ord till en av manskapet och samtidigt sett honom giva denne en lätt knuff med benet. Den som fått knuffen hade därvid skrattat, varför Rosén fått den uppfattningen att denne tagit saken från den skämtsamma sidan. Något våld hade icke förekommit.

Den i anmälningsskriften omnämnde barberaren, vilken av eleverna uppgivits vara frisören Ahlberg, hade på förfrågan meddelat, att han hade klippt ett flertal elever, men att han naturligtvis ej kunnat vägra någon att bli klippt så kort, som denne önskat.

Dahlheim uppgav vidare: Han bestrede på det bestämdaste, att han vid något tillfälle givit någon av eleverna örfilar eller sparkar. Beträffande Larssons med flera uppgift, att han under en lektion skulle ha givit en av eleverna några lätta slag i nacken, ville han framhålla, att detta icke kunde vara uteslutet. Det kunde nämligen hända, att en lärare, som ställde sig vid en elevs bord för att granska av denne pågående arbete, lade handen på elevens axel och kanske för att poängtera någon viss detalj gäve denne några lätta »slag» i nacken. Någon handgriplig bestraffning hade det aldrig varit frågan om. Han erkände att han vid ett tillfälle använt uttrycket »snöpa tasken av». Arbetet å kompaniet och i skolan hade ständigt gått utan friktioner, varför han nu ställde sig mycket frågande till vad orsaken kunde vara till detta nya förhållande mellan chef och elever.

I ett vid förhørsprotokollet fogat, till militieombudsmannen ställt särskilt yttrande förmälde Dahlheim: Vad som komme att anföras vore på intet sätt framställt såsom någon ursäkt för vad som framkommit, enär Dahlheim vore väl medveten om det synnerligen olämpliga i handlingssättet. Men då han vore lika medveten om att anmälningsskriften gäve en fullständigt felaktig bild av hans person, hans befälsföring och hans övriga förhållande till förmän och underlydande, vore det honom angeläget att få lämna följande upplysningar. Anmälningsskriften vore till sitt innehåll i stort sett riktig, dock icke bokstavligen. Ingressen till hårklippningen vore med sanningen överensstämmande, medan däremot de yttranden, som fällts av Dahlheim i samband därmed, tarvade en korrigerig. »Var är den d—l, som satt fast mig!» måste vara taget ur luften, enär regementschefen vid sin i gymnastiksalen uttalade reprimand icke på något sätt antytt, att elevernas långhårighet skulle föranleda honom att tilldela något slag av bestraffning eller tillrättavisning. Däremot erkände Dahlheim och vore fullt medveten om att han efter klippningen sökt efter den elev, som väckt regementschefens uppmärksamhet, och därvid yttrat: »Var är nu den f—n (el. dyl.), som är orsak till detta?». Då denne upptäckts hade Dahlheim beordrat honom att sopa upp bortklippt hår. Uttrycket »är ni förbannade, så är jag än mer förbannad» erinrade Dahlheim sig väl, ävenså »där är en f—d häst till», härmed syftande på den »man», som hängde ned över elevens ansikte. Vidare tillstode Dahlheim sanningsenligheten i vad beträffade situationen med den enskilde eleven. Att Dahlheim som bestraffning skulle ha använt örfilar, sparkar och andra missfirmande handlingar vore en uppenbar lögn, som hade väckt icke blott Dahlheims utan även andras höga indignation. Dahlheim hade ävenledes tillfrågat elever — även sådana som undertecknat skrivelsen — om de varit föremål för eller bevittnat sådana handlingar och därvid fått nekande svar. Vid skolans början hösten 1945 hade Dahlheim med eleverna genomgått en del ordningsföreskrifter, som skulle gälla för det kommande läsåret. En sådan genomgång kunde av naturliga skäl icke vara särskilt roande. Dahlheim erinrade sig därför mycket väl och tillstode sanningen i att han, enbart för att försöka höja en tryckt stämning och genom ett allmänt skratt försöka »väcka» eleverna, i skämtsamt ton avslutat sin genomgång med att använda det i rapporten citerade soldateska uttrycket med den effekt, som varit väntad. Att vid nuvarande tidpunkt finna att Dahlheim då lagt något hot däri eller tagit uttrycket bokstavligen, vore väl en tanke som för en normalt funtad korpral borde ligga långt fjärran. Om så skulle vara fallet däremot, förvånade det Dahlheim, då han under den gångna vintern under uppriktigt skämt säkerligen vid flerfaldiga tillfällen under exempelvis lektioner i reglemente och strafflagen använt tillspetsade uttryck enbart i syfte att lätta på en tråkig stämning, vilket alltid gett önskat resultat. Dahlheim hade därvid varit övertygad om att man förstått honom. Ännu en gång understrykande, att Dahlheim vore fullt medveten om det olämpliga i sitt handlingssätt beträffande hårklippningen, ville han dock påpeka att denna

klädseldetalj under hela läsåret varit orsak till upprepade och ständigt återkommande uppmaningar att i enlighet med rekrytinstruktion för kustartilleriet mom. 179 och på order givna anvisningar klippa håret. Den inträffade kritiken i gymnastiksalen hade för Dahlheim känts såsom ett resultat av en lyckad demonstration emot hans tidigare order om klippning. Att en soldat ginge omkring med hår, som i framkammat läge nådde ett gott stycke nedanför hakan och som trots verkställd klippning och mot samtidigt givna order hade samma hårlängd, kunde vara en mänsklig orsak till en överilning från en kompanichefs sida. I den mån det kunde ha något värde vid bedömandet av Dahlheims befälsföring och person, som nu i anmälningsskriften fått en stämpel av veritabel lymmel, ville han slutligen framhålla, att han under sin tolvåriga officerstid vid flerfaldiga tillfällen fått mottaga bevis i alla former på uppskattning, förtroende och tillgivenhet. Själv hade han ej heller varit föremål för något slag av tillrättavisning eller bestraffning. Den förlust av tid, som eventuellt komme att följa på anmälan i form av bestraffning, komme icke tillnärmelsevis att utgöra något straff för honom, jämförd med förlusten av det förtroende och det goda förhållande, som alltid rått emellan honom och hans underlydande, samt att den befälsföring icke hållit, som för honom varit specifik. Detta allt vore tillsammans en besvikelse, vars omfång endast han själv kände.

Med anledning av Johanssons påstående, att Dahlheim under en lektion tilldelat Johansson en örfil, hördes det återopade vittnet, Åke Karlsson, genom chefens för Älvsborgs kustartilleriregemente försorg.

Vid förhöret uppgav Åke Karlsson: Dahlheim hade undervisat bland annat i kustartilleritaktik. Vid ett tillfälle hade ett förhör angående ett visst under senaste världskrig inträffat sjöslag skolat avhållas. Eleverna hade emellertid av brist på tid icke förberett sig till förhöret. Dahlheim hade tagit mycket illa vid sig inför elevernas visade nonchalans och i skarpa ordalag tillhållit dem det orätta häri. I samband med reprimanden hade Johansson på något sätt — möjligen genom ett försmädligt leende som Åke Karlsson dock icke kunnat iakttaga, när han suttit snett bakom Johansson — ådragit sig Dahlheims särskilda misshag. Dahlheim hade då med flata handen slagit till Johansson på kinden på ett sätt, som livligt påminde Åke Karlsson om den aga som plägade utdelas i folkskolan, varefter Dahlheim beordrat Johansson att lämna skollokalen. Åke Karlssons allmänna intryck av Dahlheim vore, att denne för det mesta vore glad och skämtsam samt hölle intressanta och trevliga lektioner. Särskilt hade hans lektioner i ämnet människokunskap varit mycket givande. Dahlheim hade ända fram till tentamensperioden varit en synnerligen uppskattad lärare. När tentamensperioden närmat sig och under denna hade Dahlheim visat sig mera irriterad, särskilt när eleverna icke ordentlig behärskat sina stycken. Efter intermezzot med hårklippningen, vilket inträffat en tisdag, hade Dahlheim uppträtt lugnt och behärskat under de övriga examensdagarna, påföljande onsdag, torsdag och fredag.

en. Sedan Dahlheim tillsagt eleverna att kamma ner håret i pannan, klippte Dahlheim med en expeditionssax håret på eleverna.

Den 3 april 1946 klippte Dahlheim med expeditionssaxen håret på de elever, som ej varit närvarande vid uppställningen den 2 april 1946.

Vid tillfället den 3 april 1946, ävensom vid ett tillfälle vid skolans början, använde Dahlheim olämpliga uttryck till eleverna.

På grund därav prövar krigsrätten rättvist döma Dahlheim jämlikt 33, 130 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för oförstånd i tjänsten och bristande i anständigt uppförande till disciplinstraff av åtta dagars vaktarrest.

Utslaget har vunnit laga kraft.

28. Åtal mot kompanichef för oriktigt förfarande vid visitation av ett av en värnpliktig disponerat skåp.

I en den 17 april 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde byggnadssnickaren Kjell Klevestrand i Klevan, Skillingsfors, bland annat: Han hade fullgjort militärtjänstgöring vid Värmlands regemente under tiden den 4 oktober 1944—den 13 april 1945. Den 15 januari 1945 hade Klevestrand blivit sjuk och legat på sjukhus ända till utryckningsdagen den 13 april. Under sin sjukhusvistelse hade Klevestrand haft alla sina personliga tillhörigheter och även en del militära persedlar förvarade i sitt låsta skåp i det logement där han varit förlagd. Någon gång mellan den 15 och den 20 mars hade löjtnanten Anders Spolander som då tjänstgjorde på Klevestrands kompani låtit bryta sönder låset till skåpet och öppna det för en visitation som skulle omfatta alla skåp. Han hade underlåtit att ersätta det sönderbrutna låset med ett helt och låtit skåpet stå kvar olåst och utan bevakning. Då Klevestrand öppnat skåpet den 13 april hade han funnit att en del privata ägodelar till ett sammanlagt värde av cirka 95 kronor saknades. De bortkomna sakerna utgjordes av en ny armbandsklocka (60 kr.), ett par nya handskar (16 kr.), ett par äldre handskar (8 kr.), ett paket tobak (2 kr.), en flaska hårvatten (3 kr. 50 öre) samt diverse småsaker (5 kr. 50 öre). Några militära persedlar hade icke stulits. Strax efter det skåpet blivit öppnat hade kompaniet rest ut i fält.

Sedan militieombudsmannen i anledning av innehållet i skriften infordrat upplysningar från chefen för Värmlands regemente inkom denne med utredning i ärendet.

Av utredningen framgick följande.

Anmälan om stölden hade av Klevestrand ingivits — förutom till militieombudsmannen — till regementschefen samt polisen i Karlstad.

I rapport till regementschefen den 5 maj 1945 anförde Spolander: I egenkap av chef för fjärde utbildningskompaniet vid Värmlands regementes depå hade Spolander två gånger under tiden den 15—den 18 mars 1945 före-

tagit visitation av samtliga av kompaniet disponerade skåp. Anledningen härtill hade varit att viss tygmateriel, bland annat en karbinmekanism, en karbin m/94 och ett antal pistolmagasin, saknats. Vid den första visitationen hade befunnits, att ett stort antal skåp varit låsta. Ägarna hade icke kunnat anträffas enär de avgått från kompaniet. För att möjliggöra noggrann kontroll hade Spolander anbefallt att de låsta skåpen — under kontroll av plutonchefen — skulle öppnas före nästa visitation. Bland de skåp, som sålunda öppnats, hade även varit ett som använts av Klevestrand. Vid den andra visitationen hade Spolander åtföljts av sergeanten Erik Valter Forslund såsom tygmaterielredogörare samt ytterligare befäl. De medföljande hade haft till uppgift att föra förteckning över den materiel som eventuellt toges ut ur skåpen. Spolander ville erinra sig att plutonchefen gjordes ansvarig för att skåpen efter visitationen tillslötes på betryggande sätt. — Klevestrand hade den 15 januari 1945 enligt depåorder överförs till tionde utbildningskompaniet. På grund härav hade den 15 mars 1945 icke funnits några registreringshandlingar rörande Klevestrand vid fjärde kompaniet.

Spolander uppgav vid polisförhör ytterligare: Under tiden den 20 januari — den 20 mars 1945 hade han tjänstgjort som chef för fjärde depåkompaniet. Kompaniet hade under nämnda tid varit kommenderat till vinterutbildning i Dalarna, varifrån kompaniet återkommit till kasern i Karlstad den 12 mars 1945. Under tiden för vinterutbildningen hade en del av kompaniets personal varit sjukskriven och vistats å förläggningen i Karlstad, vilken del av personalen Spolander därför icke haft någon närmare kontakt med. Mellan den 13 och den 19 mars 1945 skulle kompaniet avrustas i och med personalens omplacering till fältförband. Med anledning härav skulle all till personalen och kompaniet utlämnad materiel tagas in och vårdas samt därefter lämnas in till depåns centrala förråd. Spolander hade varit personligen ansvarig för all materiel. Vid något tillfälle omkring den 15 mars 1945 hade samtliga handeldvapen inlämnats, varvid befunnits, att en pistol m/40 och två karbiner m/94 samt en mekanism till karbin m/94 saknats. Av övrig materiel hade även saknats en del persedlar. Med anledning härav hade Spolander varit tvingad företaga visitationer av manskapet tillhöriga skåp, för att därigenom söka få reda på den förkomna utrustningen. Vid den första visitationen hade undersökning företagits endast av sådana skåp, vilkas innehavare varit närvarande. Då materielen icke kunde återfinnas vid den första visitationen hade Spolander företagit ytterligare en visitation efter någon dag. För att kunna öppna de skåp, vilkas ägare icke funnits inom förläggningen, utan varit inlagda på sjukhus eller av annan anledning varit borta från förbandet, hade Spolander genom kompaniexpeditionen låtit anskaffa nycklar till nämnda skåp. Visitationen hade därefter förrättats i närvaro av sergeanterna Forslund och John Gunnar Jonsson samt Karl Nils Bertil Lundbäck. Under visitationen hade Spolander påträffat ett manskapskåp, vars innehavare icke kunnat anträffas. Skåpet hade varit Klevestrands. Enär Spolander då vetat att Klevestrand vistades utom förläggningssorten för konvalescentvård och sedan den 15 januari 1945 varit överförd till tionde depå-

kompaniet, hade han förstått att Klevestrand icke kunde anträffas för att biträda vid visitationen. Med anledning härav hade han beordrat en av de närvarande sergeanterna att öppna låset till skåpet. Vid genomgång av skåpets innehåll hade anträffats kronan tillhörig cykelmateriel, som omhändertagits av sergeanten Forslund. Under visitationen av Klevestrands skåp hade Spolander icke lagt märke till om de såsom stulna angivna sakerna funnits i skåpet. Han hade nämligen icke haft något intresse av andra än kronan tillhöriga persedlar. Efter genomgången av skåpet hade skåpdörren tillslutits, varefter Spolander, enligt vad han ville minnas, beordrat någon av de närvarande sergeanterna att ombesörja att skåpet bleve låst. På grund av den vid tillfället rådande brådskan och stora arbetsbördan hade något protokoll över visitationen icke blivit upprättat. Efter förrättad visitation hade Spolander och Forslund lämnat logementet.

Sergeanten Forslund uppgav vid polisförhör: Han hade under tiden 4 januari—den 4 april 1945 tjänstgjort som materielredogörare vid fjärde utbildningskompaniet. Den 19 mars 1945 hade truppen haft utryckning för att förflyttas till fältförband. Sedan inlämningen av truppens materiel ägt rum, hade Forslund konstaterat, att en del tygmateriel saknats på kompaniet. Forslund hade fördenskull uppsökt Spolander och för denne omtalat, att han saknade en del tygmateriel samt att det funnes vissa värnpliktiga å sjukhus, vilka möjligen kunde förvara regementet tillhörig tygmateriel i sina skåp. Spolander hade då tillsammans med Forslund samt sergeanterna Jonsson och Lundbäck visiterat samtliga skåp å kompaniet. Ett av dessa skåp, vilket sedermera utrönts vara Klevestrands, hade varit försett med hänglås. Spolander hade genom frågor till värnpliktiga å logementet fått veta, att skåpet tillhörde en värnpliktig som vore sjukskriven. Spolander hade då sagt, att »skåpet skall öppnas» samt »hämta en yxa». Forslund som framhållit för Spolander, att det inte behövdes en yxa för att öppna skåpet, hade tagit en livrem och trätt in i hänglåset, varefter han gjort ett ryck i remmen, varvid hänglåset sprungit upp. Sedan dörren till skåpet öppnats, hade Spolander givit order till en värnpliktig på logementet att kontrollera och anteckna alla de persedlar, som toges bort ur skåpet, vilket även skett. Sedan Forslund erhållit en del tygmateriel, som funnits i skåpet, vilken materiel tidigare utkvitterats av den sjukskrivne värnpliktige, hade Forslund omedelbart lämnat logementet.

Sergeanterna Jonsson och Lundbäck berättade vid polisförhör rörande omständigheterna vid skåpets öppnande i huvudsak lika med Forslund.

Spolander medgav att vid skåpets öppnande tillgått på det sätt Forslund, Jonsson och Lundbäck berättat.

Jonsson tillade: Han ville hålla för troligt, att någon order icke givits av Spolander om att skåpet skulle låsas, sedan de militära persedlarna tagits ur detsamma. Något nytt lås hade icke isatts i stället för det som sönderryckts.

Värnpliktiga nr 1077-2-43 Hertzberg och nr 209-2-43 Södergren uppgåvo vid polisförhör bland annat, att de varit närvarande vid Spolanders visita-

tion av Klevestrands skåp samt att Spolander, innan skåpet öppnats, fått veta att skåpet tillhörde Klevestrand och att denne låge på sjukhus.

Fanjunkaren Cecil Olheden yttrade vid polisförhör: Olheden hade från någon dag i augusti 1942 till den 10 april 1945 tjänstgjort som kompaniadjutant vid fjärde utbildningskompaniet å Värmlands regemente. Klevestrand hade den 15 januari 1945 inlagts på regementets sjukhus. Olheden hade där-efter icke hört något av Klevestrand förrän den 7 april, då Olheden mottagit ett brev från Klevestrand, i vilket Klevestrand omtalat att han låge på epidemisjukhuset i Karlstad samt ombett Olheden att Klevestrands skåp å fjärde kompaniet måtte få stå orört och oöppnat tills Klevestrand själv infunne sig för att taga hand om de saker som förvarades i skåpet. Troligen samma dag som Olheden mottagit brevet hade han låtit flytta två skåp, märkta med Klevestrands nummer och namn, från det logement där de förvarades till kompaniets lektionssal. Båda skåpen hade varit försedda med hänglås men det ena låset hade varit uppbrutet. Olheden hade icke reflekterat närmare häröver utan endast tillsett, att skåpen flyttats in i lektionssalen, som han omedelbart låst. Under den tid som gått, sedan skåpen låsts in i lektionssalen och till den 13 april 1945, då Klevestrand anmält sig för Olheden, hade ingen utom Olheden besökt lektionssalen. Så snart Klevestrand återkommit från sjukhuset hade Olheden och Klevestrand båda begivit sig till lektionssalen, där Klevestrand i Olhedens närvaro tömt det skåp, som varit försett med det sönderbrutna hänglåset. Det andra skåpet hade visat sig icke tillhöra Klevestrand. Huruvida Klevestrand anmärkt på att hänglåset varit sönderbrutet, kunde Olheden nu icke erinra sig. Klevestrand hade emellertid plockat fram sina tillhörigheter ur skåpet. I samband därmed hade han för Olheden omtalat, att det saknades en klocka och ett par nya handskar. Klevestrand hade icke omnämnt, att några andra saker kommit bort ur skåpet. Han hade ej heller varit riktigt säker på att han förvarat klockan och handskarna i skåpet. Klevestrand hade senare fått tillfälle undersöka de kläder han haft på sig då han i januari 1945 inlades på regementets sjukhus. De saknade privata persedlarna hade emellertid icke anträffats.

Tjänstförrättande poliskommissarien i Karlstad upplyste att den polisutredning som påbörjats i anledning av Klevestrands anmälan vore avslutad utan att därvid framkommit något utöver vad den i ärendet ingivna polisrapporten innehöller.

Klevestrand meddelade såsom tillägg till sin berättelse att han utan avbrott vistats å epidemisjukhuset i Karlstad under tiden den 28 januari—den 13 april 1945.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 14 november 1945 dagtecknad instruktion för åtal mot Spolander.

Några särskilda föreskrifter rörande formerna för visitationer av det slag som här ifrågakommit synas icke ha meddelats (jfr tjänstgöringsreglementet för armén § 116).

Regementsinstruktionen för Värmlands regemente innehåller däremot åtskilliga bestämmelser rörande ordningshållning inom kompani samt inre tjänst vid kompani, vilka bestämmelser delvis kunna anses beröra hithörande frågor.

I § 11 nämnda instruktion stadgas sålunda, att till manskapet utlämnade persedlar m. m. skola förvaras på sätt kompanichefen närmare bestämmer samt att manskapsskåp skall vara låst, då innehavaren icke vistas å logementet. § 18 samma instruktion upptar föreskrift för logementsbefälhavare (gruppchef) att upprätta förteckning över persedlar, tillhöriga avpolletterad, arresterad eller i övrigt ur tjänstgöring avgånget manskap, inlåsa dessa persedlar i vederbörandes skåp eller, då så ej kan ske, överlämna dem till dagkorpralen; å förteckningen, av vilken ett exemplar tillställles den avpolletterade, införes var de olika persedlarna förvaras och vem som bär ansvaret för dem. Kompanichef har enligt § 14 i instruktionen ansvaret för vård och redovisning av den till truppen utlämnade utrustningen.

Av utredningen framgår att, sedan Klevestrand under tjänstgöring vid regementet insjuknat i januari 1945 och överförts till sjukhus, vissa till Klevestrand utlämnade militära persedlar ävensom viss Klevestrand tillhörig privat lösegendom förvarats under lås i Klevestrands manskapsskåp samt att Spolander vid visitation av kompaniets manskapsskåp i mitten av mars 1945 låtit bryta upp låset till Klevestrands skåp och ur skåpet borttaga vissa militära persedlar utan att därefter låta reparera låset eller ersätta detsamma med nytt. Under tiden mellan visitationen och den tidpunkt i april 1945, då Klevestrand i samband med sin uttryckning från regementet undersökt innehållet i skåpet, synes Klevestrands i skåpet förvarade privata tillhörigheter eller en del av desamma ha genom stöld eller på annat sätt frånhänts Klevestrand.

Man synes böra utgå ifrån att Spolander såsom kompanichef varit berättigad företaga visitation av ifrågavarande slag. Det får emellertid anses ha ålegat Spolander att före visitationen anskaffa nyckel till Klevestrands skåp. Enligt vad Spolander själv uppgivit har han ifråga om andra skåp låtit genom kompaniexpeditionen anskaffa nycklar. Det bör så mycket mindre ha mött något hinder att anskaffa nyckel till Klevestrands skåp som Klevestrand vid ifrågavarande tillfälle enligt vad i ärendet blivit upplyst vistats å epidemisjukhuset i Karlstad och sålunda inom regementets förläggningssort. Även om det förhållit sig så att tiden icke medgivit att nyckel anskaffats, hade det uppenbarligen ålegat Spolander att efter visitationen tillse att skåpet ånyo tillslötes med lås eller att Klevestrands i skåpet befintliga tillhörigheter blevo på ett betryggande sätt tillvaratagna. Spolanders påstående att han troligen givit order om skåpets tillslutande på betryggande sätt motsäges av utredningen.

Genom sitt förfarande vid visitationen av Klevestrands skåp har Spolander gjort sig skyldig till tjänstefel. Som Klevestrand härigenom synes ha tillskyn-

**29. Otillåten efterforskning rörande uppgifter som publicerats i tidning.
Tillika fråga om vidtagande av ändring i förhållningsprotokoll.**

I tidningen Arbetaren för den 22 december 1944 förekom en så lydande artikel:

»Slöseri med tid och arbete vid Lv 3:s serviceverkstad.

Kostsamma egna tillverkningar av möbler m. m.

Motorecykelreparationer på kronans bekostnad.

Sparsamhet med kronans medel har under en tid propagerats inom armén men har tydligen inte slagit igenom vid Stockholms luftvärnsregemente (Lv 3). Vid en av regementet driven serviceverkstad råder en del egendomliga förhållanden, som även synes få fortsätta om ej en formlig anmälan göres. Att de värnpliktiga ej anmält saken får väl ses mot bakgrunden av att man aldrig kan förutse om en sådan åtgärd är riskfri för undertecknarna.

Vid Lv 3:s serviceverkstad sysselsättes 7 inkallade och 5 civilanställda samt en förman och en verkmästare, även dessa civilanställda. De värnpliktiga som sysselsätts där anser att de civilanställda försöker köra med dem för att själva få så lindrigt som möjligt. De civilanställda har sedan en tid arbetat på övertid men om detta är nödvändigt lär kunna ifrågasättas, särskilt till med hänsyn till arbetsmetoderna.

En hyvelbänk tillverkades och för denna behövdes vissa detaljer av järn som i handeln kosta omkring två kronor per styck. Dessa järn tillverkades emellertid på verkstaden och kostade 3—4 kvällars övertidsarbete med 50 procents tillägg på timlönen.

Dyra kontorsmöbler.

Kontorsmöbler som täckte behovet fanns på verkstaden men verkmästaren skaffade likväl en helt ny uppsättning. Möblerna inköptes inte utan tillverkades i verkstaden. Kanske skulle något anslag för möbler inte ha erhållits, men genom den egna tillverkningen fick man de nya möblerna utan att det kommer till synes i räkenskaperna. Framför allt framgår det inte hur dyra möblerna blivit. Att rent hantverksmässigt tillverka möbler måste naturligtvis ställa sig dyrt och som exempel kan nämnas att enbart målningen av skrivbordet tog en vecka i anspråk för en man med delvis hjälp av ytterligare en man.

Skall kronan bekosta motorecykelreparationerna?

Verkmästaren innehar en motorecykel, vilken undergått diverse reparationer på verkstaden under arbetstid, till och med på övertid. På övertid utfördes sålunda två packfickor av plåt, som emellertid inte utföll till verkmästarens belåtenhet utan kasserades. För de värnpliktiga framstår det som egendomligt och omotiverat om kronan verkligen skulle hålla verkmästaren med motorecykel eller fria reparationer.

På grund av att de civilanställda sökt utnyttja de inkallade till egen förman i arbetet har inte förhållandet varit det allra bästa mellan de två kategorierna. Verkmästaren hade vid ett tillfälle rapporterat två värnpliktiga för

att de ofta skulle ha sjukskrivit sig och vara arbetsovilliga. Det hör till saken att läkaren vid regementet minst av allt kan beskyllas för att sjukskriva någon utan anledning. Då de värnpliktiga blivit anmälda hotade de emellertid att rapportera arbetsförhållandena på verkstaden, och det gjorde att verkmästaren beslöt sig för att återta anmälan. Denna föranledde därför ingen åtgärd utan avskrevs.

Vad som framkommit borde dock ha föranlett en närmare undersökning om förhållandena på verkstaden. Vid det förhör som hölls med anledning av verkmästarens rapport blev åtminstone batterichefen underkunnig om att de värnpliktiga anser att inte allt är i sin ordning vid regementets serviceverkstad.»

Den 30 december 1944 innehöll samma tidning en artikel av följande lydelse:

»Verkstadsförman fick julklapp av leverantör.

Nya missförhållanden blottas från Lv 3:s serviceverkstad.

Vid Lv 3:s serviceverkstad har förekommit andra uppseendeväckande saker än dem vi tidigare omnämnt i Arbetaren. Till jul fick verkmästaren en julklapp till 50 kronors värde av verkstadens leverantör, en järnhandel vid Karlaplan. Det kan näppeligen vara på grund av rent personliga förtjänster som verkmästaren erhöll denna storslagna gåva.

Verkmästaren kom en av dagarna före jul till verkstaden med en fin rygg-säck och ett par skidstavar. Han berättade stolt att han erhållit detta i julklapp av järnhandeln där inköpen göras för verkstaden. Han hade fått utvälja varor till ett värde av 50 kronor och hade då försett sig med en rygg-säck och skidstavar.

De värnpliktiga, som hörde verkmästaren berätta om julklappen, kände sig givetvis obehagligt berörda. Anser järnhandeln att verkmästaren gjort sig förtjänt av en så pass dyrbar julklapp så måste man ju också fråga sig vilka tjänster han gjort firman och till vilket värde. Det ligger nära till hands att dra slutsatsen att det egentligen är kronan som fått betala den fina julklappen.

Arbetaren har meddelat det inträffade till regementet, som ämnar närmare undersöka saken. Undersökning beträffande de förhållanden på serviceverkstaden som tidigare berörts i tidningen är inte slutförd, meddelas samtidigt från regementet. Beträffande den märkliga julklappen till verkstadsförman framhåller man från regementets sida att det givetvis inte är tillåtet för någon militär eller anställd att motta gåvor från leverantörer.»

I en den 5 februari 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde tidningens redaktionssekreterare Frid. Nordin.

Tidningen hade under senare hälften av december 1944 i några artiklar påtalat vissa missförhållanden vid Stockholms luftvärnsregemente. Detta hade föranlett arméstaben att hos regementet begära utredning av de påtalade förhållandena. Denna utredning hade verkställts under januari månad 1945 och omständigheterna vore sådana att tidningen ansåge sig böra påkalla militieombudsmannens uppmärksamhet för de åtgärder som kunde befinnas

erforderliga. — Av de verkställda förhören framginge att förhørsledaren uppenbarligen sökt uppdaga vem som skrivit artiklarna eller vem som lämnat tidningen uppgifterna ifråga. Värnpliktiga hade även tillfrågats om de icke kände till att det vore förbjudet att till tidningar lämna uppgifter om militära förhållanden, vilket tydde på att förhørsledaren i detta fall ansett det vara fråga om militära hemligheter som kunde föranleda ansvar för uppgiftslämnarna. Särskilt bryskt hade förhørsledaren, majoren Viktor Gerhard Willmertz, uppträtt mot värnpliktige nr 7239-1-33 Nils Nilsson, vilken uppenbarligen misstänkts för att ha lämnat tidningen ifrågavarande uppgifter. Tidningen hade varit i förbindelse med Nilsson och därvid fått en skildring av hur det tillgått vid förhöret med honom. Willmertz hade suttit vid sitt bord med tidningsartiklarna framför sig. I en synnerligen brysk ton hade han vänt sig till Nilsson och frågat: Känner Nilsson till de här artiklarna? I fortsättningen hade replikerna fallit på ungefär följande sätt:

»Nilsson: Ja, jag har läst dem.

Willmertz: Är det ni som har skrivit artiklarna?

Nilsson: Det är bäst att majoren vänder sig till tidningen för att få besked om den saken.

Willmertz: Ni ska svara på vad jag frågar! Har ni skrivit artiklarna? (Nilsson svarade inte omedelbart.) Svara karl! Och se mig i ögonen förresten! Det förstår man ju att det är ni som skrivit artiklarna eftersom ni inte svarar.

Nilsson (som reagerade mot den häftiga ton majoren använde): Är det inte möjligt att använda vanlig umgängeston?

Willmertz: Det är jag som frågar och är förhørsledare här och inte ni. Har ni skrivit artiklarna eller ej? Ja eller nej!

Nilsson: Nej.

Willmertz: Känner ni till att det är förbjudet att lämna uppgifter till tidningen om militära förhållanden?

Nilsson: Det känner jag verkligen inte till.

Willmertz: Känner ni någon eller har ni någon bekant som är anställd eller medarbetare i tidningen?

Nilsson (tveksamt): Jag tycker att vi lämnar den här frågan tills vidare.

Willmertz: Lämna frågan tills vidare!?

Nilsson: Ja, jag anser att vi kan lämna den här frågan tills vidare och jag anser att majoren inte ens har rätt att ställa den frågan i det här sammanhanget.»

Detta vore ungefärligen vad som yttrats under första delen av förhöret, då Willmertz hela tiden använt en hög, brysk ton. Han hade sedan övergått till förhör om sakfrågorna vilket skett i lugnare ton. Att Willmertz vid utredningen sökt fastställa ansvaret för att uppgifterna kommit tidningen tillhanda framginge ytterligare av en sammanfattning av utredningen som tillställts regementschefen och som en medarbetare i tidningen fått taga del av. Vid förhören hade endast ett fåtal yttrat någon uppfattning om vem som skrivit artiklarna eller lämnat uppgifterna till tidningen. Trots detta

hette det emellertid i sammanfattningen att såväl värnpliktiga som civilanställda ansågo att uppgifterna lämnats tidningen som en hämnadeakt mot vissa personer av en värnpliktig som betecknades som notorisk kverulant. Tidningens ansvarige utgivare svarade grundlagsenligt för allt som inflöte i tidningen och det framstode som ytterst viktigt att denna rätt och skyldighet icke kringginges genom efterforskning av uppgiftslämnare. Särskilt ifråga om militära förhållanden vore det av stor betydelse att tidningens meddelare finge behålla sin anonymitet. Det hade visat sig vara svårare att uppvisa militära missförhållanden på grund av den rangordning och disciplin som gjorde att en underordnad riskerade att bli trakasserad, utan att detta lagligt kunde bevisas, om det bleve känt att han offentliggjort uppgifter av för överordnade missktaglig karaktär. I det anmälda fallet framstode efterforskningarna av uppgiftslämnare som ännu mer betänkliga eftersom ifrågavarande uppgifter visat sig vara riktiga. Att regementet sökt utröna vem eller vilka som lämnat uppgifterna till tidningen måste hos de värnpliktiga och hos allmänheten ge intryck av att det ansåges oriktigt om inte brottsligt att offentligt påtala uppenbara missförhållanden. Det syntes vara betydelsefullt att få klarlagt att inte vad som helst kunde betecknas som militära hemligheter.

Med anledning av innehållet i denna skrift anhöll militieombudsmannen i skrivelse till chefen för armén den 5 februari 1945 om utredning i ärendet. Den 12 mars 1945 inkom chefen för armén med den begärda utredningen. Av denna framgår följande.

I skrivelse till chefen för Stockholms luftvärnsregemente anförde Willmertz bland annat: Den 8 januari 1945 hade Willmertz på regementschefens uppdrag påbörjat en utredning vid regementet angående de förhållanden som berörts i ifrågavarande tidningsartiklar. Willmertz hade vid denna tidpunkt icke hört uppgivas att någon särskild person utpekats såsom upphovsman till artiklarna. Någon avsikt att efterforska tidningens sagesman hade Willmertz icke haft. Tidningens uppgifter om händelseförloppet under början av förhöret med Nilsson vore ensidiga och missvisande. Vad som verkligen förekommit framginge av förhørsprotokollet. Willmertz medgav att han under förhöret med Nilsson frågat denne huruvida kanske rent av han vore upphovsmannen till artiklarna. Denna fråga hade måhända erhållit en mindre lämplig formulering, eftersom det ju varit uppenbart att Nilsson som ej vore tidningsman icke kunde ha författat artiklarna. Anledningen till frågan hade varit att Nilsson dittills under förhörets gång visat sig ytterst förbehållsam och rent av ovillig att bidra till utredningen. Willmertz' tanke hade varit att förhöret kunde förkortas väsentligt, om Willmertz av Nilsson kunde erhålla ett klart uttalande om hur mycket han kände till av berörda artiklar. Då Nilsson under förhörets fortsatta gång fortfarande visat sig direkt ovillig att besvara Willmertz' frågor och dessutom varit nonchalant i sitt uppträdande, hade Willmertz kanske ett ögonblick blivit otålig. Willmertz hade tillhållit Nilsson i sträng ton att giva klara svar på Willmertz' framställda frågor samt att iakttaga ett bättre uppträdande. Nu

efteråt insåge Willmertz att den sålunda givna tillsägelsen lätt kunnat tolkas så som om Willmertz velat framtvunga ett svar på den strax förut framställda frågan huruvida Nilsson vore upphovsman till artiklarna. Utöver vad som förekommit vid förhöret med Nilsson hade Willmertz icke på något sätt efterforskat vem som lämnat tidningen uppgifterna ifråga. Under utredningens lopp hade det framkommit att de av tidningen lämnade sakuppgifterna i stort sett vore riktiga. Tidningens uppgifter att de civilanställda »försökt köra med de värnpliktiga för att själva få så lindrigt som möjligt» hade emellertid blivit vederlagda. Samarbetet mellan dessa båda yrkeskategorier hade varit gott, med undantag för att vissa kontroverser hade förekommit emellan förmannen och en civilarbetare å ena sidan samt Nilsson och en annan värnpliktig å den andra. Rörande dessa kontroverser hade tidningen påtalat att förmannen rapporterat de värnpliktiga men sedermera återtagit sin rapport, då de värnpliktiga hotat att rapportera arbetsförhållandena på verkstaden. Dessa av tidningen påtalade förhållanden hade Willmertz ansett sig nödsakad att göra till föremål för utredning. I samband härmed hade från flera håll utan att vederbörande därom tillfrågats framkommit antydningar om att man bland personalen vore av den uppfattningen, att orsaken till artiklarna måste sökas i vad som passerat vid ovan nämnda kontroverser och att artiklarna vore att betrakta som en hämndeakt från en person, som gjort sig känd för att vara notorisk kverulant.

Enligt protokoll den 8 januari 1945 vid Willmertz' förhör med Nilsson uppgav Nilsson, att han kände till innehållet i ifrågavarande tidningsartiklar men att han icke själv lämnat artiklarna till tidningen. På fråga om Nilsson talat med någon medarbetare i tidningen om förhållandena inom verkstaden svarade Nilsson »vi lämna den frågan tillsvidare» samt tillade att förhørsledaren icke hade rätt att framställa en dylik fråga.

Vid senare förhör å regementet uppgav styckjunkaren Sven Svedefelt: Han hade varit närvarande som protokollförare vid Willmertz' förhör med Nilsson den 8 januari 1945. Han hade i början av förhöret varit sysselsatt med att formulera förhørsprotokollets ingresser, varför han ej kunde i detalj minnas hur frågorna ställts och besvarats, men efter vad han nu trodde sig minnas hade frågeställningen och frågornas besvarande i stort sett förlöpt så som tidningen framställt det i skrivelsen till militieombudsmannen. Han hade en känsla av att förhørsledaren varit irriterad, men hade detta nog delvis berott på uppträdandet hos Nilsson. Nilsson hade sålunda vänt sig med sidan mot förhørsledaren, vilket föranlett denne att uppmana Nilsson att se på förhørsledaren. Svedefelt hade likaledes en känsla av att Nilsson i början av förhöret svarat undvikande och i en del fall icke alls.

Värnpliktige nr 1134-45-41 Sturén berättade vid samma förhör: Han hade varit närvarande från början och under större delen av förhöret med Nilsson men hade senare blivit avlöst av ett annat förhörsvittne, kaptenen E. Ramm-Ericson. Förhørsledaren hade från början lett förhöret i vanlig förhörston. Under förhörets gång hade han synbarligen blivit irriterad av Nilssons uppträdande och svar. Sturén trodde sig minnas att händelseförloppet under för-

höret i stort sett varit sådant som det relaterats i tidningens anmälan till militieombudsmannen dock hade Willmertz icke fällt uttrycket »Det förstår man ju att det är Ni som har skrivit artiklarna eftersom Ni inte svarar». På Willmertz' fråga om Nilsson skrivit artiklarna hade Nilsson icke svarat förrän protokollföraren något senare uppläst frågan från protokollet, då Nilsson vänt sig till protokollföraren och sagt ungefär »Ni sätter väl nej till protokollet».

Kaptenen Ramm-Ericson meddelade: Han hade kallats som förhörsvittne den 8 januari. Förhöret med Nilsson hade redan börjat, då Ramm-Ericson anlät. Ramm-Ericson hade ej varit närvarande under den del av förhöret med Nilsson som gällt lämnande av uppgifter till tidningen utan först när förhållandena vid verkstaden kommit på tal. Ramm-Ericson hade ej märkt något anmärkningsvärt beträffande förhörstonen utom att Nilsson möjligen verkat irriterad och ej särskilt villig att lämna uppgifter angående förhållandena i verkstaden, detta jämfört med övriga hördas beredvillighet att lämna begärda uppgifter. Willmertz hade efter förhörets avslutande nämnt, att Nilsson under den del av förhöret, då Ramm-Ericson ej närvarit, varit svår att få svar ifrån.

Juridiske assistenten värnpliktige H. Jungert berättade: Han hade tjänstgjort som protokollförare vid samtliga av Willmertz hållna förhör beträffande förhållandena vid regementets serviceverkstad utom vad beträffade förhöret med Nilsson. Några efterforskningar angående uppgiftslämnare eller författare till artiklarna i tidningen hade icke förekommit vid de förhör under vilka Jungert närvarit. Förhørsledaren hade hela tiden varit lugn och sansad. De hördas karakteristik av tidningens artiklar såsom personlig hämndeakt hade framkommit vid utredning angående förhållandet mellan de värnpliktiga och de civila inom verkstaden, alltså icke vid efterforskningar av artikelförfattare.

Tidningen Arbetaren för den 21 mars 1945 innehöll en i hithörande delar så lydande artikel:

»Protokollet 'justerades' efter anmälan till MO.

Major Willmertz vid Lv 3 plumpar till sin sak ännu ytterligare.

Major Willmertz vid Lv 3, som av Arbetaren anmäls till MO för att han sökt utforska tidningens sagesmän i fråga om de påtalade missförhållandena vid regementet, har nu avgivit av MO infordrad förklaring. Han bestriider att han fällt något yttrande om att det är förbjudet att lämna uppgifter till tidningar om militära förhållanden. Samtidigt har han företagit en häpnadsväckande 'justering' av protokollet från det påtalade förhöret, utan att ha inhämtat yttrande från den värnpliktige som tidigare godkänt och undertecknat detsamma.

Major Willmertz har lämnat en längre redogörelse för vad som enligt hans uppfattning förekommit i samband med förhöret. Det intressanta i hans framställning är framför allt bestridandet av yttrandet att det är förbjudet att lämna uppgifter till tidningar om militära förhållanden.

'Såsom bl. a. gammal pressofficer är jag väl medveten om att det är varje medborgares rättighet att träda i förbindelse med pressen. Detta gäller således även för militära personer. Vid min fråga till vpl Nilsson avsåg jag blott de speciella förhållanden vid Lv 3 serviceverkstad, vilka måste vara honom välbekanta', framhåller major Willmertz.

Det förhållande som han hade undertecknat från det ifrågavarande tillfället stämde emellertid inte med den mycket förnuftiga uppfattning om de medborgerliga rättigheterna, som majoren anför i sitt yttrande. I protokollet stod nämligen att den värnpliktige icke kände till att det är förbjudet att lämna uppgifter till tidningar om militära förhållanden. Denna formulering hade protokollet när det tillsammans med den övriga utredningen tillställdes chefen för armén i slutet av januari. Och den formuleringen hade protokollet när Arbetarens medarbetare den 1 februari läste det på Lv 3:s regementsexpedition.

MO fick annan version än chefen för armén.

Tydligt har major Willmertz senare (kanske i samband med anmälan till MO?) kommit underfund med den stora betydelsen av de medborgerliga rättigheterna att träda i förbindelse med pressen och att protokollets ordalydelse svär mot denna uppfattning. Han har nämligen sett sig föranlåten att 'justera' protokollet. I den ifrågavarande satsen har ordet 'tidningarna' strukits och efter ändringen heter det att den värnpliktige inte kände till att det är förbjudet att till obehöriga lämna uppgifter om vissa militära förhållanden!

Om det var den saken som den värnpliktige inte kände till framgår dock inte av det 'justerade' protokollet, eftersom ändringen gjorts sedan det godkänts och undertecknats av den värnpliktige, som inte blivit tillfrågad om 'justeringen'.

Major Willmertz redogör även för 'justeringen' i sitt yttrande, så det är tydligt att han själv inte finner sitt förfaringsätt på minsta sätt anmärkningsvärt. Kanske anser han att en värnpliktigs medborgerliga rättigheter dock inte kan sträcka sig längre än att man kan ändra dennes yttranden efter behag. Men vad skall regementschefen och chefen för armén säga, som erhållit en annan version av protokollet?

Det skulle leda till märkliga konsekvenser om militära förhållanden efter undertecknandet utan vidare kunde ändra den förhördes yttranden.»

I denna del förekom under utredningen följande.

Willmertz anförde i sin ovannämnda skrivelse till regementschefen: Han bestred att han fällt något yttrande om »att det är förbjudet att lämna uppgifter till tidningar om militära förhållanden». Såsom gammal pressofficer vore Willmertz väl medveten om att det vore varje medborgares rättighet att träda i förbindelse med pressen. Detta gällde således även för militära personer. Med sin fråga till Nilsson hade Willmertz blott avsett de speciella förhållandena vid serviceverkstaden vid regementet, vilka förhållanden måst vara Nilsson välbekanta. Som stöd för detta påstående kunde Willmertz framhålla att han samtidigt hänvisat till Soldatinstruktionen, i vilken det i mom. 157

bland annat säges: »Det är förbjudet att avhandla frågor rörande såväl militära som civila försvarsförberedelser, t. ex. försök med materiel och vapen, övningar m. m. på sådant sätt att de komma till obehörigas kännedom». På ifrågavarande verkstad hade i betydande utsträckning funnits sådan materiel som avsåges i nämnda bestämmelse. Dessutom hade i verkstaden tjänstgjort viss personal som deltagit i försök med materiel av hemlig natur. Det hade varit dessa förhållanden Willmertz velat påpeka. Willmertz hade icke till Nilsson eller någon annan påstått att tidningens artiklar innehållit sådant, som ej bort omnämnas. Tidningen borde icke ha varit okunnig om detta förhållande, enär Willmertz i ett telefonsamtal — troligen den 12 januari — med en redaktör i tidningen förklarar att han vid förhöret med Nilsson endast avsett att man borde vara försiktig med yttranden, då det på verkstaden förekomme en del saker, som icke borde omnämnas för obehöriga. Willmertz hade även framhållit att någon erinran i detta hänseende varken kunde göras eller hade gjorts mot tidningens uppgifter.

I samma skrivelse yttrade Willmertz i annat sammanhang: Vid slutet av förhöret med Nilsson hade Willmertz meddelat att protokollföraren skulle till Nilsson översända koncept till protokollet. Willmertz hade sagt, att Nilsson kunde i protokollet göra sådana ändringar och tillägg som han funne befogade samt att Willmertz så vitt möjligt skulle beakta dessa vid protokollets justering. I det till Nilsson översända konceptet hade en under förhöret till Nilsson ställd fråga, om han kände till att det vore förbjudet att lämna uppgifter till obehöriga om vissa militära förhållanden, kommit att angivas såsom uppgifter till tidningar om militära förhållanden. Denna att-sats hade rättats vid protokollets justering.

Protokollet för den 8 januari över förhöret med Nilsson vilket underskrivits av Nilsson innehöll ursprungligen såsom Nilssons yttrande »att han icke kände till förbudet att lämna uppgifter till tidningar rörande militära förhållanden». Detta ändrades sedermera av Willmertz genom överstrykningar och tillägg till »icke kände till förbudet att lämna uppgifter till obehöriga rörande vissa militära förhållanden». Även efter denna ändring kunde skönjas den ursprungliga lydelsen av protokollet. I marginalen till protokollet antecknades: »Ändring gjord vid justering efter det Nilsson underskrivit protokollet. Hänvisning gjordes till Sold I: A mom 157. V. G. Willmertz.» Datum för ändringen antecknades icke.

Svedefelt uppgav vid förhör å regementet: Han kunde icke nu påminna sig hur ifrågavarande yttrande formulerats. Som protokollförare hade han uppläst protokollet för förhørsledaren och den förhörde med uttrycket »tidningar rörande militära förhållanden». Vid denna uppläsning hade icke någon av de närvarande gjort någon erinran.

Sturén yttrade: Han kunde ej påminna sig »hur yttrandet föll». Sedan Nilsson svarat på Willmertz' fråga hade Willmertz hänvisat Nilsson att taga del av viss bestämmelse i soldatinstruktionen.

Ramm-Ericson sade sig icke komma ihåg att under förhöret med Nilsson gjorts någon erinran beträffande protokollet.

Efter en redogörelse för utredningen anförde militieombudsmannen i en den 15 november 1945 dagtecknad åtalsinstruktion, vilken översändes till chefen för Stockholms luftvärnsregemente, följande.

Tryckfrihetsförordningen stadgar i § 1 mom. 1, att ej må någon i annan ordning eller i annat fall än denna lag stadgar kunna för tryckt skrifts innehåll tilltalas eller straffas. Ansvaret för innehållet i en tidning åvilar enligt § 1 mom. 18 tryckfrihetsförordningen i första hand den som i egenskap av utgivare har utgivningsbeviset för tidningen. De verkliga författarna till bidrag som influtit i en tidning äro i överensstämmelse härmed tillförsäkrade rätt att vara anonyma. Denna anonymitetsrätt har kommit till uttryck i § 1 mom. 15 tryckfrihetsförordningen. Liksom den vilken författat och insänt en artikel icke får efterspanas och åtalas för denna del av tidningens innehåll, så torde den som muntligen meddelat något som i tidningen intagits vara tillförsäkrad detta skydd (se vidare angående detta ämne ämbetsberättelserna 1944 s. 206—232 och 1945 s. 28—30).

Av handlingarna i förevarande ärende framgår att Willmertz erhållit uppdrag att i anledning av innehållet i ifrågavarande tidningsartiklar verkställa utredning vid regementet. Till fullgörande av detta uppdrag har Willmertz hållit förhör med bland andra Nilsson. Under förhöret med Nilsson har Willmertz tillfrågat Nilsson om denne skrivit artiklarna. Då Nilsson lämnat nekande svar har Willmertz frågat Nilsson om Nilsson talat med någon medarbetare i tidningen om förhållandena å verkstaden vid Stockholms luftvärnsregemente. Eventuellt har Willmertz i stället för sistnämnda fråga framställt fråga om Nilsson kände någon på tidningen eller hade någon bekant som vore anställd å eller medarbetare i tidningen.

Genom att sålunda efterforska vem som varit tidningens sagesman har Willmertz handlat i strid mot ovannämnda bestämmelser om ansvarighet för tryckta skrifter innehåll och om anonymitetsskydd. Willmertz har så mycket mindre ägt bedriva sådan efterforskning som det icke blivit ifrågasatt att något åtalbart skulle vara begånget.

Av utredningen framgår vidare, att Willmertz efter det att Nilsson underskrivit sin berättelse till förhørsprotokollet den 8 januari 1945 ändrat ett i det sålunda underskrivna protokollet antecknat yttrande av Nilsson att denne »icke kände till förbudet att lämna uppgifter till tidningar rörande militära förhållanden» till att Nilsson »icke kände till förbudet att lämna uppgifter till obehöriga rörande vissa militära förhållanden».

Willmertz har uppgivit att protokollet efter ändringen överensstämde med vad som verkligen yttrats under förhöret. Förhörsvittnena ha berättat att de icke kunde påminna sig »hur yttrandet föll». Ytterligare utredning i denna del läser icke kunna erhållas.

I § 7 tredje stycket militär bestraffningsförordning — vilket författningsrum torde vara tillämpligt på förevarande fall — stadgas att till protokoll antecknad redogörelse för avgiven berättelse skall till bestyrkande av redogörelsens riktighet uppläsas för den, som avgivit berättelsen. Någon föreskrift om att vederbörande tillika skall bestyrka redogörelsen med sin namn-

underskrift synes icke ha meddelats. Det torde emellertid vara vedertagen praxis att så sker.

Sedan den hörde med sin namnunderskrift vitsordat att hans berättelse blivit riktigt antecknad i protokollet, måste detta i denna del anses ha erhållit sin slutliga avfattning. Någon ändring i protokollet får därefter ej utan den hördes medgivande vidtagas av förhørsledaren, allra minst sedan denne själv undertecknat protokollet. Skulle förhørsledaren senare komma till den uppfattningen att den hördes uppgifter ej blivit riktigt upptagna i protokollet, bör rättelse lämpligen sökas genom nytt förhör med den hörde över vilket protokoll föres. Det torde jämväl stå förhørsledaren öppet att genom tillägg till protokollet framföra sin senare tillkomna uppfattning om vad den hörde uppgivit, men en dylik anteckning torde, även om den skulle i protokollet vitsordas av förhörsvittnet, icke äga obetingat vitsord framför den förut gjorda av den hörde godkända uppteckningen av hans berättelse.

Willmertz' åtgärd att efterforska vem som varit tidningens sagesman finner jag utgöra tjänstefel av så allvarlig beskaffenhet att jag icke kan underlåta att beivra felet. I övrigt föranleder vad i ärendet förekommit icke någon vidare åtgärd.

På grund härav uppdrog militieombudsmannen åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, under vilken Willmertz lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot honom för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

* *

*

Målet hänsköts av chefen för Stockholms luftvärnsregemente till regementskrigsrätten vid regementet. Vederbörande krigsfiskal yrkade vid krigsrätten i enlighet med åtalsinstruktionen ansvar å Willmertz för oförstånd i tjänsten bestående däri, att Willmertz den 8 januari 1945 under tjänstgöring vid regementet vid förhör rörande förhållandena vid regementets serviceverkstad med Nilsson i avsikt att utforska vilken person, som skrivit ifrågavarande tre tidningsartiklar i tidningen Arbetaren, tillfrågat Nilsson vem som varit tidningens sagesman i berörda hänseende och huruvida Nilsson själv skrivit artiklarna.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 21 december 1945 och yttrade därvid.

Genom den i målet förebragta utredning och bevisning måste anses ådågalagt, att Willmertz den 8 januari 1945 vid förhör, som han å tjänstens vägnar hållit med Nilsson för utredning av vissa i artiklar uti olika nummer av tidningen Arbetaren berörda förhållanden å regementets serviceverkstad, tillfrågat Nilsson, huruvida han skrivit de avsedda artiklarna.

Då författare av i tidning införda artiklar och uppgiftslämnare till sådan artikel tillförsäkrats rätt att vara anonyma, har Willmertz icke ägt att vid

förhöret framställa fråga av nyss angiven innebörd, vadan han måste anses övertygad om att ha härutinnan visat oförstånd vid fullgörande av tjänsteplikt.

Regementskrigsrätten prövar förty rättvist döma Willmertz jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten till två dagars arrest utan bevakning.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 9 januari 1946 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att överklaga regementskrigsrättens utslag och därvid yrka, att strängare straff måtte ådömas Willmertz. Militieombudsmannen anförde härvid följande. Enligt vad Willmertz inför krigsrätten uppgivit har han känt till att uppgiftslämnare till tidningar äga rätt att vara anonyma. Trots detta har Willmertz vid förhör för utredning av vissa i tidningsartiklar berörda förhållanden å Stockholms luftvärnsregemente sökt utforska vem som varit upphovsman till de ifrågavarande tidningsartiklarna. Vad Willmertz låtit komma sig till last innebär kränkning av en viktig medborgerlig rättighet, och det av krigsrätten utmätta straffet — två dagars arrest utan bevakning — synes alltför ringa.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 14 maj 1946 och fann därvid ej skäl göra ändring i överklagade utslaget.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Tillämpning av strafflagen för krigsmakten å personal tillhörande sjövärnskåren.

Jämlikt förklaring av Kungl. Maj:t den 17 oktober 1941 organiserades Sveriges frivilliga motorbåtskår från och med den 1 november 1941 såsom en sjövärnskår enligt reglemente för sjövärnskåren. I nämnda reglemente föreskrives bland annat följande. Sjövärnskåren, som rekryteras på frivillighetens väg, ingår i sjöförsvaret. Kåren har till uppgift att vid förstärkt försvarsberedskap (mobilisering) ävensom eljest, då så finnes lämpligt, ställa särskilt utbildad personal till krigsmaktens förfogande. Med avseende å sin verksamhet organiseras kåren på sjövärnsflottiljer. Kårens personal består av aktiva medlemmar samt aspiranter. Aspiranterna — som antagas för utbildning till aktiva medlemmar — äro att anse såsom medlemmar av sjövärnskåren. Befälet över sjövärnskåren utövas, under chefen för marinen, av chefen för sjövärnskåren. Sjövärnsflottilj, som står under befäl av flottiljchef, upprättas enligt beslut i kommandoväg. Flottiljchef förordnas av chefen för marinen. Såsom aspirant kan antagas yngling som under antagningsåret fyller minst 15 år och ej är inskriven såsom värnpliktig. Såsom aktiv medlem må bland andra antagas aspirant som undergått fullständig aspirantutbildning och fullgjort sin första värnpliktstjänstgöring vid flottan samt värnpliktig som är tilldelad marinen och vilkens krigsplacering vid kåren anses önskvärd. Sökande till aktivt medlemskap skall avgiva förbindelse beträffande obligatorisk fredstjänstgöring vid kåren (antagningskontrakt). Det antal aspiranter som för varje utbildningsår skall antagas bestämmas i kommandoväg. Aspirant som på ett tillfredsställande sätt undergått fullständig aspirantutbildning tilldelas såsom värnpliktig flottan. Efter fullgörande av första värnpliktstjänstgöringen placeras aspirant i regel såsom aktiv medlem till krigstjänstgöring vid den sjövärnsflottilj han såsom aspirant tillhört, därest han icke såsom värnpliktig placeras till annan specielltjänst inom marinen. Aktiv medlem placeras till krigstjänstgöring vid den sjövärnsflottilj han tillhör. I 14 § i reglementet stadgas: För krigstjänstgöring avsedd personal ur sjövärnskåren skall till det antal och på sätt i kommandoväg bestämmas i fredstid utses och utbildas samt i erforderlig utsträckning jämväl förordnas till vederbörliga tjänstegrader. Av aktiv medlem fullgöres krigstjänstgöring i enlighet med vederbörande militära befälhavares bestämmande. Fredstjänstgöring består i

obligatorisk tjänstgöring enligt gällande utbildningsföreskrifter samt frivillig tjänstgöring vid inom flottilj eller kåren eller av militär myndighet särskilt anordnade övningar, kurser m. m. Då särskilda skäl härtill föreligga må aktiv medlem (aspirant) av kårchefen befrias från eller av flottiljchef erhålla uppskov med obligatorisk fredstjänstgöring.

Vidare har genom generalorder den 17 oktober 1941 (nr 577) fastställts tjänstgöringsföreskrifter för sjövärnskåren. I 9 § härav stadgas bland annat att aktiv medlem och aspirant, som fullgör tjänstgöring, är krigsman och såsom sådan lyder under krigslagarna.

Enligt föreskrift i 1 § kungörelsen den 22 januari 1943 angående krigsmaktens indelning i fred och rikets militärterritoriella indelning omfattar krigsmakten tre försvarsgrenar: armén, marinen och flygvapnet. Angående marinen stadgas vidare i samma paragraf att denna försvarsgren består av vapenslagen flotta och kustartilleri samt att till marinen jämväl hör sjövärnskåren.

Krigsmän lyda jämlikt 6 § punkt 1 strafflagen för krigsmakten under nämnda lag. Till krigsmän hänföras enligt 1 § första stycket punkt 3 strafflagen för krigsmakten värnpliktiga under den tid, de fullgöra dem åliggande tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten, samt då de under färd till eller från sin tjänstgöringsort stå under militärbefäl. På grund av stadgandet i punkt 7 samma stycke hänföras till krigsmän även medlemmar av frivilliga för rikets försvar avsedda kårer eller föreningar under den tid de för sådant ändamål tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten. I sista stycket samma paragraf föreskrives i fråga om dem, som tillhöra hemvärnet eller eljest tagit anställning vid krigsmakten såsom frivilliga i egenkap av befäl eller manskap, att de, även om de icke på grund av övriga stadganden i paragrafen äro att anse som krigsmän, skola hänföras till krigsmän under tid då de fullgöra tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten. Jämlikt 6 § punkt 3 strafflagen för krigsmakten skall vidare under denna lag lyda bland andra den, som med behörigt tillstånd åtföljer krigsmaktens fartyg på sjöslag eller är tjänstgöringsskyldig vid eller med behörigt tillstånd åtföljer mobiliserad avdelning av krigsmakten, ändå att han icke eljest skulle lyda under lagen.

I en till militieombudsmannen den 21 augusti 1945 inkommen skrift anförde furiren nr 537-21-42 Gunnar Andersson följande: Andersson vore furir i sjövärnskåren. Sedan Andersson i oktober 1944 avslutat sin beredskaps-tjänstgöring, hade Andersson icke varit i aktiv tjänst vid kåren. Däremot hade Andersson inom aspirantverksamheten under påföljande vinter samt under våren 1945 mot en kontant ersättning av nio kronor per gång tjänstgjort såsom instruktör en kväll i veckan. Andersson hade av chefen för Västernorrlands sjövärnsflottilj, kaptenen Sven Jurell, tillfrågats om han ville ställa sig till förfogande och frivilligt bli inkallad till tjänstgöring vid aspi-

rantskola å Lungö, som började den 1 juli 1945. Detta hade Andersson med hänsyn till sin civila anställning icke kunnat åtaga sig. Enär några instruktörer ej kunnat anskaffas hade Andersson dock sedermera åtagit sig att under de fridagar som Andersson hade från sitt civila arbete — omkring två dagar i veckan — ställa sig till förfogande som instruktör mot en lön av sju kronor 50 öre per gång. Överenskommelsen härom hade ej blivit skriftligen avfattad och Andersson hade ej erhållit något besked huruvida Andersson skulle betrakta sig som inkallad till tjänstgöring. Andersson hade vid tjänstgöringen varit iförd uniform. Av den avtalade ersättningen per dag skulle fem kronor utgå av den civila sammanslutningen, sjövärnssföreningen, och resten erläggas av flottiljen. Andersson hade i enlighet härmed börjat tjänstgöra som instruktör vid aspirantskolan. Av aspirantledaren, fänriken Bohman, hade Andersson erhållit tillstånd att den 16 juli 1945 efter tjänstgöringens slut klockan 1600 av två aspiranter bliva överseglad till fastlandet. På grund av trassel vid seglens hissande hade de ej varit färdiga att avsegla förrän klockan 1630. Härvid hade de emellertid blivit återkallade av Bohman under motivering att aspiranterna skulle äta innan de finge giva sig i väg. Måltiden hade varit klockan 1700 och fram- och återresan skulle ha tagit en timme. På fråga av Bohman varför de ej omedelbart avgått hade Andersson svarat att seglen krånglat. Utan att höja rösten eller på något vis förgå sig hade Andersson framhållit det konstiga i att det vore så svårt för Andersson att få båt, trots att det vore överenskommet att Andersson skulle få disponera en båt morgon och kväll de dagar han tjänstgjorde vid lägret. Andersson hade även framhållit att detta förefölle så mycket konstigare som civila kunde få disponera båtar. Bohman hade då svarat mycket häftigt med hög röst: »Det var fan vad Du blivit stor i käften. Tror Du att Du är den enda instruktören i hela stan, så man skall måsta krusa Dig va.» Härpå hade Andersson genmält att han visste att han var den ende instruktör som då kunde ställa sig till förfogande. Andersson hade därefter fattat humör och eftersom klockan varit närmare 1700 och Andersson ansett sig vara ur tjänst hade Andersson förgått sig och bett Bohman fara åt »H-et» samt sagt honom att Andersson ej ansåge honom vara kompetent till aspirantledare. Som Bohman i anledning härav rapporterat Andersson, anhöll Andersson att militieombudsmannen måtte undersöka huruvida Andersson stode under krigslagarna.

Chefen för sjövärnsskåren inkom den 4 september 1945 med yttrande i ärendet och anförde därvid bland annat: Formell inkallelse av Andersson med retroaktiv verkan i löneavseende hade av kårchefen kunnat utställas först den 8 augusti 1945 enär inkallelserna vid sjövärnsskåren under fredsförhållanden ej blivit reglerade förrän genom marinorder av den 28 juli 1945. Då Andersson ännu ej ådömts något straff anhölle kårchefen att militieombudsmannen ville yttra sig huruvida Andersson vid sagda tillfälle varit att hänföra till krigsman eller ej.

Vid kårchefens yttrande var fogad en skrivelse från chefen för Västernorrlands sjövärnssflottilj, vari anfördes följande: Under beredskapstiden hade

instruktörer för aspirantskolorna inkallats genom militär myndighets försorg och inkallelsetiden hade jämlikt marinorder räknats som krigstjänstgöring. Vid aspirantskolan å Lungö hade år 1944 därför lämplig personal inkallats genom chefens för Norrlandskustens marindistrikt försorg för att tjänstgöra som instruktörer. Sedan den förstärkta försvarsberedskapen med utgången av juni månad 1945 upphört hade personal för instruktörstjänst icke kunnat erhållas genom militär försorg utan hade instruktörer endast kunnat erhållas genom frivillig fredsinkallelse. Flottiljchefen hade innan aspirantskolan börjat organiseras tillskrivit vissa officerare, underofficerare och underbefäl vid sjövärnskåren med förfrågan om de frivilligt kunde ställa sig till förfogande för sommarens aspirantskola men hade erhållit till svar att de av olika skäl voro förhindrade. Skolan hade i detta läge satts i gång med fänriken Bohman som aspirantledare och en f. d. aspirant med fullständig aspirantutbildning som instruktör. Vidare hade en värnpliktig underofficer av andra graden kommenderats till skolan som uppbördsman och instruktör. Anderssons påstående att han talat med flottiljchefen om att ställa sig till förfogande som instruktör på fridagar vore ej med sanningen överensstämmande. Andersson hade talat med ställföreträdande flottiljchefen om att vara instruktör till ett pris av tio kronor per dag. Denna ersättning hade ställföreträdande flottiljchefen prutat ned till sju kronor 50 öre om dagen, varav fem kronor skulle betalas av sjövärnstföreningen och två kronor 50 öre av statsmedel. Att Andersson under tjänstgöringen skulle betrakta sig som inkallad ansågs vara självklart då han annars ej kunde erhålla fredslönen om två kronor 50 öre om dagen jämlikt kungörelse den 30 juni 1942 med provisoriska bestämmelser angående avlöning åt värnpliktiga m. m. (nr 527) med däri genom kungörelse den 30 juni 1944 (nr 498) beslutade ändringar.

I skrivelse den 5 november 1945 till chefen för marinen anhöll militieombudsmannen om yttrande i frågan huruvida med hänsyn till organisations- och tjänstgöringsförhållanden samt anställningsformer aktiva medlemmar och aspiranter i sjövärnskåren under tjänstgöring vore att anse såsom krigsmän enligt 1 § sista stycket strafflagen för krigsmakten eller enligt 1 § första stycket punkt 7 nämnda lag, eller om de eventuellt endast på grund av 6 § punkt 3 samma lag skulle anses lyda under lagen.

Chefen för marinen anförde i skrivelse den 23 november 1945: Vid tillkomsten genom lag den 14 juni 1940 av sista stycket i 1 § strafflagen för krigsmakten hade sjövärnskåren såsom sådan ännu icke blivit organiserad utan motsvarades av Sveriges frivilliga motorbåtskår. Härav följde att sjövärnskåren icke kunnat särskilt nämnas i nämnda lag. Avsikten med omorganisationen av den frivilliga motorbåtskåren hade bland annat varit att härigenom knyta kårens medlemmar fastare till sjöförsvaret, vilket framginge av bestämmelsen i 1 § i reglementet för sjövärnskåren, vari stadgades att sjövärnskåren, som rekryterades på frivillighetens väg, inginge i sjöförsvaret. I de genom generalorder fastställda tjänstgöringsföreskrifterna för sjövärnskåren föreskrevs att aktiv medlem och aspirant som fullgjorde

tjänstgöring vore krigsmän och såsom sådana lydde under krigslagarna. Den lagliga bakgrunden till vad sålunda i kommandoväg föreskrivits torde ha varit uttrycket i 1 § sista stycket strafflagen för krigsmakten »eller eljest tagit anställning vid krigsmakten såsom frivilliga i egenskap av befäl eller manskap, även om de icke på grund av ovan givna stadganden äro att anse såsom krigsmän». Detta syntes bland annat bestyrkt av departementschefens yttrande i proposition nr 301: 1940 s. 5, jämfört med första lagutskottets utlåtande nr 55: 1940 s. 5. Det i reglementet för sjövärnsskåren använda uttrycket »antagning» av aktiva medlemmar och aspiranter torde i här använd betydelse vara synonymt med »anställning». I inskrivningsförordningens 169 och 170 §§ användes nämligen ordet anställning även för personal som i fredstid förordnats till befäl i sjövärnsskåren. Vidare hade Kungl. Maj:t i reglementet för sjövärnsskåren fastställt att fredstjänstgöring bestode i obligatorisk tjänstgöring enligt gällande utbildningsföreskrifter samt frivillig tjänstgöring vid inom flottilj eller kåren eller av militär myndighet särskilt anordnade övningar, kurser m. m. Även denna bestämmelse syntes chefen för marinen styrka ovannämnda antagande angående arten av medlemmarnas ställning i anställnings- och tjänstgöringshänseende. I detta sammanhang kunde framhållas, att ordet »antagning» jämväl förekomme i kungörelsen den 31 maj 1940 om hemvärnets organisation och uppgifter m. m. beträffande hemvärnsmännen och reservhemvärnsmännen. På grund av här framlagda synpunkter syntes aktiva medlemmar och aspiranter vid sjövärnsskåren med hänsyn till organisations- och tjänstgöringsförhållanden samt anställningsformer vara att hänföra till krigsmän enligt 1 § sista stycket strafflagen för krigsmakten vid fullgörande av varje slag av tjänstgöring vid krigsmakten, antingen det skedde såsom frivillig tjänstgöring vid sjövärnsflottilj eller efter inkallelse genom militär myndighet.

Militieombudsmannen anhöll vidare genom skrivelse till chefen för försvarsstaben om yttrande i ärendet, varvid militieombudsmannen framhöll att detta med hänsyn till den förevarande frågans principiella intresse jämväl borde avse förhållandena efter ikraftträdandet den 1 november 1945 av Tjänstereglemente för krigsmakten.

Chefen för försvarsstaben anförde i yttrande av den 14 januari 1946: Sjövärnsskårens aktiva medlemmar vore antingen värnpliktiga eller krigsfrivilliga. Under tjänstgöring vid krigsmakten vore de krigsmän, de värnpliktiga medlemmarna enligt 1 § första stycket punkt 3 och de krigsfrivilliga medlemmarna enligt 1 § sista stycket strafflagen för krigsmakten. Aspiranterna vid sjövärnsskåren vore icke registrerade vid krigsmakten, upp- bure icke lön från försvarsväsendet och deras utbildning ägde, i varje fall normalt, icke rum vid militära förband. De vore icke avsedda att så länge de vore aspiranter tagas i anspråk för krigstjänstgöring. De kunde därför icke räknas såsom frivilliga tillhörande krigsmakten. I stället borde de anses såsom medlemmar av en frivillig för rikets försvar avsedd kår eller förening. Endast om de undantagsvis skulle tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten torde de följaktligen enligt 1 § första stycket punkt 7

strafflagen för krigsmakten vara att hänföra till krigsmän. Föreskriften i tjänstgöringsföreskrifterna för sjövärnsskåren att aspirant, som fullgjorde tjänstgöring, vore krigsman och lydde under krigslagarna, syntes tillämplig endast i de fall den överensstämde med strafflagens för krigsmakten ovan nämnda bestämmelse. Enligt Tjänstereglemente för krigsmakten mom. 101 hänfördes aspiranterna såsom medlemmar av frivillig för rikets försvar avsedd kår eller förening under tjänstgöring vid krigsmakten till civil personal. Om de före ikraftträdandet av tjänstereglementet under sådan tjänstgöring bort hänföras till militär eller civil personal, syntes oklart. Det rikligaste torde dock ha varit att även tidigare hänföra dem till civil personal. Andersson, vilken vore aktiv medlem av sjövärnsskåren, hade, utan att vid tiden för den i handlingarna omförmälda händelsen ha inkallats till tjänstgöring, efter muntlig överenskommelse med befäl vid vederbörlig flottilj fullgjort viss tillfällig tjänst vid ett av flottiljen anordnat utbildningsläger för aspiranter. Den tjänstgöring Andersson fullgjort syntes varken med hänsyn till det sätt, på vilket tjänstgöringen kommit till stånd, eller med hänsyn till den utbildningskurs, vid vilken tjänstgöringen fullgjorts, kunna anses såsom sådan tjänstgöring, som avsåges i 1 § första stycket punkt 3 strafflagen för krigsmakten. Att Andersson sedermera för avlöningsförhållandenas ordnande inkallats retroaktivt samt att han under tjänstgöringen burit uniform syntes utan betydelse i ifrågavarande hänseende. Med hänsyn till det anförda hade Andersson enligt chefens för försvarsstaben mening icke lytt under strafflagen för krigsmakten vid det i ärendet aktuella tillfället.

Militieombudsmannen meddelade i skrivelse den 19 januari 1946 till Andersson att militieombudsmannen, med hänsyn till den tveksamhet som syntes kunna råda angående frågan i vad mån medlemmar av sjövärnsskåren vore underkastade ansvar enligt strafflagen för krigsmakten, funne målet lämpligen böra hänvisas till prövning av krigsdomstol, samt att militieombudsmannen icke företoge vidare åtgärd i ärendet. Vid skrivelsen var fogat avskrifter av ovan nämnda yttranden från flottiljchefen, chefen för sjövärnsskåren, chefen för marinen och chefen för försvarsstaben.

Sedan chefen för sjövärnsskåren av militieombudsmannen underrättats om vad sålunda förekommit i ärendet, hänsköts målet mot Andersson av chefen för Norrlandskustens marindistrikt till Särskilda krigsrätten i Härnösand.

Vederbörande krigsfiskal uttalade vid krigsrätten att Andersson på de grunder som anförts av chefen för marinen varit att anse som krigsman vid ifrågavarande tillfälle samt yrkade ansvar å Andersson jämlikt 82 § första stycket strafflagen för krigsmakten för förolämpning av överordnad krigsman. Bohman instämde i åtalet.

Andersson anhöll under åberopande av det utav chefen för försvarsstaben i saken avgivna yttrandet, att krigsrätten måtte avskrivna målet från vidare handläggning.

Andersson uppgav att han före den ifrågavarande händelsen tjänstgjort som instruktör endast tre dagar samt att han därefter ej fått tjänstgöra vidare. Han medgäve att han vid tillfället uppträtt olämpligt.

Krigsfiskalen anförde: Enligt uppgift av vederbörande mobiliseringschef hade Anderssons ifrågavarande tjänstgöring icke blivit riktigt antecknad i stamkortet. Anderssons tjänstgöring om sammanlagt tre dagar hade sålunda icke, såsom i stamkortet antecknats, skett i en följd utan med vissa uppehåll. Någon skriftlig inkallelseorder till Andersson hade icke utfärdats.

Vid krigsrätten företeddes avskrift av skrivelse den 8 augusti 1945 till flottiljchefen från chefen för sjövärnsskåren, innefattande bemyndigande för flottiljchefen att jämlikt 14 § i reglementet för sjövärnsskåren för tid under vilken aspirantskolan å Lungö påginge fredsinkalla Bohman och Andersson.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 1 mars 1946 och anförde därvid följande.

Enär Andersson, som är värnpliktig vid flottan och aktiv medlem i sjövärnsskåren, icke, såvitt visats, vid ifrågavarande tillfälle fullgjorde tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten,

samt Andersson följaktligen ej var att anse såsom krigsman, alltså och då Andersson ej heller på annan grund lydde under strafflagen för krigsmakten eller var underkastad straff efter densamma,

finner krigsrätten den mot Andersson förda talan icke kunna upptagas till prövning.

Från detta utslag, som innefattade krigsdomaren Km Karlssons, tillförordnade auditören Falks och flaggjunkaren Olofssons samstämmiga mening, var kaptenen Walles skiljaktig och yttrade:

»Enär Andersson, som är värnpliktig vid flottan och aktiv medlem i sjövärnsskåren, måste anses ha varit inkallad till tjänstgöring vid Västernorrlands sjövärnsflottilj vid ifrågavarande tillfälle den 16 juli 1945,

samt Andersson följaktligen var att anse såsom krigsman, alltså och då jämväl Bohman var krigsman vid nämnda tillfälle, samt den mot Andersson förda talan avser gärning, som är straffbar enligt strafflagen för krigsmakten,

finner jag berörda talan vara av beskaffenhet att skola prövas av krigsdomstol;

och enär av utredningen framgår, att Andersson vid omförmälda tillfälle den 16 juli 1945 förolämpat Bohman, som var Andersson överordnad, med vanvördiga yttranden i och för hans tjänst,

men omständigheterna därvid få anses synnerligen mildrande, prövar jag rättvist döma Andersson, jämlikt 82 § första stycket ovan nämnda lag, att undergå vaktarrest i fem dagar.»

Krigsfiskalen anförde i krigshovrätten besvär över utslaget.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 13 augusti 1946 och anförde därvid.

Enär Andersson vid tiden för den ifrågavarande händelsen icke varit inkallad till tjänstgöring såsom medlem av sjövärnsskåren utan hans verksamhet som instruktör vid nämnda tid uteslutande grundat sig på hans muntliga utfästelse till vederbörande befäl vid Västernorrlands sjövärnsflottilj att i den mån hans civila befattning sådant medgäve biträda med utbildning av aspiranter,

samt nämnda utfästelse icke innebär att Andersson därigenom blivit tjänstgöringsskyldig vid krigsmakten i uti § 1 strafflagen för krigsmakten åsyftad mening,

alltså och då Andersson följaktligen vid tiden för åtalade händelsen icke varit att anse såsom krigsman,

samt Andersson icke heller på annan grund lydde under strafflagen för krigsmakten eller var underkastad straff efter densamma, varder överklagade utslaget av krigshovrätten fastställt.

Till utveckling av sin ståndpunkt angående sjövärnskårens och dess personals rättsliga ställning anförde t. f. krigshovrättsrådet von Sydow.

»Jämlikt kungörelse den 22 januari 1943 angående krigsmaktens indelning i fred och rikets militärterritoriella indelning ingår sjövärnskåren, som rekryteras på frivillighetens väg, i krigsmakten.

Kårens personal består av aktiva medlemmar samt aspiranter. De aktiva medlemmarna äro antingen värnpliktiga eller krigsfrivilliga. Varje aktiv medlem är skyldig teckna anställningskontrakt, enligt vilket han bland annat förbinder sig till obligatorisk fredstjänstgöring. Därutöver består fredstjänstgöring av frivillig tjänstgöring vid övningar, kurser med mera, vilka särskilt anordnas inom flottilj eller kåren eller av militär myndighet. Värnpliktig, vilken i egenskap av medlem i kåren och efter inkallelse fullgör honom åliggande tjänstgöringsskyldighet, oavsett densamma är obligatorisk eller frivilligt åtagen, är jämlikt 1 § första stycket punkt 3 strafflagen för krigsmakten att anse såsom krigsman. Jämväl de frivilliga aktiva medlemmarna äro under tid då de fullgöra sådan tjänstgöring att hänföra till krigsman, de senare dock jämlikt 1 § sista stycket samma lag.

Till aspiranter vid kåren kunna antagas allenast ynglingar, som under antagningsåret fylla minst 15 år och ej äro inskrivna såsom värnpliktiga. De äro icke avsedda att så länge de äro aspiranter tagas i anspråk för krigstjänstgöring. Vid antagning teckna de icke något anställningskontrakt utan erhålla allenast ett bevis av vederbörande flottiljchef att de antagits såsom aspiranter vid kåren. De kunna därför icke anses ha tagit anställning vid krigsmakten såsom frivilliga. I stället böra de anses såsom medlemmar av en frivillig för rikets försvar avsedd kår eller förening. Allenast om de tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten äro de följaktligen jämlikt 1 § första stycket punkt 7 nämnda lag att hänföra till krigsmän.

Oavsett vad sålunda anförts om aspiranterna måste ifrågavarande av sjövärnskåren anordnade utbildningskurs för aspiranter anses ingå i krigsmakten.»

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

2. Angående krigsdomstols behörighet.

1.

Vid en av militieombudsmannen den 4 februari 1946 förrättad inspektion av fjärde militärbefälsstaben antecknades vid granskning av Särskilda krigsrättens i Stockholm protokoll bland annat följande.

Krigsrätten hade den 6 mars 1943 jämlikt 132 § strafflagen för krigsmakten samt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen dömt ingenjören Lars Erik Ing-

valdson för det denne såsom anställd vid arméförvaltningens tygdepartements kontrollkontor under tjänstgöring vid Sandvikens Jernverks Aktiebolag gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse att till kronan utgiva 20 dagsböter, varje dagsbot bestämd till fem kronor, samt förpliktat Ingvaldson att i skadestånd till kronan utgiva 127 kronor. I beslutet hade krigsdomaren E. Ploman deltagit såsom krigsdomare, varjämte vice krigsdomaren A. Wirgin tjänstgjort såsom auditor.

Militieombudsmannen begärde upplysning angående å vilka omständigheter krigsrätten grundade sin uppfattning att Ingvaldson för vad han låtit komma sig till last vore underkastad straff enligt strafflagen för krigsmakten eller, om så icke vore fallet, varå krigsrätten grundade sin behörighet att till prövning upptaga ifrågavarande mål.

I ett av Ploman och Wirgin undertecknat yttrande anfördes följande: Krigsrätten hade icke ansett Ingvaldson vara underkastad straff enligt strafflagen för krigsmakten. Däremot hade krigsrätten i överensstämmelse med en av dåvarande t. f. ombudsmannen hos arméförvaltningen uttalad mening funnit, att Ingvaldson på grund av sin anställning vid arméförvaltningens tygdepartements kontrollkontor varit att anse såsom tjänsteman, tjänstgörande vid mobiliserat förband och sålunda vid krigsmakten. Med hänsyn därtill hade krigsrätten ansett målet jämlikt 39 § 1 mom. 2) militära rättegångslagen tillhöra krigsdomstols prövning.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 24 september 1946 till Ploman följande:

Enligt 6 § strafflagen för krigsmakten lyder under denna lag, bland andra, envar som är tjänstgöringsskyldig vid mobiliserad avdelning av krigsmakten, ändå att han icke eljest skulle lyda under lagen. Vidare gäller enligt 132 § samma lag att där någon, som utan att vara krigsman lyder under lagen, beträdes med vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet i sin tjänstebefattning och ej i strafflagen för krigsmakten eller annan lag särskilt ansvar är satt å förseelsen utan densamma skall bestraffas efter 25 kap. 17 § allmänna strafflagen, den felaktige må beläggas med disciplinstraff så framt förseelsen var ringa och ej innefattade fel i domare- eller prästämbetet eller vad därmed har gemenskap eller i annat för vars utövning insikt i särskild vetenskap erfordras. Till krigsdomstols handläggning höra enligt huvudregeln i 39 § 1 mom. 1) militära rättegångslagen åtal mot dem, som lyda under strafflagen för krigsmakten eller eljest äro underkastade straff efter samma lag för brott som i nämnda lag omförmäles såsom straffbart, vare sig straffet finnes utsatt där eller i sådant avseende hänvisning är gjord till allmän lag. Jämlikt 39 § 1 mom. 2) militära rättegångslagen skall vidare vid krigsdomstol ske åtal för fel och förbrytelse i ämbete eller tjänst vid krigsmakten jämväl i de fall, då den brottslige ej lyder under strafflagen för krigsmakten eller brottet däri icke omförmäles såsom straffbart.

Under förutsättning att arméförvaltningens tygdepartements kontrollkon-

tor kunnat anses tillhöra krigsmakten (se Svedelius-Geijerstams kommentar till strafflagen för krigsmakten s. 26 och Svennegård i Svensk Juristtidning 1943 s. 708 ff; jämför kungörelsen den 22 januari 1943, nr 33, angående krigsmaktens indelning i fred och rikets militärterritoriella indelning) samt vid ifrågavarande tillfälle varit mobiliserat har Ingvaldson såsom tjänstgöringsskyldig vid mobiliserad avdelning av krigsmakten jämlikt 6 § strafflagen för krigsmakten varit underkastad straff efter 132 § samma lag och målet har på grund av stadgandet i 39 § 1 mom. 1) militära rättegångslagen hört till krigsdomstol. Därest åter kontrollkontoret väl ansetts tillhöra krigsmakten men icke kunnat anses som mobiliserad avdelning därav, har Ingvaldson icke varit underkastad straff enligt strafflagen för krigsmakten, och 132 § har icke varit tillämplig. Ingvaldsons brott skulle i sådant fall ha varit att bedöma endast enligt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen, och åtalet skulle jämlikt 39 § 1 mom. 2) militära rättegångslagen ha anhängiggjorts vid krigsdomstol.

Jag har härigenom velat delgiva Eder min uppfattning rörande förevarande spörsmål och anmodas Ni att giva auditören Wirgin del av denna skrivelse.

II.

Stationskrigsrätten vid Stockholms örlogsstation dömde genom utslag den 11 maj 1945 en å örlogsvarvet i Stockholm anställd arbetare, Tore Pettersson, som under en vid örlogsstationen den 11 februari 1945 anordnad luftskyddsövning trots gällande förbud mot rökning inom örlogsvarvets område anträffats rökande invid torpeddepartementets skyddsrum inom varvet, att jämlikt 132 § strafflagen för krigsmakten jämförd med 25 kap. 17 § allmänna strafflagen för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt undergå vaktarrest i tre dagar. I nämnda beslut deltog krigsdomaren E. Ploman samt vice krigsdomaren E. Hildebrand, kaptenen Berggren och flaggstyrmannen Holmström.

Som Petterssons befattning vid örlogsvarvet icke torde vara sådan som avsåges i 25 kap. 22 § allmänna strafflagen samt 132 § strafflagen för krigsmakten och 25 kap. 17 § allmänna strafflagen vid sådant förhållande icke syntes vara i förevarande fall tillämpliga, anmodade militieombudsmannen — under hänvisning till Nytt juridiskt arkiv avd. I 1942 s. 356 — krigsrättens ledamöter att inkomma med yttrande i ärendet.

I en av Ploman jämte övriga ledamöter i krigsrätten undertecknad skrivelse anfördes följande: Krigsrättens ledamöter hade icke förbisett ifrågavarande spörsmål men hade av följande skäl kommit till det slut utslaget utvisade. Vid stationskrigsrätten ställdes varvsarbetaren Carl Fredrik Åslund under åtal för det han den 3 maj 1944 vid utpasserande från örlogsvarvet gjort sig skyldig till förolämpning mot en vid porten till Liljevalchsbron såsom brovaktsbefälhavare tjänstgörande furir. Sedan krigsrätten genom utslag den 12 juli 1944 dömt Åslund, jämlikt 94 § strafflagen för krigsmakten och 16 kap. 11 § allmänna strafflagen, för förolämpning mot krigs-

man i och för dennes tjänst att hållas i vaktarrest sex dygn. anförde Åslund besvär över utslaget hos krigshovrätten, därvid han i första hand yrkade, att krigsrättens utslag måtte undanröjas, enär krigsrätten icke varit behörig att upptaga målet till prövning. Genom utslag den 9 januari 1945 fann krigshovrätten, enär Åslund vore anställd vid mobiliserad avdelning av krigsmakten och förty jämlikt 6 § 3 mom. strafflagen för krigsmakten lydde under samma lag, målet höra till krigsdomstols prövning samt fann ej skäl göra ändring i krigsrättens utslag. Av Åslund gjord underdånig ansökning om tillstånd att fullfölja talan mot krigshovrättens utslag fann Kungl. Maj:t genom utslag den 2 maj 1945 ej skäl bifalla (Nytt juridiskt arkiv avd. I 1945 not. B 404). — Som Pettersson vid tiden för begående av den åtalade förseelsen var anställd vid mobiliserad avdelning av krigsmakten och sålunda lydde under strafflagen för krigsmakten, hörde målet mot honom till krigsdomstols prövning. Beträffande frågan huruvida Petterssons befattning vid örlogsvarvet skulle anses vara sådan, som avses i 25 kap. 22 § allmänna strafflagen, hade krigsrättens ledamöter om än med tvekan ansett densamma böra anses vara av dylik beskaffenhet och sålunda ansett honom kunna dömas jämlikt de i utslaget åberopade lagrummen. De hade därvid även tagit viss hänsyn till den omständigheten, att Pettersson eljest icke skulle kunnat ådömas straff för den begångna förseelsen, något som de funnit icke vara riktigt. Krigsrättens ledamöter ansågo sig jämväl böra påpeka att i det rättsfall, vartill militieombudsmannen hänvisat, underdomstolarna och en ledamot av högsta domstolen biträtt den ståndpunkt, vartill krigsrätten kommit.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 24 september 1946 till Ploman.

Av det i skrivelsen åberopade målet angående Åslund framgår att denne såsom anställd vid mobiliserad avdelning av krigsmakten lydde under strafflagen för krigsmakten. Detta är emellertid icke i och för sig tillräckligt för att det mål som är i fråga skall tillhöra krigsdomstols prövning. Härför fordras som framgår av 39 § 1 mom. 1) militära rättegångslagen i regel även att det brott som är i fråga i strafflagen för krigsmakten omförmäles såsom straffbart, vare sig straffet finnes utsatt där eller i sådant avseende hänvisning göres till allmän lag. Som det brott -- förolämpning mot krigsman i och för dennes tjänst — vartill Åslund gjort sig skyldig i 94 § strafflagen för krigsmakten omförmäles såsom straffbart, har detta mål i enlighet härmed ansetts höra till krigsrätt.

Vad beträffar målet mot Pettersson ligger saken i sistnämnda hänseende annorlunda till. Pettersson har väl i likhet med Åslund varit underkastad straff enligt strafflagen för krigsmakten. Det är emellertid icke klart att Petterssons förfarande att överträda gällande förbud mot rökning inom örlogsvarets område kan medföra straff enligt strafflagen för krigsmakten. Det lagrum som torde kunna komma i fråga synes vara 99 § nämnda lag. Därest

omständigheterna icke äro sådana att sistnämnda lagrum varit tillämpligt uppställer sig spørsmålet om möjligheten att beträffande Pettersson tillämpa 132 § strafflagen för krigsmakten. Som nämnda lagrum i fråga om straffet hänvisar till 25 kap. 17 § allmänna strafflagen kan detsamma äga tillämpning å Pettersson allenast under förutsättning att Pettersson kunnat anses vid örlogsvaret inneha sådan befattning som omförmäles i 25 kap. 22 § sistnämnda lag. Krigsrätten har, i strid mot det resultat vartill högsta domstolen i det av mig åberopade rättsfallet kommit, om än med tvekan, ansett Petterssons befattning vara av sådan karaktär. Krigsrättens ledamöter säga sig därvid även ha tagit viss hänsyn till den omständigheten, att Pettersson eljest icke skulle kunnat ådömas straff för den begångna »förseelsen», något som de funnit icke vara riktigt. Det kan emellertid enligt min mening icke anses stå i god överensstämmelse med de grundläggande principer, som gälla för straffrättsskipningen här i landet, att dylika hänsyn få öva inverkan när det gäller att bedöma, huruvida ett visst förfarande är enligt gällande lag straffbart eller ej.

Jag har härigenom velat meddela Eder min uppfattning rörande förevarande spørsmål och anmodas Ni att giva krigsrättens övriga ledamöter del av denna skrivelse.

3. Avfattningen av krigsrätts fullföljdshänvisning avseende icke häktad.

Vid en av militieombudsmannen den 2 och 3 maj 1946 förrättad inspektion av Älvsborgs regemente antecknades vid granskning av regementskrigsrättens protokoll bland annat följande.

Löjtnanten E. P. F. Ehrborg dömdes den 16 januari 1946 för vållande till mindre kroppsskada samt försummelse vid fullgörande av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning två dagar.

Av krigsrätten hade i målet meddelats en så lydande besvärshänvisning:

»Talan mot detta utslag fullföljes genom besvär till Kungl. Krigshovrätten, postadress Stockholm, sist å tjugonde dagen herefter, vilka besvär skola antingen ingivas eller inlämnas eller ock dit i betalt brev med allmänna posten insändas; och skall ändringssökande i fullföljdsinlagan tydligt ange det beslut, mot vilket talan föres, ävensom uppgiva sin postadress; dock vare det klagande tillåtet att inom samma tid och på samma sätt avlämna sina besvär till Chefen för Kungl. Älvsborgs regemente.»

Civila ledamöter i krigsrätten voro krigsdomaren A. Swartling och auditören E. Hedlund.

Följande anmärktes.

Enligt 65 § militära rättegångslagen skola besvär över utslag eller beslut, som meddelats av regementskrigsrätt, till krigsöverdomstolen ingivas före klockan tolv å tjugonde dagen från den dag då utslaget eller beslutet gavs; dock vare klaganden tillåtet att inom nämnda tid avlämna sina besvär till den befälhavare, som föranstaltat om krigsrättens sammankallande. Jäm-

likt lag den 22 juni 1944 om rätt att i mål och ärenden som tillhöra domstols handläggning insända handlingar med posten m. m. må inläga eller annan handling, som skall ingivas till domstol eller domare, inlämnas genom bud eller insändas med posten i betalt brev. Handling, som inlämnats genom bud eller inkommit med posten, skall anses ingiven å dag då den inkommit till mottagaren och vad som är stadgat därom att handling skall ingivas inom visst klockslag å dag skall icke äga tillämpning i fråga om handling som avses i lagen.

Den meddelade besvärshänvisningen är icke fullt tydlig. Sålunda kan avfattningen av densamma giva anledning till den missuppfattningen, att besvärinlagan kan av den klagande inlämnas till postbefordran å tjugonde dagen från den dag då utslaget meddelats. Så kan dock givetvis endast ske under förutsättning att försändelsen samma dag framkommer till mottagaren.

Tillika anmärktes att enligt cirkulär den 22 juni 1944 fullföljdshänvisning som avser beslut av krigsdomstol skall innehålla uppgift om postadressen till den befälhavare, som är behörig mottaga besvärshandling.

Swartling medgav i infortrat yttrande, att den i protokollet meddelade besvärshänvisningen varit ofullständig och icke fullt tydlig, samt meddelade att en fullständig och tydlig besvärshänvisning numera lämnades.

Vid Swartlings yttrande var fogad en av Hedlund avgiven förklaring, vari anfördes följande: Den anmärkta formuleringen av besvärshänvisningen, för vilken Hedlund närmast vore ansvarig, hade av honom använts sedan den 1 juli 1944 utan att något missförstånd uppstått beträffande tiden för besvärens insändande till krigshovrätten i de fall, då besvär anförts. Hedlund kunde meddela, att mot ifrågavarande utslag hade Ehrborg i rätt tid anfört besvär till krigshovrätten. Med hänsyn till militieombudsmannens anmärkning finge Hedlund emellertid meddela, att han numera använde följande formulering för besvärshänvisning, då fråga vore om icke häktad person: »Talan mot detta utslag fullföljes i Kungl. Krigshovrätten, adress Stockholm, genom besvär, vilka skola ingivas eller med posten i betalt brev insändas till Kungl. Krigshovrätten. Klagande bör i besvären tydligt ange det utslag, mot vilket talan föres, ävensom uppgiva sin postadress. Besvären skola vara Kungl. Krigshovrätten tillhanda sist å tjugonde dagen här efter eller, om denna dag är helgdag, å nästpåföljande helgfria dag före tjänstetidens slut, dock vare det klagande tillåtet att inom samma tid och på samma sätt avlämna sina besvär till Chefen för Kungl. Älvsborgs regemente, postadress Borås.» — Genom förbiseende hade i förevarande fall befälhavarens postadress kommit att bortfalla, vilken Hedlund annars alltid regelmässigt brukade utsätta.

Militieombudsmannen, som genom beslut den 22 augusti 1946 lät bero vid i ärendet avgiven förklaring och utlovad rättelse, meddelade i skrivelse till Swartling, att fullföljdshänvisning för icke häktad torde ha erhållit en lämplig avfattning genom följande vid ett flertal krigsrätter begagnade formulär.

»Talan mot detta utslag fullföljes i Kungl. Krigshovrätten, Stockholm, genom besvär, vilka skola ingivas eller med posten i betalt brev insändas till Krigshovrätten eller chefen för — — — regemente, adress — — —. Klaganden bör i besvären tydligt ange det utslag mot vilket talan föres ävensom uppgiva sin postadress. Besvären skola vara Krigshovrätten eller regementschefen till handa sist den — — — — — före tjänstetidens slut.»

4. Angående översändande för verkställighet av domsbesked och utslag rörande häktad.

I.

Vid en av militieombudsmannen den 22 september 1943 förrättad inspektion av Roslagens flygflottilj anmärktes vid granskning av liggaren över nöjdförklaringar följande: Värnpliktige furiren nr 550-4-37 Karl Georg Bengt Krook, som den 19 december 1941 dömts till fängelse i två månader, hade samma dag erinrats om rätten till nöjdförklaring men först den 23 december tillfrågats om han ville avgiva nöjdförklaring och sistnämnda dag avgivit sådan förklaring. Av å flottiljen tillgängliga handlingar inhämtades, att utslaget meddelats av fältkrigsrätten vid kustflottan samt att bevis enligt 2 § lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke lagakraftägande utslag, ankommit till chefen för kustflottan den 21 december 1941 och till flottiljexpeditionen den 23 i samma månad.

Chefen för flottiljens depå, översten Herman Sundin, anförde i ett den 27 oktober 1943 till militieombudsmannen inkommet yttrande: Krook som tillhört ett beredskapsförband hade den 13 december 1941 häktats samt samma dag intagits i depåns häkte. Den 19 december 1941 hade Krook för rannsaking vid fältkrigsrätten uttagits ur häktet. Efter rannsakingens avslutande hade Krook samma dag återförts till och ånyo insatts i häktet. Först när vederbörligt utslag den 23 december 1941 kommit Sundin tillhanda hade Krook kunnat lämnas tillfälle att avgiva nöjdförklaring. Anledningen till den försenade nöjdförklaringen vore att söka däri att det beredskapsförband som Krook tillhört lytt under såväl chefen för kustflottan som depåchefen.

I ett den 21 december 1943 dagtecknat yttrande anförde fältkrigsdomaren B. Kjerrman bland annat följande: Då vid fältkrigsrätten vid kustflottan handlagts mål angående häktad person, hade Kjerrman städe efter avkunnande av utslag i målet till befälhavaren för den patrull, som inställt den häktade inför krigsrätten, överlämnat bevis, innefattande fullständigt besked om utslagets innehåll. Ehuru avsevärd tid förflutit sedan ifrågavarande mål handlagts inför fältkrigsrätten, hade Kjerrman likväl gott minne av målet på grund av de säregna förhållanden, som varit förknippade med ifrågavarande rymningsbrott och vilka föranlett tillämpning av 48 § strafflagen för krigsmakten. Kjerrman hade ett bestämt minne av att han jämväl i detta fall liksom tidigare till vederbörande patrullbefälhavare överlämnat bevis om

utslaget innehåll. I varje fall funnes ingen anledning antaga, att Kjerrman just i detta mål avvikit från ett regelmässigt förfarande, helst i utslaget meddelats föreskrift om att Krook skulle kvarbliva i häkte till dess utslaget vunnit laga kraft eller krigshovrätten annorlunda förordnade. Anledningen till att bevis om utslaget icke ankommit till chefen för kustflottan förrän den 21 december 1941 kunde Kjerrman däremot icke angiva med säkerhet, men han hölle för mest sannolikt, att beviset av honom expedierats först den 20 december 1941 till följd därav att fältkrigsrättens sammanträde den 19 december slutat först vid tämligen sen timme, vilket synnerligen ofta varit fallet under fältkrigsrättens verksamhet.

Chefen för kustflottan, konteramiralen Y. Ekstrand, förklarade att han icke hade anledning ifrågasätta annat än att det beträffande besked om utslaget innehåll tillgått som av Kjerrman uppgivits samt upplyste att det bevis, som den 21 december 1941 ankommit till chefen för kustflottan och som avsett begäran om straffverkställighet, samma dag avsänts till depåchefen.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 21 januari 1946 till Kjerrman följande.

Angående verkställighet av krigsdomstols utslag varigenom någon dömts till ansvar stadgas i 82 § militära rättegångslagen, att om den dömda är häktad och förvaras i militärhäkte utslaget skall befordras till verkställighet av den befälhavare som har uppsikt över häktet. Annat krigsdomstols utslag, varigenom någon dömts till ansvar, skall enligt samma paragraf befordras till verkställighet av »vederbörande befälhavare», varmed avses befälhavaren för den avdelning av krigsmakten, som den tilltalade tillhör, eller om han ej tillhör någon avdelning av krigsmakten den befälhavare som föranstaltat om sammankallande av krigsrätt i målet.

I 61 § militära rättegångslagen heter det:

»Den ledamot i rätten, som har att föra protokollet, skall uppsätta rättens beslut samt, sedan detta justerats och avkunnats för parterna, expediera det samma.

Sedan slutligt utslag avkunnats rörande någon, som tillhör krigsmakten, skall ett exemplar därav ofördröjligen tillsändas den tilltalades befälhavare.

I mål angående häktad ävensom i mål, däri någon, som icke hålles häktad, dömts till frihetsstraff, skola angående tiden för översändande av krigsrättens utslag de bestämmelser tillämpas, som gälla rörande utslag meddelade av underrätt i stad. I mål angående häktad skall ett exemplar av utslaget alltid översändas till den befälhavare, som har uppsikt över häktet eller, då den tilltalade förvaras i allmänt häkte, till häktets föreståndare.»

Enligt 37 § i samma lag föres protokoll i fältkrigsrätt av rättens civile ledamot.

Underrätts utslag i mål angående häktad skola jämlikt § 20¹ förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen senast inom sex dagar efter avkunnandet avsändas till föreståndaren för häktet. I nämnda paragraf stadgas vidare: »Har någon, som hålles häktad, blivit av underrätt dömd till straffarbete på viss tid eller till fängelse eller arrest, och är ej straffdomen villkorlig eller målet vad den dömde rörer underställt högre rätts prövning, skall, där ej utslaget avsändes till vederbörande myndighet samma dag det avkunnas, genast till den myndighet översändas sådant bevis, som omförmäles i 2 § av lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke lagkraftägande utslag.»

Enligt sistnämnda lag² skall där den, som blivit dömd till straffarbete på viss tid eller till fängelse eller arrest, i den ordning samma lag bestämmer, förklarar sig nöjd med utslaget och villig att undergå den ådömda bestraffningen, straffet genast gå i verkställighet (1 §). Vill någon, som hålles häktad, avgiva sådan förklaring skall det, om den dömde hålles i militärhäkte, i vittnens närvaro ske inför den befälhavare, som över häktet har uppsikt. Förklaringen må ej gälla, där ej vid tiden för dess avgivande utslaget eller rättens eller domarens bevis om den ådömda bestraffningen och den utgång i övrigt, målet såvitt den dömde rörer genom utslaget erhållit, kommit nämnde befälhavare till handa samt den dömde före den dag, då förklaringen avgives, och efter den dag, då utslaget för honom vid rätten avkunnades, inom fängelset haft betänketid under två dagar i följd (2 §).

Vissa närmare föreskrifter angående tillämpningen av lagen den 26 mars 1909 har givits i kungörelsen den 30 december 1922 (nr 620).³ Här föreskrives bland annat att myndighet, som äger mottaga nöjdförklaring, skall dels så skyndsamt omständigheterna det medgiva erinra den dömde, därest han är häktad, om hans rätt att avgiva nöjdförklaring samt om vad för sådan förklarings avgivande är att iakttaga, dels ock därefter å den dag, evad det är helgdag eller ej, då giltig nöjdförklaring först kan avgivas, efterhöra, huruvida han är villig att undergå den ådömda bestraffningen.

Angående under vilken befälhavares uppsikt militärhäkte står stadgas i § 11 andra stycket militär bestraffningsförordning följande: Militärhäkte vid regemente, kår eller annat truppförband eller skola står under uppsikt av befälhavaren för truppförbandet eller skolan, fästnings eller garnisons häkte under uppsikt av kommandanten eller platsbefälhavaren, stations häkte under uppsikt av stationsbefälhavaren, fartygs häkte under uppsikt av fartygschefen samt häkte vid annan avdelning av krigsmakten under uppsikt av avdelningens befälhavare.

Av ovan refererade författningsföreskrifter framgår att utslag angående

¹ Från och med den 1 juli 1946 ersatt av nya bestämmelser; se kungörelsen den 21 juni 1946 om översändande av domar i vissa brottmål m. m. (nr 298).

² Denna lag är numera upphävd; se lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. (nr 872).

³ Se numera lagen den 21 december 1945 (nr 872) samt kungörelsen den 21 juni 1946 angående straffdoms befordran till verkställighet (nr 300).

häktad som förvaras i militärhäkte skall för verkställande av straffet inom *sex dagar* avsändas till den befälhavare som har uppsikt över häktet. Där icke utslaget avsändes samma dag det avkunnas, skall *genast* till samme befälhavare översändas sådant bevis, som omförmäles i 2 § lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke lagakraftägande utslag (domsbesked). Utslag rörande den som tillhör krigsmakten skall därjämte *ofördröjligen* tillsändas den tilltalades befälhavare.

Angående expediering av utslag rörande tilltalad, som tillhör krigsmakten och icke har att i häkte avbida straffverkställigheten, gäller följande. Har den tilltalade ådömts frihetsstraff skall utslag inom *sex dagar* avsändas till den tilltalades befälhavare. Där den tilltalade icke dömts till frihetsstraff, skall ett exemplar av utslaget *ofördröjligen* tillsändas samme befälhavare.

I de fall, där den tilltalade icke tillhör krigsmakten, eller icke någon varit i målet tilltalad, skall krigsrättens slutliga beslut *ofördröjligen* tillställas den befälhavare, som föranstaltat om rättens sammankallande.

Att föreskrifterna om avsändande av domsbesked »genast» innebär skyldighet för vederbörande att redan samma dag utslaget meddelats expediera dylikt besked är uppenbart. Angående den närmare innebörden av den för vissa fall givna föreskriften att utslag skall expedieras »ofördröjligen» synes viss tvekan kunna uppkomma. Uttrycket förekom redan i 1868 års förordning om krigsdomstolar och rättegången därstädes. I 36 § nämnda förordning föreskrevs sålunda, att sedan slutligt utslag avkunnats ett exemplar därav skulle ofördröjligen tillsändas den tilltalades befälhavare. I fråga om expedierande av allmän underrätts utslag i mål angående häktad stadgades i ursprungliga lydelsen av § 20 expeditionslösenförordningen att sådant utslag skulle av domaren på landet senast inom sex dagar och av rätten i stad senast inom fyra dagar efter avkunnandet avsändas, om den häktade förvarades å länsfängelset till Konungens befallningshavande, men om han funnes å annat kronohäkte till tillsyningsmannen eller föreståndaren vid häktet. I anledning av tillkomsten av lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke lagakraftägande utslag, vidtogs samma år vissa ändringar i § 20 expeditionslösenförordningen. Vad förut stadgats om den tid inom vilken underrätts utslag angående häktad skulle expedieras skulle gälla även sådan domstols utslag, varigenom någon som icke hålles häktad blivit dömd till frihetsstraff. I samband härmed infördes jämväl i nämnda paragraf det stadgande om översändande av domsbesked som alltjämt är gällande.

De olägenheter, som voro förbundna därmed att i fråga om expedierandet av krigsdomstols utslag angående häktade icke funnes någon annan uttrycklig bestämmelse än den, som upptagits i 36 § 1868 års förordning om krigsdomstolar och rättegången därstädes. påtalades av justitieombudsmannen i en framställning den 30 september 1909 till Kungl. Maj:t (justitieombudsmannens ämbetsberättelse 1910 s. 235 f.). Justitieombudsmannen anförde därvid, efter att ha refererat innehållet i nämnda paragraf samt 20 § expeditionslösenförordningen, följande: Ehuru utslag av häktad som dömts av allmän

domstol måste expedieras för verkställighet senast inom respektive fyra och sex dagar, och ehuru det naturligtvis är minst lika angeläget att utslag angående häktad som dömts av krigsrätt snarast möjligt befordras till verkställighet, har i olika fall inträffat, att utslag angående sådan häktad av auditören avsänts till den häktades befälhavare först mer än sex dagar efter avkunnandet. På grund av den tånjbara avfattningen av nämnda stadgande i 36 § i 1868 års förordning, vilket stadgande jämväl avser häktade, och då med hänsyn till de föreliggande omständigheterna vederbörande auditör icke kunnat anses ha gjort sig skyldig till obehörigt dröjsmål med utslaget expedierande, hade någon åtgärd mot honom icke kunnat av justitieombudsmannen vidtagas.

Angående denna fråga anförde departementschefen i 1914 års proposition till ny strafflag för krigsmakten m. m. (nr 57 s. 206), efter en redogörelse för justitieombudsmannens framställning samt den år 1909 företagna ändringen i expeditionslösenförordningen, följande: Då det syntes vara lämpligt, att vad anginge tiden för översändande av utslag samma regler komme att gälla i fråga om krigsrätts utslag som beträffande utslag meddelat av allmän domstol, föresloges att såväl i mål angående häktad som i mål däri någon som icke hölles häktad blivit dömd till frihetsstraff, varmed då förstodes jämväl arreststraff, de bestämmelser skulle i ifrågavarande avseende gälla som i särskild författning funnes stadgade rörande utslag som meddelats av allmän domstol i stad, med vilken ju krigsrätt närmast vore att likställa. Vad departementschefen sålunda hemställt bifölls av riksdagen (61 § sista stycket militära rättegångslagen).

Ikraftträdandet av nya vattenlagen föranledde år 1919 vissa ändringar i expeditionslösenförordningen. I detta sammanhang bortogs ur § 20 i förordningen den särskilda expeditionstiden av fyra dagar för utslag av underrätt i stad. Sådant utslag skulle därefter — i likhet med utslag av underrätt å landet — avsändas senast inom sex dagar efter avkunnandet. Expeditionstiden för krigsdomstols utslag i mål angående häktad ävensom i mål, däri någon som icke hålles häktad dömts till frihetsstraff, blev härigenom förlängd från fyra till sex dagar. Den verkställda ändringen torde sammanhänga därmed att, sedan föreskrift år 1909 införts om översändande omedelbart av domsbesked, det icke varit motiverat att bibehålla skilda expeditionstider för utslag från häradsrätt och från rådhusrätt.

Vad beträffar förevarande fall har Ni uppgivit att Ni hade ett bestämt minne av att Ni i detta fall liksom tidigare till den patrullbefälhavare som inställt Krook vid rätten överlämnat bevis om utslaget innehåll samt att Ni hölle för sannolikt att det till chefen för kustflottan avsända beviset expedierats först den 20 december 1941, enär fältskyddsdomstolens sammanträde den 19 december slutat först vid tämligen sen timme. De av depåchefen lämnade uppgifterna synas tyda på att något till vederbörande patrullbefälhavare överlämnat bevis om utslaget innehåll icke kommit depåchefen tillhanda. Det torde icke låta sig göra att numera närmare utreda huru det härmed förhåller sig.

Det möter givetvis icke något hinder att omedelbart vid rätten till vederbörande patrullbefälhavare överlämna det bevis angående utslagets innehåll, som är avsett för den befälhavare som har uppsikt över det häkte, dit den tilltalade efter rannsakingen föres. Beviset bör emellertid i dylikt fall vara ställt till sistnämnde befälhavare, och åt patrullbefälhavaren bör uttryckligen uppdragas att till vederbörande överlämna detsamma. Att på sådant sätt överbringa beviset om utslagets innehåll eller, där utslaget omedelbart färdigställes, utslaget till den befälhavares kännedom som har uppsikt över häktet synes mig vara synnerligen ändamålsenligt och stå väl i överensstämmelse med gällande författningar. Upplysning angående till vilket häkte den tilltalade efter rannsakingen kommer att föras torde, i de fall där den tilltalade redan före rannsakingen varit häktad, kunna lämnas av patrullbefälhavaren. Det för upptagande av nöjdförklaring och för straffverkställighet avsedda domsbeskedet och utslaget bör — där den tilltalade i häkte avbidar verkställigheten — direkt (eller på sätt ovan nämnts genom vederbörande patrullbefälhavare) tillställas den befälhavare, under vars uppsikt det militärhäkte står där den dömda förvaras. Dylik handling bör sålunda för undvikande av dröjsmål ej tillställas vederbörande genom annan (högre) befälhavare (se ämbetsberättelsen 1945 s. 30 ff.).

Jag företager icke vidare åtgärd i ärendet.

II.

Vid en av militieombudsmannen den 28 augusti 1945 förrättad inspektion av Norrbottens regemente antecknades vid granskning av nöjdförklaringsliggaren bland annat följande.

Värnpliktiga nr 357-74-33 Eriksson och nr 455-73-38 Weström, vilka genom utslag den 3 februari 1941 av fältkrigsrätten vid regementet för rymning dömts att vardera hållas i fängelse en månad samt förklarats genast skola tagas i häkte, hade enligt anteckning i liggaren samma dag erinrats om rätten till nöjdförklaring men först den 7 februari 1941 tillfrågats om de ville avgiva nöjdförklaring samt samma dag förklarat sig nöjda. I liggaren hade anmärkts att utslag i målen inkommit från fältkrigsrättens civile ledamot den 7 februari 1941 klockan 1315.

I infortrad förklaring anförde den civile ledamoten av fältkrigsrätten, advokaten Hilding Gagge: Eriksson och Weström hade genom utslag den 3 februari 1941 dömts att vardera hållas i fängelse en månad. Enligt 2 § i lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, vore nöjdförklaring ej gällande, där ej den dömda före den dag, då förklaringen avgåves, och efter den dag, då utslaget för honom vid rätten avkunnades, inom fängelse haft betänketid under två dagar i följd. I sina ifrågakomma utslag den 3 februari 1941 hade fältkrigsrätten beträffande envar förklarat, att han skulle genast i häkte tagas. Under förutsättning att krigsrättens häktningsförordnande verkställts omedelbart, hade nöjdförklaring i dessa fall icke kunnat avgivas förrän den

6 februari 1941. Enligt ett hos Gagge ännu förvarat diarium över hithörande ärenden hade utslaget expedierats från honom till regementschefen den 6 februari 1941. Därest Gagge vid hemkomsten från Boden den 4 samma februari mot förmodan och vanligheten ej omedelbart skulle ha expedierat domsbesked, kunde man med säkerhet utgå ifrån att utslaget av honom expedierats express den 6 februari med tåglägenhet i så god tid, att utslaget bort hinna komma regementschefen tillhanda under dagens lopp. Med den kännedom Gagge ägt om nödvändigheten att expediera antingen utslag eller domsbesked beträffande häktad i så god tid att nöjdförklaring kunnat avgivnas i vederbörlig ordning, måste Gagge alltså förutsätta, att han expedierat antingen domsbesked till regementschefen den 4 februari eller också utslag, som bort kunna vara denne tillhanda under loppet av den 6 februari. Originalprotokollen där jämväl, såvitt Gagge efter så många år kunde minnas, anteckning i marginalen brukat ske om expeditionsåtgärder och dylikt, hade emellertid expedierats till regementschefen 1941 och vore alltså icke för Gagge tillgängliga. Möjligen kunde någon anteckning å dem ytterligare verifiera Gagges uppgifter.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse till regementschefen anhållit om upplysning, huruvida till denne inkommit sådant bevis, som omförmäles i 2 § lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag (domsbesked), meddelade regementschefen följande: Från år 1941 arkiverade handlingar hade genomgåts, varvid, förutom utslagen i ifrågavarande mål — vilka enligt å depåexpeditionen förda anteckningar inkommit dit den 7 februari 1941 klockan 1315 — endast påträffats utdrag ur en skrivelse av den 6 februari 1941 från Gagge till regementschefen, vari meddelats att Eriksson och Weström för rymning dömts till fängelse i en månad »enligt transumt av utslag, som översändes för verkställighet». Denna skrivelse hade enligt diariet ankommit till depåexpeditionen den 7 februari 1941. Huruvida särskilt domsbesked av Gagge avlämnats kunde sålunda icke uppgivas. Det kunde endast konstateras att dylikt icke funnes vare sig diariefört eller bland de i februari 1941 inkomna handlingarna.

Vid granskning av den hos krigshovrätten förvarade konceptdomboken framgick, att i brädden av fältskyddsrettens ifrågavarande protokoll icke verkställdes anteckning om expediering till regementschefen av domsbesked eller annat dylikt meddelande, varemot antecknats att den 6 februari 1941 till regementschefen expedierats transumt av protokollen i målen.

Enligt inhämtade upplysningar har Weström numera avlidit. Eriksson har av militieombudsmannen beretts tillfälle att yttra sig i ärendet men ej låtit sig avhöra.

I skrivelse den 1 mars 1946 till Gagge anförde militieombudsmannen — efter att först ha lämnat en redogörelse för ärendet samt för vissa föreskrifter i 37, 61 och 82 §§ militära rättegångslagen, § 20 förordningen den 7 de-

cember 1883 angående expeditionslösen, lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, ävensom kungörelsen den 30 december 1922 med närmare föreskrifter angående tillämpningen av samma lag (se s. 206—207 ovan) — vidare följande.

Av de refererade författningsföreskrifterna framgår, att utslag angående häktad som förvaras i militärhäkte skall för verkställande av straffet inom sex dagar avsändas till den befälhavare, som har uppsikt över häktet. Där icke utslaget avsändes samma dag det avkunnas, skall genast till samme befälhavare översändas domsbesked. Utslag rörande den som tillhör krigsmakten skall därjämte ofördröjligen tillsändas den tilltalades befälhavare. Att föreskriften om avsändande av domsbesked »genast» innebär skyldighet för vederbörande att redan samma dag utslaget meddelats expediera dylikt besked är uppenbart.

Föreskriften i expeditionslösenförordningen om expedierande av domsbesked gäller enligt ordalagen för det fall att den dömde vid utslagets meddelande »hålles» häktad. Det måste emellertid anses ligga i sakens natur att detsamma skall gälla där den tilltalade, som vid utslagets avkunnande är vid rätten personligen tillstädes, enligt utslaget genast skall tagas i häkte. Någon svårighet för vederbörande expeditionshavande att erhålla kännedom om till vilket häkte den tilltalade föres torde ej föreligga i dylikt fall. I någon mån tveksamt huru härutinnan skall förfaras synes det vara, där den dömde vid utslagets avkunnande är på fri fot och icke kan omedelbart häktas. Därest den dömde vid tillfället befinner sig i militärtjänst och häktningsbeslutet skall verkställas genom militär myndighet synes domsbeskedet kunna, för vidare befordran till den befälhavare som har uppsikt över vederbörande militärhäkte eller — i förekommande fall — föreståndaren för det allmänna häkte vari den dömde intages, samtidigt med underrättelse om häktningsbeslutet överlämnas till den dömdes befälhavare. Att sådan underrättelse bör tillställas vederbörande omedelbart eller i vart fall samma dag är uppenbart (jämför militieombudsmannens ämbetsberättelse 1946 s. 19). Befinner sig den dömde icke vid tillfället i militärtjänst, synes motsvarande förfarande kunna tillämpas i samband med den underrättelse om häktningsbeslutet, som för verkställighet härutinnan tillställes vederbörande civila myndighet.

Såvitt av den verkställda utredningen framgår har något domsbesked ej inkommit till depåexpeditionen. Huruvida något dylikt besked av Eder expedierats torde icke kunna numera utredas. Det synes emellertid mest troligt att så ej skett. Av Eder förklaring framgår att, därest domsbesked av Eder insänts till depåexpeditionen, detta ej skett förrän dagen efter utslagets meddelande. Ni har sålunda i varje fall förfarit felaktigt. Det är givetvis synnerligen angeläget att för undvikande av onödigt frihetsberövande gällande bestämmelser å förevarande område noggrant iakttagas. Med hänsyn till omständigheterna finner jag mig emellertid kunna underlåta vidare åtgärd och låter bero vid den erinran till Eder som innefattas i det anförda.

5. Promemoria med vissa anvisningar angående vad militär befälhavare har att iakttaga beträffande häktad person m. m.

För att underlätta tillämpningen av gällande bestämmelser om militär befälhavares åligganden beträffande häktad person har i juni månad 1946 å militieombudsmansexpeditionen utarbetats och i stencil till vederbörande militära befälhavare utsänts en promemoria härom. Denna var av följande lydelse.

»PM

med vissa anvisningar angående vad militär befälhavare har att iakttaga beträffande *häktad* person m. m.

1. Militärhäkte.

Varje rum, tält eller annat dylikt utrymme kan vid krigsmakten användas som militärhäkte för verkställande av vaktarrest, skärpt arrest eller sträng arrest eller för förvaring av häktad eller i förvarsarrest eller annat förvar under bevakning intagen person.

Militärhäkte vid regemente, kår, fartyg etc. står under uppsikt av befälhavaren för truppförbandet, fartyget etc.

Är den, som har militärhäkte under sin uppsikt, förhindrad att själv fullgöra därmed förenade åligganden, äger han uppdraga åt underlydande befälhavare av minst kaptens grad att *tillfälligt* utöva uppsikten över häktet. Med hänsyn bland annat till bestämmelserna angående nöjdförklaring (se punkt 9 nedan) är angeläget att vid förhinder för vederbörande befälhavare sådant uppdrag meddelas. Vid överlämnande av befäl över förbandet behöver något särskilt dylikt uppdrag givetvis ej lämnas.

(§ 11 militär bestraffningsförordning. Jämför MO:s ämbetsberättelse 1945: 30; 1946: 243.)

2. Förutsättningen för häktning.

Häktning får endast företagas i vissa dels i promulgationsförordningen till allmänna strafflagen (19 § punkterna 5—7) och dels i militära rättegångslagen (§§ 92 och 93) angivna fall.

Häktning *skall* enligt promulgationsförordningen till allmänna strafflagen ske

1. där å brottet efter lag icke kan följa ringare straff än straffarbete i två år.

Häktning *må* vidare enligt samma förordning ske i följande fall:

2. Å brottet kan efter lag följa straffarbete, och det kan skäligen befaras att den misstänkte avviker.
3. Å brottet kan efter lag följa straffarbete, och det kan skäligen befaras att den misstänkte genom undanröjande av bevis eller egendom hindrar sakens tillbörliga utredning.

4. Å brottet kan efter lag följa straffarbete, och den misstänkte saknar stadig hemvist eller yrke.
5. Å brottet kan efter lag följa fängelse; den misstänkte saknar stadig hemvist, och det förekommer emot honom skäligen anledning att han avviker.
6. 19 § 7 punkten promulgationsförordningen till allmänna strafflagen (avser okänd person).

Enligt militära rättegångslagen *skall* häktning ske i följande fall:

7. Officer eller underofficer begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.
8. Vid krigsmakten anställd civil ämbets- eller tjänsteman, vilken är tjänstgöringsskyldig vid avdelning av krigsmakten, som för annat ändamål än övning ställes eller är ställd på krigsfot, begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.
9. Någon av manskapet, som är tjänstgöringsskyldig vid avdelning som i punkt 8 ovan anges, begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.
10. Häktning *med* vidare enligt militära rättegångslagen ske där någon av manskapet eljest begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.

3. Införpassning av häktad.

Häktad skall utan dröjsmål föras till militärhäkte, där sådant finnes, och eljest till allmänt häkte (19 § 14 punkten promulgationsförordningen till allmänna strafflagen och 95 § andra stycket militära rättegångslagen; jämför dock andra meningen förstnämnda lagrum).

4. Häktningsanmälan.

Sedan någon häktats för brott, som skall åtalas vid krigsdomstol, skall den, som beslutat om häktningen, därom *ofördröjligen* göra anmälan hos ordföranden i vederbörande krigsrätt. (Formulär till häktningsanmälan har såsom bilaga fogats vid denna promemoria.)

Häktningsanmälan skall innehålla vissa upplysningar angående den häktade, nämligen uppgift om hans ålder och om beskaffenheten av det brott för vilket han blivit häktad ävensom upplysning, huruvida han erkänt gärningen och huruvida han förut blivit dömd till fängelse eller straffarbete. Kan ej ofördröjligen vinnas tillförlitlig upplysning i fråga om ådömd bestraffning, skall i anmälan upptagas vad den häktade därom själv uppgivit. Ifrågavarande uppgifter skola lämnas med hänsyn till eventuell förundersökning (villkorlig dom, tvångsuppfostran eller längre frihetsstraff).

Anmälan får ej uppskjutas i avvaktan på färdigställande av förhørsprotokoll eller anskaffande av utdrag av straffregister utan bör *såvitt möjligt* avsändas samma dag häktningen skett. Skulle med hänsyn till de uppgifter som skola lämnas i anmälan så ej kunna ske, bör anmälan översändas snarast och helst dagen efter häktningen. Utdrag av straffregister och förhørsprotokoll, som ej kunna bifogas anmälan, böra översändas separat så snart ske kan.

Erinras må i detta sammanhang att ej i varje fall där häktning skett åtal skall äga rum vid krigsdomstol. Sålunda kan häktning ifrågakomma för sådant rymningsbrott, som må bestraffas i disciplinär ordning. Avser vederbörande befälhavare i sådant fall att själv bestraffa den häktade, skall uppenbarligen anmälan till krigsrättens ordförande ej göras. Om befälhavare, som ursprungligen avsett att själv bestraffa den häktade, efter auditörens hörande eller eljest finner sig böra hänskjuta saken till krigsrätt, bör han givetvis ofördröjligen insända häktningsanmälan till krigsdomaren.

(1 § lagen den 2 juni 1922 om tiden för företagande av rannsaking med häktad samt § 9 andra stycket militär bestraffningsföreläggning. Jämför MO:s ämbetsberättelse 1943: 151; 1944: 237.)

5. Disciplinmål rörande häktad.

I disciplinmål bör bestraffningsbeslut angående häktad givetvis meddelas fortast möjligt. Att dröja därmed mer än en vecka lärer icke böra förekomma. (Har häktning skett till exempel den 1 juni bör bestraffningsbeslutet meddelas senast den 8 juni.)

6. Biträde åt häktad.

Att häktads befälhavare i vissa fall efter anmälan av den häktade har att hos länsstyrelse eller civil ledamot i fältkrigsrätt göra framställning om förordnande av biträde för förberedande och utförande av den häktades talan framgår av 80 § militära rättegångslagen (jämför MO:s ämbetsberättelse 1946: 223).

7. Delgivning av utslag.

När utslag angående häktad inkommit till den befälhavare, som har uppsikt över häktet, skall denne genast bevisligen giva den häktade del därav. Vad nu sagts gäller ock sådant bevis om målets utgång som omförmåles under punkt 9 nedan, där dylikt bevis översänts. (4 och 13 §§ kungörelsen den 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m.)

8. Besvär av häktad.

Häktad, som vill anföra besvär över krigsdomstols utslag, äger — om han förvaras i militärhäkte — att intill besvärstidens utgång avlämna sina besvär till den befälhavare, som har uppsikt över häktet. Motsvarande gäller vissa andra inlagor till högre rätt. Huru med besvären eller inlagan skall förfaras, se vidare 65, 67, 76 och 77 §§ militära rättegångslagen. Å besvårs-

skriften eller inlagan skall tecknas bevis om dagen för dess ingivande. Befälhavare skall tillse, att häktad, som vill anföra besvär eller avgiva inlaga eller ock göra ansökan om nåd, därvid ej må sakna nödigt biträde. (102 och 81 §§ militära rättegångslagen.)

Erinras må att besvär och inlaga som nu nämnts även må insändas med posten (se lagen den 22 juni 1944 om rätt att i mål och ärenden som tillhöra domstols handläggning insända handlingar med posten m. m.).

9. Nöjdförklaring av häktad.

Nöjdförklaring kan före fullföljdstidens utgång avgivas av den som dömts att undergå straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering. Den dömde skall härvid förklara, att han avstår från talan mot domen, såvitt angår honom ådömt ansvar, och medger att straffet eller skyddsåtgärden må verkställas.

Beträffande avgivande av nöjdförklaring gäller, att den befälhavare, som har uppsikt över häktet, skall sedan utslaget meddelats så snart ske kan låta erinra den dömde om hans rätt att avgiva nöjdförklaring samt om vad för sådan förklarings avgivande är att iakttaga. Sådan erinran bör om möjligt göras samma dag utslaget meddelats och senast dagen därpå. Vidare åligger befälhavaren att därefter å den dag, evad det är söckendag eller helgdag (sålunda till exempel även juldagen, långfredagen o.s. v.), då giltig nöjdförklaring först kan avgivas (se därom nästa stycke), låta efterhöra, huruvida den dömde vill avgiva sådan förklaring.

Nöjdförklaring skall i vittnes (numera erfordras endast ett vittne) närvaro ske inför den befälhavare, som har uppsikt över häktet. Nöjdförklaring kan (numera) avse allenast den ansvarspåföljd som ådömts, men däremot icke skadestånd eller annan privaträttslig påföljd av brottet. För att nöjdförklaring skall gälla fordras, *dels* att vid tiden för dess avgivande utslaget eller bevis om målets utgång, såvitt den dömde rör (och varav i förekommande fall framgår jämväl den dömde ålagd ersättningsskyldighet), kommit befälhavaren till handa, *dels ock* att den dömde haft betänketid till andra dagen efter den, då utslaget för honom vid rätten avkunnades eller blev honom annorledes delgivet. Om till exempel utslaget avkunnats den 1 juni, kan nöjdförklaring avgivas tidigast den 3 juni. Betänketiden behöver icke (som tidigare varit fallet) tillbringas i ett och samma häkte. Överföres före nöjdförklaringen den dömde till annat häkte, ankommer det på vederbörande myndighet vid detta häkte att upptaga nöjdförklaring, varför sistnämnda myndighet lämpligen bör upplysas om att nöjdförklaring ej tidigare lämnats.

Tillfälle skall såvitt möjligt beredas den dömde att under betänketiden samråda med sin försvarare.

Det må erinras om att befälhavare, därest han själv är förhindrad fullgöra ovan angivna åligganden med avseende å nöjdförklaring, skall tillse att behörig ställföreträdare finnes, som kan fullgöra desamma. (Jämför punkt 1 ovan.)

(6—8 §§ lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., nedan benämnd verkställighetslagen. Jämför MO:s ämbetsberättelse 1942: 104; 1943: 159.)

Över åtgärder med avseende å nöjdförklaring skall befälhavaren enligt 11 § verkställighetslagen föra särskilda minnesanteckningar, varjämte anteckning om nöjdförklaring skall göras å utslaget eller beviset om målets utgång och underskrivas — förutom av befälhavaren — av den dömd samt av vittnet. (Jämför MO:s ämbetsberättelse 1930: 109.)

Underrättelse om nöjdförklaring skall ofördröjligen avsändas till den domstol hos vilken den dömd ägt fullfölja talan mot utslaget, d. v. s. krigshovrätten eller nedre justitierevisionen (11 § verkställighetslagen).

10. Verkställighet av straffarbete och fängelse m. m.

Har häktad, som genom krigsdomstols utslag dömts att undergå straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår honom ådömt ansvar eller har han avgivit nöjdförklaring, skall utslaget i denna del verkställas utan hinder av fullföljd å åklagares eller målsägandes sida. Beträffande ungdomsfängelse är dock att märka, att beslut därom, där domstolen ej annorlunda förordnat, skall verkställas utan hinder därav att det ej äger laga kraft (se 5 § lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse).

Högsta domstolens utslag skall givetvis omedelbart verkställas.

Verkställigheten sker i fångvårdsanstalt, icke i militärhäkte; dock kan verkställigheten i fråga om straffarbete och fängelse i avbidan på förpassning eller av annan anledning komma att provisoriskt under en eller några dagar fortgå i militärhäkte (§ 29 militär bestraffningsförordning och 17 § verkställighetslagen).

Straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering, som krigsdomstol ådömt häktad, skall — om den dömd förvaras i militärhäkte — befordras till verkställighet av den befälhavare, som har uppsikt över häktet (82 § militära rättegångslagen samt 13 § tredje stycket verkställighetslagen). Befordran till verkställighet innebär i detta fall endast att befälhavaren överlämnar utslaget till Konungens befallningshavande samt anhåller om den dömdes avhämtnande. Angående den häktades överförande från militärhäkte till allmänt häkte givas bestämmelser i § 21 militär bestraffningsförordning. (Jämför MO:s ämbetsberättelse 1945: 278.)

11. Verkställighet av disciplinstraff.

Har häktad, vare sig genom krigsrätts utslag eller i disciplinär ordning, ådömts disciplinstraff, bör där så ske kan straffet samma dag det ålagts befordras till verkställighet utan hinder av anförda besvär. Nöjdförklaring kan ej avgivas av den som dömts till disciplinstraff. (207 § strafflagen för krigsmakten och 82 § militära rättegångslagen. Jämför MO:s ämbetsberättelse 1917: 358 och 1937: 78. Att i visst undantagsfall omedelbar verkstäl-

lighet ej skall äga rum, se 207 § tredje stycket strafflagen för krigsmakten och § 23 militär bestraffningsförrdning.)

När disciplinstraff skall avtjänas i militärhäkte, skall befälhavare, som har uppsikt över häktet, meddela förordnande om verkställighet av straffet, varvid anteckning om dagarna för straffets början och slut skall av nämnde befälhavare göras å utslaget eller bestraffningsbeslutet. Där ändring i meddelat förordnande av omständigheterna påkallas, skall anteckning om den nya föreskriften av befälhavaren verkställas å utslaget eller bestraffningsbeslutet. (Militär bestraffningsförrdning § 32 första stycket.)

Förordnande om verkställighet av disciplinstraff — vare sig det gäller häktad eller icke häktad — får ej meddelas av underlydande befälhavare 'på befallning' och får ej ens efter bemyndigande undertecknas på sådant sätt. (Jämför MO:s ämbetsberättelse 1944: 254.)

12. Nöjdförklaring av icke häktad.

Har den som icke är häktad av krigsdomstol ådömts straffarbete, fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering äger han avgiva nöjdförklaring i vittnes närvaro inför vederbörande befälhavare, varvid utslaget eller sådant bevis, varom under punkt 9 förmäles, bör vara tillgängligt. Någon betänketid erfordras i detta fall icke. Den dömde skall efter nöjdförklaringens avgivande, såvida han är i militär tjänstgöring, efter inhämtande av Konungens befallningshavandes anvisning anmanas att inställa sig hos eller, under den bevakning som finnes erforderlig, översändas till Konungens befallningshavande eller polischef i orten. Om nöjdförklaringen skall i övrigt anteckningar ske och underrättelse sändas enligt vad under punkt 9 angivits. — Det bör anmärkas, att militär befälhavare icke är behörig upptaga nöjdförklaring av den som erhållit villkorlig dom. (10 och 11 §§ verkställighetslagen samt § 21 militär bestraffningsförrdning. Jämför MO:s ämbetsberättelse 1946: 250.) »

Den i promemorian omförmälda bilagan lydde sålunda:

»Bilaga.

Till ordföranden i krigsrätt.

Författningenslign får jag härmed anmäla, att jag den
194.... klockan beslutat för
..... häkta samt låtit i militär-
häkte införa enligt uppgift född
den

Häktningssskäl (det eller de av nedan upptagna skäl, varpå häktningen grundas, understrykas):

1. Å brottet kan efter lag icke följa ringare straff än straffarbete i två år.
2. Å brottet kan efter lag följa straffarbete, och det kan skäligen befaras att den misstänkte avviker.
3. Å brottet kan efter lag följa straffarbete, och det kan skäligen befaras att den misstänkte genom undanröjande av bevis eller egendom hindrar sakens tillbörliga utredning.

4. Å brottet kan efter lag följa straffarbete, och den misstänkte saknar stadigt hemvist eller yrke.
5. Å brottet kan efter lag följa fängelse; den misstänkte saknar stadigt hemvist, och det förekommer emot honom skälig anledning att han avviker.
6. 19 § 7 punkten promulgationsförordningen till allmänna strafflagen (avser okänd person).
7. Officer eller underofficer begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.
8. Vid krigsmakten anställd civil ämbets- eller tjänsteman, vilken är tjänstgöringsskyldig vid avdelning av krigsmakten, som för annat ändamål än övning ställes eller är ställd på krigsfot, begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.
9. Någon av manskapet, som är tjänstgöringsskyldig vid avdelning som i punkt 8 ovan angives, begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.
10. Någon av manskapet eljest begått rymningsbrott eller gjort sig skyldig till olovligt undanhållande under sådana omständigheter, att han bör straffas såsom rymmare.

Den häktade, som erkänner brottet är förut dömd till fängelse eller straffarbete. nekar till är icke

Målsägare

Förhørsprotokoll bifogas.
översändes så snart ske kan.

Utdrag av allmänna straffregistret bifogas.

översändes så snart ske kan.

..... den 194.....

.....
Chef för»

6. Befälhavares beslut om disciplinär bestraffning bör undertecknas först sedan detsamma i alla delar erhållit sin slutliga utformning.

Vid en av militieombudsmannen den 4 april 1946 förrättad inspektion av Upplands flygflottilj antecknades vid granskning av förhørsprotokollen i disciplinmål följande.

1. Värnpliktige nr 967-8-45 Karl Anders Oskar Pettersson ålades den 22 mars 1946 av chefen för Upplands flygflottilj för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten disciplinstraff av vaktarrest tre dagar.

2. Värnpliktige nr 1822-8-45 Evald Bernhard Nordin ålades den 26 mars 1946 av flottiljchefen för olovligt undanhållande jämlikt 52 § strafflagen för krigsmakten disciplinstraff av vaktarrest fem dagar.

Det anmärktes att de meddelade fullföljdshänvisningarna såtillvida vore ofullständiga att i desamma icke såsom föreskrivits lämnats uppgift angående till vilken befälhavare besvär över besluten finge ingivas samt angående dennes postadress. Tillika anmärktes att i de tryckta beslutsformulären icke företagits vederbörliga strykningar.

I infordrat yttrande anförde flottiljchefen följande. Ifrågavarande uppgifter i besvärshänvisningen resp. strykningar å det tryckta beslutsformuläret vore sådana expeditionstekniska åtgärder, som regelmässigt brukade fullgöras efter protokollets undertecknande. Detta för att undvika onödigt dröjsmål med verkställigheten genom upprepade föredragningar av ärendet. Vid de påtalade två fallen hade det genom brådska vid expedieringen förbisetts att protokollen ej voro kompletterade. Rättelse hade verkställts.

Med anledning av vad sålunda förekommit meddelade militieombudsmannen i skrivelse den 22 juni 1946 till flottiljchefen att det enligt militieombudsmannens mening måste anses olämpligt att vederbörande för bestraffningsbeslutet ansvarige chef undertecknade beslutet innan detsamma i alla delar erhållit sin slutliga utformning. Ej heller kunde det anses vara principiellt riktigt att av befattningshavare gjordes ändring i eller tillägg till ett av annan person undertecknat beslut.

7. Angående innebörden av den vederbörande auditör åliggande skyldigheten att kontrasignera bestraffningsbeslut i disciplinmål.

Vid en av militieombudsmannen den 9 maj 1946 förrättad inspektion av Östgöta flygflottilj anmärktes vid granskning av förhørsprotokollen i disciplinmål att i vissa fall besvärshänvisningar felaktigt varit avfattade i enlighet med de före den 1 juli 1944 gällande bestämmelserna.

Vice auditören H. Schöldström anförde i avgivet yttrande: Av sparsamhetsskäl hade jämväl efter den 1 juli 1944 använts de gamla formulären till förhørsprotokoll, å vilka den före nämnda dag gällande besvärshänvisningen funnits tryckt. Såväl vid flygflottiljen som vid de tre regementena i Linköping hade den metoden använts, att man över den gamla besvärshänvisningen klistrat en lapp, å vilken funnits tryckt en besvärshänvisning i enlighet med den nya formuleringen. Dessa lappar hade icke varit tillgängliga för auditören utan hade förvarats å vederbörande militära expedition. I åtskilliga fall hade det emellertid förekommit, att den nya besvärshänvisningen icke varit åklistrad förhørsprotokollet vid dess översändande till Schöldström. I vissa fall hade det därjämte förekommit, att den nya besvärshänvisningen väl varit påklistrad men dock så dåligt, att densamma delvis lossnat. I båda fallen hade Schöldström brukat i marginalen bredvid besvärshänvisningen med blyerts teckna »Obs! Nya besvärshänvisningen». I ytterligare några fall hade det inträffat att tjänstförrättande flottiljchefen Carlberg vid personligt besök å Schöldströms tjänstelokal inhämtat Schöldströms yttrande å av Carl-

berg medförda förhørsprotokoll. Därest i sådant fall den nya besvärshänvisningen icke varit påklistrad hade Schöldström muntligen erinrat därom. I nu förevarande fall hade Schöldström med all säkerhet förfarit på något av de av Schöldström nu angivna sätten. Att lappen sedermera blivit påklistrad, hade Schöldström givetvis icke kunnat kontrollera och Schöldström ifrågasatte, huruvida det inginge i auditörens åligganden att göra detta liksom att företaga strykningar av ej tillämpliga delar i formuläret. Enligt 203 § strafflagen för krigsmakten skulle auditörens yttrande avse brottets beskaffenhet och det straff som borde åläggas och Schöldström förmenade, att auditören fullgjort sina åligganden därutinnan, då han i formuläret ifyllt den tilltalades nummer och namn, tillämpliga lagrum samt brottsbeteckningen och straffet. Det låge ju i sakens natur att flottiljchefen respektive regementschefen samt auditören icke kunde fungera såsom en kollegial domstol, där ordföranden och vederbörande föredragande granskade och undertecknade ett av dem gemensamt avfattat, slutligt utskrivet utslag. Schöldström hade givetvis icke något emot att i disciplinmål jämväl uttala sig om huruvida beslutet även i yttre skick uppfyllde alla fordringar men i så fall erfordrades, att beslutet återsändes till Schöldström för granskning, sedan detsamma blivit slutligen iordningställt och underskrivet. Mot sistnämnda förfaringssätt kunde dock den anmärkningen riktas, att verkställigheten av straffet skulle med hänsyn till postgången fördröjas minst tre dagar — stundom längre tid därest rådhusrätts- eller krigsrättssammanträden skulle lägga hinder i vägen för Schöldström att företaga granskningen den dag beslutet till Schöldström ankommit. Att en sådan fördröjning av verkställigheten i många fall skulle vara oförmånlig för den dömde vore måhända en ovidkommande synpunkt.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 november 1946 till chefen för Östgöta flygflottilj:

Angående innebörden av den auditören jämlikt § 9 militär bestraffningsförfordning åliggande skyldigheten att kontrasignera befälhavares beslut, varigenom i disciplinmål disciplinstraff ålagts, har militieombudsmannen tidigare uttalat att nämnda bestämmelse är ovillkorlig och icke utan vidare kan anses uppfyllt därigenom, att ett av auditören undertecknat yttrande finnes antecknat till det i målet förda protokollet. Därvid framhölls att ändamålet med kontrasignationen måste anses vara — förutom att fastslå att auditören överhuvud av befälhavaren hörts i det föreliggande fallet — tillika att bestyrka, att auditören haft tillfälle att med avseende å lagligheten av befälhavarens tillämnade beslut utöva teknisk granskning och göra de föreställningar, som därav kunde föranledas, innan beslutet meddelades till efterrättelse. (Se militieombudsmannens ämbetsberättelse 1931 s. 75 f.)

Jag ansluter mig helt till den av min företrädare sålunda uttalade uppfattningen. Det åligger därför enligt min mening auditören att vid kontrasigneringen av bestraffningsbeslutet kontrollera detta — icke allenast i fråga om rubriceringen av brottet och beskaffenheten av det straff som ålägges —

utan även i övriga hänseenden. Auditören har sålunda bland annat att tillse att fullföljdshänvisningen blivit riktigt avfattad samt att i beslutsformuläret vidtagits vederbörliga strykningar. Något extra dröjsmål torde väl knappast behöva föranledas därav att auditören vid kontrasignationen jämväl tillser dels att besvärshänvisningen blivit riktigt avfattad och ifylld med föreskriven uppgift om till vilken befälhavare besvären må ingivas eller med posten insändas samt dennes postadress, dels ock att i beslutsformuläret vidtagas vederbörliga strykningar.

Jag har härigenom velat giva Eder del av min uppfattning angående förevarande spörsmål och anmodas Ni att giva auditören Schöldström del av denna skrivelse.

8. Angående överlämnande till underlydande befälhavare att besluta om tillrättavisning.

Vid en av militieombudsmannen den 14 maj 1946 förrättad inspektion av Östgöta luftvärnsregemente antecknades vid granskning av förhørsprotokollet i disciplinmål bland annat följande.

Å förhørsprotokoll den 27 augusti 1945 angående förhör med värnpliktiga nr 1946-9-44 Almegård och nr 1005-1-44 Häger hade av översten R. Lindblad den 1 september 1945 tecknats ett så lydande beslut: »Tillrättavisning genom battch försorg i form av varning.»

Följande anmärktes.

Som närmare utvecklats i militieombudsmannens ämbetsberättelse 1942 s. 98 kunde högre befälhavare icke beordra underlydande befälhavare att meddela beslut om bestraffning eller tillrättavisning av visst innehåll. Det kunde därför synas oklart huruvida det i förevarande fall vore regementschefen eller batterichefen som vore ansvarig för den tillrättavisning i form av varning som tilldelats Almegård och Häger.

I infordrad förklaring anförde Lindblad: Utredningen i protokollet den 27 augusti 1945 hade icke givit Lindblad skäl att vidtaga disciplinär bestraffning. Anteckningen om tillrättavisning genom batterichefens försorg i form av varning måste närmast fattas som en anvisning, tillkommen för att säkerställa att icke tillrättavisningen till äventyrs bleve praktiskt sett kännbarare än det lägsta arreststraff som Lindblad övervägde men icke ansåge borde utdömas. Då batterichefen följde anvisningen, handlade han på eget ansvar. Skulle han mot förmodan finna sig förhindrad härtill, hade Lindblad alla skäl förutsätta, att han uppsökte Lindblad för diskussion. Samspelet måste ju vara sådant och det vore enklare att alla tillrättavisningar av manskap verkställdes och redovisades vid vederbörande batterier.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 november 1946 till Lindblad följande.

Av den av Eder avgivna förklaringen framgår att Ni icke avsett att i ifrågavarande fall i första hand själv besluta om tillrättavisning. Ni har ve-

lat överlämna åt batterichefen att på eget ansvar — men i enlighet med Edert bedömande om vilken form av tillrättavisning som bör användas — fatta beslut därom. Ni synes emellertid ha avsett att batterichefen, därest han skulle vara av annan mening, skulle genom hänvändelse till Eder giva Eder möjlighet att meddela beslut om tillrättavisning i den av Eder önskade riktningen.

Att på dylikt sätt villkorligt till underlydande befälhavare överlämna att besluta om bestraffning eller tillrättavisning kan enligt min mening icke anses riktigt. Som militieombudsmannen förut framhållit måste ett beslut om bestraffning eller tillrättavisning innebära ett självständigt bedömande, och den beslutande myndigheten måste själv bära ansvaret för detsamma. Förman kan ej genom att anbefalla bestraffning eller tillrättavisning genom underlydande taga den underlydandes beslut på sitt ansvar. Därest högre befälhavare åt lägre befälhavare överlämnar att i visst fall fatta beslut om tillrättavisning, bör han icke lämna denne några direktiv angående fallets bedömande utan bör allenast »för prövning av frågan» om tillrättavisning överlämna målet till den lägre befälhavaren. Där den högre befälhavaren vill ha sina önskemål angående den ifrågavarande gärningens bedömande beaktade bör han lämpligen själv fatta beslut i målet.

Ni framhåller såsom skäl till det av Eder tillämpade tillvägagångssättet att det vore enklare att alla tillrättavisningar av manskap verkställdes och redovisades vid vederbörande batterier. Att av dylik anledning icke bör få göras några avsteg från de allmänna principer som bära gälla för utövande av dömande verksamhet är uppenbart.

Jag har härigenom velat giva Eder del av min uppfattning angående förevarande spörsmål.

9. Angående handläggning av ärenden rörande förlust av eller skada å krigsmaktens egendom.

Vid en av militieombudsmannen den 9 maj 1946 förrättad inspektion av Östgöta flygflottilj antecknades vid granskning av förhørsprotokollen angående skadad eller förlorad egendom bland annat följande.

Sedan fotoofficeren, löjtnanten Rolf Wall, den 30 oktober 1945 anmält förlust av en filt och sju handdukar hade samma dag upprättats protokoll över förhör med Wall. Enligt av förhørsledaren, löjtnanten Ekström, avgivet i protokollet intaget yttrande hade Wall förklarat sig villig erlægga ersättning med 13 kronor 98 öre, vilket efter verkställd nedskrivning utgjorde värdet av ifrågavarande persedlar. Den 8 januari 1946 hade chefen för Östgöta flygflottilj å protokollet tecknat ett så lydande beslut: »Wall medgives ersätta Kronan med tretton kronor 98 öre». (Från bevakningsdiariet inhämtades att beloppet blivit den 29 januari 1946 inbetalat av Wall.) Någon fullföljdshänvisning hade icke lämnats, och beslutet hade icke kontrasierats av auditör.

I skrivelse den 12 juni 1946 anmodade militieombudsmannen flottiljchefen att inkomma med närmare upplysningar angående anledningen till att löjtnanten Wall icke av flottiljchefen i enlighet med vad som föreskrives i 2 § kungörelsen den 15 juni 1944 angående förfarandet vid krigsmakten då egendom skadats eller gått förlorad förpliktats att till kronan utgiva ifrågasvarande ersättningsbelopp.

I inkommet yttrande anförde flottiljchefen följande: Då Wall vid förhöret förklarat sig villig att erlägga ersättning för förlusten och fråga ej vore om straffansvar, skulle jämlikt av försvarets civilförvaltning utfärdade föreskrifter och anvisningar angående förfarandet vid krigsmakten, då egendom skadats eller gått förlorad, mom. 14, ha använts ett förenklat förfarande, varvid skolat tillämpas alternativ 1 i civilförvaltningens formulär till »förteckning» (blankett nr 803). Förhørsledaren hade emellertid vid förhöret felaktigt använt protokollsformuläret (blankett nr 802). Som Wall omedelbart efter förhöret slutat sin tjänstgöring vid flottiljen och en omskrivning till förteckning skulle medfört onödigt slöseri med blanketter och arbetskraft, hade protokollsformuläret använts på motsvarande sätt som förteckningen, alternativ 1. På grund härav hade använts texten: »Wall medgives ersätta Kronan med 13 kronor 98 öre.» Enligt de av försvarets civilförvaltning utfärdade anvisningar skall vid användande av förteckning någon fullföljdshänvisning icke lämnas och ej heller auditörens yttrande inhämtas, vilket även i föreliggande fall iakttagits.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 24 september 1946 till flottiljchefen följande.

I de fall, där ersättningsskyldighet anses föreligga och fråga är om till personligt bruk utlämnade persedlar eller annan egendom av mindre värde, kunna två olika förfaringssätt tillämpas. Därest förutsättningarna därför äro uppfyllda, meddelas av vederbörande militäre befälhavare med stöd av lagen den 9 juni 1944 angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningsskyldighet beslut om sådan skyldighet. Är den ersättningsskyldige emellertid villig att frivilligt inbetala det belopp som är i fråga och omedelbart verkställer inbetalningen, konstateras allenast att så skett. I sistnämnda fall föreligger uppenbarligen icke någon anledning att skaffa en exigibel dom å beloppet. Någon mellanform, där den ersättningsskyldige på grund av eget medgivande utan iakttagande av föreskrifterna i ovannämnda lag av militär befälhavare ålägges ersättningsskyldighet, får uppenbarligen icke tillämpas. Den omständigheten att vederbörande förklarat sig villig erlägga det ifrågakomna beloppet (men ej omedelbart gör detta) kan väl i vissa fall böra föranleda något kortare uppskov med beslutet — vare sig detta kommer att innefatta ett åläggande av ersättningsskyldighet eller ett konstaterande av att ersättningsbeloppet inbetalats — i avvaktan på att beloppet skall erläggas. Där av militär befälhavare meddelas beslut om ersättningsskyldighet, måste emellertid ovillkorligen föreskrifterna i 1944 års lag nog-

grant följas. Auditör måste sålunda i de fall, så i lagen föreskrives, höras i ärendet, och fullföljdshänvisning skall då alltid meddelas. (Se ämbetsberättelsen 1946 s. 257.)

Det torde stundom kunna inträffa att sedan protokoll upprättats, vederbörande, innan beslut i ärendet hunnit meddelas, frivilligt inbetalar det ifrågakomna ersättningsbeloppet. För dylikt fall tarvas givetvis ej något uttryckligt beslut om ersättningsskyldighet. Å protokollsblankettens beslutssida bör emellertid verkställas anteckning om inbetalningen, vilken anteckning bör bestyrkas genom vederbörande befattningshavares underskrift. Någon anledning att i stället för det redan föreliggande protokollet upprätta förteckning föreligger ej.

I här förevarande fall har Wall, ehuru han redan vid förhör den 30 oktober 1945 förklarar sig villig erlægga det ifrågavarande ersättningsbeloppet, först den 29 januari 1946 guldit detsamma. Ni hade vid meddelande av beslut i ärendet den 8 januari 1946, med hänsyn till det dröjsmål med inbetalningen som därvid förelegat, icke bort medgiva Wall ytterligare anstånd. Wall hade därför bort i föreskriven ordning åläggas ersättningsskyldighet. Auditörens yttrande hade sålunda bort inhämtas samt fullföljdshänvisning meddelas.

Jag har härigenom velat giva Eder del av min uppfattning angående förevarande spörsmål.

10. Försummelse i fråga om verkställigheten av ådömda disciplinstraff.

Vid en av militieombudsmannen den 13 juni 1945 förrättad inspektion av Karlstads försvarsområde anmärktes vid granskning å stabsexpeditionen av där fört straffregister för försvarsområdets stab och underlydande förband, att i fråga om följande i straffregistret antecknade bestraffningar saknades uppgift om verkställigheten.

1—3. Värnpliktiga nr 462-3-24 Bergström, nr 355-50-36 Gustavsson och nr 155-48-17 Örtendal av fältkrigsrätten vid Karlstads försvarsområdes stab den 22 januari 1944 för försummelse av tjänsteplikt ådömt disciplinstraff av vaktarrest för Bergström i fem dagar samt för var och en av Gustavsson och Örtendal i tre dagar.

4. Värnpliktige nr 385-40-21 Sjökvist av försvarsområdesbefälhavaren den 17 april 1944 för fylleri ålagt disciplinstraff av vaktarrest åtta dagar.

5. Värnpliktige nr 342-49-34 Gillberg av försvarsområdesbefälhavaren den 18 april 1944 för fylleri ålagt disciplinstraff av vaktarrest åtta dagar.

Sedan militieombudsmannen i anledning härav anmodat försvarsområdesbefälhavaren att avgiva yttrande, inkom denne med utredning ävensom eget yttrande.

Beträffande *punkterna 1—3* framgår av utredningen följande.

Med skrivelse den 31 januari 1944 översände stabschefen vid försvarsområdesstaben Bj. Hedenlund på befallning till chefen för X bevakningspluton

fältkrigsrättens utslag för delgivning och verkställighet, varvid anmärktes att protokollet återförväntades med bevis om delgivningen och straffverkställelsen. Skrivelsen hade återfunnits bland plutonens expeditionshandlingar men var varken instämplad eller införd i förbandets register. Några anteckningar om och huru skrivelsen handlagts hade icke påträffats. Som förbandschefer hade tjänstgjort, under tiden den 5 januari—den 3 februari 1944 värnpliktige fänriken nr 155-49-21 Gustafsson, den 3—den 20 februari 1944 värnpliktige löjtnanten nr 16-48-19 Rhodin, den 20 februari—den 1 april 1944 värnpliktige löjtnanten nr 555-40-23 Lundborg och den 1 april 1944—den 30 juni 1945 värnpliktige löjtnanten nr 2529-45-22 Söderberg. Värnpliktige furiren nr 614-63-21 Nordström hade till omkring mitten av april månad 1945 tjänstgjort som stabsfurir vid förbandet.

Fänriken Gustafsson förklarade, att han ej kunde erinra sig att han under den tid han varit förbandets chef mottagit eller bland inkomna skrivelser påträffat skrivelsen av den 31 januari 1944 eller ifrågavarande utslag. De genom utslaget dömda personerna hade ej under den tid, fänriken Gustafsson varit chef för förbandet, tjänstgjort där.

Rhodin meddelade. Då han tillträdde befattningen som chef för förbandet, hade det icke där funnits några handlingar rörande ifrågavarande sak. Ej heller hade nämnts något därom av Rhodins företrädare, fänriken Gustafsson, som stannat kvar någon dag för att orientera Rhodin, eller av Nordström. Enligt vad Rhodin inhämtat hade icke någon av de dömda vid fältkrigsrättens sammanträde den 22 januari 1944 varit i tjänst, och efter utslagets meddelande hade samtliga åter rest hem. Örtendal hade såsom överärig ej vidare varit inkallad, och de två övriga hade överförts till annat förband. Straffet hade för Örtendals vidkommande ej avtjänats.

Lundborg anförde: Han kunde icke erinra sig, att vid hans tillträdande såsom chef för förbandet den avgående chefen nämnt något om några bestraffningar. Ej heller kunde Lundborg erinra sig, att han vid genomgång av straffregistret observerat ifrågavarande bestraffningar. De dömda personerna hade troligen ej varit i tjänstgöring den 20 februari 1944, av vilken anledning Lundborg icke kunde minnas dem.

Söderberg förmälde: Han hade vid övertagandet av befälet för förbandet konstaterat, att såväl expeditionens handlingar som förråden befunno sig i ett bedrövligt skick, vilket Söderberg i rapport till försvarsområdesstaben meddelat. På grund härav hade ej förekommit någon formell överlämning av expeditionens handlingar. Dessa genomgingos i samband med inventering av förrådet av en sergeant och en fanjunkare från försvarsområdesstaben.

Nordström uppgav: Skrivelsen av den 31 januari 1944 hade liksom andra skrivelser diarieförts vid förbandet. Alla skrivelser förvarades i pärmar, varför fänriken Gustafsson måste ha sett den. Av de dömda hade värnpliktiga Bergström och Gustavsson, då utslaget kommit förbandet tillhanda, redan avförts därifrån, men Örtendal hade fortfarande varit kvar vid förbandet. I anledning av det förhållandet att Bergström och Gustavsson då utslaget ankommit redan avförts från förbandet hade man per telefon hänvänt sig

till försvarsområdesstaben, men hade där icke erhållit något besked angående huru skulle förfaras. Det hade emellertid framhållits att Örtendal vid nästa inkallelse skulle bestraffas. När Örtendal åter varit inkallad, hade Nordström ej varit kvar vid förbandet. Här ifrågavarande handlingar hade förvarats i en plåtlåda som av Nordström överlämnats till Söderberg, då denne övertagit plutonen.

Försvarsområdesbefälhavaren meddelade, att adresserna till såväl Bergström och Gustavsson som Örtendal vore kända, att Örtendal utgått ur värnpliktsåldern samt att avskrift av protokollen med fältkrigsrättens utslag erhållits från krigshovrätten. Försvarsområdesbefälhavaren anförde vidare: Det syntes vara klarlagt, att avstraffning av Bergström, Gustavsson och Örtendal icke skett. Detta torde dels bero på de täta ombytena av förbandschef, dels på den omständigheten att förbandets expedition skötts på ett mindre tillfredsställande sätt. Genom utredningen hade icke kunnat fastställas, vem som främst kunde anses ansvarig för att avstraffning icke ägt rum. Enär skrivelsen av den 31 januari 1944 väl återfunnits bland förbandets handlingar men icke införts i dess register, vore det troligt att skrivelsen av någon anledning, som hittills icke kunnat utredas, icke kommit till förbandschefens kännedom. Nordströms yttrande syntes icke vederlägga denna förmodan.

Angående *punkt 4* utvisar utredningen.

Med skrivelse den 17 april 1944 översände tjänstförrättande stabschefen vid försvarsområdesstaben H. Stålhammar på befallning till chefen för Y intendenturpluton protokoll hållet vid förhör med Sjökvist för delgivning och straffverkställighet, varvid angavs att protokollet återförväntades försett med bevis om delgivningen och straffverkställigheten.

Förbandschefen, värnpliktige löjtnanten B. Morgan, anförde i den 18 mars 1946 avgivet yttrande: Han erinrade sig att ifrågavarande handlingar ankommit till kompaniexpeditionen i Haga ordenshus, där Morgan tillfälligtvis fått handhava sitt expeditjonsarbete under de dagar då plutonen hållit på att avvecklas. Sjökvist hade då redan hemförlovats och avrest till Göteborg, där han omgående påmönstrat ett fartyg och gått till sjöss. Troligen hade handlingen angående Sjökvist lagts åt sidan för att behandlas, då arbetsförhållandena lugnat sig, men därefter avglömts. Att den icke blivit diarieförd kunde Morgan däremot icke förstå. Förklaringen härtill skulle i så fall vara, att handlingen av någon anledning kommit in bland kompaniexpeditionens papper och därigenom undgått diarieföring. Det vore även möjligt att handlingen utan att genast bliva diarieförd av skrivbiträdet insatts i brevpärmen.

Försvarsområdesbefälhavaren yttrade i skrivelse den 17 april 1946: Det hade icke från förbandet anmälts till försvarsområdesstaben, att Sjökvist icke kunnat avstraffas. Någon anteckning om att Sjökvist senare avstraffats hade ingenstädes kunnat påträffas. På förbandets expedition hade protokollet med försvarsområdesbefälhavarens beslut förkommit och hade icke kunnat återfinnas. Någon avskrift av detsamma funnes icke. Sjökvist,

som under tiden den 19 november 1944—den 11 februari 1946 varit intagen på alkoholistanstalt, vore nu bosatt i Busterud, Skattkärr.

Tjänstförrättande försvarsområdesbefälhavaren meddelade i en den 31 maj 1946 inkommen skrivelse, att löjtnanten Morgan dåmera anmält att han bedrivit ytterligare efterforskningar efter ifrågavarande förhørsprotokoll samt därvid slutligen återfunnit detsamma. I skrivelsen anfördes vidare: Protokolltet hade icke någon anteckning om att Sjökvist avstraffats. Vid granskning av protokollet hade det visat sig, att försvarsområdesbefälhavaren, översten F. Piras underskrift saknades å bestraffningsbeslutet. I marginalen å protokollets sista sida fanns följande blyertsanteckning: »8 dagars vaktarrest utan tjg för fylleri jäml SLK § 96. F P». Handstilen vore enligt uppgift överste Piras. Anledningen till att protokollet översänts till förbandet utan att det försetts med underskrift av försvarsområdesbefälhavaren vore icke känd.

I fråga om *punkt 5* anförde försvarsområdesbefälhavaren: Protokoll hållet vid förhör med Gillberg och försett med försvarsområdesbefälhavarens beslut hade den 19 april 1944 för delgivning och verkställighet översänts till chefen för Z gränsförsvarsbataljon. Sedan från förbandet meddelats att Gillberg den 20 april 1944 slutat sin frivilliga tjänstgöring vid förbandet, hade handlingarna för verkställighet i tur och ordning översänts till chefen för Värmlands regemente, där Gillberg är truppregistrerad, och till chefen för U bevakningskompani utan att avstraffning kunnat verkställas. Efter det handlingarna återkommit från chefen för sistnämnda förband hade de den 16 juni 1944 ånyo översänts till chefen för Värmlands regemente, varvid meddelades att Gillberg eftersökts i sin hemort och att upplysning därvid ej kunnat vinnas var han befunde sig, men att han förmodligen åtföljde någon cirkus. Tillika anhölls att Gillberg därest så erfordrades måtte efterspanas. Genom en den 23 november 1944 till försvarsområdesstaben inkommen skrivelse från Värmlands regemente meddelades att Gillberg påträffats och sålunda kunde avstraffas, varför erforderliga handlingar återförväntades. Emellertid hade samtliga handlingar, som ovan nämnts, redan med skrivelse den 16 juni 1944 översänts till regementschefen. Härom erinrades stabschefen vid regementet genom skrivelse den 25 november 1944. Emellertid hade skrivelsen av den 16 juni 1944 med bifogat protokoll enligt uppgift från Värmlands regemente icke kommit regementet tillhanda. I försvarsområdesstabens register hade skrivelsen antecknats som avsänd den 16 juni, men någon motsvarande anteckning om mottagandet funnes ej vid regementet. Handlingarna hade troligen översänts till regementet med ordonnans. Trots noggrann efterforskning hade handlingarna ej kunnat återfinnas, vare sig vid försvarsområdesstaben eller regementet. Avskrift av protokollet funnes icke. Någon anteckning om att Gillberg avstraffats hade ingestädes kunnat påträffas.

Militieombudsmannen anförde efter en redogörelse för vad som förekommit i skrivelse den 18 juni 1946 till försvarsområdesbefälhavaren följande.

Vad beträffar verkställigheten av bestraffningarna under *punkterna 1—4* framgår väl av handlingarna, att ifrågavarande ärenden icke vid vederbörande lokala förband handlagts med tillbörlig omsorg. Det kan emellertid icke anses ha blivit tillförlitligen utrett vilka befattningshavare, som ansvaret härför i första hand åvilar.

I de skrivelser från försvarsområdesstaben, varmed fältkrigsrättens utslag och försvarsområdesbefälhavarens bestraffningsbeslut för delgivning och verkställighet översänts till de lokala förbanden, hade föreskrivits att till försvarsområdesbefälhavaren skulle lämnas besked angående delgivningen och straffverkställelsen. Några sådana besked torde icke ha lämnats, och från försvarsområdesstabens sida synes man ha försummat att kontrollera fullgörandet av vad sålunda föreskrivits. Denna försummelse har sannolikt i viss mån medverkat till att verkställighet ej skett.

För verkställigheten av de bestraffningar som avses i *punkterna 4 och 5* har från försvarsområdesstaben till vederbörande lokala förband översänts koncept-(original-)exemplaren av förhørsprotokollen med därå tecknade bestraffningsbeslut, varvid beslutet angående Sjökvist icke blivit av försvarsområdesbefälhavaren i vederbörlig ordning undertecknat. Å försvarsområdesstaben synes icke ha kvarlegat några avskrifter av bestraffningsbesluten. Som varken konceptexemplaret av bestraffningsbeslutet angående Gillberg eller bestyrkt avskrift därav torde vara att tillgå, synes det kunna ifrågasättas om verkställighet av denna bestraffning numera kan komma till stånd. Att någon verkställighet icke kan komma i fråga av det straff som synes ha varit avsett för Sjökvist är — vid det förhållandet att bestraffningsbeslutet ej blivit underskrivet av försvarsområdesbefälhavaren, översten Pira, vilken numera avlidit — enligt min mening uppenbart. Anteckningen om Sjökvists bestraffning bör snarast avföras ur straffregistret. Av vad som förekommit framgår, att det ej kan vara tillfredsställande att basera verkställigheten allenast å icke bestyrkta anteckningar om bestraffningarna i förda straffregister.

Angående de militära förhørsprotokollens förvarande äro vissa föreskrifter i militär bestraffningsförrättning av intresse. Enligt § 7 skall varje protokoll på lämpligt sätt förvaras intill dess minst tio år förflutit från det slutliga beslut meddelats i det mål, varom protokollet handlar. Då för ändamålet avsedd protokollsbok icke finnes, skola protokollen vid varje års slut inbindas. Protokoll, som förts vid tillfälligt sammandragen avdelning av krigsmakten, skall där ej annorlunda särskilt stadgas vid avdelningens upplösande överlämnas till den högre befälhavare, som avdelningen närmast varit underställd. Då förhör hållits av befälhavare, som icke äger bestraffningsrätt i disciplinmål över den tilltalade, skall enligt § 8 protokollet ofördröjligen överlämnas till den befälhavare som det tillkommer att besluta i ärendet. I § 9 stadgas att, då mål hänskjutes till krigsrätt, den befälhavare som föranstaltar om krigsrättens sammankallande skall till rättens ordfö-

rande överlämna bestyrkt avskrift av förhørsprotokollet, samt att förhørsprotokollet skall till allmän åklagare överlämnas i bestyrkt avskrift.

Av de refererade föreskrifterna torde framgå, att originalprotokollen avsetts skola kvarbliva vid vederbörande med disciplinär bestraffningsrätt utrustad befälhavares expedition. Detta torde gälla beträffande protokollen i samliga mål som varit föremål för nämnde befälhavares sakliga prövning. (Alltså icke mål som av befälhavaren på begäran av annan med disciplinär bestraffningsrätt utrustad befälhavare, som icke har egen krigsrätt, allenast hänskjutits till krigsrätt.) Hit hör således, förutom protokollen i mål som hänskjutits till krigsrätt samt i mål där bestraffning ålagts i disciplinär ordning, protokollen i mål som avskrivits eller där tillrättavisning meddelats av den med disciplinär bestraffningsrätt utrustade befälhavaren. I de fall då den bestraffningsberättigade befälhavaren, såsom förhållandet i regel är beträffande försvarsområdesbefälhavare, icke disponerar egen krigsrätt utan har att anhålla hos annan befälhavare om krigsrättsförfarande böra avskrifter av protokollet i erforderligt antal översändas till sistnämnde befälhavare, vilken i sin tur översänder dessa avskrifter till krigsdomare och krigsfiskal. Vid verkställande av bestraffningar utom förbandet bör översändas avskrift av bestraffningsbeslutet. Originalprotokollet bör även i detta fall kvarstanna vid förbandet.

Av vad i förevarande ärende förekommit torde tydligt framgå angelägenheten av att ovan angivna riktlinjer för förvaringen av förhørsprotokollen i disciplinmål noggrant iakttagas. Det är givetvis i hög grad betänkligt att protokollen i ett mål icke finnas att tillgå vare sig i original eller avskrift. Icke minst är detta fallet när som i förevarande ärende någon straffverkställighet ännu ej kommit till stånd. Det synes ovisst vilka möjligheter som i dylikt fall kunna förefinnas för den tilltalade att genom överklagande i krigshovrätten eller genom nådeansökan vinna befrielse från eller lindring i straffet.

Jag har härigenom velat giva Eder del av min uppfattning angående vad som bör iakttagas i fråga om förhørsprotokollens förvarande och företager såvitt rör ovannämnda anmärkningar icke vidare åtgärd i ärendet.

11. Fråga om rätt för arrestant att för rakning erhålla tillgång till rakhyvel samt att vid måltid begagna matkniv och matgaffel.

Vid en av militieombudsmannen den 28 augusti 1946 förrättad inspektion av Vaxholms kustartilleriregemente antecknades i protokollet bland annat följande.

På förekommen anledning upplyste väbeln, att arrestanterna ej finge raka sig samt att de vid måltiderna allenast finge använda sked. Anledningen härtill vore risken för att arrestant skulle kunna göra sig skada, om han finge tillgång till något skärande redskap. Det vore också att märka, att enligt

militär bestraffningsförfordning § 17 tredje stycket arrestant skulle fråntagas föremål, varmed han kunde göra sig skada.

Hos fångvårdsstyrelsen inhämtades, att fånge i de slutna fångvårdsanstalterna finge raka sig med rakhyvel, därvid för varje gång rakblad utlämnades och efter användningen omedelbart återställdes av fången, samt att vid måltider fånge finge använda jämväl matkniv och matgaffel.

Med anledning av vad sålunda förekommit anmodade militieombudsmannen chefen för Vaxholms kustartilleriregemente att inkomma med yttrande, huruvida icke samma förfaringssätt kunde tillämpas beträffande arrestanterna vid regementet.

I skrivelse den 28 oktober 1946 meddelade regementschefen, att han numera föreskrivit, att arrestanterna vid regementet skulle få raka sig samt vid måltiderna använda matkniv och matgaffel på motsvarande sätt som tillämpades vid fångvårdsanstalterna.

Genom beslut den 4 november 1946 lät militieombudsmannen bero vid vad i ärendet sålunda förekommit.

12. Fråga om vilka drycker som må åtnjutas av den som undergår disciplinstraff av skärpt arrest.

I en den 21 januari 1946 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde tillförordnade sekundchefen för Livregementet till häst: I strafflagen för krigsmakten stadgades i 25 § andra stycket förbud för den som underginge disciplinstraff av skärpt arrest att åtnjuta annan kost än manskapet vanligen bestodes eller annan dryck än vatten, och i militär bestraffningsförfordning § 34 sista stycket anbefalldes, att till den som underginge skärpt arrest skulle den bestämda dagportionen utdelas i samma ordning som tillämpades för utspisning av manskapet. Då i den för manskapet fastställda utspisningsstaten sådana drycker som exempelvis kaffe, te och svagdricka inginge, hade tvekan uppstått, huruvida hinder mötte mot att till arrestant som underginge skärpt arrest utspisa dessa drycker i samband med utdelandet av den fastställda dagportionen, oaktat bestämmelsen att han ej finge åtnjuta annan dryck än vatten. I strafflagen för krigsmakten medgaves enligt 24 § sista stycket den som underginge vaktarrest att antingen bereda sig själv eller mottaga bättre underhåll, så länge detta vore förenligt med måttlighet och enkelhet. Lagen medgäve emellertid icke den som underginge skärpt arrest någon sådan förmån, varför han saknade möjlighet att med undantag för vatten erhålla andra drycker än sådana som utspisades i samband med naturaportionen. Därest lagen avsåge, att den som underginge skärpt arrest ägde tillgodonjuta de drycker, som inginge i den för manskapet fastställda utspisningsstaten, förefölle stadgandet att han ej finge åtnjuta annan dryck än vatten meningslöst. Skulle å andra sidan bestämmelserna så tolkas, att den som underginge skärpt arrest över huvud taget icke finge tillhandahållas

annan dryck än vatten, kunde man ifrågasätta, huruvida icke en sådan tolkning av lagen skulle komma att medföra en av lagstiftaren icke avsedd straffskärpning. Då bestämmelserna rörande verkställighet av disciplinstraff av skärpt arrest syntes kunna lämna fog för olika tolkningar, hade tillförordnade sekundchefen velat anhålla, att militieombudsmannen måtte lämna ett förtydligande av lagrummet.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 19 juni 1946 till sekundchefen följande.

Vår lagstiftning hade före 1881 för såväl militärer som civila personer en bestraffningsform som kallades fängelse vid vatten och bröd. Kosten för den som undergick detta straff bestod av vatten och bröd, och uttrycket skulle otvivelaktigt fattas bokstavligt (se exempelvis 5 kap. 6 § straffbalken i 1734 års lag samt kungl. cirkulär den 14 februari 1850). Vid sidan av fängelse vid vatten och bröd fanns redan i början av 1800-talet för militärer en form av arrest, beträffande vilken det föreskrevs, att den arresterade icke skulle erhålla annan dryck än vatten (se § 3 1 mom. kungl. cirkulär den 26 november 1812 om förändring uti krigsartiklarna etc.; § 11 stycket 8 och § 12 stycket 2 förordningen den 29 mars 1859 angående förmanskap och extrajudiciell bestraffningsrätt vid krigsmakten; 11 § sista stycket 1868 års disciplinstadga för krigsmakten). Även denna senare föreskrift synes ha skolat tillämpas strängt efter orden. I 1858 års tjänstgöringsreglemente för armén stadgades sålunda (första delen § 209 mom. 17) i fråga om arrest för manskap, att vid städningen samt vid de anbefallda måltiderna, middag och afton, skulle arresteranterna förses med friskt dricksvatten, som vore den enda dryck dem bestodes.

I 18 § sista stycket i 1881 års strafflag för krigsmakten föreskrevs, att då någon av manskapet underginge vaktarrest annan dryck än vatten ej tilldelades honom. I 19 § samma lag stadgades i fråga om verkställighet av sträng arrest bland annat, att den straffskyldige ej finge åtnjuta annan kost än manskapet vanligen bestodes eller annan dryck än vatten. Vid tolkningen av sistnämnda lagrum torde man böra utgå från att avsikten ej kunde vara, att den som ådömts sträng arrest skulle behandlas gynnsammare än den som ådömts vaktarrest. Då den sistnämnde överhuvud ej finge tilldelas annan dryck än vatten, måste man sluta till att ej heller den som ådömts sträng arrest ägde rätt erhålla annan dryck, även om sådan tillhörde kosten.

I såväl krigslagstiftningskommitténs år 1905 avgivna förslag till ny krigslagstiftning som propositionen i ämnet till 1908 års riksdag saknades bestämmelser om sträng arrest. Kommittén hade beträffande disciplinstraffs verkställande föreslagit att, då den arresterade tillhörde manskapet, annan kost än manskapet vanligen bestodes ej skulle få tilldelas honom. Med kost förstod kommittén allt — mat eller dryck — som enligt gällande spisordning eljest skulle tilldelas honom (se motiven s. 105). Denna bestämmelse blev under lagförslagets behandling uppmjukad och återfinnes nu i 24 § strafflagen för

krigsmakten i den formen, att den som undergår vaktarrest ej må begagna öl, vin eller spritdrycker samt ej heller i övrigt bereda sig eller mottaga bättre underhåll än som är förenligt med måttlighet och enkelhet. Angående tolkningen av detta lagstadgande har jag uttalat mig i ett tidigare ärende (se ämbetsberättelsen 1946 s. 236).

I 1914 års proposition rörande krigslagstiftningen upptogs i överensstämmelse med en hemställan från lagrådet den stränga arresten såsom en särskild straffart. Beträffande *sträng* arrest föreslogs, att den som underginge sådan ej skulle få åtnjuta annan kost än manskapet vanligen bestodes eller annan dryck än vatten (25 § förslaget till strafflag för krigsmakten, jfr proposition 1914 B nr 57 s. 421). I utskottets förslag återfanns därpå denna bestämmelse i fråga om verkställighet av *skärpt* arrest, varvid det framhölls, att detta arreststraff givits en särskild karaktär, som skilde det från den vanliga vaktarresten (lagutskottets utlåtande nr 22 s. 32). Enligt den utformning som strafflagen för krigsmakten slutligen erhöll stadgas nu i 25 §, att den som undergår skärpt arrest ej må åtnjuta annan kost än manskapet vanligen består eller annan dryck än vatten. Denna formulering överensstämmer med innehållet i motsvarande stadgande beträffande sträng arrest i 19 § i 1881 års strafflag för krigsmakten.

Formuleringen måste, som i sekundchefens skrivelse till militieombudsmannen påtalats, anses oklar. Särskilt gäller detta om man utgår från krigslagstiftningskommitténs i och för sig riktiga tolkning av uttrycket kost. Med utgångspunkt från denna tolkning skulle kunna ifrågasättas, att stadgandet bör så förstås, att arrestant i den mån dryck ingår i kost som manskapet vanligen består (enligt utspisningsstaten) är berättigad erhålla sådan dryck, oberoende av dess beskaffenhet, men därutöver ej annan dryck än vatten. Ordalagen i stadgandet överensstämma dock ej väl med en dylik tolkning av detsamma. Ett annat möjligt alternativ är att anse, att lagstiftaren i förevarande sammanhang ej avsett giva uttrycket kost vidsträcktare innebörd än ordet mat och sålunda velat förbjuda utdelande även i samband med måltid av annan dryck än vatten. Med hänsyn bland annat till vad ovan anförts rörande motsvarande bestämmelser i 1881 års strafflag för krigsmakten är jag mest böjd för att ansluta mig till sistnämnda tolkning. I de fall då det i utspisningsstaten för manskapet ingår såsom måltidsdryck kaffe, te eller svagdricka torde sålunda enligt min uppfattning denna måltidsdryck böra ersättas med vatten i fråga om den som undergår skärpt arrest. Det torde icke heller kunna tillåtas, att sådan arrestant serveras mjölk såsom måltidsdryck. Något annorlunda synes det ställa sig då mjölk ingår i maträtten, såsom då gröt utspisas. Det synes mig lämpligt och tillåtet, att arrestant i sådant fall serveras mjölk, icke såsom måltidsdryck men till den mängd som ingår i vederbörlig maträtt.

13. Angående kvarhållande i tjänst av den som på grund av undergången disciplinstraff varit frånvarande från tjänstgöring.

Med anledning av en utav furiren M. Bengtsson, tjänstgörande vid flygreservskolan, hos militieombudsmannen gjord förfrågan, huruvida värnpliktig, som på grund av undergången disciplinstraff varit frånvarande från tjänstgöring, må efter utgången av den bestämda tjänstgöringstiden kvarhållas i tjänst under tid, motsvarande frånvaron, anförde militieombudsmannen i skrivelse den 24 april 1946 till chefen för flygreservskolan följande.

Ifrågavarande spørsmål har såvitt angår fredstjänstgöring reglerats genom 131 § inskrivningsförordningen.

Jämlikt 3 mom. nämnda lagrum skall värnpliktig, som varit frånvarande från tjänstgöring, kvarhållas under motsvarande tid efter utgången av den bestämda tjänstgöringstiden under förutsättning dels att han icke äger tillgodoräkna sig frånvaron såsom fullgjord tjänstgöring och dels att han icke före tjänstgöringstidens slut hemförlovats på grund av stadgandet i 2 mom. samma paragraf.

Av 131 § 1 mom. b) framgår, att värnpliktig som regel må såsom fullgjord tjänstgöring tillgodoräkna sig tid, under vilken han på grund av undergående av disciplinstraff icke deltagit i tjänstgöring, såvitt sagda tid icke överstiger en tiondel av det antal dagar, tjänstgöringen är avsedd att omfatta. Undantag göres för det fall, att straffet ålagts för rymning eller för olovligt undanhållande av minst ett dygns varaktighet. Värnpliktig, som gjort sig skyldig till sådant brott, får jämlikt 131 § 1 mom. b) och c) inskrivningsförordningen samt 27 § 3 mom. D värnpliktslagen tillgodoräkna sig varken den tid, under vilken han varit rydd eller olovligen undanhållit sig, eller arresttiden, även om frånvaron icke överstiger en tiondel av tjänstgöringstiden.

Har värnpliktig på grund av undergången disciplinstraff eventuellt i förening med rymning eller olovligt undanhållande av minst ett dygns varaktighet varit frånvarande från tjänstgöring under tid, som överstiger en tiondel av det antal dagar, tjänstgöringen omfattar, skall han jämlikt 131 § 2 mom. hemförlovas, såframt ej efter anmälan av vederbörande förbandschef eller eljest i kommandoväg annorlunda bestämmes.

Av det anförda framgår sålunda, att värnpliktig, som av nu ifrågavarande skäl icke deltagit i tjänstgöring under tid, uppgående till högst en tiondel av den bestämda tjänstgöringstiden, skall kvarhållas i tjänst motsvarande antal dagar endast för det fall, att frånvaron berott på rymning eller på olovligt undanhållande av minst ett dygns varaktighet jämte i anledning av brottet ålagt disciplinstraff. Överstiger frånvaron en tiondel av den bestämda tjänstgöringstiden, skall den värnpliktige som regel hemförlovas. Om hemförlovning ej äger rum, skall vederbörande kvarhållas i tjänst under motsvarande antal dagar efter den bestämda tjänstgöringstidens utgång.

Det anförda har avseende å fredstjänstgöring. Bestämmelser huru det skall förfaras vid tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen meddelas enligt 2 § inskrivningsförfordningen i kommandoväg.

Skolchefen skulle låta Bengtsson få del av skrivelsens innehåll.

14. I militärt straffregister för officerare skola införas jämväl bestraffningar, som ådömts före officersutnämningen.

Vid av militieombudsmannen den 4 april 1946 förrättad inspektion av flygkadettskolan antecknades vid granskning av skolans straffregister, att adjutanten vid flygkadettskolan, löjtnanten Arnér, på förfrågan upplyste, att de bestraffningar, som under utbildningstiden vid skolan ådömdes eller ålades eleverna, icke efter utbildningens avslutande vidarebefordrades till vederbörande flottilj.

Det anmärktes att i motiven till ett av överbefälhavaren till Kungl. Maj:t avgivet förslag till förordning angående militärt straffregister och insändande av uppgifter därtill m. m. anförts bland annat följande: På vissa håll hade inom krigsmakten den praxis utbildats, att å straffregisterupplägg, som upprättades för officerare, icke infördes straff som ådömts före officersutnämningen. Förfaringssättet, som torde ha sin grund däri att straff ådömda under kadettid ansetts icke jämförbara med andra straff, vore oegentligt och obefogat. De som hade att taga kännedom om straffregistrens innehåll torde icke sväva i okunnighet om att straff som ådömts under kadettid borde tillmätas annan betydelse än andra straff.

I infordrat yttrande anförde chefen för flygkadettskolan, överstelöjtnanten Grels Næslund: Vid flygkadettskolan hade under Næslunds tid som chef utdrag ur straffregister och anteckningsbok för tillrättavisningar icke tillställts flottiljerna för elever, som avlagt officersexamen. Motivet härtill hade varit att så icke skett före Næslunds tillträde som chef den 1 juli 1943. Dessa handlingar komme nu att tillställas flottiljerna beträffande de officerare, som utnämndes till fänrikar den 12 april 1946.

Genom beslut den 21 maj 1946 lät militieombudsmannen bero vid vad sålunda i ärendet förekommit.

15. Angående utfärdandet av utdrag ur militärt straffregister.

Genom skrivelse den 18 juni 1946 anhöll chefen för Göta artilleriregemente om vissa uppgifter angående utfärdandet av utdrag ur militärt straffregister.

Med anledning härav anförde militieombudsmannen i skrivelse den 29 juni 1946 till regementschefen följande.

Enligt 11 § lagen den 28 maj 1937, nr 249, om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar (sekretesslagen) må särskilt register som hos myndighet föres angående straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal ej utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer. Detta stadgande har avseende jämväl å militärt straffregister. Emellertid regleras genom sekretesslagens bestämmelser endast frågan om vilka inskränkningar som skola gälla beträffande enskild persons rätt att taga del av allmänna handlingar. Regleringen omfattar även enskild persons rätt att erhålla del av eget militärt straffregister annorledes än i samband med mot honom riktat åtal. Angående de inskränkningar som kunna gälla i fråga om myndighets rätt att erhålla tillgång till allmänna handlingar äro några generella bestämmelser icke att tillgå. Beträffande det hos fångvårdsstyrelsen förda allmänna straffregistret har i lagen den 17 oktober 1900 om straffregister upptagits bestämmelser angående förutsättningarna för såväl myndighets som enskild persons rätt att erhålla del av allmänna straffregistret. Några motsvarande föreskrifter avseende myndighets rätt att erhålla del av militärt straffregister finnas icke för närvarande. Militieombudsmannen har vid två olika tillfällen i skrivelse till Konungen gjort framställning om utfärdande av sådana föreskrifter (se ämbetsberättelserna 1934 s. 170 och 1941 s. 207). Dessa framställningar ha emellertid icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. I ett av överbefälhavaren år 1945 till Kungl. Maj:t framlagt förslag till förordning angående militärt straffregister och insändande av uppgifter därtill m. m. ha upptagits föreskrifter, varigenom uttryckligen reglerats frågan om myndigheters tillgång till uppgifter ur registren.

Med hänsyn till avsaknaden av gällande bestämmelser om myndighets rätt att äga tillgång till militärt straffregister kan synas tveksamt vilka riktlinjer man i förekommande fall närmast bör följa. Å ena sidan torde föreligga vissa skäl för den meningen att frånvaron av uttryckliga bestämmelser på detta område tyda på att vederbörande militära myndighet icke äger göra någon inskränkning i rätten för annan myndighet att taga del av militärt straffregister. Men frånvaron av uttryckliga bestämmelser synes å andra sidan icke behöva ovillkorligen föranleda till nämnda slutsats. Det torde således ligga i sakens natur, att myndighet icke kan utan varje inskränkning ställa enligt sekretesslagen hemliga handlingar till annan myndighets förfogande. Visst avseende synes vid prövning av dylik fråga bland annat böra fästas vid det ändamål, för vilket tillgång till handlingen äskas. Att polismyndighet och domstol (militär eller civil), som för brottsutredning önskar erhålla utdrag ur militärt straffregister, bör erhålla sådant är uppenbart. Det kan däremot vara föremål för tvekan, om civil myndighet, som för prövning av anställnings- eller befordringsfråga önskar tillgång till militärt straffregister, bör beredas sådan tillgång.

16. Angående föreskrift om insändande av fotografi vid sökande av tjänst.

I tidningen Dagens Nyheter publicerades den 24 april 1946 en så lydande insändare.

»Kampen för tillvaron.

Bästa Namn och nytt!

Med anledning av det berättigade påtalet av olämpligheten i att det begärdes att de som sökte anställning vid Vattenfallsstyrelsen skulle insända fotografi frågas:

Varför väcker det inte samma uppseende när chefen för Kalmar flygflottilj begärt fotografi av dem som aspirerar på plats som kanslibitråde?

Kanslibiträdesaspirant med vårta.»

Med anledning härav anhöll militieombudsmannen i skrivelse till chefen för Kalmar flygflottilj den 24 april 1946 att denne ville inkomma med upplysningar.

I en den 29 april 1946 till militieombudsmannen inkommen skrivelse anförde flottiljchefen: Han hade i dagspressen uppmärksammat angreppet mot Vattenfallsstyrelsens annonsering¹ och kunnat förvänta liknande angrepp i ifrågavarande fall. För den skull hade meddelande till flygvapenorder insänts med en formulering, i vilken föreskrift om ingivande av sökandes fotografi utelämnats. Chefen för avdelning VI hade även gjorts uppmärksam på förhållandet. Denne hade glömt att göra rättelse till avdelning IV, som ombesörjde all annonsering, varför i annonsen även upptagits krav på fotografi. I detta sammanhang ville flottiljchefen som sin personliga åsikt framhålla, att ett fotografi i väsentlig grad underlättade bedömningen. Honom veterligt syntes gällande författningar icke lägga hinder i vägen för infordrande av ett dylikt.

Militieombudsmannen meddelade i skrivelse den 30 augusti 1946 till flottiljchefen, att militieombudsmannen efter att ha tagit del av de lämnade upplysningarna läte bero vid vad i ärendet förekommit.

Med anledning av vad flottiljchefen i sin skrivelse framhållit som sin personliga åsikt i saken, anförde militieombudsmannen därvid följande.

I § 28 regeringsformen stadgas, att Konungen vid alla befordringar till i lagrummet angivna ämbeten och tjänster skall fästa avseende allenast å de sökandes förtjänst och skicklighet. Härmed torde förstås, att vid avgörandet av det inbördes företrädet mellan flera ifrågakommande hänsyn skall tagas dels till deras genom kunskapsprov, tjänstgöring eller på annat sätt ådaga-

¹ Med anledning av en i vissa annonser angående anställande av personal vid Vattenfallsstyrelsen och Statens vattenfallsverk uppställd fordran på företeende av sökandes fotografi hade riksdagens justitieombudsman i skrivelse till styrelsen den 22 mars 1946 anhållit om styrelsens yttrande. I ett den 26 mars 1946 till justitieombudsmannen inkommet yttrande uppgav styrelsen, att sagda fordran av förbiseende influerades i annonserna, samt anförde, att styrelsen komme att söka förebygga ett upprepande av fotografikravet i dylika annonser. Genom beslut sistnämnda dag lät justitieombudsmannen bero vid vad i ärendet förevarit.

lagda duglighet och lämplighet för de med den lediga befattningen förenade tjänsteuppgifterna och dels till andra omständigheter, som ur det allmännas synpunkt sett kunna göra dem förtjänta av att ifrågakomma (Malmgren, Sveriges författning II, tredje häftet s. 171).

Samma regel bör gälla också beträffande tjänster, som tillsätts av ämbetsmyndighet.

Som regel torde platssökandes lämplighet och inbördes företräde kunna utan svårighet avgöras med ledning av de handlingar rörande avlagda examina, genomgångna kurser, tidigare tjänstgöring med mera, som av dem återopas. I sådana fall äro vederbörandes fotografier uppenbarligen helt ovidkommande. Skulle det inträffa, att tvekan uppstår om sökandes lämplighet eller att två eller flera sökande äro att anse som helt likställda i merithänseende, så torde vederbörandes fotografi — även om man icke kan fränkänna ett fotografi varje som helst betydelse vid bedömandet av en person — giva så osäker ledning, att det icke bör bli mer eller mindre utslagsgivande. Ej heller i sistnämnda fall synes därför de sökandes fotografier tjäna något godtagbart syfte.

Uppenbarligen måste det anses olämpligt att i ett ärende infordra handlingar, som icke äro erforderliga för ärendets avgörande.

Härtill kommer, att föreskrift om ingivande av fotografi är ägnad att ingiva den föreställningen, att hänsyn tages även till andra omständigheter än förtjänst och skicklighet vid tillsättandet av tjänsten ifråga. Det förhållandet, att kravet på fotografi brukar så gott som uteslutande hänföra sig till tjänster, som skola tillsättas med kvinnliga befattningshavare, ger ett starkt stöd åt det befogade i nämnda föreställning. Tillika innebär infordrandet av fotografi, att sökandena betungas med en utgift, som ej alltid torde bliva bagatellartad.

17. Angående entledigande av personal tillsatt genom konstitutorial.

I en till militieombudsmannen den 10 augusti 1945 inkommen skrift anförde eldaren Gösta Mårtensson bland annat följande: Sedan Mårtensson den 12 december 1940 anställt såsom eldare av andra klass vid Södra skånska infanteriregementet, hade Mårtensson den 21 april 1941 förordnats att där upprätthålla befattningen såsom eldare av första klass samt den 21 juni samma år erhållit konstitutorial å befattningen. Den 31 maj 1944 hade Mårtensson skriftligen uppsagts från sin anställning vid regementet från och med den 24 juni 1944. Mårtensson skulle om uppsägningen icke mellankommit den 21 juni 1944 ha erhållit fullmakt å tjänsten som eldare av första klass. Under den tidigare delen av anställningen hade Mårtensson varit placerad i Ystad. Från och med den 25 januari 1943 hade Mårtensson tjänstgjort i Revingehed. Vid tjänstgöringen i Ystad hade Mårtensson under omkring ett år upprätthållit befattningen som maskinist vid regementet. Som Mårtensson icke gjort sig skyldig till fel eller försummelse i tjänsten och

icke heller under sin tjänstgöring vid regementet erhållit vare sig muntlig eller skriftlig varning samt någon anmärkning på Mårtenssons kompetens icke framkommit, förrän uppsägningen delgivits Mårtensson, hade avskedandet för Mårtensson kommit såsom en blix från klar himmel. Enligt vad efter uppsägningen framkommit skulle anledningen till Mårtenssons avskedande ha varit, att Mårtensson icke varit kompetent för tjänsten. Först sedan av Försvarets civila tjänstemannaförbunds avdelning nr 33 i Revingehed hos chefen för regementet gjorts framställning om återkallande av uppsägningen hade verkställts utredning angående Mårtenssons kompetens. Vid bedömande av värdet av de anmärkningar som framkommit mot Mårtensson måste, enligt Mårtenssons förmenande, stor vikt läggas därvid, att utredningen företagits för att försvara uppsägningsåtgärden och sålunda icke förelegat vid den tidpunkt då uppsägningen verkställdes. Mårtensson förmenade att avskedandet icke stode i överensstämmelse med gällande bestämmelser samt att vederbörande genom att skilja Mårtensson från befattningen vid regementet begått tjänstefel. På grund härav hemställde Mårtensson att utredning i ärendet måtte verkställas samt de åtgärder vidtagas, som kunde finnas påkallade för att Mårtensson skulle bli återinsatt i sin befattning såsom första klass eldare vid regementet och erhålla ersättning för den förlust och skada, som Mårtensson genom den oberättigade uppsägningen lidit.

Vid Mårtenssons skrift voro bland annat fogade av vissa av Mårtenssons förmän till regementschefen i juni 1944 avgivna yttranden angående det sätt på vilket Mårtensson fullgjort sina tjänsteåligganden.

I avgivet yttrande uttalade regementschefen, att utredningen beträffande Mårtenssons avskedande syntes klart angiva att Mårtensson varit inkompetent som första klass eldare och att ett avsked vid tidpunkten i fråga varit nödvändigt, enär Mårtensson annars skulle ha erhållit fullmakt på befattningen, vilket icke kunde vara försvarbart beträffande en inkompetent person.

Mårtensson avgav påminnelser och anförde därvid bland annat följande: Såvitt Mårtensson kunde förstå borde utredning ha företagits före beslutet om uppsägning och Mårtensson skulle ha satts i tillfälle att yttra sig över de anmärkningar som framställts mot honom. Därest Mårtensson, som påstodes, genom sin försummelse orsakat olika skador å anläggningarna, kunde starkt ifrågasättas, huruvida icke ett krigsrättsförfarande gentemot Mårtensson bort inledas. Härigenom hade Mårtensson uppnått den fördelen, att han blivit satt i tillfälle att gendriva de oriktiga påståendena. Det vore uppenbart att den utredning som föreläge icke kunde tjäna som grund för ett avskedande med åberopande av i tjänsten begångna fel och försummelser.

Arméns fortifikationsförvaltning avgav på begäran av militieombudsmannen utlåtande i ärendet samt åberopade därvid såsom eget yttrande en av försvarets civilförvaltning upprättad promemoria.

Vid fortifikationsförvaltningens skrivelse var fogat ett av regementschefen till fortifikationsförvaltningen avlämnat förnyat yttrande i saken. Häriförde regementschefen bland annat följande: Skriftlig varning hade visserligen icke meddelats Mårtensson, men muntlig varning hade upprepade

gångerna framställt av maskinisten. Att skriftlig varning skulle påfordras framginge icke vare sig av någon för kaserntjänsten gällande instruktion eller på annat sätt. Även förutvarande kasernofficeren hade vid mer än ett tillfälle muntligen varnat Mårtensson för slöhet och nonchalans i tjänsten. Efter att ha redogjort för vissa av de klagomål som framställt mot Mårtensson framhöll regementschefen slutligen, att av Mårtensson icke anförts något som rubbade regementschefens åsikt att Mårtenssons avskiljande från tjänsten som första klass eldare varit icke blott påkallat utan även nödvändigt.

I civilförvaltningens promemoria anfördes följande: Jämlikt § 14 fastighetsförvaltningsreglementet den 23 december 1937 tillsattes eldare av första klassen av den myndighet, under vilken vederbörande beställningshavare lydde. Sedan myndigheten beslutat antaga viss sökande, utfärdades omedelbart konstitutorial för denne, att gälla tills vidare. Den, som sålunda erhållit konstitutorial, skulle, om han bibehölls i beställningen, därpå erhålla fullmakt när tre år förflutit från det konstitutorialet utfärdades. (Viss ändring, som meddelats i kungörelsen den 12 maj 1944, nr 195, angående anställningsformen i vissa fall inom försvarsväsendet, ägde i förevarande fall icke tillämpning.) Uti 1 § 3 mom. andra stycket militära avlöningsreglementet stadgades, att tillsättning genom konstitutorial innebure, att beställningshavare kunde i administrativ väg avsättas från sin beställning på grund av fel eller försummelse i tjänsten. Angående förfarandet vid entledigande av konstituerade sergeanter funnes föreskrifter meddelade i kungörelsen den 26 maj 1916, nr 222. Vidkommande handläggningen av ärenden rörande fel och försummelse av civil personal vid militärområdena funnes bestämmelser i 32 § militärbefälsinstruktionen den 11 december 1942, nr 988. Däremot syntes bestämmelser saknas angående motsvarande förfarande beträffande konstituerad civil personal vid truppförbanden. Det torde undandraga sig civilförvaltningens bedömande, huruvida de fel och försummelse, vartill Mårtensson skulle ha gjort sig skyldig, varit av sådan beskaffenhet, att de bort medföra hans avskedande. För att erhålla rättelse i det av regementschefen meddelade beslutet hade Mårtensson emellertid bort hos Kungl. Maj:t anföra besvär över detsamma.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 19 juni 1946 till regementschefen följande.

Enligt militära avlöningsreglementet innebär tillsättning genom konstitutorial, att beställningshavare kan i administrativ väg avsättas från sin beställning på grund av fel eller försummelse i tjänsten. För avsättning erfordras sålunda icke, såsom i fråga om tjänster som innehavas på grund av fullmakt, att åtal vid domstol kommer till stånd samt att vederbörande i utslaget dömes förlustig den ifrågavarande befattningen. Att avsättning från befattning som innehaves på grund av konstitutorial kan ske utan att dessförinnan vid domstol förebragts utredning och bevisning till styrkande av påstått tjänstefel innebär dock ej att tillförlitlig utredning om tjänstefelet icke

skulle erfordras. Jag har tidigare framhållit, att med hänsyn till vikten av ett beslut av förevarande slag och i syfte att förebygga varje tanke på godtycke utredning i dylikt fall bör företagas i form av förhör, varöver protokoll upprättas, eller i form av skriftliga yttranden (se ämbetsberättelsen 1945 s. 313—314). Att vederbörande bör innan beslut om avsättning fattas beredas tillfälle att taga del av och bemöta den utredning som förebragts synes mig ligga i sakens natur.

Av handlingarna framgår icke att Ni vid den sakliga prövningen av frågan om meddelande av avsked åt Mårtensson förfarit oriktigt.

Emellertid har Ni såvitt av handlingarna framgår underlåtit att innan beslutet om avsättning meddelats lämna Mårtensson tillfälle bemöta de anmärkningar som framställts. Med hänsyn till avsaknaden av bestämmelser härom finner jag nämnda underlåtenhet icke kunna anses såsom tjänstefel. Jag företager därför ej vidare åtgärd i ärendet, men förväntar att Ni för framtiden i nu berörda avseende noga uppmärksammar den Eder underställda personalens rättigheter.

18. Angående skyldighet för vederbörande befälhavare att utan ansökan entlediga volontär, som befunnits vara oförmögen till krigstjänst såsom vapenför under återstoden av anställningstiden.

I en den 17 april 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde volontären vid Bodens ingenjörkår nr 62-19-46 Gunnar Holmström: Då Holmström under sin tjänstetid som volontär vid kåren ådragit sig en handskada, för vilken han fått invaliditetsförklaring, hade han hindrats att komma med i korpralskolan. Han hade varit sjukskriven under sju månader 15 dagar och vore det fortfarande. Hans avskedsansökan hade avslagits, varför han alltjämt ginge kvar utan att veta vad som skulle göras med honom. Å kontrakts-tiden återstode tre år. Blev han tvungen att kvarstanna hela denna tid utan att få någon nytta av den i framtiden, vore det ovisst hur det komme att gå för honom, då han ryckte ut utan att ha någon som helst yrkesutbildning. Med sin skadade hand kunde han icke erhålla vilket arbete som helst. Han önskade därför få hjälp med sitt avsked från kåren samt ett arbete vilket han kunde klara sig på, när skadan vore gjord i kronans tjänst.

Sedan skriften översänts till chefen för Bodens ingenjörkår med begäran om upplysningar, inkom kårchefen den 31 juli 1945 bland annat med en skrivelse från depåläkaren Bo Bergwall samt eget yttrande.

Bergwall anförde: Holmström hade den 28 augusti 1944 under tjänstgöring ådragit sig en handskada, som medfört förlust av lillfingret och en del av femte mellanhandsbenet å vänstra handen. Under efterförloppet hade inträtt en betydande stelhet i handens tredje och fjärde fingrar, för vilken Holmström behandlats å garnisonssjukhuset i Boden till den 15 februari 1945, då behandlingen avslutats och invaliditetsintyg till riksförsäkringsanstalten utfärdats. Vid undersökning den 20 april 1945 utförd av överläkaren

vid kirurgiska avdelningen å garnisonssjukhuset hade handens grova kraft samt dess grip- och fattningsförmåga befunnits vara betydligt nedsatt. Genom övning och så småningom inträdande anpassning kunde en icke obetydlig ytterligare förbättring i handens funktion förväntas inträda; dock torde denna förbättring komma att ske mycket långsamt. Holmström vore sedan den 5 mars 1945 sjukredovisad i grupp 1 b (handräckningstjänst).

Kårchefen anförde i sitt yttrande: Holmström hade skadats genom ett yxhugg i handen under en broslagningsövning. Holmström hade sedan behandlingen avslutats använts i förrådsunderbefälsbefattning, för vilket arbete han varit skickad och vilket han utfört till belåtenhet. Det hade aldrig varit avsikten, att Holmström skulle kvarhållas till dess hans kontrakt löpt ut d. v. s. till den 1 april 1948. Avskedsfrågan måste emellertid ses i samband med en översyn rörande behov och tillgång av fast anställt manskap för olika befattningar. Sedan under juli månad 1945 kåren tilldelats ett antal överfurirsbefattningar från och med den 1 oktober 1945, och tillgången på viss personal därigenom beräknades täcka behovet, hade Holmström meddelats, att han kunde påräkna avsked den 1 oktober 1945.

Från riksförsäkringsanstalten upplystes i ärendet, att anstalten förklarar Holmström berättigad till ersättning för skadan jämlikt bestämmelserna i 1927 års militärsättningsförordning.

I en sedermera å militieombudsmansexpeditionen upprättad promemoria i ärendet anfördes: Handlingarna i ärendet innehölle icke någon uppgift om vid vilken tidpunkt Holmström började sin volontäranställning. I det av kårchefen avgivna yttrandet sades emellertid att Holmströms kontrakt utlöpte den 1 april 1948. Med hänsyn till meddelad bestämmelse om anställningstidens längd torde man kunna utgå från att Holmströms anställning börjat före ikraftträdandet den 1 juli 1944 av kungörelsen den 26 maj 1944 angående manskaps och musikelevers anställning vid krigsmakten. Enligt föreskrift i övergångsbestämmelserna till kungörelsen skulle beträffande den som vid ikraftträdandet innehade anställning såsom manskap eller musikelev äldre bestämmelser äga tillämpning under löpande anställningstid. I förevarande fall torde därför kungörelsen den 24 mars 1916 angående antagande och avskedande av volontär (fast anställt manskap) vid armén, med undantag av musikvolontär (SFS nr 146) vara tillämplig. — I nionde punkten sistnämnda kungörelse stadgades bland annat, att avsked före utgången av bestämd anställningstid meddelades av vederbörande regements-(kår-)chef utan ansökan åt den, som av vederbörande läkare förklarades oförmögen till krigstjänst såsom vapenför under återstoden av anställningstiden. Då förutsättningarna för stadgandets tillämplighet vore för handen, torde vederbörande chef vara skyldig att meddela avsked. Motsättningsvis syntes stöd vinnas för denna mening därav att uti den år 1926 i samma punkt införda bestämmelsen om avsked på grund av olämplighet särskilt utsagts, att avsked meddelades enligt vederbörande chefs beprövande. — Vad anginge innebörden av begreppet »oförmögen till krigstjänst såsom vapenför» syntes vid en jämförelse med vid tiden för stadgandets tillkomst gällande 1914 års värnpliktslag och inskriv-

ningsförordning framgå, att därmed åsyftats person, vilken vid läkarbesiktning hänförs till någon av följande grupper: 1) oförmögna till krigstjänst, 2) tillfälligt odugliga till krigstjänst (under återstoden av anställningstiden) och 3) dugliga till krigstjänst men icke vapenföra. Motsvarande bestämmelser finnes i 1925 och 1936 års värnpliktslagar och inskrivningsförordningar. (Termen »oförmögen» vore dock sedan 1925 utbytt mot »oduglig». Ändringen vore av rent formell natur; se proposition 1924 nr 21 s. 31.) Grupperna 1 och 2 återfunnes jämväl i 1941 års värnpliktslag och inskrivningsförordning, men grupp 3 saknade däremot motsvarighet såväl i sistnämnda båda författningar som i 1944 års anställningskungörelse. — Då emellertid enligt vad ovan sagts 1916 års kungörelse fortfarande gällde beträffande manskap med äldre kontrakt, uppstode frågan i vilka fall den i grupp 3 omförmälda avskedsgrunden skulle tillämpas. Enligt kungörelsen den 22 januari 1937 angående läkarundersökning av dem, som söka fast anställning vid krigsmakten, samt av värnpliktiga hänfördes till gruppen »dugliga till krigstjänst: icke vapenföra» de värnpliktiga, vilka på grund av sin kroppslängd eller i besiktningensreglementet närmare angivna kroppsfel, lyten eller sjukdomar icke kunde delta i vapentjänst, men vilkas arbetsduglighet likväl icke därigenom väsentligen inskränktes. Dylika värnpliktiga skulle enligt 1936 års värnpliktslag § 7 uttagas till handräckningstjänst. I 1941 års värnpliktslag hade bestämmelsen om indelning av de till krigstjänst dugliga värnpliktiga i vapenföra och icke vapenföra samt däremot svarande uttagning till linjetjänst och handräckningstjänst utgått. En sådan uttagning ansågs nämligen utgöra hinder för en ändamålsenlig användning av dem som enligt de förut gällande bestämmelserna hänförts till icke vapenföra. Erforderlig grund för ett hänsynstagande till dessa värnpliktigas kroppsbeskaffenhet ansågs kunna erhållas genom indelningen i besiktningssgrupper. (Se proposition 1941 nr 318 s. 97.) — Bestämmelserna om indelning i besiktningssgrupper tillkommo genom 1937 års besiktningsskungörelse. Enligt kungörelsen hänfördes till besiktningssgrupperna 1—3 vapenföra värnpliktiga i allmänhet och till besiktningssgrupp 4 de till krigstjänst dugliga men icke vapenföra värnpliktiga i allmänhet. Genom 1942 års besiktningsskungörelse hade innebörden av de olika besiktningssgrupperna ändrats. Sålunda hänfördes numera till besiktningssgrupperna 3 och 4 värnpliktiga, behäftade med sådana fel, lyten eller sjukdomar, som begränsade deras duglighet till krigstjänst. Värnpliktiga, vilkas militära användbarhet vore i väsentlig grad begränsad, hänfördes till besiktningssgrupp 4, övriga av ifrågakomma värnpliktiga till besiktningssgrupp 3. En person, som enligt förut gällande bestämmelser skulle ha hänförts till gruppen dugliga till krigstjänst men icke vapenföra (dåvarande grupp 4), syntes sålunda numera kunna hänföras till endera av besiktningssgrupperna 3 eller 4. Den nuvarande gruppindelningen gäve sålunda icke någon direkt ledning vid tillämpning av ifrågavarande bestämmelse i 1916 års kungörelse. Avgörande torde i stället vara den användning, vartill vederbörande avsåges. Därest vederbörande befunnos endast kunna användas för handräckningstjänst eller därmed jämförlig tjänst, vartill enligt förut gällande bestämmelser till krigstjänst duglig men icke va-

penför personal kunnat användas, syntes nu ifrågavarande förutsättning för tillämpning av 1916 års kungörelse vara uppfylld. — I förevarande fall hade Holmström — såvitt av handlingarna framgår — på grund av ådragen skada icke ansetts kunna ifrågakomma till korpralskola. Holmström vore sedan den 5 mars 1945 sjukredovisad i »grupp 1 b (handräckningstjänst)» och hade efter läkarbehandlings avslutande använts i förrådsunderbefälsbefattning. Ett dylikt förfarande torde knappast vara riktigt. Undersökning syntes utan dröjsmål ha bort göras angående Holmströms militära användbarhet under återstoden av anställningstiden. Därest användbarheten prövats vara begränsad till handräckningstjänst eller därmed jämförlig tjänst hade Holmström bort erhålla avsked jämlikt 1916 års kungörelse och med tillämpning av kungl. brev den 9 februari 1940 angående viss uppsägningstid för fast anställt manskap vid avgång till följd av otjänstbarhet.

Sedan handlingarna i ärendet jämte promemorian översänts till chefen för armén med anhållan om yttrande, inkom souschefen vid arméstaben med en skrivelse från arméstabens juridiska biträde, statssekreteraren i justitiedepartementet Gösta Walin.

Walin anförde: Militieombudsmannens remiss torde avse ett uttalande om de slutsatser som angivits i den remissen bifogade promemorian. I denna promemoria gjordes gällande att 1916 års kungörelse (SFS nr 146) varit tillämplig å Holmströms anställningsförhållanden. Vidare hävdades, att vederbörande befälhavare enligt kungörelsen skulle vara skyldig att utan ansökan entlediga den, som av vederbörande läkare förklarades vara oförmögen till krigstjänst såsom vapenför under återstoden av anställningstiden. — Det syntes ej alldeles säkert, om den sista slutsatsen vore riktig. Möjligen kunde en annan tolkning förtjäna företräde. Bestämmelsen finge väl i första rummet anses avse att giva befälhavaren och det allmänna en rätt att i förväg skilja en anställd volontär från anställningen. Därjämte kunde det tänkas, att befälhavaren gentemot det allmänna ansågs vara skyldig att avlägsna en icke vapenför, när det allmänna icke ville bära utgifter m. m. för olämpliga anställda. Härav syntes icke med nödvändighet följa, att befälhavaren (resp. det allmänna) gentemot den anställde på grund av ifrågavarande stadgande hade någon skyldighet att avskeda honom, därför att han icke kunde påräknas vara så användbar som kontraktet förutsatte. Man kunde göra gällande, att den anställdes intresse att få avsked i förväg vore tillräckligt tillgodosett genom reglerna om avsked på grund av egen ansökan. Om det vore riktigt, att den anställde icke kunde grunda någon rättighet på att han själv blivit mindre användbar, kunde man vidare ifrågasätta, huruvida övergångsbestämmelserna till 1944 års kungörelse angående manskaps och musikelevers anställning vid krigsmakten nödvändiggjorde att, sedan det allmänna numera anlagt andra synpunkter på användningen av partiellt vapenföra, tillämpa det äldre stadgandet så strikt som i promemorian förutsatts. Trots detta syntes det tillrådligt att gå den anvisade vägen och acceptera den i promemorian angivna tolkningen, när den vore klar och entydig samt väl svårigen kunde leda till några större praktiska olägenheter.

I eget yttrande anförde souschefen: Som framginge av Walins yttrande i ärendet, i vilket chefen för armén helt instämde, syntes det icke fullt klart, att kårchefen skulle vara skyldig att entlediga Holmström. Då Holmström dessutom erhållit avsked från och med den 1 oktober 1945 syntes ärendet icke böra föranleda någon åtgärd mot kårchefen.

Efter en redogörelse för ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse den 14 januari 1946 till kårchefen.

Såsom närmare utvecklats i den å militieombudsmansexpeditionen utarbetade promemorian torde så snart lämpligen kunnat ske undersökning ha bort göras angående Holmströms militära användbarhet under återstoden av anställningstiden, och därest användbarheten funnits vara begränsad till handräckningstjänst eller därmed jämförlig tjänst, hade avsked bort beviljas Holmström. Enligt min mening har Ni sålunda icke förfarit riktigt, men med hänsyn till omständigheterna inskränker jag mig till att delgiva Eder min uppfattning i frågan.

19. Angående meddelande av avsked åt fast anställt manskap som visat sig olämpligt för utbildning till underbefäl.

Enligt 13 § kungörelsen den 26 maj 1944 (nr 223) angående manskaps och musikelevers anställning vid krigsmakten skall avsked utan ansökan — förutom i vissa särskilt angivna fall — meddelas den som visat sig olämplig för utbildning till underbefäl eller musikunderbefäl, dock att den anställde, där ej särskilda skäl till annat föranleda eller anställningstiden dessförinnan utlöper, äger kvarstå i sin anställning under en tid av tre månader från avskedsbeslutets meddelande. Jämlikt övergångsbestämmelserna till kungörelsen, vilken trädde i kraft den 1 juli 1944, skulle beträffande den som vid kungörelsens ikraftträdande innehade anställning såsom manskap eller musikelev under löpande anställningstid äldre bestämmelser alltjämt äga tillämpning. I dylika fall är att tillämpa stadgandet i mom. 9 c) i kungörelsen den 24 mars 1916 (nr 146) angående antagande och avskedande av volontär (fast anställt manskap) vid armén med undantag av musikvolontär enligt den lydelse detta författningsrum erhållit genom kungörelse den 22 oktober 1926 (nr 446). Nämda författningsrum föreskriver att avsked före utgången av bestämd anställningstid »enligt regements-(kår-)chefens beprövande» utan ansökan meddelas åt den som visat sig olämplig för utbildning till underbefäl.

Mellan tidigare och nu gällande bestämmelser i förevarande avseende föreligger, som av de refererade föreskrifterna framgår, en viss skillnad. Enligt 1944 års kungörelse synes nämligen vederbörande chef, då förutsättningarna för stadgandets tillämplighet äro för handen, vara skyldig att meddela avsked, under det att han enligt tidigare gällande bestämmelser torde ha varit

oförhindrad att om han så prövade lämpligt i tjänst kvarhålla den, som visat sig olämplig för utbildning till underbefäl.

I de genom arméorder nr 59 den 18 februari 1944 fastställda särskilda bestämmelser för underbefälsutbildningen av fast anställt manskap vid infanteriet ha meddelats vissa föreskrifter angående skiljande från utbildningen av volontär, respektive av den som undergår korprals- eller furirsutbildning. Volontär, som icke kunde tillgodogöra sig utbildningen under rekrytskolan, visade opålitlighet eller olämplighet i övrigt, skulle skiljas från utbildningen samt meddelas avsked eller fullgöra återstående tjänstgöring enligt regementschefs närmare bestämmande. Elev i korpralskola (furirskola), som icke kunde tillgodogöra sig utbildningen, visade opålitlighet eller olämplighet i övrigt, skulle skiljas från korpralsutbildningen (furirsutbildningen) samt meddelas avsked eller fullgöra återstående tjänstgöring enligt regementschefs närmare bestämmande. Elev i dylik skola som underkänts finge, om synnerliga skäl förelåge, omkommenderas till (del av) korpralsutbildningen (furirsutbildningen).

I huvudsak lika lydande föreskrifter ingå i de genom ovannämnda arméorder fastställda bestämmelserna för underbefälsutbildningen vid kavalleriet, pansartrupperna, artilleriet, luftvärnet, ingenjör-, signal- och trängtrupperna.

Som i de meddelade föreskrifterna, i vad de avsåge möjligheterna för vederbörande chef att utan ansökan meddela avsked åt den som visat sig olämplig för utbildning till underbefäl, icke syntes ha beaktats den ändring som härutinnan skett genom 1944 års kungörelse, anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 17 april 1946 till chefen för armén, att denne ville inkomma med upplysningar i saken.

Souschefen vid arméstaben anförde i anledning härav i ett den 29 april 1946 dagtecknat yttrande: Sedan ifrågavarande utbildningsföreskrifter faststälts hade nya bestämmelser utfärdats i fråga om meddelande av avsked åt fast anställt manskap. Någon därav föranledd ändring av utbildningsföreskrifterna hade emellertid icke ägt rum. Det ur utbildningssynpunkt i detta sammanhang väsentliga vore, att vederbörande — då han visat sig olämplig för utbildning — skulle skiljas från densamma. Huru avsked sedermera skulle meddelas hade ur utbildningssynpunkt ingen betydelse. Det syntes, till undvikande av eventuella missförstånd, vara ändamålsenligt, att i utbildningsföreskrifterna endast infördes föreskriften om att vederbörande skulle skiljas från utbildning samt att i övrigt beträffande avsked hänvisades till gällande bestämmelser. Chefen för armén avsåge därför att ändra uttrycket »skiljas från utbildningen samt meddelas avsked eller fullgöra återstående tjänstgöring enligt regementschefs närmare beprövande» till »skiljas från utbildningen samt meddelas avsked enligt därför gällande bestämmelser».

Chefen för armén meddelade därefter genom arméorder den 20 maj 1946, nr 260, föreskrift om ändring i enlighet härmed av ifrågavarande utbild-

ningsbestämmelser (se Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret 1946, avd. D s. 197).

Genom beslut den 19 juni 1946 lät militieombudsmannen bero vid den rättelse som sålunda vidtagits.

20. Fråga om befogenhet för vaktmanskap att bruka vapen för genomförande av tjänsteåtgärd.

I.

Tidningen Aftontidningen för den 10 november 1944 innehöll en artikel av följande lydelse.

»Vaktposten sköt pistol mot chaufför.

En åkare, Bernt Andersson, anställd vid en byggnadsfirma i Norrköping, råkade i morse ut för ett obehagligt äventyr. Han har sedan flera månader tillbaka med sin lastbil i sitt arbete besökt Bråvalla flygflottiljs område 10—12 gånger om dagen. När han kom i morse, fick han passera in som vanligt. Han hade legitimationskort gällande till den 1 december. Då han skulle åka ut igen, studerade posten kortet så länge, att åkaren trodde, att han ämnade behålla det — som ibland skett för kontroll — och lät bilen fortsätta. Han hade kanske hunnit fem meter, då ett pistolskott från vakten gick in genom lastbilens bakruta, visslade förbi Anderssons öra och gick ut genom vindrutan.

Flottiljchefen, överstelöjtnant Lage Thunberg, förklarar, att posten handlat enligt instruktionen, då han sökt hejda mannen som ville passera, innan han fått tillåtelse därtill. Posten säger sig ha ropat halt, men detta hördes tydligen inte för motorbullret. Däremot var det naturligtvis högst olyckligt, att han riktat vapnet så, att varningsskottet innebar fara.»

Sedan i anledning härav utredning infordrats från chefen för Bråvalla flygflottilj, inkom denne den 16 november 1944 med protokoll över förhör i ärendet.

Vid förhöret förekom följande.

Värnpliktige nr 722-4-44 Jonsson uppgav: Han hade den 9 november 1944 för första gången tjänstgjort såsom post nr 1 vid huvudgrinden till flygflottiljen. En civil lastbil hade kommit körande från kasernområdet för att passera ut genom grinden. Jonsson som icke kontrollerat bilen vid inpasseringen hade icke känt igen den. Jonsson hade därför gjort stopptecken. Hans avsikt hade varit att kontrollera dels att chauffören hade passersedel och dels att bilen icke förde otillåten last. Efter stopptecknet hade bilen sakta fortsatt mot Jonsson. När bilen passerade Jonsson, hade chauffören räckt ut en passersedel som Jonsson tagit för granskning. Då bilen emellertid därefter fortsatt hade Jonsson ropat »halt» och därefter »halt, eller jag skjuter skarpt». Som bilen trots detta icke stannat utan ökat farten, hade Jonsson skjutit och därvid siktat mot bakre delen av bilen strax under flaket.

Det hade varit Jonssons avsikt att skjuta ett varningsskott i marken bakom bilen. Skottet hade emellertid träffat i förarhyttens bakruta och gått ut genom vindrutan. Sedan skottet fallit hade bilen stannat.

På fråga hur en post skulle handla om han icke bleve åtlydd tillade Jonsson: Om en post icke bleve åtlydd skulle han ropa »halt». Åtlyddes icke detta skulle han ropa »halt eller jag skjuter skarpt». Åtlyddes icke heller detta finge posten skjuta skarpt, varvid första skottet skulle avgivas såsom varningsskott mot marken vid sidan av den beskjutne och nästa skott vid behov mot benen eller nedre delen av kroppen.

Andersson yttrade: Han hade fört den lastbil, som blivit beskjuden vid huvudgrinden och varit på väg ut från kasernområdet. Posten hade gjort stopptecken, varvid Andersson sträckt ut passersedeln genom rutan. Posten hade tagit passersedeln, och Andersson hade trott, att posten skulle behålla den, varför Andersson kört vidare. Han hade icke hört några haltrop men hade stannat när han hört skottet. Kulan hade träffat i bakrutan, passerat till höger om huvudet och gått ut genom vindrutan. Han hade själv tjänstgjort såsom vaktmanskap vid beredskapsförband och vore förtrogen med allmänna instruktioner för post i dylika fall. Passersedeln hade icke tidigare behållits vid poststället för kontroll.

Furiren nr 172-14-39 Heimler uppgav: Han vore chef för vaktplutonen och hade under utbildningen av vaktmanskapet genomgått teoretiska och praktiska bestämmelser för posttjänsten. Heimler hade även kontrollerat hur posterna fattat sina instruktioner. Genomgång av vaktjänst hade skett dels teoretiskt i lektionssal och dels vid praktiska övningar utomhus.

Furiren nr 8036-20-42 Granström yttrade: Han hade den 9 november varit kommenderad såsom vaktchef. Då han hört skottlossningen, hade han rusat ut från vaktlokalen och fram till Andersson samt frågat varför denne icke åtlydde posten. Andersson hade då svarat, att han passerat genom vakten så många gånger under dagen, att han ansett det vara onödigt med så noggrann kontroll.

I eget yttrande anförde flottiljchefen: Då han vid förhör icke kommit till annan uppfattning, än att posten avsett handla riktigt men genom oskickligt avgivande av varningsskottet åstadkommit skarpere effekt av detsamma än vad som rätteligen hade behövt ske, hade han icke velat meddela posten någon bestraffning.

De bestämmelser posten i detta fall närmast haft att följa återfinnas i gällande flottiljinstruktion.

Under rubriken vaktmanskaps allmänna skyldigheter under tjänstgöring såsom post eller i patrull stadgas där, att vaktmanskap med »halt» anropar alla inom eller på väg in i eller ut från kasernområdet, vilka icke med säkerhet igenkännas berättigade uppehålla sig därstädes. Till person i fordon gives i stället stopptecken. Vaktmanskap gör sig härvid färdigt att skjuta. Åtlydes icke första anropet (tecknet) upprepas detta med »halt, eller jag skjuter skarpt». Vapnet osäkras härvid och riktas mot vederbörande. Sedan vederbörande stannat, avfordras denne identitetskort, passersedel eller passer-

kort. Vaktmanskap avdelat som post stoppar med tecken alla flottiljen tillhöriga fordon på väg in i eller ut från kasernområdet. Föraren avfordras körorder varjämte eventuell last undersökes (jämföres med körorderns uppgifter). Detsamma gäller beträffande andra militära och civila fordon vars last jämföres med bilförarens uppgifter. Fordon lämnas efter kontroll enligt ovan fri passage, därest bilföraren är behörig vistas inom kasernområdet och endast tillåten last medföres. — Under rubriken instruktion för post nr 1 föreskrives, att posten skall förhindra obehörig in- och utpassering vid flottiljvaken. Posten verkställer tiden revelj — aftonvisitation kontroll av företedda identitetskort, passersedlar och passerkort liksom även kontroll av last på fordon som passera flottiljvaken.

Sedan i skrivelse till flottiljchefen framhållits, att nämnda föreskrifter i flottiljinstruktionen syntes innefatta längre gående befogenheter för vaktmanskap att bruka vapen för tjänsteåtgärds genomförande än som tillerkändes samma personal enligt tjänstgöringsreglementet och soldatundervisningen för flygvapnet samt i anslutning därtill hemstälts om förnyat yttrande, anförde flottiljchefen ytterligare bland annat: Han vore tveksam om i vilket avseende av honom utfärdade föreskrifter ansåges vara en skärpning av bestämmelserna i tjänstgöringsreglementet och soldatundervisningen för flygvapnet. Av soldatundervisningen för flygvapnet framginge kanske icke med önskvärd tydlighet, att utpassering från bevakningsföremål jämväl skulle kontrolleras. Det angåves emellertid att »om någon söker fly efter angrepp på det föremål posten skall bevaka, skall posten med vapen hejda den flyende». Det vore givetvis riktigt, att utpassering icke borde erfordra samma kontroll som inpasseringen, men man kunde av praktiska skäl icke göra någon skillnad. En post kunde icke med säkerhet avgöra när »flykt» vore för handen, ej heller om bevakningsföremålet hade angripits före försök till utpassering eller icke. Dessutom tillkomme nödvändigheten att kontrollera vad som i olika hänseenden utfördes från flottiljens område. Chefen för flygvapnet hade i särskild order jämväl anbefallt dylik kontroll. — I flottiljinstruktionen angåves huru av posten beredskap med vapnet skulle intagas. Förfaringssättet tillämpades veterligen vid all bevakningstjänst. Efter vilka grunder sedan posten skulle göra bruk av sitt vapen d. v. s. öppna eld framginge av soldatundervisningen för flygvapnet. Sistnämnda grunder hade icke av flottiljchefen eller den för utbildningen av vaktplutonen under flottiljchefen ansvarige vare sig i skrivna instruktioner eller muntligt under utbildning modifierats eller ändrats.

I skrivelse till flottiljchefen den 16 mars 1946 anförde militieombudsmannen efter redogörelse för ärendet följande.

Postens handlande i förevarande fall torde stå i strid mot gällande allmänna föreskrifter angående rätt för militär personal att i fredstid använda våld för genomförande av tjänsteåtgärd. Posten lär emellertid icke kunna ställas till ansvar härför. Att hans åtgärder för att genomföra den i flottilj-

instruktionen föreskrivna utpasseringskontrollen tagit sig det uttryck som här skett synes nämligen åtminstone till övervägande del bero på otydlighet i hit-hörande stadganden i instruktionen.

Sedan det i instruktionen ålagts vaktmanskap att med »halt» anropa alla inom eller på väg in i eller ut från kasernområdet, vilka vaktmanskapet icke med säkerhet igenkänner och vet vara berättigade att uppehålla sig där, föreskrives ytterligare: »Vaktmanskap gör sig härvid färdigt att skjuta. Åtlydes icke första anropet upprepas detta med 'halt eller jag skjuter skarpt'. Vapnet osäkras härvid och riktas mot vederbörande.»

Ehuru det icke klart utsäges, synes instruktionen knappast kunna tolkas på annat sätt än att post äger vid genomförande av föreskrivna åtgärder använda skjutvapen, så snart han icke blir åtlydd. Att posten i förevarande fall uppfattat instruktionen på detta sätt framgår av vad posten uppgivit vid det med honom hållna förhöret.

Den vidsträckta rätt till våldsanvändning i tjänsten som flottiljinstruktionen här giver uttryck åt saknar motsvarighet i tjänstgöringsreglementet och soldatundervisningen för flygvapnet.

I tjänstgöringsreglementet för flygvapnet (§ 93 mom. 2) hänvisas i fråga om vad post särskilt har att iakttaga med hänsyn till upprätthållande av allmän ordning samt vid eldfara eller dylikt ävensom vid utövandet av honom tillkommande nödvärnsrätt till vad särskilt är stadgat. Hänvisningen läser såvitt den avser nödvärnsrätt närmast gälla allmänna strafflagens nödvärnsregler¹ och 45 § strafflagen för krigsmakten. (Jämför kungörelsen den 9 november 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m., vilken kungörelse i sin tur hänvisar till nämnda lagbestämmelser samt kompletteras av överbefälhavarens den 28 maj 1942 fastställda föreskrifter angående användning av vapen vid upprätthållande av allmän ordning m. m.) Tjänstgöringsreglementet föreskriver vidare (§ 93 mom. 5) att om i posts instruktion är bestämt, att det tillkommer honom att övervaka in- och utpassering i etablissement o. s. v. samt posten är oviss om, huruvida han bör lämna anropad person tillstånd att passera, eller finner att hans anvisningar icke efterkommas, posten skall på föreskrivet sätt utkalla patrull från vakten. Posten får vid poststället kvarhålla den som han icke på annat sätt kan hindra från att handla i strid mot hans föreskrifter. Sistnämnda föreskrifter om posts uppträdande i fall av ovisshet och då han ej blir åtlydd ha i något modifierad form upptagits i den av Konungen i kommandoväg fastställda soldatundervisningen för flygvapnet (mom. 263). Soldatundervisningen innehåller i övrigt följande ur 1944 års upplaga hämtade föreskrifter om förutsättningarna för användning av våld.

»265. För posts uppträdande i fredstid vid bevakning gäller i övrigt följande:

a) Post skall genom beslutsamt uppträdande söka åstadkomma, att våld icke behöver användas.

¹ Det må anmärkas att dessa undergått viss ändring genom lag, som trätt i kraft den 1 januari 1946.

b) Post äger rätt till nödvärn och att därvid vid behov göra bruk av sina vapen, om posten utsättes för våld eller hot, om det föremål osv, som posten skall bevaka, utsättes för angrepp och om okänd eller obehörig person trots postens anvisningar närmar sig posten eller det föremål, som posten skall bevaka, och posten i sin instruktion ålagts att hejda dylik person.

c) Om någon söker fly efter angrepp på posten eller det föremål, som posten skall bevaka, skall posten med vapen hejda den flyende. Detsamma gäller, då någon, som tagits under postens bevakning, söker rymma, eller då annan person för att möjliggöra sådan rymning brukar våld eller hot.»

Soldatundervisningens här anmärkta bestämmelser grundas på allmänna strafflagens nödvärnsregler och 45 § strafflagen för krigsmakten.

Såsom framgår av en jämförelse mellan här ovan refererade föreskrifter om våldsanvändning avvika flottiljinstruktionens hithörande bestämmelser från soldatundervisningens framför allt så till vida att, medan soldatundervisningen medger post att göra bruk av vapen vid utövande av *nödvärn* och dessutom lämnar föreskrift om skyldighet för post att med vapen hejda den som flyr *efter angrepp* på posten eller bevakningsföremålet, flottiljinstruktionen synes vilja tillerkänna post en så gott som obegränsad rätt till våldsanvändning för genomförande av tjänsteåtgärd.

Även om situationer kunna tänkas, då militär personal enligt sakens natur måste tillerkännas en längre gående rätt att bruka våld än nödvärnsreglerna och 45 § strafflagen för krigsmakten medgiva (här bortses från vissa i allmänna strafflagen reglerade specialfall av våldsanvändning i tjänsten), torde det icke vara lämpligt att i en regements- eller flottiljinstruktion lämna föreskrifter härom. Särskilt när det gäller frågan om användning av skjutvapen rör det sig om ett spörsmål av sådan vikt, att detsamma bör så långt möjligt regleras av Kungl. Maj:t eller eljest i central ordning.

Genom vad här anförts har jag velat giva Eder del av min uppfattning. Jag förväntar att flottiljinstruktionen i ifrågavarande del ändras till full överensstämmelse med enligt tjänstgöringsreglementet och soldatundervisningen gällande bestämmelser. Härvid synes böra beaktas, att i flottiljinstruktionen rörande våldsanvändning under vakttjänst icke införes annat än en hänvisning till eller avskrift av vad i tjänstgöringsreglementet och soldatundervisningen härutinnan stadgas.

II.

Tidningen Dagens Nyheter för den 23 juni 1945 innehöll en artikel av följande lydelse: Mössa satt snett, post sköt skarpt. — En vaktpost vid en av grindarna till Hälsinge regementes kaserner i Gävle sköt på torsdagskvällen skarpt mot en värnpliktig som kom åkande på cykel. Skottet träffade bakhjulet, och genom en lycklig tillfällighet undgick ett stort antal värnpliktiga som befann sig i närheten att bli träffade. Det började med att vaktposten tillrättavisade en värnpliktig för att hans lägermössa satt snett. Då den tilltalade inte brydde sig om att stiga av cykeln och rätta till klädseln, sköt

posten efter honom sedan han först ropat halt. Det var rena turen att ingen av de kringstående blev träffad.

Sedan i anledning härav utredning infordrats, inkom chefen för Hälsinge regemente den 9 juli 1945 med protokoll över förhör i ärendet samt den 12 oktober 1945 med regementskrigsrättens protokoll den 24 juli 1945, nr 138, i anledning av åtal mot värnpliktige nr 101-14-44 Gustaf Georg Nord.

Nämnda handlingar utvisade i huvudsak följande.

Den 20 juni 1945 tjänstgjorde furiren nr 8-14-44 Lundqvist som post vid grind nr 1 till regementets kasern. Härunder hejdade Lundqvist vid upprepade tillfällen inpasserande värnpliktiga och framställde anmärkningar beträffande deras klädsel. Omkring klockan 2300 upptäckte Lundqvist att en värnpliktig — nr 1553-14-44 Fahlén — som färdades å samma cykel som en annan värnpliktig, saknade huvudbonad. Fahlén hade då redan hunnit passera poststället på väg in mot kasernbyggnaderna. Sedan Lundqvist frågat Fahlén var denne hade sin mössa och Fahlén svarat att den blåst av eller — enligt Lundqvist — att han sålt den på Tempo, sökte Lundqvist hejda Fahlén med anropet »halt» och när detta icke hade någon effekt med orden »halt, eller jag skjuter skarpt». Fahlén stannade då och återvände till posten. I samband med att Lundqvist hejdade Fahlén synes Nord, som cyklande passerade poststället på väg mot kasernbyggnaderna, ha fällt något yttrande som innefattade kritik av Lundqvists handlingssätt mot Fahlén. Enligt Lundqvist skulle Nord ha yttrat: »Du som är post skall ha uppsikt rakt fram och bry dig fan i annat». I anledning härav uppmanade Lundqvist Nord att komma fram till Lundqvist, vilken anmaning Nord icke efterkom. Lundqvist sökte sedan hejda Nord genom att ropa »halt» och — då detta icke visade sig ha någon verkan — »halt! eller jag skjuter skarpt». Då Nord trots detta icke stannade, avlossade Lundqvist ett skarpt skott som träffade vid sidan av Nord. Nord ställdes senare under tilltal vid regementskrigsrätten, som genom utslag den 24 juli 1945 dömde Nord till disciplinstraff för förolämpning av överordnad krigsman.

I infordrat yttrande rörande de föreskrifter och instruktioner, å vilka Lundqvist grundat sitt ifrågavarande förfarande, anförde regementschefen bland annat: »Lundqvist har beträffande grunderna för sin skottlossning uppgivit, att SoldI A mom 165 föreskriver: 'Ordningsföreskrifter, som ges av vaktchef och post (patrull) samt krigspolis, skola åtlydas' och SoldI Inf mom 1085 p 3: 'Om någon söker fly efter angrepp av posten eller den egendom, som posten skall bevaka, äger posten att med vapen hejda den flyende' och att han därför ansåg det vara sin skyldighet som post att göra sig åtlydd samt att enligt hans bestämda uppfattning med 'angrepp' icke var att anse endast kroppsligt våld mot utan även muntligt skändande av posten. — Härutöver vill jag tillägga, att i den för posten gällande instruktionen stod angivet: 'Vid obehörigt inträngande på kasernområdet fasttages den skyldige och överlämnas till patrullen, som tillkallas genom ropet Patrull ut, signal till portvakten eller eldgivning'. Även denna föreskrift kan — om ock vid ifrågavarande tillfälle omedvetet — ha varit en grund till skottlossningen. —

Då postens strävan synes ha varit att göra sig åtlydd och då han vid eldgivningen synes ha iakttagit erforderlig försiktighet har jag icke funnit anledning föreligga för disciplinär åtgärd.»

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse till regementschefen den 16 mars 1946 följande.

I tjänstgöringsreglementet för armén hänvisas ifråga om vad post särskilt har att iakttaga med hänsyn till upprätthållande av allmän ordning samt vid eldfara eller dylikt, ävensom vid utövandet av honom tillkommande nödvärnsrätt till vad särskilt är stadgat. Hänvisningen läser såvitt den avser nödvärnsrätten närmast gälla allmänna strafflagens nödvärnsregler och 45 § strafflagen för krigsmakten. (Jämför kungörelsen den 9 november 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m., vilken kungörelse i sin tur hänvisar till nämnda lagbestämmelser och kompletteras av överbefälhavarens den 28 maj 1942 fastställda föreskrifter angående användning av vapen vid upprätthållande av allmän ordning m. m.) Tjänstgöringsreglementet föreskriver vidare att om i posts instruktion är bestämt, att det tillkommer honom att övervaka in- och utpassering i etablissement o. s. v. samt posten är oviss om, huruvida han bör lämna anropad person tillstånd att passera, eller finner att hans anvisningar icke efterkommas, posten skall på föreskrivet sätt utkalla patrull från vakten. Posten får vid poststället kvarhålla den som han icke på annat sätt kan hindra från att handla i strid mot hans föreskrifter. Sistnämnda föreskrifter om posts uppträdande i fall av ovisshet och då han ej blir åtlydd ha i något modifierad form upptagits i den av Konungen i kommandoväg fastställda soldatinstruktionen för infanteriet.

Soldatinstruktionen innehåller även i övrigt föreskrifter som i detta sammanhang äro av intresse. I mom. 1085 punkterna 2 och 3 stadgas, att post äger rätt till nödvärn och att vid behov göra bruk av sina vapen, om posten utsättes för våld eller hot, om det föremål o. s. v., som posten skall bevaka, utsättes för angrepp samt om okänd eller obehörig person trots postens anvisningar närmar sig posten eller det föremål, som posten skall bevaka, och posten i sin instruktion ålagts att hejda dylik person. Om någon söker fly efter angrepp på posten eller den egendom, som posten skall bevaka, äger posten att med vapen hejda den flyende. Detsamma gäller, då någon, som tagits under postens bevakning, söker rymma eller då annan person för att möjliggöra sådan rymning brukar våld eller hot. Nu anmärkta bestämmelser grundas på allmänna strafflagens nödvärnsregler och 45 § strafflagen för krigsmakten.

Det torde vara uppenbart att postens handlande i förevarande fall står i strid mot här ovan refererade föreskrifter om rätt för militär personal att använda våld för genomförande av tjänsteåtgärd. Det har ej varit fråga om något obehörigt inträngande och någon nödvärnssituation har icke förelegat.

Det har icke heller varit fråga om flykt efter angrepp på posten eller den egendom, som posten skulle bevaka. Enbart den omständigheten att Nord — såsom synes ha varit fallet — begått ett förolämpningsbrott mot posten har icke givit posten någon befogenhet att genom bruk av vapen söka göra sig åtlydd av Nord.

Postens handlande synes överhuvud betingat av uppfattningen att han i sin egenskap av post ägde en så gott som obegränsad rätt till våldsanvändning för genomförande av tjänsteåtgärd.

Man torde visserligen icke kunna bortse från möjligheten att situationer kunna uppkomma, då militär personal bör tillerkännas en längre gående rätt att bruka våld än den som kan grundas på nödvärnsreglerna och 45 § strafflagen för krigsmakten (här bortses från vissa i allmänna strafflagen reglerade specialfall av våldsanvändning i tjänsten). Det måste emellertid framhållas att i nu antydda oreglerade fall städse måste fordras att större mått av våld icke brukas än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande och att det sålunda skall föreligga en rimlig proportion mellan det intresse, som skall skyddas genom åtgärden, och den skada som göres eller kan befaras.

Det må nämnas att efter det ifrågavarande händelse inträffat den 1 januari 1946 trätt i kraft i vissa delar ändrade bestämmelser beträffande rätten till nödvärn. I 5 kap. 10 § allmänna strafflagen ha sålunda intagits bestämmelser av innehåll bland annat, att om någon, som skall anhållas eller eljest gripas, söker undkomma den som äger verkställa åtgärden, eller om någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd, det våld må brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Vid bedömande av vad som i en viss situation skall kunna anses försvarligt må enligt förarbetena till lagstiftningen hänsyn tagas ej blott till yttre föreliggande faktiska förhållanden utan även till subjektiva omständigheter hos den handlande ävensom den handlandes skyldighet att följa av överordnad myndighet utfärdade instruktioner. De nytillkomna strafflagsbestämmelserna kompletteras beträffande polismän av Kungl. Maj:ts cirkulär den 7 december 1945 till länsstyrelserna och polismyndigheterna angående bruket av skjutvapen i polistjänsten (SFS 835/1945). I cirkuläret framhålles inledningsvis att begagnande av skjutvapen är att betrakta såsom en yttersta utväg, vilken får komma i fråga enbart då andra medel finnas vara otillräckliga. I fortsättningen lämnas med utgångspunkt från och i direkt anslutning till ifrågavarande strafflagsbestämmelser utförliga föreskrifter om i vilka fall skjutvapen må användas. Sålunda föreskrives bland annat att skjutvapen må användas för att gripa den som på sannolika skäl misstänkes ha begått gärning som innefattar särskilt grov brottslighet av angivet slag (förräderi, spioneri, mord m. m.), för att infånga den som på sannolika skäl misstänkes ha begått annat brott av allvarlig beskaffenhet och söker undkomma med sådant fortskaffningsmedel att det är föga utsikt att på annat sätt gripa honom samt för annan viktig uppgift av jämförlig beskaffenhet. Innan skjutvapen användes, skall särskilt beaktas, om det föreligger risk att skada någon utomstående.

Genom vad här anförts har jag velat giva Eder del av min uppfattning. Jag förväntar att gällande föreskrifter om våldsanvändning i militärtjänst under fredstid bliva vid regementet med största noggrannhet beaktade. Vid all utbildning, som berör militär personals rätt att bruka våld, enkannerligen skjutvapen, är det av synnerlig vikt inskräpa i vilka fall och i vad mån skjutvapen få användas.

21. Fråga om under vilka förutsättningar och i vilken omfattning militär personal äger att för övningsändamål nyttja enskild mark.

I en den 28 april 1945 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde direktören H. Luttrup i Malmö bland annat följande: Vid en övning i Kongatrakten hade en avdelning ur Skånska pansarregementet utan Luttrups vetenskap trängt in på Luttrups fastigheter Klåberöd 1° och 1¹⁰ i Konga socken samt haft stridsövningar där. Under dessa övningar hade militären kört upp och fördärvat Luttrups åkrar samt fullständigt förstört en körväg på en sträcka av mera än en kilometers längd. För att efter övningarna reparera vägen hade militären i densamma lagt stora stenar, som egenmäktigt tagits från Luttrups gamla vackra gårdsgårdar, vilka på långa sträckor fullständigt raserats. För att förstörelsen av vägen skulle bliva fullständig hade därefter påförts stora mängder jord, som vore fullständigt oduglig såsom väglagningsmaterial och till stor del måste tagas bort igen, om vägbanan åter skulle kunna göras hållbar. Den väg pansarvagnarna kört in på hade varit en vacker och hållbar bygdeväg; den väg militärerna efter »lagningen» lämnat efter sig vore snarast en bred nyplöjd åker. Det mest upprörande vore, att militären för att skaffa sig väglagningsmaterial vågat radera Luttrups vackra gårdsgårdar på långa sträckor och tagit sten från desamma. De raserade gårdsgårdarna bildade till stor del rågång dels mellan Luttrups fastigheter och en grannfastighet och dels mellan Luttrups fastigheter inbördes. Samtidigt användes de överlag som stängsel för djuren. En skadegörelse av detta grava slag skulle för en civilperson medföra ansvar enligt strafflagen, och Luttrup förmenade, att ej heller en militär befälhavare, som givit order om sådan förstörelse, borde gå fri från allvarliga efterräkningar. För de kostnader som efter militärens väglagning vore nödiga för att iordningställa vägar och åkrar, upplägga nya gårdsgårdar, reparera broar o. s. v. komme Luttrup att av kronan och vederbörande militärbefälhavare yrka ersättning. Men den ersättning Luttrup kunde få för nu angivna kostnader torde endast täcka en del av den förlust Luttrup lidit. Luttrup använde gården såsom rekreationsort om somrarna, och som sådan hade den i stor utsträckning mist sitt värde. Den vackra bygdevägen och de gamla mossbelupna gårdsgårdarna finge Luttrup inte igen. En vacker idyllisk ruin efter en gammal bondgård hade raserats och kunde icke återställas i sitt gamla skick. En mängd fula hålor i marken, som militären grävt längs vägen för att skaffa »väglagningsmaterial» behövde många år för att läkas igen. Härtill komme slutligen en

hel rad skador på enskilda föremål. Genom att en bro hade körts sönder runne en bäck över vägen och förstörde denna samt översvämmade en tidigare torrlagd äng. Träd och buskar hade skövlats, diken hade välts igen, stora grindstolpar av sten hade vräkts omkull o. s. v., men vad som anförts torde vara tillräckligt för att visa hur upprörande illa vederbörande förband och deras befälhavare farit fram. Luttrup hemställde att — efter verkställd undersökning — vederbörande måtte ställas till ansvar.

Till styrkande av sina uppgifter återopade Luttrup protokoll över en den 5 april 1945 av nämndemännen Albin Thomasson i Konga och Sigfrid Linge i Kävlinge hållen syneförrättning å Luttrups fastigheter. — Av protokollet framgick bland annat följande: Synen hade avsett att fastställa och uppskatta de skador som åstadkommits genom ifrågavarande övningar. Synemännen hade funnit skadegörelsen enastående i sitt slag och utomordentligt mycket större än som varit nödvändigt för övningarna. Synemännen — som avstått från att göra en uppskattning i penningar av »skadorna å själva naturen» — hade beräknat övriga skador till sammanlagt 830 kronor. Vid syneförrättningen hade någon representant för regementet icke varit närvarande.

På begäran lämnade chefen för Skånska pansarregementet upplysningar i ärendet och anförde därvid bland annat: Den 28 februari-den 1 mars 1945 hade fälttjänstövningar ägt rum i trakten av Konga under regementschefens ledning. I övningarna hade deltagit dels en infanteribataljon och dels en pansarbataljon. På efternatten den 28-den »29» februari hade huvuddelen av pansarbataljonen, i vilken ingått såväl stridsvagnskompanier som ett pansarinfanterikompani, gjort en förflyttning å en mindre väg för att lösa en taktisk uppgift. Förflyttningen hade verkställts i skydd av mörkret och bataljonen hade därvid rört sig på en sträcka av cirka två kilometer å den enskilda väg, som tillhörde Luttrup. Till följd av tjällossning hade särskilt detta vägstycke — men även andra delar av den väg som användes — befunnit sig i ganska dåligt skick. Detta hade medfört att ett antal av de sex tons terrängbilar med pansarkaross, som utgjorde transportmedel för pansarinfanteriet, fastnat och måst bogseras loss med stridsvagnar. Detta arbete, som utförts till avsevärd del medan det ännu varit mörkt, hade medfört att framför allt stridsvagnarna, som skulle bogsera loss andra fordon, rört sig vid sidan av vägen och därvid åstadkommit skadegörelse på såväl gårdsgårdar som klövervallar. Även själva vägen hade blivit illa åtgången. Omedelbart efter fälttjänstövningarnas slut hade regementets markskadekommission under ordförandeskap av majoren vid pansarregementet von Bahr trätt i verksamhet inom hela det område, som berörs av fälttjänstövningarna, för att träffa uppgörelser angående uppkomna markskador. Samtidigt hade en arbetsgrupp från pansarregementet på 50 man insatts för att snarast sätta den ifrågavarande vägen i trafikabelt skick. Markskadekommissionen hade trätt i förbindelse med Luttrups ombud på platsen, nämndemannen Thomasson, och den 5 mars hade med honom träffats överenskommelse att syn skulle hållas sedan arbetsgruppen slutfört sitt arbete. Den 13 mars hade represen-

tant för markskadekommissionen verkställt besiktning av skadorna i närvaro av Thomasson. Därvid hade vissa skador ersatts med 266 kronor. Då emellertid arbetstruppen dels icke medhunnit alla reparationer, dels vidare icke i alla avseenden fullgjort reparationerna på ett nöjaktigt sätt och dels slutligen väderlek och markförhållanden fortfarande varit mindre gynnsamma för vägarbetenas slutförande hade efter överenskommelse med Thomasson beslutats, att reparationsarbetena skulle fortsättas och slutföras, sedan arbetsförhållandena blivit gynnsammare. Därvid skulle enligt överenskommelsen de raserade stengårdsgårdarna återställas i ursprungligt skick, vägen å vissa ställen ytterligare repareras, spåren efter stridsvagnar å klövervallarna läggas igen, nedrivet taggträdsstängsel i anslutning till gårdsgården återuppsättas, två kullkörda grindstolpar resas samt en stenbro över en bäck lagas. Sedan väderleken blivit bättre hade reparationsarbetena den 16 april återupptagits med en arbetsstyrka av sex man. Arbetena hade pågått till omkring den 11 maj. Den 14 maj hade förrättats syn med slutuppgörelse, varvid kronan företrätts av medlemmen i markskadekommissionen, rytmästaren Gustaf Ask, och markägaren representerats av Thomasson. Såsom skiljeman hade fungerat jägmästaren K. Moldenhawer. Som slutlig utbetalning till Luttrup hade regementschefen godkänt 65 kronor, motsvarande det belopp, varom överenskommelse träffats vid slutuppgörelsen. Regementschefen hade dessutom i början av maj avlagt ett besök på platsen tillsammans med medlemmar av markskadekommissionen. Han hade då tillfälle konstatera, att Luttrups egendom omfattade tvenne jordbruksfastigheter. På den ena av dessa vore en villa uppförd. Jordbruket vore utarrenderat till närliggande gård eller gårdar och de båda lantgårdarna stode öde och tomma, tydligen utan att underhållas. På ett av husen syntes ett nära en meter stort hål i halmtaket. Denna miljö utgjorde delvis bakgrunden till de omskrivna gårdsgårdarna, vilka nu återställts i sitt ursprungliga skick. Regementschefens huvudintryck vore att de framställda erinringarna präglades av överdrifter.

Regementschefen bifogade jämte andra handlingar protokoll över syneförrättning å Klåberöd 1⁹ och 1¹⁰ den 14 maj 1945. Protokollet — som undertecknats av Thomasson, Ask och Moldenhawer — utvisade, att ifrågakomna reparationsarbeten vore slutförda enligt överenskommelse, att återstående, icke reglerade skador uppskattades till 65 kronor samt att härmed Luttrups mellanhavande med kronan ansåges till fullo reglerat.

I avgivna påminnelser vidhöll Luttrup sina uppgifter samt framhöll bland annat, att han icke givit Thomasson fullmakt att sluta avtal med kronan och att han förty ansåge sig obunden av Thomassons medgivanden.

Vid förhör å militieombudsmansexpeditionen anförde löjtnanten i kavaleriets reserv friherre C. A. R. Leuhusen: Under början av år 1945 hade Leuhusen tjänstgjort vid pansarregementet. Han hade deltagit i de fälttjänstövningar varom fråga vore i ärendet. Han hade under dessa tjänstgjort som troppchef men hade icke själv varit med om de delar av övningarna

som berört Luttrups fastigheter. Övningarna hade utgjort stridsövningar av vanlig typ. Så gott som hela pansarregementet hade deltagit. Ledningen hade haft stor otur med övningarna. Vid tidpunkten för dessas början hade det nämligen varit frost, varefter tjällossning plötsligt inträtt. Om frosten fortsatt, hade det säkerligen ej blivit några skador på Luttrups fastigheter. Leuhusen hade någon dag efter övningarnas avslutande tillsammans med von Bahr gjort en förberedande inspektion av skadorna. Dessa hade varit »fantastiska». På vägen hade stridsvagnarna gjort meterlånga hålor. Dessa hade på vissa ställen haft ett djup ungefär motsvarande brösthöjd. En del stridsvagnar hade också kört fast i vägen. När det gällt att få loss dessa med hjälp av andra stridsvagnar eller terrängbilar, hade det körts litet kors och tvärs, även vid sidan av vägen. Detta hade bland annat lett till att stengårdsgårdar och stängsel blivit raserade. Den vägen omgivande marken hade huvudsakligen bestått av skogs-, moss- och betesmark. På ett ställe hade det efter vad Leuhusen ville minnas varit en åkerlapp. Luttrups del av vägen, som varit ganska lång, hade befunnit sig i mycket dåligt skick redan före övningarna — sämre än kringliggande delar. Leuhusen hade visserligen icke själv iakttagit detta men hört det omtalas av ordsbefolkningen. Leuhusen hade lett den huvudsakliga delen av reparationsarbetet på Luttrups fastigheter. Detta arbete hade avsett reparation av den sönderkörda vägen. Antalet man som använts vid arbetena hade växlat. En gång hade det varit ända till åttio man i arbete samtidigt. Leuhusen hade själv varit på arbetsplatsen åtta à tio dagar. Leuhusen hade haft order att återställa vägen i det skick den haft före övningarna. Vägagningsmaterial hade tagits dels från grustag på Luttrups fastigheter och dels från grustag, tillhörigt ett bruk i trakten. Det hade säkerligen även förekommit att delar av de sönderkörda stengårdsgårdarna använts som reparationsmaterial. Detta hade varit tämligen ofrånkomligt, eftersom vägen varit totalt sönderkörd och stenar från de raserade gårdsgårdarna legat spridda litet överallt. Det vore Leuhusens bestämda uppfattning att Luttrup tjänat på »saken», eftersom han nu fått en väsentligt bättre väg än förut. Vägen hade sålunda före övningarna icke haft någon stengrund alls. Nu funnes sådan grund på praktiskt taget hela Luttrups del av vägen. Leuhusen hade hört uppgivas, att Luttrup kort tid före ifrågavarande övningar fått åläggande av vederbörande myndighet att bygga om vägen eller förbättra densamma underhåll.

I sin skrift den 28 april 1945 anförde Luttrup vidare: Han ville anmäla, att Leuhusen, vilken enligt Luttrups mening vore huvudansvarig för den värsta förödelsen i samband med de klumpiga försöken att återställa de skadade ägorna, efteråt framställt fullständigt oberättigade beskyllningar mot Luttrup rörande vanhävd av egendomen och därjämte hotfullt framhållit, att han kunde komma att anmäla Luttrup, därest Luttrup påtalade militärens framfart. Luttrup hemställde att vederbörande måtte ställas till ansvar även för denna sak.

I denna del förekom följande.

Luttrup återopade sig å följande vid klagoskriften fogade, av Thomasson och Sven Olofsson den 26 april 1945 undertecknade intyg: Vid ett besök å Luttrups fastigheter i början av mars 1945 hade de för Leuhusen, som ledde arbetet med egendomens iordningställande, framhållit att militärernas framfart å egendomen och med den vackra naturen därstädes vore högst anmärkningsvärd. På dessa yttranden hade Leuhusen svarat, att om Luttrup skulle vidtaga några åtgärder i saken, kunde kronan komma att anmäla Luttrup till åtal för vanhävd av egendomen. De hade fattat Leuhusens uttalande närmast såsom ett hot och vidarebefordrat detsamma till Luttrup.

Leuhusen uppgav: Leuhusen hade aldrig personligen träffat Luttrup, och han kände ej heller Thomasson eller Olofsson. Han hade emellertid, när han kommit till Klåberöd för att påbörja reparationsarbetena, mötts av ortsborna och förmodligen hade bland dessa befunnit sig Thomasson och Olofsson. Bönderna hade varit upprörda över förstörelsen, vilket Leuhusen funne naturligt med hänsyn till skadornas omfattning. Leuhusen hade försökt lugna dem och lovat att iordningställa vägen så bra som möjligt. Situationen hade varit den att bönderna försökt skrämja Leuhusen för att få reparationerna utförda på ett sådant sätt att bönderna tjänade på det. De hade gjort påståtningar om att grus och annat väglagningsmaterial borde tagas från Ljungbyhed. Materialet därifrån vore nämligen mycket bättre än det som stode att få i orten. Gentemot böndernas påtryckningar hade Leuhusen givetvis sökt tillvarata regementets intressen och ordna det hela med minsta möjliga kostnad för kronan. Till Leuhusen hade så gott som dagligen av bönderna framförts meddelanden från Luttrup, att denne tänkte anmäla översten, von Bahr och »hela regementet» för militieombudsmannen. Leuhusen hade svarat, att bönderna med sina klagomål borde vända sig till von Bahr, som närmast lett övningarna och vore huvudsakligen ansvarig för desamma. — Leuhusen erinrade sig att det vid något tillfälle förekommit samtal om vanhävd å Luttrups fastigheter. Det hade varit ortsborna som själva fört detta på tal. Leuhusen hade sålunda icke själv påstått att Luttrups egendom låge under vanhävd. Det vore han nämligen icke kompetent att bedöma. Vad Thomasson och Olofsson uppgivit i sitt intyg av den 26 april 1945 vore sålunda icke riktigt. Däremot vore det möjligt att Leuhusen vid något tillfälle i anslutning till böndernas uttalanden sagt något om att Luttrup — som själv ständigt hotade med anmälningar — kanske också kunde bliva anmäld. Det hade givetvis icke varit fråga om något hot från Leuhusens sida.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 9 september 1946 till regementschefen följande.

Frågan om rätt för kronan att taga enskild mark i anspråk för militära övningar har ej sällan givit anledning till tveksamhet.

Att en sådan rätt i viss omfattning föreligger synes ha förutsatts i vissa militära föreskrifter. Fälttjänstövningsinstruktionen föreskriver sålunda att

vid övningsterrängens beträdande markskador skola i möjligaste mån undvikas. Har skadegörelse å stängsel (även stengårdsgård och dylikt) ägt rum skall — enligt instruktionen — lagning om möjligt verkställas av det förband, som orsakat skadan, varjämte skador, vilka icke av truppen kunna repareras, skola på visst sätt anmälas (§ 15 mom. 100—101, 1935 års upplaga). Anvisningar i övrigt till undvikande av skadegörelse å mark och växtlighet ha vid upprepade tillfällen publicerats i de allmänna tjänstemeddelandena. Ordningen för utbetalande av ersättning för skador å enskild mark i samband med militära övningar regleras i fälttjänstövningsinstruktionen (§ 19 mom. 138) och i Tjänstemeddelandena rörande lantförsvaret (avd. A 1941 s. 73 och 1942 s. 358).

Nu angivna bestämmelser beröra ej frågan om under vilka förutsättningar och i vilken omfattning militär personal äger för övningsändamål nyttja enskild mark. Några allmänna föreskrifter härom torde överhuvud icke finnas. Vid besvarande av nämnda fråga är av betydelse att till en början söka fastställa gränserna för den rätt, som tillkommer envar att beträda och befara annans mark, varefter bör undersökas huruvida de särskilda intressen, som äro förbundna med militära övningars utförande, kunna grunda en mera vidsträckt rätt i detta avseende för militär personal.

Huvudstadsgandet på ifrågavarande område finnes i 24 kap. 11 § allmänna strafflagen. Detta lagrum föreskriver bötesstraff för den som tager olovlig väg eller gångstig över annans tomt, åker, äng, plantering eller andra ägor, vilka därav kunna skadas. Om och i vad mån paragrafen omfattar fall, i vilka ingen skada kan uppkomma, är föremål för olika meningar. Enligt en åsikt hänför sig uttrycket »vilka därav kunna skadas» allenast till uttrycket andra ägor. Beträffande tomt, åker, äng och plantering skulle alltså ansvar kunna ådömas oavsett huruvida skada kunnat ske. Enligt en annan tolkning, vilken framlagts av den s. k. fritidsutredningen (Statens offentliga utredningar 1940: 12), medför olovligt beträdande av åker och äng icke straff enligt paragrafen, där det uppenbarligen ej finnes någon fara för skada genom beträdandet. Såsom av det sagda framgår torde enighet råda därom, att rättsskyddet för tomt är av mera absolut karaktär än i fråga om övriga ägoslag. Förhållandet sammanhänger med att man i fråga om tomt har att taga hänsyn icke blott till den fara för skada, som ett färdande över tomt kan medföra, utan i minst lika hög grad till ägarens berättigade intresse av att icke bliva störd i sitt hemvist. En viss osäkerhet kan dock sägas råda angående vad som skall avses med tomt. Så mycket är klart att härunder måste innefattas varje område närmast omkring en bostadsbyggnad, vare sig det blivit föremål för kultiveringsåtgärder eller ej. I övrigt torde förekomsten av hägnad kunna vara till ledning vid bestämmande av en tomts gränser. För paragrafens tillämpning förutsattes icke att skada verkligen inträtt.

Här berörda tolkningsspörsmål ha på senare tid behandlats av straffrättskommittén, som i ett år 1944 framlagt betänkande (Statens offentliga utredningar 1944: 69) föreslagit, att det skall vara straffbart att olovligen taga väg över annans tomt eller plantering eller över andra ägor vilka kunna ska-

das därav. Genom ändringen av brottsbeskrivningen säger sig kommittén ha avsett klargöra, att olovligt tagande av väg över tomt eller plantering skall vara straffbart, oavsett om skada kunnat ske, men beträdande av andra ägor endast i den mån de kunna skadas.

Det må vidare anmärkas, att 24 kap. 11 § allmänna strafflagen allmänt anses icke äga tillämpning i fråga om färd å mark, som ingår i redan befintlig väg. Innefattar emellertid sådan gärning skadegörelse å området, t. ex. genom framförande av osedvanligt tunga fordon, torde straff kunna inträda enligt 19 kap. 20 § allmänna strafflagen för uppsåtlig skadegörelse. Även om skada ej uppkommer och sistnämnda lagrum därför ej kan tillämpas, torde det ej vara rättsenligt att i varje fall utan vidare trafikera enskild väg. I förarbetena till 1939 års lag om enskilda vägar uttalas sålunda, att det vid nämnda lagstiftning förutsatts att körtrafik å annans enskilda väg är rättsenlig endast om härför kan åberopas särskilt stadgande eller samtycke, uttryckligt eller presumerat, av vederbörande rättsägare.

För ett viktigt fall, nämligen trafik med motorfordon å till farväg nyttjad enskild väg, innehåller 12 § 5 mom. vägtrafikstadgan bestämmelse, att det ankommer på ägaren av vägen att avgöra, om trafiken får äga rum. Det åligger ägaren tillse att förbudet blir på föreskrivet sätt kungjort. Överträdelse av förbudet hemfaller under en av stadgans straffbestämmelser.

Det kan i detta sammanhang nämnas att genom kungörelse den 11 februari 1938 (nr 50) utfärdats särskilda föreskrifter angående det militära motorfordonsväsendet och den militära vägtrafiken. Genom dessa föreskrifter ha möjligheter skapats att under militära övningar i fråga om av krigsmakten brukade fordon göra undantag i olika hänseenden från gällande trafikbestämmelser, t. ex. hastighets- och belyningsbestämmelser. Kungörelsen inrymmer däremot icke någon rätt att dispensera från förbud att befara enskild väg.

24 kap. 11 § allmänna strafflagen upptager straff endast för tagande av »olovlig» väg eller gångstig. Samtycke hos den som äger förfoga över området utesluter sålunda rättsstridighet. Det må emellertid framhållas att en befogenhet att företaga i lagrummet avsedda gärningar även utan samtycke av områdets ägare kan vara genom särskilda lagstadganden uttryckligen eller indirekt inrymd eller i kraft av en förefintlig rättslig skyldighet förutsatt. Såsom exempel härpå kan anföras, att enligt 5 § lagen om flottning de, som ombesörja flottningsarbete, äga utan särskilt lov tillträde till stränderna, där sådant är av nöden för skadas avvärjande eller flottgodsets utvältande eller framförande i flottleden. Väg eller stig över annans tomt, åker, äng, plantering eller andra ägor, vilka kunna skadas därav, må dock ej tagas, om tillträde till stranden kan annorledes beredas. Enligt 2 kap. 6 § fastighetsbildningslagen äger förrättningsman utan särskilt lov erhålla tillträde till tomter samt övergå ägor i vad det befinner sig erforderligt för tomtmättnings- och gränsbestämningsförrättning. Det åligger förrättningsmannen tillse att skada å egendom såvitt möjligt undvikes. 2 kap. 11 § jorddelningslagen upptager motsvarande bestämmelse för jorddelningsförrättningar. Liknande föreskrif-

ter återfinnas på jakt- och fiskerättens område. Några motsvarande bestämmelser rörande militära övningar ha däremot icke utfärdats.

Den frågan uppställer sig huruvida man — i saknad av bestämmelser i ämnet — kan med stöd av allmänna överbäganden hävda, att det finnes en mera vidsträckt rätt för militär personal än för envar annan att beträda och befara enskild mark. Det är påtagligt att det föreligger ett allmänt — offentligrättsligt betonat — intresse av att landets försvarsmakt hålles på lämpligt sätt övad. Att härav sluta till en mera vidsträckt rätt uti ifrågavarande hänseende kan synas vanskligt. Sedan gammalt torde emellertid militära övningar av större omfattning ha ägt rum på enskild mark utan att ägarens samtycke på förhand inhämtats. Sådant samtycke har i dylika fall på militärt håll icke ens ansetts behöva inhämtas då det kunnat förutses att skador skolat uppkomma, utan markägarens intresse har ansetts tillgodosett genom ersättning för åsamkad skada. Tidigare synes emellertid det militära intresset att taga i anspråk enskild mark för övningar och förflyttningar i allmänhet ha kunnat i stor utsträckning tillgodoses utan beträdande av enskild mark, som därav kunnat skadas. Den allmänna utvecklingen på det militära området, bland annat förbandens motorisering och pansarvapnets uppkomst, har i så mån förändrat läget att dels behovet av övningsmark — särskilt för förflyttningar — blivit större och dels riskerna för mera allvarliga skador ökats. Vid den intresseavvägning som sålunda med utvecklingen blivit alltmera aktuell synes det enskilda intresset böra i viss mån vika för det allmänna. Det torde därför icke vara oriktigt antaga en något mera vidsträckt rätt för militär personal under övning än för envar annan att beträda annan enskild mark än tomt. En sådan längre gående rätt kan ock sägas ha stöd i sedvanan. Att uppdraga några mera fasta och allmängiltiga gränser för nämnda rätt synes dock icke möjligt. Det torde emellertid böra hävdas, att det icke kan anses rättsenligt att utan vederbörandes samtycke utnyttja enskild mark i sådana fall, då det redan från början står klart, att skador av mera betydande omfattning kunna väntas bli en följd av markens beträdande. Tomt torde ej under några förhållanden få beträdas utan ägarens samtycke. Vad nu sagts har avseende å övningar av mera tillfällig natur. Att använda enskild mark som permanent övningsområde får givetvis ej ske utan ägarens samtycke.

Ovan anförda synpunkter avse fredsförhållanden. I krig är läget i väsentliga avseenden ett annat, och jag ämnar ej ingå härpå. Under tid av förstärkt försvarsberedskap är att taga hänsyn till rekvisitionslagstiftningen. Såväl rekvisitionslagen som beredskapsförfogandelagen (SFS 583, 584/1942) upptager bestämmelser om tagande i anspråk av markområden för olika ändamål. De behov som i sådant sammanhang kunna komma i fråga synas emellertid vara väsentligen andra än de här aktuella. Det torde sålunda knappast kunna tänkas att tillämpa rekvisitionsförfarandet i fråga om tillfälliga behov av mark för militära övningar.

Av ett visst intresse kan vara att göra en jämförelse med den närliggande frågan om anskaffande av mark för befästningar m. m. samt om reglering

av markskador i samband med befästnings- med flera anläggningar. Föreskrifter härom ha meddelats i cirkulärskrivelser från fortifikationsstyrelsen den 27 juni 1941 och den 15 december 1942 (Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret, avd. A 1941 s. 105 och 1942 s. 358). Anvisning lämnas här på det förfarande vederbörande militära myndighet har att iakttaga vid anskaffande av erforderlig mark. I första hand bör enligt skrivelserna myndigheten söka träffa överenskommelse med markägaren. Därest sådan överenskommelse ej kan uppnås, har myndigheten att efter omständigheterna välja mellan olika till buds stående tvångsförfaranden: rekvisitionsförfarande, expropriation eller förrättning enligt lagen om enskilda vägar. Oriktigt tillväggångssätt mot markägare i hithörande fall har varit föremål för militieombudsmannens uppmärksamhet och hänvisas härutinnan till ämbetsberättelsen 1944 s. 277 ff.

Motsvarande föreskrifter och anvisningar, när det gäller mark för övningsändamål, synes icke ha lämnats.

I nu förevarande ärende har det varit fråga om förflyttning av en pansarbataljon å en väg över Luttrups fastigheter, vilken väg synes böra betecknas såsom till farväg nyttjad enskild väg. I bataljonen ingingo såväl stridsvagnskompanier som ett pansarinfanterikompani. Det synes ej ha varit avsett att i övrigt använda Luttrups mark för övningsändamål. Vägen var till följd av tjällossning av dålig beskaffenhet, vilket ledde till att ett antal terrängbilar med pansarkaross fastnade i vägen. Vid försök att med hjälp av stridsvagnar lossa nämnda fordon uppkommo avsevärda skador såväl å vägen som å kringliggande mark. Vissa skador synas även ha uppkommit vid den reparation av vägen, som senare utfördes genom regementets försorg.

Förbud mot körtrafik å vägen hade såvitt i ärendet upplysts vid tillfället ej meddelats. Det kan emellertid såsom av ovanstående framgår icke anses ha varit tillåtet att utan Luttrups samtycke använda vägen för trafik av här ifrågavarande beskaffenhet. Det har gällt förflyttning nattetid med mycket tunga fordon, och risken för skador av betydande omfattning har varit uppenbar. Såsom ledare av ifrågavarande övning synes Ni vara ansvarig för att Luttrups samtycke ej inhämtats. Med hänsyn till omständigheterna finner jag mig emellertid kunna låta bero vid en erinran till Eder att för framtiden vederbörligen beakta enskilda markägares intresse.

För den skadegörelse som skett föreligger ersättningsskyldighet. Utredningen visar att Luttrup erhållit gottgörelse i viss omfattning. Huruvida slutuppgörelse härom skett är en fråga, i vilken det icke tillkommer mig att göra något uttalande. Det torde stå Luttrup fritt att vid domstol föra den talan om ytterligare ersättning, vartill han kan finna fog.

Vidkommande slutligen det av Luttrup påtalade uppträdandet från Leuhusens sida ha icke under utredningen framkommit omständigheter, som föranleda mitt ingripande.

22. Angående undertecknande av kvitto å införselmedel.

Vid en av militieombudsmannen under juli månad 1945 förrättad inspektion av Västernorrlands regemente iaktogs vid granskning av kassaförvaltningens redovisning av införselmedel att utfärdade införselkvitton icke undertecknades av regementskassören egenhändigt, utan att dylika kvitton i stället försågos med regementskassörens faksimilstämpel och kontorsbitrådets signatur.

Med anledning härav anhöll militieombudsmannen i skrivelse till regementschefen om yttrande från regementskassören. I yttrandet anförde regementskassören: Då kvitto å införselmedel — genom det sätt varpå dessa medel numera redovisades genom omföring från vederbörlig avlöningstitel till titel införsel i lön och vid månadsslutet utbetalning från denna titel till vederbörandes utmätningsman — icke syntes ha samma betydelse som t. ex. direkt mottagna kontanta medel, tillämpades det förfaringssättet, att kontorsbitrådet använde regementskassörens faksimilstämpel och tecknade sina egna initialer å det kvitto, som löntagaren erhöle vid varje avlöningstillfälle. Detta förfaringssätt hade ansetts böra komma till användning, enär regementskassörens personliga namnteckning knappast skulle medhinnas vid den korta tid som stode till förfogande mellan lörens uträknande och utbetalning, enär införselärendenas antal vid nu ifrågavarande tid uppginge till 200 i månaden.

På grund av vad regementskassören anført inhämtade militieombudsmannen utlåtande i ärendet från försvarets civilförvaltning. I ett den 8 januari 1946 dagtecknat utlåtande anförde civilförvaltningen: Ämbetsverket hade i ärendet inhämtat yttrande från riksräkenskapsverket, som utfärdat för redovisning av införselmedel gällande bestämmelser. Nämnda ämbetsverk hade därvid anført, att införselkvitto borde undertecknas av den som utbetalade avlöning, i förevarande fall regementskassören. Undertecknandet syntes emellertid lämpligen kunna ske genom signering jämte tydliggörande av namnet i enlighet med bestämmelserna i Kungl. Maj:ts cirkulär den 7 juni 1940 (SFS nr 497). Civilförvaltningen anslöte sig till den av riksräkenskapsverket sålunda uttalade uppfattningen.

Med skrivelse till regementschefen den 16 januari 1946 översände militieombudsmannen en avskrift av civilförvaltningens utlåtande för regementsintendentens och regementskassörens delgivning. Militieombudsmannen meddelade samtidigt, att han, under förväntan att införselkvitton för framtiden komme att egenhändigt undertecknas av regementskassören — om så befundes lämpligt på sätt i civilförvaltningens utlåtande anförts — låte bero vid vad i saken förekommit.

23. Fråga huruvida cykel är att hänföra till sådan utredningspersedel, varom förmäles i 100 § strafflagen för krigsmakten.

Sedan militieombudsmannen på förekommen anledning infordrat handlingarna i ett av chefen för Göta artilleriregemente den 10 september 1943 handlagt disciplinmål rörande olovligt undanhållande och persedelförseelse uppmärksammades följande.

Enligt protokoll, hållet den 1 september 1943 i disciplinmål, hade värnpliktiga nr 100-48-37 Nils Uno Hedelin och nr 648-28-29 Lars Erik Jonasson rapporterats för det de den 31 augusti 1943 utan tillstånd lämnat sin förläggning och å kronan tillhöriga cyklar färdats till Åmotfors, där de uppehållit sig omkring två timmar, varefter de å cyklarna återvänt till förläggningen. Hedelin och Jonasson hade enligt samma protokoll erkänt vad enligt rapporten lades dem till last, varefter regementschefen genom beslut den 10 september 1943 jämlikt 52 och 100 §§ strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande och persedelförseelse ålagt envar av Hedelin och Jonasson disciplinstraff av vaktarrest fyra dagar.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 19 december 1946 till regementschefen.

Rörande förmögenhetsbrott finnes i strafflagen för krigsmakten en generell bestämmelse i 98 §. Denna avser, såvitt nu är av intresse, brott som i 19, 20, 21 eller 22 kap. allmänna strafflagen sägs beträffande egendom som tillhör krigsmakten eller är avsedd för dess behov. I fråga om straffet hänvisas till allmän lag; om brottet finnes kunna försonas med böter, må dock i stället dömas till disciplinstraff.

Härjämte finnes i 100 § strafflagen för krigsmakten ett särskilt stadgande rörande vissa dylika brott. Enligt detta stadgande skall den som förstör, skadar, tillägnar sig eller ock olovligen förfogar över eller brukar åt honom till begagnande lämnad utrednings- eller beklädnadspersedel, om brottet är ringa, för persedelförseelse dömas till disciplinstraff eller böter.

Mål angående förmögenhetsbrott få i allmänhet icke avgöras av befälhavare i disciplinär ordning. För persedelförseelse enligt 100 § må dock jämlikt 185 § 11) strafflagen för krigsmakten bestraffning åläggas i disciplinmål.

De nämnda bestämmelserna i strafflagen för krigsmakten ha införts genom lagstiftning år 1942 i samband med revision av lagstiftningen om förmögenhetsbrott. Nuvarande 98 § motsvarades tidigare av ett flertal bestämmelser, avseende olika förmögenhetsbrott beträffande kronan tillhörig egendom. Bland annat stadgades i 100 § straff för var som utan bemyndigande till eget bruk nyttjat eller låtit annan nyttja krigsmakten tillhörig eller för dess behov avsedd egendom. 101 § upptog straff för krigsman, som olovligen sålt, pantsatt eller annorledes förskingrat eller uppsåtligen förstört eller

skadat åt honom till bruk lämnade vapen, utrednings- eller beklädnadsperedel, ammunition, tjänstehäst eller dess mundering eller foder eller vad annat som till utrustning hör. Enligt 185 § 10) och 11) kunde disciplinstraff för brott som avsågs i 100 och 101 §§ åläggas av befälhavare i disciplinmål.

Av vad nu sagts framgår att olovligt brukande av cykel enligt 100 § i dess äldre lydelse kunde bestraffas i disciplinär ordning. Med hänsyn till det sätt varpå brottsojektet angivits i 101 § torde — oavsett innebörden av uttrycket utrednings- eller beklädnadsperedel — det knappast kunna råda tvivel om att även sådana förfaranden beträffande cykel som avsågs i 101 § tillhörde den disciplinära bestraffningsrätten. Huruvida numera olovligt brukande samt övriga i gällande 100 § avsedda brott kunna bestraffas av befälhavare även då fråga är om cykel är däremot i första hand beroende på om cykel kan anses utgöra en utredningsperedel.

Angående innebörden av sistnämnda uttryck innehålla varken förarbetena till strafflagen för krigsmakten eller motiven till 1942 års lagändringar någon upplysning. I det betänkande av straffrättskommittén som legat till grund för ändringarna anfördes att olovligt brukande och persedelförskring i regel borde bedömas efter allmänna strafflagen men att det av praktiska skäl vore önskvärt, att mål av förevarande slag, där de avsåge ringa brott, kunde handläggas såsom disciplinmål. Särskilt syntes sådana mindre förseelser i fråga om kronans persedlar, som regelmässigt förekomme i samband med rymning, icke böra hindra rymningens bestraffande i disciplinär väg. På grund härav föreslog kommittén upptagandet av stadgandet i 100 §, därvid kommittén framhöll, att det nog borde fasthållas, att 98 § skulle tillämpas på alla fall som icke vore av ringa beskaffenhet.

Inom den militära förvaltningstjänsten är utredningsperedel en sedan länge nyttjad teknisk term. Rörande innebörden därav särskilt med hänsyn till föreliggande fråga har inom militieombudsmansexpeditionen verkställts en särskild undersökning.¹ Denna visar att termen utredning brukas icke blott i sammanställningen utrednings- och beklädnadsperedlar eller liknande utan även i andra sammanhang, t. ex. fordonsutredning, hästutredningsperedlar, förplägnadsutredning, kasernutredning, sjukhusutredning. Ordet utredning torde sålunda överhuvud taget användas såsom beteckning för tillbehör av olika slag. Sammanställt med beklädnadsperedel synes utredningsperedel ha använts såsom benämning för viss till den personliga utrustningen hörande materiel. I denna betydelse förekommer ordet utredning redan i författningar från 1700-talet och 1800-talets början. På 1880-talet — som var en nydaningens tid inom den militära förvaltningen och från vilken tid den svenska arméns intendentur leder sitt ursprung såsom organisation betraktad — tillkom ett nytt beklädnadsreglemente, varigenom ensartade bestämmelser blevo gällande för arméns olika delar. En i enlighet med detta reglemente upprättad munderingsstat för stamtruppen

¹ En artikel rörande undersökningens resultat har varit publicerad i Svensk intendentur-tidskrift 1945 s. 275 ff.

vid indelta infanteriet (refererad i Intendenturkårens historia 1880—1930) upptager såsom huvudgrupper av persedlar beklädnadspersedlar, remtygspersedlar och utredningspersedlar. Såsom utredningspersedlar betraktas ränsel, kokkärl, mattornister, dosor för kaffe, påsar för proviant, dricksflaska, fodral till putstyg, förbandsduk, nummerbricka, skyddstältdel med tältstångdel. Den indelning och uppräkningsman möter i nämnda munderingsstat har i huvudsak kvarstått oförändrad till nuvarande tid. Under 1890-talet utarbetades efter hand s. k. fältutrustningslistor för samtliga fältförband och formationer. Dessa listor utgjorde ett viktigt led i strävan efter likformighet och planmässighet i utrustningen. I en fältutrustningslista för ett infanteriregemente, fastställd 1893, indelas, under rubriken »Persedlar m. m. tillhörande den personliga fältutrustningen», persedlarna i fråga bland annat i a) beklädnadspersedlar, b) utredningspersedlar, c) remtygspersedlar och d) gevärspersedlar. Såsom utredningspersedlar uppräknas bärbara verktyg, spadar, första förband, kokkärl, ränsel, skyddstältdel med tältpinnar m. m.

På 1890-talet började cyklar eller som de då kallades velocipeder att användas i svenska armén. Till att börja med kommo de endast till bruk för ordonnanstjänst. De första generalorderna angående beväringmäns anteckning och uttagning till velocipedordonnanstjänst samt deras utbildning synes ha meddelats år 1893. Vid denna tid tillhandahölls icke velocipeder av kronan. Ordonnanserna skulle i stället själva mot särskild ersättning förse sig med en för militärt bruk lämplig velociped ävensom med vissa beklädnads- persedlar. Utredningspersedlar skulle de däremot utrustas med på samma sätt som annat manskap. I fältutrustningslistor från denna tid förekomma därför icke velocipeder bland de uppräknade persedlarna. Genom kungl. brev den 23 mars 1900 föreskrevs emellertid att på kronans bekostnad ett antal velocipeder av olika typer finge anskaffas för anställande av försök under velocipedordonnansernas övningar nämnda år. Året därpå fastställde Kungl. Maj:t i generalorder modell å velociped för velocipedordonnanser, m/1901, att lända till efter rättelse vid anskaffning av dylika persedlar. Ett kungl. brev samma år anvisade medel för inköp av 100 velocipeder jämte tillbehör. Velocipederna kommo nu till synes i fältutrustningslistorna. I en sådan lista för ett fältingenjörkompani, fastställd 1903, upptogs under huvudrubriken personliga fältutrustningspersedlar i den vanliga följden beklädnadspersedlar, utredningspersedlar och remtygspersedlar. Utredningspersedlarna angavs bestå av dosor för kaffe, första förband, kappremmar, kappsäckar, knivar och kokkärl, mattornistrar, ränslar, skyddstält: officers-, velociped samt viss verktygsutrustning. Samma redovisningssystem som i den nyss refererade utrustningslistan återfinnes i andra listor från 1900-talets första år. 1907 tillkom det första intendenturmaterielreglementet. Detsamma avsåg att reglera anskaffningen, underhållet och vården av intendenturmaterielen vid arméns truppförband. Arméns intendenturmateriel angavs omfatta följande, nämligen munderingsutrustning, fordonsmateriel med utredning och tillbehör, förplägnadsutredning och kasernutredning m. m. Till munderingsutrustningen hänfördes beklädnadspersedlar, personliga utrednings- och remtygspersedlar,

hästutredningspersedlar m. m. Till fordonsmateriel med utredning och tillbehör räknades fordon, velocipeder m. m. Reglementet som trädde i kraft med 1908 års ingång satte icke några omedelbara spår i fältutrustningslistorna. Ännu 1909 fördes t. ex. i utrustningslistor för olika staber velocipeder under utredningspersedlar såsom förut och alltså under huvudrubriken personliga fältutrustningspersedlar. En ändring synes emellertid snart ha inträtt. I en utrustningslista för ett fältartilleriregementes stab 1911 ha velocipederna sålunda försvunnit under rubriken utredningspersedlar och i stället redovisats under »Fordon m. m.». Det kan i sammanhanget nämnas att enligt arméförvaltningens intendenturdepartements cirkulär den 29 mars 1910 nyanskaffning och underhåll av samtliga armévelocipeder skulle vid infanteriet, kavalleriet och trängen ske på bekostnad av vederbörligt fordonsmaterielanslag men vid övriga truppslag på bekostnad av intendenturanslaget.

I fältutrustningslistorna från tiden efter ikraftträdandet av 1914 års strafflag för krigsmakten synas cyklar icke ha redovisats såsom utredningspersedlar eller utredning. De ha i stället förts under rubriken fordon eller fordonsmateriel. I allmänhet ha de dock liksom utredningspersedlarna hänförts till »Persedlar m. m. tillhörande den personliga fältutrustningen». Utredningspersedlar ha såsom förut oftast sammanställts med beklädnadspersedlar och remtygspersedlar. Såsom exempel från de första åren efter införandet av 1914 års lag kan anföras en lista för en förplägnadskolonn, fastställd 1919. I § 1 som redogör för personliga fältutrustningspersedlar förekommer under rubriken munderingsutrustning bl. a. beklädnadspersedlar, utredningspersedlar och hästutredningspersedlar. Bland utredningspersedlar uppräknas fodral till puts-tyg, järntrådssax, kappremmar, kappsäck, kartfodral, kikare, kokkärl, kompass, mattornister m. m. Under rubriken fordonsmateriel i samma paragraf men sålunda icke under munderingsutrustning föres velociped med tillbehör. Velociped omnämnes däremot icke i § 2 som handlar om reservhästar och fordon. Under senare hälften av 1920-talet pågick i samband med utarbetande av nya fältutrustningslistor utredning rörande önskvärda förbättringar i avseende å infanteriets fältutrustning. I ett år 1931 upprättat förslag i ämnet beräknas för en gevärsskytt följande utrednings- och remtygspersedlar, nämligen dricksflaska, emballage för reservproviant, handduk, hylsa för bajonett och verktyg, livrem med patronväskor, matkärl, mattornister, nummerbrickor, ryggsäck med mes. Tager man som exempel från senare tid 1941 års fältutrustningslista för Gotlands trupper finner man att för en vakt- och luftvärnspluton såsom »utrustning för personal» beräknas bland annat följande materiel, nämligen handvapenmateriel, belysningsmateriel, gasskyddsmateriel, eldledningsmateriel (bl. a. kikare, jfr 1919 års lista), cykelmateriel, materiel för reparationstjänst, beklädnadsmateriel, utrednings- och remtygsmateriel m. m. Såsom utrednings- och remtygsmateriel angives dricksflaska, fodral till pistol, ammunitionsgördel, handduk, stål hjälm, hylsa till bajonettbalja, kartfodral, kokkärl, matbestick, mattornister, motorhandskar, livrem, signalpipa, överdragskläder, skodon m. m. I de 1943 fastställda utrustningslistorna är uppräknningen av utredningspersedlar ungefär densamma. Det kan

tilläggas att cykelmateriel från mitten av 1930-talet redovisas som tygmateriel, förut intendenturmateriel.

Såsom framgår av vad nu anmärkts ha cyklar, sedan sådana införts inom armén, till en början redovisats under rubriken utredningspersedlar. Med hänsyn till beskaffenheten av övrig under denna rubrik upptagen materiel och sättet för redovisning av andra med cyklar mera jämförliga materielslag synes detta framstå såsom en provisorisk indelning, föranledd av att det var fråga om ett nytt slag av materiel som icke utan svårighet kunde inpassas under de vanliga rubrikerna. Snart nog skedde också ändring. Cyklar hänfördes därvid till fordonsmateriel, och numera redovisas de såsom tygmateriel.

Väl synes det knappast vara befogat att låta den intendenturtekniska indelningen automatiskt bestämma innebörden av uttrycket utredningspersedel i 100 § strafflagen för krigsmakten. En dylik tolkningsmetod skulle innebära att varje förändring av sagda indelning vilken berörde utredningspersedlarna skulle föra med sig en motsvarande utvidgning eller inskränkning av paragrafens tillämpningsområde. Då i lagen användes ett sådant speciellt, i vanligt språkbruk icke förekommande uttryck som utredningspersedel torde det likväl vara naturligt att vid tolkningen därav hämta ledning av den betydelse vari ordet användes inom militärförvaltningen. Härvid synes man böra taga fasta på den allmänna karaktären av vad som räknas till utredningspersedlar i teknisk mening, och åt 100 § bör ej givas en sådan tolkning att därunder faller materiel av alltför avvikande art. Med hänsyn till såväl sammanställningen med beklädnadspersedlar som motiven för paragrafen läser böra antagas att däri endast åsyftas materiel vilken, liksom beklädnadspersedlar, utlämnas till personligt begagnande eller åtminstone personlig förvaring. Av motiven torde även följa att bestämmelsen icke bör erhålla tillämpning å materiel med högre värde samt att åt paragrafen överhuvud bör givas en restriktiv tillämpning.

På grund av ovan anförda synpunkter kan det enligt min mening icke vara riktigt att så tolka uttrycket utredningspersedel i 100 § strafflagen för krigsmakten att därunder inbegripes cykel.

Jag har härigenom velat giva Eder del av min uppfattning om förevarande spörsmål.

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen.

1. Angående tillsättande av tjänst i succession efter innehavare av förordnande att tills vidare vara byråchef hos justitieombudsmannen eller hos militieombudsmannen.

Den 28 mars 1946 avlät militieombudsmannen följande skrivelse härom till Konungen.

»I proposition till årets riksdag (se statsverkspropositionen under Utgifter å driftbudgeten, För flera huvudtitlar gemensamma frågor, punkten 5) hemställde Kungl. Maj:t om bemyndigande att i fall, där innehavare av pensionsberättigande befattning i statens tjänst, uppförd på vederbörligen fastställd personalförteckning, förordnades att innehava ordinarie befattning i statsdepartement, tillsatt medelst förordnande tills vidare, eller under tiden för dylikt förordnande befordrades till annan pensionsberättigande statlig tjänst, föra den pensionsberättigande tjänsten över stat och återbesätta den på stat befintliga tjänsten. Såsom skäl härför åberopades de betydande olägenheter som vore förbundna med det nuvarande förhållandet, att befattningar i succession efter innehavare av tillsvidareförordnanden icke kunde återbesättas i vanlig ordning. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 12) fann statsutskottet förslaget innebära en godtagbar lösning av frågan om undanröjande av dessa olägenheter.

Delegerade för riksdagens verk hemställde i skrivelse den 2 mars 1946 till bankoutskottet, att utskottet ville föreslå riksdagen bemyndiga delegerade att i fall, där innehavare av pensionsberättigande befattning vid riksdagens verk, uppförd på vederbörligen fastställd personalförteckning, förordnades att innehava ordinarie befattning vid riksdagens verk, tillsatt medelst förordnande tills vidare, eller under tiden för dylikt förordnande befordrades till annan pensionsberättigande tjänst vid riksdagens verk, medgiva att den pensionsberättigande tjänsten fördes över stat och att den på stat befintliga tjänsten finge återbesättas. Bankoutskottet, som ej fann anledning till erinran mot förslaget, hemställde i avgivet utlåtande (nr 14) att riksdagen måtte giva delegerade begärt bemyndigande. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

De beslut, som sålunda under innevarande års riksdag fattats angående tillsättande av tjänst i succession efter innehavare av förordnande tills vidare dels vid den Kungl. Maj:t underställda civila statsförvaltningen och dels vid riksdagens verk, ha icke avseende å det fall att som innehavare av ordinarie befattning vid riksdagens verk, tillsatt medelst förordnande tills vidare, förordnas innehavare av pensionsberättigande befattning i den Kungl. Maj:t

underställda civila statsförvaltningen. Ej heller har genom dessa beslut reglerts motsvarande förhållanden för de fall där innehavare av pensionsberättigande befattning vid riksdagens verk medelst förordnande tills vidare tillsatts å ordinarie befattning vid den civila statsförvaltningen.

Befattningarna som byråchef vid justitie- och militieombudsmansexpeditionerna hänföres enligt den vid avlöningsreglementet för riksdagens verk fogade tjänsteförteckningen till löneplanen RC och tillsätts jämlikt de för ombudsmännen gällande instruktionerna (SFS 1941 nr 140 23 § och nr 141 19 §) medelst förordnande tills vidare. Den härutinnan nu gällande ordningen grundar sig på ett av lönekommittén för riksdagens verk den 13 februari 1939 avgivet betänkande med förslag till avlöningsreglemente för riksdagens verk (s. 22—23).

Det synes mig kunna ifrågasättas huruvida icke enahanda skäl, som föranlett riksdagens ovannämnda beslut om tillsättande av tjänst i succession efter innehavare av förordnande tills vidare, lämpligen bör föranleda vidtagande av motsvarande anordning i fråga om ordinarie eller extra ordinarie befattning inom den civila statsförvaltningen som innehaves av person som förordnats att tills vidare vara byråchef hos justitieombudsmannen eller hos militieombudsmannen.

Byråchefsbefattningarna hos justitie- och militieombudsmännen innehavas för närvarande, den förra av byråchefen G. Stenlund och den senare av assessorn i Göta hovrätt P. O. Hainer.

Efter samråd med justitieombudsmannen har jag härigenom velat för Eders Kungl. Maj:t framföra detta spörsmål till den åtgärd som Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

2. Angående det militära utredningsväsendet.

Den 2 april 1946 avlät militieombudsmannen följande skrivelse härom till Konungen.

»Skyldigheten att inom de militära förbanden upprätthålla allmän ordning och säkerhet åligger vederbörande militära chefer. Gällande militära författningar förutsätta att det i första hand ankommer på militära befattningshavare att verkställa undersökning och hålla förhör rörande brott och förseelser som begåtts inom förbanden eller som eljest skola behandlas såsom disciplinmål eller av krigsdomstol. Strafflagen för krigsmakten, militära rättegångslagen samt militär bestraffningsförordning innehålla vissa bestämmelser angående utredningen i militära mål. Strafflagen för krigsmakten upptager föreskrifter om handläggningen av disciplinmål, d. v. s. mål i vilka det tillkommer vederbörande befälhavare att ålägga disciplinstraff. Enligt 202 § i denna lag är skyldigheten att sörja för erforderlig utredning lagd å den befälhavare som äger bestraffningsrätten i disciplinmålet. Det förutsattes att utredning regelmässigt igångsattes då rapport eller anmälan ingivits eller förseelsen på annat sätt kommit till befälhavarens kän-

nedom. Utredningen skall förebringas vid förhör som hålles antingen av den bestraffningsberättigade befälhavaren själv eller, då bestraffningsrätten innehaves av vissa högre befälhavare, av annan person som därtill förordnats i allmänhet eller för särskilt fall. Oftast verkställas dessa förhör — inom armén vanligen kallade majorsförhör — av bataljonschef eller motsvarande chef. Det förekommer emellertid icke så sällan att åt kompanichef uppdrages att hålla dylikt förhör. Såsom protokollsförare brukar vid förhöret tjänstgöra en underofficer eller yngre officer.

Ändamålet med förhöret och det däröver upprättade protokollet är att er-hålla material som kan läggas till grund för befälhavarens beslut i bestraffningsärendet. I vissa fall, då förseelsen anses böra medföra strängare straff än disciplinstraff eller svårare disciplinstraff än befälhavaren äger ålägga, skall målet överlämnas till krigsdomstol. Förhørsprotokollet kommer då att utgöra grundval för domstolens handläggning av målet. Befälhavaren äger också överlämna målet till krigsdomstol, då erforderlig utredning om förseelsen ej kunnat vinnas.

De nu berörda föreskrifterna rörande handläggningen av disciplinmål motsvaras av liknande föreskrifter i fråga om krigsrättsmål (50 och 51 §§ militära rättegångslagen samt § 10 militär bestraffningsförordning). Skyldigheten att föranstalta om nödig utredning vilar i detta fall å den befälhavare som äger föranstalta om krigsrätts sammankallande. Syftet med utredningen är att förebringa material för den blivande processen.

De närmare bestämmelserna rörande militära förhör (202 § andra stycket strafflagen för krigsmakten samt §§ 1—8 militär bestraffningsförordning) innehålla följande: En redogörelse för omständigheterna vid brottet eller förseelsen bör lämnas redan i angivelsen, vilken dessutom bör innehålla uppgift om vittnen och andra bevis. Militär rapport om fel vartill underordnad gjort sig skyldig skall upprättas enligt de bestämmelser som särskilt meddelats därom. Angivelse som ingivits till lägre chef skall i vanlig tjänsteväg befordras till den befälhavare som har att besluta i ärendet. Den befälhavare, till vilken angivelsen först inkommer, bör inhämta upplysningar rörande brottet eller förseelsen samt angående den angivnes person. De inhämtade upplysningarna skola befordras vidare i form av en skriftlig rapport. Ledaren av förhöret skall inneha högre tjänsteställning än de förhörda. Såsom förhörsvittne skall såvitt möjligt vara närvarande någon av den tilltalades överordnade eller av de med honom likställda. Målsäganden skall under-rättas om förhöret samt bliva hörd, om han begär det. Då anmälan inkommit från myndighet skall denna erhålla underrättelse om tiden för förhöret samt anmodas att tillhandagå med upplysningar i målet, om så anses erforderligt. Angivelse- eller anmälningsskrift skall föredragas och vederbörande beredas tillfälle att fullständiga sin skrift genom muntliga tillägg. Den tilltalade skall lämnas tillfälle att förklara sig. Då det prövas lämpligt för vinnande av nödig utredning skall förhör anställas med de personer som kunna lämna upplysning i målet. Såvitt möjligt bör upplysning förebringas rörande alla omständigheter, som äga betydelse för utredning av brottets

eller förseelsens beskaffenhet samt för prövning av den tilltalades straffbarhet. Förandet av förhørsprotokoll är i fredstid obligatoriskt. Protokollet skall redogöra för det huvudsakliga innehållet i de avgivna berättelserna. Strafflagen för krigsmakten framhåller särskilt att vad som förekommit vid förhöret skall antecknas i korthet. Förhørsledaren är ansvarig för protokollets riktighet.

Till sitt förfogande för hållande av förhör samt för annan utredning rörande anmälda brott och förseelser har vederbörande militäre chef den honom underställda personalen. Det väsentliga arbetet med hållande av förhör torde — som förut nämnts — falla å officerare med majors eller motsvarande grad eller å kompanibefälet eller motsvarande befäl. Tillgången till fackutbildade förhørsledare är mycket begränsad. I fredstid är det egentligen endast krigsfiskalerna, som kunna komma i fråga. Enligt § 10 militär bestraffningsförordning bör krigsfiskalen, då på grund av målets beskaffenhet så prövas lämpligt, lämnas tillfälle att medverka vid utredningen samt att leda eller taga del i förhör som därvid förekommer. Enligt § 53 militära rättegångslagen åligger det krigsfiskalen att sedan målet hänvisats till krigsrätt verkställa erforderlig ytterligare utredning. Dessa stadganden avse endast mål som skola behandlas av krigsdomstol. I disciplinmål medverka ju icke några åklagare. Däremot inhämtas i dessa mål yttrande av auditören. Jämlikt instruktionen (§ 19 k i instruktionen för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler) är auditören pliktig att biträda befälhavaren vid tillfällen, då tillgång till juridisk insikt kan vara behövlig och annan person icke är skyldig biträda befälhavaren. Ur denna bestämmelse torde knappast kunna utläsas någon skyldighet för auditören att biträda befälhavaren med att hålla förhör i disciplinmål; och annat än undantagsvis torde sådant biträde ej heller ha begärts.

Den nu rådande ordningen, att utredningen av militära mål sker genom det militära befälets egen försorg, erbjuder vissa påtagliga fördelar. Utredningen kan ske snabbt och utan att den dagliga tjänsten onödigt störes. Den militära sakkunskap som kan erfordras för utredningens verkställande kommer oftast att vara representerad genom förhørsledaren. Denne kan i regel antagas äga en viss personlig kännedom om dem som skola höras. För den misstänkte kan det vara en fördel att saken så att säga stannar inom förbandet, icke minst gäller detta om misstanken sedan visar sig vara ogrundad.

Erfarenheten visar emellertid att utredningen i militära mål icke sällan är bristfällig. I huvudsak kunna bristerna föras tillbaka på förhørsverksamhetens organisation. De militära cheferna sakna utbildning för hållande av polisförhör och torde i regel icke erhålla någon nämnvärd erfarenhet på detta område, inom vilket deras egentliga uppgifter ej falla. Den militära verksamheten kan också sägas vara byggd på principer, som icke alltid äro förenliga med goda förhörsmetoder. Den militära befälsauktoriteten och disciplinsynpunkterna kunna lätt komma i konflikt med den förhördes rätt att försvara sig. Redan fordringarna på att den förhördes skall iakttaga ett militärt uppträdande kan verka förryckande på förhørsresultatet. Då den

förhörde tillhållas att lämna korta och bestämda svar på noga begränsade frågor, leder detta lätt till att svaren bliva oriktiga eller ofullständiga. En god förhörsmetod torde vara att förhørsledaren i viss mån anpassar sig efter den hörde; för den som är van vid befälsföring kan det vara svårt att underordna sig ett sådant krav. Att förhørsledaren begagnar sin auktoritet såsom förman eller överordnad till att pressa fram uppgifter torde icke kunna tillåtas. I och för sig kan det icke anses oriktigt att den som begått ett brott får för sig framhållet det förkastliga i handlingen eller varnas för ett upprepande eller erinras om följderna av nya brott. Egentligen faller detta emellertid utanför förhørsledarens uppgift. Han uppträder snarare såsom förman, då han utdelar förmaningar och erinringar, och den rätta platsen för dessa, om de skola förekomma, är efter förhörets slut. Under förhöret är det av vikt att förhørsledaren avhåller sig från allt sådant, som kan hindra att den förhörde fattar förtroende för honom.

Den militäre förhørsledaren skall givetvis vara ojävig i den bemärkelsen, att han icke får hålla förhör rörande brott eller förseelser, i vilka han själv är inblandad. De militära reglerna att skyldigheten att verkställa utredning i första hand åligger viss befälhavare torde någon gång ha lett till att detta krav åsidosatts. (Jämför militieombudsmannens ämbetsberättelser, i fortsättningen citerat 'ämbetsberättelsen', 1935 s. 125; 1940 s. 68 och 85.)

Av större betydelse än de nyss berörda fallen att förhørsledaren själv varit inblandad i saken äro fall, då förhørsledaren eller den som eljest tager befattning med utredningen låter sig, fastän formellt ojävig, påverkas av ovidkommande omständigheter vid förhöret. Icke så sällan röra de militära förhören konflikter mellan befäl och manskap. Dessa förhör måste regelmässigt anförtras åt någon befälsperson, alltså till någon kollega till en av de i tvisten inblandade. Det är ett välbekant förhållande att vänskap, kamratskap och andra band av solidaritet lätt föranleda ensidiga och ofullständiga utsagor vid förhör. Om det finns anledning att antaga att någon av manskapet vid förhör som gäller en kamrats förseelse lämnar oriktiga uppgifter rörande vad han vet, blir det förhørsledarens uppgift att genom ett skickligt lett förhör få fram sanningen. Detsamma gäller om en officer hörs rörande en kollegas anmälda förseelse. Förhørsledaren får ej nöja sig med att utan vidare godtaga vad den anmälde uppgivit, utan måste energiskt eftersträva att söka få fram en riktig och uttömmande berättelse. Oftast äro den anmäldes uppgifter av största betydelse i målet, samtidigt som man måste utgå från att risken för avvikelser från sanningen här är störst. Allmän erfarenhet torde föranleda betänkligheter mot att utredningen rörande övergrepp mot en underordnad skall verkställas av en kamrat till den felande. Den speciella inblick i dessa förhållanden, som man får genom utredningen i de ärenden som handläggas hos militieombudsmannen, ger stöd åt dessa betänkligheter. Det saknas ej exempel på att den som anmält överordnad utsatts för påtryckningar att taga tillbaka sin anmälan (ämbetsberättelsen 1937 s. 65 och 85; 1941 s. 68, 76 och 156). Det har även förekommit, att militär befälhavare för att förhindra utredning om anmälda händelser undertryckt an-

målningsskrift, så att den aldrig kommit fram till den befälhavare som utredningsskyldigheten åvilar (ämbetsberättelsen 1943 s. 43; 1945 s. 72). Icke ens de för militieombudsmannen avsedda klagomålen ha gått fria från olagliga ingrepp (ämbetsberättelsen 1940 s. 66; 1943 s. 71; 1944 s. 24). Ett annat anmärkningsvärt förhållande, som av militieombudsmannen iakttagits i ärenden avseende anmälan mot överordnad för förment övergrepp, är att utredningen ofta koncentreras till anmälarens person. Ingående förhör hållas för att klarlägga anmälarens sätt att sköta sin militära tjänst, hans motiv för anmälningen, ursprunget till de upplysningar som upptagits i anmälnings-skriften eller eventuella medhjälpare som biträtt honom vid utformandet av skriften. Militieombudsmannen har haft anledning att framhålla, att vid prövningen av klagomål huvudvikten givetvis måste ligga på deras sakliga berättigande samt att frågan om klagandens motiv i regel måste träda i bakgrunden (ämbetsberättelsen 1945 s. 176). Det är enligt min mening ett allvarligt missförhållande, om straffrättsliga avgöranden grundas på förhör, varvid förhørsledaren — under medvetet eller omedvetet inflytande av en missriktad kåranda — utgår från att anmälaren är den misstänkte och att den anmälde skall skyddas.

Om de militära förhørsledarna visa ovilja mot att upptaga en anmälan eller att verkställa en grundlig undersökning, har detta ogynnsamma återverkningar som sträcka sig längre än till det speciella ärende som det gäller. Den förfördelade och hans kamrater få en ofördelaktig uppfattning om den militära rättsvärden, och fara föreligger för att så småningom i allt vidare kretsar utbildar sig en mening, att de underordnade icke med förtroende kunna vända sig till sina förmän för prövning av de konflikter, till vilka den militära tjänsten giver anledning. Det är ett bestämt önskemål, icke minst för befälskårerna själva, att sådana meningar icke uppkomma eller fortbestå. Ur denna synpunkt är det av stor vikt att militära chefer skänka tillbörligt beaktande åt underordnades anmälningar och underkasta dem en noggrann och förutsättningslös prövning.

Ovan har berörts huru olämpliga förhör med anmälaren rörande hans sagesmän eller hans medhjälpare eller annat kunna vara till skada för utredningen i det aktuella ärendet. Sådana förhör kunna emellertid även ha en annan och allvarligare verkan; de uppfattas lätt som öppet eller understucket hot om repressalier för obefogad anmälan. Den som vid ingivande av en anmälan mötes med uttalanden om illojalitet och illvilja och brist på militär takt och uppfattning, måste allvarligt räkna med risken att framdeles bli behandlad i enlighet med den uppfattning, varom dessa omdömen vittna (ämbetsberättelsen 1943 s. 78—82; 1944 s. 34—36; 1945 s. 52—59; jämför 1944 s. 283 och 1945 s. 174). Den militära tjänsten kräver att befälhavaren gives en stark ställning och att de underlydande underkastas en långt gående lydndsplikt. Inom ramen för tjänstens fullgörande rymmas därför vissa möjligheter att utöva mannamån eller vedergällning. Att missbruk av befälsrätten i ett särskilt fall föreligger är regelmässigt mycket svårt att bevisa. Då såsom straffkommenderingar användas tjänsteförrättningar, vilka

måste av någon verkställas, ligger det otillbörliga nämligen ofta endast däri att vederbörande chef med sin befallning fullföljer ett personligt bisyfte av otillåten natur. I sista hand kan det därför komma att bero på den självdisciplin som befälhavarna ålägga sig, huruvida de underlydande skola vara skyddade mot repressalier. Detta skydd är icke alltid tillförlitligt, och det synes ofta ej heller omfattas med fullt förtroende av manskapskåreerna. Detta framgår bland annat av en företeelse, som kunnat iakttagas under de gångna årens stora inkallelser. Upprepade gånger ha anmälningar till militieombudsmannen skett kollektivt, i det att hundratals personer undertecknat klagoskrifterna. Militieombudsmannen har icke kunnat underlåta att konstatera det ur flera synpunkter olämpliga i att initiativ för åstadkommande av rättelse beträffande förmenta missförhållanden äro förenade med vidlyftiga diskussioner och en omfattande namninsamling. Denna strävan att samla största möjliga antal underskrifter å en anmälningsskrift måste sättas i samband med fruktan för att en ensam anmälare hade att räkna med personligt obehag eller andra påföljder.

Den korta och knappa rapportstil, vari de militära förhørsprotokollen merendels äro avfattade, behöver i och för sig icke utesluta att protokollen äro riktiga och fullständiga. När det gäller verkliga brott eller allvarliga förseelser, får dock kravet på korthet icke drivas därhän, att den dömande myndigheten berövas det material, som den behöver för att bedöma den begångna gärningen eller utmäta straffet. Knapphändigheten i fråga om protokollsan-teckningarna torde ibland motsvaras av brister beträffande utredningens fullständighet. Militieombudsmannen har vid upprepade tillfällen haft anledning att framhålla vikten av att vid handläggningen av mål samtliga de förhållanden, som kunde inverka på bedömandet av den åtalades brottslighet, noggrant utreddes, eller att eljest understryka vikten av fullständig utredning (ämbetsberättelsen 1936 s. 111 och 114; 1943 s. 166; 1944 s. 103; 1945 s. 42 och 82). Militieombudsmannens verksamhet ger exempel på hur ofullständiga militära utredningar äventyra rättssäkerheten eller eljest kunna föranleda felaktiga avgöranden. Sålunda har det förekommit, att ett ärende hos militieombudsmannen avskrivits, sedan den militära utredningen icke givit stöd för riktigheten av påstådda missförhållanden, och först efter det att ny utredning verkställts i annan ordning ha så fullständiga upplysningar vunnits, att åtal kunnat väckas (ämbetsberättelsen 1944 s. 64—67). Även i andra fall har det inträffat, att material för ett riktigt beslut kommit fram först sedan den militära undersökningen blivit på annan väg kompletterad (ämbetsberättelsen 1943 s. 200—201).

En svaghet i den militära utredningsapparaten ligger även däri, att inhämtande av upplysningar från personer som intaga tjänstemans ställning ofta sker genom infordrande av skriftligt yttrande. I den mån ett ärendes prövning är grundad på skriftliga yttranden och utsagor, avgivna av ämbets- och tjänstemän å tjänstens vägnar, är det av synnerlig vikt att dessa utsagor äro riktiga och såvitt möjligt fullständiga. Det måste enligt militieombudsmannens mening anses vara en tjänsteplikt för vederbörande att icke avsiktligen

förvanska utredningsmaterialet, vare sig genom förtigande eller genom oriktiga uttalanden, och därigenom skapa fara för ett oriktigt beslut i ärendet. I flera fall ha domstolarna anslutit sig till den av militieombudsmannen hävdade uppfattningen, att oriktigt eller vilseledande innehåll i ett tjänsteutlåtande är att bedöma såsom tjänstefel (ämbetsberättelsen 1937 s. 41; 1940 s. 139; 1943 s. 72; 1944 s. 204). Det hör emellertid även förekommit, att lämnandet av oriktiga uppgifter ansetts, ehuru ytterst klandervärt, dock icke böra föranleda ansvar (ämbetsberättelsen 1944 s. 75). Det synes icke vara klart hur långt tjänsteplikten att avge riktiga och fullständiga yttranden sträcker sig i sådana fall, då denna plikt kommer i konflikt med tjänstemannens intresse att förtiga egen brottslighet. Det är emellertid av vikt att understryka behovet av tillgång till skickliga förhørsledare i de fall, då det finns anledning att misstänka att skriftliga yttranden icke innehålla hela sanningen. Icke minst i militieombudsmannens verksamhet har detta behov gjort sig påmint.

Militieombudsmannen har i framställning till Kungl. Maj:t den 4 juni 1932 påtalat vissa brister i det militära utredningsväsendet samt föreslagit åtgärder i anledning härav (ämbetsberättelsen 1933 s. 104 ff.). I nämnda framställning anfördes bland annat följande: Erfarenheten hade visat, att de protokoll som fördes vid de så kallade majorsförhören, särskilt i fråga om mera invecklade mål, ofta vore otillfredsställande. Förhören sköttes och protokollfördes alltför mekaniskt och onyanserat, och förhørsledaren syntes i många fall icke i tillräcklig mån ha sinne för vilka uppgifter som vore av värde ur utredningssynpunkt. Förhørsprotokollen gäve därför ej sällan en ofullständig bild av omständigheterna vid den påtalade handlingens begående och motiven för densamma. En ändring i dessa förhållanden syntes erforderlig. Ledningen av utredningen torde i vart fall beträffande svårare och mera invecklade förseelser böra anförtros åt personer med utbildning för dylika utredningsuppgifter. För dessa fall borde anlitas vederbörande auditör eller krigsfiskal. Så borde ock eljest kunna ske i fall, då det av särskilda skäl funnes lämpligt. Fördenskull borde stadgas att befälhavare under angivna förutsättningar borde, där hinder icke mötte, förordna vederbörande auditör att hålla förhör i målet eller, om anledning förekomme till antagande att målet kunde komma att överlämnas till krigsdomstol, till förhørsledare förordna vederbörande krigsfiskal.

Med anledning av militieombudsmannens skrivelse verkställdes inom justitiedepartementet viss ytterligare utredning (se justitiedepartementets promemorior 1936: 2). I en därefter upprättad promemoria framhölls, att enligt militieombudsmannens förslag svårigheter säkerligen mången gång skulle uppstå vid avgörandet, huruvida auditör eller krigsfiskal skulle utses att verkställa utredningen, samt att utredningen i disciplinmål närmast vore att jämställa med sådan förberedande undersökning som i allmänhet åvilade åklagarmyndigheterna. Man borde därför enligt promemorian föreskriva, att om befälhavare, som ägde bestraffningsrätt i disciplinmål över den tilltalade, icke funne skäl att själv hålla förhör i målet, han, där förseelsen syntes vara

av svårare eller mera svårutredd beskaffenhet eller där det eljest funnes av särskilda skäl lämpligt, borde uppdraga åt krigsfiskalen att även i detta fall hålla förhöret. Åt auditören borde således icke i något fall uppdragas att hålla förhör.

Över vad sålunda föreslagits inhämtades yttrande av vederbörande civila och militära myndigheter. Av myndigheter, vilkas yttranden gingo helt eller delvis i avstyrkande riktning, framfördes bland annat följande synpunkter: Därest utredningen helt och hållet överlämnades till civil förhørsledare, förelåge risk dels att de rent militära och disciplinära momenten komme att undanskymmas, dels ock att målens avgörande skulle fördröjas. En äldre officer med långvarig tjänsteerfarenhet måste antagas äga större förutsättningar såsom förhørsledare än en civil person. Vederbörande bestraffningsberättigade befälhavare ägde möjlighet att för förnyad utredning återförvisa ett enligt hans eller auditörens mening bristfälligt utrett ärende. Nuvarande bestämmelser borde så ändras, att vederbörande befälhavare, i det fall att han icke funne skäl att själv leda förhöret, bereddes möjlighet att uppdraga åt krigsfiskalen att i svårare eller mera svårutredda mål biträda den militära befattningshavare, åt vilken förhørsledningen blivit överlämnad. En krigsfiskal ansåg att bristerna i den nuvarande ordningen kunde neutraliseras, om befälhavaren i erforderlig omfattning hänsköte målen till krigsrätten, då nödig utredning icke på annat sätt kunde vinnas. Av myndigheter som uttalade sig i tillstyrkande riktning framhöll en krigsfiskal svårigheten för befälhavaren att redan på ett tidigt stadium avgöra, om förutsättningar för utredningens överlämnande till krigsfiskalen förelåge. En annan krigsfiskal påpekade att man för att undvika missbruk från befälhavarens sida borde draga en bestämd gräns för befälhavarens rätt att överlämna utredningen åt krigsfiskalen. Från militärt håll framhölls att befälhavaren först sedan förberedande förhör hållits kunde avgöra om saken vore av svårutredd beskaffenhet eller icke samt att majorsförhören därför borde bibehållas och föregå eventuellt hänskjutande av utredningen till krigsfiskalen. Militära myndigheter underströko att det utökade utrymme och ansvar som enligt förslaget gaves åt den rent juridiska sakkunskapen kunde leda till ökat förtroende för rättssäkerheten och rättsvården inom försvarsväsendet. Man erhöle härigenom en enhetligare och mera sakkunnig utformning av förhørsprotokollen, och de militära befattningshavarna kunde befrias från ett tidsödande utredningsarbete.

I ett av numera justitierådet R. Gyllenswärd den 30 september 1935 avgivet utlåtande i förevarande ämne (se ovannämnda promemoria 1936: 2) har denne, efter en redogörelse för militieombudsmannens ovannämnda framställning samt den utredning som i anledning därav företagits, anfört bland annat följande. Det framginge av utredningen att beträffande förhørsledningen i disciplinmål en brist i ovan angivna avseende för vissa fall förelåge. Den praktiska betydelsen av nämnda förhållande borde emellertid icke överdrivas. Otvivelaktigt vore det stora flertalet disciplinmål av så enkel beskaffenhet, att utredningen däri icke kunde erbjuda någon svårighet eller fara för att rele-

vanta omständigheter icke bleve beaktade. Även om det sålunda finge antagas att de anmärkta bristerna i disciplinmålsförfarandet blott i undantagsfall kunde komma till praktiskt uttryck, vore det naturligtvis ändå av vikt att så vitt görligt undanröja risken härför, och en reform i det uti promemorian omnämnda syftet syntes därför ej opåkallad. Beträffande sättet för vinnande av detta syfte torde en lösning i den angivna riktningen, eller att för ändamålet skulle anlitas de vid krigsrätterna anställda krigsfiskalerna, vara med gällande krigslagstiftning i huvudsak genomförbar. Med hänsyn till att i krigstid samt vid fältmanöver och sjötåg förhållandena kunde vara sådana att krigsfiskal icke skulle kunna tillkallas för förhöret utan att långvarigt dröjsmål skulle vållas med målets behandling, syntes undantag dock böra göras för det fall, att krigsfiskal ej utan avsevärd tidsutdräkt funnes att tillgå. Härjämte syntes, för undvikande av onödig arbetsanhopning hos vederbörande krigsfiskal, rätten för befälhavaren att överlämna förhørsledningen till krigsfiskal böra inskränkas till att endast avse förseelser av svårare eller mera svårutredd beskaffenhet. I utlåtandet uppmärksammades även något frågan, hur förevarande spørsmål skulle lösas för det fall att genom krigsdomstolarnas avskaffande krigsfiskalerna ej längre bleve att tillgå, varvid framhölls att, därest åklagarfunktionen övertoges av åklagarna vid vederbörande allmänna domstolar, det syntes lämpligt att även den funktion varom här vore fråga lades i de allmänna åklagarnas händer.

Det bör här anmärkas att i ovan omnämnda promemoria uppmärksamheten även fästs å det förhållandet, att disciplinmålen i regel företogs till avgörande, utan att den felande ägde tillfälle att vid inställelse inför den i ärendet beslutande befälhavaren avgiva muntlig förklaring, varvid erinrats att detta förhållande ej stode i överensstämmelse med den beträffande vanliga straffdomar iakttagna regeln, att ingen skulle kunna fällas till ansvar utan att åtminstone i första instans förekommit muntlig handläggning av målet inför domaren. Med hänsyn härtill föreslogs i promemorian att ovillkorlig skyldighet att bereda den felande tillfälle att avgiva muntlig förklaring inför befälhavaren skulle föreligga i fall där förseelsen funnes böra föranleda sträng arrest, skärpt arrest eller vaktarrest i mer än sex dagar. Auditören, som härvid borde vara närvarande, skulle äga att till den tilltalade framställa de frågor, vilka auditören ansåge kunna tjäna till ytterligare upplysning i målet. Med anledning av vad vid remissbehandlingen av nämnda förslag framkommit föreslog Gyllensvärd i sitt ovannämnda utlåtande — som till behandling upptog jämväl förevarande fråga — att den angivna gränsen i fråga om vaktarrest borde sättas till sådan i mer än åtta dagar.

De sålunda verkställda utredningarna föranledde icke någon författningsändring.

Frågan om organisationen av det militära utredningsförfarandet uppmärksammades av processlagberedningen i dess den 17 mars 1944 avgivna förslag till ändringar i strafflagen för krigsmakten och i militära rättegångslagen (SOU 1944: 9 och 10).

Beträffande krigsdomstolarna framhöll beredningen, att den icke ansett sig böra till prövning upptaga frågan om dessa domstolars eventuella avskaffande utan utgått från att desamma skulle bibehållas. Det underströks dock att den nya rättegångsordningen icke utgjorde något hinder för att framdeles ändringar vidtoges i detta avseende, i den mån skäl därtill framträdde. Beredningen anförde vidare (SOU 1944: 10 s. 322): Införandet av fri bevisprövning och nya regler för förfarandet vid de allmänna domstolarna föranledde en motsvarande omläggning av rättegången vid krigsdomstolarna. Förfarandet borde alltså även vid dessa domstolar vila på grundsatserna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration, och rättegången borde i enlighet med förhandlingsprincipen anordnas såsom en förhandling mellan parterna å ömse sidor. Tydligt vore emellertid, att de säregna förhållandena på detta område krävde beaktande och att som följd härav en särskild reglering i vissa avseenden kunde vara påkallad. Den militära rättegångslagen uppställde redan nu som huvudregel, att vad om rättegång vid allmän domstol vore föreskrivet skulle i tillämpliga delar lända till efterrättelse, om ej annat vore stadgat. Med bibehållande av denna regel erfordrades för övergången till den nya processordningen endast att de avvikelser angåves, vilka borde gälla såvitt anginge rättegången vid krigsdomstolarna. Liksom för närvarande komme härvid främst i betraktande de anordningar, som avsåge rättegångens förberedande och inledande.

Beträffande förfarandet i disciplinmål föreslog beredningen att, i likhet med vad för närvarande gäller enligt 202 § strafflagen för krigsmakten, anmälan för sådan förseelse som kunde medföra bestraffning i disciplinär ordning skulle göras hos den till bestraffningsrättens utövning närmast behörige befälhavaren samt att förhör skulle hållas av nämnde befälhavare eller, där bestraffningsrätten innehades av viss högre befälhavare och denne ej funne skäl att själv hålla förhöret, av den vilken därtill i allmänhet eller för särskilt fall av honom förordnats. Emellertid ansåg sig beredningen böra på det sätt tillmötesgå de tidigare framställda önskemålen om åtgärder för erhållande av bättre utredningar i disciplinmål, att i 203 § samma lag upptogs ett stadgande, varigenom beredd rätt för den tilltalade att i vissa fall höras personligen inför den dömande befälhavaren. Enligt detta stadgande skulle, då anledning förekomme att ålägga disciplinstraff av skärpt arrest eller sträng arrest, där det utan avsevärd olägenhet kunde ske, den tilltalade höras inför befälhavaren eller, efter dennes förordnande, inför auditören. Vid inställelse inför befälhavaren borde jämväl auditören vara tillstädes, såvitt det utan avsevärd olägenhet kunde ske; och ägde han därvid framställa de frågor till den tilltalade, vilka han ansåge kunde tjäna till upplysning i målet. Liksom vid förhör enligt 202 § torde — om ej i krig hinder härför mötte — i korthet böra antecknas vad vid förhöret huvudsakligen förekommit. Funne vederbörande befälhavare, att påföljden i det särskilda fallet ej borde stanna vid disciplinstraff, eller att förseelsen påkallade svårare disciplinstraff, än han ägde ålägga, eller hade erforderlig utredning om brottets beskaffenhet eller den angivnes straffbarhet ej kunnat vinnas, skulle målet, enligt den av be-

redningen föreslagna ändrade lydelsen av 204 § strafflagen för krigsmakten, hänskjutas till åklagaren för åtal vid krigsdomstol; dock att i sistnämnda fall befälhavaren, där saken prövades vara av synnerlig ringa vikt och målsägande ej påfordrade åtal vid krigsdomstol, finge låta målet förfalla. Beredningen framhöll (SOU 1944: 10 s. 377) att, då det kunde antagas att disciplinmål rörande förseelser av svårare eller mera svårutredd beskaffenhet i allmänhet komme att i enlighet härmed överlämnas till åklagaren, syntes tillräcklig anledning icke föreligga att föreslå skyldighet för åklagaren eller auditören att i disciplinmål medverka vid förhör enligt 202 § ovannämnda lag. Mot införandet av skyldighet i sådant avseende talade även, att målens avgörande därigenom ofta torde fördröjas.

Beträffande förfarandet i mål som tillhörde krigsrätts upptagande anförde beredningen följande (SOU 1944: 10 s. 323): Sedan utredningen inför de militära myndigheterna slutförts, skulle enligt gällande lag befälhavaren, om han funnit saken tillhöra krigsrätts prövning, hänskjuta målet till krigsrätt. Tidpunkten för rättens sammanträde bestämdes utan åklagarens hörande. Då åklagaren i regel icke före sammanträdet utsättande tagit någon befattning med målet, medförde denna anordning den olägenheten, att målet komme att företagas vid rätten, även om åklagarens utredning icke slutförts och han alltså ej varit i tillfälle att taga ståndpunkt till åtalsfrågan. Åtminstone i mera invecklade mål torde den förberedande utredning som nu förekomme icke kunna anses tillfyllest. I den mån utredningen ej kunde kompletteras omedelbart inför rätten, torde alltså uppskov bliva nödvändigt. Det vore enligt beredningens uppfattning erforderligt att vid övergång till den nya processordningen avhjälpa dessa olägenheter. Om åklagaren icke funne skäl till åtal föreligga, borde uppenbart huvudförhandling icke hållas. Det måste även tillses, att förhandlingens koncentration icke äventyrades till följd av bristande förberedelse. Det sagda ledde till att, såsom i den allmänna processen, det borde ankomma på åklagaren att fatta beslut i åtalsfrågan och svara för att den förberedande utredningen bleve fullständig. För detta ändamål borde befälhavaren, då han funnit saken tillhöra krigsrätt, i stället för att som nu hänskjuta målet till krigsrätt, överlämna handlingarna till åklagaren, som hade att sörja för erforderlig komplettering av utredningen och meddela beslut i åtalsfrågan.

De av beredningen föreslagna bestämmelserna om förundersökning och åtal i fråga om brott som tillhör krigsrätts upptagande, krigsmål (militära rättegångslagen 50—54 §§), avvika i flera avseenden väsentligt från gällande bestämmelser.

Anmälan för brott, som tillhörde krigsrätts upptagande, skulle göras hos den befälhavare som i disciplinmål närmast ägde utöva bestraffningsrätt över den misstänkte. I vissa fall kunde anmälan göras hos allmän åklagare eller hos vederbörande åklagare vid krigsdomstol. Detta vore fallet när den misstänkte ej lydte under befälhavare, som ägde utöva bestraffningsrätt över honom, men väl vore underkastad straff enligt strafflagen för krigsmakten. Anmälan som gjorts hos allmän åklagare skulle av denne vidare-

befordras till åklagaren vid krigsdomstolen. Vore brottet av beskaffenhet att krigsöverdomstol omedelbart borde döma däröver, skulle anmälan göras hos vederbörande åklagare (50 §).

Utredningen i krigsmål avsåges enligt beredningens förslag skola ske dels vid militärt förhör i enlighet med vad som föreskrivits i 202 § strafflagen för krigsmakten och dels vid sådan av åklagaren ledd förundersökning, varom stadgas i 23 kapitlet nya rättegångsbalken. Militär utredning kunde kompletteras genom förundersökning eller ersättas av sådan, men skulle även i vissa fall kunna träda i stället för förundersökning. Som primär regel föreskrevs att, där hos befälhavare gjorts anmälan om brott som tillhörde krigsrätts upptagande eller eljest kommit till hans kunskap att dylikt brott blivit begånget, utredning om brottet och de närmare omständigheterna därvid borde ske vid militärt förhör (51 § första stycket). För att åklagaren skulle beredas tillfälle tillse, att den militära utredningen redan från början bleve tillfredsställande, varigenom förundersökning kunde bliva obehövlig, ansåg beredningen det böra i administrativ ordning föreskrivas skyldighet för befälhavaren att, då omständigheterna föranledde att målet kunde komma att hänskjutas till åklagaren, lämna denne tillfälle att taga del i förhöret (SOU 1944: 10 s. 350). Utredning skulle sålunda, förutom vid rent militärt förhör och vid förundersökning, kunna förebringas vid militärt förhör i vilket åklagaren toge del. Denna form för utredningens bedrivande synes av beredningen ha avsetts endast för det stadium av utredningen, då det ännu ej klart framgått att målet icke kunde behandlas i den för disciplinmål stadgade ordningen. Enligt beredningens förslag (51 § andra stycket) skulle, där brottet hörde under allmänt åtal och befälhavaren funnit, att fråga om ansvar för brottet ej skulle behandlas i den för disciplinmål stadgade ordningen, målet (för förundersökning) hänskjutas till åklagaren och handlingarna i saken för sådant ändamål till honom överlämnas. Därest vid militärt förhör (eventuellt hållet under medverkan av åklagaren) skett sådan fullständig utredning om brottet, som enligt 23 kapitlet 2 § nya rättegångsbalken skall åvägabringas vid förundersökning, kunde åtal väckas utan att förundersökning ägt rum (54 § andra stycket); militärt förhör trädde härvid i stället för förundersökning. I motiven till detta stadgande (SOU 1944: 10 s. 351) framhöll beredningen att, därest förundersökning alltid skulle verkställas innan åtal väcktes, detta, då utredning i allmänhet verkställts inför de militära myndigheterna, i många fall skulle leda till dubbelarbete. På grund härav och då det borde undvikas såväl att åklagaren i onödan betungades som ock att målets handläggning fördröjdes, syntes kunna överlämnas åt åklagaren att efter omständigheterna avgöra, om förundersökning vore erforderlig för åtalsbeslut och målets förberedande till huvudförhandling.

Förundersökningen skulle enligt den av beredningen föreslagna lydelsen av 54 § första stycket militära rättegångslagen ledas av åklagaren, som därvid skulle äga erhålla nödigt biträde, förutom av polismyndighet, av lägre åklagare eller av personal tillhörande krigsmakten. Beredningen framhöll

(SOU 1944: 10 s. 351), att i praxis syntes ha rätt viss osäkerhet i fråga om den skyldighet, som kunde åligga civil polismyndighet att biträda vid utredning rörande brott, begånget inom militärt förband. Såvitt anginge förundersökning i krigsmål skulle enligt förslaget åklagaren på begäran kunna erhålla biträde av civil polismyndighet. Högre åklagare borde kunna anlita lägre åklagare för förundersökningen. I de fall, då åtal vid krigsrätt ankomme på överkrigsfiskal, borde denne alltså kunna påfordra biträde av krigsfiskalen. Även vad anginge mål, som skulle upptagas omedelbart av högre rätt, borde lägre åklagares medverkan kunna påkallas vid förundersökningen. Åklagare borde ock vid förundersökningen kunna åtnjuta biträde av militär personal.

Sedan förundersökningen, eller tillfredsställande militär utredning, avslutats skulle åklagaren besluta om åtal skulle ske eller ej. I förra fallet hade åklagaren att, efter det tid och ställe för krigsrättens sammanträde blivit bestämda, utfärda stämning å den misstänkte. Åklagaren vore därest skäl till åtal föreläge skyldig att väcka åtal. Åklagaren kunde icke, där det vore uppenbart att den misstänktes lagföring ej vore påkallad ur allmän synpunkt, besluta om eftergift av åtal. Däremot skulle åklagaren äga eftergiva åtal för brott som förövat innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott, och det vore uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet vore med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse (se 54 § tredje stycket i förslaget samt 20 kapitlet 7 § nya rättegångsbalken). Beredningen påpekade (SOU 1944: 10 s. 352) att i avgivna yttranden anförts betänkligheter mot tillämpningen i krigsmål av nya rättegångsbalkens bestämmelser om eftergift av åtal. Det hade sålunda framhållits, att i fråga om förseelser mot strafflagen för krigsmakten endast sällan torde kunna sägas vara uppenbart, att den misstänktes lagföring ej vore påkallad ur allmän synpunkt. Det hade även uttalats, att eftergift i allt fall ej borde medgivas, med mindre befälhavaren tillstyrkt detta, eller befälhavarens yttrande inhämtats. Beredningen anförde härom vidare: Vid bedömande av förevarande spörsmål vore att beakta, att befälhavaren vid lindrigare förseelser ägde låta bero vid sådana tillrättavisningar, varom förmäldes i sista kapitlet strafflagen för krigsmakten. I övrigt ägde han i åtskilliga fall själv ådöma disciplinstraff. Även då erforderlig utredning ej kunnat ske i den för disciplinmål stadgade ordningen, ägde befälhavaren, såsom framginge av 204 § strafflagen för krigsmakten, låta saken förfalla, om denna prövades vara av synnerligen ringa vikt och målsäganden ej påfordrade dess fullföljande. Med hänsyn till de utvägar, som sålunda stode till buds, syntes ej erforderligt att medgiva befogenhet för åklagaren att eftergiva åtal annat än i det speciella fall som ovan angivits.

Lagrådet förklarade sig i huvudsak icke ha någon erinran att framställa mot beredningens förslag till bestämmelser om utredning och åtal av brott samt fann i likhet med beredningen det önskvärt att ökad medverkan från åklagarens sida erhöles vid brottsutredningen i mål där omständigheterna

föranledde till antagande att saken ej komme att behandlas i disciplinär ordning. Enligt lagrådets mening vore det dock önskvärt, att åklagaren i större utsträckning än ifrågasatts själv övertog utredningen. Det låge nämligen i sakens natur, att förundersökningen — som i nya rättegångsbalken noga reglerades och under vilken den misstänkte ägde rätt till biträde av försvarare — gäve större säkerhet för utredningens tillförlitlighet än det mera summariska majorsförhöret. Till följd härav syntes utredningen i mål av allvarligare beskaffenhet redan från början böra ske i form av förundersökning. En lämpligare fördelning av utredningsuppgifterna skulle därigenom ock komma till stånd; envar finge hand om den uppgift, vartill han vore bäst skickad och jämväl satt att handhava. I samband med de närmare föreskrifter som härutinnan avsåges skola meddelas i administrativ ordning torde sålunda åt hithörande spörsmål böra ägnas fortsatt uppmärksamhet. Det företräde som förundersökningen efter vad nu sagts syntes böra intaga borde ock om möjligt på något sätt komma till uttryck i själva lagen.

Lagrådet framställde icke någon erinran mot beredningens förslag, att vad i 20 kapitlet 7 § första stycket 1 nya rättegångsbalken stadgades om eftergift av åtal icke skulle äga tillämpning vid krigsmål. Emellertid upptog lagrådet till behandling frågan, huru i krigsmål borde förfaras beträffande de särskilda föreskrifter om åtalseftergift som upptagits i bland annat lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga, vilka bestämmelser icke avsåge mål vid krigsdomstol. Det syntes lagrådet böra tagas under förnyat övervägande, huruvida tillräckliga skäl förelåge att, beträffande brott som tillhörde krigsdomstol och som beginges av lagöverträdare under aderton år, göra avsteg från den grundsats om kriminalvårdens ersättande med socialvård, som eljest ansetts böra gälla i fråga om ungdomliga förbrytare och som för närvarande i viss omfattning vore gällande även vid brott mot den militära strafflagen (se 31 §).

Enligt justitierådet Gyllenswärds förslag skulle det åligga befälhavaren att i vissa fall bereda den felande tillfälle att inför befälhavaren, i närvaro av auditören, avgiva muntlig förklaring. En sådan bestämmelse torde otvivelaktigt utgöra en garanti för att vissa omständigheter som den tilltalade kan vilja åberopa komma till den dömande befälhavarens kännedom. Vad av den tilltalade inför befälhavaren muntligen åberopats torde i vissa fall böra föranleda komplettering av utredningen genom förhör med annan person eller genom införskaffande av upplysningar. Som den tilltalade väl i allmänhet komme att personligen höras inför den dömande befälhavaren först sedan utredningen i övrigt avslutats, synes man dock kunna befara att något uppskov med dömandet för verkställande av ytterligare utredning i praktiken i allmänhet komme att medgivas endast där så ansåges ofrånkomligt. Det kan måhända även synas något anmärkningsvärt, att befälhavaren för avgörande av frågan om den tilltalade skall personligen inställa sig skall först preliminärt pröva om anledning föreligger att ålägga disciplinstraff av viss svårhetsgrad. Jag kan nämna att det vid inspektion år 1945 av Stockholms örlogsstation framgick, att stationschefen i vissa fall plägade ålägga

den felande att inställa sig inför stationschefen. Avsikten härmed uppgavs vara att stationschefen ville söka närmare utreda motiven till förseelsen i fråga. Denna inställelse skedde emellertid först efter det stationschefen beslutat om bestraffningen; den tilltalade synes vid inställelsen först ha delgivits beslutet och därefter hörts.

Beredningen upptog i sitt förslag till ändringar i strafflagen för krigsmakten ett stadgande om personlig inställelse inför den dömande befälhavaren i disciplinmål. Förutsättningarna för anordnande av dylikt förhör inskränktes därvid icke oväsentligt i förhållande till 1935 års förslag. Personlig inställelse var nämligen enligt beredningens förslag föreskrivet endast då anledning förelåge att ålägga disciplinstraff av skärpt arrest eller sträng arrest. I annat hänseende innebar förslaget emellertid på sätt och vis en utvidgning av möjligheterna att anordna förhör. Inställelsen skulle nämligen därest befälhavaren så förordnade i stället för inför befälhavaren kunna äga rum inför auditören. Den föreslagna modifikationen i förutsättningarna för att personlig inställelse skall förekomma har enligt min mening i hög grad förminskat betydelsen av ifrågavarande anordning. Skärpt arrest torde ytterst sällan tillämpas, och vad beträffar sträng arrest kan erinras om de vittgående inskränkningar, som enligt 189 § strafflagen för krigsmakten gälla i fråga om befälhavares rätt tillämpa sådant disciplinstraff. Inställelse inför auditören torde vara av mindre värde.

Beredningen, som — delvis i anslutning till nya rättegångsbalkens stadganden om förundersökning — i fråga om brott som tillhör krigsrätts upptagande föreslagit en anordning genom vilken åklagaren skulle erhålla avgörande inflytande på utredningen, har beträffande utredningen i disciplinmål icke ansett sig böra föreslå någon väsentlig ändring av den för närvarande gällande ordningen. Såsom skäl härför har beredningen, som förut påpekats, åberopat att, då det kunde antagas att disciplinmål rörande förseelser av svårare eller mera svårutredd beskaffenhet i allmänhet komme att på grund av stadgandet i 204 § strafflagen för krigsmakten överlämnas till åklagaren, tillräcklig anledning icke syntes föreligga att föreslå skyldighet för åklagaren eller auditören att i disciplinmål medverka vid förhör enligt 202 § nämnda lag.

Jag vill ifrågasätta om vad beredningen sålunda uttalat kan anses utgöra tillräcklig anledning för bibehållande i alla disciplinmål av endast en rent militär utredning. Det torde visserligen förhålla sig så att i gällande stadgande i 204 § strafflagen för krigsmakten förutsattes att disciplinmål av svårutredd beskaffenhet skola — därest befälhavaren icke av skäl som i paragrafen angivas låter målet förfalla — överlämnas till krigsdomstol även om i övrigt ej skulle föreligga något hinder för målets prövning i disciplinär ordning. Detta sammanhänger uppenbarligen med den praxis, enligt vilken krigsdomstolarna ofta — innan något ansvarsyrkande framställts — fullgöra funktionen av utredningsmyndigheter, vilken anordning väl delvis varit motiverad av de brister som ansetts vidlåda det militära utredningsväsendet. Enligt beredningens förslag skall denna funktion komma att övertagas av

åklagaren, som har att, om så erfordras, vid förundersökning sörja för fullständig utredning. Det synes vara avsett att målet, sedan det blivit genom åklagarens försorg tillfredsställande utrett, skall, om skäl till åtal föreligger, instämmas till krigsdomstolen. Någon möjlighet har icke beretts för vederbörande befälhavare att i dylika fall i stället i disciplinär ordning ådöma disciplinstraff. Detta kan dock enligt min mening knappast anses rationellt. Den utredning som kan utan anlitande av domstol erhållas bör dock, där förutsättning för ådömande av bestraffning i disciplinär ordning eljest föreligger, kunna lika väl som av krigsdomstolen utnyttjas av vederbörande befälhavare. Att befälhavarens disciplinära bestraffningsrätt utan inskränkning utövas i sådana fall där så utan olägenhet kan ske, torde ej bliva mindre angeläget, därest krigsdomstolarna komma att för fredstid avskaffas. Hänvisning av mål till domstol kan nämligen i ett sådant läge tänkas bliva förenad med större omgång än för närvarande är fallet. En lösning i den av mig angivna riktningen kan möjligen tänkas föranleda svårigheter på grund av det förhållandet att enligt nya rättegångsbalken under förundersökningen domstols kontroll och medverkan i vissa avseenden kan förekomma. Det kan synas oegentligt att mål som i dylik preliminärfråga förevarit vid domstol slutligen avgöres av befälhavaren. Detta skulle dock kunna undvikas, därest det som förutsättning för målets behandling i disciplinär ordning krävdes, att målet icke för förordnande av offentlig försvarare eller av annan anledning handlagts av domstolen. Starka skäl tala enligt min uppfattning för att åtminstone i vissa fall civil medverkan på ett eller annat sätt lämnas vid utredning av förseelser som böra avgöras som disciplinmål. För rättssäkerheten synes detta på sätt och vis kunna sägas vara lika angeläget som att civil myndighet handhaver utredningen i mål som avgöras av krigsdomstol.

Av den redogörelse som ovan lämnats för beredningens förslag till ändrade bestämmelser avseende det militära utredningsväsendet torde framgå, att därigenom icke i erforderlig omfattning tillgodosetts de önskemål som av militieombudsmannen framstälts i 1932 års skrivelse. Den erfarenhet som ämbetet under de senaste tio åren haft av militära brottsutredningar har för ämbetet än mera befäst den av ämbetet tidigare uttalade uppfattningen. Den av mig, bland annat med stöd av vad som förekommit i åtskilliga i ämbetsberättelserna refererade ärenden, verkställda kritiska granskningen av det militära förhållnings- och utredningsförfarandet torde utvisa, att detta alltjämt är behäftat med flera allvarliga brister. Dessa brister torde delvis kunna undanröjas därigenom att civil myndighet i en eller annan form beredes ökat inflytande på de militära brottsutredningarna.

Kravet på bättre militära utredningar gör sig icke gällande med samma styrka beträffande alla brott och förseelser som förekomma till bedömande. Vid en prövning av frågan huru bristerna i det nuvarande utredningsväsendet skola kunna avhjälpas, torde det därför vara nödvändigt att göra en viss skillnad icke endast mellan svårare och lindrigare lagöverträdelser utan även

mellan enklare och mera komplicerade utredningar. När utredningen gäller ett brott eller en så svår förseelse att den bör bedömas av domstol, kan den i allmänhet anses vara av så krävande art att den bör anförtros åt personal som är anställd och utbildad för sådana uppgifter. Med hänsyn till den nya rättegångsordningens krav torde det vara ofrånkomligt att i mål som handläggas vid krigsrätt förundersökning verkställas. Även beträffande förseelser som i och för sig äro obetydliga och som äro av beskaffenhet att kunna behandlas som disciplinmål kan utredningsarbetet vara krävande och fordra tillgång till tekniska hjälpmedel, som endast finnas tillgängliga hos dem som ägna sig åt brottsutredningar. Det torde icke de lege ferenda vara riktigt att endast med hänsyn till utredningens omfattning eller svårighetsgrad i dylika fall hänskjuta målet till krigsrätt.

I tjänstereglementet för krigsmakten mom. 421 lämnas föreskrift om skyldighet för chef som icke själv äger bestraffningsrätt att, där underställd gjort sig skyldig till fel eller försummelse som anses fordra bestraffning, ofördröjligen skriftligen eller muntligen anmäla förhållandet till vederbörande högre chef för eventuell befordran till chef som äger bestraffningsrätt. Det övervägande antalet vid militärförbanden förekommande bestraffningsärenden torde grundas å tjänsterapporter som i enlighet härmed avgivas av chef och avse underlydandes förhållande i eller utom tjänsten. De utredningar som föranledas av dylika tjänsterapporter äro i regel, där förseelsen erkänts av den anmälde, av synnerligen enkel beskaffenhet. Utan större olägenhet torde man nog i allmänhet kunna i dessa fall nöja sig med en rent militär utredning. Dock bör givetvis i sådana fall, där det från början finnes uppenbart att saken ej kan handläggas som disciplinmål, ärendet omedelbart av befälhavaren överlämnas till krigsfiskalen för förundersökning. Auditörens granskning av ärendena innan befälhavarens bestraffningsbeslut meddelas utgör en viss garanti för att några misstag ej ske vid behandling i disciplinär ordning. Bestrides förseelsen av den tilltalade, torde målet enligt den nya processordningen väl i allmänhet komma att gå till åklagaren för förundersökning och eventuellt därefter till domstol. Givetvis kan det emellanåt förekomma att en förseelse av lindrig beskaffenhet — varmed jag avser förseelser som kunna bestraffas i disciplinär ordning — är så svårutredd att den lämpligen bör anförtros åt personal som har större vana vid mera komplicerade brottsutredningar. Med disciplinär bestraffningsrätt utrustad befälhavare bör därför kunna i dylika fall för utredning hänskjuta saken till åklagaren. Det bör därvid ej tillkomma befälhavaren att efter eget gottfinnande avgöra huruvida så skall ske eller ej utan torde böra åläggas honom som en skyldighet att, där saken förefaller svårutredd, överlämna till åklagaren att ombesörja utredningen. Någon rätt för befälhavaren att i allmänhet på åklagaren övervältra utredningar i ärenden som föranletts av tjänsterapporter och som kunna avgöras i disciplinär ordning bör av praktiska och organisatoriska skäl ej medgivas. Vid företagande av förundersökning bör, som av beredningen föreslagits, åklagare kunna påkalla biträde av såväl polismyndighet som av personal tillhörande krigsmakten.

Förhållandena kunna uppenbarligen stundom vara sådana, att man först sedan utredningen avslutats kan avgöra om bestraffningsbeslut kan meddelas i disciplinär ordning eller om målet måste prövas av domstol. Om man utgår från att i disciplinär ordning böra avgöras samtliga mål i vilka något lagligt hinder härför ej föreligger, synas några större svårigheter ej behöva uppkomma beträffande frågan huru åklagaren, sedan utredningen av honom avslutats, bör förfara med målet. Där utredningen giver vid handen att målet kan avgöras i disciplinär ordning bör det åligga åklagaren att för avgörande i sådan ordning överlämna handlingarna till vederbörande befälhavare. Visar utredningen att målet måste hänskjutas till domstol, blir det åklagarens sak att utfärda stämning, och befälhavaren saknar möjlighet att vidare öva inflytande på handläggningen av målet. Åklagaren kan givetvis även tänkas komma till det resultatet att den handling som lagts den misstänkte till last icke är straffbar eller att brottet icke kan styrkas. I sådant fall bör det i sak som för utredning hänskjutits till åklagaren tillkomma denne att besluta att åtal ej skall äga rum. Befälhavaren måste anses vara förhindrad att, därest nya omständigheter ej tillkomma, upptaga och eventuellt i disciplinär ordning avgöra dylikt ärende. Befälhavaren saknar även varje möjlighet att få saken prövad av domstol.

Befälhavarens uppfattning angående ett mål, som av åklagaren till befälhavaren överlämnats för disciplinär bestraffning, kan tänkas av olika anledningar avvika från åklagarens bedömning. Den med bestraffningsrätt utrustade befälhavaren kan sålunda finna att den ifrågavarande handlingen icke är straffbar eller att brottet icke är styrkt eller att det bör medföra strängare disciplinStraff än som kan av befälhavaren ådömas. Ärendet synes lämpligen böra i dylika fall av befälhavaren med angivande av skälet härtill återställas till åklagaren som har att utfärda stämning till domstol eller eventuellt, därest nya omständigheter framkommit, resolvera att åtal ej skall äga rum.

Huruvida åt åklagaren bör tillerkännas befogenhet att i de fall, som avses i 20 kapitlet 7 § första stycket 1 nya rättegångsbalken — varvid disciplinStraff torde få anses jämställt med böter — eller där det eljest är av synnerlig ringa vikt att åtal kommer till stånd, besluta om eftergift av åtal, synes tveksamt. Måhända bör denna befogenhet vara förbehållen befälhavaren och endast avse förseelser som kunna medföra bestraffning i disciplinär ordning. Det torde knappast vara lämpligt att giva både befälhavaren och åklagaren befogenhet att besluta att mål skall förfalla. Närmast till hands ligger då att det lägges i befälhavarens hand att meddela sådant beslut. Som skäl härför kan därjämte åberopas, att befälhavaren även för framtiden givetvis bör bibehållas vid den ganska näralliggande befogenheten att i stället för disciplinär bestraffning besluta om tillrättavisning.

Endast en ringa del av de vid de militära förbanden förekommande ansvarsmålen torde tillkomma i annan ordning än genom tjänsterapport, som av överordnad avgives mot underlydande. Till dessa mera sparsamt förekommande mål höra angivelser av målsäganden och annan. Starka skäl

tala enligt min mening för att dessa ärenden icke behandlas i samma ordning som inkomna tjänsterapporter.

Det torde böra uppmärksammas att ifrågavarande ärenden ofta röra påstådda övergrepp av officerare eller underofficerare mot underlydande. Den behandling som dylika ärenden enligt den nu rådande ordningen ej sällan underkastas kan enligt min mening icke anses tillfredsställande. Anmälaren skall sålunda, om hans anmälan avser någon som är underställd kompanichef, vända sig till kompanichefen, varpå denne inhämtar de första upplysningarna om förseelsen och den felandes person. Detta förfaringssätt synes strida mot grundreglerna för förhör med misstänkta. Enligt dessa regler torde förhørsledaren först böra skaffa sig så fullständiga upplysningar som möjligt i saken för att därefter förhöra den misstänkte, utan att denne ännu har klart för sig vad förhørsledaren känner till eller vilken bevisning som finnes. Den misstänktes berättelse bör vara fristående och spontan och icke tillrättalagd efter de uppgifter anmälaren lämnat eller den bevisning som finnes. Vid de militära förhören torde utgångsläget ofta vara ett helt annat. Om en anmälan kommer in till kompaniexpeditionen, avseende någon av kompaniets officerare eller underofficerare, torde man ha att räkna med att den anmälde omedelbart får på ett eller annat sätt kännedom om dess innehåll. Långt före det något förhör kan hållas torde han kunna fatta ståndpunkt till anmälares uppgifter och förbereda sitt försvar vid förhöret. Han har också möjligheter att påverka vittnena och till och med anmälaren själv. Det vore verklighetsfrämmande att påstå att dessa möjligheter ej någonsin begagnas.

I fråga om anmälan för sådana övergrepp som här avses, synes rättssäkerheten kräva, att anmälan må göras på sådant sätt att utredningen icke försvåras samt att utredningen anförtros åt personer, vilka i förhållande till de hörda äro fullt obundna och opartiska. Dessa krav torde kunna tillgodoses genom en föreskrift att angivelse må göras till åklagaren. Något hinder bör ej heller föreligga att utan avseende å gällande föreskrifter om tjänsteväg ingiva anmälan direkt till vederbörande med disciplinär bestraffningsrätt utrustade befälhavare eller högre chef. Vederbörande militäre befälhavare som mottagit dylik angivelse bör omedelbart överlämna den till åklagaren för förundersökning. Åklagaren synes beträffande ifrågavarande ärenden böra förfara i enlighet med vad ovan skisserats med avseende å utredningar föranledda av tjänsterapporter. När vederbörliga förutsättningar härför föreligga böra sålunda jämväl dessa ärenden kunna, på grundval av åklagarens utredning, av befälhavaren avgöras i disciplinär ordning.

Den som angående brott och förseelser vid de militära förbanden avger sådan tjänsterapport, varom tidigare talats, intager i allmänhet icke i förhållande till den anmälde ställning av målsägande. Så kan dock givetvis understundom vara fallet, där den rapporterade förseelsen t. ex. innefattar en personlig kränkning som av den felande förövats mot rapportgivaren. Det kan ifrågasättas om ej tjänsterapporter angående förseelser, beträffande vil-

ka finnas målsägande, böra erhålla samma behandling som, enligt vad av det ovan anförda framgår, i allmänhet bör tillkomma angivelser.

Vid den organisation av det militära utredningsväsendet, vartill jag genom det här anförda velat angiva vissa riktlinjer, skulle militär personal komma att även i fortsättningen i betydande omfattning dels självständigt (under vederbörande befälhavare) och dels såsom biträde åt åklagaren vid förbandet vara verksam för utredning av brott och förseelser. Det är därför av stort intresse att möjligast effektiva åtgärder vidtagas för att bringa militär personal viss grundläggande utbildning i hithörande fråga.

Jag vill i detta sammanhang nämna, att en regementschef i ett hos militieombudsmannen anhängigt ärende såsom en allvarlig brist i organisationen påtalat, att det i en fältregementsstab icke inginge en juridisk assistent med uppgift att biträda regementschefen vid handläggningen av bestraffningsärenden. Det sålunda givna uppslaget har jag ansett här böra uppmärksammas. En betydande del av regementschefens och även lägre chefers sysslande med utredningar i bestraffningsärenden torde kunna avlastas å en för sådana uppgifter särskilt utbildad juridisk assistent. I varje regemente och motsvarande högre förband skulle då ingå en sådan assistent. Dennes särskilda utbildning skulle hänföra sig till krigslagstiftningen samt grunderna för förhör i brottmål. Till sådan utbildning skulle uttagas värnpliktiga, som redan börjat ägna sig åt juridiska studier. Sannolikt torde det visa sig nödvändigt att, efter mönstret av vad som nu gäller beträffande medicine studerande, uppskjuta huvuddelen av deras värnpliktstjänstgöring tills juridisk examen avlagts. Assistenten torde böra erhålla officers tjänsteställning.

Den juridiske assistenten, som skulle intaga ställning av förbandschefens biträde för utredningar i disciplinmål, torde regelmässigt kunna anförtros förhör med värnpliktiga samt även förhör med fast anställt manskap. Det är tveksamt om hållandet av förhör med underofficerare kan lämpligen åläggas honom. Mången gång torde en underofficer genom sin livserfarenhet och sina kunskaper lätt kunna känna en sådan överlägsenhet inför förhørsledaren att dennes arbete försvåras. I synnerhet om vederbörande nekar eller eljest avsiktligen försvårar utredningen torde förhørsledaren få svårt att komma till rätta med honom. Att sätta den juridiske assistenten till att förhöra officerare torde vara uteslutet, redan med hänsyn till den militära traditionen att förhørsledare skall ha högre tjänsteställning än den förhörde.

I den mån man icke kan anlita särskilda för utredningsarbete utbildade personer synes det icke återstå annan möjlighet än att befälhavaren, på samma sätt som nu tillämpas, själv håller förhör eller såsom förhørsledare förordnar honom underställda officerare.

Alla här berörda viktigare problem torde komma att stå kvar även om krigsdomstolarna avskaffas i fredstid. Om en sådan reform i en nära framtid genomföres, bör frågan om reformering av utrednings- och förhörsvä-

sendet rörande militära brott och förseelser upptagas i samband med den större reformen.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen har jag härmed velat för Eders Kungl. Maj:t framföra detta spörsmål till den åtgärd som Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

3. Angående beskaffenheten av militärhäkte.

Den 19 september 1946 avlät militieombudsmannen följande skrivelse här-om till Konungen.

»Vid militieombudsmannens inspektion av Norrbottens flygbaskår den 30 augusti 1945 antecknades bland annat: I kanslibyggnaden var ett särskilt rum avsett som officersarrest. Kårchefen upplyste att någon arrestant ännu icke förvarats där. Arresten var försedd med stort fönster och möblerad som ett vanligt rum med säng, bord, i sitsen stoppad fåtölj av trä och stoppad stol.

Militieombudsmannen anmärkte att beskaffenheten och möbleringen av denna arrestlokal avsevärt avveke från arrestlokalerna i vaktbyggnaden. Dessa senare vore försedda med litet fönster och möblerade endast med mindre bord, trästol och säng.

I avgivet yttrande upplyste kårchefen, att såväl kanslihuset som vaktbyggnaden vore utförda i enlighet med av flygförvaltningen fastställda ritningar samt att inredningen av de olika arrestlokalerna vore verkställd med de inventarier (möbler), som av ämbetsverket bestämts och anskaffats.

Flygförvaltningen anförde därefter i infortrat yttrande: Arrestlokalen i kanslihuset hade godkänts av Kungl. Maj:t den 17 juli 1942, då ritning till kanslihuset fastställdes. Å ritningen hade uttryckligen angivits att rummet vore avsett till arrestlokal. Likaså hade det framgått att fönstrets bredd vore densamma som i angränsande rum. — Beträffande möbleringen finge flygförvaltningen framhålla, att denna verkställdes med hänsyn till att officersarresten under den tid den icke användes som sådan skulle kunna utnyttjas för tillfällig förläggning. Då denna inredning icke vore lämplig för ett arrestrum, komme samtliga förband att meddelas att, då arrestlokalen toges i bruk som sådan, inredningen skulle vara i likhet med den i manskapets arrestrum. Efter erforderlig ommöblering med hänsyn till olika slag av arreststraff syntes lokalen vara fullt användbar för sitt ändamål.

Vid militieombudsmannens inspektion av Luleå luftvärnskår den 31 augusti 1945 antecknades bland annat: I väbels tjänsterum avtjänade en styckjunkare vid förbandet honom ådömt straff av 15 dagars vaktarrest utan tjänstgöring. Kårchefen uppgav att särskild arrestlokal för officerare och underofficerare saknades samt att kårchefen ansett det ur disciplinär synpunkt mindre lämpligt, att en underofficer avtjänade arreststraff i samma lokaler som manskap. Väbels tjänsterum (försedd med vanligt fönster) vore emel-

lertid under tiden för styckjunkarens arrest i huvudsak lika möblerat som arrestlokalerna.

Militieombudsmannen framhöll att någon på den arresterades tjänsteställning grundad åtskillnad i fråga om beskaffenheten och möbleringen av arrestlokal ej borde göras, utan denna borde vara lika vare sig officer, underofficer eller någon tillhörande manskapet förvarades i densamma.

I infortrat yttrande anförde kårchefen: I kårens kanslihus finnes ett mindre rum, enligt byggnadsplanen upptaget såsom officersarrest. Rummet hade hittills icke behövt tagas i anspråk för detta ändamål. I byggnadsplanen för kasernen i övrigt finnes icke någon motsvarande lokal upptagen såsom underofficersarrest, utan för detta ändamål hade vid behov tagits i bruk ett mindre rum i vakt- och arrestbyggnaden, beläget intill arrestlokalerna och använt som väbels tjänsterum. Rummet i kanslihuset stode permanent möblerat med en järnsäng av manskapstyp, en vanlig trästol och ett mindre bord. Vid användning av väbels tjänsterum som arrestlokal hade motsvarande möblering ordnats där. Härigenom syntes bestämmelserna i strafflagen för krigsmakten 24 § sista stycket vara tillgodosedda. Någon påtaglig åtskillnad i fråga om beskaffenheten och möbleringen av olika arrestlokaler kunde sålunda icke anses föreligga.

I särskilda skrivelser till sekundcheferna för Svea livgarde och Livregementet till häst samt till cheferna för Svea artilleriregemente, Stockholms luftvärnsregemente, Stockholms örlogsstation, Vaxholms kustartilleriregemente, Roslagens flygflottilj och Svea flygflottilj anhöll militieombudsmannen om upplysningar, huruvida för verkställande av vaktarrest inrättats särskild arrest för officerare och underofficerare eller, därest så ej vore fallet, om vid verkställande av officer eller underofficer ådömd vaktarrest toges i anspråk andra lokaler än dem som användes för manskapet. Tillika anhöll militieombudsmannen att, för det fall att särskild arrest inrättats eller annan lokal än den för manskapet begagnade militärrarresten toges i anspråk vid verkställande av officer och underofficer ådömd vaktarrest, detaljerade uppgifter måtte meddelas angående storlek, fönster, möblering m. m. i fråga om å ena sidan den för manskapet nyttjade militärrarresten samt å andra sidan de särskilda lokaler som användes för officerare och underofficerare. Där- est i regementsinstruktionen eller eljest utfärdats föreskrifter angående verkställande av vaktarrest för officerare och underofficerare, som i något avseende skilde sig från de för manskapet gällande, skulle uppgift även lämnas därom.

I inkomna svarsskrivelser lämnades rörande de särskilda förbanden följande upplysningar.

Svea livgarde: Inom regementets etablissement i Stockholm finnes icke särskilda arrestlokaler anordnade för officerare och underofficerare. Före den förstärkta beredskapens anbefallande 1939 användes såsom arrestlokaler tillfälliga lokaler såsom dagkaptenens sovrum samt för tillfället icke i anspråk tagna expeditionslokaler och sergeantrum. Under den förstärkta

försvarsberedskapen togos dessa lokaler i anspråk för sina avsedda ändamål, varför arrestbestraffningar för officerare och underofficerare verkställdes i de för manskapet avsedda arrestlokalerna. Då regementet under vintern 1945-46 på grund av bränslebrist nödgats med huvuddelen inflytta från sin förläggning vid Ulriksdal till kasernen i Stockholm, hade utrymmet till det yttersta tagits i anspråk, varför något arrestutrymme för officerare och underofficerare i likhet med förhållandena under den förstärkta försvarsberedskapen icke förefunnes i Stockholm. Däremot hade efter inflyttningen från Ulriksdal arrestlokal anordnats i lägenheten Lugnet, norr om Ulriksdal. Denna lokal vore belägen två trappor upp och hade följande dimensioner: bredd 330 cm, längd 345 cm och höjd 270 cm. Lokalen vore försedd med två fönster. Uppvärmning skedde genom kakelugn. Möbleringen vore: en säng, en karmstol, ett nattduksbord och ett tvättställ med handfat och kanna. — Då regementet i sin helhet under år 1946 komme att utflytta till Ulriksdal, komme det där att finnas en särskild arrestlokal för officerare och underofficerare. Hur denna lokal komme att utformas vore ännu ej avgjort av arméns fortifikationsförvaltning. — Den för manskapet utnyttjade arresten hade följande dimensioner: bredd 280 cm, längd 220 cm och höjd 340 cm. Ett fönster i storleken 0,63 m². Möbleringen vore: ett bord, en stol, en hylla och en hängmatta (nattetid). Centralvärme. Vattenklosett inom cellen. — I kaserninstruktionen angåves att officer eller underofficer med vederlike, som skulle undergå vaktarrest, skärpt arrest eller sträng arrest, skulle avtjäna vaktarrest och skärpt arrest i av kasernofficeren upplåten lokal inom kasernen eller, då lämplig lokal icke finnes tillgänglig, i regementshäktet. Sträng arrest skulle avtjänas i regementshäktet. Manskap avtjänade i regel ådömt eller ålagt straff i regementshäktet. Vid bristande utrymme där finge dock även försvarsarresterna anlitas.

Livregementet till häst: Intill år 1940 användes som arrestlokal för officerare och underofficerare ett i kasernbyggnadens tredje våning beläget rum. Lokalbristen nödvändiggjorde emellertid att denna lokal därefter måste tagas i anspråk för expeditiönsändamål. Som arrestlokal för nämnd personal användes numera det s. k. kaserndagunderofficersrummet vid västra vakten. När detta rum ej toges i anspråk som arrestlokal, utnyttjades det för förläggning av främmande underofficerare, som regementet beordrades tillfälligt inkvartera. Befälsarresten: golvyta 6,6 m², takhöjd 340 cm, fönster 90 × 210 cm försedd med järngaller, centralvärme, en ljuspunkt, vattenklosett saknades. Möblering: bord, stol, säng, byrå och tvättställ. — Manskapsarresterna: golvyta 6,6 m², takhöjd 350 cm, fönster 75 × 100 cm försedd med järngaller, centralvärme, en ljuspunkt, vattenklosett. Möblering: bord, stol och hängmatta (som borttoges på dagen). — Officerare och underofficerare som så önskade ägde rätt att erhålla i respektive mässar förekommande mat i stället för kronans portion.

Svea artilleriregemente: Vid regementet finnes ej inrättad särskild arrestlokal för officerare och underofficerare. Cellerna i regementets militärhäkte mätte 230 × 230 cm och vore försedda med fönster i storlek 30 × 60 cm.

Möbleringen utgjordes av bord och stol, vilka finge utnyttjas under måltider, samt hängmatta, vilken finge nyttjas klockan 2100—0600. Lokalerna uppvärmdes med centralvärme. I varje cell funnes en torrklosett. Vid verkställande av officerare och underofficerare ådömda vaktarreststraff hade använts en lokal, belägen i en regementet tillhörig barack. Storlek 300 × 350 cm med ett fönster i storlek 100 × 100 cm, försett med nätgaller. Möblering: järnsäng, bord, stol och tvättställ. Lokalen uppvärmdes medelst en mindre kamin. Vid verkställande av officerare ådömt vaktarreststraff hade vid ett tillfälle använts en lokal i regementets kanslihus mätande 600 × 450 cm, försedd med två fönster i storlek 300 × 180 cm, varav det ena så beskaffat att det ej medgäve fri sikt. Möbleringen i rummet hade utgjorts av säng, stol, bord och tvättställ. Lokalen uppvärmdes medelst kakelugn. Då vaktarrest ålagts officer eller underofficer vid regementets förläggning i Marma hade använts lokal i stort sett motsvarande vad ovan angivits för lokal, som utnyttjats då vaktarrest ålagts officer i kasernen. I regementsinstruktionen stadgades, att vaktarreststraff för officerare och underofficerare skedde i enlighet med de närmare bestämmelser, som regementschefen i varje särskilt fall meddelade, vilka dock i tillämpliga delar skulle överensstämma med de bestämmelser som gällde för manskap. — Såsom exempel åberopades följande bestämmelser, utfärdade den 19 april 1945, då kaptenen C. skulle undergå 15 dagars vaktarrest: Arrestlokal: Chefens för stamdivisionen expedition i kanslihuset. Tider för tjänstgöring: Vardagar utom helgdagsaftnar: den arresterade uttoges ur arresten klockan 0715 och insattes i arresten klockan 1730. Helgdagsaftnar: den arresterade uttoges ur arresten klockan 0715 och insattes klockan 1600. Söndagar och helgdagar: den arresterade uttoges ur arresten dels klockan 0715—0900 och dels klockan 1530—1630. Framställning om ytterligare tid för tjänstgöring gjordes av den arresterade skriftligen hos regementschefen. Under tjänstgöring finge den arresterade endast vistas inom kasernområdet. Framställning om att för tjänstgöring få vistas utom kasernområdet skulle göras skriftligen hos regementschefen. Under tjänstgöring finge den arresterade icke uppehålla sig i officersmässen eller officerarnas samlingsrum. — — — Den arresterade ägde i arresten medföra toalettartiklar samt reglementen och instruktioner. — — — Alkoholhaltiga drycker och tobak finge icke medföras i arresten. Den arresterade visiterades icke. Den arresterade finge intaga måltiderna i regementets matinrättning. Arrestlokalen iordningställdes och städades genom regementsväbelns försorg.

Stockholms luftvärnsregemente: Särskild arrestlokal funnes för officerare och underofficerare. Detaljuppgifterna rörande denna arrestlokal vore följande: längd 406 cm, bredd 334 cm, höjd 353 cm, fönster i storleken 141 × 250 cm; möblering: ett bord, en stol, en säng samt nödig utrustning för toalett. — Manskapsarrest: längd 287 cm, bredd 226 cm, höjd 358 cm, fönster i storleken 78 × 116 cm; möblering: ett bord, en stol, en hylla, en toalett och en bädd under natten. — Några särskilda föreskrifter, varigenom verkställande av arreststraff för officerare och underofficerare skulle skilja sig från de för manskapet gällande, vore icke utfärdade.

Stockholms örlogsstation: Vid örlogsstationen hade icke inrättats särskilda arrester för officerare och underofficerare, men i anspråk toges dels under fredstid vissa utrymmen på logementsfartyg (f. n. logementsfartyget af Chapman) och dels under förstärkt försvarsberedskap och avvecklingen av densamma vissa utrymmen i ett av skyddsrummen å Skeppsholmen för detta ändamål. I detta skyddsrum disponerades sålunda ett rum som officersarrest, ett som underofficersarrest och därutöver ett varierande antal rum som manskapsarrester. Officers- och underofficersarrester å logementsfartyget: dimensioner 250×250 respektive 200×250 cm, båda med en takhöjd av 200 cm; möblering: skrivbord, stol, tvättställ, byrå och brits; belysning: två respektive en sidoventil med 22 cm:s diameter samt elektrisk tak-, skrivbords- och kojbelysning. Officers- och underofficersarrest i skyddsrummet: dimensioner 275×390 respektive 300×325 cm, med en takhöjd av 235 cm; väggar och tak utgjordes av rappat murverk och golvet av en asfaltliknande massa; toaletterum med tvättställ och rinnande vatten; möblering: bord, stol och säng med resårbotten; belysning: takbelysning och bordslampa, fönster saknades. — Manskapsarrester i ordinarie häktet: dimensioner 240×295 cm; takhöjd 340 cm; väggar och tak bestode av rappat tegel, golvet av trä; möblering: väggfast mindre bord, stol fäst vid golvet; i en del av arresterna funnes dessutom en uppfällbar träbrits, avsedd som nattläger för arrestanter vilka avtjänade skärpt arrest; de som underginge vaktarrest tillbringade natten i hängkoj; belysning: taklampa och fönster, storlek 48×82 cm och placerat 220 cm över golvet. Manskapsarrester i skyddsrummet: dimensioner: från 210×340 cm (den minsta) till 350×390 cm (den största), takhöjd 235 cm; i övrigt av samma beskaffenhet som officersarresten i skyddsrummet; möblering: träbänk samt säng med resårbotten; belysning: takbelysning, fönster saknades. — Utfärdade föreskrifter angående verkställande av vaktarrest för officerare och underofficerare skilde sig från motsvarande föreskrifter för manskap endast beträffande visiteringsförfarandet, detta motiverat av bestraffningsförfordningen § 17 stycket 3.

Vaxholms kustartilleriregemente: Särskild arrestlokal för officerare och underofficerare vore icke inrättad vid regementet, utan vissa andra med hänsyn till förlägningsutrymme och bevakning lämpliga lokaler hade från fall till fall anvisats såsom arrestlokaler för dessa personalkategorier. De för manskapet avsedda arrestlokaler som nu användes hade följande mått: golvyta 290×220 cm, takhöjd 280 cm. I varje cell funnes ett gallerförsatt fönster i storleken 130×60 cm. För officerare hade bland annat använts ett rum vid Oscar-Fredriksborg i en befälsbyggnad, då där under beredskapstiden expedition var inredd. Vid de senaste fallen hade ett rum i kanslihuset tagits i anspråk för sådant ändamål. Detta rums takhöjd vore 320 cm. Golvytan vore 320×270 cm. I rummet funnes ett fönster av vanlig typ, vilket mätte 200×120 cm. Arrestlokaler för underofficerare hade växlat, beroende på tillgång av utrymme. Sålunda hade använts ett rum i underofficersmässbyggnaden, ett rum i byggnaden UB VIII, belägen intill vakt- och arrestbyggnaden inom kasernområdets östra del, och slutligen det nyss nämnda rummet

i kanslibyggnaden. Rummet i underofficersmässbyggnaden, vilket i samband med ombyggnad nu rivits, hade en takhöjd av 290 cm och en golvyta av 350×280 cm. Det var försett med ett fönster i storlek 162×92 cm. Rummet i byggnaden UB VIII hade en takhöjd av 260 cm. Golvytan vore 430×430 cm. Rummet vore försett med två fönster i storleken 130×100 cm. Officerarnas, underofficerarnas och manskapets arrestlokaler vore möblerade med ett bord och en stol samt försedda med torrklosett, vartill komme sängservis under tiden klockan 2100—0600. För officerare och underofficerare tillkomme en lavoar. I regementsinstruktion eller eljest hade icke utfärdats föreskrifter angående verkställande av vaktarrest för officerare och underofficerare, vilka i något avseende skilde sig från de för manskapet gällande.

Roslagens flygflottilj: Vid flottiljen hade hittills icke funnits särskilt inrättad arrest för officerare och underofficerare. I samband med beslutad ombyggnad av kanslihuset komme där att inrättas en sådan arrest, omfattande ett rum med 8 m^2 golvyta. Till detta rum komme att vara anslutet ett tvättrum med w. c. Fönsterstorlek 140×180 cm. Inredning och möblering ännu icke fastställd. Hittills hade någon av nedanstående lokaler använts för ovannämnda ändamål, allt efter som lokalerna kunnat disponeras. Ett isoleringsrum i sjukhuset: golvyta 275×300 cm; ett fönster 110×110 cm; möblering: en säng av sjukhusmodell, ett nattduksbord, en vanlig stol, en bordslampa; till detta rum vore anslutet ett tvättrum, 100×150 cm, med tvättfat (varmt och kallt vatten) och spegel. En expeditionslokal i skolbyggnaden: golvyta 333×323 cm; ett fönster 150×200 cm; möblering: en säng av manskapsmodell, ett lektionsbord med tillhörande stol, ett handfat. Vaktchefsrummet i en äldre, numera obegagnad vaktbyggnad: golvyta 300×300 cm; ett fönster 220×110 cm och ett fönster 165×110 cm; möblering: en säng av manskapsmodell, ett bord, en vanlig stol. Den för manskapet nyttjade ordinarie militärrarresten vore inrymd i vaktbyggnaden och omfattade fyra celler med en golvyta av vardera 200×300 cm, ett cellfönster 45×55 cm, en brits. I mån av behov användes tills vidare jämväl den i den äldre vaktbyggnaden inrymda arresten, omfattande tre celler, varav en med golvyta 300×375 cm och två med golvyta 200×300 cm. I varje cell funnes ett cellfönster 50×80 cm, en brits och en väggfast hylla. Några föreskrifter angående verkställande av vaktarrest för officerare och underofficerare, som i något avseende skilde sig från de för manskapet gällande, vore icke intagna i flottiljinstruktionen och hade icke på annat sätt utfärdats.

Svea flygflottilj: Såsom arrestlokal för officerare, förvaltare och fanjunkare användes ett rum i kanslihuset, vilket å byggnadsritningen vore utmärkt med ordet arrest. Denna lokal hade följande utseende: golvyta 250×425 cm, takhöjd 270 cm, ett fönster 120×200 cm; möblering: en säng, ett skrivbord, ett nattduksbord, en byrå och två stolar. Toalettavdelning med varmt och kallt vatten samt dusch i anslutning till rummet. För sergeanter och manskap av alla grader användes arrestlokal i särskild arrestbyggnad i anslutning till vaktbyggnaden. Arrestbyggnaden innehölle följande lokaler. En förvarsarrest: golvyta 320×350 cm, rumshöjd 230 cm, ett fönster 60×100 cm; möblering:

en väggfast brits. Fyra arrester: golvyta 200×320 cm, rumshöjd 270 cm; möblering: en väggfast brits. För samtliga arrester gemensam toalettavdelning med varmt och kallt vatten i korridoren. Av flottiljchefen hade icke utfärdats några instruktioner eller föreskrifter angående verkställandet av vaktarrest, vilka icke återfunnes i den militära bestraffningsförordningen samt anslutna bestämmelser angående flygvapnet av den 27 juni 1927.

I äldre tid har lagstiftningen i större omfattning än nu tillåtit skillnad vid bestraffning av olika kategorier av militär personal. Under större delen av 1800-talet synes det sålunda ha gällt, att officer och underofficer icke skulle undergå arreststraff i samma lokaler som manskapet. I förordningen den 29 mars 1859 angående förmanskap och extrajudiciell bestraffningsrätt vid krigsmakten stadgades, att vaktarrest skulle försiggå i ljust, låst eller eljest bevakat rum eller tält å ställe, där trupp vore förlagd eller eljest samlad. Det meddelades emellertid en särskild föreskrift för det fall att officer skulle hållas i vaktarrest (§ 11 st. 2); bestraffningen skulle i detta fall verkställas å vakt eller i kasern, där annan officer hade befäl. Härmed kan jämföras vissa bestämmelser i 1858 års tjänstgöringsreglemente för armén (första delen). Till extrajudiciella bestraffningar borde i garnison, såvitt det låte sig göra, finnas minst två arrestrum för underofficerare: ett ljust rum för lindrigare och ett mörkt rum för strängare bestraffning, samt, utom förvaringsrum för manskapet, minst två arrestrum för korpraler, soldater och nummerspel: ett ljust rum för lindrigare och ett mörkt rum för strängare bestraffning (§ 208 mom. 6 respektive § 209 mom. 3). Extrajudiciell bestraffning för officerare var, förutom arrest i eget rum eller tält, arrest å högvakt eller lägervakt (§ 22). Av de sist anförda bestämmelserna synes framgå, att officer icke skulle undergå vaktarrest i de för underofficerare och manskap avsedda arrestrummen, samt att det skulle finnas särskilda arrestrum för underofficerare.

I 1868 års disciplinstadga för krigsmakten kvarstod bestämmelsen, att då officer skulle hållas i vaktarrest, bestraffningen skulle verkställas å vakt eller i kasern, där annan officer hade befäl (11 § 2 st.). Det kan anmärkas att 1868 års strafflag för krigsmakten innehöll föreskrift, att officer eller underofficer som skulle undergå honom ådömt fängelse borde, där så kunde ske, undergå straffet i enskilt rum å fästning under militärbevakning eller å högvakt inom garnisonsort (2 kap. 5 §).

Ändring i förevarande avseende synes ha genomförts med 1881 års strafflag för krigsmakten. Där i stadgades generellt att vaktarrest skulle försiggå under bevakning i låst, ljust rum eller i tält (18 §). I 1881 års disciplinstadga för krigsmakten föreskrevs, att vaktarrest skulle verkställas i regementets häkte (30 §). Motsvarande stadgande återfanns i 1899 års disciplinstadga.

Gällande strafflag för krigsmakten stadgar att vaktarrest skall verkställas under bevakning i låst ljust rum eller i tält (24 §). I militär bestraffningsförordning meddelas den ytterligare föreskriften att vaktarrest i allmänhet skall verkställas i det häkte som finnes vid vederbörligt truppförband; under vissa

omständigheter kan vaktarrest verkställas även i annat militärhäkte (§ 32). De i militär bestraffningsförfattning beträffande militärhäkte givna bestämmelserna äro tillämpliga å varje rum eller tält, som vid krigsmakten användes för verkställande av frihetsstraff under bevakning. Befälhavare, som har militärhäkte under sin uppsikt, skall ställa sig till efterrättelse vad i lag och särskilda författningar är stadgat angående verkställighet av frihetsstraff (§ 11).

Förarbetena till den nu gällande krigslagstiftningen giva icke tydligt vid handen, huruvida lagstiftarens avsikt varit, att det skulle finnas särskilda militärhäkten för olika kategorier av militär personal eller om jämväl officerare och underofficerare skulle undergå vaktarrest i samma arrestlokaler som manskapet. Krigslagstiftningskommittén uttalade visserligen, att befälhavares auktoritet måste upprätthållas och att man vid valet av straff måste taga hänsyn till den ställning en befälhavare intoge såsom förman, ledare och lärare för truppen. Med dessa uttalanden ville kommittén motivera, att skärpning av vanlig vaktarrest icke skulle få förekomma beträffande befäls personer. Det synes dock icke ha varit ifrågasatt, att vid verkställande av den vanliga vaktarresten skillnad skulle göras mellan olika kategorier av militär personal. Det framhölls att vaktarrest fortfarande liksom dittills skulle verkställas under bevakning i låst ljusst rum eller i tält (Betänkandet, motiven s. 65; propositionen 1908 nr 67 s. 100). Av propositionen nr 67 till 1908 års riksdag framgår även, att man avsett att tillgodose principen om allas likhet inför lagen samt att största möjliga likställighet mellan krigsmän av olika grader skulle gälla (s. 99 och 103).

Principen om allas likhet inför lagen anses sedan länge råda inom vår allmänna strafflagstiftning. För denna lagstiftning är det främmande, att vid verkställande av frihetsstraff vissa grupper av medborgare skulle vara tillförsäkrade rätt att intagas i speciella för dem reserverade fångvårdsanstalter av bättre beskaffenhet för att på så sätt besparas obehaget att vistas i enklare anstalter med övriga intagna. Vid de intagnas fördelning och behandling måste hänsyn tagas till åtskilliga förhållanden, men ett privilegium av antydd natur är okänt inom den vanliga fångvården.

Om man utgår från att även militärhäktena äro ett slags fångvårdsanstalter, måste man vara benägen att jämväl beträffande dem antaga, att de intagnas fördelning på olika militärhäkten icke får ske med hänsyn till deras militära grad. I överensstämmelse härmed skulle man betrakta det såsom felaktigt från den verkställande myndighetens sida, om vaktarrest, ådömd en officer eller underofficer, verkställes i särskild arrestlokal, och under sådana speciella anordningar att bestraffningen måste bli väsentligt lindrigare än vad vanlig vaktarrest för manskapet innebär. Den militära bestraffningsförfattningens bestämmelse, att varje rum eller tält, som vid krigsmakten användes för verkställande av frihetsstraff, är att anse såsom militärhäkte, utgör emellertid ett visst stöd för uppfattningen, att de olika arrestlokaler, som kunna finnas vid ett militärt förband, skola betraktas såsom likvärda. Det är också att märka att vid åtskilliga förband faktiskt inrättats särskilda officers- och underofficersarrest. Denna omständighet måste för den verkställande

myndigheten framstå såsom bevis för att dessa särskilda arrester skola tagas i anspråk för officerare och underofficerare samt endast för dem. Den slutsatsen ligger nära till hands, att officerare och underofficerare icke få insättas i de vanliga arrestlokalerna. Med hänsyn till det anförda har jag funnit mig icke böra vidtaga någon åtgärd mot förbandschefer eller andra, som låtit inreda officersarrester på väsentligt annat sätt än övriga arrestlokaler eller eljest låtit vaktarreststraffet få en lindrigare karaktär, när det gällt officerare än i fråga om övriga.

Å andra sidan synes den bestående ordningen med speciella för officerare och underofficerare inrättade militärhäkten innebära ett icke tillåtet avsteg från nu gällande grunder för straffverkställighet. Den utförda undersökningen visar nämligen att väsentliga olikheter förekomma i fråga om arrestlokalers storlek, belysning och möblering. Detta gäller även om nyuppförda lokaler. Härutinnan bör rättelse vidtagas. Vid uppförande av särskilda militärhäkten och vid inrättandet i övrigt av lokaler, som äro avsedda att användas såsom militärhäkten, måste det tillses, att olika lokaler bliva såvitt möjligt likvärdade ur de intagnas synpunkt. Tillvaron av speciella för officerare och underofficerare reserverade militärhäkten av bättre slag och med bekvämare inredning än övriga arrestlokaler synes utgöra en eftergift åt äldre tradition, grundad på uppfattningen om tillåtligheten av särskilda privilegier åt vissa grupper av medborgare, och är därför oförenlig med våra dagars lagstiftning.

Det synes erforderligt att närmare bestämmelser om beskaffenheten av militärhäkte utfärdas av Kungl. Maj:t. Ifrågasättas kan, huruvida icke alla militärhäkten vid fredsörläggningarna böra fylla de krav, som numera ställas på fångvårdsanstalter.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed hemställa, att Eders Kungl. Maj:t ville taga i övervägande av mig nu framförda spörsmål om beskaffenheten av militärhäkte.»

4. Angående tillgodoräknande som fullgjord tjänstgöring av tid för verkställande av disciplinstraff.

Den 24 september 1946 avlät militieombudsmannen följande skrivelse här- om till Konungen.

»Då värnplikts fredstjänstgöring avbrytes genom rymning eller verkställande av frihetsstraff uppstå två särskilda spörsmål. Det första är huruvida rymningstiden respektive tiden för straffverkställigheten skall tillgodoräknas vederbörande såsom tjänstetid. Det andra spörsmålet gäller om den del av tjänstgöringsperioden, som ligger före avbrottet, skall få tillgodoräknas eller icke.

I 1885 års värnpliktslag funnos inga särskilda föreskrifter, hur man skulle förfara vid avbrott av nyssnämnda slag. Frågan blev emellertid uppmärksammas medan denna lag ännu gällde (se s. 70 i Betänkande och förslag av

den av Kungl. Maj:t den 14 oktober 1898 tillsatta kommitté för verkställande av utredning beträffande vissa spörsmål inom värnpliktslagstiftningen, avgivet den 12 december 1899).

Genom 1901 års värnpliktslag och inskrivningsförrdning reglerades förenämnda spörsmål. Lagen innehöll i § 27 mom. 1 stadganden rörande tiden för de värnpliktigas tjänstgöring under fredstid. Under mom. 3 i samma paragraf meddelades därefter följande föreskrifter. Hade värnpliktig under i mom. 1 föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för rymning, eller hade hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff, skulle den tid, under vilken han var rynd eller hans tjänstgöring sålunda var avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnade. I vad mån den värnpliktige finge tillgodoräkna sig fullgjord del av tjänstgöringen, samt i vilken ordning han skulle fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet, bestämde Konungen.

1901 års inskrivningsförrdning upptog i § 115 mom. 2 allmänna bestämmelser i sistnämnda båda hänseenden. Avgörandet beträffande frågan hur det skulle gå med den redan fullgjorda delen av tjänstgöringen utföll olika, allteftersom avbrottet översteg en tredjedel av den för tjänstgöringen föreskrivna tiden eller icke. I förra fallet blev det hemförlovning och ny inkallelse för fullgörande av samma tjänstgöring. I senare fallet fick vederbörande tillgodoräkna sig den fullgjorda delen av tjänstgöringen.

De bestämmelser som sålunda infördes 1901 äro avfattade med ledning (se prop. 1901 nr 3 s. 65) av det av värnpliktskommittén den 12 december 1899 avgivna betänkande med förslag till lag angående ändring i vissa delar av värnpliktslagen. I motiveringen anförde värnpliktskommittén bland annat: De anledningar, som kunde orsaka avbrott uti påbörjad tjänstgöring, kunde sägas vara av två väsentligt skilda slag, sådana som vore av den värnpliktiges vilja oberoende, och sådana som berott av den värnpliktige själv. Vad anginge de förra eller sjukdomar torde desamma ej skola föranleda utsträckning av den värnpliktiges tjänstgöringstid. — — — De självförvållade anledningarna till avbrott i värnpliktigs tjänstgöring kunde vara dels rymning eller olovligt undanhållande från tjänstgöring, dels ock den omständighet, att verkställighet av straff, vartill värnpliktig blivit dömd, ifrågakomme under övningstiden. I dessa fall torde icke hänsynen till den värnpliktige utgöra giltigt skäl att eftergiva någon del av den föreskrivna tjänstgöringen. Egentligen borde såsom regel gälla, att vad värnpliktig av någon av nyss nämnda anledningar kommit att försumma under ett år skulle av honom fullgöras under ett följande. Men betydande praktiska svårigheter reste sig mot en dylik anordning. — — — Vad anginge det avbrott i värnpliktigs tjänstgöring, som uppkomme därigenom, att han underginge sådant disciplinstraff, varmed tjänstgöring ej förenades, vore detta avbrott av kort varaktighet, vadan tiden, varunder värnpliktig underginge sådan bestraffning, torde kunna få fortfarande, såsom hittills, inräknas i den verkliga tjänstgöringstiden. Detsamma torde ock böra fortfarande gälla i fråga om sådant fängelsestraff, som ålades såsom förvandlingsstraff för böter.

Beträffande tillgodoräknande av disciplinstraff stod tydligen 1901 års lagstiftning på den ståndpunkten att liden för sådant straff skulle, även om det verkställdes utan tjänstgöring, räknas såsom tjänstgöringstid. Om en värnpliktig rymde under tjänstgöringsperioden men ertappades och undergick disciplinstraff för rymningen före periodens slut skulle enligt lagen väl tiden för disciplinstraffet men ej rymningstiden tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, oberoende av huruvida straffet verkställdes med eller utan tjänstgöring.

1914 års värnpliktslag upptog i § 27 mom. 1—3 bestämmelser om vapenför värnpliktigs utbildningstid, om icke vapenför värnpliktigs utbildningstid samt om reservtruppövning. I § 27 4 mom. andra stycket stadgades därefter, att om värnpliktig under den i mom. 1, 2 eller 3 föreskrivna tjänstgöringen blivit fälld till straff för rymning eller för olovligt undanhållande av minst ett dygns varaktighet, eller om hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff, skulle den tid, under vilken han var rymd eller olovligen undanhöll sig eller hans tjänstgöring sålunda var avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorlunda förordnade. I vad mån den värnpliktige finge tillgodoräkna sig fullgjord del av tjänstgöringen, samt i vilken ordning han skulle fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet, bestämde Konungen.

1914 års inskrivningsförordning innehöll i § 113 föreskrifter i sistnämnda båda hänseenden.

Enligt 1914 års lagstiftning var såsom framgår av ovanstående frågan om tillgodoräknande av rymningstid samt av tid för verkställighet av straffarbete och omedelbart ådömt fängelsestraff fortfarande reglerad genom bestämmelserna i värnpliktslagen. Regeln var såsom förut, att tiden för avbrottet ej fick räknas såsom tjänstgöring, men Konungen kunde för särskilda fall medgiva undantag. Enda skillnaden i förhållande till 1901 års värnpliktslag var, att olovligt undanhållande av minst ett dygns varaktighet likställdes med rymning.

Stadgandena i 1914 års inskrivningsförordning i förevarande avseende avveko från den tidigare inskrivningsförordningen. Till en början upprepades i § 113 mom. 2 bestämmelserna om tillgodoräknande av rymningstid och tid för nyss nämnda straffverkställighet. En sådan upprepning är onödig eftersom saken reglerats genom värnpliktslagen. Upprepningen var mindre lämplig, enär det begagnades andra ordalag, vilka kunde ge intryck av att innebörden vore en annan än värnpliktslagen. Då det talades om 'en eller flera av ovan nämnda bestraffningar' torde därmed ha avsetts allenast straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff; och därunder torde ej falla ett disciplinstraff ådömt för rymning eller olovligt undanhållande. — I andra stycket av § 113 mom. 3 gavs därefter reglerna om tillgodoräknande av den fullgjorda delen av tjänstgöringsperioden, varvid det först angavs hur långt avbrottet skulle vara för att föranleda hemförlovning. Det är emellertid anmärkningsvärt att man härvid ej använde lagens ord, att ve-

derbörande 'var rymd eller olovligen undanhöll sig eller hans tjänstgöring sålunda var avbruten'. I stället talades det om att den värnpliktige varit av förut nämnda orsaker förhindrad att tjänstgöra. Detta kan tolkas så att även disciplinstraff som verkställts utan tjänstgöring skulle innebära att den värnpliktige varit förhindrad att tjänstgöra. En sådan tolkning synes emellertid strida mot lagens ursprungliga innehåll. Slutligen meddelades föreskrift att ny inkallelse i regel skulle avse endast återstående delen av tjänstgöringen. Endast för det fall att den fullgjorda delen av tjänstgöringen omfattade allenast ett angivet mindre antal dagar skulle inkallelsen avse tjänstgöringsperioden i dess helhet.

1925 års värnpliktslag överensstämde i ifrågavarande avseende (§ 27 mom. 3 G) med närmast föregående lag. Det stadgades uttryckligen att värnpliktigs tjänstgöring ej finge avbrytas för undergående av förvandlingsstraff för böter.

1925 års inskrivningsförfordning föreskrev i förevarande avseende i § 113: Till linjetjänst uttagen värnpliktig, vilken av annan anledning än sjukdom eller skada, till vilken tjänstgöringen kunde antagas ha varit orsak, icke deltagit i tjänstgöringen vissa angivna tider, ägde icke såsom tjänstgöringstid tillgodoräkna sig den tid han icke deltagit i tjänstgöring. Hade till linjetjänst uttagen värnpliktig varit frånvarande från tjänstgöringen under kortare tid, finge denna tid tillgodoräknas honom såsom fullgjord tjänstgöringstid, för så vitt icke frånvaron föranletts av orsak, som omförmäldes i § 27 mom. 3 G värnpliktslagen (2 mom.). — Vidare innehöll paragrafen bestämmelser om tillgodoräkande av fullgjord del av avbruten tjänstgöring och särskilda föreskrifter beträffande värnpliktiga tillhörande ersättningsreserven.

I § 123 mom. 4 i 1925 års inskrivningsförfordning meddelades föreskrifter om hemförlovning av till linjetjänst uttagen värnpliktig, som icke ägde tillgodoräkna sig i § 113 angiven tid såsom fullgjord tjänstgöringstid.

1936 och 1941 års värnpliktslagar överensstämde i förevarande avseende med närmast föregående lagar (se § 27 mom. 3 G respektive 27 § 3 mom. D). I 1941 års lag har med avbrott för verkställighet av straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff jämställts avbrott för verkställighet av ungdomsfängelse, tvångsuppfostran, tvångsarbete, förvaring och internering. Den särskilda bestämmelsen rörande förvandlingsstraff för böter återfinnes i 46 §.

Föreskrifterna i 1936 års inskrivningsförfordning rörande tillgodoräkande av tjänstgöringstid voro utformade på liknande sätt som de i 1925 års inskrivningsförfordning. Bland detaljbestämmelserna, som ofta avveke från de tidigare, märkes emellertid ett stadgande av innehåll, att vid beräkning av den tid den värnpliktige icke deltagit i tjänstgöring skulle iakttagas att, därest värnpliktig för rymning eller olovligt undanhållande ådömts disciplinstraff utan tjänstgöring, tiden för rymningen eller det olovliga undanhållandet skulle sammanslås med tiden för straffet (se §§ 113 och 123).

1941 års inskrivningsförfordning innehåller bestämmelser i 131 §: Beträffande rätt för värnpliktig att såsom fullgjord tjänstgöring tillgodoräkna sig

tid, varunder han icke deltagit i tjänstgöring, gäller följande: a) Värnpliktig, vilken till följd av sjukdom eller skada, vartill tjänstgöringen kan antagas ha varit orsak, eller på grund av tjänstledighet, som förbandschef äger bevilja, icke deltagit i tjänstgöring, äger såsom tjänstgöringstid tillgodoräkna sig det antal dagar, han sålunda varit frånvarande från tjänstgöring. b) Har värnpliktig av annan orsak än under a) härovan eller i 27 § 3 mom. D värnpliktslagen sägs varit frånvarande från tjänstgöring må den tid han varit frånvarande tillgodoräknas honom såsom fullgjord tjänstgöring, därest den sammanlagt icke överstiger en tiondel av det antal dagar tjänstgöringen omfattar. c) Vid beräkning av den tid värnpliktig jämlikt 27 § 3 mom. D värnpliktslagen icke äger tillgodoräkna sig såsom tjänstgöringstid iakttages att, därest värnpliktig för rymning eller olovligt undanhållande ådömts disciplinstraff utan tjänstgöring, tiden för rymningen eller det olovliga undanhållandet sammanslås med tiden för straffet (1 mom.). — Värnpliktig, som av annan orsak än i 1 mom. a) sägs varit frånvarande från tjänstgöring under tid, som överstiger en tiondel av det antal dagar tjänstgöringen omfattar, skall hemförlovas, så framt ej efter anmälan av vederbörande förbandschef eller eljest i kommandoväg annorlunda bestämmes. Värnpliktig, som sålunda hemförlovats, äger tillgodoräkna sig fullgjord tjänstgöring såsom tjänstgöringstid på sätt i 124 § sägs (2 mom.). — Värnpliktig, som icke jämlikt 1 mom. äger tillgodoräkna sig tid, varunder han varit frånvarande, såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring, skall, därest han ej hemförlovas, kvarhållas under motsvarande tid efter utgången av den bestämda tjänstgöringstiden (3 mom.).

124 § i 1941 års inskrivningsförordning lyder: Värnpliktig, som enligt 118 § under tjänstgöring meddelats anstånd med fullgörande av återstående del av tjänstgöringen, äger tillgodoräkna sig den fullgjorda tjänstgöringen såsom tjänstgöringstid endast för så vitt denna, i förekommande fall beräknad på sätt i 131 § 1 mom. sägs, uppgår till minst en tiondel av den tjänstgöring till vilken han blivit inkallad, dock minst åtta dagar.

Den metod för tillgodoräknande av fullgjord tjänstgöring, som började framträda redan i 1914 års inskrivningsförordning, blev tydligt genomförd genom 1925 års inskrivningsförordning. Det avgörande blir i första hand huruvida vederbörande deltagit i tjänstgöring eller icke. (Här bortses från avbrott på grund av sjukdom eller skada i tjänsten.) Denna princip har därefter bibehållits i de senare inskrivningsförordningarna.

Den nya principen medför att man brutit med lagstiftningens ursprungliga plan, att i värnpliktslagen skulle upptagas reglerna huruvida rymningstid och strafftid skulle få tillgodoräknas eller icke. Frågan om disciplinstraffets ställning har blivit löst i inskrivningsförordningen, medan frågan om straffarbete, omedelbart ådömt fängelse samt en del andra straff eller skyddsåtgärder regleras genom lag. Denna uppdelning av två så närliggande frågor synes i och för sig vara olämplig. Därtill kommer att man beträffande disciplinstraffen intagit en ståndpunkt, som direkt strider mot vad som uttalades under förarbetena till 1901 års lagstiftning, nämligen att disciplin-

straff varmed tjänstgöring ej förenades kunde få inräknas i den verkliga tjänstgöringstiden.

Den utveckling, som inleddes 1914 och därefter fortsatte, har skett utan att värnpliktslagen undergått någon motsvarande ändring. Enligt lagens ord är det åt Konungen överlämnat att bestämma i vad mån fulljord del av tjänstgöringen skall tillgodoräknas den värnpliktige. I verkligheten har emellertid inskrivningsförordningens bestämmelser i första hand kommit att avse något annat, nämligen frågan huruvida tid som den värnpliktige väl tillbringat vid förbandet men utan att delta i tjänstgöringen skall anses såsom fulljord tjänstgöringstid. Följden har blivit att ett disciplinstraff, verkställt utan tjänstgöring, kan (därest det icke medför hemförlovning) föranleda en förlängning av tjänstgöringsperioden. Mot lagens ursprungliga mening har genom inskrivningsförordningen införts rubbningar av tiden för den i 27 § värnpliktslagen bestämda fredstjänstgöringen.

Metoden att låta tid, under vilken värnpliktig icke deltagit i tjänstgöringen, dragas från tjänstgöringen och eventuellt även medföra hemförlovning resulterar också i en väsentlig skärpning av de disciplinstraff som ej äro förenade med tjänstgöring.

Hithörande spörsmål uppmärksammades i 1922 års krigslagstiftningssakkunnigas betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten (SOU 1923: 78). Efter att ha återgivit bestämmelserna i § 27 mom. 4 i då gällande värnpliktslag av 1914 anförde de sakkunniga: Ur principiell synpunkt syntes ovannämnda bestämmelser fullt motiverade, alldeles särskilt då det gällde värnpliktiga med deras relativt kort tillmätta tjänstetid. Vad som nu gällde rörande fängelse och straffarbete syntes med samma skäl böra tillämpas, då arreststraff avtjänades utan tjänstgöring, åtminstone då strafftiden varit av något längre varaktighet. Den straffade hade nämligen i sådant fall försummat en del av den honom lagligen åliggande tjänstgöringen, vilken sedermera borde kompletteras. Den värnpliktige borde ha skyldighet att antingen kvarstanna i tjänst en motsvarande tid eller ock, där sådant av särskild anledning vore lämpligt, inkallas till fullgörande av eftertjänsten i sammanhang med annan honom åliggande tjänstgöring. En sådan utsträckning av nämnda regel syntes så mycket mera motiverad, som enligt de sakkunnigas förslag tiden för arreststraffen i rätt avsevärd mån förlängdes. Att en sådan eftertjänst icke vore att betrakta såsom en straffpåföljd vore utan vidare uppenbart, då det ju här uteslutande vore fråga om en anordning, som betingades av hänsyn till vederbörandes utbildning och till statens anspråk på hans arbetskraft. Emellertid låge det i sakens natur, att en sådan anordning jämväl borde vara ägnad att avhålla vederbörande från begäendet av brott. Medvetandet om, att man med ett arreststraff kunde ådraga sig skyldighet att kvarstanna i tjänst, då kamraterna ryckte ut, eller ock att ånyo inställa sig i tjänstgöring, torde rentav i åtskilliga fall ur preventiv synpunkt spela en ännu större roll än enbart själva straffhotet. De sakkunniga ansågo således, att bestämmelser om skyldighet att taga igen förlorad tjänstetid borde införas jämväl för det fall, att tjänst-

göringen avbrutits för verkställighet av arreststraff. Då emellertid en efter-tjänst, avseende endast ett fåtal dagar, icke vore av sådant värde, att de praktiska olägenheter, som med en sådan tjänstgöring vore förenade, därigenom uppvägdas, syntes effertjänst böra krävas endast i det fall, att avbrottet varit av mera avsevärd tidslängd.

Vad de sakkunniga sålunda anfört kan åberopas såsom stöd för den anordning som sedermera införts genom stadganden i inskrivningsförrordningarna. Det är emellertid att märka, att deras förslag på denna punkt endast utgjorde en del av en mera omfattande reform samt att förslaget med hänsyn till skyldigheten att taga igen under arresttid försummad tjänstgöring närmare reglerade tjänstgöringsskyldigheten under arresttiden. Av väsentlig betydelse är vidare, att de sakkunniga icke synas ha ifrågasatt att den nya anordningen skulle kunna genomföras genom ändringar i inskrivningsförrordningen. De sakkunniga framlade förslag om ändrad lydelse av § 27 mom. 4 i den då gällande värnpliktslagen, vilken på denna punkt skulle er-hålla följande lydelse: Har värnpliktig under i mom. 1, 2 eller 3 föreskriven tjänstgöring varit rymd eller under minst ett dygn olovligen hållit sig undan, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av frihetsstraff, skall den tid, under vilken han på grund av en eller flera av ovannämnda anledningar icke deltagit i tjänstgöring, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid. Har avbrottet vållats enbart av undergångna bestraffningar, skall dock vad sålunda anförts gälla allenast under förutsättning, att sammanlagda strafftiden överstiger fyra dagar av en utbildningsperiod om högst trettio dagar eller åtta dagar av en utbildningsperiod av längre varaktighet.

Den utveckling som skett synes lämna rum för erinringar. Lagstiftarens ursprungliga mening, att disciplinstraffen varken i och för sig eller i för-ening med andra tjänstgöringsavbrott skulle föranleda effertjänst eller för-lust av redan fullgjord tjänstgöring, torde icke helt sakna fog. Det låter sig visserligen säga, att den bestraffade själv vållat avbrottet genom att göra sig skyldig till straffbart förhållande. Huruvida det honom ålagda disciplin-straffet skall fullgöras med eller utan deltagande i tjänstgöring är dock helt eller delvis oberoende av förseelsen. Vid straffets åläggande är det icke ens alltid klart vilka påföljder som i detta avseende kunna drabba den bestraf-fade. Även om jag emellertid närmast är böjd biträda den ståndpunkten att tid för disciplinstraff utan tjänstgöring ej må tillgodoräknas såvida ej fråga är om ett mindre antal dagar, anser jag att spörsmålet om tillgodoräk-nande av tid för disciplinstraff är av den vikt för den värnpliktige att det bör lösas genom lag.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen för Eders Kungl. Maj:t framföra dessa spörsmål till den åtgärd, som Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

Yttrande i anledning av remiss av framställning om upphävande av den i tjänstereglementet för krigsmakten intagna föreskriften angående bestraffningars och tillrättavisningars kungörande på order.

Härom avlät militieombudsmannen den 30 januari 1946 följande skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

»Sedan genom remiss den 28 december 1945 tillfälle beretts mig att avgiva yttrande över en av Försvarsväsendets underbefälsförbund gjord framställning angående viss ändring i tjänstereglementet för krigsmakten, får jag anföra följande.

Förbundet redogör till en början för tillkomsten av det stadgande i 11 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar (sekretesslagen), vari föreskrives att, där hos myndighet föres särskilt register angående straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal, uppgifter och anteckningar tillhörande sådant register ej må utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer. (Några dylika bestämmelser ha hittills ej utfärdats; se militieombudsmannens ämbetsberättelser 1941 s. 207 och 1944 s. 327.) Av lagens förarbeten framginge, framhåller förbundet, att det betraktats som ett väsentligt intresse, att det militära straffregistret och likställda handlingar undandroges offentligheten. Åt lagrummet måste därför vid den praktiska tillämpningen givas en utpräglat restriktiv tolkning. Föreskriften i mom. 424 i tjänstereglementet för krigsmakten — vari stadgades att bestraffningar och tillrättavisningar skulle kungöras på order, därest vederbörande chef ansåge detta lämpligt, dock att tillrättavisning i form av varning icke finge tillkännagivas på order — stode enligt förbundets mening i uppenbar strid med andan och meningen i sekretesslagen och medförde, att det sekretesskydd, som jämlikt nämnda lag avsetts beredas militära handlingar angående straff och tillrättavisningar, i många fall bleve illusoriskt. Vad av förbundet sålunda uttalats synes mig i viss mån grundat på en missuppfattning angående avsikten med och innebörden av 11 § sekretesslagen.

I samband med inrättandet år 1900 av ett allmänt straffregister infördes i tryckfrihetsförordningen en bestämmelse av innehåll att utdrag av registret ej finge meddelas i vidsträcktare mån, än som föranleddes av lag. Genom lagen den 17 oktober 1900 om straffregister lämnades i enlighet härmed detaljerade föreskrifter angående till vilka myndigheter och en-

skilda och under vilka förutsättningar finge meddelas utdrag av registret. Frågan om införande av ett liknande sekretesskydd för militära och vissa civila myndigheters straffregister och dylika handlingar berördes något såväl i det betänkande med förslag till tryckfrihetsordning, som den 20 december 1912 avgavs av särskilda kommitterade, som i den av professorn Nils Herlitz den 11 februari 1927 avlämnade utredningen med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet (statens offentliga utredningar 1927: 2). I båda fallen stannade man emellertid i de avgivna förslagen vid det redan gällande skyddet för det allmänna straffregistret. Såsom skäl härför anfördes i 1927 års betänkande (s. 131): I mångahanda olika slags handlingar stode upplysningar att hämta om bestraffningar, som av domstol eller i administrativ väg ådömts enskilda personer eller statens befattningshavare, men det låte sig ej göra att undanhålla dem från offentligheten utan att på ett kännbart sätt kringskära den offentliga kontrollen. De särskilda skäl, som talade för att skydda det — om ej sekretessföreskrift funnes — för alla lätt tillgängliga (allmänna) straffregistret och förebygga den spridning av uppgifter om straffade personer, som på denna väg särskilt lätt skulle kunna äga rum, kunde för övrigt ej motivera ett hemlighållande av alla liknande, för allmänheten mindre tillgängliga källor till kunskap om ifrågavarande förhållanden, som annorstädes kunde finnas. Det vore otänkbart att gestalta offentlighetsreglerna så, att de effektivt stängde alla vägar till kunskap om själva bestraffningarnas faktum.

Först i det av tillkallade sakkunniga den 14 januari 1935 avgivna förslaget till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet (statens offentliga utredningar 1935: 5 s. 13, 55 ff.) föreslogs införandet av ett visst sekretesskydd jämväl å ifrågavarande område. Sålunda finge enligt förslaget, där hos myndighet fördes särskilda minnesanteckningar angående straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal, sådana anteckningar ej utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämde. De sakkunniga framhöllo att den föreslagna bestämmelsen endast avsåge särskilt förda anteckningar över straff och tillrättavisningar, ej anteckningar därom som exempelvis kunde förekomma i någon personalakt. En så vidsträckt sekretess skulle kunna åsidosätta viktiga kontrollintressen. Ansåge någon myndighet nödigt att mot offentligheten skydda anteckningar av ifrågavarande slag, hade genom det föreslagna stadgandet beretts möjlighet för densamma att anordna sådant skydd genom att icke verkställa dylika anteckningar annorstädes än i ett för ändamålet upplagt särskilt register.

I proposition till 1936 års riksdag (nr 140) erhöi 11 § sekretesslagen sin sedermera av riksdagen antagna (ursprungliga) lydelse. Under remissbehandlingen av det av de sakkunniga framlagda förslaget anmärktes av en civil myndighet, att uttrycket 'särskilda minnesanteckningar' skulle kunna tydas såsom innefattande anteckningar även å särskilda personalkort, var-

för detta uttryck borde utbytas mot 'särskilt register' (prop. s. 85). Vad sålunda anmärkts beaktades i departementsförslaget.

Av vad ovan anförts angående förarbetena till 11 § sekretesslagen torde framgå, att man icke avsett att bereda uppgifter om bestraffningar och tillrättavisningar ett allmänt sekretesskydd. Endast de uppgifter härom, som influtit i allmänna straffregistret eller i de särskilda register som omförmälas i lagrummet, har man avsett att härigenom skydda. Det torde närmast vara dessa registers egenskap av relativt lättillgängliga sammanställningar av vederbörande ålagda straff och tillrättavisningar, som föranlett att man för förhindrande av missbruk ansett sig böra härvidlag göra undantag från principen om allmänna handlingars offentlighet. Föreskriften om ifrågavarande registers hemlighållande innebär förbud att låta enskild person — genom sekretesslagen regleras ej frågan i vilken utsträckning myndighet må äga tillgång till allmänna handlingar — taga del av registren i original eller av avskrifter eller utdrag därav (prop. s. 84). Vad beträffar avskrifter och utdrag torde detsamma gälla oberoende av i vilken myndighets hand desamma befimmas, dock att utdrag eller avskrifter av dylika register, som — utan att vederbörande mål handlagts inom stängda dörrar — intagits eller avskrivits i allmän underrätts, polisdomstols eller krigsrätts protokoll, ej må därefter hemlighållas (se 36 § sekretesslagen). Eftergivande av sekretessen i detta fall har avseende endast å det utdrag eller den avskrift av registret i fråga som influtit i protokollet. Såväl själva registret som annat utdrag eller annan avskrift därav måste oberoende härav alltjämt hemlighållas. Omförmält utdrag eller avskrift som, utan att intagas i domstolens protokoll, bilägges handlingarna i målet är emellertid — utan hänsyn till om målet handlagts inom stängda dörrar eller ej — bibehållet vid det sekretesskydd som detsamma genom 11 § sekretesslagen erhållit (prop. s. 137).

Uppgifter angående ådömda bestraffningar kunna erhållas även ur andra handlingar än ifrågavarande register samt utdrag och avskrifter därav. I första hand kan sålunda uppgift om ett av domstol ådömt straff erhållas ur domstolens protokoll (utslag) i det ifrågavarande målet och, i fråga om av militär befälhavare ålagd disciplinär bestraffning, från det å förhörprotokollet tecknade bestraffningsbeslutet. Från en för verkställighet eller annat ändamål gjord avskrift av utslaget eller beslutet kan även erhållas kännedom därom. (Uppgifter om bestraffningar finnas även i andra handlingar såsom fångförteckningarna och, i fråga om bötesstraff, saköreslängderna. Enligt 12 § sekretesslagen synas de vid fångvårdsanstalt förda fångförteckningarna åtnjuta sekretesskydd; huruvida detsamma gäller även motsvarande förteckningar vid militärarresterna framgår ej klart av nämnda lagrum.) De särskilda registren skilja sig såtillvida till sin natur från övriga omförmälda handlingar, att de utgöra en sammanställning av uppgifter hämtade ur de senare handlingarna.

De synpunkter som enligt vad ovan framhållits legat till grund för föreskrifterna om hemlighållande av ifrågavarande register synas mig klart giva vid handen, att den påtalade anordningen med kungörande på order

av förekommande bestraffningar icke kan anses vara stridande mot 11 § sekretesslagen eller grunderna för detta lagrum. De upplysningar angående ådömd bestraffning, som kungöras å order, torde ej vara hämtade ur vederbörande straffregister utan ur det för envar tillgängliga domstolsutslaget, respektive befälhavarens å förhørsprotokollet tecknade bestraffningsbeslut. Komplettering av straffregistret torde understundom verkställas just med ledning av uppgifterna i vederbörande order. De ifrågavarande sekretessreglerna äro ej avsedda att utgöra något hinder för publicering eller kungörande i en eller annan form av upplysningar som ur icke hemliga handlingar hämtats om ådömda bestraffningar. I dagspressens nyhetsförmedling ingår ju även offentliggörande i viss utsträckning av ådömda bestraffningar av mer eller mindre allmänt intresse, låt vara att tidningarna av hänsyn till den dömden i vissa fall underlåta att utsätta hans namn. Den frågeställning som på grund av förbundets framställning bör upptagas till prövning torde vara, huruvida vederbörande militära myndigheter lämpligen böra genom att å order uppsätta meddelade bestraffningar vara positivt verkamma för att sprida kännedom därom.

Innan jag går närmare in på detta spørsmål vill jag endast anmärka, att genom den återopade föreskriften i det nya tjänstereglementet icke torde ha avsetts någon ändring i det redan tidigare på åtskilliga håll tillämpade förfarandet att å order kungöra bestraffningar och vissa tillrättavisningar, vilket förfarande torde ha ett visst stöd i stadgandet i 208 § andra stycket strafflagen för krigsmakten. Här föreskrives, att innan i disciplinmål ålagd bestraffning verkställs befälhavaren skall antingen offentligen eller genom skriftlig order meddela den straffskyldige underrättelse om orsaken till bestraffningen och om dennas beskaffenhet, så ock om vad den straffskyldige har att iakttaga vid överklagande av bestraffningsbeslutet. Anledningen till att en särskild bestämmelse om kungörande av bestraffningar och tillrättavisningar på order införts i tjänstereglementet torde vara den, att militieombudsmannen vid upprepade tillfällen framställt anmärkning mot att tillrättavisning i form av varning i strid mot 210 § strafflagen för krigsmakten kungjorts på order (se ämbetsberättelserna 1936 s. 117, 1943 s. 150 och 1944 s. 57) och man i anledning härav velat i tjänstereglementet införa en erinran om att så ej finge ske.

För ett kungörande av meddelade bestraffningar och tillrättavisningar på order torde vissa skäl kunna anföras. Härigenom sprides på ett effektivt sätt inom vederbörande förband kännedom om förekommande bestraffningar och tillrättavisningar, vilket med hänsyn till straffets allmänpreventiva verkan torde vara av ett visst värde. Anmälarer kan härigenom erhålla kunskap om resultatet av en av honom gjord anmälan. Föreskrivna anteckningar i straffregister och anteckningsböcker för tillrättavisningar kunna företagas på grundval av uppgifter som intagits i den skriftliga ordern. Vid vissa förband meddelas i samband med kungörande av en bestraffning på order föreskrifter om straffets verkställande.

Ur andra synpunkter synes mig däremot kunna starkt ifrågasättas lämpligheten av att vederbörande militära myndighet vidtager åtgärder i ändamål att inom förbandet göra ådömda bestraffningar allmänt kända. Förbundet framhåller att vederbörande genom ett dylikt förfarande offentligen ställes vid skampålen samt att detta vore en bestraffningsmetod, som numera även i det militära borde representera ett passerat stadium. Jag finner detta förbundets påpekande vara värt allt beaktande. Det påtalade kungörelseförfarandet torde onekligen ofta vara ägnat att tillfoga den bestraffade eller tillrättavisade ett extra lidande som icke varit genom straffbestämmelserna åsyftat. Det förhåller sig visserligen så att av civil domstol ådömd bestraffning ofta blir föremål för publicitet genom dagspressen. Vederbörandes namn torde emellertid i regel i dagspressen angivas endast där fråga är om vissa svårare förbrytelser. Ett förfarande varigenom man på order upptager varje ådömd bestraffning, även då denna stannar vid disciplinstraff, synes därför på sätt och vis innebära en längre gående publicitet än vad som tillämpas i fråga om bestraffningar ådömda av civila domstolar. Härtill kommer att den publicitet som vederbörande, med hänsyn till den för främjande av den offentliga kontrollen uppställda principen om allmänna handlingars offentlighet, är tvingad att underkasta sig icke bör kunna tagas som intäkt för att statens myndigheter själva böra vara verksamma för att sprida kännedom om förekommande bestraffningar. Vad beträffar frågan om betydelsen med hänsyn till straffets allmänpreventiva verkan av förekommande bestraffningars kungörande på order må även framhållas, att dylika verkningar uppenbarligen i betydande omfattning göra sig gällande, utan att därför behöver tillgripas det ifrågavarande kungörelseförfarandet. Även utan ett sådant förfarande torde sannolikt förekommande bestraffningar i den omfattning, som ur här ifrågavarande synpunkt kan anses önskvärt, bli kända inom förbandet.

Vid ett övervägande av de olika skäl som sålunda kunna anföras å ena sidan för ett bibehållande av det redan före ikraftträdandet av det nya tjänsterelementet vid många förband tillämpade förfarandet, att å order kungöra bestraffningar och tillrättavisningar (utom varningar), och å andra sidan för införandet av ett allmänt förbud mot detta förfarande, finner jag det ur allmänt humanitär synpunkt mest tilltalande att uttryckligt förbud häremot meddelas. Emellertid kan införandet av en dylik föreskrift möjligen vara förenat med vissa praktiska olägenheter och svårigheter. Genom införande å regementsorder av föreskrifter om straffverkställigheten skulle, därest icke även detta förfarande förhindrades, förbudet att kungöra bestraffningar på order lätt kunna kringgås. Vilka olägenheter som skulle kunna föranledas av ett dylikt ingripande i ordervägarna vid förbanden synes svårt att utan närmare utredning avgöra. De torde väl emellertid icke behöva bli allt för betydande. Enligt av mig beträffande Svea livgarde, Livregementets grenadjärer och Vaxholms kustartilleriregemente inhämtade upplysningar synes ej längre vid dessa förband förekomma att å order lämnas meddelande angående ådömd bestraffning eller angående verkställighe-

ten. Förfarandet är måhända därför ej numera allmänt förekommande. Det bör emellertid i detta sammanhang även erinras därom att namnen å till inställelse vid krigsrätt beordrade personer ofta torde uppsättas å order. Att förhindra jämväl ett sådant förfarande synes mig mindre angeläget. Vad särskilt beträffar frågan om kungörandet av tillrättavisningar — utom varning — på order (vanligen sker detta på kompaniorder och motsvarande) vill jag ifrågasätta om ej de praktiska fördelarna därmed äro så stora att någon ytterligare inskränkning häri ej bör göras. För genomförandet av t. ex. ett meddelat beslut om kasernförbud för en viss person måste det för samtliga därav berörda parter, ej minst för kontrollen å efterlevnaden av förbudet, vara av stort värde att skriftligt beslut därom återfinnes i vederbörande kompaniorder. På grund av en tillrättavisnings vanligen mindre diffamerande verkan samt med hänsyn till att ett beslut om annan tillrättavisning än varning i allmänhet torde även utan särskilt kungörandeförfarande bliva känt inom vederbörande kompani eller motsvarande enhet, synes mig några betänkligheter att i denna del bibehålla den för närvarande gällande ordningen ej behöva förekomma. Jag finner mig med hänsyn till det anförda, ehuru med någon tvekan, kunna förorda, att i tjänstereglementet för krigsmakten stadgas förbud att å order lämna meddelande om ådömd bestraffning eller angående verkställande av ådömt straff. Huruvida detta kan ske utan hinder av stadgandet i 208 § andra stycket strafflagen för krigsmakten eller härför fordras att ändring göres däri synes tveksamt. Det må emellertid framhållas, att av vederbörande befälhavare i disciplinär ordning meddelat bestraffningsbeslut regelmässigt torde tecknas å fastställt formulär till förhørsprotokoll, som jämväl innefattar skriftlig order om beslutets delgivning med den straffskyldige och att denne härigenom erhåller underrättelse i ovan angivna hänseenden. Det synes med hänsyn härtill kunna ifrågasättas, om det står i god överensstämmelse med lagrummet att man därjämte å regementsorder offentliggör bestraffningsbeslutet. Det i lagrummet omförmälda offentliggörandet torde allenast vara avsett som en form, varigenom den straffskyldige meddelas underrättelse om straffet m. m.; har detta redan skett på annat sätt, kan ifrågasättas om ej enligt lagens mening saknas anledning till straffets offentliggörande. Det här uppställda spørsmålet har betydelse endast för disciplinär bestraffning som ålagts av befälhavare. Vad beträffar tillrättavisningar och av annan än militär befälhavare ådömda bestraffningar synes ovannämnda lagstadgande i varje fall ej kunna utgöra något hinder för Kungl. Maj:t att i kommandoväg meddela förbud för kungörande av bestraffningar och tillrättavisningar på order.

Därest tillräckliga skäl icke skulle finnas föreligga för ett bifall i full omfattning till förbundets framställning, synes mig densamma dock böra föranleda ett visst förtydligande av ifrågavarande bestämmelse i tjänstereglementet. Förbundet framhåller, att bestämmelsens detaljutformning — med en till vederbörande chef delegerad rätt att avgöra när kungörande skulle och när sådant icke skulle ske — gäve plats för en mycket ojämn tillämpning såväl inom ett och samma förband vid olika tidpunkter och i olika

fall som mellan de olika förbanden och därför vore synnerligen olycklig. Vad förbundet sålunda anmärkt bör enligt min mening vinna beaktande. Särskilt finner jag mig böra understryka det stötande däri att vid ett och samma förband i ifrågavarande hänseende tillämpas olika regler i olika fall eller så att å order kungöras allenast bestraffningar avseende manskapet, under det att bestraffningar å dömda officerare och underofficerare ej upp- tagas å order. Icke någon särskild kategori bör härutinnan tillerkännas en privilegierad ställning.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av ett genom överbefälhavarens försorg upprättat förslag till bestämmelser angående militärt straffregister m. m.

Militieombudsmannen avgav den 16 mars 1946 härom följande underdåniga yttrande.

»Sedan genom remiss den 11 januari 1946 tillfälle beretts mig att avgiva yttrande över ett genom överbefälhavarens försorg upprättat förslag till bestämmelser angående militärt straffregister m. m., får jag anföra följande.

Vid de inspektioner som av mig under min tjänstgöring som militieombudsman företagits vid de militära förbanden ha de där förda militära straffregistren vanligen underkastats en ingående granskning. Att vid genomgången av de judiciella handlingarna vid förbanden noga uppmärksamma förändret av dessa register har jag ansett motiverat av olika skäl. Dessa register utgöra en överskådlig sammanställning över ådömda och verkställda bestraffningar och äro därför vid inspektionsverksamheten ett värdefullt hjälpmedel för granskningen, huruvida vid ådömande och verkställande av bestraffningar i olika hänseenden, såsom i fråga om tillämpade lagrum samt verkställighetstiden, förfarits lagenligt. Denna granskning har även syns mig vara av synnerlig betydelse med hänsyn till de brister i formellt hänseende som visat sig i stor utsträckning vidlåda förändret av dessa handlingar. Det kan förtjäna påpekas att av de anmärkningar som vid inspektionerna under föregående år framställts mot de judiciella handlingarna vid förbanden, i inspektionsprotokollen upptagna under tillhoppa 941 anmärkningspunkter, 572 punkter eller 61 procent avsågo straffregistren. De betydande brister som vidlåda dessa handlingar torde delvis vara att tillskriva det förhållandet att de föras efter ett i viss mån föråldrat system, vilket på grund av den under krigsåren starkt utökade personaluppsättningen på många håll visat sig synnerligen överskådligt.

Detta är bland annat fallet beträffande straffregistren avseende den värnpliktiga personalen vid arméns förband. Enligt gällande bestämmelser upprättas straffregister för dessa värnpliktiga gruppvis för exempelvis en övningsperiod och upptager endast de värnpliktiga i gruppen som ådömts straff. Det finnes sålunda icke som i fråga om stammanskapet samt officerare och underofficerare ett straffregisterupplägg för varje man, oavsett om han är straffad eller ej. Beträffande en värnpliktig, som i olika omgångar, eventuellt vid olika förband, varit inkallad till tjänstgöring torde det därför i allmänhet vara förenat med betydande svårigheter att med ledning av straff-

registret konstatera vilka bestraffningar som ävila honom. En sådan undersökning torde ofta bliva tidsödande och resultatet därav ganska osäkert. Före den 1 januari 1942 fanns emellertid vissa föreskrifter om registrering av straffen även i värnplikthandlingarna. De uppgifter angående ådömda bestraffningar som i enlighet härmed infördes å de dåvarande värnpliktskorten voro mera överskådliga än de anteckningar som införts i straffregistren, varför straffregisterutdrag i regel torde ha utfärdats med ledning av värnpliktskorten. Sedan dessa kort från och med den 1 januari 1942 ersatts av stamkorten, varå icke finnes något utrymme för straffanteckningar, har å åtskilliga håll vid vederbörande förbands personalavdelning i anslutning till stamkorten förts anteckningar om ådömda bestraffningar motsvarande de som tidigare förts å värnpliktskorten. Till dessa icke obligatoriska anteckningar torde man flerstädes, med hänsyn till de officiella straffregistrens svåröverskådlighet, i första hand ha litat, när det varit fråga om att upprätta straffregisterutdrag för värnpliktig personal.

De vid inspektionerna anmärkta felaktigheterna i fråga om straffregistrens förande torde även till stor del ha varit att tillskriva bristande kompetens hos de befattningshavare å kompaniexpeditionerna, åt vilka uppdragits att föra registren, samt det förhållandet att vederbörande kompanichef ofta icke kunnat ägna erforderlig tid åt dessa göromål eller saknat intresse härför.

Med hänsyn till det anförda är det enligt min mening ett trängande behov att straffregisterföringen vid de militära förbanden reformeras. Det är därvid erforderligt såväl att straffregistren rent tekniskt anordnas efter moderna principer som att de bestämmelser utfärdas, som kunna erfordras för att säkerställa att i registren inflyta föreskrivna uppgifter, ävensom att straffregistren föras med tillbörlig noggrannhet. Hänsyn bör vid det nya straffregistrets anordnande även tagas till kravet på att detsamma skyddas från obehörig insyn från såväl enskilda som myndigheter.

Vid en reformering av den militära straffregistreringen bör man i första hand göra klart för sig vilka ändamål en dylik registrering är avsedd att tjäna.

Vad beträffar det allmänna straffregistret framgår av förarbetena till lagen den 17 oktober 1900 om straffregister (se 1892 avgivet betänkande med förslag till förordning angående straffregister s. 23 ff.) att det primära ändamålet med nämnda straffregisters inrättande varit, att man därigenom velat främja behovet inom straffrättsskipningen av tillförlitliga och fullständiga upplysningar om bestraffningar, till vilka tilltalade personer möjligen förut blivit dömda. Tillgången till dylika uppgifter ansågs vara av betydelse icke endast vid utmätande av straff i de fall där i lagen upptagits särskilda föreskrifter om förhöjt straff vid återfall utan även för utredning i brottmål om den tilltalades person, vilket även vore av vikt för straffmätningen. Det framhölls att så snart någon blivit dömd till fängelse eller straffarbete detta tydde på en brottslighet av den art att kunskap om förbrytelsen vore av betydelse vid utmätande av straff för en senare förbrytelse. Förbrytelse för

vilken blivit dömt till lindrigare straff än fängelse fann man vara av den art att kändedom därom i allmänhet icke vore av väsentlig vikt i händelse av ny lagföring. Enligt den ursprungliga lydelsen av ifrågavarande lag (SFS 1900: 82) skulle i det allmänna straffregistret intagas uppgifter angående dem som blivit dömda till dödsstraff, straffarbete eller fängelse eller för snatteri till böter eller förklarats ovärdiga att i rikets tjänst vidare nyttjas eller att föra andras talan inför rätta eller blivit för brott ställda under framtiden. Utdrag av registret skulle meddelas då framställning därom gjordes av domstol, länsstyrelse eller allmän åklagare eller av annan myndighet, som enligt lag ägde förordna om häktning, ävensom på begäran av fängvårdsstyrelsen. Till annan myndighet samt till enskild, vars rätt kunde vara beroende på upplysning ur registret, finge registerutdrag lämnas endast där Konungen för särskilt fall därtill givit tillstånd.

Genom vissa år 1918 vidtagna ändringar i allmänna strafflagen med flera författningar ersattes straffpåföljden förlust av medborgerligt förtroende av en påföljd med mera begränsad räckvidd, vanligen betecknad som påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen (se NJA avd. II 1918 s. 734 ff.). Den nya straffpåföljdens huvudsakliga innehåll var obehörighet att erhålla eller utöva allmän befattning och att utöva rösträtt i vissa offentliga angelägenheter. I samband härmed avskaffades de s. k. frejdebetygen och skapades genom ändring i lagen om straffregister möjlighet att från allmänna straffregistret erhålla uppgifter om vederbörande åvilande straffpåföljd. Enligt 8 § andra momentet nämnda lag (SFS 1918: 315) skulle utdrag av registret, innehållande allenast upplysning huruvida viss person blivit dömd till förlust av medborgerligt förtroende eller påföljd enligt 2 kap. 19 § allmänna strafflagen samt vad därmed ägde samband, på begäran meddelas myndighet ävensom annan vilken utövade allmän befattning varmed vore förenad skyldighet att pröva huruvida någon på grund av sådant utslag, som här avsåges, vore jämlikt lag eller författning utestängd från behörighet, rättighet eller förmån. Sådant utdrag skulle ock meddelas enskild, som med intyg av länsstyrelse eller underrätt eller häradshövding eller borgmästare styrkte att hans rätt kunde vara beroende därav, att utredning av honom förebragtes i avseende å omständighet, varom sådant utdrag skulle innehålla upplysning. Det kan anmärkas att enligt samtidigt företagen ändring i § 10 i 1914 års värnpliktslag (SFS 1918: 344) värnpliktig som var underkastad påföljd enligt 2 kap. 19 § allmänna strafflagen ej ägde fullgöra honom åliggande värnpliktstjänstgöring.

År 1936 avskaffades påföljd enligt 2 kap. 19 § allmänna strafflagen, »ovärdighet att i rikets tjänst vidare nyttjas» samt påföljden »ovärdig att föra andras talan inför rätta» (se NJA avd. II 1937 s. 84 ff.). Samtidigt skärptes möjligheterna att i samband med straffdomen skilja den tilltalade från olika av honom innehavda befattningar eller uppdrag. I anledning av nämnda påföljders avskaffande utslöts andra momentet ur 8 § lagen om straffregister, och straffregistret kunde därefter icke vidare av myndigheterna anlitas vid tjänstetillsättningar (se SFS 1936: 248). Ifrågavarande reform motive-

rades därmed att påföljderna i fråga för de flesta människors uppfattning framstode som särskilt riktade mot den medborgerliga äran och såsom en laglig sanktion av det förakt som drabbade den brottslige, vilket medförde att påföljderna direkt vore ägnade att motverka den dömdes moraliska återupprättande. Det låge i påföljdens natur att den avsåge att bereda ett skydd för samhällsfunktionerna, därigenom att personer vilka kunde tänkas äga en antisocial vilja berövades möjlighet att påverka de beslut som fattades av samhällets organ. Den verkan av påföljden att den dömdes under viss tid icke kunde erhålla allmän befattning syntes emellertid såvitt anginge ämbeten, tjänster och därmed jämställda befattningar sakna betydelse då vederbörande myndighet alltid hade att pröva de sökandes kvalifikationer. Departementschefen framhöll att det syntes honom i hög grad stötande att samhället, som ställde anspråk på enskilda arbetsgivare att de skulle medverka till straffade personers återupprättande genom att i mån av möjlighet bereda dem arbete, självt icke skulle föregå med bättre exempel än att det förklarade vissa personer — stundom för icke allt för grova förbrytelser — för sitt återstående liv ovärdiga att nyttjas icke blott i den tjänst vari de förbrutit sig utan överhuvud i rikets tjänst.

I allmänna straffregistret upptages enligt nu gällande bestämmelser, om man bortser från några speciella undantagsfall, icke bötesstraff som understiger 60 dagsböter. Icke alla bötesstraff uppgående till 60 dagsböter eller mera upptagas dock, utan endast sådana som ådömts enligt vissa kapitel i allmänna strafflagen, där återfallsstraff kan ifrågakomma. Disciplinstraff upptages överhuvud ej i allmänna straffregistret.

Av vad ovan anförts angående det allmänna straffregistret torde framgå att det huvudsakliga ändamålet med denna straffregistrering, enligt den utformning bestämmelserna i lagen om straffregister numera har, är att utgöra underlag för straffrättskipningen. Myndigheterna äga icke att vid tjänstetillsättningar eller befordringar erhålla utdrag av registret, där ej Konungen för särskilt fall därtill givit tillstånd. Det torde emellertid icke förekomma att tillstånd därtill meddelas för sådana ändamål.

Det militära straffregistret fyller i fråga om däri upptagna disciplinstraff motsvarande funktion som det allmänna straffregistret. Vid ådömande av disciplinstraff är det enligt vad i strafflagen för krigsmakten uttryckligen stadgas i vissa fall av betydelse att äga kännedom om tidigare ådömda bestraffningar. Jämlikt 22 § nämnda lag må skärpt arrest eller sträng arrest ej åläggas i annat fall än då det med hänsyn till av den straffskyldige förut undergångna bestraffningar eller andra särskilda omständigheter finnes icke kunna antagas, att lindrigare arreststraff skulle å honom utöva tillbörlig verkan. I 29 § tredje stycket lämnas vissa föreskrifter om verkan därav att officer, underofficer eller fast anställt manskap, som för brott som i strafflagen för krigsmakten omförmäles såsom straffbart tre eller flera gånger straffats med böter, vaktarrest eller svårare straff, begår nytt brott. I 52 § stadgas angående straffet för olovligt undanhållande att, där sådant brott förövas av någon, som förut varit straffad för olov-

ligt undanhållande eller för rymning, samt omständigheterna äro synnerligen försvårande, straffet må förhöjas till fängelse i högst sex månader. Vidare gäller enligt 90 § vissa speciella regler för det fall att krigsman, som förut undergått straff för våld eller annan misshandel å underordnad krigsman i eller för dennes ämbete eller tjänst, inom fem år ånyo gjort sig skyldig till sådant brott. Uppgifterna i de militära straffregistren äro givetvis härjämte av ett mera allmänt intresse för straffmätningen vid upprepade förbrytelser i tjänsten. Att vid straffmätningen i dylika fall taga hänsyn till tidigare ådömda disciplinstraff står givetvis icke i strid med de principer från vilka man utgått vid inrättandet av det allmänna straffregistret. Anledningen till att man icke ansett sig böra i allmänhet däri upptaga även ådömda bötesstraff var icke, att man ansåg att den upplysning som därigenom kunde erhållas angående den tilltalades person var utan betydelse vid bedömande av förekommande brottslighet, utan snarare att man icke ansåg intresset härav vara av sådan storleksordning, att det motiverade införandet av en så omfattande registreringsskyldighet.

För kännedom om villkorlig dom och svårare straff än disciplinstraff m. m. har man inom den militära rättsskipningen liksom vid annan straffrättsskipning att från allmänna straffregistret inhämta erforderliga upplysningar. Att man det oaktat även i det militära straffregistret upptager av krigsdomstol ådömda svårare bestraffningar än disciplinstraff torde kunna motiveras därmed att man genom det militära straffregistret vill kunna erhålla en samlad bild av vederbörandes förhållande i tjänsten.

På frågan huruvida alla enligt strafflagen för krigsmakten bestraffade förbrytelser de lege ferenda rätteligen böra karakteriseras som tjänsteförbrytelser skall jag icke här närmare ingå. Det kan emellertid erinras därom att straffrättskommittén i sitt den 30 november 1944 avgivna betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (SOU 1944: 69) beträffande den systematiska anordningen av ämbetsbrotten utgått från att endast sådant brott skola utgöra särskilda ämbetsbrott, vilka icke tillika innefatta något allmänt brott. Begår ämbetsman allmänt brott, kan enligt förslaget hans ställning som ämbetsman föranleda skärpning av det allmänna straffet. Att detta betraktelsesätt kommer att influera på den blivande utformningen av strafflagen för krigsmakten förefaller sannolikt (jämför SOU 1945: 28). Härtill kan emellertid givetvis i förevarande sammanhang ej tagas någon hänsyn. För övrigt torde — även vid en ändrad systematisk behandling av ämbetsbrotten — det vid åtal för förbrytelse, som av domstolen anses äga ett visst samband med tjänsten, vara av intresse att äga tillgång till upplysningar angående dylika förbrytelser, vartill vederbörande tidigare gjort sig skyldig.

Enligt tjänstgöringsreglemente för armén (§ 62 mom. 12) skall i fråga om personal på aktiv stat, därest på successionsförslag till befordran eller transport upptages någon, som efter senast vunnit befordran ådömts straff av beskaffenhet att detsamma skolat jämlikt militär bestraffningsförordning införas i militärt straffregister, beträffande denne till förslaget fogas utdrag

ur sagda register, avseende tiden efter senast vunnen befordran. Genom generalorder den 27 september 1945 (nr 2951) ha dessa föreskrifter utsträckts att gälla samtliga förslag avseende anställning, befordran (transport) eller förordnande för all fast anställd personal. Det har sålunda uttryckligen föreskrivits att upplysningar som kunna erhållas ur de militära straffregistren skola utnyttjas även i befodrings- och andra dylika frågor. Det kan anmärkas att enligt ordalagen i tjänstgöringsreglementet synes ha förutsatts att man därvid endast skulle taga hänsyn till militära bestraffningar. Endast dessa skola nämligen jämlikt militär bestraffningsförordning upptagas i militärt straffregister. Det är emellertid — som framhålles i motiven till det framlagda författningsförslaget — genom särskilda i kommandoväg utfärdade bestämmelser som föreskrift lämnats om upptagande i militärt straffregister även av vissa av civil domstol ådömda bestraffningar. Det förefaller knappast sannolikt att man skulle ha avsett att vid upprättande i här ifrågavarande sammanhang av utdrag ur militärt straffregister skulle därur utrangeras av civil domstol ådömda bestraffningar. Hur man än skall uppfatta innebörden av ifrågavarande bestämmelse i tjänstgöringsreglemente för armén är det emellertid klart, att det militära straffregistret enligt gällande bestämmelser förutom för straffrättsskipningen utnyttjas såsom upplysningskälla i samband med befodrings- och andra dylika frågor. (Angående motsvarande bestämmelser för befordran inom marinen och flygvapnet se Reglemente för marinen, del I A, bil. 2, 4 och 5, samt Tjänstgöringsreglemente för flygvapnet § 6.)

Att i det militära straffregistret bör även i fortsättningen upptagas samtliga militära bestraffningar är som av det ovan anförda framgår enligt min mening klart. Såväl vid utövandet av militär straffrättsskipning som vid avgörande av befodrings- och andra dylika frågor synes det vara ett påtagligt intresse att äga kännedom om vederbörandes tidigare förhållande i tjänsten. Även inom den civila statsförvaltningen torde föras vissa motsvarande anteckningar angående personalen.

Betydligt mera tveksamt är det huruvida denna straffregistrering även skall omfatta civila förbrytelser. Genom de i militär bestraffningsförordning intagna grundläggande bestämmelserna om militärt straffregister har icke lämnats föreskrift om någon dylik straffregistrering. Av förarbetena till militär bestraffningsförordning framgår emellertid att man vid utarbetandet av förordningen varit inne på den tanken att till § 45 första stycket i förordningen foga en mening av följande lydelse: 'Straff, som ådömts av allmän domstol, böra även införas i registret i de fall, där de kommit till vederbörandes kännedom'. Detta förslag övergavs emellertid. Uppenbarligen skulle en registrering av civila bestraffningar som skedde under dylika obestämda förutsättningar sakna större värde. Emellertid fullföljdes tankegången i viss mån genom de i kommandoväg givna föreskrifterna om registrering i militärt straffregister av sådana straff som under tjänstgöringstiden blivit vederbörande ådömda av civil domstol. Dessa föreskrifter torde icke ha kompletterats med några bestämmelser varigenom erhöles garanti för att militär

myndighet i erforderlig omfattning erhöile kännedom om ifrågavarande bestraffningar. De möjligheter att för sådant ändamål utnyttja bland annat bestämmelsen i 82 § militära rättegångslagen, att civil domstols utslag i vissa fall skola befordras till verkställighet genom vederbörande befälhavare, torde ofta ej ha begagnats. Vid min inspektionsverksamhet har jag endast i enstaka fall observerat att i straffregistren upptagits civila bestraffningar. Enligt min uppfattning är det anledning antaga att föreskriften om upptagande i militärt straffregister av civila bestraffningar i regel icke beaktats av de militära myndigheterna. Man bör sålunda utgå från att de upplysningar angående civila bestraffningar som kunna hämtas ur de militära straffregistren äro synnerligen ofullständiga.

Vad beträffar frågan vilka ändamål en registrering av civila bestraffningar i militärt straffregister är avsedd att tjäna, synas i viss mån olika synpunkter böra läggas på frågan om registrering av sådana bestraffningar, som jämväl upptagas i allmänna straffregistret, samt av övriga bestraffningar.

De bestraffningar som upptagas i allmänna straffregistret torde i allmänhet vara av sådan beskaffenhet att det, såväl vid den militära rättsskipningen som vid behandlingen av befordringsfrågor m. m., är av icke oväsentligt intresse för vederbörande att äga kännedom därom. Det kan emellertid enligt min mening starkt ifrågasättas om det kan anses stå i god överensstämmelse med de principer som ligga till grund för lagen om allmänt straffregister att man för annat ändamål än straffrättsskipning utnyttjar i de militära straffregistren eventuellt intagna uppgifter om civila bestraffningar. Det kan knappast heller vara lämpligt med ett system enligt vilket man vid sidan av varandra har två olika straffregister, ett civilt och ett militärt, upptagande samma av civil domstol ådömda bestraffningar. Även om i och för sig godtagbara åtgärder vidtagas för att säkerställa kravet på sekretess i fråga om det militära straffregistret torde det dock vara ofrånkomligt att man genom den ifrågasatta registreringen av civila förbrytelser i de militära straffregistren minskar effektiviteten av det sekretesskydd, varmed uppgifterna i allmänna straffregistret omgärdats. Härtill kommer att myndigheterna knappast utau tvingande skäl böra betungas med en dubbel straffregistrering och därav föranledda kostnader. Av vad jag förut anfört torde framgå att för befordringsändamål icke kan erhållas upplysningar ur allmänna straffregistret, och någon ändring i lagen om straffregister varigenom detta skulle möjliggöras anser jag icke böra ifrågakomma. Under sådana förhållanden synes icke heller en motsvarande registrering i militärt straffregister böra få utnyttjas för dylika ändamål. Något bärande skäl att härutinnan göra skillnad mellan militära och civila befattningshavare torde icke kunna påvisas. — Att enbart med hänsyn till den militära straffrättsskipningen i militärt straffregister upptaga sådana av civil domstol ådömda bestraffningar m. m., varom uppgift enligt lagen om straffregister intagits i allmänna straffregistret, kan icke anses befogat. I de fall där det för den militära rättsskipningen är av betydelse att erhålla kännedom om sådana bestraffningar synes uppgift därom böra införskaffas från det allmänna

straffregistret. Hänsynen till de eventuella svårigheter, som under fältförhållanden och mobilisering möjligen kunna uppkomma för förbindelse med allmänna straffregistret, kunna enligt min mening icke tillfyllest motivera att motsvarande registrering verkställas i militärt straffregister.

Vidkommande av civil domstol ådömda bestraffningar, som icke upptagas i allmänna straffregistret, torde man få anse det för den militära straffrättsskipningen i regel vara av mindre betydelse att äga tillgång till upplysningar härom. Härvidlag torde för de militära dömande instanserna gälla detsamma som för de civila domstolarna. Med hänsyn till dessa bestraffningars mindre betydelse för bedömning av den tilltalades person har uppgift härom icke ansetts böra lämnas till allmänna straffregistret. Att vid sådant förhållande icke heller för den militära rättsskipningen bör anses föreligga något större behov av upplysningar härutinnan förefaller uppenbart. Det kan framhållas att beträffande den tilltalades tidigare förhållande i nykterhetshänseende upplysning givetvis kan vid behov erhållas från det av kontrollstyrelsen förda registret över fylleriförseelser m. m. (se kungörelse den 6 september 1939 om särskilt straffregister rörande fylleri och vissa andra brott). Vad slutligen beträffar spörsmålet i vad mån det för befordrings- med flera dylika frågor kan anses motiverat att i militärt straffregister antecknas civila förseelser, varom uppgift icke inflyter i allmänna straffregistret, må framhållas att de skäl som föreligga mot ett utnyttjande för sådant ändamål av de upplysningar som kunna erhållas ur allmänna straffregistret i än högre grad tala för att uppgifter om mindre förseelser m. m., varför straff ådömts av civil domstol, ej böra få utnyttjas för sådana syften som här avses.

Som av det ovan anförda framgår bör enligt min mening i militärt straffregister upptagas allenast militära bestraffningar. Härtill böra — förutom bestraffningar ådömda av militär befälhavare och av krigsdomstol — där fråga är om förbrytelser, som i allmänhet bestraffas av krigsdomstol men på grund av processuella regler upptagits av civil domstol, hänföras av sådan domstol ådömda bestraffningar. Anteckning bör tillika verkställas om straff som av rådhusrätt ådömts vapenfri värupliktig enligt lagen den 26 mars 1943 om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värupliktiga. Givetvis böra, som i förslaget angivits, i militärt straffregister även upptagas andra reaktioner mot förbrytelser än straff, samt, där den som gjort sig skyldig till brott på grund av själslig abnormitet ej kan straffas, verkställas anteckning härom. Några ytterligare av civil domstol meddelade beslut synas icke böra upptagas i militärt straffregister. Detta bör gälla även i fråga om personal på aktiv stat vid krigsmakten. Dylik personal av civil domstol ådömd bestraffning av mera allvarlig natur torde i allmänhet komma till vederbörande befälhavares kännedom utan att härför erfordras att straffuppgift insändes och anteckning verkställas i militärt straffregister. Betydligt svårare är det givetvis för de militära myndigheterna att hålla sig underkunniga om bestraffningar som av civil domstol mellan tjänstgörings-

perioderna ådömts reservpersonal och värnpliktig personal. Särskilt när det gäller krigsplacering av värnpliktiga i sådana befattningar som kompanichef, kompaniadjutant, förvaltare eller kassör kan det vara av betydelse för vederbörande militära myndighet att äga närmare kännedom om den värnpliktiges person. För att undvika att i dylika befattningar placeras personer som t. ex. nyligen undergått straff för förmögenhetsbrott kan man tänka sig den utvägen att bestämmelser utfärdas därom att vederbörande militära myndighet äger att från polismyndighet införskaffa upplysning huruvida personen i fråga är välfrejdad och ekonomiskt redbar (jämför 6 § kungörelsen den 26 maj 1944 angående manskaps och musikelevers anställning vid krigsmakten).

Det torde vara lämpligt att man, som föreslagits, i förordningen intager en erinran därom att, utöver vad som föreskrivits, i militärt straffregister ej må göras anteckning om ådömda bestraffningar. Uttalandet i promemorian att någon centraliserad registrering av tillrättavisningar varken är erforderlig eller önskvärd finner jag vara riktigt. Det är uppenbart att enligt strafflagen för krigsmakten meddelade tillrättavisningar ej böra upptagas i militärt straffregister.

Att den militära straffregistreringen anknytes till vederbörande truppregistreringsmyndighet och kommer att avse all truppregistrerad personal finner jag lämpligt. Emellertid anser jag mig böra starkt ifrågasätta behovet och lämpligheten av sådan registrering även för icke truppregistrerad personal.

Enligt förslaget skall under förhållanden då värnpliktiga äro inkallade till tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen militärt straffregister även föras vid avdelning av krigsmakten, vars chef äger tilldela underlydande manskap tillrättavisning. När militärt straffregister icke föres vid sådan avdelning av krigsmakten skall chefen för avdelningen äga att på begäran från truppregistreringsmyndigheten erhålla fullständigt utdrag ur straffregistret. Anledningen till att man icke ansett det tillfyllest att straffregister — när sådant fall som ovan omförmälts är för handen — föres å avdelning där bestraffningsrätt utövas, utan ansett sig härvid böra anknyta till tillrättavisningsrättens utövande och i följd härav även medgivit chef som äger tillrättavisningsrätt att i förekommande fall erhålla utdrag ur straffregistret, är enligt motiven att med tillrättavisningsrätt utrustad chef ansetts böra ha tillgång till straffregister för att i ett givet fall kunna bedöma om tillrättavisning är tillfyllest eller om den skyldige i anseende till tidigare förseelser bör rapporteras till högre chef för bestraffning. Även om de anförda synpunkterna i och för sig kunna motivera att med tillrättavisningsrätt utrustad chef erhåller tillgång till militärt straffregister vill jag dock starkt ifrågasätta om detta kan anses lämpligt och nödvändigt. Härigenom skulle dock göras ett ganska väsentligt avsteg från den centralisering som icke minst med hänsyn till sekretessintresset enligt förslaget eftersträfvats. I regel torde utan större

olägenhet tillrättavisning kunna meddelas utan att dessförrinnan inhämtas uppgifter angående vederbörande ur militärt straffregister. I tveksamma fall förefinnes ju även möjlighet att hänskjuta saken till den med disciplinär bestraffningsrätt utrustade befälhavarens avgörande. Det synes mig därför ur olika synpunkter mest tillfredsställande att, där straffregister skall föras vid avdelning av krigsmakten, detta sker å avdelning där bestraffningsrätt utövas, samt att enbart med tillrättavisningsrätt utrustad befälhavare icke berättigas att erhålla utdrag ur straffregistret.

Enligt motiven till 16 § i förslaget hör till straffregister icke blott i bruk varande straffkort utan även straffkort, som frånskilts straffregister utan att överföras till annat sådant register, ävensom till straffregistret inkomna straffuppgifter. Beträffande förfarandet med straffkort avseende avregistrerad personal framhålles i motiveringen till 7 § att dessa handlingar icke torde få förstöras, enär straffregistreringen skall vara underkastad myndighets kontroll. Att allenast för sådant ändamål bevara straffkort avseende avregistrerad personal bör enligt min mening icke anses erforderligt. Jag vill även ifrågasätta huruvida icke inkommen straffuppgift sedan innehållet därav överförts till båda exemplaren av straffkortet kan förstöras. Under förutsättning att straffkorten föras med tillbörlig noggrannhet och av kompetent personal torde detta ej behöva föranleda någon annan olägenhet än den att det vid eventuellt förekommande felanteckning i straffkortet kan möta svårigheter att fastställa vem som är ansvarig härför.

De i 9 § i förslaget upptagna föreskrifterna angående det antal straffuppgifter som i olika fall skola expedieras samt angående till vilka myndigheter de skola insändas böra om möjligt i någon mån förenklas. En sådan förenkling skulle måhända kunna ernås om straffuppgift alltid utfärdades allenast i ett exemplar. Detta skulle, såväl i de fall där båda exemplaren av straffkortet förvaras hos truppregistreringsmyndigheten som då det ena straffkortet förvaras vid annan avdelning av krigsmakten, tillställas truppregistreringsmyndigheten, som det skulle åligga att tillse att anteckning här om bleve införd å båda straffkortsexemplaren. Genom tydliga anvisningar å straffuppgiftsblanketten borde detta kunna noga klargöras för vederbörande. Undantagsvis borde emellertid, i de fall där straffkort fördes jämväl vid avdelning av krigsmakten, vara medgivet att om så befunnas lämpligare insända eller överlämna straffuppgiften till nämnda avdelning, som efter uppgifternas införande i straffkortet hade att vidarebefordra densamma till truppregistreringsmyndigheten. Även i detta fall torde genom anvisningar å straffuppgiftsblanketten kunna förebyggas misstag. Det senare förfarings sättet torde lämpligen kunna begagnas i sådana fall där det är lättare för den dömande instansen att med post eller annorledes komma i kontakt med ifrågavarande avdelning av krigsmakten än med truppregistreringsmyndigheten. Givetvis bör straffuppgift, där det icke är för den som utfärdat straffuppgiften känt till vilken truppregistreringsmyndighet uppgiften skall insändas, kunna expedieras till centrala värnpliktsbyrån för vidare befordran genom byråns försorg.

I motiven till 9 § tredje momentet första stycket framhålles att det ur teoretisk synpunkt vore det rikligaste om straffuppgift översändes direkt till vederbörande straffregisterförare, men att detta ej läte sig göra, enär därigenom åt straffregisterföraren skulle givas en karaktär av självständig myndighet, som ej vore förenlig med det militära systemet. Häri kan jag icke instämma. Enligt mitt förmenande bör vid straffuppgifternas översändande utan hinder av den eljest gällande militära instansordningen förfaras så att därvid föränledes minsta möjliga omgång. Därest straffuppgifter, som synes lämpligt, insändas direkt till vederbörande straffregisterförare torde icke — som i sjätte momentet av ifrågasvarande paragraf föreslås — för dylika försändelser erfordras användande av dubbla kuvert.

Ett särskilt stadgande har i förslaget upptagits angående det förfarande som bör tillämpas för att i militärt straffregister skall kunna inflyta erforderliga anteckningar angående verkställigheten genom civil myndighet av annan ansvarsåföljd än disciplinstraff. Sålunda skall enligt 10 § från anstalt där straff, förvaring, internering eller tvångsuppfostran verkställas på framställning av den som är ansvarig för militärt straffregisters förände lämnas erforderliga uppgifter för verkställande av anteckningar härom. Emellertid framhålles i motiven att ett annat och måhända enklare sätt för straffregisterförare att hålla sig underrättad om verkställigheten i dylika fall vore att följa vissa jämlikt inskrivningsförrordningen till vederbörande inskrivningschef inkommande uppgifter. Enligt 137 § 1. samt 22 § 2. nämnda förrordning skola beträffande personer i värnpliktsåldern, som icke frikallats från fullgörande av värnplikt, till inskrivningschefen insändas förlöpande uppgifter om när sådana personer ankommit, frigivits eller utskrivits från inrättning eller anstalt. Dylik uppgift avseende inskriven personal översändes omedelbart till truppregistreringsmyndigheten bland annat för prövning av vederbörandes krigsplacering. Jag vill starkt ifrågasätta huruvida icke dessa uppgifter böra, som i motiven antytts, utnyttjas för anteckningar i straffregistren om verkställigheten.

Det påpekas i motiven till 11 § fjärde momentet att chef icke är berättigad att erhålla straffregisterutdrag rörande varje person över vilken han har bestraffningsrätt, utan endast rörande den som gjort sig skyldig till förbrytelse. Det kan ifrågasättas huruvida ej nämnda moment borde erhålla en sådan formulering att det uttryckligen framgår, att det ändamål för vilket straffregisterutdrag begäres är pågående utredning angående brott eller förseelse vartill vederbörande gjort sig skyldig.

Enligt 15 § skall vid truppregistreringsmyndighet och avdelning av krigsmakten där militärt straffregister föres finnas särskild förteckning över meddelade utdrag ur registret. Förändet av en dylik förteckning kan enligt min mening knappast anses erforderligt. En någorlunda tillfredsställande sekretess vid handhavandet av straffregistret torde kunna ernås utan att därför tillgripes allt för rigorösa kontrollåtgärder.

Det torde vara avsett att i enlighet med vad i Personalinstruktionen (del I mom. 15) angivits straffkort skall upprättas endast för personal som er-

hållit bestraffning. Därav att i samlingen av straffkort icke återfinnes något kort beträffande viss person borde således få dragas den slutsatsen att angående vederbörande icke förekommit något av beskaffenhet att böra antecknas i militärt straffregister. Emellertid synes man ha åsyftat att, genom anteckning å stamkortet och tjänstgöringskortet om att straffkort upplagts för vederbörande, erhålla kontroll härå. Till militärt straffregister skulle sålunda på sätt och vis komma att höra icke endast upplagda straffkort utan även den anteckning å stamkort (respektive tjänstgöringskort) varav framgår om straffkort för vederbörande finnes eller ej. Av stamkort och tjänstgöringskort skulle upplysning därför alltid kunna erhållas, huruvida en viss person förekomme i militärt straffregister eller ej. Som dessa kort icke kunna sägas utgöra särskilt register angående straff kunna de emellertid icke erhålla sådant sekretesskydd som enligt 11 § sekretesslagen komme att gälla för straffkorten. Med hänsyn härtill kan det synas i någon mån tveksamt, huruvida å straffkort och tjänstgöringskort bör få förekomma anteckningar av här angivet slag. Om detta icke anses lämpligt torde det emellertid bliva erforderligt att genom uppläggande av straffkort även för icke straffad personal eller annan anordning tillgodose ovan omförmälda kontrollsyfte.

Enligt det vid förslaget fogade formuläret har straffkortet erhållit en sådan uppställning att särskilda avdelningar av straffkortet avsetts för anteckning angående 1. utslag och beslut i första instans, 2. utslag i högre rätt samt 3. verkställighet. Större överskådlighet skulle enligt min mening vinnas om de olika avdelningarna sammanfördes på sätt framgår av nedanstående förslag till straffkortsformulär. Den granskning, som de militära straffregistren av mig underkastas i samband med inspektioner av de militära förbanden, skulle även avsevärt underlättas om formuläret erhöle den av mig föreslagna uppställningen. En del upprepningar skulle även härigenom kunna undvikas. Dagen för införingens verkställande torde ej behöva angivas, och bestyrkande av riktigheten av verkställd införing torde utan olägenhet kunna ske genom att vederbörande befattningshavare tecknar sina initialer under införingen. Å ett vid straffregistret fogat kort kunde lämpligen föras fortlöpande anteckningar angående de befattningshavare som ombesörja införingar i straffregistret samt vederbörandes signum.

I särskild promemoria med förslag till bestämmelser om handhavande av sådana uppgifter som omförmälas i 22 och 137 §§ inskrivningsförordningen har anmärkts, att sekretesslagens skyddsbestämmelser icke torde ha avseende å dessa uppgifter. Nämda uttalande torde närmast åsyfta stadgandet i 11 § tredje stycket sekretesslagen, varigenom bland annat föreskrives att särskilt register, som hos myndighet föres angående straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal, ej må utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer. Även om dessa uppgifter, som i promemorian framhålls, vid vissa förband utnyttjas såsom komplettering till de militära straffregistren, torde det vara riktigt att de icke åtnjuta sekretesskydd enligt 11 § sekretesslagen. Jag vill emellertid

fästa uppmärksamheten på att ifrågavarande handlingar synas vara att anse som hos myndighet vid fångvårdsanstalt upprättade handlingar rörande å anstalten intagen person, varom förmäles i 12 § sekretesslagen, och att de därför på grund av nämnda stadgande böra åtnjuta sekretesskydd.

De remitterade förslagen föranleda icke någon vidare erinran från min sida. Författningsförslagen ha emellertid icke av mig underkastats någon lagteknisk granskning.

Det pågående arbetet på reformering av såväl strafflagen för krigsmakten som den militära rättegångsordningen kan väl i något avseende tänkas influera på utformningen av bestämmelserna om ett militärt straffregister. Denna eventualitet synes mig dock icke utgöra något hinder för att bestämmelser nu utfärdas i anslutning till föreliggande förslag. Det synes mig fastmera, av skäl som jag förut framhållit, synnerligen angeläget att ytterligare dröjsmål ej förekommer med utfärdande av föreskrifter i förevarande ämne. »

519—29—42

STRAFFKORT (T.)

Namn: *Andersson, Karl Johan*Grad resp. beställning el. befattning: *1 menig, 2 korpral, 4 jurir*

Nr	Förbrytelse eller med straff belagd gärning samt tiden för dess begående	Myndighet som meddelat utslag eller beslut	Dag för utslag eller beslut	Lagrum	Straff el. dyl. samt bestyrkande	Verkställighet		A n m.
						på-börjad	avslutad	
						bestyrkande		
1	<i>Oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt den 3/11 1944</i>	<i>Ch I 1 depå</i>	<i>5/11 1944</i>	<i>SLK § 130</i>	<i>Vaktarrest 2 dagar</i>	<i>6/11 1944</i>	<i>8/11 1944</i>	<i>Överfört från I 1 (nr 67). N. K.</i>
2	<i>Olovligt undanhållande den 7/11 1946.</i>	<i>Fällkrigsrätten nr 8</i>	<i>28/11 1946</i>	<i>SLK § 52</i>	<i>Vaktarrest 8 dagar N. K.</i>	<i>30/11 1946 N. K.</i>	<i>8/12 1946 N. K.</i>	<i>Överklagat se rum 3.</i>
3	<i>Se rum 2.</i>	<i>Krigshovrätten</i>	<i>15/2 1947</i>	<i>Ej ändring.</i>	<i>S. P.</i>			
4	<i>Rymning den 7—12 okt. 1948. Grovt stöld den 10 okt. 1948.</i>	<i>Stockholms Rådhusrätt</i>	<i>10/12 1948</i>	<i>SLK § 49 SL 20: 4 SL 4: 1 och 2</i>	<i>Straffarbete 10 mån. S. P.</i>			<i>Överklagat se rum 5.</i>
5	<i>Rymning den 7—12 okt. 1948. Stöld den 10 okt. 1948 (Jmf. rum 4.)</i>	<i>Svea Hovrätt</i>	<i>16/3 1949</i>	<i>SLK § 49 SL 20: 1 SL 4: 1 och 2</i>	<i>Straffarbete 6 mån. S. P.</i>			<i>Överklagat se rum 6.</i>
6	<i>Se rum 5.</i>	<i>Kungl. Maj:t</i>	<i>25/4 1949</i>		<i>Villkorlig dom av nåd S. P.</i>			